

**COLEGIUL TEHNIC «MEDIENSIS» DIN MEDIAȘ
CATEDRA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE SOCIO-UMANE
BIBLIOTHECA HISTORICA, PHILOSOPHICA ET GEOGRAPHICA
XIII**

**COLLEGIUM MEDIENSE
IV
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
XIII**

MEDIAȘ – 2014

Consiliul științific

Dr. Andeea Atanasiu-Croitoru – Muzeul Marinei Române din Constanța
Dr. Gherghina Boda – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
Dr. Carmen Sofia Dragotă – Institutul de Geografie al Academiei, București
Dr. Mihaela Găvănescu – Colegiul Național „I.L. Caragiale”, București; Academia de Științe Economice, București
Dr. Lavinia Gheorghe – Muzeul de Arheologie și Istorie Națională, Constanța
Dr. Florina Grecu – Facultatea de Geografie a Universității din București
Dr. Constantin Ittu – Muzeul Brukenthal din Sibiu
Dr. Cătălina Mărculeț – Institutul de Geografie al Academiei, București
Dr. Vasile Mărculeț – Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
Dr. Sime Pirotici – Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” din București
Dr. Enache Tușa – Facultatea de Științe Politice a Universității „Ovidius” din Constanța
Dr. Oana Tutilă-Bărbat – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
Dr. Mihail Zahariade – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București

Comitetul de redacție

Dr. Vasile Mărculeț – redactor șef – Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
Dr. Ioan Mărculeț – redactor șef adjunct – Colegiul Național „I.L. Caragiale”, București
Delia Crișan – secretar de redacție – Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
Corina Tănase – membru – Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
Ana Bocioancă – membru – Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș
Dr. Dan Bodea – membru – Colegiul Catolic „Sf. Iosif”, București
Dr. Alexandru Bucur – membru – Sibiu

Traducerea rezumatelor

Limba engleză: Angela Porime; Crina Sincu; Theodora Mărculeț; Anca Vulcănescu
Limba franceză: Justina Coliban; Elena Jampa

Corespondența, schimburile de carte și comenzile se vor trimite la:

La correspondance, les échanges et toutes commandes seront envoyés au:

The correspondence, the book exchange and the orders could be sent to:

COLEGIUL TEHNIC „MEDIENSIS”

Str. Sticlei, nr. 9

551130, Mediaș

jud. Sibiu, România

colegiultehnicmediensis@gmail.com

Prezentul volum a fost publicat cu sprijinul financiar al Direcției Municipale pentru Cultură, Sport, Turism și Tineret din cadrul Consiliului Municipal Mediaș și Asociației „Promediensis” din Mediaș.

Responsabilitatea pentru ideile exprimate, conținutul și acuratețea corecturii materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

ISSN 2247 – 7772
ISSN-L = 2247 – 7772

NOTA REDACȚIEI

Prezentul număr al anuarului *Collegium Mediense*, IV – *Comunicări Științifice*, XIII reunește lucrările prezentate de autori în cadrul Sesiunii naționale de comunicări științifice organizată de Colegiul Tehnic „Mediense” din Mediaș în parteneriat cu Direcția Municipală pentru Cultură, Sport, Turism și Tineret din cadrul Primăriei Municipiului Mediaș, în mai 2014.

În cadrul prezentului număr, redacția s-a limitat la a asigura forma materialelor publicate. În consecință, unele dintre ele au suferit o serie de modificări față de forma dată de autori, fără a se face nici cea mai mică intervenție în conținutul acestora. De altfel, responsabilitatea pentru conținutul lor, a ideilor și opiniile exprimate revine în exclusivitate autorilor.

Redacția

**ISTORIE
ARHEOLOGIE
ȘTIINȚE POLITICE**

MICI VASE DIN CERAMICĂ DESCOPERITE LA VALEA VIILOR, JUDEȚUL SIBIU

Elena Jampa

Résumé. *Des petits récipients de terre découverts à Valea Viilor, Dép. Sibiu. Dans les sites archéologiques découverts à Valea Viilor, datant depuis l'époque néolithique jusqu'à la période des migrations, on a découvert, à côté de la céramique et des outils en pierre et en bronzes, des petits pots en terre qui complètent le riche bagage archéologique de cette commune.*

Cuvinte cheie: ceașcă, cățui, creuzet, eneolitic, dacic, migrații.

Mots clés: tasse, lampe, moulage, néolithique, dacique, migrations.

În hotarele comunei Valea Viilor au fost descoperite numeroase urme de locuire datând din eneolitic până în feudalismul timpuriu¹. Alături de materialul ceramic fragmentar, de cel litic și osteologic au fost descoperite vase de mici dimensiuni, conservate destul de bine.

1. Cupa-pocal eneolitică (fig. 1, găsită în curtea fam. Nariță Ghe., str. Heveș, nr. 384/9) realizată manual din pastă roșie fină bine arsă, fără impurități, are următoarele dimensiuni: Î=6 cm, D=10 cm, Df=0,5 cm. Piciorul Î=3 cm gol în interior prezintă urme de decor, este ușor evazat. Peretele cupei-pocal este subțire, ușor curbat înspre interior și este rupt, încât nu poate fi reconstituită forma buzei. Prezintă similitudini cu cupele-pocal prezentate de I. Paul și descoperite la Ocna Sibiului². Cupa se afla alături de ceramică simplă și pictată încadrată cronologic în cultura eneolitică Petrești.

2. Cănița-opaițul-cățuiul dacic (fig. 2, descoperită în curtea fam. Manole Micu, str. Gruși) lucrată manual din pastă roșie cu degresant pietricele, prezintă urme de utilizare și de ardere ulterioară, are pereții groși de 2 cm, Î=5 cm, D=6 cm, fundul gros plat, apucătoarea plină este lipită de ceșcuță. În partea inferioară lutul a fost modelat sub forma unor caneluri proeminente. Cănița-opaiț este un artefact des întâlnit în așezările daco-romane, fiind utilizată la iluminat și la ceremonii religioase³.

3. Cănița-opaițul din feudalismul timpuriu (fig. 3, descoperită cu prilejul săpării unei pivnițe de către Nariță Vasile, str. Heveș nr. 376) realizată manual din pastă bine arsă, oxidată, are în amestec nisip. Vasul de mici dimensiuni: Î=4 cm, D=5 cm, Df= 0,5 cm, are pereții subțiri, buza rotunjită ușor evazată înspre exterior, pe partea bombată spre buza vasului se observă o striă fină. Vasul a avut o toartă supraînălțată, acum ruptă. Dimensiunile mici ale căniței sugerează utilitatea ei, fie ca opaiț, fie ca element funerar, deoarece alături de vas au fost descoperite fragmente ceramice decorate cu benzi de linii în val, linii orizontale, împunsături succesive și osteologice cu urme de ardere, ce permit încadrarea artefactului în feudalismul timpuriu, prezentând similitudini cu ceramica descoperită la Bratei⁴.

4. Cănița-opaiț-creuzet (fig. 4, găsită la „Patru hotare”) lucrată manual din pastă roșie cu degresant pietriș, are dimensiunile: Î=5 cm, D=10 cm, este prevăzut la fund cu un orificiu, are în partea superioară o protuberanță cu un alt orificiu de scurgere. Dacă ar fi fost utilizat ca opaiț sau ca creuzet ar fi avut fundul plin și o singură gură de scurgere. Opinem că vasul mic descoperit într-un loc de pășunat, unde nu există urme de locuire, ar fi putut servi drept capac la un urciș și avem rezerve în ceea ce privește datarea.

Concluzii: Vasele din lut de mici dimensiuni descoperite alături de materiale ceramică, litice, osteologice în punctele de locuire străveche descoperite în hotarele com. Valea Viilor completează tabloul descoperirilor arheologice, conturând o zonă intens locuită din cele mai vechi timpuri.

Bibliografie

- Ciucudeanu, Anghel, 1993 – H. Ciucudeanu, Gh. Anghel, *Necropola feudal-timpurie de la Blandiana, jud. Alba*, în „Materiale și cercetări arheologice” 1983, București, 1993, p. 361-364.
- Ciută, Marc, 2009 – M. Ciută, A.-T. Marc, *Două piese ceramice minore descoperite în situl Seușa – „Gorgan”, com. Ciugud, jud. Alba*, în „Studia Universitatis Cibiniensis-Series Historica”, tomul 6/2009, Sibiu, p. 23-32.
- Goss 1876 – C. Goss, *Chronik des archeologischen funde Siebenburgens*, Hermanstadt, 1876.
- Harhoiu 2008 – R. Harhoiu, *Dunărea de Jos în epoca migrațiilor*, în www.instarhparvan.ro, 2008.
- Ioniță 2009 – A. Ioniță, *Așezarea din secolele XII-XIII de la Bratei*, în „Bibliotheca Brukenthal” XXXII, Alba Iulia, 2009.
- Luca și colab. 2003 – A. Luca, A. Georgescu, Z. Pinter, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2003.
- Paul 1992 – I. Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992.

¹Luca și colab. 2003, p. 238-240; Suciu 1968, p. 234; Goss 1876, p. 63; Pârvan 1982, p. 309;

²Paul 1992, p. 64, pl. XXV/14, pl. XXV/16; Ciută, Marc, 2009, p. 23-32, fig. 1/2;

³Sârbu, Atanasiu 1981, p. 377, fig. 4; Harhoiu 2008, fig. 1; Vasilev, Zrinyi, 1981, p. 172, fig. 1;

⁴Zaharia 1981, p. 449-451; Ioniță, 2009, pl. 243/32, pl. 245/61; Zaharia, Bâzru, 1983, p. 436/1; Ciucudeanu, Anghel, 1993, fig. 2/1, 2.

Pârvan 1982 – V. Pârvan, *Getica*, București, 1982.

Sârbu, Atanasiu 1981 – V. Sârbu, Fl. Atanasiu, *Așezarea geto-dacică de la Grădiște-Braïla*, în „Materiale și cercetări arheologice”, Brașov, 1981.

Suciu 1968 – Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, București, 1968.

Vasiliev, Zrinyi 1981 – V. Vasiliev, A. Zrinyi, *Raport asupra cercetărilor de la Chendu, com. Bălăușeri (jud. Mureș)*, în „Materiale și cercetări arheologice”, Brașov, 1981, p. 172.

Zaharia 1981 Eugenia Zaharia, *Săpăturile arheologice de la Bratei (jud. Sibiu)*, în „Materiale și cercetări arheologice”, Brașov, 1981, p. 449-451.

Zaharia, Bârză 1993 – Eugenia Zaharia, Ligia Bârză, *Stațiunea de la Bratei, jud. Sibiu*, în „Materiale și cercetări Arheologice”, Ploiești, 1983, București, 1993.

FIGURI

Fig. 1 Cupă-pocal eneolitică

Fig. 2 Căniță-opaiț dacică

Fig. 3 Căniță-opaiț epoca migrațiilor

Fig. 4 Creuzet / capac ulcior feudalism

CAP DE STATUETĂ ROMANĂ AFLAT ÎN COLECȚIILE MUZEULUI MUNICIPAL MEDIAȘ. SCURTE CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE

Dr. Mihai Chiriac
Drd. Viorel Ștefu

Abstract. *Few historical and archaeological considerations regarding the character of a roman small head of limestone from the collection of the Municipal Museum from Mediaș.* This article present some short considerations about a small head of limestone (inv. 4319), from a statue of Apollo, belonging to the Belvedere type. The monument is 15 cm long and 10 cm wide (Fig. 7 a-d). Considering that only the head is 9,8 cm high, the whole hight of the statue may had been of ca. 70 cm. According to the information offered, it was brought here in 1960 from the „Ilie Pintilie” collection from Biertan. The single analogy from Dacia, belonging to this type of piece, is offered by a head of an Apollo statue, of marble, discovered in 1900, in Apulum, in an area of the praetorium consularis, and was dated by Radu Ota during the age of Antonini or maybe in the early Severian age.

Cuvinte cheie: Dacia, Apollo, analogie, statuie imperială, așezare rurală, inscripție, romanizare.

Key-words: Dacia, Apollo, analogy, imperial statue, village, inscription, romanization.

În colecțiile Muzeului Municipal Mediaș se află un cap de statueta romană (nr. de inventar 4319), lucrat din calcar (în lipsa unor analize de specialitate nu am reușit să obținem informații suplimentare despre natura materialului amintit) care are următoarele date tehnice: 15 cm lungime dintre care 9,8 cm aparțin exclusiv capului și 10 cm lățime. Piesa, care are un caracter inedit¹, nu a fost descoperită în perimetrul orașului Mediaș, ci provine, conform informațiilor primite, din cadrul colecției Ilie Pintilie de la Biertan, desfințată în anul 1960, atunci când artefactul ar fi fost transferat la Mediaș. În ceea ce privește tipologia piesei, suntem de părere că aceasta se înscrie în tipul Apollo Belvedere, a cărei singură analogie cunoscută provine de la Apulum², din zona praetoriumului consularis, iar în continuare dorim să facem o serie de precizări suplimentare în acest sens.

Descrierea piesei. Artefactul se află în poziție verticală (fig. nr. 1). Nasul este martelat în partea de jos la fel ca și buza din partea superioară, ochii sunt expresivi, fiind alungiți, ceea ce dă o tentă orientală iar chipul divinității este feminizat, acestea pot fi argumente care ar putea sugera o încadrare cronologică a piesei cândva în secolul III. Privirea este destul de expresivă deși, din punctul nostru de vedere, arcada stângă este mult mai bine redată decât arcada dreaptă care este și erodată parțial. La fel ca și în cazul analogiei de la Apulum³, părul este reprezentat prin suvițe paralele care curg orizontal și oblic pe spate; apoi se poate lesne observa funda specifică acestor statui care aparțin tipului Apollo Belvedere. În spate (fig. nr. 2) este foarte bine sesizabil un coc, vizibil în cazul anumitor analogii din imperiu. Artefactul este lucrat de un meșter, cel mai probabil având în vedere calitatea artistică a piesei, local, iar maniera de realizare este una care trădează limitele acestuia, încadrându-se astfel în categoria artizanatului. Piesa este confecționată din calcar (nu am putut depista tipul în lipsa unor analize specifice), material comun, care se putea procura destul de facil spre deosebire de analogia de la Apulum (fig. nr. 3) realizată din marmură, și care este evident de o calitate mult superioară din punct de vedere artistic și estetic⁴. Având în vedere elementele estetice și de calitate artistică ale piesei în discuție (de nivel artizanal) susținem faptul că aceasta reprezintă creația unui meșter local destul de modest și limitat ca exprimare artistică.

Semnificația istorică. Așa cum s-a afirmat și în trecut contactul acestei zeități cu lumea romană s-a datorat prezenței coloniilor elene din Italia de sud; astfel se cunoaște faptul că în timpul ciumei din anul 433 î.H. lui Apollo i-a fost construit un aedes, fiind considerat o divinitate în primul rând vindecătoare (*Apollo medicus / Apollo medicinalis*) iar sanctuarul a fost înălțat *pro valetudine populi*⁵. A fost de asemenea invocat și în timpul altor epidemii în cursul anului 399 î.H., iar după înfrângerea de la Cannae din 2 august 216 î.H. și consultarea cărților Sibylline au fost instituite în cinstea sa celebrele jocuri sau *ludi Appolinarie*⁶. Construirea templului lui Apollo pe Palatin de către

* Prezentul artefact a fost prezentat pe scurt și în comunicarea, *Brief comments on some Roman provincial sculptures from the Sibiu county* (Al. Sonoc, M. Chiriac) în cadrul Congresului Internațional de artă romană, București, 2013. Cu această ocazie dorim să adresăm mulțumiri muzeografului dr. Alexandru Sonoc pentru sfaturile acordate.

¹ Din cunoștințele noastre până la momentul redactării prezentului studiu acest artefact nu a fost semnalat în nici o publicație.

² Ota 2006, p. 231-236.

³ Ota 2006, p. 231, 232.

⁴ Ota 2006, p. 231.

⁵ Tudor 1982, p. 67.

⁶ Tudor 1982, p. 67, 68; Ota 2006, p. 231.

Octavianus Augustus a început în anul 36 î.H., anul bătăliei de la Naulochus⁷, fiind interpretată și ca o repulsie a persoanei și familiei sale față de atașamentul și afecțiunea arătate de către rivalul său Marcus Antonius față de cultele orientale și dionisiace⁸. Dealtfel Augustus cumpărase un perimetru extins pe Palatin, format din mai multe case, pentru își edifica o reședință somptuoasă, dar în urma unei furtuni haruspicii chemați de Augustus pentru a inspecta locul l-au anunțat pe viitorul împărat de faptul că acest spațiu este destinat a fi ocupat de către Apollo, motiv pentru care Augustus a construit un templu în cinstea lui acestei divinități⁹. După obținerea victoriei de la Actium din 3 septembrie 31 î.H. Augustus l-a adoptat pe această zeu ca protector¹⁰ și totodată un simbol al noului regim iar *Apollo Palatinus* a devenit *Apollo Actiacus*, în cinstea victoriei navale obținute împotriva legiunilor conduse de Marcus Antonius și a flotei egiptene aflate sub supravegherea reginei Cleopatra¹¹.

Scurte considerații finale. Dacă locul de proveniență este unul autentic, atunci piesa nu ar fi o descoperire singulară deoarece la Biertan au mai fost semnalate urme aparținând epocii romane. Astfel în anul 1856 sau 1858 în grădina proprietarei de origine germană Caterina Steiner s-a găsit un fragment de stelă funerară din rocă calcaroasă cu reprezentarea banchetului funebru¹², despre care N. Gudea¹³ este de părere că ar fi fost pus de un veteran și a cărei inscripție fragmentară, (*ORN / STEPH*), a fost reîntregită de I.I. Russu¹⁴ sub formele [*C]orn(elius)* sau *Orn[nament -]* și *Steph[anus]*, precum și alte artefate, fapt care îi face pe cei mai mulți specialiști să considere că avem de a face cu o așezare rurală de epocă romană¹⁵. D. Popa¹⁶ credea faptul că descoperirile de la Biertan ar putea indica o proprietate organizată sub forma unei *villa rustica*, opinie pe care nu o respingem dar nici nu o susținem în lipsa unor cercetări edificatoare.

În concluzie, așa cum am afirmat și cu alte ocazii¹⁷, orice artefact aparținând perioadei prezentate de noi, are menirea de a completa repertoriul firav aparținând epocii romane din bazinul Târnavelor, alcătuit, în mare parte, din descoperiri întâmplătoare sau oricum singulare. Nu considerăm că opinia noastră, cu privire la piesa de mai sus, este singura opțiune veridică dar, în limita cunoștințelor pe care le deținem opinăm că ipoteza noastră este, cel puțin într-o anumită măsură, verosimilă.

Bibliografie

- Chiriac 2013 – M. Chiriac, *Scurte considerații iconografice asupra unui fragment de monument sculptural roman descoperit în așezarea de la Mediaș-Gura Câmpului*, Unitate și continuitate în spațiul românesc. Buletinul sesiunii de comunicări științifice a profesorilor de istorie din județul Sibiu, Sibiu, 2013, p. 9-14.
- Eder 2007 – W. Eder, *Augustus and the power of tradition*, în *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, edited by Karl Galinsky (University of Texas at Austin), Cambridge University Press, 2007, p. 13-33.
- Gudea 2008 – N. Gudea, *Așezările rurale din Dacia Romană (106-271). Schiță pentru o istorie a agriculturii și satului daco-roman*, Oradea, 2008.
- IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*.
- Ota 2006 – R. Ota, *O copie a lui Apollo din Belvedere descoperită la Apulum*, în *Apulum*, XLIII, 2006, p. 231-236.
- Popa 2000 – D. Popa, *Viața rurală în Transilvania romană*, Sibiu, 2000.
- Popa 2002 – Dumitru Popa, *Villae, vici, pagi. Așezările rurale din Dacia romană intracarpatică*, Sibiu, 2002.
- Rep. Sibiu – S.A.Luca, Z.K. Pinter, A. Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2003.
- Scheid 2007 – J. Scheid, *Augustus and roman religion: continuity, conservatism and innovation*, în *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, edited by Karl Galinsky (University of Texas at Austin), Cambridge University Press, 2007, p. 175-197.
- Tudor 1982 – D. Tudor, *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, 1982.

⁷ Eder 2007, p. 20; Scheid 2007, p. 178.

⁸ Eder 2007, p. 20.

⁹ Scheid 2007, p. 178, 179.

¹⁰ Ota 2006, p. 231.

¹¹ Scheid 2007, p.179.

¹² Popa 2000, p. 162; Popa 2002, p. 37; Rep. Sibiu, p. 52-53.

¹³ Gudea 2008, p. 84.

¹⁴ IDR, III/4, 186.

¹⁵ Rep. Sibiu, p. 52-53.

¹⁶ Popa 2000, p. 162; Popa 2002, p. 37.

¹⁷ Chiriac 2013, p. 12-13.

Fig. nr. 1. Capul de statuetă de la Mediaș.
Vedere frontală

Fig. nr. 2. Capul de statuetă de la Mediaș.
Vedere din lateral spate

Fig. nr. 3. Capul de statuetă de la Apulum – domus consularis.
Vedere frontală

ORGANIZAREA ECLEZIASTICĂ A VLAHILOR BALCANICI ÎN SECOLELE XI-XII

Dr. Vasile Mărculeț

Abstract. *The Ecclesiastical Organization of the Balkanic Vlachs in the 11th-12th Centuries.* At the same time with the military-administrative organization of the territories of the former Bulgarian Czarism, emperor Basileios II also began their religious organization. In 1020, "the Vlachs from all Bulgaria" received their own religious organization. On this occasion they were put under the jurisdiction of the archbishop of Ohrida. In the second half of the 11th century the Byzantine authorities organized a diocese of the Vlachs. This one was subordinated to the Archdiocese of Ohrida. At the beginning of the 12th century the residence of the Vlachs' diocese was at Vreanoti on Morava.

Cuvinte cheie: *vlahi, Basileios II, Episcopia vlahilor, Arhiepiscopia de Ohrida, Vreanoti.*

Key words: *Vlachs, Basileios II, Diocese of the Vlachs, Archdiocese of Ohrida, Vreanoti.*

Anul 1018 înregistra, odată cu sfârșitul îndelungatului război bizantino-bulgar, declanșat în 976, o modificare radicală a hărții politice a Peninsulei Balcanice. La capătul a peste patru decenii de confruntări, uneori de o violență dusă la extrem, Țaratul Bulgar își înceta existența. În fostele sale teritorii, incluse în hotarele Imperiului Bizantin, împăratul Basileios II (976-1025) organiza patru noi unități militar-administrative: themele Paristrion (Paradounavon), Bulgaria, Sirmium și Dalmația. Totodată, principatele Diocleia (Zeta), Raška, Zachlumia, Croația și Bosnia erau aduse la statutul de vasale ale Bizanțului²².

Organizarea bisericească a vlahilor în secolul al XI-lea. Organizarea militar-administrativă a teritoriilor fostului Țarat Bulgar, intrate sub stăpânirea Imperiului Bizantin după victoria definitivă din 1018, a fost completată de împăratul Basileios II cu cea bisericească. Din punct de vedere religios, aceste teritorii au fost puse sub jurisdicția Arhiepiscopiei autocefale de la Ochrida, înființată acum prin voința împăratului, cunoscută ulterior și sub denumirile de a Bulgariei sau a Justinieni [Prima]. Aria sa de jurisdicție religioasă și eparhiile intrate sub autoritatea arhiepiscopului de la Ochrida au fost stabilite prin trei decrete imperiale (*sigillioan*) emise de împărat înainte de mai 1020, foarte probabil chiar în 1019, în mai 1020 și după această dată.

În mai 1020, împăratul emitea un al doilea sigillion cu privire la aria jurisdicțională a Arhiepiscopiei de Ochrida. Decretul, care venea să completeze organizarea administrativă a eparhiei bulgare, conferită de actul similar emis anterior, prevedea la finalul său că „toate celelalte orașe care au rămas în afara sigillioanelor noastre imperiale, pe toate acestea să le aibă sub cărmuirea sa același preasfințit arhiepiscop și să ia de la ele kanonikon-ul datorat, ca și de la vlahii de prin toată Bulgaria (τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρικῶν Βλάχων)”²³.

Parcursul actului imperial permite, așa cum remarca istoricul Siviu Dragomir, constatarea faptului că „organizarea bisericească a vlahilor din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice apare ca o particularitate interesantă”²⁴. Într-adevăr, informațiile conținute în documentul imperial oferă o imagine destul de obscură a situației religioase a vlahilor balcanici. Dacă din informațiile respective s-ar putea deduce faptul că aceștia au beneficiat de propria organizare bisericească, nu același lucru se poate afirma despre rangul și statutul juridic al acestora.

La fel imprecise sunt referirile la toponimul *Bulgaria* din sigillionul imperial. A avut el o semnificație politico-statală sau una administrativ-teritorială, respectiv se referă al fostul Țarat Bulgar în întregul său sau doar la unitatea militar-administrativă omonimă bizantină, constituită de Basileios II în regiunile apusene ale fostului stat al lui Samuel?

Lipsa de consistență a informațiilor cuprinse în textul sigillionului a făcut ca și opiniile exprimate de diverși specialiști să difere. Silviu Dragomir precizează doar că sigillionul imperial le crează vlahilor „o situație privilegiată, îi «eximează» adică de sub jurisdicția episcopilor locali”²⁵. În opinia istoricului maghiar Mathias Gyóni, viața de păstori și practicarea transumanței de către vlahi face imposibilă localizarea cu precizie a teritoriilor locuite de ei și permite constatarea că aceștia „nu erau încă supuși autorității unui episcopat bine definit”²⁶. Continuându-și raționamentul, același istoric formulează concluzia potrivit căreia, din cauza „caracterului risipit și nestatornic” al locuirii vlahilor, „organizarea lor într-o episcopie diferită trebuie să fi fost anevoioasă, ca și lăsarea lor în grija episcopilor sufragani din

²² Ostrogorsky 1963, p. 258-260; Stephenson 2000, p. 74; Brezeanu 2007, p. 218; Gregory 2013, p. 251.

²³ Gelzer 1893, p. 46; FHDR, IV, p. 24-25, nr. IX, 1; Dölger 2003, p. 219, nr. 807.

²⁴ Dragomir 1959, p. 136.

²⁵ Dragomir 1959, p. 136.

²⁶ Gyóni 1948, p. 154.

teritoriile respective”²⁷. În opoziție cu asemenea opinii, George Murnu identifică „o autoritate proprie bisericească, o episcopie românească dependentă de Patriarhia din Ohrida”²⁸.

În ceea ce privește localizarea zonelor locuite de „vlahii de prin toată Bulgaria”, și în acest caz opiniile sunt împărțite. Silviu Dragomir susține că prin toponimul Bulgaria se înțelege „întreg teritoriul anexat de bizantini, prin urmare nu numai partea apuseană a Macedoniei, cu centrul la Ohrida, ci și regiunea din sudul Dunării, care nu fusese încorporată până atunci”²⁹. Un punct de vedere oarecum similar formulează Mathias Gyóni, care identifică în toponimul Bulgaria un teritoriu delimitat „la vest de linia dintre Drin și Adriatică, la sud de cea Janina-Larissa, la nord aproximativ Dunărea și la est de litoralul Mării Negre, care se întinde de la gurile Dunării la Varna”³⁰. George Murnu este de părere că „aici, prin «vlahii cuprinși în hotarele Bulgariei» nu trebuie să înțelegem numărul total al românilor din peninsulă, căci pe lângă ei mai erau și vlahii din celelalte eparhii ale țărilor curat bizantine și recucerite mai de timpuriu de bizantini; conținutul actului împărătesc nu numai că nu contestă acest lucru, ci pare chiar că-l accentuează”³¹. Între aceștia din urmă, autorul îi menționează pe vlahii din regiunile muntoase ale Thraciei, precum și pe majoritatea celor din Thessalia³². O opinie diferită formulează Nicolae-Șerban Tanașoca. Din punctul său de vedere, toponimul Bulgaria are o semnificație militar-administrativă, el referindu-se la thema bizantină omonimă, creată de împăratul Basileios II³³.

În opinia noastră, conținutul sigillionului din mai 1020 nu permite concluzia că la data emiterii sale, „vlahii de prin toată Bulgaria”, și aici avem în vedere thema bizantină cu acest nume, ar fi fost organizați într-o episcopie proprie, după cum nu poate fi interpretat nici în sensul că ei ar fi fost puși sub jurisdicția ecleziastică a diferitelor episcopi locali. Caracterul pastoral și transhumant al activității lor ar fi făcut aproape imposibil de impus și respectat o asemenea măsură. Din punctul nostru de vedere, textul sigillionului permite concluzia, potrivit căreia, vlahii balcanici erau puși sub jurisdicția ecleziastică directă a arhiepiscopului de Ochrida, căruia îi datorau plata *katolikon*-ului. Modul de percepere a acestuia nu este însă precizat, dar probabil, prin reprezentanții sau fruntașii lor, politici sau ecleziaști, îl transmiteau direct curții arhiepiscopale de la Ochrida.

În sprijinul opiniei noastre vin unele informații tardive cuprinse în corespondența arhiepiscopului de Ohrida, Demetrios Chomatianos, cu episcopul Demetrios de Buthroton din Epir, de la începutul secolului al XIII-lea. Într-o scrisoare a ultimului către arhiepiscopul Ohridei se face vorbire despre „niște vlahi, locuitori ai unui sat ce se află în enoria mea își aduceau darurile la sfânta biserică din acest sat și luau aici parte la sfintele taine și săvârșeau toate celelalte [îndatoriri]”³⁴. Credem că din punctul nivelului de subordonare situația vlahilor de la începutul secolului al XIII-lea nu putea diferi prea mult de cea de la începutul secolului al XIII-lea.

Timp de peste o jumătate de veac, pe fondul crizei Imperiului Bizantin din secolul al XI-lea, care a urmat morții lui Basileios II (1025) până la urcarea pe tron a lui Alexios I Comnenos (1081), informațiile despre organizarea bisericească a vlahilor balcanici lipsesc. Fără îndoială, invaziile populațiilor turanice sau cele ale normanzilor în Peninsula Balcanică, precum și criza puterii bizantine din regiune s-au repercutat negativ, inclusiv asupra organizării bisericești din regiunile afectate de atacurile inamicilor imperiului.

Episcopia Vlahilor. Eliminarea pericolului extern, turanic și normad, din Peninsula Balcanică i-a permis împăratului Alexios I să acorde o atenție sporită stăpânirilor bizantine din regiune, inclusiv sub aspectul organizării lor religioase. Din timpul domniei lui Alexios I și a pontificatului patriarhului ecumenic Nikolaos III Kyrdiniates-Grammatikos (1084-1111) datează două *Notitiae episcopatum*, care transmit câteva informații succinte despre organizarea bisericească a vlahilor. Prima dintre acestea, datată la sfârșitul secolului al XI-lea, înregistrează la poziția 23, între episcopiile subordonate scaunului arhiepiscopal al Bulgariei, pe cea a „Vlahilor (ἡ Βλάχων)”³⁵.

Lapidara mențiune din *Notitia episcopatum* conduce la concluzia că la o dată neprecizată și imposibil de identificat la acest nivel al cercetării problemei și doar pe baza informațiilor pe care le deținem, cuprinsă în intervalul de timp scurs între 1020 și sfârșitul secolului al XI-lea, organizarea bisericească a vlahilor balcanici a primit un cadru specific, o formă concretă, pentru aceștia înființându-se o episcopie. Care a fost aria de jurisdicție teritorială a eparhiei vlahilor, de asemenea, nu se poate preciza, deoarece, așa cum observa istoricul Silviu Dragomir, „teritoriul său însă nu se

²⁷ Gyóni 1948, p. 154.

²⁸ Murnu 1984, p. 164.

²⁹ Dragomir 1959, p. 136.

³⁰ Gyóni 1948, p. 153.

³¹ Murnu 1984, p. 85; Murnu 1999, p. 31.

³² Murnu 1984, p. 85; Murnu 1999, p. 31.

³³ Tanașoca 1982, p. 25, n. 2.

³⁴ FHDR, IV, p. 84-85, nr. XXII, LXXX; Murnu 1984, p. 148-149.

³⁵ Gelzer 1892, p. 257.

delimitează³⁶. În opinia aceluiași istoric, constituirea acestui sacun episcopal a fost determinată de „favoarea de care s-au bucurat vlahii” sub stăpânire bizantină³⁷.

Alături menționarea din *Notitia episcopatum*, funcționarea Episcopiei Vlahilor la sfârșitul secolului al XI-lea este confirmată și de o știre indirectă. Este vorba de o însemnare în limba greacă de pe un manuscris păstrat în biblioteca Bisericii Sfântul Clement din Ochrida. Conform semnături de pe manuscris, autorul ei este un anume „Ioannes (Ioan), preot al preasfintei Episcopii a Vlahilor”³⁸. Întrucât o altă eparhie cu această denumire nu se cunoaște să fi funcționat în epocă, admitem ca veridică opinia potrivit căreia Ioannes a fost un preot de mir din cadrul Episcopiei Vlahilor³⁹.

Așa cum am precizat, Episcopia Vlahilor mai apare într-o a doua *Notitia episcopatum* de la începutul secolului al XII-lea, care înregistrează scaunele episcopale aflate sub jurisdicția ecleziastică a Arhiepiscopiei de Ochrida, denumit însă cu vechiul nume de Justiniana. La aceeași poziție 23, între respectivele scaune este înregistrat „cel din Vreanoti sau al vlahilor (ὁ Βρεανότης ἢ τοι Βλάχων)”⁴⁰.

Similitudinile pe care le prezintă informațiile din cele două *Notitiae episcopatum* ne determină să suținem că scaunul episcopal al vlahilor și cu cel din Vreanoti sunt una și aceeași eparhie⁴¹. Spre deosebire de *notitia* de la sfârșitul secolului al XI-lea, cea de la începutul secolului următor localizează cu exactitate reședința Episcopiei Vlahilor, la Vranje, în regiunea Moravei. Nici de această dată nu dispunem de o delimitare teritorială a eparhiei vlahilor balcanici. Statutul său este de asemenea unul aparte. Referitor la acest aspect, Silviu Dragomir conchide că „situația acestei episcopii constituie o abatere de la normele canonice. Că ea a fost tolerată și chiar reconfirmată de Bizanț [...], pare a fi cel mai sigur indiciu că reprezenta un drept câștigat, recunoscut atât de autoritățile statului, cât și de Biserică”⁴².

După menționarea de la începutul secolului al XII-lea, scaunul episcopal al vlahilor dispare din surse pe toată durată stăpânirii bizantine la Dunăre. Cucerirea teritoriilor respective de către sârbi va pune capăt definitiv prezenței bizantine în regiune. Vlahii balcanici, supuși altădată Arhiepiscopiei de Ochrida vor intra sub stăpânire sârbă inclusiv sub aspect bisericesc.

Bibliografie

- Brezeanu 2007 – S. Brezeanu, *Istoria Imperiului Bizantin*, București, 2007.
- Darrouzès 1981 – J. Darrouzès, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris, 1981.
- Dobrescu 1905 – N. Dobrescu, *Fragmente privitoare la Istoria Bisericii Române*, Budapesta, 1905.
- Dölger 2003 – Fr. Dölger, *Regesten des Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, 1. Teil, 2. Halband: *Regesten von 867-1025*, zweite auflage neu bearbeitet Andreas E. Müller, München, 2003.
- Dragomir 1959 – S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evule Mediu*, București 1959.
- FHDR, IV – *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. IV: *Scriptores et acta Imperii Byzantini saeculorum IV-XV (Scriitori și acte bizantine, secolele IV-XV)*, editat: H. Mihăescu, R. Lăzărescu, N.-Ș. Tanașoca, T. Teoteoi, București, 1982.
- Gelzer 1892-1893 – H. Gelzer, *Ungerdruckte und wenig Bistümeverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I, „Byzantinische Zeitschrift”, I, 1892, p. 245-282; II, „Byzantinische Zeitschrift”, II, 1893, p. 22-72.
- Gregory 2013 – T.E. Gregory, *O istorie a Bizanțului*, Iași, 2013.
- Gyóni 1948 – M. Gyóni, *L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe-XIVe siècles*, „Études Slaves et Roumaines”, I, 1948, 3, p. 148-159.
- Murnu 1984 – G. Murnu, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, București, 1984.
- Murnu 1999 – G. Murnu, *Istoria vlahilor din Pind. Vlahia Mare 980-1259*, București, 1999.
- Ostrogorsky 1963 – G. Ostrogorsky, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, München, MCMLXIII.
- Popescu 2002 – N.M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 2002.
- Stephenson 2000 – P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge, 2000.
- Tanașoca 1982 – N.-Ș. Tanașoca, *Aparat critic la Actele Patriarhiei de la Constantinopol*, „Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)”, vol. IV, București, 1982, p. 24-25.

³⁶ Dragomir 1959, p. 137; Cf. Popescu 2002, p. 14-15.

³⁷ Dragomir 1959, p. 137.

³⁸ FHDR, IV, p. 24-25, nr. IX, 4.

³⁹ Popescu 2002, p. 14-17.

⁴⁰ Gelzer 1892, p. 257; FHDR, IV, p. 24-25, nr. IX, 3; Darrouzès 1981, p. 372, not. 13, 856

⁴¹ Dobrescu 1905, p. 7-9; Popescu 2002, p. 16.

⁴² Dragomir 1959, p. 137.

CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL EPISCOPIILOR DIN UNGARIA MEDIEVALĂ ÎN LUPTA ANTIOTOMANĂ PÂNĂ ÎN 1526

Dr. Răzvan Mihai Neagu

Abstract: *Reflection on the role of the Medieval Hungary bishops in the battles against Ottoman Empire up to 1526. Bishops were important people of the medieval society. Although their main task was pastoral caring of souls, there have been many cases when they were forced to fight for the faith and to defend the kingdom. The Medieval Hungarian bishops had a major role in the kingdom's military strategies. This is already visible in the thirteenth century, in the context of the great Mongol invasion, being a constant of the history of medieval Hungary. Great Hierarchs, like any other dignitaries of the kingdom, were at the command of their own banderium, equipped on their own expense. Since the fifteenth century when the Ottoman threat has worsened, the military role of bishops increased, being present in all the military regulations. There were instances, not few in number, in which the bishops perished on the battlefield. The Bishop of Transylvania, George Lepes died in 1442 during the Battle of Sântimbru and in 1444, during the Varna Crusade Girovanni de Dominis, the bishop of Oradea, was found dead. The presence of bishops in the Hungarian army became outdated, especially in the context of the sixteenth century. Thus, the battle of Mohacs (1526) the royal army was led by a bishop, Tomori Pal, who was archbishop of Calocsa. In this battle seven Hungarian bishops died.*

Cuvinte cheie: *episcop, Ungaria medievală, banderium, armată, Imperium Otoman.*

Keywords: *bishop, Medieval Hungary, banderium, army, Ottoman Empire.*

Clericul și războiul în Europa medievală. Conform imperativelor dreptului canonic, clericii erau obligați să se abțină de a merge la luptă. Cu toate acestea realitățile din diferitele regate medievale europene au impus uneori participarea efectivă a înalților demnitari ecleziastici la diverse lupte, împreună cu regele pe care îl slujeau și pe care, de cele mai multe ori, îl consiliau. Acest fenomen a fost prezent atât în Europa Occidentală, cât și în Europa Centra-Răsăriteană, în ultima dintre aceste zone având valențe noi, mai ales o dată cu implantarea în Balcani a turcilor otomani în secolul al XIV-lea¹. Desigur că la început cel mai important rol pe care îl îndeplineau în război clericii, era cel de natură spirituală, pastorală și sacramentală. Astfel, clericul oficia pentru soldați Sf. Liturghie, distribuia Sf. Euharistie și ținea predici de încurajare. Sacerdotul era obligat să asculte confesiunile celor răniți sau muribunzi². Aceste funcțiuni au fost codificate de canoniști precum Burchard de Worms (secolul al XI-lea) sau Ivo de Chartres (secolul al XII-lea).

Apariția și amploarea pe care a luat-o fenomenul cruciat a determinat constituirea unei adevărate armate papale sub forma ordinelor de călugări militari (templieri, ioaniți, teutoni). Tot în acest context papii Inocențiu al III-lea (1198-1216) și Grigore al IX-lea (1227-1241) au regularizat rolul capelanului militar, într-un efort al Sfântului Scaun de a oferi asistență spirituală celor ce luptau contra musulmanilor, păgânilor, ereticilor și schismaticilor. Aceste evoluții au fost posibile în contextul popularizării convingerii că orașul Ierusalim a fost pierdut de creștini (1187) din cauza păcatelor acestora, impunându-se existența unui cleric în armată pentru a asigura ghidajul spiritual. În timpul luptelor, clericii trebuiau să se îngrijească de moaștele sau a relicele sfinte aduse special pentru această ocazie. Cel mai ilustrativ exemplu este cel al regatului Ierusalimului, unde Crucea lui Iisus a fost purtată în 31 de campanii militare între 1099-1187 de către patriarhul latin al Ierusalimului³.

Pe de altă parte, glisarea cruciadei dinspre Mediterana spre Baltica a oferit o bună oportunitate episcopilor de a lua arma în mână și a lupta contra păgânilor din Prusia, Livonia și Estonia. Episcopul Albert (1199-1229) a ocupat întreaga Livonie, a fondat orașul Riga (1201) și a creat Ordinul Purtătorilor de Spadă, pentru a lupta contra păgânilor.

Unii episcopii din epoca medievală erau și conducători de state. Astfel, nu este deloc întâmplător faptul că arhiepiscopul de Köln, Siegfried al II-lea von Westerburg era comandantul suprem al armatei statului său (Electoratul de Köln) contra ducelui Ioan I de Brabant, în bătălia de la Worringen (1288)⁴.

Episcopii doreau să participe în lupte contra dușmanilor *Christianitas* sau în campanii, care erau considerate a fi purtate pentru o cauză dreaptă. În bătălia de Hastings (1066), campanie binecuvântată de papă, episcopul Odo de Bayeux, fratele vitreg al lui William Cuceritorul, și-a comandat propriul contingent. În timpul luptei pentru investitură dintre Sfântul Imperiu și Sfântul Scaun, episcopul Werner de Merseburg se lăuda cu rolul său din bătăliile contra lui Henric al IV-lea, de partea taberei papale⁵.

¹ Implicarea episcopilor din Europa Central Răsăriteană în războaie era în concordanță cu specificul local. În Polonia aceștia au avut de luptat alături de regalitate contra ordinului teutonic. Astfel, în marea bătălie de la Grunwald (15 iulie 1410) au participat alături de regele Vladislav al II-lea Jagiello arhiepiscopul de Gniezno și primat al Poloniei, Mikołaj Kurowski și episcopul de Poznan, Wojciech Jastrzębiec cf. Klein și colab. 2000, p. 17.

² Rogers coord. 2010, p. 404.

³ Rogers coord. 2010, p. 405.

⁴ Rogers coord. 2010, p. 405.

⁵ Rogers coord. 2010, p. 406.

Autoritățile ecleziastice, mai ales episcopii, au căutat să escamoteze principiile dreptului canonic, justificând implicarea în război prin trei argumente: războiul era permis în cazul apărării regatului aflat în pericol, episcopii trebuiau să încurajeze participarea la război contra dușmanilor lui Dumnezeu (*inimicus Dei*), iar ca orice senior feudal episcopul era vasalul regelui, fiind obligat să-i presteze omagiu vasalic pentru fiefurile sale și să-i acorde *consilium et auxilium*⁶.

Episcopi militari în Ungaria până la 1526. Armata medievală ungară era organizată după sistemul banderial. Termenul latin *banderia* se referă la o unitate militară din Ungaria medievală. Acest termen este preluat pe filieră italiană, din *bandiera*, care însemna steag sau steag de luptă, pe care era figurată stema comandantului sau nobilului respectiv, intrând în uz în secolul al XIV-lea. Termenul se referea la steagul militar al conducătorului, care era folosit în bătălie ca punct de regroupare. Începând din secolul al XV-lea sensul cuvântului *banderia* a început să semnifice o unitate militară, care lupta în război sub steagul unui senior. La început numai regele și câțiva membrii ai aristocrației laice și ecleziastice aveau dreptul de a organiza, echipa și conduce un *banderia*. Conform regulamentului militar regal din 1498 emis de Vladislav al II-lea un *banderia* trebuia să conțină 400 de luptători, jumătate cavalerie grea, iar cealaltă jumătate cavalerie ușoară. Aceste cifre au fost rar respectate, în Ungaria medievală un *banderia* era alcătuit din 50-200 luptători, fapt datorat costurilor ridicate presupuse de echipare și dotare⁷. Menționăm că organizarea banderială a armatei ungare a fost o constantă, începând cu epoca arpadiană până la dezastrul de la Mohács (1526). Dacă sub arpadieni un *banderia* corespundea, în cele mai multe cazuri, unei unități politico-administrative (comitat, ținut, scaunele secuiești, scaunele sașești, orașe etc.), în epoca angevină comiții și-au pierdut dreptul de a avea *banderia*, privilegiu rezervat numai baronilor. Singurul comite, care după 1333 avea statut de baron și implicit dreptul de a deține un *banderia* era comitele de Bratislava⁸.

În Ungaria medievală, episcopii jucau un rol deosebit de important la nivelul statului, fiind membrii de vază ai entității regale. Ei apar menționați în numeroase bătălii, răspunzând chemării regale pentru a apăra statul în fața invadatorilor. Un exemplu semnificativ în acest sens îl reprezintă bătălia de la Mohi, la confluența râului Sajó cu Tisa (11 aprilie 1241) dintre forțele ungare, conduse de regele Bela al IV-lea și armata mongolă⁹. Rogeriu consemnează în opera sa *Carmen Miserabile* că în această bătălie au murit cei doi arhiepiscopi Matei de Estergom și Ugolin de Kalocsa, alături de episcopii Grigore de Győr, Rainaldus al Transilvaniei și Adam de Nitra. Alți clerici, care au luat parte la această bătălie, găsindu-și sfârșitul pe câmpul de luptă au fost Nicolae, prepozitul de Sibiu, vicescambiar al regelui, Eradius, arhidiacon de Bács și Albert, arhidiacon de Esztergom¹⁰.

În epoca regilor angevini clericii și episcopii ungari au continuat să fie piese de bază ale sistemului militar. *Cronica pictată de la Viena* consemnează faptul că în bătălia zisă de la Posada (9-12 noiembrie 1330) dintre Carol Robert de Anjou și Basarab, voievodul Țării Românești au murit prepozitul Andrei de Székesfehérvár, vicescambiar regal, prepozitul Mihai de Pozsega, prepozitul Nicolae de Alba Iulia, alături de Andrei, parohul de Șaroș pe Târnave și călugărul Petru din ordinul dominicanilor¹¹. Regele Ludovic cel Mare s-a bazat în multe dintre acțiunile sale militare și pe ajutorul episcopilor. Astfel, în 1350 episcopul Nicolae de Zagreb l-a însoțit pe rege în timpul ultimei campanii italiene¹², iar în anul 1377 episcopul Emeric Czudar de Eger a participat alături de frații săi, împreună cu Ludovic de Anjou la o campanie contra lituanienilor, care atacaseră Galiția¹³. În zona de sud a regatului ungar, în 1354 arhiepiscopul Nicolae Vásári l-a însoțit pe Ludovic de Anjou în expediția acestuia contra Serbiei¹⁴.

O dată cu apariția pericolului otoman rolul episcopilor ungari în apărarea regatului a sporit, mai ales a celor din sudul și estul Ungariei. Acest fapt a coincis cu domnia regelui Sigismund de Luxemburg (1387-1437). Între 1414-1423 a fost emis un regulament militar intitulat *Nota pro defensione regni Hungarie a parte partium Transalpinarum, Bulgarie, Rascye sunt per regiam maiestatem disposite ut prehabitu est*, care statua că episcopul Transilvaniei trebuia să echipeze 150 de lăncii, în cazul unui atac otoman dinspre sudul Ungariei. Semnificativ este faptul că episcopul Transilvaniei este singurul demnitar ecleziastic, care apare în aceeași listă alături de mari magnati seculari, Nicolae Csáki (voievodul Transilvaniei), Filippo Scolari, Nicolae de Gara (palatinul Ungariei) sau Sigismund de Losoncz (banul Severinului)¹⁵.

⁶ Rogers coord. 2010, p. 147.

⁷ Rogers coord. 2010, p. 118.

⁸ Engel 2006, p. 168, 211.

⁹ Spinei 1999, p. 404.

¹⁰ Popa-Lisseanu 1935, p. 80.

¹¹ Popa-Lisseanu 1937, p. 235.

¹² Thwroc 1766, p. 227.

¹³ *Ibidem*, p. 236.

¹⁴ MES 1999, p. 28.

¹⁵ Thallóczy, Antal 1907, p. 58.

În anul 1430 Sigismund de Luxemburg a emis un nou regulament militar potrivit căruia în cazul unui război cu otomanii în zona dintre Mureș, Tisa și Dunăre, precum și în Banatul de Severin, arhiepiscopul de Kalocsa, împreună cu sufraganii săi, episcopii din Oradea și Cenad trebuiau să furnizeze armatei regale propriile unități militare (*banderium*)¹⁶. Dacă turcii atacau în zona Transilvaniei, episcopul de la Alba Iulia trebuia să-și organizeze, la rândul său, propriul său *banderium*¹⁷.

Un adevărat ierarh-luptător contra turcilor a fost episcopul Transilvaniei, Gheorghe Lepeș (Lépes György-1427-1442)¹⁸. Acesta s-a implicat activ în strategia militară antiotomană elaborată de regele Sigismund de Luxemburg, fiind o piesă esențială a acestui mecanism. Astfel, 22 aprilie 1436 regele le poruncea din Szer decanilor din Bistrița și Chiraleș să achite la timp episcopului Transilvaniei censul de Sf. Martin, pentru ca acesta să poată echipa un *banderium*, care urma să apere zona contra unei incursiuni otomane. Gheorghe Lepeș a primit această sarcină din porunca regelui Sigismund, episcopul trebuind să intervină în cazul unui atac turcesc de pradă¹⁹. Cu toate acestea episcopul nu a putut face nimic în 1438, când o puternică armată otomană a invadat Transilvania, ajungând până în zona orașului Sebeș, pe care l-a asediat și cucerit. Se pare că episcopul Transilvaniei a jucat un rol în instalarea ca domn al Țării Românești a lui Vlad Dracul (1437-1442; 1443-1447). La 31 august 1436 Gheorghe Lepeș împreună cu Mihail Jakch, comitele secuilor și Lorand Lepeș, vicevoievodul Transilvaniei cerea locuitorilor din Brașov și Țara Bârsei să-și trimită reprezentanții la consfătuirea cu privire la ajutorul ce urma să fie dat lui Vlad Dracul pentru preluarea domniei Țării Românești²⁰. Considerăm că această operațiune este una antiotomană, din șirul celor întreprinse de episcopul Transilvaniei, deoarece antecesorul lui Vlad Dracul, Alexandru Aldea era susținut de turci²¹. Deși nu s-au păstrat acte care să ateste o implicare directă a episcopului în această operațiune, se pot face unele considerații. Astfel, noi pledăm pentru implicarea episcopului luând în considerare următoarele argumente: 1) după cum am arătat anterior regele Sigismund de Luxemburg l-a însărcinat să apere Transilvania de incursiunile otomane, iar instalarea la sudul Carpaților a unui domn favorabil Ungariei îi ușura mult episcopului această sarcină; 2) actul din 31 august 1436 a fost emis la Bod localitate din apropierea graniței cu Țara Românească, care nu se afla sub jurisdicția canonică a episcopiei Transilvaniei; 3) participarea la această operațiune a rudei sale, vicevoievodul Lorand Lepeș. În opinia noastră toate aceste argumente converg spre o participare a episcopului Transilvaniei la operațiunea de instalare a lui Vlad Dracul ca domn al Țării Românești.

Perioada lui lancu de Hunedoara (1441-1456) a fost una extrem de agitată pentru Ungaria în general și Transilvania, în special. Această situație s-a datorat s-a datorat unui complex de factori interni și externi. Din ultima categorie se detașează presiunea Imperiului Otoman antrenat într-o constantă și puternică expansiune balcanică, în timpul domniilor lui Murad al II-lea (1421-1444; 1446-1451) și Mehmed al II-lea Cuceritorul (1444-1446; 1451-1481). Raidurile otomane s-au concentrat în această perioadă asupra sudului Ungariei, dar și a Transilvaniei.

Episcopul Lepeș a rămas un constant luptător antiotoman și în timpul lui lancu de Hunedoara. Acest fapt reiese dintr-un act emis chiar de episcop la 14 iulie 1441 la Turda, prin care îi dăruia familiarului său, Matia de Dăbâca o gospodărie în Gilău (posesiune episcopală) pentru că a participat în *banderium*-ul episcopal la luptele contra turcilor²².

Cea mai importantă bătălie la care a participat episcopul Transilvaniei a fost cea de Sântimbru (18 martie 1442), în care armata ungară l-a înfruntat la beiu de Vidin, Mezid, pătruns prin sudul Transilvaniei până în zona Sibiului și pe valea Mureșului²³. În apărarea regatului a venit și episcopul Transilvaniei, care a răspuns chemării lui lancu de Hunedoara. Sosit în grabă în Transilvania din Banat la începutul primăverii anului 1442, lancu nu era pregătit de o confruntare de anvergură cu otomanii și s-a bazat pe sprijinul episcopului Transilvaniei. În acest timp, turcii au înaintat spre Alba Iulia. Confruntarea s-a produs la Sântimbru (așezarea era reședința vicevoievodului Transilvaniei), iar armata ungară improvizată a fost învinsă de otomani, episcopul Transilvaniei murind în luptă²⁴.

¹⁶ Hurmuzaki 1890, p. 567; Boldea 2008, p. 208.

¹⁷ Hurmuzaki 1890, p. 567.

¹⁸ Lepeș a devenit episcop al Transilvaniei la 24 septembrie 1427. A fost o personalitate cu o educație aleasă, fiind student în 1395 la Universitatea din Viena. În 1403 ajunge prepozit al capitolului catedral din Alba Iulia cf. Eubel 1913, p. 493; Tonk 1979, p. 232; Jakubinyi 2010, p. 26.

¹⁹ *noster devotus reverendissimus in Christo pater dominus Georgius episcopus dictae ecclesiae Transsilvaniae de nostrae maiestatis mandato et commissione speciali pro defensione et conservatione partium nostrarum Transsilvanarum banderium suum sive gentes suas exercitiales in proximo contra rabidos insultus perfidorum Turcorum easdem partes nostras et ipsarum confinia devastantium levare et transmittere debet atque tenetur, proptereaque omnes redditus et proventus sui episcopatus ante tempus limitatum sibi necessario debent administrari, ut non per levationem huiusmodi gentium exercitiales ipsius domini Georgii episcopi, quam de praetactis suis proventus facere debet, partibus nostris praescriptis per antefactorum Turcorum rabiem et insultationem damna ut hactenus facta sunt evenire contingant* Zimmermann, Gündisch 1937, p. 600-601.

²⁰ DRH D, I 1977, p. 326-327.

²¹ Rezachevici 2001, p. 91.

²² Gündisch 1975, p. 87.

²³ Istoria Românilor 2001, p. 342.

²⁴ Mureșan 1968, p. 76; Istoria militară a poporului român 1986, p. 225; Tătar 1996, p. 52-53.

Una dintre cele mai importante bătălii ungaro-otomane a fost Cruciada de la Varna (10 noiembrie 1444). La chemarea sub arme a lui Iancu de Hunedoara au răspuns și episcopii regatului: Henric Albeni de Pécs²⁵ (1421-1444), Rafael Herczog de Bosnia (1433-1450), Simon Rozgonyi de Eger (1439-1444) și Giovanni de Dominis de Oradea (1440-1444)²⁶. Aceștia au avut un rol important în tactica gândită de Iancu. Astfel, armata creștină a fost poziționată în formă de semicerc pe trei linii. În aripa stângă au fost poziționate trupele comandate Mihail Szilágyi, cumnatul lui Iancu, în centrul se afla garda regală ungaro-polonă a lui Vladislav I Jagiello, precum și voievodul Transilvaniei, iar în aripa dreaptă au fost așezate între alte trupe și cele ale episcopilor de Bosnia și Eger, în timp ce *banderium*-ul episcopului de Oradea a fost așezat în spatele acestor corpuri militare, pentru a asigura rezerva. Nu vom insista asupra descrierii bătăliei, ne vom mărgini la a spune că bătălia de la Varna a fost un dezastru total pentru armata ungară, care a fost învinsă categoric de sultanul Murad al II-lea, regele Vladislav I pierzându-și viața pe câmpul de luptă, alături de episcopul de Oradea, italianul Giovanni de Dominis și de episcopii Simon de Eger și Henric de Pécs²⁷. Singurul episcop participant la bătălie care a supraviețuit a fost Rafael Herczog, care ulterior va fi numit arhiepiscop de Kalocsa (1450-1456), a doua demnitate religioasă, ca importanță, din Ungaria medievală.

Epoca regelui Matia Corvinul (1458-1490) a reprezentat o perioadă de maximă înflorire pentru regatul medieval al Ungariei. Regele născut la Cluj a patronat implementarea civilizației renascentiste în Ungaria, pe care a impus-o printre marile puteri europene ale vremii. Cu toate acestea și în epoca lui Matia Corvinul atacurile otomane au afectat Ungaria, iar episcopii regatului au luat parte la aceste confruntări. Un rol important în strategia antiotomană ungară l-a avut Moldova lui Ștefan cel Mare. Astfel, Matia i-a trimis lui Ștefan un corp de armată comandat de voievodul Transilvaniei, Magyar Balázs, care l-a ajutat pe domnul Moldovei în bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475). În contextul acestei victorii, la 15 februarie 1476 Matia Corvinul cucerește cetatea Șabac, de pe râul Sava, important punct strategic, care fusese capturată de otomani în 1459²⁸. Menționăm că un rol important în cucerirea cetății Șabac de Ungaria, l-a avut Vlad Țepeș, aflat de multă vreme la curtea lui Matia Corvinul, de la care spera să obțină ajutor pentru a recupera domnia Țării Românești²⁹. Cetatea din vestul Serbiei a fost supusă unui asediu de șase săptămâni. La această luptă a participat și secretarul italian al regelui, episcopul de Eger, Gabriel de Verona, care anterior fusese episcop al Transilvaniei (1472-1475). De pe câmpul de luptă din fața cetății Șabac, episcopul de Eger, i-a trimis la 3 februarie 1476 o scrisoare papei Sixtus al IV-lea, prin care îl informa despre acțiunea regelui Ungariei³⁰.

În anul 1479 s-a produs o nouă confruntare de anvergură ungaro-otomană. Trupe auxiliare turcești au invadat sudul Ungariei, precum și Transilvania, unde au ajuns până în zona orașului Orăștie. Înaintarea otomană a fost stopată în bătălia de la Câmpul Pâinii (13 octombrie 1479), unde armata creștină a reușit un succes important. Armata ungară era condusă de Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, comitele de Timiș, Pavel Chinezu (Kinizsi Pál), despotul Serbiei, Vuk Grgurević și de fostul voievod al Țării Românești, Basarab Laiotă cel Bătrân. La această bătălie a luat parte și episcopul Transilvaniei, Ladislau Geréb (1476-1501), care și-a condus propriul *banderium*, poziționat în centrul dispozitivului³¹. Referindu-se la atitudinea acestui episcop, în legătură cu bătălia de la Câmpul Pâinii, mare umanist de origine română Nicolaus Olahus, consemna: *Episcopul Transilvaniei din acea vreme a pierdut în acea luptă două sute de călăreți împlătoși. În căutarea trupurilor lor a plecat și el și când le-a adus înapoi cu alai de înmormântare la Alba Iulia, care se află cam la vreo trei mile depărtare de această câmpie. Atât de mare a fost pietatea acestui bărbat vrednic față de <ostași> săi uciși de dușmani în apărarea patriei*³².

În anul 1498 regele Ungariei, Vladislav al II-lea Jagiello (1490-1516) a emis un nou regulament militar în care se prezenta detaliat contribuția fiecărui demnitar ecleziastic din Ungaria la efortul de război. Episcopii de Transilvania și Oradea trebuiau să participe cu un *banderium*, în timp ce episcopul de Cenad trebuia să echipeze 200 de călăreți³³. Contribuția celorlalți mari demnitari ecleziastici ai Ungariei era următoarea: arhiepiscopul de Esztergom și episcopul de Eger câte două *banderium* fiecare, arhiepiscopul de Kalocsa și episcopii de Zagreb și Pécs câte un *banderium*. Episcopii, care aveau domenii mai reduse nu aveau obligația de a pune la dispoziție un întreg *banderium*, dar nu erau scutiți de o contribuție, chiar simbolică, la efortul de război: episcopii de Győr, Veszprém și Vác trebuiau să dea 200 de călăreți fiecare, iar episcopii de Sirmium și Nitra, câte 50 de călăreți fiecare³⁴. Alți demnitari ecleziastici care erau obligați să echipeze trupe pentru război erau abații din Pécsvárad (200 călăreți) și Zobor (50 călăreți) sau prepoziții de

²⁵ Acest personaj a fost călugăr benedictin, fiind abate de Garamszentbenedek (1403-1407) și abate de Cluj-Mănăstur 1407-1421.

²⁶ Fügedi 1965, p. 486-488, 490; Antoché 2000, nr. 1-2, p. 57.

²⁷ Thwroc 1766, p. 323; Bunyitay 1883, p. 267-268; Dan 1974, p. 120.

²⁸ Engel 2006, p. 328.

²⁹ Stoicescu 1976, p. 155.

³⁰ Thallóczy, Áldásy 1907, p. 388-390.

³¹ Fügedi 1965, p. 488; *Istoria militară a poporului român* 1986, p. 336; Hațegan 1994, p. 143.

³² Holban 1968, p. 493.

³³ *Corpus Juris Hungarici* 1822, p. 284.

³⁴ *Corpus Juris Hungarici* 1822, p. 284.

Székesfehérvár (100 călăreți) și Titel (50 călăreți). În eforul de război erau angrenate și capitlurile; capitlurile din Esztergom, Eger, Alba Iulia și Pécs trebuiau să furnizeze câte 200 de călăreți fiecare, iar capitlul din Bács 50 de călăreți.

Confruntările ungaro-otomane au continuat și la începutul secolului al XVI-lea, mai ales în zona de graniță comună din Balcanii de Vest. În aceste lupte s-a remarcat episcopul de Veszprém, Petar Berislavić (1512-1520)³⁵. Anterior accederii la episcopat, Petar a fost ban al Croației, Slavoniei și Dalmației (1513-1520), calitate în care i-a învins pe turci la Dubica (1513) și Jajce (1518). A fost prins într-o luptă cu otomanii în 1520, lângă cetatea Bihać, fiind decapitat.

În anul 1521 importantul punct strategico-militar, cetatea Belgrad a fost cucerită de Imperiul Otoman. În apărarea fortăreței a fost trimis episcopul de Bosnia, Mihail al II-lea Keserich, regele fiind preocupat cu situația din Boemia. Ajungând în față cetății oamenii episcopului s-au speriat de călăreții turci conduși de sultanul Soliman Magnificul și au fugit împreună cu episcopul Bosniei, care s-a ascuns într-o moară³⁶. Menționăm faptul că cetatea Belgradului, supusă unui asediu, a fost predată condiționat sultanului Soliman, de către căpitanul ei, Mihai More, român de origine³⁷.

Un adevărat dezastru pentru Ungaria și implicit pentru biserica din acest regat a avut loc o dată cu bătălia de la Mohács (29 august 1526). Nu vom insista asupra contextului și a descrierii bătăliei, deoarece aceste aspecte nu se încadrează în studiul nostru, ci îi vom prezenta pe episcopii participanți la această confruntare. În ajutorul regelui Ludovic al II-lea (1516-1526), care avea doar 20 de ani, au răspuns majoritatea episcopilor ungari, în frunte cu primatul de la Esztergom, Ladislau Szalkai (1524-1526) și arhiepiscopul de Kalocsa, Pál Tomori (1523-1526). Ultimul a fost numit comandant suprem al armatei ungare, împreună cu George Zápolya, nepotul voievodului Transilvaniei, Ioan Zápolya. Arhiepiscopul de Kalocsa, deși era călugăr, avea o importantă experiență militară, fiind anterior castelan de Făgăraș, Munkács și Buda, precum și comandant suprem al părților sudice ale Ungariei³⁸. Sub comanda arhiepiscopului de Kalocsa s-au aflat episcopii: Paksy Balázs de Győr (1525-1526), Filip More de Ciula (român de origine), episcop de Pécs (1521-1526), Francisc Perényi de Oradea (1513-1526), Francisc de Csaholyi de Cenad (1514-1526) și Gheorghe de Palina al Bosniei (1524-1526). Toți acești înalți ierarhi (șapte la număr) au murit în luptă, împreună cu regele lor³⁹.

Considerații finale. Episcopii din Ungaria medievală au avut un rol major în strategiile militare ale regatului. Acest fapt este deja perceptibil în secolul al XIII-lea, în contextul mării invazii mongole, fiind o constantă a istoriei medievale a Ungariei. Marii ierarhi, ca orice alți demnitari ai regatului, își conduceau în luptă propriul *banderim*, echipat pe cheltuiala lor. Cu toate acestea, au existat și situații, nu puține la număr, în care episcopii și-au găsit sfârșitul pe câmpul de luptă, cel mai ilustrativ exemplu în acest sens fiind bătălia de la Mohács (1526), în care au pierit șapte dintre cei mai importanți episcopi ai Ungariei.

Bibliografie

- Antoche 2000 – E. Antoche, *Les expéditions de Nicopolis (1396) et de Varna (1444): une comparaison* în „Medievalia Transilvanica”, IV, 2000, 1-2, p. 47-78.
- Boldea 2008 – L. Boldea, *Veleități și oportunități ale nobilimii bănățene în vremea lui Sigismund de Luxemburg* în „Banatica” 18, 2008, p. 197-228.
- Bunyitay 1883 – Bunyitay V., *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig, Nagyvárád, 1883.
- Corpus Juris Hungarici* 1822 – *Corpus Juris Hungarici*, tom. I, Budae, 1822.
- Dan 1974 – M. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*. Iancu de Hunedoara, București, 1974.
- Drăgan 2000 – I. Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, 2000.
- DRH D I 1977 – *Documenta Romaniae Historica, seria D Relații între Țările Române*, vol. I (1222-1456), București, 1977.
- Engel 2006 – P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006.
- Eubel 1913 – K. Eubel, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Sumorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium Ecclesiarum Antistitum Series Ab Anno 1198 Usque Ad Annum 1431 Perducta E Documentis Tabularii Praesertim Vaticani Collecta, Digesta, Edita Per Conradum Eubel, Monasterii Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae*, 1913.
- Fügedi 1965 – Fügedi E., *A XV. századi magyar püspökök* în „Történelmi Szemle” 1965, VIII. Évfolyam, 4 szám, p. 477-498.
- Gündisch 1975 – G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, V (1438-1457), Hermannstadt, 1975.
- Hațegan 1974 – I. Hațegan, *Pavel Chinezu*, Timișoara, 1994.

³⁵ Fügedi 1965, p. 487.

³⁶ Holban 1968, p. 164.

³⁷ Drăgan 2000, p. 357.

³⁸ Molnár 2001, p. 85.

³⁹ Bunyitay 1883, p. 376-377; *The New Cambridge Modern History* 1990, p. 209; Roos 2009, p. 202.

- Holban 1968 – M. Holban, *Călători străini despre Țările române*, vol. I, București, 1968.
- Hurmuzaki 1890 – E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (ed. N. Densușianu), I, 2 București, 1890.
- Istoria militară a poporului român* 1986 – *Istoria militară a poporului român*, vol. II, București, 1986.
- Istoria Românilor* 2001 – *Istoria Românilor*, vol. IV *De la universalitatea creștină către Europa patriilor*, București, 2001.
- Jakubinyi 2010 – Jakubinyi G., *Romániai Katolikus, Erdélyi Protestáns és Izraelita Vallási Archontológia*, Kolozsvár, 2010.
- Klein și colab. 2000 – A. Klein, N. Sekunda, K. A. Czernielewski, *Banderia apud Grunwald. Chorągwie Polskie pod Grunwaldem. Polish Banners at Grunwald*, Łódź, 2000.
- MES 1999 – *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, tomus quartus (1350-1358), Strigonii-Budapestini, 1999.
- Molnár 2001 – Molnár M., *A Concise History of Hungary*, Cambridge, 2001.
- Mureșan 1968 – C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968.
- Popa-Lisseanu 1935 – *Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. V *Cântecul de Jale de Rogerius*, traducere de G. Popa-Lisseanu, București, 1935.
- Popa-Lisseanu 1937 – *Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. XI *Cronica pictată de la Viena*, text, traducere și comentarii de G. Popa-Lisseanu, București, 1937.
- Rezachevici 2001 – C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova*, I, secolele XIV-XVI, București, 2001.
- Rogers coord. 2010 – C. Rogers, (editor in chief), *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology*, vol. 1, New York, 2010.
- Roos 2009 – Martin Roos, *Die alte Diözese Csanád. Zwischen Grundlegung und Aufteilung. 1030 bis 1923. Teil 1: Von den Anfängen bis zum Ende der Türkenzeit. 1030-1718*. Szeged- Csanád, Groß-Betschkerek, Temeswar, Erschienen 2009 in Selbstverlag der drei Bistümer.
- Spinei 1999 – V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XII*, Iași, 1999.
- Stoicescu 1976 – N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976.
- Tătar 1996 – O. Tătar, *Considerații privind bătălia de la Sântimbru (1442) în „Corviniana”*, 2, 1996, p. 47-55.
- Thallóczy, Antal 1907 – Thallóczy L., Áldásy A., *Magyarország Melléktartományainak Oklevéltára*, Második Kötet *A Magyarország és Szerbia Közti Összeköttetések Oklevéltára 1198-1526*, Budapest, 1907.
- The New Cambridge Modern History* 1990 – *The New Cambridge Modern History*, volume 2: *The Reformation 1520-1559*, Cambridge, 1990.
- Thwroc 1766 – Joannis de Thwroc, *Chronica Hunagrorum in Scriptores Rerum Hungaricarum*, ed. Jonannis Georgii Schwandtneri, Vindobonae, 1766.
- Tonk 1979 – Tonk S., *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*, Bukarest, 1979.
- Zimmermann, Gündisch 1937 – F. Zimmermann, G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, IV (1416-1437), Hermannstadt, 1937.

SIGISMUND DE LUXEMBURG, UN MONARH DE LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU

Dr. Liviu Cîmpeanu

Abstract. *Sigismund of Luxemburg, a Monarch at the end of Middle Ages.* Sigismund of Luxemburg, was the son of emperor Charles IV. of Luxemburg and of duchess Elisabeth of Pomerania, and the brother of the Bohemian king Wenceslas IV. Since his early years he became markgraf of Brandenburg (1376) and husband of the Hungarian princess Mary, the daughter of king Louis I of Anjou, in the year 1379. This brought to him the Hungarian crown, and the possibility of gaining the Polish crown too, after the death of his father-in-law. Loosing Poland to his brother-in-law, the Lithuanian prince Jagiello, husband Hedwiga, the other daughter of king Louis, Sigismund remained the King of Hungary, although contested by the Hungarian magnates. Supported by his brother, Sigismund gained the power in the Realm of St. Stephen (1387) and was recognized until the sudden death of his wife, in 1395. Contested again by the Hungarian magnates and loosing the war with the Ottoman Turks, Sigismund had a difficult period between the years 1395-1403. Although the critical situation in Hungary, Sigismund managed to be recognized as the successor of his brother in Bohemia and, being involved in the politics of the Holy Empire, he was elected as Roman King in the year 1411 (recognized by pope Martin V only in 1417). As Roman king, Sigismund focused his attention on the church council of Konstanz and tried to restore the imperial power in Italy. By burning the Bohemian heretic Jan Hus at the stake (1415), Sigismund lost the support of his Bohemian subjects in 1419-1420, as he should be crowned as king of Bohemia, after the death of his brother, Wenceslas IV (1419). This contestation turned into the notorious Hussite Wars, which ended just in the year 1436. In the meantime, the southern part of Hungary and Wallachia were constantly attacked by the Ottoman Empire and Sigismund's efforts to assure this regions remained hopeless. Despite his losses in the southern part of Hungary and in the Hussite Wars, Sigismund remained an astute politician, and managed to convince the Papacy to crown him as emperor of the Holy Roman Empire, in the year 1433. By that year, Sigismund was king of Hungary, Bohemia, and king of the Romans, and Holy Roman Emperor, becoming since his lifetimes the image of the perfect medieval monarch. Though, by his achievements in uniting the main kingdoms and states of Central Europe, Sigismund was the artisan of the idea of the Habsburg Monarchy, in the Early Modern Age. Sigismund of Luxemburg kept his titles until his death in December 1437, when he was buried in the cathedral church of Oradea (monument destroyed by the Ottoman Turks in the 17-th. century). Sigismund is the only emperor buried on the territory of modern Romania.

Cuvinte cheie: Sigismund de Luxemburg, Regatul Sfântului Ștefan, Boemia, Sfântul Imperiu Roman, monarh medieval.

Keywords: Sigismund of Luxemburg, the Realm of St. Stephen, Bohemia, Holy Roman Empire, medieval monarch.

Duce de Luxemburg, duce de Brandenburg, rege al Ungariei, al Boemiei, rege al Romanilor și Împărat, Sigismund apare în mai toate scrierile istorice ale epocii sale, de la biograful său Eberhard Windecke, la Botho Konrad (autorul lucrării *Chroenecken der Sassen*, Mainz, 1492), Janos Thuröczy (autorul Cronicii ungarilor, apărută la Brno, 1488), Thomas Ebendorffer, cronicarul Imperiului Romano-German și al Austriei, și, nu în ultimul rând la Jean Froissard.

Prin demnitățile deținute, Sigismund apare practic în toate lucrările despre Evul Mediu și în toate sintezele de istorie a Ungariei, Boemiei și Germaniei, precum și în toate colecțiile de biografii ale împăraților germani, dintre care menționăm doar două, mai recente, care auduc "la zi" biografia regelui-împărat: *Kaisergestalten des Mittelalters*, ed. Helmut Beumann, München, 1991 (biografia lui Sigismund este semnată de Heinrich Koller) și *Die Kaiser. 1200 Jahre Europäische Geschichte*, ed. Gerhard Harmann și Karl Schmith, Wiesbaden, 2006 (biografia lui Sigismund este semnată de Gerhard Hartmann).

Dintre lucrările monografice despre viața, domnia și epoca lui Sigismund le amintim, de asemenea, doar pe cele mai recente, care cuprind toate rezultatele studiilor anterioare: din mediul maghiar semnalăm monografia lui Elemér Mátyusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn*, Budapest, 1990, iar din mediul german lucrările lui Wilhelm Baum, *Kaiser Sigismund: Konstanz, Hus und Türkenkriege*, Graz-Viena-Köln, 1993, a lui Jörg K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herscher an der Schwelle der Neuzeit*, München, 1996, și contribuțiile lui Günter Rautenstrauch despre Sigismund (și despre regii și împărații din dinastia de Luxemburg) în idem, *Beiträge zur deutschen, böhmischen, und oberlausitzischen Regentengeschichte im Spätmittelalter*, ed. Timo Fröde, Uwe Kahl, Spitzkunnersdorf, 2010.

În istoriografia română subiectul a fost tratat doar în măsura în care a avut legătură cu istoria Țărilor Române extracarpătice și, din păcate, prea puțin în legătură cu istoria medievală a Transilvaniei, deși există sute de documente (edite) ale regelui-împărat, emise pentru toate categoriile sociale și entitățile politice din Transilvania. Sunt documente pentru sași, secui și nobilime, inclusiv pentru nobilimea românească, dintre care cea mai cunoscută este diploma regală din octombrie 1409, prin care Voicu românul și familia sa au primit castelul și domeniul Hunedoarei. O lucrare monografică despre Sigismund și Transilvania revine în sarcina istoricilor contemporani.

Dintre lucrările istoriografiei românești amintim: Ilie Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919; idem, *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași, 1928 (extras din "Cercetări Istorice", anul IV, Tom 1), lucrare care o continuă pe prima. Legăturile regelui-împărat cu Țările Române au fost expuse (mai pe larg) în următoarele lucrări: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, unde există un subcapitol dedicat personalității

lui Sigismund; Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în "Analele Universității din București", Istorie, an XV (1966), p. 61-74; Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, București, 1968; Nicolae Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, 1978; Ioan Hătegan, *Filippo Scolari. Un condotier italian pe meleaguri dunărene*, Timișoara, 1997. Ultimul stagiul al cercetărilor din Ungaria a fost expus sintetic de Engel Pál, în lucrarea *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale*, 895-1526, Cluj-Napoca, 2006.

Sigismund s-a născut în 14 februarie 1368, probabil la Nürnberg, ca fiu al împăratului Carol IV de Luxemburg și al ducese Elisabeta de Pomerania. A fost fratele lui Wenceslav IV, regele Boemiei și rege al romanilor. Crescut și educat cu grijă încă din primii ani, a devenit deja la 8 ani (1376) markgraf de Brandenburg. Doi ani mai târziu, în 1378, împăratul Carol al IV-lea a murit, Wenceslav al IV-lea devenind tutorele lui Sigismund¹.

În 1379 s-a logodit cu Maria, fiica moștenitoare a lui Ludovic de Anjou, regele Ungariei și al Poloniei, ajungând un an mai târziu la Curtea Ungariei. Căsătoria s-a efectuat abia în 1385. La moartea socrului său, Ludovic de Anjou, Sigismund a încercat să pună mâna și pe tronul Poloniei, însă a a pierdut partida în favoarea ducelui Lituanian Jaggiello, soțul Hedwigăi, cealaltă fiică a defunctului rege Ludovic (în 1386 Jaggiello s-a încreștinat și a devenit rege al Poloniei, cu numele Vladislav)².

Contestat și în Ungaria de către o parte a magnaiților, care l-ar fi dorit ca rege pe Carol de Anjou, din Neapole, Sigismund a reușit să se impune pe tronul Ungariei cu ajutorul fratelui său, Wenceslav al IV-lea, în anul 1387³. În 1395, când tronul Ungariei părea asigurat, a murit pe neașteptate și fără urmași regina Maria, soția lui Sigismund, singura verigă ce îl lega pe acesta de Regatul Sfântului Ștefan. Imediat, tronului lui Sigismund a fost contestat de către magnați, de partida dinastiei napolitane de Anjou, de cumnata sa Hedwiga și, pe deasupra, a apărut și amenințarea otomană de la Dunăre. În aceste condiții total nefavorabile, în care Sigismund avea nevoie de o victorie militară pentru a-și mări prestigiul și, astfel, autoritatea în granițele propriului regat, a fost organizată cruciada de la Nicopole din 1396, terminată cu bine-cunoscuta hecatombă. Situația era una dintre cele mai critice: stăpânirea ungară a fost contestată în continuare, până în 1401. În acel an, în luna aprilie, regele a fost arestat în cetatea Buda, și ținut în prizonierat până în august, când a fost eliberat și recunoscut ca rege, ca urmare a faptului că magnații nu au putut ajunge la un consens în alegerea altui rege⁴.

În Apus, situația părea mai favorabilă pentru Sigismund: a semnat un tratat de succesiune la tronul Boemiei, cu fratele său Wenceslav, care nu avea urmași. Prin același tratat, Sigismund a devenit vicar general al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. În anul 1402, fostul împărat Wenceslav al IV-lea (înlocuit în 1400 cu Ruprecht von der Pfalz) i-a confirmat lui Sigismund demnitatea de vicar-general al Imperiului și, în același an, a fost reconoscut de Dieta Boemiei, întrunită la Bratislava, ca succesor al tronului. Pentru a-și întări poziția în Regatul Sfântului Ștefan, Sigismund s-a căsătorit în 1405 (a doua oră) cu Barbara Cilli, cu care a avut în 1409 un urmaș de sex feminin. Astfel s-a clarificat întrucâtva situația în Ungaria⁵ și Sigismund s-a putut concentra asupra Imperiului, implicându-se în politica și în intrigile de la Curtea Imperială. Scopul acestor implicații era pe de-o parte să dobândească influență și putere și, eventual, Coroana Imperială, pe de altă parte consolidarea poziției din Ungaria și găsirea de mijloace pentru lupta împotriva Imperiului Otoman, care era tot mai amenințător (în ciuda războiului civil dintre urmașii lui Baiazid I, învins și capturat de Timur Lenk în bătălia de la Ankara - 1402)⁶.

În 1410 situația din Apus părea din nou favorabilă lui Sigismund: împăratul Ruprecht von der Pfalz, care l-a înlocuit pe Wenceslav al IV-lea în 1400 la tronul imperial, a murit. În locul său a fost ales Sigismund de Luxemburg, care la început a fost contestat de o partidă puternică a principilor-electori dar mai apoi a fost recunoscut ca rege al Romanilor și încoronat ca atare în 1414, la Aachen (Aix-la-Chapelle). Din cauza relațiilor reci dintre Imperiu și papalitate, s-a cerut confirmarea titlului de rege al Romanilor abia în 1417, confirmarea venind un an mai târziu din partea papei Martin al V-lea⁷.

Ținta lui Sigismund a fost unirea politică a Imperiului Romano-German cu Ungaria și Boemia, sub autoritatea unei dinastii puternice, conturând *avant-le-lettre* viitoarea Monarhie Habsburgică, dacă nu cumva artizanul acestei structuri politice moderne a fost chiar Sigismund⁸.

¹ Hoensch 1996, p. 32-47; Baum 1993, p. 17-30; Koller 1991, p. 275-280 (data nașterii lui Sigismund este eronată: 15 februarie 1369); Hartmann 2006, p. 450-451.

² Hoensch 1996, p. 48-63; Koller 1991, p. 280-282; Hartmann 2006, p. 451.

³ Mályusz 1990, p. 27-48.

⁴ Hoensch 1996, p. 64-118; Mályusz 1990, p. 59-63; Baum 1993, p. 30-51; Pál 2006, p. 222-235 (contextul politic intern).

⁵ Mályusz 1990, p. 69-93 (situația politică internă, relațiile lui Sigismund de Luxemburg cu baronii regatului); Koller 1991, p. 286-287.

⁶ Hoensch 1996, p. 119-147; Hartmann 2006, p. 451-452.

⁷ Hoensch 1996, p. 148-161, 222-243; Mályusz 1990, p. 94-97; Baum 1993, p. 74-83, 139-146; Koller 1991, p. 287-289, 291; Hartmann 2006, p. 452; Pál 2006, p. 254-255.

⁸ Hartmann 2006, p. 452-453.

Încercările lui Sigismund de a interveni în Italia pentru a restaura acolo puterea imperială, întocmai ca înaintașii săi, au rămas fără rezultat. Pe de-o parte lipsa de bani și de susținere din partea supușilor săi germani și maghiari și, pe de altă parte, din cauza puterii reale a orașelor-state italiene, au împiedicat implicarea regelui Romanilor în politica din Peninsulă. Totuși, odată cu obținerea acestei demnități, Sigismund și-a concentrat toată atenția înspre Apus și a încercat să pună capăt schismei din sânul Bisericii Catolice (condusă de trei antipapi) și ereziei husite din Boemia. De aceea s-a convocat Conciliul de la Constanța (1414-1418) unde, rând pe rând, au fost rezolvată (aparent) problema husită, prin arderea pe rug a lui Jan Hus și impunerea lui Martin al V-lea ca papă. În timpul acestui conciliu, Sigismund de Luxemburg a fost tot timpul prezent, cu excepția câtorva luni din anul 1416, când a întreprins o călătorie în Anglia, la regele Henric al V-lea⁹.

În 1419 a murit Wenceslav al IV-lea, regele Boemiei, tronul revenindu-i, potrivit tratatelor, fratelui său, Sigismund. Dar arderea pe rug a lui Jan Hus (1415) a dus la o puternică opoziție a cehilor față de noul rege și chiar la o rezistență armată față de intrarea lui în Boemia. În primăvara anului 1420 papa Martin al V-lea a declarat cruciada împotriva husiților și, cu ajutor cruciat, Sigismund a reușit să înainteze până la Praga, unde s-a încoronat în iulie 1420. Stăpânirea boemă a lui Sigismund a fost contestată de la încoronarea sa, din 1420 până în 1436 când, deja în calitate de împărat, a încheiat pacea cu husiții. Această perioadă este perioada războaielor husite când Sigismund a fost declarat ca detronat de husiți (1421) iar armata sa a suferit o serie de înfrângeri din partea milițiilor husite. Abia după încheierea păcii cu husiții moderați în 1433, armata lui Sigismund a reușit să obțină câteva victorii împotriva taboriților radicali, încheiând în cele din urmă pacea, în 1436¹⁰.

În același timp, Sigismund a trebuit să se condentreze și asupra situației critice de la Dunăre, unde Ungaria și Țara Românească fiind atacate în repetate rânduri de turcii otomani și din Italia, unde se bucura de sprijinul ducelui de Milano și al papei Eugen al IV-lea. Acesta din urmă, beneficiind de sprijinul lui Sigismund împotriva adversarilor săi politici, l-a încoronat pe Sigismund ca împărat al Imperiului Romano-German, în mai 1433. Această încoronare a dus la creșterea prestigului și a autorității personale a regelui-împărat, atât în Imperiu cât și în Boemia unde, așa cum arătam mai sus, a încheiat pacea cu husiții moderați. Astfel, în 1433 Sigismund era: Împărat și rege al Romanilor, rege al Boemiei și rege al Ungariei, demnități pe care le-a deținut până la sfârșitul vieții, în 9 decembrie 1437¹¹. Sigismund a fost îngropat în catedrala din Oradea (distrusă de turci în secolul al XVII-lea), fiind singurul împărat îngropat pe teritoriul României.

În ceea ce privește politica răsăriteană a regelui-împărat, el a fost o personalitate deosebit de importantă pentru provinciile de pe teritoriul actual al României. Stările din Transilvania (nobilii, sașii și secuii) s-au bucurat rând pe rând de grația sa regală, Sigismund de Luxemburg dorind să-i atragă pe supușii săi transilvăneni, cu donații și privilegii. Aceștia, la rândul lor, și-au dovedit loialitatea față de rege cu ocazia rebeliunii din 1403, când l-au sprijinit pe acesta în restabilirea autorității¹².

Pentru a numi doar unul din sutele de exemple de acordare de danii și privilegii regale, amintim că Sigismund a fost cel care a ridicat familia lui Voicu românul la rang nobiliar și l-a promovat pe fiul acestuia, viitorul comandant de oști, lancu de Hunedoara¹³.

Pivotul relațiilor lui Sigismund cu Țara Românească a fost alianța și lupta antiotomană. Amintim sintetic momentele principale ale colaborării dintre regele-împărat și voievozii Țării Românești, lămurite pe deplin de istoriografie românească mai veche și mai nouă: alianța antiotomană cu Mircea cel Bătrân în 1395 și sprijinul acordat acestuia împotriva rivalului său, Vlad I, în 1395-1396¹⁴; colaborările militare din vremea lui Mircea cel Bătrân, Mihail I și Dan al II-lea¹⁵; acceptarea lui Alexandru Aldea și a politicii sale duplicitare între 1431-1436 și sprijinul acordat lui Vlad Dracul în aceeași perioadă¹⁶.

Relațiile lui Sigismund de Luxemburg cu Moldova au fost mai puțin fericite decât cele cu Țara Românească, regele Ungariei manifestându-și constant pretenția de supunere a voievozilor Moldovei, vasalii tradiționali ai regatului Poloniei. În acest context a avut loc tentativa de supunere a Moldovei din 1395: lupta cu voievodul Ștefan I, sprijinit de "toată puterea poporului său" și înfrângerea regelui la Hindău¹⁷, pe care izvoarele transilvănene o apreciază ca fiind *clades hungarici*. În ciuda acestei înfrângeri, Sigismund a continuat să își manifeste pretențiile asupra Moldovei, ele fiind

⁹ Hoensch 1996, p. 191-243; Mályusz 1990, p. 97-98.

¹⁰ Hoensch 1996, p. 279-310, 371-399, 429-448; Mályusz 1990, p. 98-99; Baum 1993, p. 155-162, 219-231, 272-280; Koller 1991, p. 292-295, 296-298; Hartmann 2006, p. 454-455.

¹¹ Hoensch 1996, p. 371-399; 449-464; Baum 1993, p. 232-254, 281-296; Koller 1991, p. 297-298; Hartmann 2006, p. 455-456.

¹² Gündisch 1976, p. 399-420.

¹³ Mureșan 1968, p. 42.

¹⁴ Panaitescu 1944 p. 252-273; Rezachevici 2001a, p. 82-84.

¹⁵ Rezachevici 2001b, p. 179-187; Cîmpeanu 2012a, p. 55-76.

¹⁶ Minea 1928, p. 26-84; Cîmpeanu 2012b, p. 19-31.

¹⁷ Manolescu 1966, p. 61-74; Grigoras 1978, p. 66-73.

unul dintre punctele Tratatului de la Lublau din 1412, semnat cu regele Poloniei, Vladislav Jaggiello¹⁸. Cronica relațiilor lui Sigismund de Luxemburg cu Moldova înregistrează și o colaborare și anume în perioada 1429-1431 când regele Ungariei s-a aliat cu voievodul Moldovei, Alexandru cel Bun, cu ducele Lituaniei, Vitold și cu Marele Maestru al Teutonilor, Paul von Russdorf, împotriva regelui Poloniei, Vladislav Jaggiello. Odată cu împăcarea lui Alexandru cel Bun cu regele Poloniei, Sigismund (și regii Ungariei în general) a pierdut definitiv controlul asupra Moldovei¹⁹.

Sigismund de Luxemburg a fost o personalitate de excepție a timpului său, întruchiparea Monarhului medieval, dovadă în acest sens fiind faptul că imaginea chipului său a devenit, în arta gotică, motivul împăratului (în diverse compoziții plastice reprezentând monarhi din Vechiul și Noul Testament). Totuși, prin fapta sa, prin ambiția de a uni statele Europei Creștine sub un singur sceptru, a prefigurat modernitatea, structura politică creată de el fiind modelul Monarhiei Habsburgice din Epoca Modernă.

Sigismund încoronat ca rege al Ungariei după cronica lui Eberhard Windecke

Sigismund de Luxemburg - Regele Soare. Manuscris de inginerie militară din sudul Germaniei. 1437

Pecetea imperială a lui Sigismund. față

Pecetea imperială a lui Sigismund. verso

Bibliografie

- Baum 1993 – W. Baum, *Kaiser Sigismund: Konstanz, Hus und Türkenkriege*, Graz-Viena-Köln, 1993.
 Cîmpeanu 2012a – L. Cîmpeanu, *Dan al II-lea, Sigismund de Luxemburg și cruciada târzie. Un document inedit din Arhiva Ordinului Teutonic*, „Studii și Materiale de Istorie Medie”, XXX, 2012, p. 55-76.
 Cîmpeanu 2012b – L. Cîmpeanu, *Vlad Dracul și Sighișoara (1431-1436)*, „Alt-Schaessburg”, 5, 2012, p. 19-31.
 Cihodaru 1984 – Constantin Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași, 1984.

¹⁸ Constantiniu, Papacostea 1964, p. 1129-1140; Ciocâltan 2013, p. 160-176.

¹⁹ Cihodaru 1984, p. 268-271.

- Ciocâltan 2013 V. Ciocâltan, *Sigismund von Luxemburg und die Frage der Verpflanzung des Deutschen Ordens an die Donau in den Jahren 1412-1420*, „Generalprobe Burzenland. Neue Forschungen zur Geschichte des Deutschen Ordens in Siebenbürgen und im Banat“, ed. K.G. Gündisch, Köln-Weimar-Viena, p. 160-176.
- Constantiniu, Papacostea 1964 – Fl. Constantiniu, Ș. Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea*, „Studii. Revistă de Istorie, 17, 196), 5, p. 1129-1140.
- Grigoraș 1978 – N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, 1978.
- Gündisch 1976 – K.G. Gündisch, *Siebenbürgen und der Aufruhr von 1403 gegen den König Sigismund von Luxemburg*, „Revue Roumain d'Histoire“, 3, 1976, p. 399-420.
- Hartmann 2006 – G. Hartmann, *Kaiser Sigismund*, „Die Kaiser. 1200 Jahre Europäische Geschichte“, ed. G. Hartmann și K. Schmith, Wiesbaden, 2006.
- Hoensch 1996 – J.K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herscher an der Schwelle der Neuzeit*, München, 1996.
- Koller 1991 – H. Koller, *Sigismund, 1410-1437*, „Kaisergestalten des Mittelalters“, ed. H. Beumann, München, 1991, p. 277-300.
- Mályusz 1990 – E. Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn*, Budapest, 1990.
- Manolescu 1966 – Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, „Analele Universității din București”, Istorie, XV, 1966, p. 61-74.
- Mureșan 1968 – C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, ed. a II-a, București, 1968.
- Pál 2006 – E. Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale, 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006.
- Panaitescu 1944 – P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944.
- Rezachevici 2001a – C. Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881*, vol. I, secolele XIV-XVI, București, 2001.
- Rezachevici 2001b – C. Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană, secolele XIV-XVI*, București, 2001.

„PRAEDICANDO, DOCENDO ET APUD DEUM INTERCEDENDO”.
COORDONATE ALE MESAJULUI FRANCISCAN ȘI DOMINICAN
ÎN TRANSILVANIA SECOLELOR XIV-XVI

Drd. Diana-Maria Dăian

Abstract. *“Praedicando, docendo et apud Deum intercedendo”. Coordinates of the Franciscan and Dominican discourse in 14th-16th century Transylvania.* The apparition of the mendicant orders has led to a new sainthood pattern. Providing an active preaching within the laity to whom they ensure a spiritual guidance, the Franciscans and the Dominicans contribute to the spread of a particular devotional model; this pattern comes across the clerical sphere and promotes contemporary and co-national saints that come from the laity and benefit from an important popular support. The mendicant presence in Transylvania, as demonstrated by the large chain of convents, comes to meet one of the most important preoccupations of the parishioners concerning their religious aspirations: creating a devotional “recipe” meant to provide them the salvation. This “labor” regarding the soul’s salvation begins during the life time through individual acts and through the collaboration of the mendicants and of the Christians, but continues also after death by the Franciscan and Dominican intercessory prayers. From this point of view, the following research intends to evaluate briefly the mendicant presence in Transylvania at the end of the middle Ages and the beginning of modern era, the solid chain of convents being also the appropriate place for creating a specific devotional pattern. Secondly, the analysis is meant to outline the main characteristics of the mendicant discourse, an aspect that is able to illustrate the major religious aspirations of the Transylvanian laity. Finally, the research aims to reconstitute the strategies used by the Franciscans and the Dominicans when trying to spread and to implement their devotional model within the Transylvanian parishioners, aspects that can reveal the success of the mendicant activity in the Transylvanian territory.

Cuvinte cheie: Franciscani, Dominicani, salvarea sufletului, pietate populară, patronaj.

Key-words: Franciscans, Dominicans, soul’s salvation, popular piety, patronage.

Predica *De translatione Sancti Francisci*, făcând parte din colecția *Sermones Pomerii de Sanctis* a lui Pelbartus de Temeswar¹ cuprinde un paragraf interesant pentru modul în care era percepută în epocă misiunea franciscanilor: “[s.a.] *Hanc enim dat [n.a. sanctus Franciscus] per suos filios toti mundo praedicando et docendo. Dat et invocationibus sua suffragia, pro illis apud Deum intercedendo*”². Utilizarea termenilor *praedicando*, *docendo* și *intercedendo* în legătură cu activitatea franciscanilor ne dezvăluie una dintre principalele problematice referitoare la universul devoțional al secolelor XIV-XVI: preocuparea pentru obținerea mântuirii, respectiv pentru salvarea sufletelor. Aceasta începea încă din timpul existenței terestre, atât prin acțiuni individuale, cât și printr-o conlucrare a mendicanților și a credincioșilor simpli. Pe de altă parte, lucrarea de obținere a mântuirii era continuată și după moarte, rugăciunile intercesorii pentru laici devenind principala sarcină a mendicanților (*intercedendo*). Se pare că asistăm la conturarea unui tipar devoțional, a unei căi care odată urmată, este menită să asigure obținerea mântuirii. Dar putem vorbi despre aplicarea acestui tipar și în Transilvania secolelor XIV-XVI? Ce putem spune despre aspirațiile devoționale ale laicilor transilvăneni în perioada menționată? Corespund acestea principalelor coordonate ale mesajului mendicant? Dar mai ales care este rolul mendicanților în salvarea sufletelor laicilor transilvăneni?

Din acest punct de vedere, demersul de față își propune să facă o scurtă trecere în revistă a prezenței ordinelor mendicante în spațiul transilvănean al Evului Mediu târziu și al începutului de modernitate, consistenta rețea de convente franciscane și dominicane fiind și cadrul propice de elaborare a unui model devoțional specific. În al doilea rând, analiza dorește să sublinieze particularitățile mesajului mendicant, aspect în măsură să ilustreze principalele exigențe religioase ale laicului transilvănean. În final, cercetarea intenționează să reconstituie strategiile de difuzare și de implementare a tiparelor devoționale mendicante, menite să accesibilizeze și să adapteze învățăturile de credință la aspirațiile devoționale ale laicilor transilvăneni, elemente ce probează eficacitatea mesajului mendicant în rândul credincioșilor transilvăneni.

Ipoteza de lucru a acestei cercetări o constituie ideea potrivit căreia o dată cu apariția ordinelor mendicante, asistăm la nașterea unui nou tip de sanctitate. Statutul ordinelor franciscan și dominican, precum și coordonatele fundamentale ale mesajului mendicant sunt analizate de către Michael Goodich. Premisa de la care pleacă istoricul este aceea că mendicanții construiesc “fundalul” dinamic în care pot fi plasate aspirațiile unei populații urbane, ale cărei preferințe pentru Roma, atât politic, cât și doctrinar, puteau fi puse sub semnul întrebării³. Din acest punct de vedere, ordinele mendicante promovează un model devoțional specific, care se pliază pe exigențele devoționale ale lumii urbane; dacă “sfinții tradiționali” prezintă un caracter eminentemente “clerical”, iar sanctitatea devine o recompensă pentru

¹ Pelbartus de Temeswar (1430-1504), franciscan observant și renumit autor de predici. Printre lucrările sale se numără *Stellarium coronae beatae virginis Mariae*, *Sermones Pomerii de Sanctis*, *Sermones Pomerii quadragesimales*, respectiv *Sermones Pomerii de tempore*.

² Pelbartus de Temeswar, *Sermo LXXXV*.

³ Goodich 1982, p. 147; Thompson 2002, p. 1378-1379; de Cevins 2011a, p. 1-25.

adeziunea la dogmă, pentru lupta împotriva ereziilor, sfinții mendicanți depășesc structurile eclesiastice, caracterizându-se prin includerea unui mare număr de laici⁴. Mendicanții contribuie așadar la afirmarea aceluia „*santo civico*”, concept utilizat și definit de Anna Benvenuti. Benvenuti consideră că în perioada secolelor XIII-XIV asistăm la nașterea „*religiei civice*”, religia care presupune o mai mare implicare și supraveghere din partea autorităților orășenești în ceea ce privește reglementarea tipului de servicii religioase, dar și la deplasarea accentului înspre „*santo civico*”. Ordinele mendicante sunt cele care facilitează transferul de la patronul vechi la patronul nou, persoană care provine din rândul cetățenilor și care este pusă în slujba aspirațiilor civice, este rugată să intervină pentru comunitate; patronajul civic ajunge una dintre principalele modalități de construire a conștiinței urbane, sfântul patron venind să reprezinte identitatea, „*corpul mistic*” al comunității citadine⁵.

Dar care este situația în spațiul transilvănean al secolelor XIV-XVI? Corespund principalele coordonate ale activității mendicanților amintite în paragraful anterior exigențelor devoționale ale laicilor transilvăneni? Pentru a putea evalua activitatea franciscanilor și dominicanilor în Transilvania și impactul avut asupra credincioșilor, trebuie să analizăm mai întâi așezarea acestor ordine în teritoriu, prezența lor putând fi cuantificată prin numărul de convente. În general, fondările au urmat două căi, o cale programatică, reglementată și controlată la nivel central, prin care se urmărea expansiunea ordinului, respectiv o cale aleatorie, la inițiativa unor reprezentanți ai elitelor urbane sau a unor nobili⁶.

De la bun început, dominicanii urmăresc anumite criterii în alegerea localităților de fondare: situația economică a localității, oportunitățile de dezvoltare în viitor, amplasarea pe una din căile comerciale importante, capacitatea de polarizare a populației aflate în tranzit, precum și deținerea unor privilegii care ar fi favorizat prosperitatea economică (sprijinul casei regale)⁷. Ilustrativă în acest sens este acțiunea dominicanilor din Alba-Iulia de la începutul secolului XIV (1313) de a rescrie și întări cu sigiliul conventului un privilegiu acordat acestora de regele Ungariei, Ladislau al IV-lea, în anul 1275, ceea ce nu face decât să întărească ideea că frații predicatori se bucurau de sprijinul casei regale⁸. În spațiul transilvănean, remarcăm prezența a 9 convente dominicane, concentrate cu preponderență în zonele de colonizare săsească: Alba-Iulia (Weißenburg, Gyulafehérvár), Bistrița (Bistritz, Beszterce), Brașov (Kronstadt, Brasso), Cluj (Klausenburg, Kolosvár), Odorhei (Hofmarkt/Oderhellen, Székelyudvarhely), Sebeș (Mühlbach, Szászsebes), Sibiu (Hermannstadt, Nagyszeben), Sighișoara (Schässburg, Segesvár) și Vințu de Jos (Winz, Alvinc)⁹.

În ceea ce privește așezarea franciscanilor, se constată faptul că aceștia sunt prezenți în orașe (Bistrița, Brașov, Cluj, Sibiu), dar preferă și localitățile cu caracter preurban-Albești (Fehéregyháza), Coșeu (Kusaly), Hațeg (Hatszeg), Hunedoara (Vajdahunyad), Odorhei (Hofmarkt/Oderhellen, Székelyudvarhely), Orăștie (Szászváros), Suseni (Marosfalu), Teiuș (Tövis)-¹⁰, numărul așezărilor fraților minoriți depășind numărul conventelor dominicane. Întâietatea ordinului franciscan este evidențiată și prin analiza profilului conventelor: la Brașov și la Cluj funcționează câte un convent franciscan masculin, unul feminin și câte o casă a beghinelor; Sibiu are un convent masculin și unul al clariselor, în timp ce în alte localități, precum Albești, Bistrița, Orăștie, Suseni, Teiuș există convente franciscane masculine, feminine și case ale beghinelor, dominicanii absentezând din aceste zone¹¹. Întâietatea ordinului franciscan în raport cu cel dominican poate fi explicată prin organizarea beghinajelor, dar și prin adoptarea Observanței, reflectată în numărul de așezări observante care apar în a doua jumătate a secolului al XV-lea-Albești, Baia Mare (Nagybánya), Brașov, Cenad (Csanad), Hațeg, Ineu (Borosjenő), Mediaș (Mediasch, Medgyes), Medieșu Aurit (Aranyosmeggyes), Ciuc (Csiksomlyó), Târgu Mureș (Marosvasarhely)¹². Succesul acestei mișcări în Transilvania se leagă de numele și activitatea franciscanului Ioan de Capistrano; alături de Bernardine de Siena, Iacob de Marches și Albert de Sarzano, Ioan de Capistrano reprezintă unul dintre principalii susținători și propagatori ai ideilor Observanței pe plan european: misionariatul activ și predicția în defavoarea unui model de viață auster și a separării de lume¹³.

Prin ce se definește mai exact modelul devoțional mendicant elaborat în rețeaua de convente transilvănene? Dar mai ales vine acesta în întâmpinarea aspirațiilor devoționale ale laicului? Abordând problematica universului social al predicției, Daniel Lesnick este de părere că ambele ordine au încercat să răspundă transformărilor sociale și economice ale secolului XIII (dezvoltarea comerțului european, apariția noilor categorii sociale în mediul urban) prin

⁴ Goodich 1982, p. 147.

⁵ Benvenuti 2005, p. 161-167.

⁶ Salontai 2002, p. 27.

⁷ *Ibidem*, p. 61.

⁸ *DIR* 1953, p. 208.

⁹ Rusu coord. 2000, p. 47-281.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 54-266; vezi și Crăciun 2011a, p. 36.

¹¹ Crăciun 2011a, p. 36; Florea 2006, p. 205.

¹² Florea 2006, p. 205-206.

¹³ Andric 2000, p. 12-13.

exaltarea rolului individual în salvarea sufletului¹⁴. Cu toate acestea, istoricul consideră că dominicanii au manifestat o preferință clară pentru predicția în rândurile patriciatului, oferindu-le o viziune rațională, „civică” asupra religiei ce a facilitat consolidarea autorității în comunitate, pe când franciscanii au popularizat un mesaj axat pe emoție și experiență directă menit să vină în întâmpinarea aspirațiilor de ascensiune socială și politică specifice orășenilor de mijloc (meșteșugari, negustori, dascăli, dieci, notari) și păturii de jos (calfe, ucenici, jeleri, țărani stabiliți în oraș)¹⁵. Fără îndoială idealurile care stau la baza observantismului influențează și coordonatele modelului devoțional promovat de frații minoriți. Printr-un misionariat activ și prin intermediul predicției, franciscanii cultivă *modelul evanghelic, exemplul cristic*, al unei *vieți apostolice autentice (zelus animarum)* și al *dragostei față de aproapele (caritas)*¹⁶; în același timp, se acordă o mare atenție *patimilor lui Iisus (passio Christi)* și *cultului marian/devoțiunii mariane*. Modelul devoțional dezvoltat în consistența rețea de convente transilvănene ilustrează așadar un anumit mod de a trăi, un mod de a trăi bine, în conformitate cu preceptele evanghelice, un tipar care odată urmat, este menit să asigure obținerea mântuirii. Activitatea ordinelor mendicante se bazează așadar pe o interacțiune directă cu laicul cărora le oferă un ghidaj spiritual; modelul devoțional promovat de aceste ordine depășește cadrul clerical (sfînți contemporani, concetățeni, care provin din rândul laicilor și care se bucură de un suport popular consistent), venind în întâmpinarea aspirațiilor devoționale ale orășenilor. Comunicarea dintre cele două părți se realizează prin intermediul predicției. Predicile se numără printre cele mai populare căi de transmitere a unor modele devoționale, a unui ideal de viață creștină (*praedicando*) și, implicit, de ghidare a vieții religioase a credincioșilor (*docendo*)¹⁷.

Dar în ce măsură sunt regăsite coordonatele acestui tipar devoțional în inițiativele laicilor transilvăneni privind lucrarea individuală de mântuire, de salvare a sufletului? Altfel spus, cum putem evalua impactul și, implicit, succesul/insuccesul activității franciscane și dominicane în Transilvania secolelor XIV-XVI? Dacă ne concentrăm asupra situației din cadrul parohial, atunci este necesar să facem apel la doi indicatori: patronajul profesional și patronajul personal

În ceea ce privește patronajul profesional, acesta poate fi evaluat prin apelul la *confreriile profesionale*. Există o diferență între *confreriile terțiare*, modelate după Regula Ordinului căruia se integrează (casele femeilor din Ordinul terțiar, ale beghinelor, atestate la Coșeu și Cluj), *confreriile profesionale* (meșteșugărești) și *confreriile funerare sau asociațiile de rugăciuni*, ale căror scopuri sunt pur devoționale (Sighișoara, Cluj, Sebeș, Bistrița)¹⁸. Breasla (ghilda) reunește totalitatea meșterilor dintr-o localitate, fiind bazată deci pe apartenența la același meșteșug și având o dimensiune preponderent profesională. În ajutorul breslei, care prin natura sa nu poate împlini exigențele devoționale ale membrilor săi, este pusă confreria profesională, a cărei menire principală este aceea de a organiza și ghida viața religioasă a asociației de meșteșugari; confreria este cea care asigură devoțiunea sfântului protector, prestează servicii spirituale în folosul membrilor săi sau al binefăcătorilor cu scopul obținerii mântuirii, contribuie la organizarea procesiunilor cu ocazia marilor sărbători, dar în același timp, se îngrijește și de realizarea funeraliilor pentru defuncți¹⁹. Analiza spațiului transilvănean ne relevă puține informații cu privire la alegerea unui sfânt mendicant ca patron al unei confrerii profesionale. Astfel, sursele vremii ne oferă doar exemplul *confreriei croitorilor de la Cluj*, pusă inițial sub patronajul *Sfântului Francisc*, dar care ulterior apare sub patronajul *Tuturor Sfînților*.

În ceea ce privește alegerea sfînților promovați de ordinele mendicante drept patroni personali pentru anumiți indivizi, dispunem de importante indicii că franciscanii și dominicanii s-ar fi bucurat de o mare popularitate în spațiul transilvănean. Această popularitate este alimentată indirect de presiunea Bisericii romane de a substitui fondul regional și etnic de antroponime cu un fond antroponimic constând în: „nume de sfînți, nume teofore, nume de figuri-model din tradiția biblică sau din istoria politică medievală, însă și acestea din urmă fiind trecute printr-un <filtru> religios”²⁰. Informații relevante privind antroponimia transilvăneană putem desprinde așadar din analiza documentelor; astfel, se remarcă o preferință clară pentru alegerea numelui *Dominic*, ceea ce implica punerea sub patronajul fondatorului ordinului și ceea ce desigur exprima atașamentul credincioșilor față de mesajul fraților predicatori²¹. Pe de altă parte,

¹⁴ Peterson 1991, p. 154; Terpstra 2001, p. 189; Brooke 1977, p. 643-644; de Cevins 2011b, p. 71-91.

¹⁵ Peterson 1991, p. 154.

¹⁶ Burr 1992, p. 748-750; Ilieș 2012, p. 17-27.

¹⁷ Florea 2006, p. 208.

¹⁸ Gross 2004, p. 170-179.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Dincă 2012, p. 34.

²¹ Numele Dominic este atestat documentar frecvent pe tot parcursul anilor 1321-1323, 1325-1330, 1331-1340, 1341-1344, 1347-1350. A se vedea *D/R*, seria C, vol. II (1321-1330), III (1331-1340), IV (1341-1350), *passim*. Cele mai numeroase atestări ale numelui Dominic acoperă perioadele 1356-1360, 1361-1365, 1366-1370, pentru ca între anii 1371-1375 să identificăm doar 4 posesori ai numelui Dominic. O analiză succintă asupra numelui Dominic ne relevă faptul că acesta este purtat de arhidiaconi, episcopi, prepoziți, preoți, călugări, comiți, juzi, observându-se difuzarea cu succes a antroponimului și în mediul laicului. A se vedea și *DRH*, C, 1965-, *passim*.

nume precum *Francisc*, *Anton* sau *Clara* erau mai puțin uzitate²². Alte informații provin și din analiza surselor vizuale, mai exact din *programul iconografic de la Mălâncrav*, biserică de parohie, unde întâlnim o reprezentare de inspirație mendicantă. Istoria bisericii de la Mălâncrav se leagă de numele unei importante familii nobiliare transilvănene, Apafi; primele acte, din secolul XIV, care pomenesc existența Mălâncravului, fac referire la unele diferende asupra proprietății, diferende care se vor încheia cu trecerea unor proprietăți aparținătoare familiei Apafi în posesia familiei Bethlen. Din punctul de vedere al surselor vizuale, biserica din Mălâncrav dispune de cel mai bine păstrat ansamblu de pictură gotică de secol XIV. Astfel, pe panoul central este reprezentată Fecioara Maria tronând cu pruncul Iisus (*Maestă*); în genunchați, îi putem recunoaște pe donatori, probabil Mihail Apafi, un predecesor al principelui calvin, care este introdus Fecioarei de către Sfântul Mihail și care adresează o rugăciune lui Iisus (*"miserere me domine"*)²³, respectiv soția sa, cel mai probabil, Clara Apafi, introdusă de către *Sfânta Clara*, sfântă mendicantă, întemeietoarea ordinului clariselor (fig. 1)²⁴. Aceasta ar putea constitui o dovadă a alegerii unui sfânt mendicant ca patron personal. Mai mult, faptul că Sfânta Clara este prezentă în programul iconografic de la Mălâncrav ne dezvăluie o dată în plus aspecte legate de exigențele devoționale ale laicilor transilvăneni (vorbind despre o reprezentare a unei sfinte mendicante într-o biserică parohială, or ordinele mendicante erau scoase de sub autoritatea episcopului parohial).

Care este situația în afara cadrului parohial? Cum putem evalua inițiativele laicilor în domeniul vieții religioase și ce informații putem reține în ceea ce privește succesul mendicanților în spațiul transilvănean al secolelor XIV-XVI? *Asociațiile laice, confreriile aflate sub îndrumarea ordinului franciscan sau dominican, organizarea beghinajelor*, altfel spus, *înființarea celui de-al treilea ordin* sunt tot atâția indicatori ai implicării laicilor în domeniul vieții religioase ca urmare a atașamentului față de mesajul mendicant.

Concentrându-ne asupra *asociațiilor devoționale îndrumate spiritual de către mendicanți*, putem menționa faptul că o *fraternitate franciscană* funcționa la Cluj, înainte de înființarea unui convent franciscan, având ca scop cel mai probabil cultivarea pietății prin exerciții spirituale la altarul Sfântului Francisc. La 1463 ministrul general al provinciei franciscane îi admite ca membri ai confreriei pe soțiile și copiii croitorilor din Cluj²⁵; în perioada următoare, fraternitatea va fi pusă sub patronajul Tuturor Sfinților. Mult mai bine atestate documentar sunt confreriile ordinului fraților predicatori. La 1498 Nicolaus Bethlen este primit împreună cu familia în *fraternitatea dominicană de la Sighișoara*²⁶. La Cluj *confreria dominicană* este accesibilă tuturor locuitorilor orașului, printre membrii săi numărându-se numeroși meșteșugari, precum croitori, lăcătuși, tâmplari. O *confrerie pur devoțională* funcționa la Sebeș, îndrumată de dominicani și consacrată cultului Sfântului Nicolae (era considerat protector al copiilor, dar și patron al diferitelor bresle și meșteșuguri)²⁷. În final, la Bistrița funcționează *Confreria Rozarului*, o asociație de rugăciuni, din care făceau parte femeile (soții, văduve, fiice). Implicarea laicilor în domeniul vieții religioase devine mai evidentă prin *organizarea beghinajelor sau înființarea celui de-al treilea ordin (terțiar)*. Creat de mendicanți încă din secolul al XIII-lea, cel de-al treilea ordin era compus din laici, bărbați (begarzi) și femei (beghine), care trăiau în lume după principii călugărești (caritate, rugăciune, meditație). Pe parcursul secolului al XV-lea, prezența ordinului terțiar se generalizează pe plan european (Italia, Spania, Franța, Belgia, Olanda, Germania, Elveția, Irlanda, Austria, Ungaria, Polonia, Bosnia)²⁸. Așa cum se poate observa, prezența celui de-al treilea ordin este semnalată și la nivelul regatului maghiar, dar înregistrându-se anumite particularități: vorbim despre comunități, probabil reunind doar femei, cunoscute sub numele de beghine sau terțiare²⁹. Din punct de vedere social, beghinele provin din rândul populației urbane, fenomenul terțiar din spațiul transilvănean devenind unul eminent urban: există 9 case ale beghinelor în Transilvania, majoritatea subordonate unui convent franciscan observant, constituind unul dintre factorii care asigură înțietatea ordinului fraților minoriți în această regiune în raport cu dominicanii³⁰.

Aflate sub autoritatea conventelor mendicante, beghinele transilvănene dezvoltă un mod de viață axat pe coordonatele virginității, castității și carității; tiparul devoțional care ghidează activitățile lor este atât cel al martirajului cast, aparținând primelor secole ale creștinismului (modelul "mireselor lui Hristos" sau *sponsa Christi*), dar și cel al castității și carității, definitoriu pentru noul tip de sanctitate feminină susținut de mendicanți începând cu secolul XIII (exemplul văduviei caste). Din acest punct de vedere, se poate vorbi despre o influență a ordinelor mendicante în

²² Numele Clara este atestat cel mai timpuriu la 1331, ulterior la 1335, 1337 (*Clara, fiica lui Dominic!*), 1338, 1347, 1348, 1356-1360 (5 posesoare), 1361-1365 (6 posesoare), 1366-1370 (9 posesoare). Numele Francisc apare pentru prima oară la 1329, fiind pomeniți 18 posesori în perioada 1321-1350 și 7 posesori între anii 1356-1360. În final, numele Anton numără 3 atestări între 1330-1350, un trend ascendent fiind înregistrat între 1361-1370 (21 atestări). *DIR*, C, 1953, *passim*.

²³ Crăciun 2006b, p. 263.

²⁴ Richter 1992, p. 49.

²⁵ Florea 2006, p. 208.

²⁶ Gross 2004, p. 172.

²⁷ *Ibidem*, p. 176.

²⁸ Spatz 1995, p. 647-649; Florea 2006, p. 218.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 219.

dezvoltarea unui mod de viață specific beghinelor transilvănene, dar și în desăvârșirea comportamentului feminin cu scopul salvării sufletului și întâlnirii cu Iisus în veșnicie.

O evaluare a inițiativelor laicilor transilvăneni în domeniul vieții religioase (asociațiile laice, organizarea beghinajelor) ne conduce spre impactul ordinelor mendicante asupra pietății laice, spre eficacitatea mesajului franciscan și dominican, precum și înspre popularitatea de care s-au bucurat aceste ordine în zonă. Perioada secolelor XIV-XVI este marcată de o rivalitate tot mai mare între mendicanți și clerul secular, mai ales în ceea ce privește administrarea sacramentelor, oficierea ritualurilor de trecere, precum și alegerea locului de înmormântare, preferându-se spațiul mendicant. Astfel, în cazul Clujului, sursele vremii vorbesc despre o plângere a priorului dominican în legătură cu înmormântarea copiilor în vârstă de 9 ani; aceștia sunt înhumați cu forță în cimitirul bisericii parohiale împotriva voinței părinților lor care, fiind membri ai confreriei ce funcționa la Cluj, ar fi dorit să-i îngroape în cimitirul conventului dominican³¹. În prima jumătate a secolului XIV Elisabeta, soția comitelui Blasiu, își exprima în testament dorința clară de a fi înmormântată în spațiul franciscan, aspect probat de afirmația "[s.a.] mormântul mi-l aleg la frații minoriți"³². La 1460 este înregistrat protestul clujenilor Ioan Serator, Laurențiu Fabian, Mihail Tanczmesther, Sigismund Ferwlich, Petru Serator, Ioan Sartor și Mihail Hawselth împotriva interdicției preotului parohial de a se înmormânta în spațiul dominican, urmat de cererea clujeanului Iacob Mensaros de a fi înhumat în cimitirul mendicant³³. Situații similare se întâlnesc și la Sibiu sau Sighișoara, unde la începutul secolului al XVI-lea, înmormântarea în spațiul mendicant era preferată în comparație cu cea realizată în cimitirul parohial³⁴. Acestea devin dovezi concludente ale atașamentului populației față de ordine, dar și ale credinței că înhumarea în cimitirul mendicant facilitează salvarea sufletelor.

Această cercetare și-a propus să evidențieze principalele caracteristici ale prezenței și activității mendicante în spațiul transilvănean al secolelor XIV-XVI, precum și impunerea modelului devoțional promovat de franciscani și dominicani la nivel local. O analiză a acestor două aspecte relevă o consistentă rețea de convente mendicante transilvănene, ce se constituie în cadrul propice de elaborare și difuzare a unui tipar devoțional menit să faciliteze salvarea sufletului prin urmarea modelului unei vieți apostolice autentice și a dragostei față de aproapele, precum și prin cultivarea patimilor lui Iisus și a pietății mariane. În același timp, studiul și-a propus să evalueze impactul activității mendicanților asupra pietății laice, observându-se popularitatea de care aceste ordine se bucură în zonă, precum și rolul avut în implicarea laicilor în domeniul vieții religioase. Mesajul franciscan și dominican își dovedește eficacitatea prin modul în care laicii sunt interesați de obținerea mântuirii (patronaj profesional, patronaj personal), prin inițiativele avute în timpul vieții (asociații devoționale puse sub îndrumarea spirituală a mendicanților, organizarea beghinajelor), dar și prin încredințarea sarcinii mendicanților de a continua lucrarea de salvare a sufletului după moarte prin intermediul liturgiilor votive, respectiv a rugăciunilor intercesorii.

Bibliografie

Surse

- DIR, C, 1953 – *Documente privind istoria românilor*, seria C (Transilvania), vol. II-IV, București, 1953.
DRH, C, 1965 – *Documenta Romaniae Historica*, seria C (Transilvania), vol. XI-XIV, București, 1965.
Pelbartus de Temeswar, Sermo LXXXV - <http://sermones.elte.hu/pelbart/index.php?file=ph/ph085>
Richter 1992 – Gisela Richter, Omar Richter, *Siebenbürgische Flügelaltäre*, Thaur bei Innsbruck, 1992
Urkundenbuch 1981 – Franz Zimmermann (ed.), *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VI (1458-1473), București, 1981.

Lucrări

- Andric 2000 – Stanko Andric, *The Miracles of St John Capistran*, Budapest, 2000
Benvenuti 2005 – Anna Benvenuti, *La civiltà urbana*, în "Storia della santità nel cristianesimo occidentale", Roma, 2005
Brooke 1977-Rosalind B. Brooke (recenzor), Randolph Daniel, *The Franciscan Concept of Mission in High-Middle Ages* (University Press of Kentucky, Lexington, 1975), în "Speculum", 52/3, 1977, www.jstor.org
Burr 1992 – David Burr (recenzor), Andrea Tabaroni, *Paupertas Christi et apostolorum: L'ideale francescano in discussione (1322-1324)* (Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, Roma, 1990), în "Speculum", 67/3, 1992, www.jstor.org
Crăciun 2006a – Maria Crăciun, <Moartea cea bună>: intercesori și protectori în pragul mării treceri. Între discursul clerical și pietatea populară, în "Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX", Mihaela Grancea, Ana Dumitran (coord.), Cluj-Napoca, 2006

³¹ Gross 2004, p. 174.

³² DIR, C, 1953, p. 491.

³³ Urkundenbuch 1981, doc. 3225, 3226, p. 84.

³⁴ Crăciun 2011, p. 37-38; Salontai 2002, *passim*.

- Crăciun 2011b – Maria Crăciun, *Mendicant Piety and the Saxon Community of Transylvania, c. 1450-1550*, în „Communities of Devotion: Religious Orders and Society in East-Central Europe: 1450-1800”, Farnham, 2011.
- De Cevins 2011a – Marie-Madeleine De Cevins, *Les travaux sur les ordres mendiants en Transylvanie médiévale au regard des tendances actuelles de la recherche européenne*, în “Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, Historia, 56/1, 2011
- De Cevins 2011b – Marie-Madeleine de Cevins, *The Influence of Franciscan Friars on Popular Piety in the Kingdom of Hungary at the End of the Fifteenth Century*, în “Communities of Devotion: Religious Orders and Society in East-Central Europe: 1450-1800”, Farnham, 2011.
- Dincă 2012 – Adinel Dincă, *Antroponimie şi etnie în Transilvania medievală (epoca angevină)*, <http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2012/02.pdf>
- Florea 2006 – Carmen Florea, *Instituționalizarea obținerii mântuirii între modelul intercesorial şi inițiativa personală*, în “Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX”, Mihaela Grancea, Ana Dumitran (coord.), Cluj-Napoca, 2006.
- Goodich 1982 – Michael Goodich, *Morphology of Piety: Mendicant Saints*, in “Vita Perfecta”, Stuttgart, 1982
- Gross 2004 – Lidia Gross, *Confreriile medievale în Transilvania (secolele XIV-XVI)*, Cluj-Napoca, 2004.
- Ilieş 2012 – Antonel-Aurel Ilieş, *Sfântul Francisc de Assisi şi franciscanii din România*, Roman, 2012.
- Peterson 1991 – David Peterson (recenzor), Daniel R. Lesnick, *Preaching in Medieval Florence: The Social World of Franciscan and Dominican Spirituality*, în “American Historical Review”, 96/1, 1991, www.jstor.org
- Rusu coord. 2002 – Adrian Andrei Rusu (coord.), *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.
- Salontai 2002 – Mihaela Sanda Salontai, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002.
- Spatz 1995 – Nancy Spatz (recenzor), C. H. Lawrence, *The Friars: The Impact of Early Mendicant Movement on Western Society* (Longman, London and New York, 1994), în “Speculum”, 70/3, 1995, www.jstor.org
- Terpstra 2011 – Nicholas Terpstra (recenzor), Maiju Lehmijoki-Gardner, *Worldly Saints: Social Interaction of Dominican Penitent Women in Italy, 1200-1500* (Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1999), în “Speculum”, 76/1, 2001, www.jstor.org
- Thompson 2002 – Augustine Thompson (recenzor), Luigi Pellegrini, “Che sono queste novita?” Le “religiones novae” in Italia meridionale (secoli XIII e XIV) (Ligouri, Napoli, 2000), în “Speculum”, 77/4, 2002, [www.jsto](http://www.jstor.org)

Anexă

Figura 1- Panoul central de la Mălâncrav

DESPRE MĂNĂSTIREA RADU VODĂ DIN BUCUREȘTI.

Schiță a bisericii în epoca Mihneștilor

Drd. Florența Teleman

Abstract. About Radu Vodă's Monastery in Bucharest. Outline of the church in the era of the Mihnești. The church of Radu Vodă's Monastery in Bucharest, designed and erected as the core of an entire monastic complex, was trapped, in the era of the Mihnești, in the vortex of some historical events that have marked the evolution of this church, from a Metropolitan church to a fortification of Bucharest, strengthened and burned by Sinan's Turks, and in the end to a royal court after its reconstruction. Temporary caught in the middle of these great historical facts, the monastery's church, Sfânta Troiță as it was called, passed on, from the sixteenth century to this day, besides the old holy teachings of the church, words of admiration and delight both regarding the sumptuously and detailed worked exterior, but also regarding the beautiful interior. Sources of history and the beautiful religious establishment that even today, with the architectural additions and changes made as time passed, beautifies the center of Bucharest, remind us the appearance of the church from early times.

Cuvinte cheie: Sfânta Troiță, Radu Mihnea, palangă, Sinan Pașa, arhitectură religioasă.

Keywords: Sfânta Troiță, Radu Mihnea, palanga, Pașa Sinan, religious architecture.

În centrul orașului București, într-o atmosferă încărcată de zgomotul pașilor grăbiți ai trecătorilor, se înalță, impozantă și semeată, deși greu încercată peste veacuri, pe un mic deal din dreapta râului Dâmbovița și printre ramurile unor impunători brazi și castani, Mănăstirea Radu Vodă, odată important lăcaș de închinare în cetatea de scaun a lui Alexandru al II-lea Mircea¹ cu numele de Sfânta Troiță². Amintirile legate de prezența dominantă a spiritualității creștine asupra împrejurimilor pe care încă o impune această biserică, nu atât prin grația și somptuozitatea arhitecturii de început, azi topite în adaosuri greoaie de-a lungul timpului³, cât mai ales prin cuvântul și cântecul bisericesc ce se ridică în altar, se pierd, așadar, în vremuri de mult apuse, când era „una din cele mai frumoase și, mai cu seamă, una din cele mai bogate biserici ale Bucurescilor și chiar ale țărilor române”⁴, ad initium „lavră mare și de cinste în loc de mitropolie”⁵.

Cu toate-acestea, imaginea mănăstirii de odinioară, din timpul începuturilor sale mărețe, marcate de contribuția și influența celor dintâi ctitori, într-o epocă a împământenirii dreptului de ctitorie de influență bizantină în Țările Române⁶, ne apare oglindită cu parcimonie în studiile și articolele închinat fundatiilor religioase devenite azi monumente naționale, în general, sau mănăstirii Radu Vodă, în particular.

Tocmai din acest motiv ne propunem nu doar să centralizăm și să analizăm datele consemnate în istoriografia problemei pe marginea evoluției arhitectonice a bisericii Mănăstirii Radu Vodă în vremea Mihneștilor⁷, insistând prea puțin asupra evenimentelor de natură politică și socială ale epocii sau asupra celor atingătoare de constituirea și evoluția domeniului mănăstiresc, ci și să identificăm în izvoarele documentare ale epocii puținele informații ce contribuie la descrierea acesteia. Dată fiind informația sărăcăcioasă culeasă din materialul de arhivă păstrat până azi și relativ la obiectul cercetat, menționăm contribuția majoră a descrierilor de călătorie la conturarea tabloului bisericii, precum și a rezultatelor săpăturilor arheologice efectuate de-a lungul timpului în complexul monastic Radu Vodă.

Fiind un așezământ domnesc, una dintre realitățile epocii cu implicații asupra evoluției arhitectonice a edificiului religios este reprezentată de complexitatea contextului politic ce a caracterizat acest parcurs, încât se poate spune că domnia Mihneștilor în Țara Românească, de care se leagă începuturile mănăstirii Radu Vodă pe când se numea „Sfânta Troiță din josul Bucureștilor”⁸, în decursul căreia biserica mănăstirii e întemeiată dar și cade pradă flăcărilor și „săltă și se spulberă în vântu fără a face la nimeni rău”⁹, pentru a fi rectorită „pe urmele aceleia din secolul al XVI-lea”¹⁰, este una de zăbucim. Este o perioadă în care lupta pentru putere, manifestată atât prin ciocnirile dintre domn și marii boieri, cât și prin

Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Fiul lui Mircea III (1509-1510) și al doamnei Despina, nepotul lui Mihnea cel Rău (1508-1509) și strănepotul lui Vlad Țepeș, a domnit în perioada 07 iunie 1568- 27/28 septembrie 1577 (cu o întrerupere de câteva zile în 1574), conform Rezachievici 2001, pp. 255-272.

² Numele de Radu Vodă, dat după al doilea ctitor, îl va purta din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

³ Iorga 1939, p. 40.

⁴ Ionescu-Gion 1899, p. 40-41.

⁵ DIR, B, veac XVII, vol. II, nr. 147, p. 151.

⁶ Cronț 1960, p. 87-88.

⁷ Ne referim la cele 4 generații coborâtoare din Mihnea cel Rău ale căror eforturi ctitoricești s-au concentrat asupra Mănăstirii Radu Vodă din București: Alexandru II Mircea, Mihnea Turcitul, Radu Mihnea și Alexandru Coconul.

⁸ DRH, B, VIII, nr. 263, p. 424.

⁹ Laurianu, Bălcescu 1847b, p. 80-81.

¹⁰ București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 159.

mișcările acestora din urmă împotriva concurenților greci la ocuparea dregătoriilor, alternează cu intervențiile sângeroase și hulpave ale Porții otomane în politica și pe teritoriul țării¹¹. Această starea de fapt are drept principală consecință instabilitatea domniilor astfel că, între limitele cronologice fixate studiului, cuprinse între începutul domniei lui Alexandru II Mircea (1568) și sfârșitul celei a lui Alexandru Coconul Voievod (1627)¹², s-au produs nu mai puțin de 20 de schimbări la domnie, ceea ce presupune o durată medie, de aproximativ 3 ani, de ocupare a scaunului domnesc de către fiecare domn, parte din ei revenind pentru o a doua, o a treia și chiar pentru a o patra domnie¹³. Elocvente în acest sens sunt cuvintele unui călător străin aflat în trecere în acele vremuri prin Țările Române, care notează că „se schimbă Domnii aproape zilnic, pentru că țările se dau cui oferă mai mult, și pentru ca Domnii să se poată păstra, se prăpădesc locuitorii și se distruge țara”¹⁴.

Situația descrisă va avea repercusiuni și asupra evoluției arhitectonice a bisericii, a cărei zidire și împodobire nu apucă să fie încheiate în decursul unei domnii - prilej de analiză a transmiterii drepturilor și responsabilităților ctitoricești moștenitorilor¹⁵, la care se adaugă - așa cum s-a mai spus - chiar arderea complexului monahal prins în vârtejul evenimentelor militare care au cuprins Bucureștii sfârșitului de secol XVI, urmare poziției strategice și avantajelor de construcție într-o eventuală acțiune defensivă oferite de biserica de zid a mănăstirii.

Astfel, istoria bisericii mănăstirii începe cu anul 1568¹⁶, an al întemeierii lăcașului monahal cu numele de „Sfânta Troiță”, dat după hramul său¹⁷, de către Alexandru Mircea Voievod ce, „cu râvna din tinerețea domniei (sale)”, a urmat exemplul celor „mai înainte...domni și împărați, care sufletul lor bine și l-au întocmit și au plăcut domnului Dumnezeu” și a zidit „această sfântă, dumnezeiască Mitropolie cu toată osârdia”¹⁸. Ca orice edificiu religios ridicat din inițiativa domniei, rezultatul lucrărilor presupunea un pronunțat caracter reprezentativ care, pe lângă funcțiile spirituală și socială implicate, era și un act de reprezentare a prezenței puterii centrale în oraș, menit să sublinieze noua poziție politică. Fiind un act de legitimare a noii poziții, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ, se înțelege de aici grija pe care ctitorul trebuie să o fi acordat lucrărilor, căci de rezultatul acestora depindeau toate cele expuse.

Cunoaștem însă că domnul nu a apucat să ducă la bun sfârșit coordonarea activităților de edificare ce s-au întins pe mai mulți ani, date fiind nu doar posibilitățile tehnice ale epocii, ci și resursele materiale ridicate pe care trebuie să le fi presupus o astfel de inițiativă, astfel că sursele interne de documentare arată că lucrările de construcție au fost finalizate de Mihnea Turcitul¹⁹, fiul și urmașul ctitorului la tron, care „a săvârșit și a împlinit și a zugrăvit și a înfrumusețat și a isprăvit de tot”²⁰ mănăstirea. Astfel, genovezul Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel Vodă, a găsit, în septembrie 1583, „o prea frumoasă mănăstire, așezată pe o înălțime și clădită de voievodul Alexandru, tatăl lui Mihnea”²¹. Apreciem însă că lucrările la biserica edificiului erau gata încă dinainte de sfârșitul anului 1581, pornind de la un document păstrat din acea vreme în care Mihnea Vodă ne confirmă încheierea lucrărilor de împodobire a sfântului lăcaș, dată fiind mențiunea „am zidit și am înfrumusețat această sfântă și dumnezeiască mitropolie cu toată osârdia”²², ce se regăsește în cuprinsul acestuia.

¹¹ Giurescu 1966, p. 59.

¹² Strănepotul lui Alexandru II Mircea și nepotul lui Mihnea Turcitul, lăsat de tatăl său, Radu Mihnea, pe tronul Țării Românești (1623-1627) la trecerea pe tronul Moldovei; în vârstă de doar 11-12 ani a condus țara sub tutela mamei, Doamna Arghira, și a boierilor credincioși domniei. A ocupat mai târziu, pentru o perioadă scurtă, scaunul Moldovei (1629-1630), conform Istoria românilor 2003, p. 60 și 1031-1032.

¹³ Giurescu coord. 1971, p. 455.

¹⁴ Descrierea situației interne a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de către călătorul italian Botero, în lorga 1928, p. 228.

¹⁵ Cronț 1960, p. 82-84.

¹⁶ Conform unei vechi pisania a bisericii așezate deasupra ușii de la intrarea în edificiu la finalizarea lucrărilor de rectificare (în 1733 după textul pisaniei, mai precis în intervalul 1624 septembrie 1-1625 august 31) și înlocuite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cu ocazia lucrărilor de restaurare. Deși nu mai există, pisania a fost publicată la vremea ei de Pelimon 1858, pp. 209-210 și de Musceleanu 1873, p. 72, iar părți din textul ei cu anul zidirii și chiar textul integral le-am regăsit într-o descriere de călătorie efectuată prin București la 1846 de Porfirie Uspenski (Bezviconi 1947, p. 373.), respectiv într-unul din manuscrisele semnate Maior Dim. Pappasoglu în care se reflectă munca de documentare desfășurată de acesta în legătură cu trecutul nostru (Colecția Manuscrise nr. crt. 729, cadrele 108-109). Pisania azi dispărută cuprindea singura mențiune a momentului ctitoririi, anul 1568, și este cu atât mai importantă dacă amintim că cel mai vechi document de arhivă, identificat de noi până la această dată, în care apare mănăstirea datează din anul 1577 (DRH, B,VIII, nr. 81, p.131-134).

¹⁷ Hramul trebuie să fi fost stabilit în amintirea datei când Alexandru Mircea a ocupat tronul Țării Românești, „atunci...cursul anilor 7076 (1586) și luna a 9-a, la sfânta și nedespărțita Troiță”, - care cade în anul 1568 la 7 mai -, așa cum ne spune însuși domnul în „Cronica murală de la Bucovăț” publicată de Bogdan 1959, p. 195.

¹⁸ DRH, B,VIII, nr. 81, p. 132-133.

¹⁹ Mihnea Vodă, fiul lui Alexandru Mircea Vodă și al doamnei Ecaterina, a domnit în trei rânduri în Țara Românească (1577-1583; 1585-1591; 1591); trecerea la mahomedism la finele celei de-a doua domnii, i-a adus în istoriografie numele de Mihnea Turcitul, conform Rezachievici 2001, p. 273-280 și 301-308.

²⁰ DIR, B, veac XVII, III, nr. 67, p. 79.

²¹ Călători străini 1971, p. 8.

²² DIR, B, veac XVI, vol. V, nr. 43, p. 41.

Din informațiile culese am aflat că frumoasa biserică a mănăstirii a fost zidită din cărămidă²³, pe „o înălțime”²⁴ localizată într-un document semnat de Alexandru II Mircea „*de din jos de București*”²⁵ și „*lângă cetatea de scaun a domniei mele*”²⁶ în cele emise de Cancelaria lui Mihnea Turcitul. Apreciem, de aceea, că între mănăstirile admirate de francezul Jacob Bongars, care trece în anul 1585 prin Țara Românească, trebuie să se fi numărat și Sfânta Troiță, căci acesta notează: „*se clădește prost, ... în toată țara nu se află alte clădiri de piatră care să fie frumoase decât bisericile și mănăstirile și castelul de la București*”²⁷.

În ceea ce privește localizarea, în cel mai vechi plan al capitalei Țării Românești, cel al fostului căpitan austriac Franz Iosef Sulzer din anul 1781 și apoi în cel reprodus după acesta, în anul 1861, de Dim. Berindei, Mănăstirea Radu Vodă se găsește pe malul drept al Dâmboviței, înconjurată de apele acesteia, spre marginea de sud-est a orașului²⁸. Totodată, documentele mănăstirii o poziționează în afara hotarelor orașului pentru întreaga perioadă dedicată studiului nostru²⁹, abia în timpul domniei lui Matei Basarab ctitoria Mihneștilor ajungând să fie inclusă în oraș³⁰.

Din cel mai vechi document în care este consemnată mănăstirea mai aflăm că, încă de la întemeiere, fondatorul i-a hărăzit rolul de „*sfântă, dumnezeiască Mitropolie*”³¹, funcție de reședință a celui mai înalt ierarh al Țării Românești pe care și-o păstrează și în timpul domniei lui Mihnea Turcitul³², care zidește și „*niște chinovii în jurul sfintei mănăstiri*”, cu asprii strânși din vânzarea vămii de sare de la Ghitioara și de la Telega pe un an de zile³³. Pornind de la acesă funcție nu putem decât presupune că în ceea ce privește înfățișarea, fondatorul trebuie să fi avut în vedere o arhitectură și o zugrăveală reprezentative în acest sens, care dacă nu să întreaacă, cel puțin să o egaleze pe cea a vechiilor sedii metropolitane.

„*Iar după aceea*”, ne spun documentele, „*călugării din mai sus zisa mănăstire au ținut cu bună pace (mănăstirea), până în zilele răposatului Mihail Voevod*”³⁴, în ciuda faptului că istoriografia notează că „*după a doua domnie turcindu-se Mihnea, domni și boierii țerii din vremile acelea au socotit să nu se mai facă slujbă într-însa și, ca la 30 de ani au fost pustiă, de băga solii turci cai într-însa*”³⁵. În fapt, numai patru ani de liniște au trecut de la a doua domnie a lui Mihnea până la evenimentele anului 1595, an ce a însemnat finalul unei istorii, aceea a bisericii mănăstirii clădită de Alexandru al II-lea Mircea³⁶.

Putem constata că din negura vremurilor se conturează, destul de neclar, „tabloul” bisericii mănăstirii Sfânta Troiță din București, „tablou” cuprins, prea devreme încât să ne fi putut încânta privirea, de flăcările incendiului pus de Sinan Pașa cu ocazia ocupării Bucureștilor în „expediția de pedeapsă” organizată de turci în Țara Românească în anul 1595, în contextul politicii antiotomane a „Viteazului”.

Ne-a rămas, urmare săpăturilor arheologice întreprinse aici, doar amintirea unei biserici domnești înălțată, din cărămidă și după clasică formă treflată a vechiului stil arhitectonic românesc din veacul al XVI-lea, chiar pe mijlocul cel mai înalt al tăpșanului dealului. Orientată pe direcția est-vest, biserica avea temeliile zidurilor groase și lucrute din bolovani mari de râu legați cu mortar, ce se aprofundau adânc în pământ.

²³ Ionașcu 1959, p. 62.

²⁴ Planul Bucureștilor întocmit de Borroczy (1852) și câteva acuarele din secolul al XIX-lea ne înfățișează mănăstirea așezată pe o înălțime cu coama teșită și largă, înălțime ce coboară spre apele Dâmboviței. Picturile sunt realizate, în general, privind spre NV, de pe malul stâng al Dâmboviței, care curgea foarte aproape de mănăstire, edificiul religios fiind apărut în fața apei doar de laturile destul de abrupte ale colinei. Pentru plan și acuarele, a se vedea Brătulescu 1935. Modificările din decursul timpului, în special lucrările edilitare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au făcut ca dealul să-și piardă forma inițială.

²⁵ DRH, B, VIII, nr. 81, p. 133.

²⁶ Ibidem, nr. 189, p. 302; DIR, B, XVI, V, nr. 284, p. 270.

²⁷ Călători străini 1971, p. 162.

²⁸ A se vedea planurile la Florescu 1935.

²⁹ „*de din jos de București*” la 15 iunie 1577 (DRH, B, VIII, nr. 81, p. 133), „*din josul Bucureștilor*” la 31 august 1580 (Ibidem, nr. 317, p. 515), „*din jos de orașul domniei mele, București*” la 17 decembrie 1586 (DIR, B, veac XVI, vol V, nr. 284, p. 270), „*lângă orașul domniei mele, București*” la 15 iulie 1592 (DIR, B, veac XVI, vol VI, nr. 61, pp. 53-54), „*lângă București*” la 10 februarie 1613 (DIR, B, veac XVII, vol. II, nr. 147, p. 151), „*în jos de București*” la 23 februarie 1614 (Ibidem, nr. 233, p. 253.), „*din josul orașului București*” la 10 ianuarie 1623 (DIR, B, veac XVII, vol. IV, nr. 227, pp. 211-212), „*în jos de orașul București*” la 7 ianuarie 1625 (Ibidem, nr. 485, pp. 470-471), „*din jos de orașul București*” la 20 ianuarie 1630 (DRH, B, XXIII, nr. 31, p. 64), „*mai jos de orașul București*” la 1 septembrie 1631 (Ibidem, nr. 271, p. 433).

³⁰ „*...Io Matei Basarab...dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei dumnezeieștii mănăstiri numită hramul Sfânta Troiță din oraș, din București...*”, într-un document din 8 ianuarie 1650 (DRH, B, vol. XXXV, nr. 13, p. 18).

³¹ DRH, B, VIII, nr. 81, p. 133; Și actul de închinare a Sfintei Troițe la Mănăstirea Ivir, din 10 februarie 1613, menționează că „*...au fost zidită și făcută de... Io Alexandru voevod, lavră mare și de cinst în loc de mitropolie*”, conform DIR, B, veac XVII, vol. II, nr. 147, p. 151.

³² „*am zidit și am înfrumusețat această sfântă și dumnezeiască mitropolie*” spune Mihnea Turcitul într-un document din 13 decembrie 1581; a se vedea DIR, B, veac XVI, vol V, nr. 43 p. 41.

³³ Ibidem, nr. 283, pp. 268-269, nr. 284, pp. 270-271 și nr. 291, p. 278-279.

³⁴ DIR, B, veac XVII, II, nr. 233, p. 254.

³⁵ Căpitanul Filipescu 1902, p. 107.

³⁶ Începând de acum, din anul arderii mănăstirii de către turcii lui Sinan, aveau, să treacă, într-adevăr, 30 de ani până când, pe ruinele vechiului așezământ religios, avea să fie refăcută și desăvârșită frumoasa biserică a chinoviei ce a fost Sfânta Troiță și se va numi Radu Vodă.

Intrarea în lăcașul domnesc se făcea pe ușa poziționată pe axul lung, central al bisericii, ce dădea în pronaosul alungit și urmat de un naos împărțit între două abside laterale puternic profilate, având la mijloc pantocratorul cu turla sa semeață. De aici se putea asculta liturgia oficiată în altarul încăpător. Biserica era pardosită cu lespezi mari de piatră neregulată, așternute pe o podea de lut amestecată cu nisip și pietriș.

Câteva blocuri din vechea zidărie descoperite în pământ, par a ne arăta că lăcașul avea decorația exterioară din cărămizi aparente, nesmălțuite, dar frumos așezate, încât arătau a fi împlântate în masa groasă de mortar ce le unea.³⁷

Mănăstirea Sfânta Troiță nu a ființat decât 27 de ani în această formă pentru ca, în cursul acțiunilor militare întreprinse de turci în anul 1595 împotriva domnului muntean, Sinan Pașa să aleagă să fortifice și capitala Țării Românești unde, - spune chiar el - „*pentru apărarea armatei s-a pus să se ridice întărituri din pari, grinzi și pământ*”³⁸, un rol important în acțiunea defensivă plănuită de conducătorul otoman în cetatea de scaun a domnitorului român revenind, pe colina de la Sfânta Troiță, chiar bisericii transformate în moschee: „*Biserica aceea, unde s-a făcut cetățuia (Sfânta Troiță), a poruncit Sinan pașa să fie sfințită după legea turcească, iar pe celelalte de zid, care au rămas, nu le-a atins, nici nu le-a turcit*”³⁹.

Despre întăriturile din jurul ei ne vorbește călugărul Nichifor Parasios zis Dascălul, martor ocular la lucrările întreprinse aici: „*Sinan pașa a reclădit (întărit) mai întâi mănăstirea, care era împrejmuită cu ziduri îndată lângă oraș tot în opt zile, precum și cimitirul care avea și el un zid de împrejmuire de care e legat un alt zid de pământ cu stâlpi în felul de mai sus*”. În fapt, „*a așezat stâlpi mari pe două rânduri, între care locul a fost umplut cu pământ*”. Tot de la acest însoțitor al oastei otomane în campania din Țara Românească aflăm că fortificațiile cuprindeau și 5 sau 7 bastioane și că „*în acea cetăție ar putea sta cam 10 000 de oameni*”⁴⁰.

Se pare că Sinan Pașa alesese mănăstirea Sfânta Troiță „*a face dintr-însa cetate*” căci, „*vrând ...să facă această cetăție mai mare, puse de largi locul împrejurimii de două ori pe cât era, cuprinzând în lăuntrul cetăției biserica și zidurile dimprejur...Clădirea cetății începu în 21 august și cu atâta silință lucrară la dânsa, încât în douăsprezece zile fu sfârșită*”⁴¹. Astfel, Sinan întărise orașul București și mănăstirea lui Alexandru Vodă mai bine decât Târgoviștea, pe lângă faptul că fortificațiile erau „*mult mai mari și aveau o altă formă, cu bastioane care se apărau unul pe altul*”⁴².

Întărirea făcută în jurul mănăstirii Sfânta Troiță este des menționată în hrisoavele domnești ale vremii cu numele de „*palanga lui Sinan*”, „*slobozie*” pe care mănăstirea a obținut ulterior numeroase privilegii și care este localizată în documente „*din jos de București,...lângă mănăstire,... de la crucea lui Ișțfan din sus, de unde ține palanga, în jos, pe drumul Văcăreștilor până la hotarul Grecilor și din drumul Văcăreștilor în jos, până la Dâmbovița și dela palangă în jos, iar la Dâmbovița*”⁴³. Delimitarea geografică a palangii este îngreunată, în lipsa oricărui plan topografic, și de faptul că matca Dâmboviței nu a fost mereu aceeași, apa curgând prin altă parte în apropierea Sfintei Troițe. O mărturisește un document emis de cancelaria lui Matei Basarab, la 25 septembrie 1646, prin care se întărește mănăstirii, în urma unei judecăți, un vad de moară „*ce easte în apa Dâmboviței den josul mănăstirii în gârla cea noao*”⁴⁴ și un altul din septembrie-decembrie 1649, prin care se întărește mănăstirii „*ocină aici în oraș în București împrejurul sfintei mănăstiri, de la matca cea veche a Dâmboviței împrejur pe semne precum scire în cărțile lor, până iarăși la cursul vechi al Dâmboviței și cu cinci roți de moară, cât a fost dat și a fost miluit de Alexandru voevod și de Radu voevod*”⁴⁵. Cu toate acestea, săpăturile arheologice din anul 1953 au încadrat palanga între Calea Șerban Vodă, B-dul Mărășești, Dobroteasa și Calea Dudești⁴⁶.

Se pare însă că nici Sinan Pașa nu credea în rezistența acestor întărituri din jurul Bucureștilor căci, în fața ofensivei inițiate, în octombrie 1595, de armata lui Mihai Viteazul în unire cu cea a lui Sigismund Bathory, Sinan Pașa alege să se retragă⁴⁷. Nedorind însă a lăsa în urmă fortificațiile din jurul Bucureștilor, Sinan Pașa „*porunci să pună în pivnițele acelei mănăstiri (Sfânta Troiță) o mare mulțime de praf de pușcă, pe care-l acoperi cu pae, așezând un fitil lung, care să ardă cu încetul, lăsând și oameni spre a-i da foc, ca astfel când vor intra creștinii în acel loc, mănăstirea deodată*

³⁷ Ionașcu 1959, p. 62-63.

³⁸ Călători străini 1971, p. 604.

³⁹ Ibidem, p. 612.

⁴⁰ Ibidem, p. 611.

⁴¹ Bălcescu 1953, p. 98-99.

⁴² Conform însemnărilor călugărului franciscan Giuseppe Pisculo, martor la campania lui Sinan pașa, în Călători străini 1971, p. 631.

⁴³ O delimitare a palangei lui Sinan Pașa apare într-un document din 10 ianuarie 1623 (DIR, B, veac XVII, vol. IV, nr. 227, p. 211-212), emis de Cancelaria lui Radu Mihnea; oamenii așezați acolo au primit scutiri de bir și dădii, potrivit unui înscris din 15 iunie 1625 semnat de Alexandru Coconul (Ibidem, nr. 547, p. 526-527); și Leon Tomșa întărește mănăstirii Sfânta Troiță, la 10 ianuarie 1630, un loc în București, „unde a fost palanga care a făcut-o Sinan pașa”, scutind de dări și slujbe pe oamenii care se vor așeza acolo (DRH, B, XXIII, nr. 10, p. 18-21).

⁴⁴ DRH, B, XXXI, nr. 303, p. 336.

⁴⁵ DRH, B, XXXIV, nr. 209, p. 192.

⁴⁶ București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 156.

⁴⁷ Giurescu 1966, p. 65.

să fie svârlită în aer cu o mare putere și dâșii să piară ca vai de ei, sub acele ruine...Apoi dete foc fortificațiilor și orașului Bucureștilor..., ce prefăcu în cenușe tot orașul cu douăzeci și două de biserici ce avea atunci”⁴⁸.

Acțiunea de distrugere a mănăstirii de către armata lui Sinan Pașa este prezentată și în izvoarele documentare interne, cu precădere în cele de întărire a proprietăților mănăstirești. De pildă, documentele amintesc cum, „în zilele lui Mihail Voevod..., multe și grele oști turcești au stat pe lângă mănăstire”⁴⁹, și aceasta „a ars de foc din cuiburile de sus până la temelia de jos și au ars până la temelie și toate părțile de pe împrejur, trapezăria și toate chiliile”⁵⁰. Tot atunci „s-au risipit toate averile, satele și Ațigani”⁵¹, „au rămas (mănăstirea) pustie și s-au pierdut și cărțile...de moșie”⁵², Mihail Vodă mutând călugării „cu toate satele și țiganii și averile ei... la mănăstirea domniei sale ce o făcuse din sus de orașul București”⁵³.

Incendiul a fost unul devastator, pentru că urmele focului s-au descoperit pe toată suprafața dealului cu ocazia săpăturilor arheologice din 1953. Flacăra a lăsat în urmă doar ziduri fumegânde, semnele distrugerilor de acum fiind singurele urme de locuire pentru următorii aproximativ 18 ani⁵⁴.

Domnia Radului Mihnea⁵⁵, nepotul lui Alexandru II Mircea, a readus însă la viață complexul monastic de pe colina odată fumegândă, fiind rezidită acum mănăstirea ce este cunoscută și azi cu numele acestui al doilea ctitor, „din temelii, după prima clădire, cum a fost clădită de Alexandru voevod”⁵⁶. Pentru aceste lucrări, Radu Mihnea i-a și „adunat pe sfinții părinți călugări...și împreună cu egumenul Gligorie”⁵⁷, totodată însărcinând „pe jupan Cernica, fost mare vornic și cu 12 boieri” să cerceteze și să adevereze vechile hotare cum „au fost dinainte vreme”⁵⁸.

Lucrările de reconstrucție se pare că începuseră în anul 1613, când Radu Vodă închină mănăstirea Sfânta Troiță metoh mănăstirii Ivir de la muntele Athos⁵⁹, mărturisind în actul de închinare că „am început a drege și a înnoi sfânta și dumnezeiasca mănăstire și sfântul loc al sfintei Troițe”⁶⁰, și erau gata, probabil la roșu, la 1614, când patriarhul Alexandriei, Chiril, întărește această închinare⁶¹, după ce, „cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit din nou lăcașul... și biserica a fost făcută din nou din temelie, cu cheltuiala și prin grija aceluiaș lo Radul voevod, pe vechile temelii pe care fusese. Și i-au fost cercetate și proprietățile, câte îi fuseseră dăruite de domnul de mai înainte fie sate fie ocini sau alte lucruri și parte din hrisoave au fost găsite, că privesc stăpânirea mănăstirii asupra a multe locuri, cum se vede din ele”⁶². Aprecierea în legătură cu stadiul lucrărilor de rectificare la anul 1614 este pusă în legătură cu o altă informație transmisă de sursele de documentare, aceea că refacerea edificiului monahal s-a încheiat în timpul lui Alexandru Coconul, „la cursul anilor 7133-1625”, când se finalizează „ce, cât a rămas nesăvârșită de zugrăvit de Radu Vodă”⁶³.

Lucrările de rectificare a mănăstirii au durat aproximativ 12 ani și trebuie că au presupus, pe lângă refacerea bisericii, și reconstrucția corpurilor de clădiri din imediata apropiere a lăcașului, a celor care făceau posibilă curgere firească a vieții monahale pentru călăgării ce se adăposteau aici, dar și buna administrare a domeniului mănăstiresc. Între clădirile ce mai intrau în componența complexului monahal, apreciem că se numărau chiliile călugărilor, stăreția, trapeza, camerele de oaspeți, la care se pot adăuga și construcțiile auxiliare cu caracter provizoriu, precum hambare, șuri, grajduri ș.a..

⁴⁸ Bălcescu 1953, p. 119.

⁴⁹ DIR, B, veac XVII, III, nr. 67, p. 79.

⁵⁰ DIR, B, veac XVII, II, nr. 233, p. 254.

⁵¹ DIR, B, veac XVII, III, nr. 67, p. 79.

⁵² Ibidem, nr. 435, p. 479.

⁵³ DIR, B, veac XVII, II, nr. 233, p. 254; documentul mai menționează și că „a vrut Mihail voevod iarăși să înceapă a face această mai sus spusă mănăstire, precum a fost făcută mai înainte vreme...ca să nu aibe păcat de la Dumnezeu. Și n-a apucat să facă această sfântă mănăstire...”.

⁵⁴ București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 151.

⁵⁵ Fiul lui Mihnea Turcitul și al Vișei - se pare doar o țiitoare a lui Vodă - a domnit în patru rânduri în Țara Românească (1601-1602; martie-mai 1611; 1611- 1616; 1620- 1623) și de două ori în Moldova (1616-1619; 1623- 1626), conform Istoria românilor 2003, p. 1031-1032.

⁵⁶ DIR, B, veac XVII, III, nr. 218, p. 243. Numeroase documente ale mănăstirii vorbesc despre păstrarea vechilor temelii, astfel: un document din ianuarie 1615, menționează cum „această sfântă, dumnezeiască mănăstire” s-a ridicat „iarăși pe temelile de mai întâi, cum a fost înainte vreme” (DIR, B, veac XVII, vol. II, nr. 313 p. 355), un altul din februarie 1620 amintește cum Radu Vodă „au gândit pentru Dumnezeu în inima lui, ca să zidească (mănăstirea) a doa oră din temelie, de au făcut mănăstirea sfânta Troiță..., cum au fost și mai nainte” (DIR, B, veac XVII, vol. III, nr. 435, p. 479), așa cum, de altfel, ne spune și Alexandru Coconul în iunie 1525, notând că „...Radul Voevod... a zidit și a ridicat această sfântă dumnezeiască mănăstire...din temelie dela început, cum a fost și mai înainte vreme” (DIR, B, veac XVII, vol. IV, nr. 548, p. 527-530).

⁵⁷ DIR, B, veac XVII, II, nr. 367, p. 427. Grigorie, egumen la mănăstirea Sfânta Troiță, a fost înălțat în timpul lui Alexandru Iliaș, „vlădică și mitropolit al Țării Românești”, conform DRH, B, XXIII, nr. 113, p. 96-99.

⁵⁸ DIR, B, veac XVII, II, nr. 233, p. 255.

⁵⁹ Pentru mai multe informații despre mănăstirile închinare, a se vedea Bolliac 1862 și Iorga 1914.

⁶⁰ DIR, B, veac XVII, II, nr. 147, p. 151.

⁶¹ Ibidem, nr. 311, p. 351-352.

⁶² DIR, B, veac XVII, II, nr. 311, p. 351.

⁶³ Conform pisaniei publicate de Pelimon 1858, p. 210 și de Musceleanu 1873, p. 72. Anul 7133 cuprinde, în fapt, intervalul 1 septembrie 1624-31 august 1625.

În mijlocul acestora se înalță frumoasa biserică a mănăstirii Radului Vodă, poziționată în centrul platoului dealului, chiar pe axul lung al acestuia⁶⁴.

Cât despre respectarea vechilor temelii, prezența în pronaos, în locul anume croit pentru îngropăciune, a două morminte anterioare anului 1590, poate reprezenta un indiciu prețios⁶⁵. Cu toate-acestea, lucrările de restaurare a edificiului monahal înreprinse ulterior săpăturilor arheologice din 1953 care și ele confirmaseră rectitorirea bisericii „pe urmele aceleia din secolul al XVI-lea”⁶⁶, au adus importante lămuriri în istoria monumentului religios prin scoaterea la lumină, în întreg perimetrul interior, a unei retrageri de 15 cm a pereților bisericii, mărginite de un alt perete, mai vechi, decorat cu o pictură în frescă, având obișnuitul motiv al draperiilor interioare. Descoperirea a demonstrat rectitorirea lăcașului de către Radu Vodă pe temelii noi și a înlăturat orice posibilă îndoială privind limitarea refacerilor de construcție doar la părțile superioare ale bisericii lui Alexandru Mircea. În același timp, s-a menținut realitatea suprapunerii celor două biserici menționate documentar identice ca plan, însă nu și din punct de vedere al dimensiunilor, cele ale bisericii de secol XVI fiind ceva mai restrânse⁶⁷.

Biserica a fost refăcută după planul trilobat și, din punct de vedere planimetric și structural, reprezintă o interpretare din cele mai frumoase a acelor vremuri a bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, având pronaosul lărgit cu douăsprezece coloane și patru turle: una pe naos, alta pe centrul pronaosului și ale două, mai mici, pe colțurile pronaosului. Totodată, biserica mănăstirii bucureștene a Radului Vodă stă încă o dată mărturie a unei vechi trăsături arhitectonice a Țării Românești prin faptul că, în construcția lăcașului, se reia și paramentul tradițional al alternării pietrei cu cărămida, specific arhitecturii muntenesti din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.⁶⁸

Tot acum, la nord de pronaosul bisericii s-a construit un turn clopotniță sub a cărui boltă exista o intrare de acces la edificiul principal. Din pereții laterali ai turnului se desfășeau, spre vest și nord, clădirile mănăstirii, care urmând marginile platoului, înconjurau apoi biserica pe cinci părți. Cea mai lungă clădire era aripa de nord care, după ce se desfășea perpendicular din zidurile laterale ale turnului, păstrând aceeași lățime, înainta spre est, pe o lungime de 25 m, ultimele încăperi coborând puțin pe panta dealului. De la acest punct își schimba direcția spre sud-est, până când corpul de case atingea muchia dealului (lungimea în aripa de est de circa 40 m). Schimbând din nou direcția, clădirile se îndreptau spre sud, unde se terminau cu porta mare a mănăstirii.

De cealaltă parte a turnului, spre vest, aripa de nord făcea un unghi deschis ca să ajungă la punctul extrem vestic al platoului. Cam din dreptul intrării principale a bisericii, construcțiile își modificau din nou direcția, spre sud, unde se terminau, ca și aripa opusă, cu poarta mănăstirii.

Restul porțiunilor, din partea de sud, nu au putu fi reconstituite de cercetările arheologice din 1953, fiind pierdute fie sub construcțiile moderne, fie definitiv rase de deschiderea aleelor de acces spre edificiile noi. Sistemul pentagonal al clădirilor ce înconjurau biserica este însă confirmat atât de planul general de situație întocmit de arheologi în 1953, cât și de aripile clădirilor trasate în planul lui Borroczy.

Anii ce au urmat imediat domniei Radului Mihnea și a lui Alexandru Coconul nu au adus modificări consistente în ansamblul construcțiilor de la Radu Vodă lucru dovedit, în urma săpăturilor arheologice efectuate, de caracterul unitar arhitectonic al complexului monastic construit în urma unei nivelări generale a solului, la care se adaugă mărturiile arheologice stratigrafice, precum și cele privind unitatea materialelor și a tipului de construcție.⁶⁹

Cu toate-acestea, cercetările de restaurare din 1975 nu au putut stabili tranșant existența sau lipsa pridvorului bisericii la edificiul ridicat de Radu Mihnea, fiind posibilă și adăugarea lui odată cu restaurările survenite în decursul timpului. Cert este că săpăturile arheologice din 1953 și 1965 nu au regăsit urmele fundațiilor vreunui pridvor mai vechi⁷⁰.

⁶⁴ București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 159.

⁶⁵ Ionescu 1956, p. 36; autorul se referă la mormântul Doamnei Elena (1589), probabil o fiică de domn, și al lui Vlad Voievod (1590), fiul lui Mihnea Voievod. În propria ctitorie și-a găsit odihna chiar Alexandru Mircea Vodă, cum ne spune un document din 4 aprilie 1579 (DRH, B,VIII, nr. 189, p. 30-32), însă piatra de mormânt nu se mai găsește, în prezent, în biserică. În naos găsim însă mormântul celui de-al doilea ctitor, Radu Mihnea, iar în pronaos locul de odihnă al altor membri ai ramurii domnești ori boieri care au făcut danii mănăstirii. Pentru inscripțiile ce acoperă pietrele de mormânt, Iorga 1905, p. 245-254, Elian coord. 1965, pp. 343-361 și Chitulescu 2009, p. 44-49.

⁶⁶ București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 159.

⁶⁷ Balș 1975, p. 51. Săpăturile arheologice din anul 1953 confirmaseră existența unei vechi temelii, făcută din bolovani de râu legați cu mortar, ce înconjurau, probabil, de jur împrejur lăcașul, în București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954, p. 160. Cu toate-acestea, Ionașcu 1959, p. 73 notează că dublarea fundației la altar, abside și pronaos este rezultatul înălțării bisericii lui Radu Vodă față de cea veche și că singurele temelii care nu suprapun conturul bisericii lui Alexandru Mircea se află la baza zidurilor laterale ale pronaosului actual, ele reprezentând adăugirile a două nave laterale în veacul al XVII-lea la cea anterioară.

⁶⁸ Theodorescu 1987, p. 209.

⁶⁹ Ibidem, p. 158-162.

⁷⁰ Balș 1975, p. 51-52. Conform acestuia, pentru existența pridvorului pledează cele mai vechi reprezentări grafice ale bisericii mănăstirii (din secolele XVIII-XIX), și anume: imaginea cu portretele ctitorilor ținând biserica în mână datând din vremea lui Ștefan Cantacuzino (1714-1716), în fapt o copie din 1864 a picturii tabloului votiv de pe peretele de vest al pronaosului înlocuită atunci de pictorul Lecca; miniatura ce deschide Condica mănăstirii cu nr. 256, datată la anul 1794, în cuprinsul căreia se vede și imaginea bisericii; miniatura nedatăată aflată pe lumânarea de lemn

Mănăstirea Radu Vodă a avut însă, așa cum a stabilit cel de-al doilea ctitor, și camere destinate găzduirii oaspeților⁷¹, prilej cu care ni s-au păstrat noi și importante informații despre biserica chinoviei de la marginea orașului unde, nu de foarte mult timp, se încheiaseră lucrările de reconstrucție și împodobire.

Despre frumusețea bisericii mănăstirii rectitorite de Radu Vodă pe ruinele Sfintei Troițe ne vorbește, cu ocazia trecerii prin orașul București în anul 1636, acum reședința domnească a lui Matei Basarab, un membru al soliei polone conduse de G. Krasinski aflate în drum spre Constantinopol. Mănăstirea Radu Vodă se pare că a fost chiar locul de găzduire a solului polon, despre care, autorul - probabil secretarul soliei - consemnează că era una din cele două mănăstiri întărite ale orașului⁷², de altfel singurele întărituri pe care le avea Bucureștiul. „Orașul”, ne mai spune acesta, „este împodobit cu frumoase biserici de zid, însă cea mai frumoasă și cea mai de frunte este mănăstirea unde este așezat solul. Se află pe o insulă înaltă într-un loc înconjurat de apele râului Dâmbovița, care străbate orașul. Biserica...e foarte frumoasă ca arhitectură și zugrăveală”, ba chiar „o alta mai frumoasă sau măcar asemănătoare” nu a văzut. „Într-o capelă lângă biserică” notează că „este îngropat, împreună cu soția sa, Radul voevodul muntenesc, fondatorul mănăstirii și bisericii”⁷³.

Solia polonă a lui Wojciech Miąstkowski, trimisă la Poartă în 1640, observă și ea, la trecerea prin București din 26 martie, „o mănăstire bogat clădită de Radul voevod și un castel de zid”⁷⁴.

O descriere mai amănunțită a bisericii mănăstirii se datorează tot unui străin aflat în trecere prin Țările Române și anume, lui Paul de Alep, secretarul Patriarhului Macarie, care în anii 1657-1658 a zăbovit pe meleagurile românești. Acesta vizitează prima dată mănăstirea în ultima zi a lunii august din anul 1657 și o apreciază ca „o clădire frumoasă și prețuită iar biserica sa” o găsește „măreață și spațioasă, foarte împodobită, plăcută și acoperită cu picturi”. „În partea de miazăzi” a bisericii vede „locul mormintelor domnilor, cu pietrele lor de marmură albă, împodobite cu acoperăminte din țesătură de fir” și „făcute în chip de cupolă, rezemată de patru stâlpi de fier”. Pe perete zărește pictate chipurile răposaților. Totodată, fiind așezată „la o margine a orașului, pe un loc mai ridicat înconjurat de un râu și de o apă stătătoare”, mai notează că atunci când erau „apele mari”, nu se putea ajunge la mănăstire decât trecând peste un pod de lemn.⁷⁵

Împrejurările ce au urmat acestei vizite au prilejuit consemnarea de noi informații despre mănăstire, în istoricul așezământului religios remarcându-se un alt reprezentant al familiei Mihneștilor. Este vorba de evenimentele anului 1658, ce au urmat mazilirii lui Constantin Șerban Basarab pentru politica sa antiotomană și care au culminat cu arderea Bucureștilor. Noul domn, Mihnea al III-lea, autointitulat descendent al lui Radu Vodă Mihnea⁷⁶, „și-a luat reședința la mănăstirea tatălui său, adică mănăstirea (Sfânta) Troiță din București”, clădind în jurul ei „o palancă de lemn cu două rânduri, umplute cu pământ, ca să se poată apăra acolo”⁷⁷.

Patriarhul Macarie este invitat de domn să locuiască alături de el, „în propria sa mănăstire”, „în chiliile din chiar centrul mănăstirii”, pentru că după „focul care pustiise acest oraș, nu mai rămăsese nimic în picioare,... doar bisericile pentru că erau boltite și clădite din piatră; în aceste clădiri locuiau acum boierii”.

În ziua de Rusalii, Patriarhul oficiază ceremonia ridicării domnului la tron în fața sfântului altar al bisericii mănăstirii Radu Vodă, nu înainte de a fi întinse covoare „de la tronul domnului până la ușile împărătești.” Pentru acest eveniment și pentru că „mulțimea celor care se îndesau la sărbătoarea din ziua aceea” era foarte mare, au fost amenajate trei corturi în fața porții mănăstirii, la care se adaugă „vreo șaptezeci de corturi noi pentru cei din jurul său, atât boieri cât și slugi”. „Locul era un câmp deschis..., înconjurat de un râu ale cărui ape le-a sporit și le-a îmbogățit, închizând cu stavile râul care curgea prin șanțul zidurilor mănăstirii, pe latura a treia, și croindu-i o albie mai scurtă, astfel că de fiecare parte a câmpului era un canal de apă curgătoare. Câmpul însuși era frumos vârstat cu nisip și verdeață...”⁷⁸. Se pare că deși stabilirea temporară a reședinței domnești în clădirile de oaspeți ale mănăstirii s-a datorat arderii Bucureștilor, opțiunea domnului pentru această mănăstire era pe deplin îndreptățită, date fiind consemnările călătorilor străini din acea perioadă, impresionați de somtuozitatea lăcașului și frumusețea împrejurimilor.

pictată ce stă la căpătâiul mormântului celui de-al doilea ctitor. Ionașcu 1959, p. 75, încadrează zidirea pridvorului în secolul al XVIII-lea, probabil de către Ștefan Cantacuzino (1714-1716).

⁷¹ Radu Mihnea stabilește prin actul de închinare la mănăstirea Ivir din 10 februarie 1613, printre rânduielile mănăstirii, și pe aceea de „a fi în loc de ospătarie în toată vremea, că de va aduce domnul Dumnezeu oaspeți sau domnu sau arhiereu sau boer sau călugări sau slujitori sau bogat sau sărac, să nu fie lipsită de trebuințe sfânta mănăstire”.

⁷² Mai este menționată mănăstirea Sf. Mihai.

⁷³ Panaitescu 1930, p. 30.

⁷⁴ Ibidem, p. 40.

⁷⁵ Călători străini 1976, p. 228-229.

⁷⁶ Noul domn, se pare un grec cu totul străin de originile românești pretinse, și-a luat numele așa-zisului său bunic Mihnea Turcitul, devenind Mihnea al III-lea, și a domnit în perioada 1658-1659, conform Istoria românilor 2003, p. 171-174 și 1031.

⁷⁷ Călători străini 1976, p. 257.

⁷⁸ Călători străini 1976, p. 261-265.

Putem concluziona că epoca Mihneștilor este una plină de însemnătate pentru frumoasa lor ctitorie, căci mănăstirea a fost prinsă în vârtejul unor evenimente cu răsunet pentru istoria noastră, lucru ce s-a dovedit determinant pentru consemnarea documentară a diverselor aspecte relative la înfățișarea așezământului. Am putut astfel creiona ceea ce am numit schița bisericii mănăstirii Radu Vodă în acele vremuri, biserică înălțată de Alexandru al II-lea Mircea cu numele de Sfânta Troiță spre a fi mitropolie Țării Românești și rectitorită de nepotul său, Radu Mihnea, cu grija redării măreției și avuției din vremurile de început. Se pare că a reușit, căci frumusețea-i arhitectonică și interiorul bogat împodobit au impresionat numeroase personalități ale vremurilor care fie au vizitat-o, fie au fost găzduite în camerele special destinate oaspeților. Evoluția așezământului religios, conceput și realizat încă de la începuturile sale istorice ca un complex monastic ușor de fortificat și transformat chiar și în curte domnească, a fost însă marcată nu doar de prosperitatea și înflorirea zilelor de pace, ci și de urgia pustiitoare a războaielor.

Despre acest trecut al mănăstirii Radu Vodă ne mai vorbesc azi cărți domnești, zapise, catagrafii, condici și manuscrise etc., răzlețite și ele în scurgerea firească a vremurilor și din acestea puține, foarte puține și de cele mai multe ori indirect, amintesc de măreția arhitecturii bisericii Sfintei Troițe de odinioară. Dar ceea ce a fost odată se mai vede și azi, timid, și doar de ochiul care știe să caute și să vadă sub schimbările și înnoirile vremii strălucirea temelior de început. Este o invitație, o invitație sub brazii și castanii care așteaptă pe oricine să descopere frumusețea bisericii din spatele lor.

Bibliografie

- Condica Mănăstirii Radu Vodă nr. 256 - Colecția manuscrise a Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *Condica Mănăstirii Radu Vodă nr. 256*.
- Colecția Manuscrise nr. crt. 729 - Arhivele Naționale Istorice Centrale, rola 190.
- Balș 1975 - Arh. Ștefan Balș, *Restaurarea Bisericii Radu Vodă din București*, în Revista Muzeelor și Monumentelor "Monumente istorice și de artă", București, nr. 1, 1975.
- Bălcescu 1953 - N. Bălcescu, *Opere, Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, Editura Academiei Republicii Populare Române, vol II, București, 1953.
- Bezviconi 1947 - Bezviconi, Gheorghe G. în Călători ruși în Moldova și Muntenia, București, 1947.
- Bogdan 1959 - Ion Bogdan, *Cronica murală de la Bucovăț* publicată în „Cronici slavo-române din sec. X V-XVI”, ediție revăzută și completată de P.P.Panaitelescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1959.
- Bolliac 1862 - Cezar Bolliac, *Monastirile din România (Monastirile închinare)*, București, Typographia lui Stephan Rassidescu, 1862.
- Brătulescu 1935 - Victor Brătulescu, *Vechi vederi bucureștene*, prefață de N. Iorga, București, 1935.
- Brezoianu 1861 - Ioan Brezoianu, *Mănăstirile zise închinare și călugării străini*, București, Tipografia statului Sf. Sava și Nifon, 1861.
- București. Rezultatele săpăturilor arheologice 1954 - *București. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, I, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
- Călători străini 1971 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, Editura Științifică, București, 1971.
- Călători străini 1976 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Căpitanul Filipescu 1902 - Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării-Românești cuprinzând Istoria Muntenă de la început până la 1688*, publicate de N. Iorga, I. V. Socec, București, 1902.
- Chitulescu 2009 - Arhim. Policarp Chitulescu, *Mănăstirea Radu Vodă*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009.
- Cronț 1960 - Gheorghe Cronț, *Dreptul de ctitorire în Țara Românească și Moldova*, extras din „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.
- DIR, B – Documente privind Istoria României B, Țara Românească, veacul XVI, vol V (1581-1590); veacul XVII, vol. II (1611-1615); vol. III (1616-1620); vol. IV (1621-1625), București, 1951-1954.
- DRH, B – Documenta Romaniae Historica B, Țara Românească, vol. VIII (1576-1580); vol. XXIII (1630-1632); vol. XXXI (1646); vol. XXXIV (1649), București, 1969-2003.
- Elian coord. 1965 - Coord. Alexandru Elian, *Orașul București*, vol I (1395-1800), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965.
- Florescu 1935 - George D. Florescu, *Din vechiul București biserici, curți domnești și hanuri între anii 1790-1791 după două planuri inedite dela sfârșitul veacului al XVIII-lea*, Editura, 1935.
- Fotino 1859 - Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și a Moldovei*, traducere de G. Sion, Tom II, Imprimeria Națională a lui Iosef Romanov et Companie, 1859.
- Ionescu, Popescu 1992 - Gion D. Ionescu, preot Grigore T. Popescu, *Complexul monastic Radu Vodă din București, ctitoria Mihneștilor*, în „Glasul Bisericii” nr. 1-3/1992, București.
- Istoria românilor 2003 - Istoria românilor, vol. V – „O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)”, coord. Acad. Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București, 2003.
- Giurescu 1966 - Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
- Giurescu coord. 1971 - Coord. Constantin C. Giurescu, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.
- Hașdeu 1969 - B.P.Hașdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, Editura Militară, București, 1969.

- Ionașcu 1959 - I Ionașcu, *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, Editura Științifică, București, 1959.
- Ionescu 1956 - Grigore Ionescu, *București. Orașul și monumentele sale*, Editura Tehnică, 1956.
- Ionnescu-Goin 1899 - G I. Ionnescu-Goin, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899.
- Iorga 1905 - N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, Fascicula I, nr 1-764, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, București, 1905.
- Iorga 1914 - N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țerile noastre*, Extras din “Analele Academiei Române”, seria II, tom XXXVI, “Memoriile secțiunii istorice”, Librăriile Socec&Comp. și C. Sfetea, București, 1914.
- Iorga 1928 - N Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediția a II- adăugită, vol. I, Editura Școalelor, București, 1928.
- Iorga 1929 - N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Ministerului de Culte, București, 1929.
- Iorga 1935 - N. Iorga, *Conducător istoric la bisericile din București și împrejurimile imediate*, traducere după „Guide historique de Roumanie” de Liliana Iorga, Editura Municipiului București, 1935.
- Iorga 1939 - N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Ediția Municipiului București, București, 1939.
- Laurianu, Bălcescu 1845a - Al. Treb. Laurianu și Nicol. Bălcescu, *Magazinu istoricu pentru Dacia*, tom I, Tiparul Colegiului Național, București 1845.
- Laurianu, Bălcescu 1847b - Al. Treb. Laurianu, Nicol. Bălcescu, *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, tom IV, Tiparul Collegiul Național, Bucuresci, 1847.
- Manea 2013 - Nadia Manea, *Cronicarii, adevărul și puterea. Istorie și ideologie în cronicistica moldovenească a secolului al XVII-lea*, Editura Oscar Print, București, 2013.
- Moisil 1932 - Constantin Moisil, *Bucureștii vechi. Schiță istorică și urbanistică*, București, 1932.
- Musceleanu 1873 - Preot Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, Tipografia C. Petrescu-Conduratu, Bucuresci, 1873.
- Nicolaescu 1939 - Șt. Nicolaescu, *Istoricul Mănăstirii Sfânta Treime (Radul Vodă) din București*, Extras din „Revista Bucureștii” nr. 1-2 din 1937, „Tirajul” Institut de Arte Grafice Str. Popa Savu 9, București, 1939.
- Panaiteanu 1930 - P.P. Panaiteanu, *Călători poloni în Țările Române*, în „Academia Română. Studii și cercetări”, XVII, Cultura Națională, București, 1930.
- Pelimon 1858 - Alesandru Pelimon, *Bucur, Istoria fundării Bucureștilor*, Tipografia Națională a lui Iosif Romanov et Comp., București, 1858.
- Popescu Spineni 1936 - Marin Popescu Spineni, *Procesul mănăstirilor închinat. Contribuții la istoria socială românească*, Institutul de Arte Grafice “Tiparul Universitar”, București, 1936.
- Rezachieviici 2001 - Constantin Rezachieviici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a 1324-1881*, vol I (secolele XIV-XV), Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Săndulescu-Verna 1930 - C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu-Vodă din București*, Extras din Revista „Raze de Lumină”, an II, nr. 2 și 3, Tipografia Cărților Bisericești, 1930.
- Theodorescu 1987 - Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. I, Editura Meridiane, București.

DEPOSEDĂRI ȘI JUDECĂȚI ÎN SATELE DE PE BRAȚUL BORCEA (SECOLUL XV – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XVII)

Mihai Iorga

Résumé. Expropriations et jugements dans les villages sur le bras Borcea (XVe siècle – première moitié du XVIIe siècle). Situés dans une zone très riche, les villages autour du bras de Borcea du Danube ont attiré très tôt l'attention de la classe féodale. Les documents de l'époque dévoilent l'étendue et surtout le rythme de croissance de propriétés foncières de monastères et des boyards et, concomitant, on observe l'étendue et le rythme des expropriations des villageois de leurs droits sur les étangs et les terres qu'ils avaient hérité de leur ancêtres. Ce sont les monastères qui, en premier, ont bénéficié de cette transmission du droit de jouissance sur les étangs, villages et propriétés dans cette zone. L'élargissement de leurs propriétés se fait aussi par des dons des boyards, par des achats et des annexions. Ainsi, à la moitié du XVIIe siècle, 13 grands monastères sont présentes dans les villages sur le bras Borcea, comme propriétaires. Parallèlement à la formation de ces grandes propriétés monastiques, se sont constituées ici les domaines de la classe dominante de l'époque. Les grands boyards, certains d'entre eux de grands dignitaires, en prenant avantage de leur position politique, se sont bâtis très tôt des propriétés importantes grâce à l'expansion progressive de leurs terres au détriment de ceux de paysannes. Ils commencent par obtenir des terres grâce à des dons de souverains. Ensuite par des achats, rachats, échanges et soi-disant jumelages, les boyards vont accroître leurs propriétés. Habituellement, sous cela se cache la conquête, par violence et rapacité, des terres paysannes et l'accaparement des «ocini» paysannes. Souvent, les deux principales formes de propriété, monastique et celle de boyards, seront en conflit pour la domination des villages autour du bras Borcea. Ainsi les villages occupés feront l'objet de poursuites interminables, portés d'un souverain à l'autre, qui donneront des verdicts parfois en fonction d'intérêts partisans.

Cuvinte cheie: Borcea, baltă, proprietate mănăstirească, proprietate boierească, protimisis, posedări, înfrățiri, procese.

Mots-clés: Borcea, étang, propriété monastique, propriété des boyards, propriété paysanne, protimisis, expropriation, jumelage, jugement.

Încă din secolele IX-XI, așezările de pe Borcea se vor încadra în procesul general de dezvoltare istorică, care a provocat schimbări adânci în fizionomia vieții rurale de pe teritoriul României. Din acea vreme s-au stabilit hotarele satelor, considerate de primele documente, emise de cancelariile domnești, ca „vechi și bătrâne”¹. În acest context istoric, satele de pe Borcea au fost locuite de oameni liberi, care stăpâneau pământul caracterizat prin devălmășia izlazului, a pădurilor și a apelor, în vreme ce pământul cultivat a reunit părțile proprietarilor, viețuitori în cadrul obștilor.

Plasate într-o zonă extrem de bogată, beneficiind de avantajele oferite de baltă și câmpul întins, dispunând de moșii întinse, de la Dunăre și până la râul Ialomița, satele de pe Borcea au intrat în atenția marilor feudali. De timpuriu s-au confruntat cu o puternică presiune exercitată de clasa stăpânilor feudali, avidă să-și extindă domeniile, dar și de o erodare din interiorul obștei, ca urmare a diferențierii sociale, a pătrunderii elementelor străine și a ieșirii din diviziune².

Circulația pământului în interior, prin respectarea protimisisului ar fi avut drept rezultat păstrarea sa în familiile moșnenilor din obște, ducând, implicit și la consolidarea poziției unora dintre megieși și, deci, la păstrarea libertății obștei. Nerespectarea protimisisului a dus la pătrunderea străinilor, care de obicei erau marii feudali și, treptat, obștea sătească, prin posedarea proprietăților își va pierde libertatea, iar locuitorii își pierd statutul de membru al obștei, adică de moșneni și intrarea lor în categoria rumânilor.

Procesul de rumânire a satelor de pe Borcea îl surprindem, datorită documentelor de cancelarie, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, accentuat în secolul al XVI-lea și mai ales în secolul al XVII-lea. Informațiile documentare, despre acest fenomen, variază de la o etapă istorică la alta. Pentru începutul secolului XV sunt destul de rare, dar se desprind, din ele, ritmul creșterii proprietăților mănăstirești și boierești și în același timp al dezintegrării obștilor.

Acest proces de dezintegrare, a obștilor, a început prin donațiile oferite de domn, mănăstirilor. Evoluția domeniului mănăstiresc, în această zonă, arată cronologic, că de la sfârșitul secolului al XIV-lea, a început posedarea obștilor de aici, la început, exclusiv, prin danii și mile domnești din gârle și bălți, când domnul transferă, mănăstirilor, drepturile sale ce decurgeau din stăpânirea superioară a moșiei țării. Ulterior, domnii vor dăruia mănăstirilor și moșii în satele de pe Borcea, pe care, unele dintre ele, le cumpără de la boieri și apoi le donează, sfintelor lăcașuri. Extinderea domeniului mănăstiresc se mai face prin danii boierești, ori alipiri făcute chiar de mănăstiri, prin egumen și călugări.

¹ Stahl 1965, p. 567.

² Ieșirea din diviziune, observabilă prin hrisoave, încă din primele decenii ale constituirii statului medieval Țara Românească se făcea în condiții bine stabilite. Megieșul, care dorea să iasă din devălmășie, trebuia să obțină întâi poruncă domnească, prin care se arătau, fie 6, fie 12 megieși hotarnici, care luau parte la delimitarea părții celui ce își exprima dorința de ieșire din devălmășie. Megieșii hotarnici cercetau, pe baza actelor și prin jurați dreptul acestuia, stabilind hotarele părții sale. Înstrăinarea ocinii se făcea obligatoriu, prin respectarea dreptului de protimisis a celorlalți membri ai obștei, având, așadar, precădere la cumpărarea părții scoasă din devălmășie. Giurescu 1943, p. 257-258.

Concomitent cu înjghebarea unor întinse proprietăți mănăstirești, se vor constitui și proprietățile unor mari feudali, cuprinzând părți de sate, gârle și bălți. Marii boieri, unii dintre ei și mari dregători, profitând de poziția lor politică, destul de timpuriu, își vor crea proprietăți importante, prin extinderea treptată a moșiilor în dauna proprietăților țărănești. Formele prin care boierii pătrund în obști erau daniile domnești, pentru a răsplăti anumite servicii aduse domnului și așa-zisele înfrățiri. Apoi, își vor mări aceste proprietăți prin cumpărări și răscumpărări. Pentru un străin, cumpărarea unei ocini se putea realiza numai dacă făcea dovadă că este membru cu drepturi depline în obște, care, de obicei era introdus în obște prin așa-zisele înfrățiri. De regulă se făcea înfrățire pe o parte de moșie, care de drept se vindea mascat, iar cealaltă parte putea să fie vândută pentru că cel interesat devenise coproprietar. Asistăm în felul acesta la forme ascunse de cotorpire prin violență și rapacitate a pământului țăranilor și înghițire a ocinilor țărănești, urmate de aservirea celor ce cu silnicie acceptaseră pătrunderea străinilor în obște. Protimisul a fost ocolit și obștile țărănești au început să se descompună.

Din 1392, când domnul Mircea cel Bătrân dăruiește mănăstirii Cozia „*Săpatul cu tot hotarul până la gura lalomiței și până la Cărăreni*”, deci aproape jumătate din Balta lalomiței, se poate considera că a început procesul de dezintegrare a obștilor satești de pe Borcea, prin depozitarea locuitorilor, mai întâi de unele drepturi, pe care le aveau în baltă și apoi a moșiilor, stăpânite, de aceștia, în devălmășie din totdeauna.

La sfârșitul secolului al XIV-lea, Cozia a fost singura mănăstire ce se va bucura de donații din partea domnilor, în zonă. Prin hrisovul din 8 ianuarie 1392, reînnoit de domn în 1404-1406, Mircea cel Bătrân dăruia Coziei dreptul de a strânge „*vama din pește și vama din stupi și gloabe și deșegubine și toate celelalte munci*”³. Aceste taxe și impozite călugării le percepeau de la locuitorii satelor Stelnica, Bordușani, Făcăieni, Vlădeni, după cum va specifica documentul din 15 ianuarie 1467 de la Radu cel Frumos. Cu alte cuvinte domnul va transfera în favoarea mănăstirii drepturile sale ce decurgeau din stăpânirea superioară a moșiei țării. În următoarele două secole, mănăstirea își va apăra privilegiile sale în Balta lalomiței, ceea ce va determina intervenția domnilor, prin acte de reînnoire a privilegiilor mănăstirii în baltă.⁴

În secolele următoare și alte mănăstiri vor primi danii în Balta lalomiței. Mănăstirea Dealul primește de la Radu cel Frumos, în 1474, bălțile Camenița și Săltava, cu hotarele „*din gura Cameniței și apa Săltava, cu toate drumurile Săltavei*”. Domnia va da acestei mănăstiri, în condiții asemănătoare celor acordate Coziei de Mircea cel Bătrân, dreptul de a lua „*zeciuiala din pește și din stupi, ce va fi parte domnească. Și să ia suhat, din rămători și din oi. Și orice se va întâmpla, pe acel hotar ori șugubină, ori sfadă, ori sânge, ori jăfuire, să fie volnici călugării a lua*”⁵.

Balta Săltava va fi stăpânită și de alte mănăstiri ale țării. Bogată în pește, ea asigura un venit însemnat pentru mănăstiri. La 15 decembrie 1501 Radu cel Mare dăruia mănăstirii Nucet „*jumătate din balta Săltava de la gură până la Tâmburești*”⁶.

Pentru a clarifica stăpânirea asupra gârlei Săltava, domnul Neagoe Basarab, va preciza, prin documentul din 23 ianuarie 1516, că „*mănăstirea Nucet va stăpâni jumătate din balta Săltava, iar cealaltă jumătate este partea mănăstirii (Dealul n.n.)*”⁷. Domnul Radu de la Afumați vine să complice situația. La 10 septembrie 1526, domnul va dăruia Mitropoliei „*gârla anume Săltava, din capătul gârlei în sus până la gura Cameniței și până la Voina și cu toate bălțile, anume Covârliușul și Strîmbul și Tigveanul, până la apa Dunării*”⁸. Este singurul document care amintește de această danie. În următoarea sută de ani, Mitropolia nu va mai primi nicio reîntărire pentru această baltă.

Opt ani mai târziu o parte din balta Săltava va intra în stăpânirea mănăstirii Argeș. La 2 iulie 1533 domnul Vlad Vintilă întărea mănăstirii „*balta ce se cheamă Săltava și cu toate iezerele și din hotarul de sus, până la Voina și pe la Părușul, până la Gorganul Răsuhaiei și iarăși din hotarul de jos de la Piatră pe grumazul Brânzeșului și între Secure și pe Lănujde, până la Biserica Curvelor*”⁹.

Documentul mai preciza că aceste bălți îi fuseseră întărite și de alți domni. Practic balta Săltava fuseseră împărțite, de domni, celor trei lăcașuri religioase. În Balta lalomiței, mănăstirea Argeș mai stăpânea și bălțile și gârlele ce aparțineau satelor Trănșani și Dichiseni, dăruite de Radu de la Afumați la 4 aprilie 1523, adică „*Trănșani jumătate și cu gârla și bălțile jumătate și Dichisești cu gârlele și bălțile*”¹⁰. Tot în Baltă alte două mănăstiri vor primi stăpâniri. Astfel, la 6 iulie 1530 domnul Vlad Înecatul dăruiește mănăstirilor Snagov și Tânganul „*Gârla Lungă de unde începe, până la Tâmburești cu tot hotarul, ca să le fie de ocină și ohabă*”¹⁰. După cum se vede, până la începutul secolului al XVI-lea, aproape întreaga baltă va fi dăruită de domni mănăstirilor țării.

³ DRH, B, I, doc. 17.

⁴ DIR, XIII, XIV, XV, B, doc. 148; DRH, B, I, doc. 146.

⁵ DRH, B, II, doc. 11.

⁶ DRH, B, II, doc. 143.

⁷ DIR, B, XVI/2, doc. 26.

⁸ DRH, B, III, doc. 163.

⁹ DRH, B, II, doc. 215.

¹⁰ DRH, B, III, doc. 96.

Destul de rar, în Balta Ialomiței, actele vremii consemnează danii ale domnilor către boieri, sau cumpărări ale boierilor de gârle și bălți. Astfel, la 27 ianuarie 1499 Stanciul comis cumpără de la Radomir gârla Bahova (din fața satului Fetești n.n.), întărită de domnul Radu cel Mare¹¹. La 26 aprilie 1554 domnul Pătrașcu cel Bun dăruiește lui Badea clucer „*Gârla Lungă de lângă Tâmburești și cu toate privalurile, care a fost mai înainte gâră domnească*”¹².

Dacă Balta Ialomiței va constitui, cu predilecție, obiectul donațiilor domnești către mănăstiri, alta este situația în satele aferente bălții. Din documente desprindem întinderea și mai ales ritmul creșterii proprietăților boierești, dar și al proprietăților mănăstirești, în aceste sate și, totodată, conflictul dintre ei pentru stăpânirea moșilor de aici.

La Vlădeni, unde familia Lațcăr, din Orașul de Floci, stăpânea o mare parte din sat, documentele consemnează prezența aici și a lui Mihai Viteazul pe timpul când era boier. Acesta a cumpărat, de la Chiriță și Lascar, două ocini pe care, apoi, le-a dăruit mănăstirii Sf. Nicolae din București¹³. Actul precizează că această cumpărare s-a făcut de bună voie și fără nicio silă.

În satul Făcăieni, avem știri, despre prezența unor străini, abia din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Un act din 26 mai 1639 ne informează că Mușa, soția lui Paraschiva postelnic din Bolească, avea ocină în Făcăieni pe care o vinde lui Ghinea și fralelui său Franța din Orașul de Floci¹⁴. Comisul Apostolache contestă vânzarea, spunând că s-a făcut fără știrea sa, motivând că este mai îndreptățit el să cumpere, fiind proprietar mai vechi, prin ocina pe care o avea, ca zestre, de la soția sa Vochița, fiica lui Ianiu sluger din Ojogeni. Apostolache i-a întors banii lui Ghinea, rămânând comisul cu ocina în Făcăieni¹⁵.

Satul Bordușani și-a păstrat libertatea până în timpul lui Mihai Viteazul, locuitorii plătind taxele și impozitele pe care le aveau față de mănăstirea Cozia. Dintr-un hrisov de la Alexandru Iliș, din 18 iunie 1628, aflăm că satul Bordușani a fost sat liber „*cu oameni toți cnezii, cu ocinile lor de mai înainte vreme, până în timpul lui Mihai Viteazul, când Stoica mare vistier a fost răbojar în județul Ialomița și a cotropit acest sat cu multe năpăști de biruri, fără dreptate, pe care le-a pus pe spinarea lor, până când i-a vecinit fără voia lor și le-a luat ocinile cu silă*”¹⁶. În timpul lui Gavril Movilă, murind Stoica vistier și lăsând în urma sa multe datorii, sătenii din Bordușani și-au răscumparat libertatea. Pe baza faptului că bunicul său a avut ocină în Bordușani, domnul Alexandru Iliș va întări lui Socol paharnic din Cornățeni, „*satul Bordușani jumătate cu toți vecinii și tot venitul din câmp și din balta cu pește, însă toată partea cât a ținut bunicul său mare vornic*”¹⁷.

Satul Cegani făcea parte din satele, care, potrivit daniei lui Mircea cel Bătrân aveau obligația să plătească taxe și impozite pentru peștele vânat în Balta Ialomiței. Unul dintre primii boieri, stăpânitor în satul Cegani, este Stănilă vornicul, la jumătatea secolului al XVI-lea¹⁸. Documentele din prima jumătate a secolului al XVII-lea ne informează de prezența, în acest sat, a unor mari dregători care stăpâneau moșii aici, anume: Stoica paharnic, Para paharnic, Vasile spătar¹⁹. Un alt mare demnitar, stăpân în Cegani, este Radu Cocărâscu care reușește să înlăture concurența altor boieri pentru stăpâniri în satul Cegani, invocând că este cumpărător mai vechi.

Începând cu satul Stelnica, din documente desprindem competiția dintre boieri pe de o parte, dintre boieri și mănăstiri pe de altă parte. Un document din 5 aprilie 1620 de la Gavril Movilă ne informează că parte din Stelnica a fost cotropită de Hamza care a fost mare vornic în timpul lui Mircea Ciobanul. Hamza cumpăraseră de la Cârstica, din Stelnica, „*partea Cotoiască jumătate și balta ce se cheamă Coșcovata*”²⁰, apoi a vândut această parte domnului Radu Paisie, care, la rândul său, a înzestrat mănăstirea Mislea cu această ocină, generând, ulterior, un conflict, dintre mănăstire și Hamza mare vornic. Tot la jumătatea secolului al XVI-lea Manea, prin înfrățire cu Barboncea din Stelnica, va intra în posesia unei ocini în acest sat²¹.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea documentele de cancelarie amintesc și de alți boieri care stăpâneau proprietăți în satul Stelnica și anume: Malcoci pitarul²², Iacov logofăt și Sima logofăt²³, Despina logofeteasa, soția lui Vlad Rudeanul²⁴. Din documente desprindem că demnitari, citați, au intrat în posesia acestor ocini prin înfrățire, zalogire și moștenire. În satul Stelnica vom cunoaște și o altă modalitate, folosită de dregătorii domnești, pentru a deveni stăpâni

¹¹ DIR, B, XII,XIV,XV, doc. 276.

¹² DRH, B, V, doc. 29.

¹³ DRH, B, XI, doc. 85.

¹⁴ CDȚR, IV, doc. 1483.

¹⁵ CDȚR, V, doc. 766.

¹⁶ DRH, B, XXII, doc. 110.

¹⁷ DIR, B, XVII/4, doc. 330.

¹⁸ DIR, B, XVI/3, doc. P. 19.

¹⁹ DRH B, XXIV, doc. 308; XXX, doc. 57; CDȚR,V, doc. 1460; CDȚR, VI, doc. 569.

²⁰ DIR,XVII/3, doc. 17.

²¹ DRH, B, IV, doc. 229

²² CDȚR, III, doc. 129.

²³ CDȚR, IV, doc. 396.

²⁴ CDȚR, IV, doc. 1161 și 1408.

în obștea de aici. Este cazul lui Hranite postelnic care a plătit partea de miere și de galbeni a lui Ursea din Stelnica, iar acesta i-a zălogit lui Hranite partea sa de moșie²⁵. În prima jumătate a secolului al XVII-lea mare parte din sat va intra în stăpânirea altor doi mari demnitari: Pătrașcu postelnic din Bucșani și Moise spătar, ginerele lui Dumitru Dudescu²⁶. Aceste documente stau mărturie asupra nivelului la care ajunsese starea de dependență, a acestei obști moșnenești, față de marii boieri.

Satul Futești, sat cu moșii întinse de la Dunăre și până la apa lalomiței, va constitui un alt spațiu de confruntare între boieri și între boieri și mănăstiri, rezultatul fiind aservirea totală a locuitorilor de aici. Cel mai vechi demnitar, consemnat de hrisoave, cu proprietăți în Futești, este Albul Rogoz vornic, care dăruiește ocina sa mănăstirii Argeș „*pentru sufletul său și al tatălui său Nanu Rogoz*”²⁷. Domnul Radu de la Afumați mai întărea mănăstirii și părțile lui Oneasa și Badea din satul Futești, cumpărate de egumenul Gheorghe și călugări. O nouă danie venea să coplezeze proprietățile mănăstirii Argeș în Futești. La 1 iunie 1629 domnul Alexandru Ilișă întărea mănăstirii și egumenului Meletie ocina Păpească „*jumătate dată de Dragomir al Scurtului și de cumnatul său Stan paharnic în zilele lui Radu v.v., iar cealaltă jumătate a fost cumpărată de mănăstire*”²⁸.

În timpul domniei lui Mircea Ciobanul, logofătul Vâlceanu a intrat, în posesia unei părți din ocina lui Manea din Futești, în urma înfrățirii cu acesta. La începutul secolului al XVII-lea, ocina Păpească va fi cotropită de Papa din Păpeni, pe care o vinde clucerului Datco Potoceanul, iar fii acestuia o vor vinde lui Dumitru Dudescu²⁹. Tot din acest document mai aflăm că Bădenii, urmașii lui Badea, (Badea vânduse partea sa mănăstirii Argeș în 1528) au cotropit partea Bădească și apoi au vândut-o lui Meiută. Documentul din 29 ianuarie 1630 ilustrează, în mod elocvent, gradul de aservire a locuitorilor din satul Futești marilor feudali. Potrivit documentului, satul și moșia Futești erau împărțite între: mănăstirea Argeș, Vlad mare logofăt, Radu postelnic Potoceanul și nepoții săi, Dragu postelnic din Slătioarele, iar cealaltă jumătate era în stăpânirea lui Meiută, Bratul comis, Pătrașcu, fiul lui Bărcan stolnic, Dumitru Dudescu și la alți megieși³⁰.

Din documente desprindem cum, începând cu secolul XVI, moșia și satul Tâmburești vor intra sub stăpânirea marilor feudali, astfel că la jumătatea secolului al XVII-lea, practic, toți locuitorii își vor pierde proprietățile și libertatea devenind rumâni ai mănăstirilor și marilor demnitari domnești. Mănăstirile Nucet, Snagov și Tânganu vor beneficia, destul de devreme de danii din partea domnilor, în hotarele satului Tâmburești³¹.

În același timp vor primi danii, din partea domnilor și mari boieri. Astfel, Badea mare clucer va primi din partea domnului Pătrașcu cel Bun, Gârla Lungă de lângă Tâmburești³². La 2 martie 1571 Alexandru al II-lea Mircea dăruiește lui Zlate vătaf, satul Tâmburești, partea Cojescului, a treia parte³³. Și alți demnitari vor deveni proprietari în Tâmburești, prin diverse mijloace. De exemplu: Elina, soția lui Dragomir armaș în urma unei judecăți cu Măndoaia, soția lui Mandea³⁴; Harvat mare portar printr-un abuz, după cum precizează un document de la Alexandru Mircea³⁵; Carca vornic prin cumpărare de la Ivan din Tâmburești³⁶. Dumitru Dudescu, inițial moștenește o fâșie din moșia Tâmburești, de la unchiul său Dragomir al Zlatei, după care va mai adăuga partea lui Drosu și Preda, feciorii lui Radu din Balomirești, partea Neacșei, sora lui Preda și Drosul³⁷; partea lui Dragomir din Boziani „*a noua parte din a treia parte*”³⁸.

După cum arată un document din 18 februarie 1647 avea parte de ocină în Tâmburești și mănăstirea Plumbuita, ocină cumpărată de Mihnea v.v. și doamna Ecaterina de la Udriște și Pătrașcu din Bucșani și de la Bărcă postelnic din Cojești, pe care, apoi, a dăruit-o mănăstirii Plumbuita³⁹. În anul 1647, mănăstirea considerând că moșia din Tâmburești este departe și „*peste mână*” a făcut schimb cu Radu Mihalcea mare comis din Pătârlage, dând ocina din Tâmburești pentru moșia Plăseni, a comisului.

Procesul de deposedare a moșnenilor din satele Dichiseni și Trănșani cunoaște un aspect mult mai moderat. Încă din 1523, în cele două sate, vor primi ocini mănăstirea Argeș, din partea domnului Radu de la Afumași și anume

²⁵ CDȚR, VII, doc. 609.

²⁶ CDȚR, VII, doc. 312, 1101.

²⁷ DRH, B, III, doc. 49.

²⁸ DRH, B, XXII, doc. 118.

²⁹ DRH, B, XXII, doc. 309.

³⁰ DRH, B, XXIII, doc. 40.

³¹ DRH, B, III, doc. 11 și 96.

³² DRH, B, V, doc. 29.

³³ DRH, B, VII, doc. 11.

³⁴ DRH, B, VIII, doc. 227.

³⁵ DIR, B, XVII/4, doc. 19.

³⁶ DIR, B, XVII/2, doc. 142.

³⁷ DRH, B, XXII, doc. 270; CDȚR, III, doc. 471.

³⁸ CDȚR, VI, doc. 1122.

³⁹ CDȚR, VI, doc. 748.

„Trănșani jumătate și cu gârla și cu bălțile și Dichisești cu gârla și bălțile”⁴⁰ La Dichiseni mănăstirea Sf. Troiță, ctitoria lui Mihnea Turcitul, refăcută de fiul său Radu Mihnea, va beneficia de o parte din sat și moșie, cumpărate de domn de la „Maria, sora lui Pătrașcu v.v. și partea lui Necula portar și dăruite, apoi, mănăstirii”⁴¹. În afară de Maria, sora lui Pătrașcu cel Bun și Necula portar, amintiți în documentul anterior, la Dichiseni documentele ne mai informează că Chirea postelniceasa deținea „în acest sat, partea Stoicăi Gighirii și a soției sale Neacșa din Dichisești, împreună cu 100 rumâni, cumpărată de la aceștia”⁴².

În satul Trănșani, megieșii satului reușesc să se opună pătrunderii străinilor în obște și în baza dreptului de protimisii vor reuși să cumpere ocinile sătenilor puse în vânzare. În acest sens amintim pe Simedru care cumpără ocina lui Cârste din Trănșani⁴³, Balotă din Trănșani vinde lui Cioară megieșul⁴⁴. Un document din 3 iunie 1646 ne informează că patru megieși din Trănșani, „care au tras toți nevoia în acest sat” au vândut ocinile lor lui Calciu din Trănșani⁴⁵. Cu toate acestea, actele vremii amintesc și de prezența unor demnitari în acest sat. Este vorba de Mușat postelnic⁴⁶ și clucerul Danciul Doicescu⁴⁷.

După cum se vede, documentele vremii, demonstrează că moșiile satelor de pe Borcea au devenit câmpul de bătaie între marii feudali. În felul acesta moșiile cotropite vor constitui obiectul unor procese aproape nesfârșite, purtate de la un domn la altul, care vor da verdicte în favoarea unuia sau altuia dintre împricinăți, uneori în funcție de interese partizane.

Un prim conflict, semnalat de actele medievale, pentru privilegii în Balta lalomiței, este cel dintre Orașul Floci și mănăstirea Cozia. Era și firesc ca Orașul, ca așezare veche la Baltă, să fi fost lezată, în drepturile sale, în urma daniei lui Mircea cel Bătrân și a urmașilor săi, date mănăstirii Coziei, în bălțile din apropierea sa. Nu există un document care să se refere strict la începuturile acestui conflict, însă poruncile domnești, din secolele următoare par să confirme acest lucru. Astfel, în vremea lui Radu cel Frumos, hotarele mănăstirii sunt contestate de locuitorii din orașul Floci. La intervenția egumenului Simion, domnul numește pe „Drăgoi și Goe din Făcăieni, Gureș din Frățilești, Petre Pârgarul și Budislav din Floci să fixeze hotarul mănăstirii pe apă, pe unde scrie cartea domniei mele”⁴⁸. În urma judecății, domnul poruncește ca nimeni să nu se amestece în bălțile mănăstirii, nici „pârcălabii Floceenilor, nici brăniștari ori dregătorii și boierii domniei mele”, iar pe locuitorii din Oraș îi avertizează spunând „vouă Floceenilor, astfel vă vorbim domnia mea, să fie volnici călugării să-și așeze vâtafi și alți dregători la bălțile lor, iar voi să nu aveți treabă”. Că acest conflict nu ia sfârșit ne-o confirmă un document din 27 decembrie 1534 prin care domnul Vlad Vintilă poruncește schilerilor din orașul Floci să nu se amestece în iezerile care aparțin mănăstirii Cozia „în bălțile de la Săpatul la gura lalomiței”⁴⁹. Tot din acest document aflăm și de conflictul mănăstirii cu marele demnitar, Toma banul, pentru privalul Cega „căci a venit Toma banul să cotopească ca să-l ia. Însă călugării au venit cu cărțile de la domnul Mircea și cu cele întărite de Radu cel Frumos, iar Toma banul nu a avut nici o carte și a rămas de lege”.

O nouă încălcare a proprietăților mănăstirii Cozia de la Balta lalomiței se va produce cu sprijinul lui Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Vitezul. În 1599 domnul dăruiește lui Mihu spătar și lui Ivan logofăt ocina la Blagodești, „jumătate din sat, partea lui Stănilă și fraților săi și partea lui Brădilă și fraților săi, împreună cu balta tocmai prin ce se intră în iazul cu treistia, către Strâmbu și Șeperig, pân Răstoacele lui Marco și cu iezorul Preluianilor, tocmai până la Dunăre și până în țărmurile Săltavei, după aceea din jos de hotarul orașului, iar de la piatra gârlei, tocmai prin calea larcului și până la țărmurile Zătonului”⁵⁰. Din toponimia prezentată de document reiese limpede că dania domnului încălca proprietatea mănăstirii. Călugării se judecă în fața domnului Nicolae Pătrașcu cu Mihu și Ivan care declară că „ar avea și ei parte la acele bălți”. Domnul însăcinează un vtori pitar să meargă și să verifice. „Și au mers, au căutat cu oameni buni megiași și au aflat cum călugării nu au treabă, nici cu locul, nici cu balta Blagodești, nici n-au cărți scrise peste Săltava, au Cobăl”⁵¹. Domnul judecă în favoarea lui Mihu și Ivan, rămânând călugării de lege.

Plângerile mănăstirii Cozia față de încălcările proprietăților sale din Balta lalomiței, din partea boierilor vor continua și în secolul următor. Un document de la Matei Basarab ne informează că „din zilele lui Șerban voievod n-a mai avut cine căuta de acele bălți și s-au împresurat de stolnici, căzând pe seamă domnească”⁵².

⁴⁰ DRH, B, II, doc. 215.

⁴¹ CDȚR, VI, doc. 1205.

⁴² DRH, B, VI, doc. 78.

⁴³ CDȚR, VII, doc. 786.

⁴⁴ CDȚR, VII, doc. 1034.

⁴⁵ CDȚR, VI, doc. 526.

⁴⁶ DIR, B, XVIII/4, doc. 152.

⁴⁷ CDȚR, VIII, doc. 742.

⁴⁸ DIR, B, XIII, XIV, XV, doc. 134.

⁴⁹ DRH, B, III, doc. 187.

⁵⁰ DRH, B, XI, doc. 350.

⁵¹ D:r:h., B, XI, doc. 350.

⁵² CDȚR, IV, doc. 501

Unul dintre acești stolnici este marele vornic Socol, cu care egumenul Șerban se judecă în divan pentru balta Căbel, la 6 iulie 1636. Domnul cere să se cerceteze drepturile fiecăruia, în baltă, și împreună cu egumenul „să scrie tot venitul....să strângă tot până ultimul ban și să se ia partea cui va cădea până la gura Săpatului, cum au luat mai înainte vreme”⁵³. Conflictul este reluat trei ani mai târziu și ținând cont de documentele aduse de egumenul Efrim, domnul dă dreptete mănăstirii Cozia, precizând că Socol „a avut treabă numai cu satele lui și cu uscatul”⁵⁴. Socol nu se împacă cu decizia domnului și împreună cu Orașul Floci continuă judecata cu mănăstirea. Domnul intervine și prin hrisovul din 10 aprilie 1643 reconfirmă privilegiile Coziei, în Balta lalomitei, spunând că locuitorii Orașului Floci, au rămas de lege, pentru că nu au avut nicio carte pentru acea baltă „iar Socol n-a putut dovedi pretențiile sale cu acte ci, purtând judecata numai cu gura”⁵⁵.

Unul dintre cele mai timpurii procese, care s-au desfășurat în secolul al XVI-lea, pentru păstrarea ori lărgirea proprietăților în zonă îl constituie conflictul dintre membrii familiei Lațcar, pe de o parte, și pe de altă parte dintre aceștia și Mănăstirile Sf. Ioan și Sf. Nicolae din București, pentru ocine în Vlădeni⁵⁶. Constantin și apoi fii săi, Chirilă și Lascăr își vor mări proprietățile în satul Vlădeni cumpărând, în 1578, a șasea parte din sat, partea lui Zgășor și a fratelui său Colțea⁵⁷. În 1584 vor mai cumpăra și ocina Radei, fiica Mușei⁵⁸. Aceste două ocini vor fi vândute de Chiriță și Lascăr lui Mihai Viteazul, pe când acesta era „negustoriu și boierean”⁵⁹. În timpul domniei, Mihai Viteazul a dăruit, aceste ocini, mănăstirii Sf. Nicolae (azi mănăstirea Mihai vodă din București)⁶⁰. După moartea celor doi, fii acestora se judecă, în fața celor 12 pârgari din Orașul Floci, pentru stabilirea drepturilor de stăpânire asupra ocinilor din Vlădeni⁶¹. Decizia luată de pârgari nu stinge conflictul dintre ei, mai mult decât atât, verii Lațcar vor avea un proces cu mănăstirile Sf. Ioan și Sf. Nicolae din București, cu care se învecinau. La 26 decembrie 1625, în urma unei judecăți, în fața domnului Alexandru Coconul, se stabilea că cei trei veri, Ianache, Iorga și Antonie, trebuiau să împartă pe din două ocina lui Hadăr cu egumenul Galaction de la mănăstirea Sf. Ioan. La fel se împarte și ocina cumpărată de părinții lor de la Stan Orbul. Partea de moșie de la Vlădeni, vândută domnului Mihai Viteazul, rămâne în stăpânirea mănăstirii Mihai Vodă din București. Tot din acest document, mai știm că Antonie și Iorga, fii lui Chiriță, au revendicat, de la Anca, soția lui Lascăr, și mama lui Ianache, dreptul lor pe jumătatea unui loc de casă din Oraș și morile de la Lumineni, pe considerentul că tatăl lor nu împărțise averea cu cumnata lui, după ce a murit fratele său Lascar. În urma judecății, Antonie și Iorga au rămas de lege⁶².

Un caz aparte, de procese între străinii care au intrat în oștea sătească, invocând dreptul de protimis, pentru a-și legaliza cumpărările din satul respectiv, îl constituie situația din satul Cegani, cotropit de diferiți dregători. Printre dregătorii domnești care cumpără ocini în Cegani, de la locuitorii satului, în condiții destul de obscure, este și Răzvan căpitanul din Suliman. El va cumpăra de la Stana fata lui Stanciu vataf 90 de stj.⁶³. Ulterior va mai cumpăra alți 140 stj. de la Stanciul și fiul său⁶⁴. Aceste cumpărări vor fi contestate de Radu Cocorăscu mare logofăt, motivând că este cumpărător mai vechi în satul Cegani. La 16 decembrie 1647, Matei Basarab judecă această pricină în favoarea lui Radu Cocorăscu, pentru că „Radu mare lofofăt nu a îngăduit să intre alții în acest sat, vrând el să cumpere și având și altă ocină aici”⁶⁵. Drept urmare, Radu Cocorăscu, a întors toți banii lui Răzvan căpitan, rămânând el cu ocinile din Cegani. O situație asemănătoare o întâlnim doi ani mai târziu, când Radu Cocorăscu intră în stăpânirea unei alte ocini din Cegani, partea lui Staico paharnic, fiul lui Vâlcu din Dragomirești, pe care Staico o vânduse lui Socol clucer, iar Radu Cocorăscu considerând că este mai volnic să cumpere i-a întors banii lui Socol, rămânând moșia pe seama acestuia⁶⁶.

Un alt conflict are loc între mănăstirea Dealul și doi mari demnitari, Harvat mare portar și clucerul Badea. Mănăstirea Dealul recalcă că cei doi au încălcat drepturile mănăstirii în satul Brânceni și Tâmburești. Din acest episod se vede, pentru încă o dată, că domnia se implică în procesele dintre boieri și mănăstiri, luând decizii în flagrant cu realitățile istorice. La 26 aprilie 1554, domnul Pătrașcu cel Bun dăruia lui Badea clucer „Gârla Lungă de lângă

⁵³ CDȚR, IV, doc. 792.

⁵⁴ CDȚR, IV, doc. 1362.

⁵⁵ CDȚR, v, doc. 973.

⁵⁶ Proprietățile deținute de familia Lațcar în Vlădeni și ușurința cu care ei au cumpărat și alte ocini aici poate duce la concluzia că strămoșul era originar din Vlădeni.

⁵⁷ DRH, B, VIII, doc. 274.

⁵⁸ DIR, B, XVI/6, p. 148.

⁵⁹ Donat 1960, p. 467-473.

⁶⁰ DIR, B, XVI/6, p. 148.

⁶¹ DIR, B, XVII/1, p. 199.

⁶² DIR, B, XVII/4, p. 580.

⁶³ CDȚR, VI, doc. 398.

⁶⁴ CDȚR, VI, doc. 823.

⁶⁵ CDȚR, VI, doc. 1001.

⁶⁶ CDȚR, VI, doc. 1419; și VII, doc. 438.

*Tâmburești, cu toate privalurile, care au fost mai înainte gârlă domnească*⁶⁷. Documentele vremii nu consemnează vreun conflict între mănăstirile Snagov și Tânganu, care stăpâneau aceste gârle de pe timpul lui Vlad Înecatul, cu Badea, de acum stăpân, aici, prin vrerea domnului, în schimb îl vom găsi, alături de Harvat mare portar, într-o dispută, a acestora, cu mănăstirea Dealul, pentru hotarul dintre Brânceni și Tâmburești, unde mănăstirea avea proprietăți.

Mănăstirea Dealul intrase în stăpânire satului Brânceni și Jegălia din timpul lui Vladislav al II-lea. La jumătatea secolului al XVI-lea, mănăstirea își va extinde proprietățile și în satul vecin, Tâmburești, prin cumpărarea, după cum mărturisește egumenul Arsenie, a unei părți din ocina vornicului Socol. Această cumpărare va fi contestată, în timpul lui Pătrașcu cel Bun, de Harvat mare portar și de clucerul Badea. Întreaga această dispută o cunoaștem dintr-un document din 12 august 1573, unde se vede poziția, de multe ori ambiguă, a domnilor. Prin acest hrisov, domnul Alexandru al II-lea Mircea (1568-1574), întărește lui Harvat mare portar și cu fii săi ocină în satul Tâmburești, „*a treia parte și din vecini și din bălți și din uscat și din câmp și de peste toată ocina*”, în urma unei judecăți cu mănăstirea Dealul. Din document putem să înțelegem că pricina era mult mai veche, din moment ce documentul precizează că „*această ocină a scos-o cinstitul dregător al domniei mele de la sfânta mănăstire de la Deal cu 12 boieri*”. Tot din document mai aflăm că în timpul lui Pătrașcu cel Bun a avut pără mănăstirea cu Badea clucer, pentru ocină în Tâmburești, pe care, așa cum spune documentul, și el „*a scos-o de la sfânta mănăstire cu 12 boieri*”, probabil prin abuz. Egumenul Arsenie declară în fața domnului că această ocină a fost cumpărată de mănăstire de la Socol vornicul. Domnul Pătrașcu îi cere lui Badea să vină cu 12 boieri să cerceteze hotarele moșiei. Moartea domnului Pătrașcu a întrerupt cercetarea. Mai departe actul ne informează că domnul Petru cel Tânăr (1559-1568) a miluit cu această ocină pe Ivan mare logofăt⁶⁸. În hotărnicia donației, Ivan va folosi răvașele celor 24 de boieri și împreună cu aceștia „*au așezat semnele și hotarele, pe unde au aflat cu sufletele lor*”, adică, zicem noi, cu abuz. Domnul Alexandru Mircea constată că mănăstirea a fost „*cotropită de Ivan cu sila și au așezat acele hotare și semne fără niciun boier*” și va da dreptate călugărilor. În schimb, în conflictul dintre mănăstire cu Harvat mare portar domnul dă dreptate boierului⁶⁹.

Tot în Tâmburești asistăm și la o dispută, pentru proprietăți, între boieri. Mircea Turcitul întărise jupâniței Elina a lui Dragomir armaș și fiului ei partea lui Manda din satul Tâmburești, împreună cu niște țigani. În timpul lui Pătrașcu cel Bun, Manda și Dragomir au fost birari în județul Râmnicul Sărat. Manda a fugit cu banii din haraciul domnesc, peste 88 000, peste Dunăre, la Mircea Ciobanul. În 1579 Mandoaia și fiul ei se judecă cu jupânița Elina, pretinzând că Manda nu luase acei asprii și nu fugise cu ei peste Dunăre, dar rămâne de judecată⁷⁰. Se poate înțelege de aici că Alexandru Mircea a luat toți cei 88 000 aspri de la Dragomir armaș, al doilea birar, pe care l-a despăgubit, apoi, cu jumătate din sumă cu ocina lui Manda. Dar mai înainte ca Al. Mircea să revendice pentru visteria sa acești aspri domnești, Pătrașcu a trebuit să confişte el însuși Tâmburești, căci numai așa se explică de ce a putut să dăruiască acest sat lui Ivan Noroce.

Un alt conflict între mănăstire și boieri este cel din satul Stelnica. Voievodul Radu Paisie (1535-1545) a înzestrat mănăstirea Mislea cu o parte însemnată din moșia Stelnicii „*partea Cotoiască, jumătate și balta ce se cheamă Coșcovata*”⁷¹, cumpărate de la Hamza, care la rândul său o compărase de la Cârstica. Nu cunoaștem actul de dănie, în schimb sub Gavril Movilă se constată în divan că parte din Stelnica fusese dăruită mănăstirii de Radu Paisie „*pentru că au fost această mănăstire făcută de părintele Radului vodă*”. Călugării au ținut această moșie până în vremea lui Mircea Ciobanul „*când au tăiat domnia lui pre boierii care au fost le-au lăsat pustitori.....și au prădat și mănăstirea, de avuție*”. Mircea Ciobanul, fratele lui Radu Paisie a distrus mănăstirea Mislea, iar proprietățile sale au fost confiscate de domn și împărțite boierilor partizani. Hamza, care făcea parte din tabăra lui Mircea Ciobanul, sub a cărei domnie ajunge mare vornic, va reintra în posesia moșiei de la Stelnica. În același timp vornicul își va rotunji proprietățile din Stelnica cumpărând „*partea Barbului toată cât se va alege de pretutinden*”, întărite de domnul Mihnea Turcitul la 15 iulie 1579⁷². Mănăstirea restaurată de Petru Cercel în 1584 va primi vechile proprietăți, printre ele și moșia din satul Stelnica, dăruită de Radu Paisie.

În timpul domnului Gavril Movilă, Hamza intervine cu pără în divan, spunând că nu a vândut el moșie la Stelnica domnului Radu Paisie, și că i-a fost luată cu forța. Gavril Movilă îi poruncește lui Hamza să vină cu 12 boieri ca să jure că a fost ocina sa. La sorocul propus, Hamza nu poate să jure și rămâne de lege, „*domnul luând și cărțile din mâna lui Hamza*”⁷³. În judecată se dovedește că Hamza cotropise parte din Stelnica și că a venit cu cărți false.

⁶⁷ DIR, B, XVI/2, doc. 29. Nu se știe cum a redevenit gârlă domnească pe timpul lui Pătrașcu, deoarece știm că domnul Vlad Înecatul o dăruise mănăstirilor Snagov și Tânganu în anul 1530.

⁶⁸ Acest lucru presupune că domnul Petru cel Tânăr a confiscat pe seama domniei, astfel nu putem explica cum a putut să dăruiască acest sat lui Ivan Noroce.

⁶⁹ D.R.H, VII, doc. 148.

⁷⁰ DRH, B, VIII, doc. 227.

⁷¹ DIR, XVII/3, doc. 17.

⁷² DIR, XVII/4, doc. 406.

⁷³ CDJR, II, doc. 962.

După moartea lui Hamza, fiul său Ioachim împresurase moșia mănăstirii, motivând că tatăl său nu a vândut partea sa din Stelnica. Cum Ioachim nu a putut să jure cu 12 boieri, în schimb călugării au venit în divan „*cu cărțile de la Radu Paisie de cumpărătoare și alte cărți vechi ale acestor domni peste aceste moșii*”, domnul judecă în favoarea mănăstirii ca aceasta să țină „*moșia Stelnica de peste tot hotarul, a treia parte, din câmp și din apă și din baltă*”⁷⁴.

O primă dispută pentru stăpânire în satul Futești este semnalată de documentul din 5 iunie 1580. Este vorba de disputa dintre Jupânița Stana, soția lui Vâlceanu logofăt și Ianiul portarul. Din document aflăm că Vâlceanu logofăt a intrat în posesia unei ocini în Futești prin înfrățire cu Manea de bună voie, pentru că „*s-a pus Vâlceanu logofăt de l-a adus din Țara Turcească pe credința lui, de i-a scos capul lui dinaintea răposatului Mircea v.v., iar Manea, deoarece i-a lăsat capul pe trup, el l-a înfrățit pe Vâlceanu pe acest sat*”⁷⁵. Acum, Ianiul portarul reclamă că nu a înfrățit Stana pe Vâlceanu logofăt și că a luat cu sila. Stana împreună cu 6 boieri au mărturisit că înfrățirea s-a făcut de bună voie și cu știrea tuturor megieșilor. Ianiu n-a vrut să se lase și iar a pârât, însă la porunca domnului n-a putut să jure și a rămas de lege. Ianiu portar intervine din nou la domnul Mihnea care, studiind cărțile de înfrățire și de rămas ale lui Alexandru al II-lea Mircea, întărește ocina din Futești, Stancăi și fiului său Radu paharnicul.

Cu totul altfel se desfășoară judecată, intermediată de domni, în pricina iscată între mănăstirea Argeș și Dumitru Dudescu. Disputa va pleca de la partea Păpească, pe care Dumitru a lui Scurtu și cumnatul său, Stan paharnic o vând domnului Radu Paisie, jumătate, iar cealaltă jumătate o vând mănăstirii. La rândul său, domnul va dăruia jumătatea cumpărată mănăstirii Argeș⁷⁶. De acum și până la începutul secolului al XVII-lea, mănăstirea va stăpâni în bună pace proprietățile sale din Futești. Dacă hrisovul din 1 iunie 1629, prin care domnul Alexandru Ilișă întărește ocinile mănăstirii din Futești nu semnalează disputele de mai târziu, în schimb 19 zile mai târziu, același domn este nevoit să intervină deja în pricina iscată între mănăstirea Argeș și mai mulți boieri. Din documentul respectiv aflăm că „*de o vreme partea Păpească a fost cotropită de Papa din Păpeni, apoi, acesta a vândut-o lui Datco clucer Potoceanul. După moartea sa, fiul său Radu postelnic din Potoceni a vândut partea Păpească, toată, lui Dumitru Dudescu vistier*”⁷⁷. Acum, egumenul Macarie a venit în divan, cu pâră pentru partea Păpească, împotriva fiilor lui Datco clucer, Radu postelnic și Datco paharnic, Dumitru Dudescu și nepoții Papei din Păpeni. Călugării vin, în divan, cu „*hrisoave bătrâne și alte cărți mai mici, pe aceste părți*”. Decizia domnului este oarecum ciudată, în ciuda argumentelor aduse de călugări și a afirmației domnului că a judecat cu dreptate. Astfel, potrivit judecății domnului, mănăstirii i se recunoaște „*jumătate din partea Păpească cumpărată cu bani, cealaltă jumătate, dăruită mănăstirii de Dragomir și cumnatul său, să o țină Dumitru Dudescu, pentru că am iertat-o domnia mea de sărăcia acelor boieri care au vândut-o la Dudescu vistier, iar partea Bădească, ce a fost cotropită de Bădeni, anume Țigulea și Dumitru, în zilele lui Mihnea v.v. și vândută Meiuteștilor să țină sfânta mănăstire toată*”⁷⁸.

Această situație se menține până în anul 1644, când, în urma unei noi tentative a lui Dudescu de a-și adjudeca stăpânirea asupra părții păpești, conflictul dintre el și mănăstire recidivează, determinând intervenția domnului Matei Basarab. La insistențele egumenului Leontie, la 3 iulie 1644, domnul întărește mănăstirii Argeș „*moșie și rumâni în satul Futești de Baltă, căci arătând călugării hrisoave la divan cu toți boierii și mitropolitul Grigorie au adeverit că sunt ale mănăstirii, rămânând ceilalți de judecată*”. În continuare, hrisovul ne face cunoscut că boierul Dudescu nu a renunțat și că a umblat „*cu rugăciune de taină, la călugări să-l lase să țină el jumătate din partea Păpească, scriind în hrisoavele lui Alexandru Ilișă să țină mănăstirea jumătate și el jumătate. Acum în zilele lui Matei v.v. a ridicat pâră Dumitru vornic pentru partea lui Badea, partea Păpească și rumâni că a cumpărat aceste părți, dar nu poate dovedi cu acte*”. Domnul dă câștig de cauză mănăstirii stabilind că „*dacă (Dudescu n.n.) va mai scoate vreo carte pentru Futești, să nu se creadă, să fie mincinoasă*”⁷⁹.

Conflictul va continua și pentru a-l stinge, la 15 iunie 1647, domnul Matei Basarab dă poruncă domnească ca „*12 boieri împreună cu egumenul Leontie și cu Dumitru Dudescu fost mare vornic și fiul său Radu logofăt, Sima vistier, Pătrașcu postelnic și Meiută aleg și împietrec ocina mănăstirii Argeș*”⁸⁰, în total 1339 stj. Hrisovul amintește, încă o dată că Dumitru Dudescu a cumpărat rău și fără dreptate și, în consecință, a rămas fără ocina din Futești.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea judecățile, dintre marii feudali pentru stăpâniri în satele de pe Borcea, devin tot mai rare. În schimb, vom asista, la conflicte, tot mai dese, între locuitorii satelor, atât țărani dependenți, cât și țărani liberi, al căror număr, la sfârșitul secolului al XVII-lea și îndeosebi în secolul al XVIII-lea este tot mai restrâns.

⁷⁴ CDȚR, II, doc. 1090.

⁷⁵ DRH, B, VIII, doc. 308.

⁷⁶ DRH, B, IV, doc. 118 și 119.

⁷⁷ Vânzare încheiată în timpul lui Alexandru Coconul (1623-1627).

⁷⁸ DRH, B, XXII, doc. 284.

⁷⁹ CDȚR, V, p. 580.

⁸⁰ CDȚR, VI, doc. 867 și 868.

Bibliografie

- CDȚR – *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale, II-IX*, București, 1974-2012.
- DIR, B – *Documente privind istoria României, B, Țara Românească: Veacul XIII, XIV, XV, (1247-1500); Veacul XVI vol. I, (1500-1525); vol. II, (1526-1550); vol. III (1551-1570); vol. IV, (1571-1580) vol. VI, (1591-1600); Veacul, XVII, vol. I, (1601-1610); vol. II, (1611-1615); vol. IV, (1621-1625).*
- DRH, B – *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească: vol. I, (1247- 1500); vol. II, (1521-1525); vol.III. (1526-1535); vol IV. (1536-1550); vol. V. (1551-1565); vol. VI, (1566-1570); vol. VII, (1571-1575); vol. VIII, (1576- 1580) vol. XI, (1593-1600); vol. XXII, (1628- 1627); vol. XXIII, (1630-1632); vol. XXIV, (1633-1634).*
- Donat 1960 – I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, IV, 1960.
- Giurescu 1943 – C. Giurescu, *Studii de istorie socială. Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul. Despre rumâni. Despre boieri*, București, 1943.
- Stahl 1965 – H. Stahl, *Organizarea socială a țărănimii*, în „Enciclopedia Română”, vol. I, București, 1965.

RADU COCORĂSCU – MARE LOGOFĂT AL CANCELARIEI DOMNEȘTI ÎN VREMEA LUI MATEI BASARAB

Drd. Irina Mihaela Deaconu

Abstract. Radu Cocorăscu – great chancellor of Matei Basarab chancellor. Radu Cocorăscu was one of the favourite persons of Matei Basarab, who kept him in his chancellorship as a great chancellor for 13 years. This position, as well as the others he held, made him a very wealthy person. He was assigned with different diplomatic activities being one of the most reliable and trustworthy boyar from Matei Basarab's divan. Being such a special person, appreciated by the others rulers of Walachia too, Radu Cocorăscu has held important positions in this country for at least 43 years.

Cuvinte cheie: Radu Cocorăscu, Țara Românească, mare logofăt, activitate diplomatică, proprietăți.

Keywords: Radu Cocorăscu, Walachia, great chancellor, diplomatic activity, properties.

Parte a unui studiu amplu ce are ca tema „Cancelaria domnească în timpul domniei lui Matei Basarab (1632-1654)” voi prezenta în rândurile următoare câteva informații referitoare la Radu Cocorăscu, persoana care s-a bucurat de funcția de mare logofăt timp de 13 ani în timpul domniei mai sus amintite.

Se cuvine să amintim pentru început sumare informații legate de această dregătorie, pornind de la faptul că, logofătul, sub diferite denumiri, a existat în toate statele medievale ai căror conducători aveau nevoie de o cancelarie pentru alcătuirea corespondenței. Termenul de logofăt, utilizat în țările noastre, era de origine bizantină, lucru afirmat și de cronicarul Miron Costin care spune că „această dregătorie a fost luată de la împărații greci, o megas logotheti, din logos și fero, care înseamnă purtător de cuvânt”¹. Atribuția sa era aceea de șef al cancelariei domnești iar în această calitate îngrija de redactarea documentelor și păstra sigiliul domnesc pe care îl aplica pe aceste hrisoave. Participând la ședințele sfatului domnesc, marele logofăt sau subalternii săi mai apropiați cunoșteau toate pricinile dezbătute aici și dădeau apoi indicațiile necesare grămăticilor sau diecilor pentru redactarea documentelor în care se consemnau și întăreau hotărârile luate². Deși în majoritatea documentelor slave logofătul este numit de regulă „logofet”, în perioada domniei lui Matei Basarab, datorită influenței logofătului al doilea, învățatului Udriște Năsturel, logofătului i se mai spune și „așezător de cuvinte” (ex. documentele din 16 martie 1639, 28 februarie 1645, 8 februarie 1650), „mare conducător al scriitorilor de cărți” (ex. documentul din 3 august 1639) sau marele al curții (doc. din 3 mai 1641).

Importanța acestei funcții ne este indicată de faptul că marele logofăt ocupă poziția a treia între martorii sfatului domnesc, după marele ban și marele vornic. În primul document în care Radu Cocorăscu apare cu funcția de mare logofăt, la 4 ianuarie 1642, este amintit la martori după Dragomir mare ban al Craiovei și Dumitru Dudesco mare vornic.

Mărturiile documentare ni-l prezintă pe **Radu Cocorăscu** fie din Stoenesti (numeroase documentele din 1645-1646) fie din Mănești (de exemplu în documentul din 15 februarie 1634), ambele apelative fiind în strânsă legătură cu posesiunile sale în satele respective. Chiar și numele de Cocorăscu vine de la satul Cocorăști pe care acesta îl deținea. Radu Cocorăscu a ocupat dregătoria de mare logofăt între **4 ianuarie 1642 – 30 mai 1654**, fiind persoana care a ocupat pentru cea mai îndelungată perioadă această funcție în cancelaria lui Matei Basarab. În această perioadă cancelaria domnească a emis 1150 documente iar marele logofăt este menționat în nu mai puțin de 530 dintre acestea. Documentele în care marele logofăt nu este amintit sunt acelea în care nici ceilalți membri ai divanului nu sunt prezenți ca martori. Singurele situații în care deși figurează membrii divanului marele logofăt nu este menționat sunt atunci când beneficiarul hrisovului este chiar Radu Cocorăscu sau alte doua documente care sunt cu referire la persoana lui și în aceste cazuri este lesne de înțeles de ce acesta lipsește. Totuși locul acestui dregător fiind unul important între martorii divanului, în unele cazuri s-a încercat suplinirea absenței marelui logofăt prin menționarea altor logofeți mai mici. Astfel, în cazul documentului din 16 iunie 1642, în locul său a fost trecut logofăt Teodosie iar în hrisovul din 10 decembrie 1642 este menționat Miho fost mare logofăt. Excepție la cele scrise mai sus face documentul din 23 februarie 1645 care, deși îi este dat marelui logofăt Radu, acesta este trecut în rândul martorilor din divan.

În timpul domniei lui Matei Basarab, marele logofăt era de asemenea și ispravnicul obișnuit al actelor de cancelarie. Dacă până către mijlocul secolului al XVI-lea ispravnicii-executori ai poruncilor domnești puteau fi oricare dintre dregători, chiar dintre cei care nu erau membri ai sfatului domnesc, după această perioadă, paralel cu adâncirea separării atribuțiilor dregătorilor, cei care devin de regulă ispravnici sunt marele logofăt și adjuncții acestuia³. Pe

Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Costin 1958, p. 319.

² Stoicescu 1968, p. 172.

³ Ibidem, p. 129.

perioada în care Radu Cocorăscu a deținut dregătoria de mare logofăt, este amintit ca ispravnic în 445 dintre documente. Nu voi insista pe cine a ocupat locul ispravnicilor pentru restul documentelor, acesta fiind un studiu separat despre ispravnicii de cancelarie, dar vreau totuși să amintesc documentele în care Radu Cocorăscu nu este trecut nici ca ispravnic nici ca mare logofăt în divan în rândul martorilor. Astfel, în cazul documentelor care îi sunt adresate, ca și ispravnici au fost menționați: Dumitru Dudescu, mare vornic (16 iunie și 10 decembrie 1642), Dragomir marele vornic (12 mai 1647), Udriște Năsturel logofătul II (8 mai 1645, 16 decembrie 1647), spusa domnului (20 noiembrie 1646), sau la locul ispravnicului s-a lăsat un loc alb cel mai probabil cu intenția de a se completa ulterior (doc. din 10 septembrie 1642) sau pur și simplu lipsește mențiunea ispravnicului (20 iunie și 5 septembrie 1649). În alte 2 documente care nu îi sunt adresate dar sunt cu referire la el (ambele din 24 februarie 1647 în care este amintit ca având o judecata cu Mareș logofăt și slobozind din rumânie mai multe persoane), ispravnic a fost trecut Stroe mare vistier.

Înainte de a deveni mare logofăt, Radu Cocorăscu mai este atestat în documente ca logofăt (25 noiembrie 1618 – 11 iulie 1625), logofăt de vistierie (18 noiembrie 1623 – 28 aprilie 1626), din nou logofăt (15 februarie 1626 – 20 mai 1630), al doilea vistier (13 august 1633 – 2 noiembrie 1636) și mare vistier (8 ianuarie 1637 – 23 noiembrie 1641)⁴. A fost un dregător apreciat și de domnul Radu Șerban, așa cum reiese dintr-un document dat de Alexandru Coconul voievod la 15 februarie 1626 care întărește lui Radu logofăt moșia Cuciul. Din acest document aflăm că „*Radul logofăt el au fost slujit Radului voievod Șarban cum i s-au căzut, cu dreaptă și credincioasă slujbă*”⁵. Dacă luăm în considerare faptul ca i-a slujit domnului Radu Șerban, a cărui ultimă domnie s-a încheiat în anul 1611, iar mare logofăt al cancelariei domnești a lui Matei Basarab a fost până în anul 1654, putem afirma că Radu Cocorăscu a deținut dregătorii pe parcursul a cel puțin 43 de ani.

Activitatea lui îndelungată ca dregător a făcut ca Radul Cocorăscul să fie un boier înstărit, cu foarte multe posesiuni atestate documentar. Deși nu știm cu certitudine remunerația pe care o avea ca mare logofăt știm cu siguranță că obținea venituri însemnate din redactarea hrisoavelor și aplicarea pecetii domnești. Un alt mijloc utilizat de domnie pentru a răsplăti slujbele dregătorilor săi a fost scutirea acestora de dări. Amintim astfel documentul din 23 februarie 1645, prin care Matei Basarab scutește de vinărici o vie a marelui logofăt, aceasta fiind tot un mijloc de remunerare dar indirect (sumele de bani pe care le datora la domnie îi reveneau tot lui an de an ceea ce-i sporea veniturile). Mărturie că Radu Cocorăscu a fost un boier înstărit ne stă și un document din 5 iulie 1692, când trei mari boieri mărturisesc: „*noi știind și auzind de casa acelui boiarin bătrân Radu logofăt Cocorăscu, cum că au fost vistier mare și logofăt mare 20 de ani în zilele răposatului Matei vodă, știm să fi rămas multă avuție și odoară după moartea lui*”. Faptul că boierul ocupase dregătoria era deci o garanție că el trebuia să fi realizat o avere însemnată. Și, într-avedăr, cei trei boieri constată că de la răposatul fost mare logofăt rămăseseră pe seama fiilor săi 42.700 taleri, „*afară den scule și den odoară*”, și doua salbe de câte 100 de galbeni mari de aur⁶. Revenind la posesiunile lui Radu Cocorăscu, putem spune că acestea erau numeroase și de asemenea răspândite în mai multe județe: Ilfov, Vlașca, Ialomița, Buzău, Prahova, Dâmbovița, Muscel și Pădureț, Mehedinți, putând valorifica astfel pământul și din zonele de câmpie cât și din zonele de deal spre munte. Toate documentele prin care îi sunt vândute sau întărite aceste posesiuni le voi enumera în anexa 1 a prezentului articol.

Marele logofăt Radu Cocorăscu a fost unul dintre boierii favoriți ai lui Matei Basarab, care, prin documentul amintit mai sus din 23 februarie 1645 dat la Târgoviște, când voievodul scutește de vinărici via din dealul Târgoviștei a dregătorului său, justifică acest fapt spunând: „*pentru dreapta și credincioasa slujbă cu care a slujit domniei mele în tot locul, unde a fost nevoia domniei mele și greutatea țării și nimic nu a cruțat pentru slujba domniei mele*”⁷. Mărturie mai stă și documentul din 5 septembrie 1649 emis la Târgoviște prin care Matei Basarab întărește lui Radu logofăt un vad de moară pe ocina domnească din Gherghița, afirmă că o face „*pentru dreapta și credincioasă slujbă cu care a slujit domniei mele și țării.... Pentru că este un boier bătrân și a slujit la toți domnii, tot cu dreaptă slujbă în tot locul și cu râvnă bună s-a ridicat pentru domnia mea și pentru toată țara domniei mele*”⁸.

Radu Cocorăscu s-a bucurat pe lângă apreciere și de o încredere sporită a lui Matei Basarab, care l-a trimis în diverse solii cum ar fi cea din 1640 la Gheorghe Rakoczi I, despre care aflăm dintr-un document publicat de Nicolae Iorga: „*Acum pe noi și pe toți credincioșii noștri din întreaga țară, cu cele trei națiuni, ne cercetă Măria Sa Voievodul Matei și soliile tuturor Staturilor Țării-Românești, anume: Vornicul Mare Hrizea, Vistierul Mare Radul, Clucerul Buzinca, Socol Stolnicul, Vucina Păharnicul, Marcu logofătul și Sava logofătul, - precum ca să reînnoim scrisoarea noastră dată mai înainte*”⁹. Împreună cu mitropolitul Țării Românești și cu Diicul spătar, Radu Cocorăscu a fost reprezentantul lui Matei Basarab la nunta Mariei, fiica lui Vasile Lupu în anul 1645. Astfel Miron Costin scrie: „*În anul 7153 (1645) au*

⁴ Stoicescu 1971, p. 153-154.

⁵ DRH, B, vol. XXI, doc. 18, p. 28-29.

⁶ Stoicescu 1968, p. 132-133.

⁷ DRH, B, vol. XXX, doc. 48, p. 66-68.

⁸ Ibidem, doc. 212, p. 198-199.

⁹ Iorga 1902, p. 218-219.

făcutu și nunta fiicăi sale Vasilie-vodă, cei mai mari, doamnei Maria, după cneazul Ragivil..... Și așa s-au făcut nunta aicea în Iasi, la care câțva domni den Țara Leșască, singuri cu chipurile sale au fostu, cu curțile lor și Pătrașco Moghila, feciorul lui Simionu-vodă, mitropolitul de Chievu. Iară soli trimiși era de la Rocoți cneazul Ardealului, Chimini Ianăș cu daruri și de la Matei-vodă domnul muntenescu, singur Ștefan mitropolitul Țării Muntenesti și Radul logofătul și Diicul spătariul ca se împăcaseră amu domnii între sine¹⁰.

Din același an (1645) avem relatări potrivit cărora, la 30 august, când domnul era în "priumbare", Radu Cocorăscu a fost lăsat ispravnic al scaunului Bucureștilor. Marele logofăt îi scrie județului din Brașov, pan Mihaiu, să înlesnească oamenilor trimiși de el procurarea a doua perechi de hamuri: „+ Al nostru cinstit și prea-iubit, mai mare și bun priiaten și vecin de aproape, pan Mihaiu, mare-județ al cinstitei cetăți Brașovului. Pohtim de la milostivul Dumnezeu viață și sănătate și tot binele să daruiască dumital[e] că Măria Sa Domnul nostru au purces în plimbare, iar pre noi ne-au lăsat aici la Scaun în Buc[u]rești, să strângem haraciul, și pentru bogate trebi ale Măriei Sal[e] și ale țării... Pis Buc[u]rești... A[v]g[ust] 30, leata gd. [= anul Domnului] 1645. + În toat[ă] vremea ai dumital[e] priiateni și gata a sluj[i]: Radul Vel Logofăt. Stroe Vel Vistier”¹¹.

Tot din mărturiile documentare aflăm și numeroase informații referitoare la viața familială a marelui logofăt. Despre Radul Cocorăscu știm astfel că s-a căsătorit cu Elina, fiica Mihnei și a lui Draghici spătar. Această informație reiese din doua documente, primul emis la 16 septembrie 1629 în care se menționează: „boierul domniei mele Radul logofăt, el a umblat cu meșteri, de au căutat vad de moara, pe ocina Piscanilor, din jos de podul domnesc, pe partea socrului său Drăghici spătar, ca să-și facă moara”¹²; iar cel de-al doilea este hrisovul lui Matei Basarab dat la 10 august 1639 în care se spune că: „După aceea, satul Măneștii de Jos, carele a căzut la împărțea în partea jupâneasei Mihnei, soacra jupanului Radului vistier, jumătate de sat și cu 5 rumâni fost-o-au dat jupâneasa Mihnea zestre fie-sa Elenii, care au fost jupâneasa jupanului Radu vistier. Iar altă jumătate de sat din Mănești rămas-au pre seama jupâneasei Mihnei și a feciorilor ei, Pătrașco i Pană. Iar după aceea, dintr-acea jumătate de sat, jumătate fost-o-au dat jupâneasa Mihna zestre fie-sa Predei, jupâneasa Barbului postelnic...”¹³. Conform documentului din 12 iulie 1692 a fost căsătorit li cu Marula, fiica lui nllie vornic din Cornești și ma Despinei¹⁴. A avut o sora Neaga, așa cum reiese din documentul din 2 august 1651 în care se spune: „Și iar să-i fie jupanului Radul mare logofăt ocină în Dobroțel, din lalomița, partea surorii sale, Neagăi, de zestre...”¹⁵. A avut patru fii: Radul și Vlad, ajunși și ei mari dregători, lane, care a rămas simplu logofăt și Mihai și două fiice: Marica căsătorită cu Tudor șufarul din Boteni, ai cărei fii, Radu și Mihai, nu au deținut dregătoria¹⁶, și o alta, Păuna căsătorită cu Vasile paharnic și agă, fiul lui Preda spătar. Astfel documentul din 16 martie 1640 ne spune: „+ Adecă eu, Vasile, feciorul Predei spătarul, nepotul Nicăi logofăt, scris-am și mărturisesc cu acest zăpis al meu, să fie de credință la mâna socru-mieu, jupânului Radu vel vistier...”¹⁷.

În încheiere putem afirma că Radu Cocorăscu a avut o personalitate deosebită, fapt care l-a ajutat să dețină dregătoria pentru un timp îndelungat, bucurându-se de aprecierea și încrederea domnilor Țării Românești, creând a avere însemnată pe care și alți istorici au amintit-o în diverse articole cu tema generală „Domeniul Cocorăștilor”.

Anexa 1

- 18 februarie 1626, București – Alexandru Coconul voievod întărește lui Radu logofăt vecini în Măneștii de Jos, precum și vaduri de moară pe apa Prahovei: „un vad de moară pe ocina Brătieștilor, ce este la iaz, din sus de pod și cu loc în jurul vadului, cât va putea să arunce omul cu toporul în toate părțile” și „un vad de moară care este la iaz la apa Prahovei, pe ocina Cocorăștilor însă din jos de moara jupaniței Maria, zisă Moara-de-la-Vad, până în hotarul Brătieștilor, unde îi va plăcea, un vad”¹⁸.
- 20 martie 1626 – Radu vornicul și soția lui, Păuna, vând lui Radu logofăt parte din satul Borusu, cu trei rumâni, precum și doua salașe de țigani¹⁹.
- 18 iunie 1626, București – Alexandru Coconul voievod întărește lui Radu logofăt ocină la Borusu, mai multe salașe de țigani și un loc de casă în București²⁰.

¹⁰ Costin 1998, p. 125-126.

¹¹ Iorga 1905, p. 88-89.

¹² DRH, B, vol. XXII, doc. 356, p. 670-675.

¹³ DRH, B, vol. XXVII, doc. 195 și 196, p. 269-276.

¹⁴ Stoicescu 1971, p. 153.

¹⁵ DRH, B, vol. XXXVI, doc. 157, p. 176-182.

¹⁶ Stoicescu 1971, p. 154.

¹⁷ DRH, B, vol. XXVII, doc. 319, p. 412-413.

¹⁸ DRH, B, vol. XXI, doc. 19, p. 29-33.

¹⁹ Ibidem, doc. 33, p. 51-52.

²⁰ Ibidem, doc. 92, p. 185-187.

- 15 ianuarie 1629 – Alexandru Iliș voievod întărește lui Radu logofăt ocina de la Cuciul, dăruită acestuia de Radu Șerban voievod²¹.
- 13 septembrie 1629 – Pătrașco vinde lui Radu logofăt ocină la Preotești, județul Prahova²².
- 16 septembrie 1629, București – Alexandru Iliș întărește lui Radul logofăt ocine în Cătun județul Dâmbovița, un vecin, mai mulți țigani și un vad de moară²³.
- 20 iunie 1630 – Mai mulți megiași vând lui Radu logofăt un vad de moară la Smedești²⁴.
- 5 <decembrie 1630 – ianuarie 1631>, București – Leon Tomșa voievod întărește lui Radu logofăt satul Tâncăbești, județul Ilfov²⁵.
- 5 mai 1631 – Dragomir din Smedești cu nepoții și Ghinea din Buzău vând lui Radu logofăt vad de moară și ocină la Smedești²⁶.
- 10 iunie 1632, București – Leon Tomșa voievod întărește lui Radu logofăt din Mănești ocine și vaduri de moară în Smedești, Mircești și Cucuteni²⁷.
- 15 februarie 1634, București – Matei Basarab voievod întărește lui Radu al doilea vistier ocini cu rumâni în Măneștii de Sus, județul Dâmbovița, și în Cătun²⁸.
- 13 aprilie 1634, București – Matei Basarab voievod întărește lui Radu al doilea vistier ocina cu rumâni în satul Cetățeni, județul Muscel și Pădureț²⁹.
- 30 iulie 1634, București – Matei Basarab voievod întărește lui Radu al doilea vistier ocini cu rumâni la Cocorăști și Stoenestii de Jos, cumpărate de la Marica călugărița³⁰.
- <1 septembrie 1634 – 31 august 1635> - Matei Basarab voievod întărește lui Radul al doilea vistier ocină cu rumâni și cu doua vaduri de moară la Iacovești, județul Vlașca³¹.
- 20 decembrie 1634 – Jupâneasa Catrina din Rumniceni și fiii ei vând lui Radu vistier ocina lor cu rumâni din Andreșești³².
- 12 iunie 1635, București – Matei Basarab întărește lui Radu al doilea vistier ocină în Dreșești, județul Ialomița, precum și un țigan³³.
- 29 ianuarie 1636, București – Lupașco dă un loc de vie în Dealul Loloieștilor lui Radu al doilea vistier în schimbul unor oi, pe care acesta le dă mănăstirii Gruiu³⁴.
- 17 mai 1636, București – Matei Basarab întărește lui Radu al doilea vistier satul Șcheii de la Potoc, în județul Dâmbovița, ocină la Dădulești, în județul Ilfov, vii în dealul Măgurenilor și Mirceștilor, ocine în Cătun județul Dâmbovița și la Mișani precum și mai mulți țigani³⁵.
- 2 iunie 1639, București – Matei Basarab voievod întărește marelui vistiernic Radu mare vistier moșie în satele Doicești și Șotânga, județul Dâmbovița³⁶.
- 10 iulie 1639, București – Matei Basarab întărește lui Radu mare vistier un loc de casă în orașul Târgoviște, în apropiere de palatul domnesc, vândut acestuia de Bogoslav, egumenul mănăstirii Panaghia³⁷.
- 10 august 1639, București – Matei Basarab voievod întărește lui Radu cocorăscu mare vistier satele Cocorăști și Stoenestii, județul Prahova și satul Măneștii de Jos, județul Dâmbovița care au ajuns ale acestuia prin vânzări și moșteniri succesive³⁸.
- 10 august 1640 – Vintilă vatăf și fiii lui vând lui Radu Cocorăscu mare vistier satul Tătărăni, județul Dâmbovița³⁹.
- 8 septembrie 1640 – Necula din Bărbunii vinde lui Radu mare vistier o jumătate de roată din Smedești (județul Buzău)⁴⁰.

²¹ DRH, B, vol. XXII, doc. 306, p. 587-589.

²² Ibidem, doc. 355, p. 669-670.

²³ Ibidem, doc. 356, p. 670-675.

²⁴ DRH, B, vol. XXIII, doc. 121, p. 223-224.

²⁵ Ibidem, doc. 183, p. 302-305.

²⁶ Ibidem, doc. 239, p. 378-379.

²⁷ Ibidem, doc. 390, p. 587-590.

²⁸ DRH, B, vol. XXIV, doc. 201, p. 271-274.

²⁹ Ibidem, doc. 235, p. 307-309.

³⁰ Ibidem, doc. 340, p. 455.

³¹ Ibidem, doc. 367, p. 489-490.

³² Ibidem, doc. 419, p. 558.

³³ DRH, B, vol. XXV, doc. 88, p. 104-106.

³⁴ Ibidem, doc. 202, p. 218-219.

³⁵ Ibidem, doc. 282, p. 303-308.

³⁶ DRH, B, vol. XXVII, doc. 145, p. 181-183.

³⁷ Ibidem, doc. 177, p. 237-240.

³⁸ Ibidem, doc. 195 și 196, p. 269-276.

³⁹ Ibidem, doc. 436, p. 530-531.

- 25 octombrie 1640, Târgoviște – Matei Basarab voievod întărește lui Radu Cocorăscu mare vistier satul Tătărăni cu rumâni și părți din satul Căpriorul, județul Dâmbovița⁴¹.
- 25 octombrie 1640, Târgoviște – Matei Basarab voievod întărește lui Radu Cocorăscu mare vistier satul Zmulta, județul Ilfov, cu sătenii care s-au vândut rumâni, un vad de moară pe lalomița și un salaș de țigani⁴².
- <1 septembrie 1645 – 31 august 1646> - Boia armaș și Cornea fiul lui Stan vând lui Radu mare logofăt din Cocorăști ocini la Tătărăi, județul Mehedinți⁴³.
- <1 septembrie 1645 – 31 august 1646> - Dragomir și cu fiii săi Stanciu cu fratele său vând lui Radu mare logofăt ocini în județul Mehedinți⁴⁴.
- <1 septembrie 1645 – 31 august 1646> - Vlad, fiul lui Dumitru, vinde lui Radu mare logofăt moșie, siliște și livezi cu pomot în județul Mehedinți⁴⁵.
- 16 februarie 1646 – Stanca, fiica lui Staico din Cătun, și fiul săi, Gheorghe, vând lui Radu logofăt din Cocorăști, jumătate de ocină din satul Negești, <județul Ilfov>⁴⁶.
- 20 iunie 1646 – Stoica paharnic și fiul său, Radul din Dragomirești, vând lui Radul mare logofăt vie în dealul Loloieștilor, <județul Buzău>⁴⁷.
- <1 septembrie 1645 – 31 august 1646> - Bădicul din Valea lui Dobrotă vinde lui Radu Cocorăscu mare logofăt 34 de stânjeni de ocină în Vața Leicăi (azi în județul Buzău)⁴⁸.
- <1 septembrie 1646 – 31 august 1647> - Ilie din Periați vinde lui Radul Cocorăscu mare logofăt, 40 de stânjeni de ocină în Rătești, parte din vie și dintr-o moară⁴⁹.
- <1 septembrie 1645 – 31 august 1646> - Sara și fiul ei, Gherghe, vând lui Radu mare logofăt din Cocorăști 12 stânjeni de ocină cu pomot și livezi⁵⁰.
- 20 noiembrie <1646-1647>, Târgoviște – Matei Basarab voievod întărește lui Radu mare logofăt, ocină pustie, fără bir, în Mărăcineni, județul lalomița, pentru dreaptă și credincioasă slujbă⁵¹.
- 20 iunie 1649, Târgoviște – Matei Basarab voievod întărește lui Radu din Cocorăști mare logofăt moșiile cu rumâni din satele Cătunul, Suslănești, Cegani și Smedești⁵².
- 5 septembrie 1649, Târgoviște – Matei Basarab întărește lui Radu logofăt un vad de moară pe ocina domnească din Gherghița pentru dreaptă și credincioasă slujbă⁵³.
- 5 decembrie 1649 – Radu din Ulești și soția lui, Ilinca, vând lui Radu mare logofăt ocină la Gorgan⁵⁴.
- 2 august 1651, Târgoviște – Matei Basarab voievod întărește lui Radul mare logofăt satul Cătunul și mai multe ocini în Suslănești, județul Dâmbovița, Smedești, județul Buzău, Dobroței, Șcheai și Cegani, județul lalomița⁵⁵.

Bibliografie

- Costin 1958 – M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958.
- Costin 1998 – M. Costin, *Viața lumii*, Editura Litera, București, 1998.
- Stoicescu 1968 – N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1968.
- Stoicescu 1971 – N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971.
- Iorga 1902 – N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. IV, Legăturile principatelor române cu Ardealul de la 1601-1600. Povestire și Izvoare*, București, 1902.
- Iorga 1905 – N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor, vol. X, Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri*, București, 1905.
- DRH, B – *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, Vol. XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVII, XXX, XXXI, XXXIV, XXXV, Vol. XXXVI.

⁴⁰ Ibidem, doc. 461, p. 559.

⁴¹ Ibidem, doc. 490, p. 592-597.

⁴² Ibidem, doc. 491, p. 597-601.

⁴³ DRH, B, vol. XXX, doc. 259 și 261, p. 314-315.

⁴⁴ Ibidem, doc. 263, p. 316.

⁴⁵ Ibidem, doc. 272, p. 320.

⁴⁶ DRH, B, vol. XXXI, doc. 36, p. 51-52.

⁴⁷ Ibidem, doc. 206, p. 231-232.

⁴⁸ Ibidem, doc. 267, p. 295.

⁴⁹ Ibidem, doc. 270, p. 297.

⁵⁰ Ibidem, doc. 276, p. 299-300.

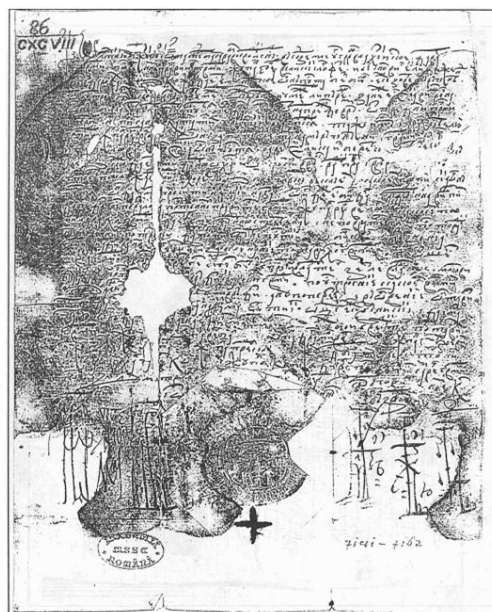
⁵¹ Ibidem, doc. 331, p. 358-359.

⁵² DRH, B, vol. XXXIV, doc. 126, p. 111-114.

⁵³ Ibidem, doc. 212, p. 198-199.

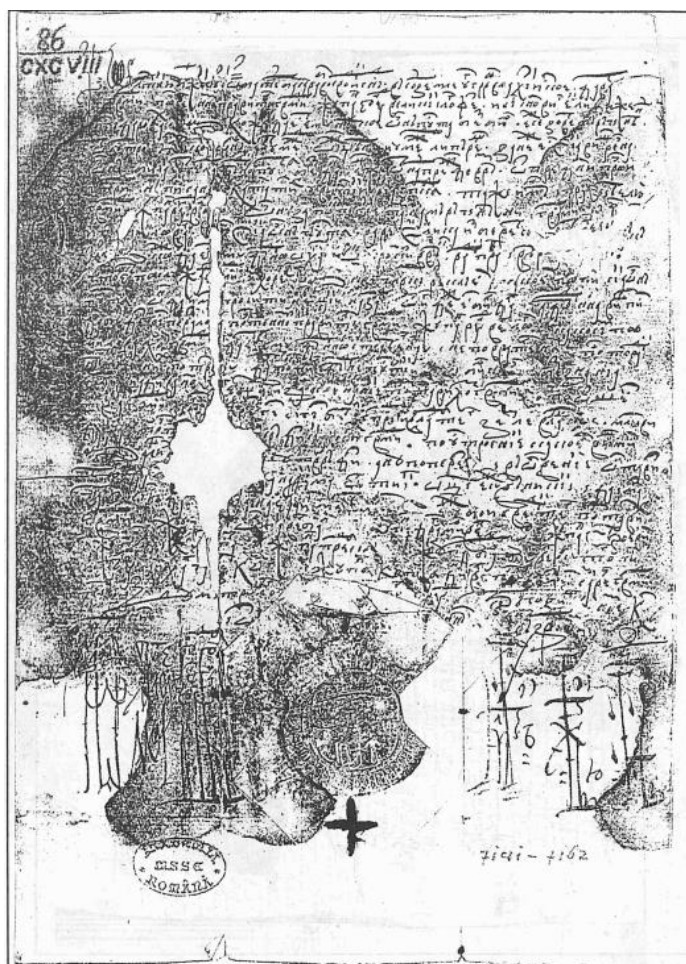
⁵⁴ Ibidem, doc. 283, p. 253.

⁵⁵ DRH, B, vol. XXXVI, doc. 157, p. 176-182.

20 noiembrie
<1646-1647>
Târgoviște

Matei Basarab
voievod întărește
lui Radu mare
logofăt, pentru
dreaptă și
credincioasă slujbă,
ocină pustie, fără
bir, în Mărăcineni,
județul Ialomița

Doc. din 20 noiembrie <1646-1647> dat la Târgoviște prin care Matei Basarab voievod întărește lui Radu mare logofăt, ocină pustie, fără bir, în Mărăcineni, județul Ialomița, pentru dreaptă și credincioasă slujbă.

ISTORICUL LOCALITĂȚII ȘI AL PAROHIEI VĂLENI, JUDEȚUL OLT

Alin Bolboacă-Șofaru

Abstract. *History of the village and parish Văleni Olt.* Conception any construction in Valeni has in it something mysterious and scary, but comforting. When ideas come to life with material self bringing deep peace, a peace that reminds us of Constantine Colibaseanu. From concept to practical road is long, arduous, tortuous and often different than had been projected. The creation of an edifice remains a mystery and no matter how much has been written about him, can not be explained in any way that transposition of thought in fact or idea in the field. This is the beauty of the village Văleni, a beauty that overshadows a city as Drăganesti-Olt.

Cuvinte cheie: Văleni, Constantin Colibășanu, Drăgănești-Olt, Berești, Bărbătești, Călești, Ciuperceni.

Key words: Valeni, Constantine Colibasanu, Drăganesti-Olt, Beresti, Barbatesti, Calesti, Ciuperceni.

Evoluția așezărilor. Vatra vechiului sat Văleni era în valea Vezii. Râul Vedea avea un alt curs (Pl. I/2), o altă albie față de cea actuală, care se vede încă și era cunoscută drept Vedea bătrână care a servit ca hotar despărțitor între județul Olt și județul Teleorman (Pl. I/1). Satele componente ale comunei Văleni sunt poziționate de-a lungul arterei de circulație¹. Începând cu anul 1996 s-a trecut la întocmirea unui mare plan de urbanism general. Au fost autorizate noi extinderi de intravilan fiind făcute tot de-a lungul drumurilor județene².

Comuna Văleni, se află pe malul drept al râului Vedea, de unde-i vine și numele, la o distanță de 42 km de orașul Slatina, 24 km de orașul Drăgănești-Olt și 28 km de orașul Roșiori de Vede. Are o suprafață de 64 kmp, având un relief de câmpie - Boianul și Valea Vezii. În anul 2007 s-a realizat asfaltarea drumului ce leagă satul Văleni de satul Piepțești, Popești rămânând să se continue în 2008 ajungând în satul Mandra respectiv satul Tișișneag (Pl. I/7).

În ceea ce privește habitatul, datorită puterii economice reduse a familiilor sătenilor de la începutul secolului al XX-lea, construcțiile caselor în care locuiau vălenarii erau modeste, multe dintre ele fiind încă bordee.

Cine a înființat localitatea nu se știe. Unii autori susțin că aceasta ar fi fost întemeiată de tatăl unuia din căpitaniii lui Mihai Viteazul, în jurul anului 1530³.

Satul Văleni, apare menționat pentru prima dată într-un document din 21 ianuarie 1536, când Radu Voievod, intervine în judecata dintre Pîrvu Logofăt cu jupâneasa Anca, pentru Văleni și Brătienesci. În anul 1641, într-un zapis de cumpărare, se preciza că „Chircă Rudeanu a cumpărat de la Șerban Opincă din satul Văleni, fost Berești, 35 de stânjeni”⁴. O dovadă relativă la așezarea moșiei Văleni găsim în cartea lui Brâncoveanu către Șerban Cantacuzino vel paharnic, unde se consemnează că „piatra d'întuiu a Vălenilor s'apus lângă apa Vezii” (Pl. I/3).

La început, pe lângă vatră, erau și sate mai mici : Berești. Bărbătești, Călești, Ciuperceni (Pl. I/4). În anul 1651, aflăm că Popa Manea slujea la Biserica din Berești, dovada păstrată în hrisovul de la prima Biserică. (Pl. II/9)

În anul 1702 aflăm că „un anume Stanciu, fiul Barbului se jeluiește lui Constantin Brâncoveanu cum că paharnicul Șerban Cantacuzino i-a luat și partea lui de moșie ce o avea moștenire de la părinții săi din Berești”. În 1712, Alămau, căpitan de postelnici vinde, cu voia Domnitorului Constantin Brâncoveanu, moșiile multor cetași pentru banii lor de haraci și pentru alte rânduiri, comparator fiind tot Șerban Cantacuzino, astfel impropriu vorbind, el a cumpărat rând pe rând toată moșia Berești și celelalte porțiuni, formând domeniul de mai târziu al Vălenarilor⁵. În 1747, Mitropolitul Țării Românești, Neofit Creatanul, care a făcut lungi vizite canonice, poposește și aici între 25-26 iulie⁶

Numele de Văleni se trage de la Valea Vezii și se aseamănă cu situația topografică a localității și înseamnă sat în valea Vezii, râu principal lângă care este așezat. (Pl. I/3). Numele satului Popești vine de la postelnicul Gheorghe Popescu al proprietarului de pe vremuri Dima Ciochină⁷. Numele satului Mandra vine de la o așezare temporară a unor stâne de oi sau, după alții, numele Mandra se originează cu cuvântul *mândra*, care are într-adevăr o semnificație curentă în limba română și în timp prin simplificarea scrierii și vorbirii a devenit Mandra. În sfârșit, numele satului Tișișneag vine de la denumirea unui eleșteu sau după alții de la numele unui cioban Neagu Târâș care își avea turma pe malul acestui eleșteu.

Între anii 1659 și 1817 satul Văleni era foarte mic, fiind format din colibe, multe dintre ele bordee. Numărul locuitorilor era redus. Cifra populației Vălenilor, dată de recensământul din 1859-1860 nu s-a putut găsi în arhivele

¹ OJCGC Olt.

² OJCGC Olt.

³ Iliescu 1970, p. 25.

⁴ Radianu 1904, p. 18.

⁵ Radianu 1904, p. 22.

⁶ Iliescu 1970, p. 28.

⁷ Iliescu 1970, p. 29.

comunei. Abia în anul 1864, cu ocazia aplicării legii rurale s-au constatat în actuala comună Văleni, satele Văleni și Popești, 374 de locuitori împropietăriți, iar la sfârșitul anului 1903 se aflau 689 familii, prin urmare între anii 1864-1903 numărul familiilor s-a înmulțit aproape dublându-se.

În anul 1877, un grup de 85 locuitori din Văleni, au luptat pentru Războiul de Independență. După obținerea independenței, viața celor din sat nu se schimbă foarte mult. Datorită greutăților, a vieții aspre și a lipsurilor de tot felul, în anul 1907 țăranii din comună s-au răsculat împotriva rănduielilor care nu erau decât mari rămășițe feudale⁸.

După ce viața socială și-a reintrat în matca ei, în anul 1916, au participat la Războiul pentru Reîntregire Națională un număr de 100 de suflete ale căror nume stau scrise pe monumentul din centrul satului. În 1941, un număr de 60 de vălenari au plecat să lupte în cel de-a doilea Război Mondial, de asemenea numele lor regăsindu-se pe monument.

În perioada următoare numărul locuitorilor crește. Ca urmare, la recensământul din anul 2004, în comuna Văleni au fost înregistrați 3383 locuitori.

La recensământul populației și al locuințelor din 1941, s-au găsit 945 de case. După anul 1950, încep să apară construcții de case cu fundații din beton. Îmbinarea elementelor de rezistență era făcută din lemn de salcâm, peste care se bătea cercuială. Nisipul și pietrișul erau procurate din albia râului Vedea.

La începutul secolului al XX-lea, elementele de bază ale infrastructurii comunale se leagă de numele proprietarului Constantin Colibășeanu (Pl.I/6). Între anii 1906-1911, a fost construit din beton podul de peste râul Vedea (Pl. I/5), de asemenea podul și iazul de la Călmățui, sediul Primăriei vechi, școala de lângă primărie, moara și magazinele, iar între 1904-1924 Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (Pl.I/8). În timp, de-a lungul întregului secol au continuat construcțiile de școli, Căminul Cultural, Liceul Văleni, Baia Comunală, brutăriile, farmacia și dispensarul, magazinele sătești, complexul de prestări servicii, restaurantul și magazinul universal, sedii de societăți comerciale.

În comuna Văleni există o mare sărbătoare locală anuală în data de 6 august sub numele de *Sărbătoarea lubeniței*, unde sunt prezenți interpreți de muzică și personalități județene. În cadrul acestui festival sunt organizate concursuri sportive cu premii, de ciclism, tenis de masă, atletism și fotbal, precum și premiera celei mai mici și mai mari lubenițe (pepene verde) coapte.

Parohia Văleni. Zamislirea oricărei construcții are în ea ceva tainic și înfricoșător, dar și liniștitor, momentul în care ideile prind viață materială aducând cu sine o pace adâncă. De la concept la punerea în practică drumul este lung, anevoios, sinuos și, adesea, altfel decât fusese proiectat. Procesul creației unui edificiu rămâne o taină și, oricat de multe s-au scris despre el, nu poate fi explicată în niciun fel acea transpunere a gândului în faptă sau a ideii în materie.

Ca primă biserică din Văleni nu se poate cunoaște decât cea din vatra vechiului sat și ale cărei ruine se văd și astăzi pe malul stâng al râului Vedea. Ea se găsea așezată în centrul satului, așezarea fiind situată pe atunci în acest loc, iar Vedea având alt curs mai spre răsărit, după cum am arătat mai sus. Când s-a construit și când a fost părăsită această biserică nu cunoaștem.

Al doilea locaș de biserică, care și el astăzi este ruină (Pl. II/10) a fost clădit pe la anul 1841. Conform tradiției păstrate în rândul locuitorilor, la această dată ar fi ajutat la construcția bisericii din Văleni și slugera Bica Văleanca, soția slugerului Dumitrache Văleanul și fiica lui Ioniță Gigărtu. Aceasta ar fi contribuit cu suma de 80 sfanți⁹.

În această biserică s-a slujit până în anul 1918, când acoperișul, care era din șindrilă, a luat foc dintr-o scânteie provenită de la un tractor și astfel a ars, sătenii reușind să salveze doar puțin mobilier¹⁰. Reparații nu s-au mai făcut, biserică rămânând o ruină. De atunci și până în anul 1924 Vălenii s-au servit pentru slujbele religioase la bisericile din Tirîșneag și Ungurei.

Biserica actuală (Pl. II/14), a cărei edificare a costat 100.000 de lei, a fost construită între anii 1904-1924 cu întrerupere între anii 1905-1922, din inițiativa inginerului Constantin Colibășeanu, care a contribuit cu suma de 70.000 lei. Diferența de 30.000 lei a fost contribuția locuitorilor comunei. Biserica a fost construită în stil bizantin de către meșteri italieni, după modelul din localitatea Biarritz din Franța. Lăcașul are Hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena și este o capodoperă a Episcopiei Slatinei și Romanaților.

Biserica din Văleni are ca model Biserica Rusească Alexandre Newsky (Pl. II/11, 12) din Biarritz Franța. Aceasta, situată *vis à vis* de Hôtel du Palais este o realizare în stil bizantino-rus de o rară frumusețe. A fost construită în 1892 pentru nobilimea rusă, ce venea în vacanță la Biarritz în secolul al XIX-lea. Prima piatră a fost pusă în 1890 de către Marele Duce Mihail. Este opera unui arhitect din Biarritz, Tisna și a colegului său rus, Noconoff, și este prima Biserică Ortodoxă din regiunea bască franceză. Biserica este renumită pentru cupola sa aurită și pentru interiorul, care are culoarera cerului albastru într-o zi însorită.

⁸ Iliescu 1970, p. 25.

⁹ Radianu 1904, p. 33.

¹⁰ Iliescu 1970, p. 30.

Probabil fermecat de această Biserică, boierul, care își cumpărase un conac în localitatea aceea și unde trăiește singura sa nepoată în viață până astăzi, a dorit să construiască și în centrul satului Văleni o astfel de Biserică, necesară locuitorilor care se foloseau de Bisericile din satele vecine după cum am menționat mai sus.

Ridicarea Bisericii (Pl. II/13) a fost extrem de costisitoare și a necesitat o muncă enormă din partea arhitecților, constructorilor și a țăranilor de rând. La răscoala din anul 1907, atunci când a fost ars conacul boierului Colibășeanu de către țărani, au ars și o parte din materialele necesare ridicării Bisericii, depozitate în curtea acestuia, fapt ce a dus la o mare încetinire a lucrărilor de construcție (Pl. III/15)

Pictura Bisericii a fost refăcută în 1993, cea originală, realizată de pictorul Tătărașcu fiind distrusă datorită infiltrațiilor de apă. Pictura actuală păstrează însă modelul greu vizibil al celei precedente (Pl. III/16, 22, 24).

În Clopotniță se află un ceas elvețian din 1906, adus și montat chiar de către constructor, cu bătaie pe clopot, singurul de acest fel din Oltenia. Ceasul funcționează și în prezent (Pl. III/18)

Locuitorii comunei Văleni sunt de religie creștin ortodoxă. Datorită probabil a stării de incultură, păstrează încă credințele greșite moștenite de la strămoși. Așa de exemplu cred despre un bolnav că „dacă o avea zile scapă” sau „așa a fost să fie”, „așa i-a fost ursita”. Cred de asemenea în vise, în puterea diavolului, care caută învrăjbirea oamenilor, în farmece și în descântece. Cred cu multă tărie în puterea lui Dumnezeu, care pedepsește cu timpul pe cei hrăpăreți, pe cei răi, etc¹¹. Se mai păstrează încă o parte din superstițiile moștenite cum ar fi: întâlnirea cu preotul aduce pagubă; când îți iese cu gol sau plin îți merge rău sau bine; când îți trece iepurele calea îți merge rău; când te întâlnești cu țiganul îți merge bine, etc.

Sărbătorile și în special sărbătorile mari sunt ținute cu sfințenie, totuși nu toți frecventează des biserica. În afară de sărbătorile bisericești femeile mai țin și așa zisele „sărbători păgânești”, cum ar fi: *Marina* la 17 iulie, *Circovii* la 18 iulie, *Filipii* la 13 și 24 noiembrie, Sf. Andrei 30 noiembrie, zilele bubatului la 3, 4 și 5 decembrie, apoi zilele din prima săptămână a postului Paștelui, astfel: „*Lunea viermilor*”, e rea pentru cei ce lucrează fiindcă îi mănâncă cărăbușii porumbul. „*Marțea ciorilor*”, „*Miercurea strâmbă*”, cine lucrează i se strâmbă gura, „*Joia iepelor*”, „*Cele 12 Vineri*” cine lucrează orbește” și *Sâmbăta lui Sân Toader*, în această zi fetele se spală pe cap cu iarbă mare ca să le crească părul frumos, etc.

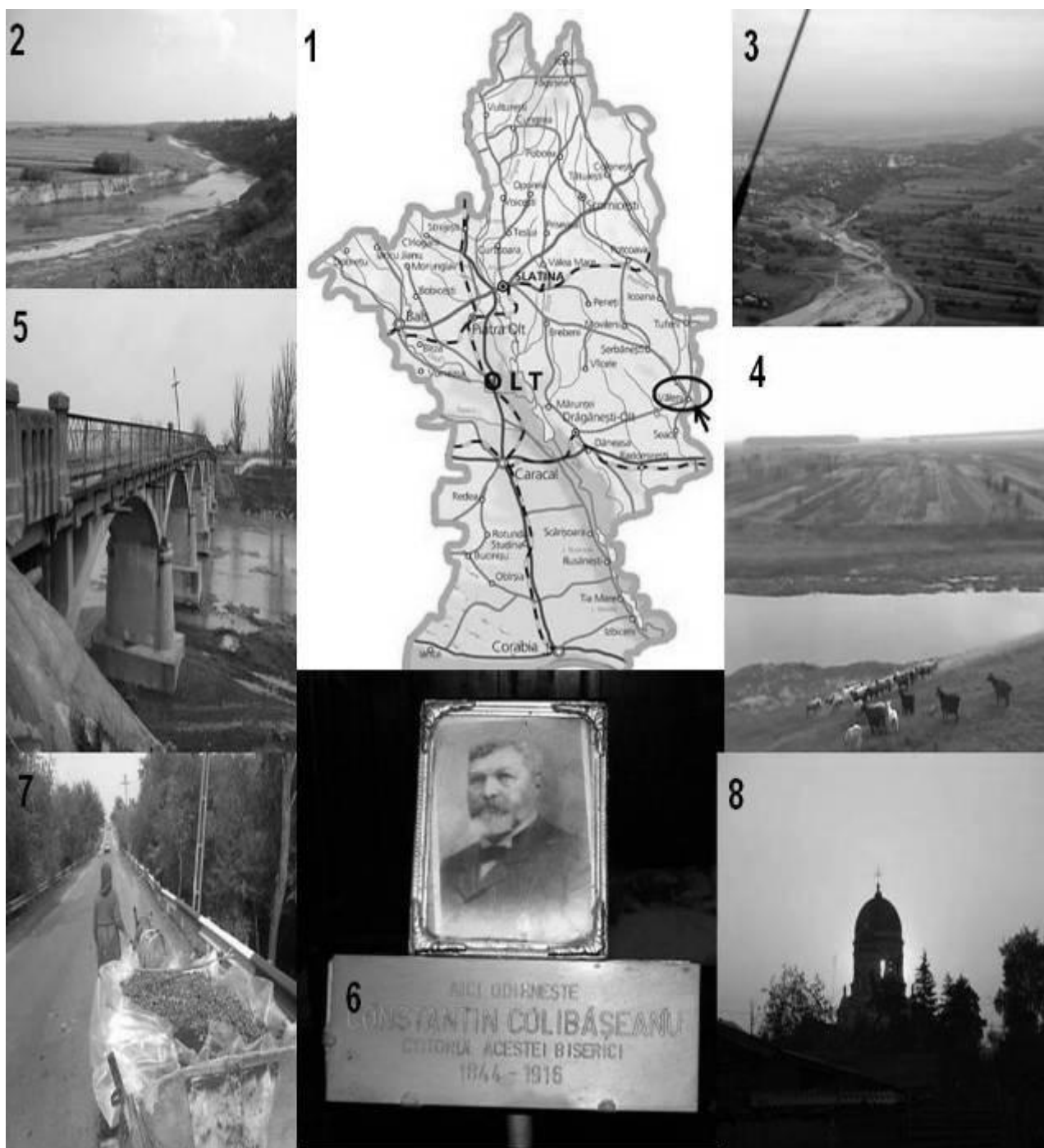
Cu toate că au aceste obiceiuri ei rămân legați de Biserică. Când este secetă foarte mare se formează din batrânii satului două delegații care primesc o scrisoare de la preot și merg la Mănăstirea Curtea de Argeș de unde vin împreună cu Moaștele Cuvioasei Filofteea trase în car cu boi și la Mănăstirea Bistrița de unde vin cu Moaștele Sf. Grigorie Decapolitul, tot în car tras de boi, și se săvârșește Sfânta Liturghie pe câmp cu participarea mulțimii poporului care cere milă de la Dumnezeu.

Bibliografie

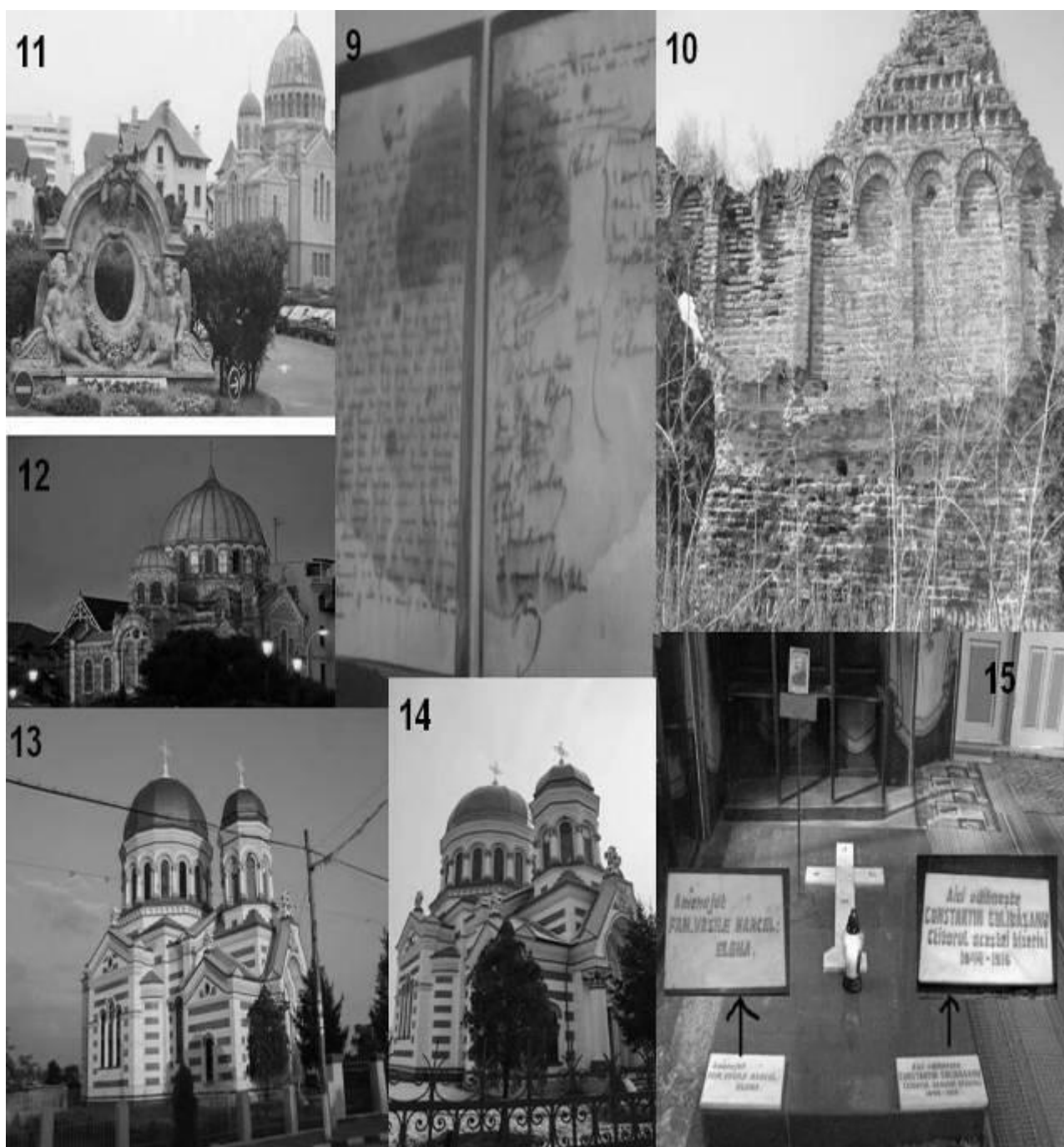
- OJCGC Olt – Baza de date a Oficiului Județean de Cadastru, Geodezie și Cartografie al Județului Olt.
Radianu 1904 – S. P. Radianu, *Monografia Comunei Văleni, Județul Olt*, manuscris, 1904.
Iliescu 1970 – L. M. Iliescu, *Studiu monografic al Comunei Văleni, Județul Olt*, manuscris, 1970.
Văduva 2000 – M. Văduva, *Sfânta Mănăstire Brâncoveni*, Slatina, 2000.
Zorzoliu 2001 – T. Zorzoliu, *Bisericile Orașului Drăgănești Olt, Drăgănești Olt*, 2001.

¹¹ Iliescu 1970, p. 63.

ANEXE

Planșa I

Planșa II

Planşa III

SCHITUL DOBRICENI – FOSTĂ CTITORIE VÂLCEANĂ PE O MOȘIE A VOIEVODULUI MATEI BASARAB

Pr. Constantin Mănescu

Abstract: *The Dobriceni hermitage, former foundation of Valcea on a land of voivode Matthew Basarab. The first half of the seventeenth century is marked by the lordship of Matthew Basarab in Wallachia (1632-1654), lord devoted to culture and the biggest holy sanctuaries (churches and monasteries) founder in the Romanian space. His main foundation is the Arnota Monastery from the Valcea county, where he was buried in the year 1658. Being his intimate foundation, built on the place where he escaped from the Turkish pursuite, voivode Matthew Basarab has granted to Arnota Monastery many privileges, these consisting of land donations and tax exemptions. A land bought by the voivode and given to the monastery has been the village Dobriceni from Valcea county; on this land, Stephen, the abbot of Arnota will build at 1710 the Dobriceni Hermitage. Today it is perished, because it entered into ruin after the secularization of the church properties.*

Cuvinte cheie: Dobriceni, Arnota, mănăstire, Vâlcea, Țara Românească, voievod, Matei Basarab, moșie, danie, hrisov.

Key words: Dobriceni, Arnota, monastery, Valcea, Wallachia, voivode, Matthew Basarab, land, donation, charter.

Există în sufletul românului, oriunde s-ar afla și oricum l-ar chema, o forță interioară de atracție spre pământul natal, spre locurile unde a văzut lumina zilei și a trăit universul fascinant, unic și inexprimabil în cuvinte, al copilăriei. Această forță este și mai mare în cazul românului de la munte sau din zona subcarpatică, deoarece acest „spatiu mioritic” sau „spațiu undulat” este matricea, este tiparul în care s-a format caracterul acestuia, de om răbdător și optimist, care știe că întreaga viață este o alternanță între bine și rău, care nu se dă bătut în fața vitregiilor vieții, pentru că după un suș vine un coborâș și tot așa mereu.

Un astfel de spațiu geografic este și cel de la poalele masivului Buila, care oferă priveliști încântătoare călătorului care străbate drumul Râmnicu Vâlcea-Horezu, ajungând la Bârzești după ce va trece peste Otăsău. Aici istoria se împletește cu legenda, pentru că în desimea codrilor și pe tăinuitele poteci ale munților oamenii aveau să-și ducă mereu la adăpost nevestele și copiii și avutul agonisit cu mare trudă. Aceste locuri au atras chair și monahi, pustnici sau sihaștri, doritori de liniște spre a trăi viața în Hristos, și chiar voievozi ai Țării Românești. Așa cum arată o legendă, care ni-i aduce în minte pe feciorii Vrâncioaiei, însăși ființa Bărbăteștilor, Dobricenilor și Costeștilor, sate aflate hotar în hotar, se trage din numele fraților Barbat, Dobre și Costea, așezați aici, pe bogatele pământuri de sub streășina muntelui, cu bunul gând să ridice vetre noi pentru culegătorii holdelor¹.

Aceste locuri, pline de mister și de legendă, au intrat în nemurire, prin aceea că și-au legat istoria și destinul lor de numele unuia dintre cei mai viteji, credincioși și gospodari voievozi pe care i-a avut Țara Românească, și anume Matei Basarab. Domn pașnic și bun, el a condus destinele țării timp de aproape douăzeci și doi de ani, de la 20 septembrie 1632, până la 9 aprilie 1654², rămânând în conștiința posterității și mai ales a contemporanilor ca un domn iubitor de țară și neam, evlavios, sprijinitor al culturii și ctitor de lăcașuri sfinte. Despre el, la sfârșitul domniei, în 1654, un anonim avea să scrie aceste cuvinte pe un monument din Târgoviște: „*Mai bun de Mateiiu vodă n-au fostu nici un domn*”³. Descendent din puternica familie a Craioveștilor, care dăduse pe Neagoe Basarab (1512-1521), origine ce justifică adoptarea numelui de „Basarab” îndată după suirea treptelor tronului, primit cu căldură de locuitorii țării ca domnitor, Matei Basarab, înlăturând prin luptă pe Radu Iliș, pretendentul la tron susținut de sultanul Murad al IV-lea, avea să plătească scump această victorie, deoarece Poarta Otomană a impus triplarea haraciului, care a crescut de la 45.000 de taleri pe an la 130.000 de taleri (65.000 de galbeni), menționându-se astfel până la începutul secolului al XVIII-lea⁴. Astfel, pentru prima oară după mulți ani, tradiția domnilor Țării Românești numiți de poartă a fost întreruptă, țara izbutind să-și impună alesul⁵, care s-a bucurat însă și de sprijinul influentului Abaza Mehmet pașa de Silistra și Oceașkov (1631-1632).

Încă din primii săi ani de domnie, în 1632-1633, noul domn s-a grăbit să câștige de partea sa Biserica, acordând numeroase scutiri fiscale mănăstirilor, aceasta devenind, la rândul ei, unul din susținătorii principali ai domnului. Dragostea domnitorului pentru lăcașurile sfinte se va vedea și din faptul că majoritatea daniilor acestuia, 87 din totalul de 116, se adresează unor biserici și mănăstiri, dar și din aceea că Matei Basarab a ctitorit nu mai puțin de 30 de lăcașuri, în cea mai mare parte din temelie, la care se adaugă alte nouă refăcute, în întreaga țară, plus numeroase alte lucrări de înfrumusețare și reparații mai mărunte⁶. Dacă Ștefan cel Mare și Sfânt este cel mai mare ctitor de lăcașuri

¹ Docsănescu 1981, p. 87.

² Giurescu și colab. 1971, p. 706.

³ Andreescu 1969, p. 26.

⁴ Căndea coord. 2003, p. 108.

⁵ Andreescu 1969, p. 32.

⁶ Căndea coord. 2003, p. 114.

bisericești al Moldovei, spune marele nostru istoric Constantin C. Giurescu, acest titlu se cuvine în Muntenia lui Matei Basarab, același istoric mergând mai departe cu aprecierea că „*Matei Basarab este cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*”⁷, în Țara Românească doar Constantin Brâncoveanu călcându-i pe urme.

Gândul nostru, al locuitorilor județului Vâlcea și al creștinilor ortodocși ai Eparhiei Râmnicului, se îndreaptă întotdeauna către marele domnitor Matei Basarab cu pioșenie și plin de recunoștință, deoarece între toate lăcașurile zidite și înzestrate de el cu importante danii, se află și o ctitorie vâlceană, de care acesta și-a legat numele pe vecie, și anume Mănăstirea Arnota. Și acest lucru trebuie să-l facem mai ales anul acesta, deoarece la 9 aprilie 2014 s-au împlinit 360 de ani de la adormirea întru Domnul a lui Matei Basarab voievod, care-și doarme somnul de veci în ctitoria sa mai sus pomenită.

Se pune o firească întrebare: ce motiv l-a determinat pe voievodul Matei Basarab să ridice o mănăstire în aceste tainice locuri ale Vâlcii și de ce se numește ea Arnota? Nu s-a păstrat pisană bisericii și nici o inscripție nu pomenește data zidirii și nu se amintește clar nici chiar ctitorul acestei mănăstiri, situată la o altitudine de 820 m, „ca un cuib de vultur, cățărât pe stâncă”⁸. În dezlegarea răspunsului la această întrebare, adevărul istoric se împletește cu legendele. Una din acestea spune că Matei Vodă ar fi fost învinuit de turci de o crimă și pentru aceasta trebuia să fie prins și trimis la Constantinopol. Aflând despre soarta sa, a fugit pe sub munți, până a ajuns în muntele Arnota din Vâlcea. Aici a scăpat cu viață ca prin minune, ascunzându-se într-un lac cu răchită⁹.

O tradiție asemenea acesteia, păstrată de bătrânii din satele din jurul mănăstirii, este următoarea: Matei Vodă a fost prindat la turci că jecmănește țara și sultanul a trimis o armată de haidamaci (un fel de jandarmi) ca să-l prindă. Matei Vodă a fugit de grabă urmat de câțiva oșteni credincioși, trecând de la Târgoviște, unde se afla Curtea Domnească, la Curtea de Argeș, de aci la Mănăstirea Cozia, de la Cozia la Schitul Iezerul, și de aci în muntele Arnota, lângă Bistrița.

Fiind urmărit îndeaproape de turci, s-a ascuns într-un lac cu răchită multă, ce se afla pe acel munte. Turcii nu l-au putut găsi și astfel a scăpat cu viață. După aceea, el a găsit martori și s-a îndreptat la Constantinopol de vina cu care era asuprit și s-au potolit lucrurile. În semn de recunoștință, Matei Basarab a hotărât să facă o mănăstire pe locul unde Dumnezeu i-a scăpat viața. În acest scop a scurs lacul, l-a umplut cu cărbuni și trunchiuri de copaci și a ridicat pe locul acestuia mănăstirea ce o vedem astăzi, zidind altarul chiar pe locul unde stătuse ascuns. Vrednic de notat este faptul că era în ziua de Sfinții Arhangheli (8 noiembrie) când Vodă a stat ascuns în lacul cu răchită și pentru aceasta a hotărât ca hramul mănăstirii să fie Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril¹⁰.

Legenda aceasta este foarte asemănătoare cu cea relativă la zidirea fostei mănăstiri Cotroceni de către Șerban Cantacuzino, care – înainte de a deveni domn s-ar fi ascuns și el în pădurea aflată în apropierea Bucureștilor¹¹. Tradiția referitoare la zidirea mănăstirii Arnota se pare a corespunde adevărului istoric, întrucât s-a putut observa, de-a lungul timpului, cum locul unde este ridicată mănăstirea este umed și cum igrasia izbucnea mereu pe lespezile bisericii. În afară de aceasta, cu prilejul unor mici reparații ce s-au făcut în 1932 de Comisia Monumentelor Istorice s-a dat peste cărbuni, lemne, rogoz, cu care Matei Vodă astupase lacul. Pe de altă parte, voievodul a avut într-adevăr lupte cu turcii, la Bechetul de azi sau Schela Ciobanului de altă dată, unde a ridicat mănăstirea Sadova. Se pare, totodată, că muntele Arnota și-a primit numele de la acel arnăut (în maghiară arnot), un soldat credincios care și-a schimbat hainele cu cele ale domnitorului. Turcii l-au urmărit pe acest arnăut până la creasta muntelui, unde l-au ucis, trupul prăvălindu-l pe stâncile nordice, inaccesibile ale muntelui. În amintirea lui, domnitorul a poruncit să fie ridicată o cruce de piatră spre vârful muntelui, la marginea prăpastiei unde acesta se prăvălise, ucis de turci. La ora actuală, această cruce nu mai există. S-a păstrat doar toponimul *La cruce*, iar mănăstirea a primit numele muntelui Arnota¹².

Grija deosebită a voievodului Matei Basarab față de mănăstirea Arnota, concepută ca o necropolă a familiei sale, fapt ce avea ca model mănăstirea Bistrița din apropiere, ctitorie a familiei boierilor Craiovești, se vede din numeroase privilegii acordate acestei mănăstiri, în calitate de ctitor al ei, acestea constând în danii de moșii și scutiri de dări. În lipsa pisaniei de la începuturile bisericii, tocmai aceste acte de dănie sau hrsoave domnești reprezintă reperele documentare ale Arnotei de-a lungul timpului. Astfel, ea este menționată pentru prima oară în documente la 11 iulie 1636, într-un zăpis prin care Preda postelnicul și frații lui vând „*sfintei mănăstiri ce să chiamă Arnota, unde iaste hramul sfeti arhanghel Mihail, și părintelui egumenului Vasile, năstavnicul sfintei mănăstiri și a tot soborul*”, moșia Bogdănești din județul Vâlcea¹³. Aceasta este prima mențiune documentară a ctitoriei lui Matei Basarab, dovadă că, la această dată, mănăstirea era terminată.

⁷ Giurescu 1946, p. 167.

⁸ Viața Bisericească 1941, p. 834.

⁹ Bilciurescu 1980, p. 221-224.

¹⁰ Cristescu 1937, p. 15-16.

¹¹ Nicolae 1982, p. 67.

¹² Bondoc 2002, p. 148-149.

¹³ Cristescu 1937, p. 111-113.

Mănăstirea primește, la 23 aprilie 1638, „*cinstit și bine închipuit hrisov de danie*”, când voievodul o înzestrează cu darea vinăriciului și pârparului din satele Costești, Bărbătești și Dobriceni și cu o treime din veniturile vămii de la Căineni: „*Am dăruit domnia mea [...], hrisovul domnii mele, sfinții și dumnezeieștii mănăstiri care e de noi zidită, ce iaste din muntele Arnotei, ca să fie sfintei mănăstiri, vinericiul din satul Costeștii tot și din satul Bărbăteștii tot, pârporul din Costești și din Bărbătești, tot de preste toate hotarale, din hotarul Dobricenilor până în hotarul Hurezului, tot să ție sfânta mănăstire Arnota. Și să aibă a lua din zece vedre de vin o vadră, și să aibă a duce fiește-care vinericiul său la mănăstire*”¹⁴. Vinericiul sau vinăritul era birul, dijma pe recolta de vin, de podgorii și cârciumi, iar pârporul sau pârparul era taxa pe puținile cu struguri și pe buțile cu vin.

În 1639 mănăstirea este inclusă pe lista celor interzise de a fi închinatelor locurilor sfinte¹⁵, alături de mănăstirile vâlcene Cozia, Bistrița și Govora¹⁶. Între numeroasele moșii dăruite mănăstirii Arnota (Bogdănești, Bărbătești, Cacova, Cucești, Grădiștea, Floreni, Măceșul, Cârna și Săpata), se află și Moșia Dobriceni, aflată în apropiere de mănăstire, dincolo de Bărbătești. Satul Dobriceni, asemenea celorlalte sate din jurul localității Ocnele Mari, era sat de măglași, adică lucrători minieri care extrăgeau sarea. Ei erau doar cu numele moșneni, adică mici proprietari liberi, stăpâni ai pământurilor lor, fiindcă în realitate erau obligați la maglă, adică la prestațiile legate de exploatarea sării de la Ocnele Mari. Aceste obligații prea mari i-au determinat pe moșnenii din Dobriceni să se vândă rumâni lui Chirca, comisul de la Ruda, cu condiția să fie scoși de la magle. Chirca comisul însă nu-i scoate de la maglă – se vede că era greu sau poate imposibil să obțină acest lucru –, și-i ține „*rumâni în silnicie*”, nevrând să recunoască obligația pe care și-o luase. Pentru această pricină, se va isca un proces între urmașii lui Chirca, comisul de la Ruda, și sătenii din Dobriceni, o primă judecată având loc la 1600, când țaranii se duc la Alba Iulia, cu plângere la domnie, nemulțumiți că boierul nu i-a scos de la salină și totodată îi ține „*rumâni în silnicie*”. Mihai Viteazul, dăduse legea ca „*fiecare rumân să rămâie veșnic în această stare*”, dă câștig boierului Chirca, în detrimentul țăranilor, ca o exprimare a dreptului feudal. În același an 1600 (7108), Martie 25, Mihai Viteazul confirmă jupănesii Maria, soția răposatului Chirca comis Rudeanu, și fiilor ei stăpânirea moșiei Dobricenii din Vâlcea¹⁷.

Procesul va ține mai bine de treizeci de ani, până în 1633, când voievodul Matei Basarab dă un hrisov prin care „*dă poruncă satului Dobriceni măglași din sud Vâlcea, ca să fie în pace și slobozi de rumânie de către Chisar paharnicul, feciorul lui Chirca comisul de la Ruda, și de către feciorii lui și de către toate rudele lui, de nimenia bântuială să nu aibă în veaci*”¹⁸. Hrisovul acesta domnesc este dat „*în scaunul cetății București, în luna lui Iulie 26 de zile, și de la Adam până la această scrisoare, curgerea anilor văleat 7141, iar de la nașterea lui Hristos, leat 1633, semnat Io Matei Voevod Basarab*”¹⁹.

La 29 iunie 1640, Dobricenii se vând rumâni „*sfintei mănăstiri Arnotei*”, și astfel, ca rumâni ai mănăstirii, scapă de maglă. Acest fapt este confirmat printr-un hrisov emis de Matei Basarab la 24 decembrie 1642, din care reiese că voievodul a plătit datoria locuitorilor din Dobriceni față de mănăstire, cumpărându-o astfel pentru el: „*Am dăruit domnia mea acest prea cinstit și bine închipuit hrisov sfintei și dumnezeieștii mănăstiri a domnii mele, care se numește Arnota, care mănăstire este făcută și zidită și întemeiată din temelii ei de domnia mea și părintele egumen Serapion, care este năstăvnic în sfânta mănăstire, satul Dobriceni din județul Vâlcea, tot satul și cu toate hotarele de pretutindenea...*” Matei Vodă plătește „*din camera domniei mele*” această moșie cu 950 de ugii, adică galbeni ungurești, făcând din aceasta moșia sa de suflet, la care foarte mult, dorind să ridice aici un schit. În același hrisov, el menționează că donează sfintei mănăstiri Arnota satul Dobriceni, împreună cu Bărbăteștii: „*Drept aceia am dat domnia mea sfintei Dumnezeiești mănăstiri Arnotei și părintelui igumen Serapion, ca să-i fie Satul Dobriceni și satul Bărbăteștii ce s-au scris mai sus cu toți vecinicii cu tot venitul moștenești și ohavnice și întru întărirea ei, iar dumnezeieștilor călugări spre hrană și spre îmbrăcăminte, iar domniei mele și părinților domniei mele spre vecinică pomenire*”²⁰.

Voievodul Matei Basarab nu va reuși însă, în timpul domniei sale, să ridice pe moșia de la Dobriceni un schit. Acest lucru îl va face Ștefan, care va zidi aici o biserică, în anii 1709-1710, în timpul marelui domnitor Constantin Brâncoveanu²¹. Ștefan a fost un bărbat învățat, cunoscător al limbii slavone, înzestrat cu multe calități și viață cuvioasă. De aceea, el a fost ales egumen al Arnotei (1712-1715), după aceea al mănăstirii Govora, fiind propus chiar de episcopul Damaschin ca următor al său în scaunul episcopiei Râmnicului. Din nefericire, nu a fost hirotonit în arhiereu niciodată, murind în 27 august 1727, otrăvit, zice-se, „*de niște oameni fără frica lui Dumnezeu*”²². Zidirea unui schit pe

¹⁴ Cristescu 1937, p. 114 și p. 80.

¹⁵ Tamaș 1985, p. 53.

¹⁶ Cristescu 1937, p. 18.

¹⁷ Popescu-Cilienii 1941, nota 3, p. 31.

¹⁸ Cristescu 1937, p. 116.

¹⁹ Cristescu 1937, p. 120.

²⁰ Popescu-Dolj 1969, p. 417-418.

²¹ Sandu 1976, p. 909.

²² Cristescu 1937, p. 62.

moșia de suflet a lui Matei Basarab, ca metoh al Arnotei, se explică prin aceea că satul Dobriceni fiind în întregime în stăpânirea mănăstirii Arnota, cu timpul monahii pioși au râvnit în sufletul lor să aibă și acolo o biserică și o așezare duhovnicească mănăstirească. Acest lucru a reușit să-l îndeplinească piosul și duhovnicescul egumen Ștefan, cu toate că nu este exclus ca zidirea acestui schit să fi fost începută de egumenul Varlaam și finalizată de Ștefan²³.

Astăzi nu a mai rămas nimic din această ctitorie de pe moșia lui Matei Basarab. Zidurile s-au dărăpănat și totul s-a ruinat. N-a mai rămas decât pisania săpată în piatră și păstrată acum în tinda bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, biserica parohială a satului. Pisania aceasta a fost citită de doi cercetători²⁴, având o mare valoare documentar-istorică. Iată cuprinsul ei: „*Aciastă sfântă și dumnezeiască bisearică s-au zidit din temelia iei întru poihfala sfinților mari Arhieriei Vasilie cel Mare, Grigorie Bogoslov și Ioanu Zlatoustu, întru zilele prea luminatului domnu, Ioan Costandin Basarab Voivod Brâncoveanu și fiind osteritoriu Kir Ștefan, eromonah egumen ot Arnota; lunie 24 dăni, vleit 7218 = (1710)*”.

Despre acest metoh avem foarte puține cunoștințe, asupra vieții lui duhovnicești și asupra stării lui materiale. O catagrafie de la 1829 arată că în interior „*biserica este zugrăvită peste tot, numai tinda din afară este sadea, nevăruită, cum și pe dinafară peste tot asemenea sadea, dar de cutremurile din vremuri i-au crăpat zidurile din fundul altarului până în tinda de afară*”²⁵. Era acoperită cu șindrilă de brad și pardosită cu „*cărămidă fărâmată*”. Învelișul bisericii fusese făcut de un chir Nicolae, în anul 1826. Toate veșmintele și cărțile erau rupte și stricate. Casele de asemenea erau stricate²⁶.

Se spune că Dobricenii, acest metoh al Arnotei, a fost reședința unui vlădică ce hirotonea preoți. Această informație a fost culeasă de Preotul D. Cristescu, cel care în 1937 scria istoricul Sfintei Mănăstiri Arnota, de la Părintele Teodor Bălășel din Ștefănești – Vâlcea, care posedă un manuscris lămuritor în această privință.

Ultima informație despre această biserică o avem din anul 1840. Ea apare menționată într-o *Catagrafie* „Nr. 28, anul 1840, Martie”, la acea dată având sfinte vase de cositor, două perechi de odajdii și o cădelniță de alamă. În aceeași *Catagrafie*, în care erau înscrise date importante referitoare la mănăstirile și bisericile din Eparhia Râmnicului, comuna Dobriceni este menționată ca fiind alcătuită din cinci mahalale, dintre care patru erau moșii ale Sfintei Mănăstiri Arnota (Dobriceni, Suseni, Gruieri și mahalaua Schitul Arnotii) și una singură moșie moștenească, și anume Budurăștii²⁷.

După această dată începe ruinarea acestei biserici, care s-a continuat cu vremea. Astăzi nimic n-a mai rămas din această veche ctitorie și vatră monahicească. Se pare că ruina totală a venit după secularizarea averilor mănăstirești, când schitul Dobriceni nu s-a putut întreține cu propriile mijloace materiale²⁸. Istoricul acestui schit și al moșiei Dobricenilor aruncă o lumină vie asupra așa-zisei libertăți a țăranilor liberi din acea vreme. Ei se găseau în situația paradoxală de a fi oameni liberi, dar obligați la o muncă (corvoadă obligatorie) de care nu se putea elibera decât prin rumânie, adică vânzarea la un boier sau la o mănăstire, care să-i scoată de la îndatoririle pe care le aveau față de domnie. Pe locul unde fusese acest schit acum trei sute de ani se află o capelă de cimitir ridicată în vremurile mai noi. Două toponime ne amintesc de existența unei moșii și a unui schit care au fost cândva ale Mănăstirii Arnota: *La Metoc*, referitor la lăcașul de cult de odinioară, și *În Țigănie*, toponim care se referă la fosta moșie a lui Matei Basarab, pe care voievodul a așezat robi Țigani pentru munca pământului.

Chiar dacă a dispărut, schitul Dobriceni atestă continuitatea vieții spirituale la poalele Carpaților, unde au existat schituri și biserici de mir în preajma și sub oblăduirea ctitoriilor voievodale, care erau focare de cultură și de trăire intensă a vieții în Hristos. Acestea au menținut vie flacăra credinței pe aceste meleaguri și au constituit în același timp un reazem și un loc de refugiu și de alinare sufletească pentru români în momentele grele ale istoriei. Pe tot cuprinsul țării avem sfioase și modeste amintiri, care aduc din viața de odinioară mărturia zbuciumului și pietății acestui popor, cele două extreme din care și-au asigurat existența între celelalte neamuri de sub soare.

Bibliografie

- Andreescu 1969 – Ștefan Andreescu, *Mai bun n-a fost nici un domn*, în „Magazin istoric”, III, 1969, 12 (33), p. 26-32.
Bilciurescu 1980 – Constantin Bilciurescu, *Mănăstirile și bisericile din România, cu mici notițe istorice și gravuri*, București, 1980.
Bondoc 2002 – Dumitru Bondoc, *Costești-Vâlcea, 45 secole de istorie și civilizație. Monografie*, Râmnicu Vâlcea, 2002.
Bulat 1926 – Toma G. Bulat, *Inscripții din bisericile oltene*, în „Arhivele Olteniei”, V, 1926, 24, p. 123-124.
Cândea coord. 2003 – Acad. Virgil Cândea (coord.), *Istoria românilor*, vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, București, 2003.
Cristescu 1937 – Preotul D. Cristescu, *Sfânta Mănăstire Arnota*, Râmnicul-Vâlci, 1937.
Docsănescu 1981 – Nicolae Docsănescu, *Valea Voievozilor*, București, 1981.

²³ Vărtosu 1933, p. 136.

²⁴ Cristescu 1937, p. 89-90 și Bulat 1926, p. 123.

²⁵ Cristescu 1937, p. 90.

²⁶ Cristescu 1937, p. 90-94.

²⁷ Popescu-Cilien 1941, p. 31-32.

²⁸ Popescu-Cilien 1956, p. 125.

- Giurescu 1946 – Constantin C. Giurescu, *Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*, în *Prinos închinat I.P.S. Nicodim, patriarhul României*, București, 1946, p. 167-176.
- Giurescu și colab. 1971 – Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1971.
- Nicolae 1982 – Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, București, 1982.
- Popescu-Cilieni 1941 – Preotul I. Popescu-Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Craiova, 1941.
- Popescu-Cilieni 1956 – I. Popescu-Cilieni, *Schituri oltene necunoscute. Schitul Dobriceni-Vâlcea, metohul Arnotei*, în „Mitropolia Olteniei”, VIII, 1956, 1-3, p. 124-125.
- Popescu-Dolj 1969 – Alexandra Popescu-Dolj, *Un document de la Matei Basarab pentru Mănăstirea Arnota*, în „Mitropolia Olteniei”, XXI, 1969, 5-6, p. 416-419.
- Sandu 1976 – Pr. Dumitru Sandu, *Eparhia Râmnicului și Argeșului. Monografie*, vol. II, Râmnicu Vâlcea, 1976.
- Tamaș 1985 – Cornelui Tamaș, *Arnota în timpul domniei lui Matei Basarab*, în „Studii vâlcene”, VII, 1985, Râmnicu Vâlcea, p. 53-56.
- Vârtosu 1933 – Ion Vârtosu, *Biserici de lemn și cruci de piatră din județul Râmnicul-Vâlcei. Inscripții*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, XXVI, 1933, 77, p. 133-138.
- Viața Bisericească 1941 – *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL TROIȚELOR DIN MĂRGINIMEA SIBIULUI. TROIȚELE DIN FÂNTÂNELE (FOST CACOVA)

Drd. Adrian Stoia

Abstract. *Contributions to the study of Roadside Crosses from Mărginimea Sibiului. Roadside Crosses from Fântânele (old Cacova).* Built on the roadsides, at borders, at springs, at bridges or next to houses, roadside crosses from Mărginimea Sibiului remain over time a testimony of faith and hope of the inhabitants of this territory who tried hard moments of history. Built of stone or wood, decorated in most cases with painting, the cross protects the place where it was built, and at the same time, remains until today a testimony of countryfolk artistic taste. Restorations from recent years, not always inspired, unfortunately often replaced the original painting with a new one, different from the traditional art.

Cuvinte cheie: Mărginimea Sibiului, Fântânele, troițe, icoană, pictură, credință.

Keywords: Mărginimea Sibiului, Fântânele, roadside cross, icon, paint, faith.

Situat pe versantul nordic al masivului Cindrel, înconjurat de dealuri împădurite, grădini cu pomi fructiferi și fânețe, satul Fântânele este atestat documentar în anul 1366¹. Aparținătoare administrativ de orașul Săliște, localitatea (fostă Cacova, Kakova, Krebsbach, Krippesseifn, Krebsbach, Szebenkákova)² face parte din salba de sate românești care formează Mărginimea Sibiului, cu populație compact românească, aparținătoare cultului ortodox, renumită pentru efortul depus în păstrarea credinței, în momentul în care în Transilvania, la cumpăna secolelor XVII-XVIII, populației românești i-a fost impusă de către autorități „unirea cu Roma”.

Vechea biserică de lemn și cimitirul localității a funcționat până în anul 1770 în Progadie, pe Vale. Distrusă de alunecările de teren, s-a impus construirea unei noi biserici, aceasta fiind zidită, fără turn, între anii 1771-1774, pe coasta dealului Laz, unde au fost mutate și osemintele din cimitirul vechi³. Turnul noii biserici a fost ridicat două decenii mai târziu, așa cum aflăm din pisania pusă la intrare: „Cu ajutorul Sfintei Troițe s-au zidit acest turn din temelie în zilele Prea înălțatului împărat Francisc al II-lea, păstorind turma credincioasă Pravoslavnicul episcop neunit Gherasim Adamovici, iar preoții sfintei biserici, popa Dumitru Ciucur, popa Toma Andrei, popa Ioan Proca și s-au zidit cu toată cheltuiala robilor lui Dumnezeu Danil Jogărean cu muiera lui Soră au plătit jumătate, iar jumătate au plătit Ioanș Jogărean, Dan Jogărean și Stanciu Pârtoșea cu muierile lor Coma, Maria, Marina, fiind curatori sfintei biserici Oprea Crâștea, Petru Sântea crâșnic, Oprea Sântea jude, Maria Jogărean prescurariță, Vasile Muntean zugrav, să le fie pomenire 1794 iulie 14”⁴.

Împrejurările politice nefavorabile sau cele economice, deseori conflicte cu autoritățile, au făcut ca mai ales după anul 1764, moment în care sătenii au fost declarați iobagi de către consiliul orașului, construcția de troițe, pe lângă funcția sacră, ritualică, să primească și o funcție politică, de rezistență față de autorități și care, în cazul nostru, să marcheze în același timp hotarul dintre satele aflate în vecinătatea Sibiului. Prezența sfinților militari în iconografia troițelor, amintește parcă caracterul politic al tensiunilor existente în epocă. Cu toate acestea, rolul lor principal rămâne cel spiritual. Troițele și crucile din lemn sau piatră, așezate la răscruci de drumuri, la poduri, izvoare sau la hotar sunt o formă de manifestare a evlaviei populare „...un fel de alfabet al memoriei... Tot mergând spre marginea satului, înainte de hotar se află un loc aparte, care pare să amestece două lumi, cea văzută și cea nevăzută; cimitirul satului, așezarea pământească a celor trecuți pe ceea lume, este o pădure de cruci care de multe ori respectă alcătuirea neamurilor și a vecinătății satului. Este un alt prag, o altă trecere, înainte de a pași dincolo de hotar. Crucea de hotar, mai impozantă decât cele dinlăuntrul așezării, este făcută să însoțească drumețul în depărtări, atât timp cât va fi văzută, pentru că drumul în afara satului presupune o stare limită, fragilă, în afara unui spațiu protejat, locuit și domesticit. De aceea drumurile sunt și ele întărite cu cruci...”⁵. O altă rațiune a construcției lor, venită din vremurile străvechi, a fost aceea de păstrare a funcției comemorative. Au fost zidite ca un prinos adus eroilor patriei, căzuți în urma numeroaselor războaie sau ridicate în amintirea unui dispărut monument de cult aflat cândva în acele locuri⁶.

Dacă așa cum presupunea Nicolae Iorga, în vremurile mai vechi troița suplinea uneori lipsa bisericii, aici având loc toată slujba, nu trebuie să ne mire grija cu care aceste monumente, adevărate documente ale memoriei spiritualității românești, au fost păstrate și întreținute de localnici. Împodobite cu pictură, protejate prin construcții de piatră sau lemn, acestea s-au bucurat întotdeauna de o deosebită apreciere în rândul sătenilor. Patronajul lor, strâns legat de

¹ Moga 1973, Ștefan Pascu 1979 *apud* Mișinger 2006, p. 77

² Stoicescu 2012, p. 445

³ Hanzu 2013, p. 89

⁴ *Ibidem*.

⁵ Popescu 2007, *apud* Nicolae, Rustoiu, Dumitran 2010, p. 28

⁶ Nicolae, Rustoiu, Dumitran p. 33

responsabilitatea îngrijirii peste timp a monumentului, îi revenea familiei ctitorilor, fapt remarcat în denumirea după care se recunoaște troița (ex. „Crucea lui Balteș”, „Crucea de la Miclăuș”, etc). Responsabili cu pictarea lor au fost meșterii români, zugravi de biserici și icoane, pregătiți adeseori în școlile de pictură ale mănăstirilor din Țara Românească, renumiții iconari formând apoi școli de pictură în Transilvania, dacă ar fi să amintim doar pe cele din Mărginime sau cel de pe Valea Sebeșului, de la Laz.

Tocmai pe această prezență a imaginii ortodoxe, fie ea pictată sau zidită, în spațiul rural îndeosebi, s-a grefat bogata tradiție folclorică a localnicilor. În ziua de Înălțarea Domnului feciorii și fetele din satul Fântânele, de regulă îmbrăcați în costumele tradiționale, desfășoară obiceiul numit ocolitul troițelor, specific zonei. Feciorii călări ocolesc toate troițele de trei ori iar fetele cântă „Sfântă cruce, nu te duce...”⁷.

În prezentul studiu am încercat să repertoriem crucile și troițele păstrate în vatra satului Fântânele⁸. Nu am reușit să le studiem pe cele care se află în afara spațiului locuit al satului, dar de a căror existență avem cunoștință. Așa cum menționa Ilie Hanzu în monografia dedicată localității: „în toți munții Cacovei există cruci, și semnul crucii pe arbori seculari și pe pietre. Amintesc crucea din fața Ujbei, crucea de la capul Dosului, de la fostul schit de călugări, în progadiie există o cruce masivă de piatră pe locul unde a fost altarul vechii biserici din Vale, crucea de la potecul morii, crucea Tăbului, crucea Ispasului de pe Măgurice și altele...”⁹

Nu putem trece mai departe fără să remarcăm faptul că deși multe din aceste monumente de spiritualitate ortodoxă sunt bine întreținute, „restaurările” petrecute de-a lungul timpului au distrus în majoritatea cazurilor definitiv iconografia originală, înlocuită brutal și neîndemânatic adeseori, de una nouă, străină adevăratei tradiții populare românești.

În apropierea haltei C.F.R. Sibiel, la intersecția drumului dintre Orlat cu cel de Sibiel, se află o „cruce de răscruce” (planșa 1a, 1b), aparținătoare localității Fântânele. Crucea din marmură albă, cu mărimea de 132x61 cm¹⁰, are pe una din fețe un barsorelief care reprezintă un coș cu trandafiri, sub el este sculptată inscripția donatorilor: „Doamne ajută / Ridicată de familia / MITICĂ MILEA / soția MARINA / Fiicele MARINA, / MIRUNA, GEORGIANA / 26.10.2008”. Crucea este montată pe un soclu de piatră cu lățimea de 140 cm, pe care sunt așezate în stânga și dreapta două cupe din piatră, pentru flori. Pe postament este prinsă o placă de marmură cu inscripția: „Singură iubirea / unește zidirea cu / Dumnezeu”.

O altă troiță (planșa 2a, 2b) este situată la intrarea dinspre est în localitate, lângă fosta moară, ridicată în partea dreaptă a drumului ce leagă halta C.F.R. de localitatea Sibiel. Aflată la intersecția drumului mai sus menționat cu un drum secundar, de ogor, vechea troiță amintită sub numele „Crucea de la moară”¹¹ a existat până în anul 2002 la 8 m de actualul amplasament¹². Vechea cruce a fost așezată pe noua poziție pe un soclu de plan pătrat din ciment având înălțimea de 30 de cm și lățimea de 130 cm. Troița din lemn de brad are înălțimea de 190 cm (fără acoperișul piramidal de țiglă) și lățimea de 127 cm, stâlpii laterali sunt uniți printr-un gard de protecție din lați de lemn, cu înălțimea de 85 cm. Are un acoperiș din țiglă, în patru ape, în vârful căruia este montată o cruce din metal.

Crucea trilobată de lemn din interior, înaltă de 142 cm, are lungimea brațelor transversale de 55 cm și lățimea 13.5 cm. Pe un fundal albastru deschis, are reprezentată pe una din fețe imaginea lui Hristos răstignit, de o parte și de cealaltă sunt pictați Sf. Fecioară și Sf. Apostol Ioan. Sub cruce este zugrăvită o scară, la baza căreia este incizat în lemnul crucii câteva cifre, posibil data construcției sau a unei renovări ulterioare (1887?). Deasupra lui Hristos răstignit, este pictat între nori, soarele și luna. La postament, legate de crucea mare a troiței sunt sculptate alte două cruci mai mici de o parte și de cealaltă a acesteia, model des întâlnit în Mărginime.

Pe cealaltă față a crucii, o interesantă repictare redă *Bunul Păstor*, deasupra lui Hristos este zugrăvit Sfântul Duh în chip de porumbel, asupra căruia veghează Tatăl Ceresc într-o postură orantă. Scena inițială, *Botezul Domnului*, distrusă de intemperii nu a mai fost recunoscută probabil de actualul pictor, care a pus în mână Mântuitorului un toiag, iar pe îngerul din dreapta, cu năframă în mână, l-a repictat cu chipul Sf. Fecioare. Pe această față a crucii, la baza brațului vertical este sculptată o mică cruce trilobată, cuprinsă în scheletul de metal care susține în postamentul de ciment crucea.

După intrarea în sat, pe același drum dinspre est, la intersecția străzii Bisericii cu Huda Sibiului, în dreptul casei cu numărul 108, este zidită o troiță numită „Crucea lui Balteș” (planșa 3a, 3b), văruiată în alb, cu gard din uluci de

⁷ Mișinger 2006., p. 188.

⁸ Gratiudinea noastră cercetătorului Valerie Deleanu, cel care a adunat cu conștiinciozitate fișele tehnice ale monumentelor din Mărginimea Sibiului în Arhiva Științifică a Muzeului Astra din Sibiu

⁹ Hanzu 2013, p. 88

¹⁰ Mulțumesc pe această cale dlui. Alexandru Bucur pentru ajutorul acordat în măsurarea monumentelor

¹¹ Mișinger 2006., p. 164

¹² A. Ș.M. A., Fond Rep. (sat Fântânele), dosar nr. 6989/2010, fișă rep. clasa A12., autor fișă Valer Deleanu

lemn postat în arcadele ferestrelor ce se deschid în cele patru laturi ale zidului, prin care se zărește crucea de lemn din interior. Inițial troița a fost văruiată în albastru, așa cum lasă să se întrevadă o mică pată de culoare situată pe una din laturi. A fost donată de familia Balteș în prima jumătate a secolului al XIX-lea¹³. Legat de acest monument, tradiția locală face ca după terminarea slujbei de Rusalii, participanții la Sfânta Liturghie să se deplaseze în procesiune la această troiță, unde se săvârșește slujba de sfințire a apei și se fac rugăciuni speciale pentru semănături¹⁴.

Ridicată pe un postament de plan rectangular cu laturile de 256x244 cm și înălțimea de 85 cm, troița are înălțimea (fără postament) de 235 cm, în partea superioară este acoperită cu o învelitoare din țiglă în patru ape, pe care este așezată o cruce din metal. Pictura din interior, păstrează zugrăvit în centrul cupolei, în medalion policrom, iconografia „Celui Vechi de Zile”¹⁵, alături de o interesantă interpretare a Sfântului Duh zugrăvit în în mandorlă. În jurul imaginii centrale în medalioane sunt redați apostoli care țin în mâini filactere cu înscrisuri. Între elementele grafice folosite, cea mai utilizată este imaginea viței de vie, simbol consacrat al creștinismului, care în tot câmpul imaginii umple spațiile dintre medalioane.

Pe intradosul arcadelor sunt zugrăvite personaje testamentare și heruvimi. În filactera din mâna unui personaj se poate identifica textul înscris: „Blagoslovită este Împărăția Tatălui din cer...” Într-un cartuș, se păstrează o inscripție scrisă în grafie chirilică: „Cu ajutorul Sfintei Troițe sau zidit si sau zugrăvit aceasta sfântă cruce/cu cheltuiala dumnealor Oprea Bârs răpo/sat și cu (...) Maria cu (...) /acești oameni (...) Oprea Popa, Oprea Miclăuș/loan și Dumne (...) Bucur Jogărean (...) /soră dăm Stănilă cu (soția?) /ca să le fie pomenire viașnică/1819”¹⁶.

Crucea trilobată de lemn din interior are înălțimea de 140 cm, lățimea brațelor de 75 cm și grosimea de 8 cm. Pe una din fețe este zugrăvit *Botezul Domnului*, Hristos în centru cu mâinile la piept, este flancat de Sf. Ioan Botezătorul și un înger care ține în mâini un ștergar. La baza crucii o inscripție în vopsea albastru azur, pe fundalul crem, amintește anul și persoana care s-a ocupat de renovare: „1992 RENOVAT S. STĂNIȘOR”¹⁷. Cealaltă față a crucii poartă zugrăvită imaginea lui Hristos răstignit, în stânga și dreapta fiind pictați câte un pâlâc de palmieri, deasupra crucii într-un nor este redată imaginea soarelui și a lunii, iconografie des întâlnită în Transilvania. În partea inferioară a brațului vertical al crucii, abia vizibilă o inscripție în chirilică lasă tot mai greu să se descifreze textul incizat: „ACEASTĂ SFÂNTĂ/CRUCE SAU FĂCUT/DE ROBUL LUI DUMNEZEU MAT(EI?)... ICOE (?) /... 1801(?)”.

Așezată într-o răscruce a satului, la următoarea intersecție cu un drum care coboară spre stânga părăsind strada Bisericii, este edificată o altă troiță, renovată conform inscripției de pe cruce în anul 1985 de același Sena Stănișor (planșa 4a, 4b). Este vorba de „Crucea de la Miclăuș”, ridicată în anul 1802 în fața caselor numitului Miclăuș¹⁸. Troița, așezată pe un postament de piatră, are scheletul construcției din bârne de lemn date cu ulei negru, pe care este plasat un acoperiș de țiglă în patru ape, deasupra căruia este prinsă o cruce de metal. Până la înălțimea de 100 cm include de jur împrejur un zid de cărămidă cuprins în scheletul bârnelor. Crucea de lemn din interior de formă trilobată, înconjurată de alte două cruci mai mici la bază, este vopsită în albastru deschis, în partea superioară fiind inscripționat anul ridicării – 1802. Iconografia crucii, cuprinde pe una din fețe scena *Isus pe cruce*, Mântuitorul fiind zugrăvit între doi îngeri, unul în veșmânt verde, celălalt în veșmânt de culoare albastră. Deasupra crucii, între nori, este pictat soarele și luna. Pe cealaltă față a crucii este redată scena *Botezului*, Isus Hristos înconjurat de două personaje: Ioan Botezătorul și un înger cu ștergar în mână. Deasupra Mântuitorului, dintr-o reprezentare iconografică a *Trinității*, coboară raze pictate în culoare galbenă asupra întregii scene. Renovarea picturii din anul 1985 a acoperit și în acest caz aproape în totalitate vechea pictură, așa cum s-a întâmplat la majoritatea acestor monumente.

Continuând drumul, la intersecția străzilor Bisericii cu Pârâul Macrii (o stradă care coboară înspre stânga), întâlnim altă troiță cunoscută sub numele „Crucea de la Pârâul Macrii” (planșa 5a, 5b). A fost ridicată în anul 1807 de un sătean numit Ioan (Onica) Hanzu, „drept mulțumire că fratele lui n-a cumpărat moșia din vechiul regat, ca proprietate casnică, și a renunțat la arvuna dată boierului pentru moșia unde sta cu oile și trăiau locuitorii a cinci sate”¹⁹. Monumentul zidit are înălțimea de 330 cm și lățimea de 210 cm, deasupra lui fiind ridicat un acoperiș în patru ape cu învelitoare din țiglă, în vârf este așezată o cruce din metal. Pereții exteriori ai troiței zugrăvite în alb, sunt decorați cu numeroase ornamentații în stuc. Cele patru arcade deschise în zidărie au lățimea de 75 de cm, înălțimea de 145 cm și sunt protejate printr-un gard de uluci subțiri din lemn. Interiorul troiței și al arcadelor este pictat. Pe intradosul stâlpilor

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Mișinger 2006, p. 164, 189

¹⁵ Iconografia se inspiră din teologia sintetizată în cântările Bisericii: „Scăpând de legile firești, Fecioară, ai născut curată mai presus de fire, prunc tânăr pe pământ, pe Cel ce este dătător de lege și Vechi de zile, Cerule înțelegător al Făcătorului tuturor”. (*Triod*, 1986, p. 411), sau în *Mineiul Lunei Fevruarie*, din 1929 „Cel vechi de zile, carele legea de demult în Sinai a dat lui Moise, astăzi prunc s-a văzut. Și după lege ca un făcător al legii, legea plinind, în biserică s-a adus, și bătrânului S-a dat”

¹⁶ Mulțumesc pe această cale Lect. Dr. Ioan Ovidiu Abrudan pentru sprijinul acordat în descifrarea înscrisului

¹⁷ Este vorba de Sena Stănișor, cel care a renovat mai multe troițe din sat

¹⁸ Mișinger, 2006, p. 162; Voicu-Vedea, Părean, 2008, p. 201

¹⁹ C. Mișinger 2006, p. 162; Hanzu 2013, p. 88

masivi de zidărie, este pictat pe un fundal albastru cu stele albe scena *Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul*, medalioane de martiri sau sfinți sunt pictați pe arcele ferestrelor (Sf. Paraschiva, S. Marina, Sf. Marta, Sf. Susana, Sf. Salomea, Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae, Sf. Vasile, Sf. Ioan etc). Cupola troiței, pictată și ea cu aceeași culoare de fundal, conține imaginea *Sfintei Treimi*, încadrată în elemente grafice policrome ce dau dinamism întregii scene și este înconjurată de imaginea sfinților apostoli zugrăviți în medalioane cu fundal cărămiziu. Crucea mare din lemn, trilobată, ridicată în interior, are la bază de o parte și de cealaltă, sculptate alte două cruci de dimensiuni mai mici, cea din dreapta a pierdut brațele orizontale și partea superioară. Pe fața dinspre strada Bisericii, este zugrăvit *Iisus Hristos pe cruce*, flancat în trei laturi de câte un personaj testamentar, redat în bust. Pe cealaltă față a crucii, dinspre Pârâul Macrii, pe un fundal albastru ceruleum, este redat *Botezul Domnului*, Hristos este flancat de Sf. Ioan Botezătorul și de un înger cu ștergar în mână. Deasupra lui Iisus, în nori, este pictat *Sfântul Duh*, în chip de porumbel, din care se revarsă raze aurii asupra Mântuitorului.

Troița din curtea bisericii (planșa 6a, 6b), renovată în anul 1985 de către Sena Stănișor, conform unei inscripții plasate pe partea laterală a crucii de lemn, este ridicată lângă peretele sudic al naosului bisericii. Crucea centrală este protejată de o construcție contemporană din lemn și cărămidă, cu lățimea de 130 cm și înălțimea de 200 cm (fără acoperiș). Deasupra ei este ridicat un acoperiș din țiglă, în patru ape, pe care este montată o cruce din metal. Crucea trilobată din interiorul troiței are la bază alte două cruci de dimensiuni mici, la stânga și dreapta, asemeni altor modele ridicate în localitate. „Restaurarea” contemporană a intervenit în acest caz brutal asupra vechii picturi, acoperind imaginea originală cu o vopsea stridentă. Iconografia redă pe una din fețele crucii, într-un fundal albastru, *Răstignirea*, Hristos crucificat este înconjurat de Sfânta Fecioară și de Apostolul Ioan. La partea inferioară a brațului vertical este pictată o altă cruce alături de care este inscripționat anul 2012. Pe cealaltă față, pictorul a înfățișat scena *Botezului*, în care Hristos în apa Iordanului este înconjurat de Sf. Proroc Ioan Botezătorul și de un înger care ține în mână un ștergar.

În apropierea bisericii, în nișa zidului casei cu numărul 66, unde a locuit un sătean pe nume Albiță Nicolae, este așezată o altă cruce de lemn, cunoscută sub numele de „Crucea de la Albiță”²⁰ (planșa 7a, 7b). În mod fericit protejată de intemperii printr-o ușă din metal și sticlă, vechea cruce de lemn păstrează încă frumoasa pictură inițială. Crucea, cu înălțimea de 200 cm și lățimea de 68 cm, poartă iconografia *Botezului Domnului*, Iisus Hristos este zugrăvit la intersecția brațelor crucii, înconjurat de Sf. Proroc Ioan Botezătorul și de un înger, deasupra scenei, în nori, veghează Sfântul Duh. Sub scena *Botezului*, pe brațul vertical al crucii este zugrăvit Sf. Ierarh Nicolae, patronul spiritual al donatorului. Crucea posedă butoni de lemn la capete, în partea laterală dreapta este inscripționat anul 1885.

Lăsând în urmă monumentul eroilor căzuți în primul Război Mondial, drumul cotește spre stânga, unde zărim o troiță contemporană, de forma aediculară, zidită la marginea unui gard din lemn. Construcția (Crucea lui Ilie²¹) ridicată pe o fundație de beton (planșa 8a, 8b), are deschizătura spre stradă de 275 cm, pereții laterali cu lungimea de 210 cm și înălțimea de 240 cm. Stâlpii zidiți pe trei dintre laturi se termină în arcade, acoperișul în patru ape este învelit în țiglă, în partea superioară fiind plasată o cruce din metal. Crucea zidită în interior are mărimea de 185x115 cm iar la intersecția brațelor are lipită o icoană tipărită, cu rama din metal.

Din apropierea Căminului Cultural dacă părăsim strada principală spre stânga, ajungem la Muzeul etnografic și de artă bisericească, în incinta căruia se află amplasată altă troiță (planșa 9a, 9b). Conform inscripției, vechea troiță a fost mutată în Muzeul Civilizației Populare Tradiționale ASTRA din Sibiu. Aceasta era pomenită în vechile hrisoave domnești ca semn de hotar, pictura sa fiind realizată aproximativ cu două secole în urmă²². Noua troiță situată în curtea muzeului păstrează tematica picturii inițiale, pe crucea din piatră cu două brațe orizontale, asemănătoare ca formă unei cruci arhiepiscopale²³, înfățișează tema *Hristos pe cruce*, într-o casetă dedesubtul acestei scene este redat Sf. Ierarh Nicolae, sub care este zugrăvit un citat din Noul Testament: „CĂCI CUVÂNTUL CRUCII, PENTRU NOI, ESTE PUTEREA LUI DUMNEZEU (I COR 1, 18). Pe părțile laterale ale crucii sunt pictați în medalioane Arhangheli și Sfinți. Mărimea crucii este de 210x68 cm cu lățimea de 27 cm. Aceasta este protejată de o construcție de lemn (175x190 cm) cu patru stâlpi la colțuri, sculptați cu motive geometrice la partea superioară, pe care este așezat un acoperiș de țiglă, în patru ape, deasupra acestuia fiind montată o cruce din metal. Pe scheletul de lemn al construcției este prinsă o tablă cu inscripția: „ÎNTRU SLAVA LUI DUMNEZEU, S-A ZIDIT ACEASTĂ TROIȚĂ CU AJUTORUL D-LUI ILIE CARABULEA ȘI A UNOR OAMENI DE BINE, DUPĂ CEA VECHIE – MUTATĂ ÎN MUZEUL CIVILIZAȚIEI POPULARE TRADIȚIONALE – SIBIU – CU EFORTUL ACESTUIA, ÎN VARA LUI 1999. ZUGRAV MARIAN VERZA. S-A SFINȚIT LA 10 – OCT. – 1999”.

În apropierea muzeului, la o intersecție (*Răscrucea la Crucean*²⁴), lângă casa cu numărul 17, întâlnim o altă troiță din lemn (planșa 10a, 10b). Ridicată în anul 2003 pe un postament din beton, are dimensiunile de 155x200 cm și

²⁰ C. Mișinger 2006, p. 164

²¹ A.Ș.M.A., Repertoriul, dosar nr. 6989/2010, f.f., înreg.: V. Deleanu

²² Mișinger 2006, p. 164

²³ Nicolae, Rustoiu, Dumitran 2010, p. 12

²⁴ A.Ș.M.A., Rep., dosar nr. 6989/2010, f.f., înreg.: V. Deleanu și colab.

este acoperită cu țiglă, deasupra căreia este montată o cruce din metal. Crucea de lemn din interior (205x100 cm) poartă iconografia *Iisus pe cruce* dedesubtul căreia este zugrăvită o inscripție care acoperă o alta mai veche. Din vechea inscripție, după o listă de nume, se mai poate identifica „...AL BISERICII ȘI AL SATULUI CACOVA. IULIE 2003”. Inscripția actuală poartă următorul text: „RIDICATĂ ÎNTRU / PREAMĂRIREA LUI / DUMNEZEU: TATĂL, / FIUL ȘI SF. DUH, ÎN / IULIE 2003. / SFINȚITĂ LA / 20 IULIE 2004 – / SF. MĂRITUL / PROROC ILIE”. Peste drum de această troiță a existat o alta numită *Crucea Romoșoaiei*, construită în 1806 și cedată în anul 1999 Muzeului Astra Sibiu²⁵.

Următoarea troiță a satului este cunoscută sub numele „Crucea de sub Curătură”²⁶ și este amplasată în fața casei cu numărul 219 (planșa 11a, 11b). Construcția din lemn care protejează crucea are lățimea la stradă de 140 cm cu laturile din stânga și dreapta de 150 cm, înălțimea de 230 cm (fără acoperiș) și este închisă între cei patru stâlpi cu un gard din lați de lemn vopsiți în verde. Este ridicată pe un postament din ciment, acoperișul este în patru ape cu învelitoare din țiglă, deasupra căreia este așezată o cruce din metal. Crucea trilobată are dimensiunile de 190x50 cm, la postament este încadrată de alte două cruci care au înălțimea de 52 cm. La partea inferioară a brațului vertical este sculptată o cruce trilobată. Iconografia redă tema *Răstignirii*, și aici se văd urmele numeroaselor repictări.

La mică distanță de aceasta, spre ieșirea din sat (sau intrarea dinspre Halta Sibiel), se află o altă troiță cunoscută sub numele de „Crucea Florii” (planșa 12a, 12b), construită de un sătean pe nume Florea, la sfârșitul secolului al XVII-lea²⁷. Construcția care adăpostește vechea cruce este ridicată recent, pe un schelet din lemn de brad și are dimensiunea de 170x190 cm. Este acoperită cu o învelitoare bituminoasă, în patru ape, deasupra căreia a fost așezată o cruce. Între stâlpii de lemn a fost construit un gard de protecție din lați de lemn tăiați ornamental. „Crucea Florii” are înălțimea de 190 cm și lungimea brațelor orizontale de 90 cm. Forma ei este unică în acest sat, piciorul vertical este lung și se termină în partea superioară printr-un braț scurt trilobat, pe care este pictat un porumbel. Crucea este pictată în albastru, brațele orizontale sunt scurte și terminate în unghi drept, la intersecția brațelor un medalion central lasă loc unei iconografii a *Învierii*, în jurul acesteia fiind pictate în cerc stele aurii. Pe fața dinspre stradă, sub iconografie, o inscripție: „Renoită de Soră Carabulea/n. Cristea” urmată mai jos de anul renovării (1885?). Pe cealaltă față, în partea inferioară găsim o altă inscripție: „Sa ridicat această Sfântă Cruce / de Oprea și Soră Florea pela / anul 1750”. Crucea pare prinsă direct în pământ și întărită cu o piatră legată de brațul vertical prin chingi de metal.

„Crucea lui Stroe”, este ultima din șirul celor așezate la marginea drumului care iese din localitate înspre gară. Crucea din piatră (planșa 13) așezată pe un soclu, amplasată vis-a-vis de casa cu numărul 246, are înălțimea de 175 cm și lungimea brațelor orizontale de 38 cm. Pe ea este incizat în grafie chirilică și apoi accentuat prin vopsea neagră un textul care cuprinde numele donatorului – Ion Stroe: „LCXC / NIKA / ION STROE / 1860”. Într-o casetă, la baza crucii este inscripționat MATI / 2. La intersecția brațelor crucii a fost încastrată o icoană din metal a lui Hristos binecuvântând.

„Crucea din progadia veche” este ridicată pe locul altarului fostei biserici a localității, demolată din cauza alunecărilor de teren. Crucea din piatră (planșa 14²⁸), cu înălțimea de 165 cm și lățimea de 58 cm²⁹, este incizată și vopsită cu negru pe un contur care urmărește marginile ei. La intersecția brațelor este lipită o icoană, deasupra căreia este scris IHRI. La bază are desenată o altă cruce mai mică deasupra căreia este inscripționat anul 1827.

Avem cunoștință de o altă troiță din lemn, ridicată la 1 km est de localitate, pe culmea nordică a dealului Teiș, amintită drept „Crucea din Augur”, aflată în incinta mormântului eroilor din Regimentul 2 Vâlcea, căzuți în Primul Război Mondial³⁰.

Concluzii. În momentul actual, al unei tot mai năvalnice „modernizări rurale”, în care localnici credincioși doresc restaurarea acestor monumente, înzestrate cu o semnificație simbolică deosebită, ar fi imperios necesară o repertoriare a lor și alcătuirea unei arhive fotografice cât mai cuprinzătoare, dar și conștientizarea asupra riscului modificării definitive a piesei, purtătoare a unei tradiții și culturi populare. Marea majoritate a troițelor din Mărginime și-au pierdut imaginea originală, supuse numeroaselor intervenții, pictura a fost cea care a suferit cel mai mult. Astăzi, în momentul dezvoltării turismului rural, legat desigur arta țărănească (murală, arhitecturală, meșteșugărească, culinară), ar fi necesară conștientizarea autorităților locale asupra punerii în valoare a acestor monumente, dar și a protecției lor, nu numai în fața intemperiilor, cât mai ales în fața kitsch-ului tot mai agresiv la care sunt supuse în ultimele decenii.

²⁵ Mișinger 2006, p. 162

²⁶ *Idem*, p. 164

²⁷ Mișinger 2006, p. 162

²⁸ *apud* A.Ș.M.A., Rep., dosar nr. 6989/2010, poza 4053/7

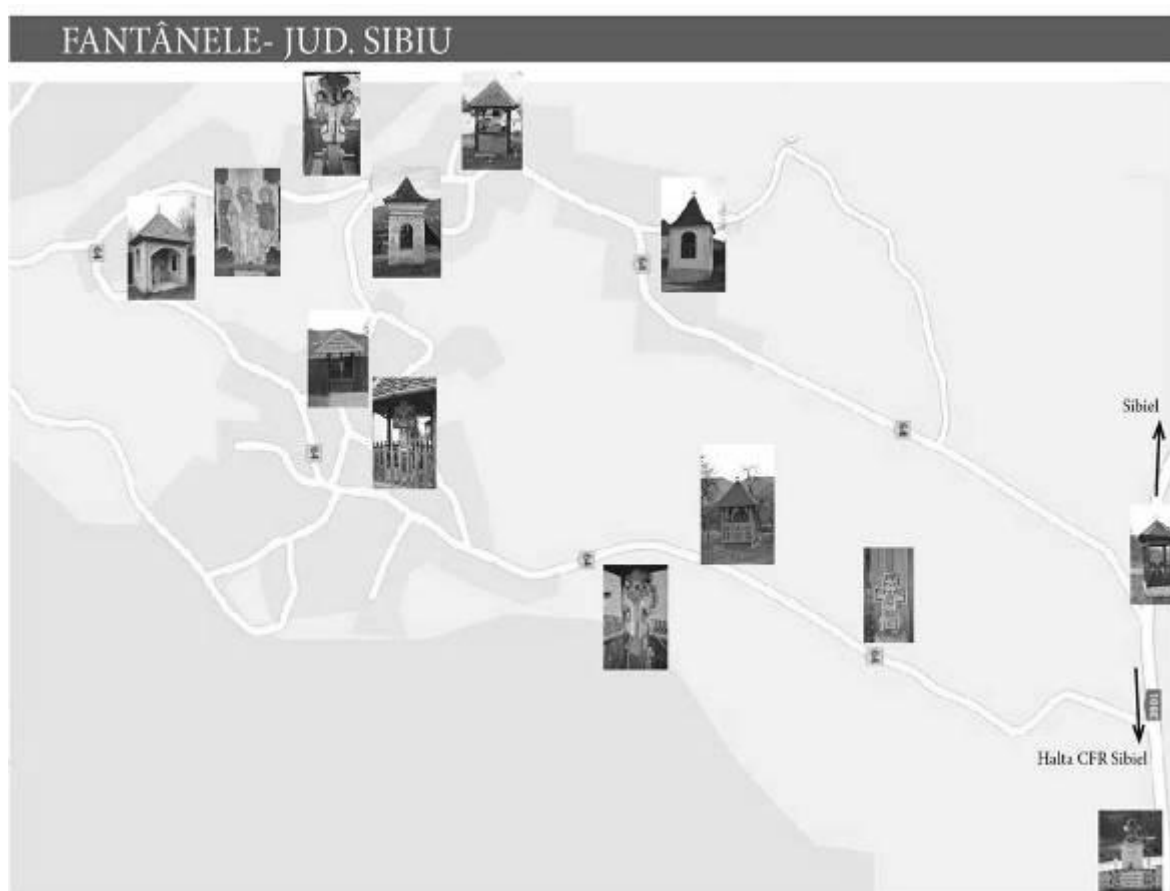
²⁹ A.Ș.M.A., Rep., dosar nr. 6989/2010, f.f., înreg.: V. Deleanu și colab.

³⁰ Voicu-Vedea, Părean 2008, p. 201

Bibliografie

- A.Ș.M.A., Rep., dosar nr. 6989/2010, f.f., înreg.: V. Deleanu – Arhiva Științifică a Muzeului Astra, Fond Repertoriere (sat Fântânele), dosar nr. 6989/2010, fișă repertoriere clasa A12., autorii fișelor: Valer Deleanu, M. Lebu, I. Felea, R. Părean, R. Iancu.
- Mișinger 2006 – Cornel Mișinger, *Monografia satului Fântânele (Cacova) din Mărginimea Sibiului*, Sibiu, 2006.
- Stoicescu 2012 – Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 2012.
- Hanzu 2013 – Ilie Hanzu, *Monografia satului Fântânele (Cacova) Județul Sibiu*, Sibiu, 2013.
- Nicolae, Rustoiu, Dumitran 2010 – Jan Nicolae, Ioana Rustoiu, Ana Dumitran, *Crucea în patrimoniul spiritual al județului Alba*, Alba Iulia, 2010.
- Voicu-Vedea, Părean 2008 – Victor Voicu-Vedea, Ioan Părean, *Mărginimea Sibiului: ghid turistic rural*, Sibiu, 2008.
- Popescu 2007 – Ioana Popescu, *În inima lumii. Crucea – înțelesuri din cărți și din teren*, în „De ziua crucii. Praznic. Însemne”, București, 2007.

Planșe

(planşa 1a, 1b)

(planşa 2a, 2b)

(planşa 3a, 3b)

(planşa 4a, 4b)

(planşa 5a, 5b)

(planşa 6a, 6b)

(planşa 7a, 7b)

(planşa 8a, 8b)

(planşa 9a, 9b)

(planşa 10a, 10b)

(planşa 11a, 11b)

(planşa 12a, 12b)

(planşa 13)

(planşa 14)

apud A.Ş.M.A. Rep., dosar nr.
6989/2010, poza 4053/7

STUDENȚI DIN MEDIAȘ LA UNIVERSITĂȚI EUROPENE (1830-1850)

Drd. Dragoș Lucian Țigău

Zusammenfassung. Die Studenten aus Mediasch an europäischen Universitäten (1830–1850). In dieser Periode wurde den Sachsen ganz klar, dass sie nur durch Kultur und hohe Ausbildung die politische Autonomie, die Sprache und die Nationalität bewahren können. Für die Periode 1830–1850 werden 43 Jugendliche aus Mediasch erwähnt, die Universitätsstudien abgeschlossen haben. Die meisten haben die Universitäten aus Wien, Pest und Berlin besucht. In einigen Familien waren, gleichzeitig oder in verschiedenen Generationen, Personen mit hoher Ausbildung. Der materielle Zustand und die Haltung der Eltern bestimmten entscheidend den Besuch der Kurse. Die hohe Ausbildung kann aus Veröffentlichung von Vorträgen und wissenschaftlichen Arbeiten, sowie aus besonderen Leistungen der postuniversitären Karriere geschlossen werden. Heimgekommen haben die ehemaligen Studenten in verschiedenen Bereichen gearbeitet: im kirchlichen (Dekane, Pfarrer, Prediger) und didaktischen (Lektoren, Professoren, Rektoren) Bereich. Es ist die hohe Anzahl von Ärzten und Apothekern zu bemerken.

Cuvinte cheie: Mediaș, Transilvania, universitate, studenți, doctorat.

Schlagwörter: Mediasch, Siebenbürgen, Universität, Studenten, Doktorat.

După seria „anilor liniștiți” (*Stillen Jahre*), care s-a dovedit a fi o perioadă de stagnare pentru sașii ardeleni¹, a urmat o fază de afirmare a acestei „națiuni”. La sfârșitul secolului XIX, Friedrich Teutsch a evidențiat faptul că „programul popular național prezent își are originea în anii patruzeci ai secolului nostru (...) că viața nouă a acelor timpuri și-a scris pe steag consolidarea spirituală, economică, națională a poporului nostru și a lăsat-o moștenire zilelor ce vor veni (...) Anii patruzeci poartă trăsătura tinerimii, ei tind în același moment spre toate țelurile”². Deceniile premergătoare Revoluției pașoptiste au cunoscut o intensificare a luptei pentru limbă care s-a transformat într-o luptă pentru naționalitate. Sașii dispuneau doar de mijloace intelectuale, fapt subliniat de Stephan Ludwig Roth: „existența națiunii noastre este legată, probabil mai strâns decât la orice alt popor, de biserică și de școală”³. O educație mai bună se putea realiza prin extinderea și modernizarea sistemului școlar din Transilvania, apoi prin facilitarea accesului la universitățile europene, îndeosebi la cele din spațiul german. „Ideea că educația superioară trebuia să fie baza perpetuării naționale, devenise în lupta acelor timpuri ideea călăuzitoare”⁴.

În decadele IV și V ale secolului, învățământul din Mediaș a rămas dominat de Gimnaziul luteran. Consistoriul superior bisericesc elaborase încă din 1823 un plan nou de studii gimnaziale, dar acesta a fost aprobat abia în 1831, modificat la 1834, și pus în aplicare din anul școlar 1835–1836. Planul propunea trei tipuri de cursuri: gramatical, umanistic și filosofic. Cursul gramatical avea patru clase (elementară, etimologie, gramaticală, sintaxistă), la cel umanistic se studia poetica și retorica, iar în cadrul cursului filosofic se predau noțiuni de filologie, filosofie, istorie universală, teologie morală, matematică și științe. Modernizarea s-a concretizat și prin apariția unei clase tehnologice în cadrul școlii orășenești⁵. În anul școlar 1839–1840 s-a aplicat o nouă programă, după următoarea structură: două clase elementare, gimnaziul inferior (*Untergymnasium*) cu patru clase (etimologică, gramaticală, sintaxistă inferioară și superioară) și gimnaziul superior (*Obergymnasium*) cu alte patru clase (două de poetică și două de retorică). Studioșii care doreau să parcurgă o specializare aveau ca opțiuni: cursul filosofic (filologie sau filosofie de câte doi ani) sau cel teologic⁶. Peste câțiva ani (17 august 1845), s-a publicat o altă variantă de programă, care a detaliat conținutul cursurilor din gimnaziul superior și pe cele ale studiilor filosofice (2 ani) și teologice (4 ani). De asemenea, erau precizate numele profesorilor care predau aceste discipline⁷. Structura personalului didactic a rămas aproape neschimbată față de epoca anterioară. Instituția era condusă de un rector, ales dintre absolvenții universităților europene, secondat de un co-rector (*Konrektor*), doi lectori și cinci colaboratori⁸.

La sfârșitul studiilor în școlile din oraș, tinerii aveau cunoștințele necesare pentru a-și continua pregătirea în universități. Experiența era dobândită și prin stagii de practică, realitate evidențiată în cazul câtorva studenți farmaciști. Simon Bruchne, Karl Draser, Andreas Frank, Michael Meyndt, Joseph Oberth, Michael Schmidt și Michael Schuster începuseră să deslușească tainele acestui domeniu ca ucenici în diverse farmacii, înainte de a deveni studenți⁹.

¹ König 2001, p. 109-110. Expresia „*Stille Jahre 1807-1834*” apare ca subtitlu la studiul lui Teutsch 1884, p. 393.

² Citat la König 2001, p. 110-111.

³ Citat la König 2001, p. 111-112.

⁴ Teutsch 1922, p. 338.

⁵ Teutsch 1892, nr. 96, p. 242-252 (cursul gramatical), 252-261 (umanistic), 262-264 (filosofic), 264 (teologic), 271 (tehnologic); Schuller 1896, p. 46-48.

⁶ Schuller 1896, p. 61-65.

⁷ Teutsch 1892, nr. 110, p. 358-361. Programa era semnată de rectorul gimnaziului, Andreas Schuster.

⁸ Schuller 1896, p. 78 (corpul profesoral) și 124 (lista rectorilor).

⁹ Szabó 2005, nr. 269, 410, 558, 1211-1227, 1360, 1578, 1608.

Accesul la universitățile apusene a continuat să fie îngădit de către autoritățile habsburgice. Regimul absolutist dintre anii 1815–1848 a asigurat stabilitatea societății, dar simultan, a limitat autonomia teritorială și drepturile corporative, precum cele ale sașilor. Amestecul Curții vieneze în problemele confesionale și școlare ale sașilor s-a manifestat prin impunerea unui statut „*pentru consistoriile credincioșilor de confesiune augustină din Transilvania*”, în vigoare între 1807–1848. *Instrucțiunea* a stabilit în mod expres că suveranul (catolic) era *supremum arbitrum* al Bisericii evanghelice săsești. Consistoriul bisericesc suprem de la Sibiu avea printre atribuțiile sale examinarea absolvenților de gimnazii și a tinerilor întorși de la studiile din străinătate¹⁰. Spiritul reacționar post-napoleonian se întrevăde și prin interdicția totală de frecventare a universităților din afara Imperiului Habsburgic (1819). Abia după două decenii, în urma protestelor bisericilor transilvane și a Dietei, a fost permis accesul (și acesta cu multe piedici) la universitatea din Berlin, iar în 1841, frecventarea altor centre academice germane. Libertatea de a urma orice facultate a fost câștigată abia prin Revoluția pașoptistă¹¹.

În răstimpul dintre 1830–1850, matricolele universitare consemnează înscrierea a 43 de medieșeni, cu o medie de doi studioși pe an, similară cu cea din deceniile „liniștite” anterioare (65 studioși între 1800–1830) și mult superioară secolelor precedente. După numărul de studenți, Mediașul ocupă un loc de frunte în topul orașelor din Transilvania și Părțile vestice, fiind devansat doar de orașe mari ca Sibiu, Brașov, Cluj și Timișoara. În cele două decade, numărul medieșenilor a reprezentat 2,2% din totalul tinerilor ardeleni și bănățeni plecați la studii (43 – 1923)¹². Au fost frecventate 11 centre academice, un număr asemănător fiind atins prin peregrinările din Secolul Luminilor. Progresul este vizibil prin raportare la situația „anilor liniștiți” (1800–1830), când medieșenii nu se regăsesc decât în șapte centre universitare. De asemenea, cu toate interdicțiile decretate, aproape jumătate din ei au ales să se pregătească într-o universitate din afara Monarhiei habsburgice. A sporit semnificativ și fenomenul peregrinării academice, la două-trei universități. Această evoluție a fost determinată și de interesele, mentalitățile sau starea materială a cursanților.

În topul preferințelor rămâne Universitatea din Viena (*Alma Mater Rudolphina*)¹³, creată în 1365, care s-a impus prin calitatea cursurilor predate. O dezvoltare remarcabilă a cunoscut facultatea de medicină, care și-a diversificat specializările (farmacie, medicină veterinară) și a contribuit la dezvoltarea cercetării și tehnicii de profil. Un alt domeniu important a fost cel al științelor camerale, absolvenții asigurând Imperiului o administrație foarte bine organizată. Nici tinerii de confesiuni reformate nu au fost neglijăți. Pentru atragerea lor, a fost creată o facultate de teologie protestantă care, în condițiile amintitelor restricții, a diminuat concurența universităților germane. Nouă medieșeni au studiat teologia, iar patru s-au orientat spre farmacie și medicină. Institutul Politehnic (*K.K. polytechnisches Institut*) fondat în anul 1815, a fost prima universitate de profil din spațiul german. A avut de la început o orientare non-militară, iar dotarea și organizarea sa erau printre cele mai moderne din lumea academică¹⁴. Pentru secția comercială au optat patru tineri din Mediaș, în timp ce secția de inginerie este ocolită. De asemenea, rămân încă neatractive școlile de artă (*K.K. vereinigten Akademie der bildenden Künste*) și militare (*Ingenieur-Schule, Theresianische Militäarakademie*), semne ale unor atitudini reticente față de regimul austriac și de noile valori promovate de/ prin acesta. Pe ansamblu, avantajele studiului în capitala statului erau evidente: cursurile propuse erau de calitate, iar utilizarea limbii germane a ușurat comunicarea și traiul cotidian al studenților. Cei 17 medieșeni care s-au pregătit aici au avut posibilitatea de a citi foarte mult, de a-și însuși maniere elegante, de a fi la curent cu ideile și moda timpului lor, de a se distra și de a lega prietenii cu tineri din tot imperiul. De multe ori, aceste oportunități au stat la baza unor cariere promițătoare.

Al doilea centru academic, în ordinea frecvenței, a fost orașul Pesta. În 1635, cardinalul Péter Pázmány a fondat la Nagyszombat (Trnava, în Slovacia) o universitate care va deveni cea mai importantă instituție de învățământ superior din Ungaria. După dizolvarea Ordinului iezuit, universitatea a fost mutată la Buda (1777), apoi la Pesta (1784). Până în anul 1844, limba de predare a fost latina, după care cursurile s-au ținut în limba maghiară. Oferta educațională s-a diversificat semnificativ: în cadrul facultății de filosofie a fost creat *Institutum Geometrico-Hyrotechnicum* (1782), nucleul viitoarei Politehnici, iar facultatea de medicină a cuprins un *Institutum Veterinarum* (1787)¹⁵. Cursurile de farmacie, de medicină umană și veterinară au fost cele mai atractive, în matricole fiind înscrși 13 medieșeni.

Pe locul al treilea în preferințele medieșenilor s-a situat Universitatea din Berlin (*Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*), fondată la 1810 de către Wilhelm von Humboldt. În epoca studiată aici, instituția avea cele patru facultăți clasice ale unei universități: drept, filosofie, teologie și medicină. Aceștia li s-au adăugat facultăți (istorie și științe) și departamente de cercetare, care au făcut din creația lui Humboldt una din cele mai importante universități ale Europei¹⁶. Universitatea berlineză a fost în atenția a 12 medieșeni care au studiat exclusiv teologia reformată.

¹⁰ Brusanowski 2007, p. 197-198.

¹¹ König 2001, p. 109, 114.

¹² Szabó-Szögi 1998, p. 26, 30; Szabó 2005, p. 16, 19.

¹³ Gall 1965.

¹⁴ Neuwirth 1915.

¹⁵ Szögi 2003.

¹⁶ Lenz 1910; Tenorth-McClelland 2013.

Pentru restul de opt centre academice se constată o frecvență slabă, determinată de distanțele mari și costurile pe măsură: Leipzig – 5; Halle – 2; Heidelberg, Jena, Kecskemét, Pavia, Praga și Tübingen – câte unul, toate deplasările fiind făcute în contextul unei peregrinări academice.

Din totalul celor 43 de studioși, 32 și-au dobândit pregătirea într-un singur centru. Trei dintre ei au urmat facultăți diferite în același oraș (farmacie–politehnică, teologie–filosofie la Viena) sau mai multe specializări (farmacie–chirurgie–medicină veterinară la Pesta) dintr-o universitate¹⁷. Peregrinare au întreprins 11 medieșeni: Viena–Berlin (2), Viena–Jena, Viena–Pavia, Viena–Praga, Leipzig–Berlin, Berlin–Halle, Viena–Leipzig–Berlin, Leipzig–Heidelberg, Halle–Berlin–Tübingen și Szeged–Kecskemét–Pesta (câte unul)¹⁸.

Matricolele universitare concentrează majoritatea informațiilor referitoare la acești studioși. Originea lor este exprimată în forme diverse, cu indicarea orașului și a regiunii de proveniență: *Mediasch in Siebenbürgen*; *Mediasch, Transsylvania*; *Media Tr.*; *Medgyes, Erdély*; *Medvisch, Siebenbürgen* etc. Au existat și situații când tinerii erau originari din alte localități. Astfel, Carl Brandsch von *Mediasch* se născuse la Dupuș/ Tobesdorf, unde tatăl său era popă. El a studiat la Mediaș, apoi la Târgu Mureș (1837–1839). Medieșeni pot fi considerați Andreas Graeser (aus) *Almen* (Alma) și Wilhelm Gutt (von) *Reussdorf* (Cund) care au învățat la gimnaziul luteran, tatăl ultimului slujind ca preot în oraș¹⁹. Pentru o treime dintre studenți există dovezi sigure că inițial au fost elevi la Mediaș²⁰. Trei tineri și-au completat instruirea secundară în licee sau academii din Transilvania și Ungaria: amintitul Carl Brandsch la Târgu Mureș; Soma Binder la liceul din Szeged, apoi la Kecskemét (cel mai probabil în Academia reformată de Drept, unde studiază filosofia); Johann Fabini la gimnaziul din Sighișoara²¹.

Din cercetarea repertoriilor universitare se observă că în unele familii a existat o tradiție în a urma studii înalte. Un prim exemplu îl oferă familia Leutschafft, cu trei generații de titrați: Martin (Strassbourg, 1769), Andreas (Tübingen, 1811) și Ludwig Andreas (Viena, 1837)²². La fel de relevante sunt situațiile din neamurile Draser și Brandsch. Joseph Draser, student înainte de 1823 la o universitate neidentificată, a avut trei băieți care au urmat teologia (Joseph la Berlin), medicina și farmacia (Frederic și Karl la Pesta)²³. În familia Brandsch, frații Gottlieb și Carl au studiat teologia la Viena (1829), respectiv Berlin (1839), iar băieții ultimului (Heinrich și Carl) au devenit studenți la Heidelberg (în 1866 și 1869)²⁴. Seria exemplurilor de frați sau veri studenți poate continua cu: Johann și Gottlieb Grässer (politehnică și farmacie la Viena, în 1821 și 1833); Daniel Adolf și Michael Kraeger (teologie la Berlin, respectiv medicină la Pesta)²⁵; Michael și Peter Meindt/ Meyndt (discipline medicale la Pesta, respectiv teologie la Berlin și Halle)²⁶. Starea socială a familiilor de studenți poate fi reconstituită în mod acceptabil, datorită consemnării meseriei sau ocupației părinților. În cele mai multe din cazurile cunoscute, studioșii erau fii de preoți care slujeau fie în Mediaș (6), fie în localitățile de pe Pământul Crăiesc (5)²⁷. Pentru ceilalți, paleta meseriilor este foarte amplă: agricultor, blănar (2), casier, cizmar, croitor (2), comerciant (2), dogar, funcționar (2), funier, învățător, măcelar (2), meșteșugar (2), notar, șef de poștă, săpunar (2)²⁸.

Vârsta tinerilor este arătată inconsecvent, uneori cea de la înscrierea în diverși ani de studiu, alteori cea de la absolvire. Din datele păstrate se poate stabili următoarea distribuție pe vârste în momentul înscrierii: 18 ani – 1; 19 ani – 4; 20 ani – 8; 21 ani – 5, 22 și 23 ani – câte 4²⁹. În alte câteva cazuri se cunoaște vârsta tinerilor la finalizarea studiilor: 23 și 25 ani – câte 2; 27/ 28 ani – unul³⁰.

Religia cvasi-totalității studioșilor a fost cea luterană, aspect consemnat explicit în matricolele universităților din Leipzig și Pesta. Apartenența confesională reiese indirect din frecventarea facultăților de teologie reformată din Berlin

¹⁷ Szabó-Szögi 1998, nr. 390, 3599-3612; Szabó 2005, nr. 1211-1227.

¹⁸ Szabó-Szögi 1998, nr. 4297, 4309, 2892, 872, 426, 3455, 2607-2645, 2598; Toepke 1907, p. 131, nr. 83; Schuller 1902, p. 95; Szabó 2005, nr. 188.

¹⁹ Szabó-Szögi 1998, nr. 552, 1419, 1474.

²⁰ Szabó-Szögi 1998, nr. 552, 1419, 1474, 2422, 2892, 3612, 4297, 4557; Szabó 2005, nr. 409, 410, 1055, 1599.

²¹ Szabó-Szögi 1998, nr. 552; Szabó 2005, nr. 188; Schuller 1902, p. 95. Academia din Kecskemét a apărut în 1835–1836, prin restructurarea vechiului colegiu. Avea facultăți de filosofie, drept și teologie, cf. Joó 1925.

²² Szabó-Szögi 1998, nr. 2420-2421-2422.

²³ Szabó-Szögi 1998, nr. 940-941; Szabó 2005, nr. 409-410.

²⁴ Szabó-Szögi 1998, nr. 551-552; Toepke 1907, p. 579, nr. 250 și p. 639, nr. 71.

²⁵ Szabó-Szögi 1998, nr. 1420-1421, 2271; Szabó 2005, nr. 1055.

²⁶ Szabó-Szögi 1998, nr. 2607-2645; Szabó 2005, nr. 1211-1227.

²⁷ Szabó-Szögi 1998, nr. 1420, 1474, 2271, 2422, 2892, 3592 (Mediaș); 552 (Dupuș), 4297 (Șaros/ Târnave); 941; Szabó, 2005, nr. 409-410 (Bratei),

²⁸ Szabó-Szögi 1998, nr. 3455 (agricultor), 426-1756 (blănar/ cojocari), 4309 (cizmar), 2645-3612 (croitori), 1172-1392 (comercianți), 872 (dogar), 4083 (funier), 390-3266 (măcelari), 1397-2428 (săpunari); Szabó 2005, nr. 32 (casier), 188 (învățător), 1055 (notar); Szabó-Szögi 1998, nr. 1398, Szabó 2005, nr. 1599 (funcționari); Szabó-Szögi 1998, nr. 4557; Szabó 2005, nr. 1211-1227 (meșteșugari); Toepke 1907, p. 131, nr. 83 (poștaş).

²⁹ Szabó-Szögi 1998, nr. 2892, 4309 (19 ani); 1419, 2422, 2598, 4297 (20 ani); 552, 4557 (21 ani); 426, 3612, 4083 (22 ani); 872, 1474 (23 ani); Szabó 2005, nr. 471 (18 ani); 409, 1055 (19 ani); 188, 1599 (20 ani); 1211-1227 (21 ani); 32 (22 ani); 410, 1578 (23 ani); Schuller 1902, p. 95 (20 ani); Blecher-Wiemers 2007, nr. 0009/ 1846-47 (Lieb, 20 ani), nr. 0301/ 1849-50 (Binder, 21 ani).

³⁰ Szabó 2005, nr. 186, 1608 (23 ani); 269, 1360 (25 ani); 558 (27/ 28 ani).

(12 studenți), Viena (9), Halle (2) și Jena (1). Un singur student figurează ca mărturisind catolicismul, anume Joseph Oberth (Pesta, 1843)³¹.

Matricolele universitare evidențiază pentru 13 studioși înscrierea ori absolvirea simultană. Este indiciul unei cunoașteri și colaborări între concitadini pe parcursul studiilor. Frecventarea efectivă a cursurilor poate fi reconstituită pentru două treimi din numărul tinerilor. Studiile s-au întins foarte inegal în timp: de la câteva luni până la 6 ani. Durata lor poate fi defalcată astfel: 2 ani universitari – 18 studenți; 3 ani – 6; 4 și 5 ani – câte unul, 6 ani – 2³². Un destin nefericit a avut Karl Lieb care a murit în timpul studiilor de teologie de la Leipzig³³. Un parcurs deosebit a avut și Michael Meyndt care a fost studentul universității din Pesta de trei ori, parcurgând cu succes specializările farmacie (1835–1836), chirurgie (1843–1844) și medicină veterinară (1846–1847)³⁴. Durata școlarității a fost condiționată, în primul rând, de situația materială. Pe lângă taxele de studiu, tinerii aveau de suportat cheltuieli însemnate cu întreținerea, cu procurarea cărților și a rechizitelor, cu tipărirea dizertațiilor de absolvire etc. Prețul ridicat al studiilor explică și numărul mic al studenților care au întreprins o peregrinare academică.

Paleta specializărilor este destul de variată, dar dominată în continuare de teologie. La Mediaș, ca de altfel în întreaga Universitate Săsească, tradiția studiilor teologice a fost foarte îndelungată și puternică. Ea s-a menținut și din necesitatea păstrării identității și privilegiilor. În plus, cariera clericală oferea certitudinea unor venituri consistente și a unei prestațe evidente³⁵. Chiar și în plină modernitate, numărul teologilor reprezintă jumătate din totalul studenților (21 din 43). Celelalte specializări au fost: farmacie – 9; medicină umană – 7 și veterinară – 1 (toate trei – 1); comerț – 4; filosofie – 2; drept – unul³⁶. Din comparația domeniilor urmate de studioși cu meseriile părinților lor (cunoscute în 33 de cazuri) se pot desprinde câteva realități semnificative. În 9 situații, preocupările au fost identice pentru tată și fiu: teologie – 8, comerț – unul³⁷. Dominantă a fost discontinuitatea dintre preocupările tinerilor și cele ale înaintașilor lor. Trecerea de la ocupațiile tradiționale la cele moderne devine tot mai conturată, iar sensul ascendent este pregnant la familiile de condiție inferioară și mijlocie. Oameni cu cele mai variate meserii și-au îndemnat băieții să urmeze teologia: agricultor, cizmar, croitor (2), comerciant, funier, măcelar, meșteșugar și săpunar (2)³⁸. În sens invers, fii de preoți au studiat farmacia (2) și medicina³⁹. De altfel, domeniul medical s-a dovedit a fi foarte atractiv pentru tineri proveniți din familii de intelectuali (casier, funcționar, învățător, notar)⁴⁰ sau meșteri (blănar, dogar, măcelar, meșteșugar)⁴¹. Spre o carieră comercială s-au orientat copiii de blănar și funcționar, în timp ce fiul unui șef de poștă s-a pregătit în domeniul dreptului⁴². Dorința de a învăța se întrevede și din frecventarea mai multor specializări asemănătoare (farmacie, chirurgie și medicină veterinară) sau diferite (farmacie–politehnică, teologie–filosofie)⁴³.

Absolvirea facultăților și obținerea unor grade academice sunt atestate pentru mai mult de jumătate din totalul studioșilor. Cel mai concludent exemplu îl oferă opt studenți de la universitatea din Pesta care au susținut examenul de absolvire cu probe practice și teoretice, reușind să obțină mult dorita diplomă în farmacie (7) și medicină (1)⁴⁴. Foarte ambițioși s-au dovedit a fi amintitul Michael Meyndt (diplomat în farmacie, chirurgie și medicină veterinară) și concitadinul său Stephan Dengel care aprofundează medicina la Viena și Pavia, devenind *magister chirurgiae* (1849)⁴⁵. Tot în domeniul medical este consemnat primul doctorat⁴⁶. Un titlu asemănător, dar în drept, a fost acordat lui Ludwig Binder la Heidelberg (1851/ 1852)⁴⁷. Strădanii evidente au depus și cei 12 teologiști de la Berlin, care și-au finalizat studiile la doi ani de la înmatriculare⁴⁸.

³¹ Szabó 2005, nr. 1360.

³² Szabó-Szögi 1998, nr. 390, 552, 941, 1392, 1419, 2271, 2598, 2645, 3266, 3455, 3592, 4297, 4309 (2 ani); 426, 2892 (3 ani); 872 (4 ani); 3599-3612 (5 ani); Szabó 2005, nr. 32, 269, 558, 1360, 1599 (2 ani); 410, 471 (3 ani); 1055, 1211-1227 (6 ani); Schuller 1902, p. 95; Siupiur 2001, p. 158 (3 ani).

³³ Szabó-Szögi 1998, nr. 2428.

³⁴ Szabó 2005, nr. 1211-1227.

³⁵ Brusanowski 2007, p. 147-148.

³⁶ Szabó-Szögi 1998, nr. 390, 1420, (farmacie); 426, 872, (medicină); 390, 1172, 1398, 1756 (comerț); 3599 (filosofie); Szabó 2005, nr. 186, 269, 410, 558, 1360, 1578, 1608 (farmacie); 32, 188, 409, 1055, 1599 (medicină); 471 (medicină veterinară); 1211-1227 (toate specializările medicale); 188 (filosofie); Siupiur 2001, p. 158 (drept).

³⁷ Szabó-Szögi 1998, nr. 552, 941, 1474, 2271, 2422, 2892, 3592, 4297 (teologie); 1172 (comerț).

³⁸ Szabó-Szögi 1998 (în ordinea prezentării), nr. 3455, 4309, 2645-3612 (croitori), 1392, 4083, 3266, 4557, 1397, 2428.

³⁹ Szabó-Szögi 1998, nr. 1420; Szabó 2005, nr. 409 (farmacie), 410 (medicină).

⁴⁰ Szabó 2005, nr. 32, 1599, 188, 1055.

⁴¹ Szabó-Szögi 1998, nr. 426, 872, 390; Szabó 2005, nr. 1211-1227.

⁴² Szabó-Szögi 1998, nr. 1756, 1398; Toepke 1907, p. 131, nr. 83.

⁴³ Szabó 2005, nr. 1211-1227; Szabó-Szögi 1998, nr. 390, 3599-3612.

⁴⁴ Szabó 2005, nr. 186, 269, 410, 558, 1211-1227, 1360, 1608 (farmacie), 1055 (medicină).

⁴⁵ Szabó 2005, nr. 1211-1227; Szabó-Szögi 1998, nr. 872.

⁴⁶ Kraeger 1843; Trausch 1870, II, p. 302.

⁴⁷ Siupiur 2001, p. 158.

⁴⁸ Szabó-Szögi 1998, nr. 552, 941, 1392, 1419, 2271, 2598, 2645, 3266, 3455, 3592, 4297, 4309.

După finalizarea cursurilor, mai toți tinerii s-au întors în orașul natal. Excepțiile sunt puține: Karl Fleischer a devenit administratorul unor mine din Slovacia; Johannes Oberth a fost profesor timp de patru ani la Schnepsenthal (lângă Gotha) și Osterode (Prusia Orientală), după care a ales să revină la Mediaș; Samuel Zintz s-a stabilit definitiv la Biertan, unde îndeplinește funcții didactice și clericale⁴⁹. 17 concitadini își încep cariera ca profesori în gimnaziul orașului⁵⁰. Cei mai capabili ajung să ocupe funcția de rector: Andreas Graeser (1849–1855), Carl Brandsch (1855–1867) și Johannes Oberth (1867–1874)⁵¹. Cu toate acestea, profesoratul a fost văzut ca o activitate temporară. În epocă, s-a menținut ideea că adevărata împlinire în carieră era ocuparea unei demnități clericale de pe cuprinsul Pământului Crăiesc. Se pot remarca nouă foști studenți care păstoresc diverse parohii peste 20 de ani⁵².

Preocupările pentru scris sunt atestate la câțiva dintre titrații acestei perioade. Cariera lui Karl Brandsch (1818–1894) s-a derulat în domeniile didactic și clerical. Din 1843 activează la gimnaziul medieșan, parcurgând toate funcțiile până la cea de rector (1855–1867). A fost reprezentantul orașului în Dieta Principatului ardelean (1863–1864). Se retracează la Cincu, unde slujește ca pastor până la sfârșitul vieții. A scris articole didactice, literare și istorice în anuarele gimnaziului local (1854–1867)⁵³.

Johann Fabini (1825–1899) își începe activitatea ca profesor la gimnaziul medieșan (1849), apoi se consacră vieții clericale: pastor la Băgaciu (1866) și Bratei (1880), apoi decan al capitolului din Mediaș (1886). Este autorul unor lucrări despre cultura viei și referitoare la dreptul și obiceiurile Bisericii luterane transilvane⁵⁴.

Andreas Graeser (1814–1869) s-a afirmat în cadrul gimnaziului local, pe care îl conduce ca rector timp de șase ani (1849–1855). În ultima parte a vieții a fost preot la Valea Viilor. Graeser a manifestat preocupări pentru cultura și istoria locală, colaborând cu *Asociația de Studii Transilvane* creată în anul 1840. El își începe activitatea de publicist cu articole istorice tipărite în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* (Alte Folge, 1845–1850)⁵⁵. A subliniat, inclusiv prin poezii patriotice, rolul istoric al sașilor ardeleni și identitatea lor germană⁵⁶. Graeser s-a remarcat prin redactarea primei biografii a lui Stephan Ludwig Roth și a celei dintâi monografii a Mediașului⁵⁷.

Johann Oberth (1823–1901) se dedică profesoratului, mai întâi ca dascăl privat în spațiul german, apoi la gimnaziul medieșan. Parcurge toate treptele didactice, de la *lector extraordinarius* (1850), până la demnitatea de rector (1867–1874). Din anul 1874 își dedică viața comunității locale, în calitate de preot-paroh al Mediașului. Publică articole în anuarul gimnaziului⁵⁸.

Johann Traugott Schuster (1810–1873) a cunoscut cinci limbi, fapt care l-a ajutat în activitatea de profesor și lexicograf. El a predat în gimnaziul medieșan timp de 16 ani. În paralel, a publicat dicționare maghiaro-germane (Viena, 1836, 1838), acordând atenție limbilor română (*Cartea visurilor și al somnului spre romani pentru petrecere*, Sibiu, 1855) și secuiască (*Des Szeklers reine Sprache*, Pest, 1866)⁵⁹.

Modelul de afirmare în domeniul medical este ilustrat de Johann Michael Kraeger (1818–1857). După obținerea doctoratului la Pesta (1843), el practică medicina la Mediaș, devenind medicul-șef al orașului⁶⁰.

În lumina celor evocate anterior, reiese importanța deosebită pe care sașii au acordat-o învățământului în deceniile pre-pășoptiste. Acum s-a conturat pe deplin convingerea că doar prin cultură și educație superioară multilaterală se pot conserva autonomia politică, limba și naționalitatea. Acești studenți au devenit intelectualii epocii în care multiseculara și privilegiata *Universitas Saxonum/ Sächsische Nationsuniversität* a intrat în disoluție și chiar a dispărut (1876). Ei au îndeplinit cu succes misiunea de a menține individualitatea și de a promova interesele fostei „națiuni” politice a sașilor ardeleni.

⁴⁹ Szabó-Szögi 1998, nr. 1172, 2892, 4557; Trausch 1871, III, p. 24; Schuller 1902, p. 330.

⁵⁰ Szabó-Szögi 1998, nr. 552, 941, 1060, 1392, 1397, 1419, 1474, 2271, 2598, 2892, 3266, 3455, 3592, 3599-3612, 4083, 4297, 4309.

⁵¹ Szabó-Szögi 1998, nr. 1419, 552, 2892. Lista rectorilor, la Schuller 1896, p. 124.

⁵² Szabó-Szögi 1998, nr. 4309 (20 ani); 3455 (24 ani); 2271 (25 ani); 552, 2892 (27 ani); 2645 (34 ani); 3592, 4083 (38 ani); 4557 (43 ani).

⁵³ Schuller 1902, p. 58 (biografia); Trausch 1868, I, p. 168-170 (lista celor 14 articole).

⁵⁴ Schuller 1902, p. 95 (viața și opera).

⁵⁵ Trausch 1870, II, p. 14-15 (viața și 5 lucrări); 1871, III (decesul); Schuller 1902, p. 152 (alte 7 articole publicate în AVSL).

⁵⁶ Mády 2007, p. 172-174.

⁵⁷ Gräser 1852; Gräser 1862.

⁵⁸ Trausch 1871, III, p. 24 (biografie), 25-26, 598-599 (11 articole); Schuller 1902, p. 330 (biografia) și 331 (alte două scrieri).

⁵⁹ Trausch 1871, III, p. 273 (biografie), 273-275 (7 lucrări); OBL, 11, 1999, p. 390-391.

⁶⁰ Trausch 1870, II, p. 302.

LISTA STUDENȚILOR (1800 – 1830)

Nr. crt.	Nume și prenume	Universitatea și specializarea	Data sau perioada	Cariera post-universitară
1	Simon Bruchne, <i>Mediasch, Transsylv.</i>	Pesta farmacie	9 aug. 1832 (absolvent)	
2	Simon Theil, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă	3 sept. 1832	Lector la gimnaziul medieșan (1842); pastor la Băgaciu, apoi (1866-1880) cleric la Căpușu Mare
3	Samuel Zintz, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>			Profesor și predicator la Biertan; cleric (1841-1884)
4	Gottlieb Graeser, <i>Mediasch</i>	Viena farmacie	1833	
5	Johann Traugott Schuster <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă și filosofie	5 oct. 1833 – 1838	Profesor la gimnaziul din Mediaș timp de 16 ani (din 1839). Autor de dicționare
6	Joseph Wagner, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă	5 oct. 1833	Profesor la gimnaziul din Mediaș; cleric la Metiș (1851-1871)
		Berlin teologie	8 nov. 1834 – 16 apr. 1835	
7	Andreas Graeser, <i>Almen in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	8 nov. 1834 – 30 iul. 1836	Profesor și rector (1849-1855) la gimnaziul din Mediaș; pastor la Valea Viilor (1855-1869); monograf al Mediașului
8	Carl Graeser, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	30 oct. 1835 – 16 aug. 1837	Profesor la gimnaziul din Mediaș; cleric la Motiș (1855-1858)
9	Fridericus Andree, <i>Medias, Transsylvania</i>	Pesta chirurgie	1835–1837	
10	Michael Meyndt, <i>Medias, Tr.</i>	Pesta 1.farmacie 2.chirurgie 3.medicină veterinară	2 aug. 1836 (absolvent) 1843–1844 1846–1847 (absolvent)	
11	Wilhelm Gutt, <i>Reusdorf in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă	3 sept. 1836	Profesor la gimnaziul din Mediaș; pastor la Moardăș (1855-1864)
12	Adolf Wagner von <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă	3 sept. 1836	Profesor la gimnaziul din Mediaș; pastor la Idiciu (1846) și cleric la Moardăș (1853-1855)
		Berlin teologie	31 oct. 1837 – 24 iul. 1838	
13	Samuel Rideli, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	19 oct. 1836 – 18 iul. 1838	Profesor și predicator la Mediaș; pastor la Ormeniș (1859-1872)
14	Ludwig Andreas Leutschaft, <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Viena teologie protestantă	18 sept. 1837	
15	Daniel Adolf Kraeger von <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	10 nov. 1837 – 24 iul. 1839	Profesor la gimnaziul din Mediaș (1856-1860); pastor la Jidvei (1860-1864) și Viișoara (1864-1885)
16	Adolphus Schuster, <i>Mediasch, Transsylvania</i>	Pesta medicină	1837–1840 (anii I–II)	
17	Michael Kraeger, <i>Mediasch, Tr.</i>	Pesta medicină	1837–1843	Doctor în medicină (1843); medic-șef al orașului
18	Gustav Schuster von <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	31 oct. 1838 – 24 iul. 1840	Profesor (1844-1847) și co-rector (1853-1854) la gimnaziul din Mediaș; pastor la Bazna și Axente Sever (1854-1892)
19	Joseph Draser von <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	7 nov. 1838 – 1 aug. 1840	Profesor la Mediaș; pastor la Dupuș (1862) și cleric la Bratei (1868-1880)
20	Carl Brandsch von <i>Mediasch in Siebenbürgen</i>	Berlin teologie	26 oct. 1839 – 12 aug. 1841	Profesor, co-rector (1854) și rector (1855-1867) la gimnaziul din Mediaș; pastor la Cincu până la moarte (1894)

21	Peter Meindt/ Meyndt von Mediasch in Siebenbürgen	Berlin teologie	26 oct. 1839 – 3 apr. 1841	Pastor la Biertan; predicator (1852) apoi pastor la Ormeniș; cleric la Nemșa (1859) și la Căpușu Mare (1880-1886)
		Halle teologie	17 apr. 1841	
22	Fridericus Draser, Mediasch, Transsylvania	Pesta medicină	1841–1842 (anul I)	
23	Michael Schmidt, Mediasch, Tr.	Pesta farmacie	1841–1842	
24	Daniel Mederus, Mediasch in Siebenbürgen	Viena teologie protestantă	30 aug. 1842	Profesor la gimnaziul din Mediaș (1853-1856)
		Leipzig teologie	9 nov. 1842	
		Berlin teologie	14 oct. 1843 – 18 iul. 1844	
25	Johannes Oberth, Mediasch, Siebenbürgen	Viena teologie protestantă	30 aug. 1842	Profesor la Schnepsenthal și Osterode (1846-1850); lector (1850), co-rector (1855) și rector (1867-1874) al gimnaziului din Mediaș; pastor al orașului (1874-1901)
		Jena	6 oct. 1845	
26	Carl Schlosser von Mediasch in Siebenbürgen	Leipzig teologie	9 nov. 1842	Profesor la gimnaziul din Mediaș (1853-1860); pastor la Bălcaciu (1863-1887)
		Berlin teologie	14 oct. 1843 – 18 iul. 1844	
27	Andreas Frank, Mediasch, Transsylvania	Pesta farmacie	24 iul. 1843 (absolvenți)	
28	Michael Schuster, Media, Transsylvania			
29	Karl Fleischer, Mediasch	Viena politehnică comerț	1844	Administrator al minelor din Hegybánya (1847) și Schemnitz din Slovacia
30	Ludwig Graeser, Mediasch			
31	Peter Hornung, Mediasch		1845	
32	Johann Fabinyi, Mediasch in Siebenbürgen	Halle teologie	29 oct. 1845	Profesor al gimnaziului (1856) și decan al capitolului din Mediaș (1886-1889)
		Berlin	1846	
		Tübingen	1847	
33	Josephus Oberth, Mediasch, Tr.	Pesta farmacie	31 oct. 1845	
34	Soma Binder, Mediasch, Erdély	Szeged și Kecskemét filosofie	Înainte de 1845	
		Pesta medicină	1845–1846 (anul I)	
35	Károly Draser, Mediasch, Erdély	Pesta farmacie	1845 – 9 dec. 1848 (absolvent)	
36	Stephan Dengel, Mediasch	Viena chirurgie	1845, student 1849 magister	Practică chirurgie la Mediaș; chirurg adjunct al orașului (1875)
		Pavia chirurgie	1848–1849	
37	Joseph Graeser aus Mediasch	Leipzig teologie	23 oct. 1846	Profesor la gimnaziul din Mediaș (1853-1860)
38	C(arul) Lieb aus Mediasch		12 nov. 1846	Decedat în timpul studiilor
39	János Fabini, Mediasch, Erdély	Pesta medicină veterinară	1846–1847 (anul III)	
40	August Binder, Mediasch	Viena 1.farmacie 2.politehnică	1847 1848	
41	Samuel Binder, Mediasch	Viena medicină	1847	
		Praga medicină	1849	
42	Martin Emil Binder, Medgyes, Erdély	Pesta farmacie	6 iun. 1848 (absolvent)	
43	Ludwig Binder, Medvisch, Siebenbürgen	Leipzig	1849–1851	
		Heidelberg drept	3 mai 1851–1852	

Bibliografie:

- AVSL 1884 – *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 19, Hermannstadt/ Sibiu, 1884.
- Blecher-Wiemers 2007 – *Die Matrikel der Universität Leipzig* (Hrsg. Jens Blecher, Gerald Wiemers), II (1832-1863), Weimar, 2007.
- Brusanowski 2007 – Paul Lucian Brusanowski, *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*, Cluj-Napoca, 2007.
- Gall 1965 – Franz Gall, *Alma Mater Rudolphina 1365–1965. Die Wiener Universität und ihre Studenten*, Wien, 1965.
- Gräser 1852 – Andreas Gräser, *Dr. Stephan Roth nach seinem Leben und Wirken dargestellt*, Kronstadt, 1852, 118 pp.
- Gräser 1862 – Andreas Gräser, *Umriss zur Geschichte der Stadt Mediasch*, Hermannstadt, 1862, 114 pp.
- Joó 1925 – Joó Gyula, *A kecskeméti ref. jogakadémia története*, Kecskemét, 1925.
- König 2001 – Walter König, *Teze privind „revoluția educațională” la sașii ardeleni*, în vol. „Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie. Din publicațiile Asociației de Studii Transilvane Heidelberg”, Sibiu, 2001.
- Kraeger 1843 – Michael Kraeger, *Dissertatio inaug. medico-therapeutica de Epilepsia in Universitate Pestensi disquisitioni submissa*, Buda, 1843, 24 pp.
- Lenz 1910 – Max Lenz, *Geschichte der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*, 4 vol. Halle, 1910.
- Mádlý 2007 – Loránd Mádlý, *Mentalități și percepții politice reflectate în poezii, cântece și pamflete ale sașilor ardeleni în perioada 1849–1860*, în „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca”, 46, 2007.
- Neuwirth 1915 – *Die K. K. Technische Hochschule in Wien 1815–1915*, red. Joseph Neuwirth, Wien, 1915.
- OBL – *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Wien, 1950 – .
- Schuller 1896 – Gustav F. Schuller, *Geschichte des evangelischen Gymnasiums A.B. in Mediasch*, Hermannstadt, 1896.
- Schuller 1902 – Friedrich Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, IV, Hermannstadt, 1902.
- Siupiur 2001 – Elena Siupiur, *Intellektuelle aus Rumänien und den Südosteuropäischen Ländern an deutschen Universitäten im 19. Jahrhundert: III. Teil: Ruprecht-Karls-Universität in Heidelberg*, în „Revue des études sud-est européennes”, 39, 2001.
- Szabó-Szőgi 1998 – Szabó Miklós, Szőgi László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*, Marosvásárhely/ Tg. Mureș, 1998.
- Szabó 2005 – Szabó Miklós, *Erdélyiek Magyarországi egyetemeken 1848 előtt*, Marosvásárhely/ Tg. Mureș, 2005.
- Szőgi 2003 – *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002*, red. Szőgi László, Budapest, 2003.
- Tenorth-McClelland 2013 – *Geschichte der Universität Unter den Linden 1810–2010*, vol. I: *Gründung und Blütezeit der Universität zu Berlin 1810–1918*, (Hrsg. Heinz-Elmar Tenorth, Charles McClelland), Berlin, 2013.
- Teutsch 1884 – Friedrich Teutsch, *Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt*, în AVSL, 1884.
- Teutsch 1892 – Friedrich Teutsch, *Die siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen*, II (1782–1883), Berlin, 1892 (colecția *Monumenta Germaniae Paedagogica*, XIII).
- Teutsch 1922 – Friedrich Teutsch, *Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen*, II (1700–1917), Hermannstadt, 1922.
- Toepke 1907 – *Die Matrikel der Universität Heidelberg* (Hrsg. Gustav Toepke), VI (1846–1870), Heidelberg, 1907.
- Trausch – Josef Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, I-III, Kronstadt/ Brașov, 1868-1871.

MIHAI EMINESCU ÎNTRE LIBERALISM ȘI CONSERVATORISM

Dr. Petre Din

Abstract. *Mihai Eminescu between liberalism and conservatism.* Eminescu's publishing work was/represented an element of dispute/contention in Romanian culture. Politicians, sociologists and historians have interpreted it according to their interests or the existing political regime. The Romanian poet's dissatisfactions/discontents include all segments of society, from the economic, social and political realities to the cultural and civilization ones. The poet is disappointed of the liberal institutions implemented to the Romanian area/space, the mediocre debates in the Romanian Parliament, the corruption, demagoguery and political practices introduced by the Liberals. The passionate structure of the political journalism presents the poet as attached to the Conservative's values, especially to the Junimist faction led by P.P.Carp and Titu Maiorescu. However, his articles expressed personal views/opinions which did not integrate sometimes the official party's doctrine, fact which generated complaints from some conservative leaders. Eminescu's professional verticality is expressed by the fact that he did not admit the idea of transaction with his own ideals and political views, and he repudiated with contempt the political class' practices, either liberal or conservative.

Cuvinte cheie: Eminescu, liberalism, conservatism, Titu Maiorescu, corupția, demagoguery.

Key words: Eminescu, liberalism, conservatism, Titu Maiorescu, the corruption, demagoguery.

În galeria personalităților din istoria culturii românești, Mihai Eminescu ocupă un spațiu de excepție. Celebritatea de care se bucură Eminescu se observă și din multitudinea de studii, articole și cărți dedicate acestui om exemplar pentru cultura românească. „Eminescu a fost, într-un cuvânt un om înzestrat să exprime sufletul adânc sau mândru, al unei mulțimi în primejdie de a fi strivită de puterile îndărătnice ale lumii vechi, să o învieze cu vehemență și s-o împingă înainte, arătându-i viitorul în chipul unui trecut idilic și pe care soarta l-a aruncat într-o societate părădind entuziasmul de progres și grăbită de a-i lepăda veșmintele vetuste, dar hotărâtă de a nu abandona nimic din privilegiile ei”¹.

Există o reală dificultate de a clarifica specificul gândirii politice a marelui poet. Fără a intra în detalii, menționez faptul că i s-a atribuit lui Eminescu eticheta de junimist, paseist, naționalist², xenofob³ și antisemit⁴. Percepând în retrospectivă gândirea politică a poetului se impune să remarcăm că naționalismul nu avea conotațiile peiorative introduse de corectitudinea politică de astăzi, ci era expresia unui patriotism sincer și esențial în configurarea identității naționale. Excluzând din conținutul etichetei enunțurile tendențioase, rămâne o dilemă esențială: care a fost specificul gândirii sale politice? A gândit și s-a exprimat ca un conservator sau liberal în spațiul public?

Divizarea liderilor politici în două grupări, conservatori și liberali, s-a manifestat la jumătatea secolului al XIX-lea, când adepții liberalismului militau pentru modernizarea rapidă a instituțiilor românești după paradigma occidentală, iar conservatorii se pronunțau pentru evoluția graduală a civilizației românești în formula valorilor culturale tradiționale⁵. Originile liberalismului românesc pot fi identificate în descoperirea valorilor occidentale de către boierii luminați la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aflați la studii în capitalele europene, îndeosebi la Paris. Cunoscuta relatare de călătorie a lui Dinicu Golescu, apărută în anul 1826, în care se fac publice diferențele de cultură și civilizație dintre spațiul sud-est european și cel occidental, semnifică un imbold pentru elitele românești de adoptare a civilizației occidentale⁶. Este primul jurnal tipărit din literatura română⁷. În acest sens, Dinicu Golescu a devenit inițiatorul operei de reînnoire și regenerare națională prin publicarea volumului de călătorie, destinat, în primul rând, formării conștiinței naționale. El se pronunța pentru o rapidă sincronizare cu realitățile occidentale și introducerea instituțiilor și legislației europene.

Clivajele dintre cele două grupări politice s-au amplificat în deceniile următoare, ele fiind impulsionate de dezbaterile în jurul problemei agrare, de structurarea aderenților acestor idei în Partidul Conservator (1880) și Partidul Național Liberal (1875). Guvernarea conservatorilor, neobișnuit de lungă pentru începuturile vieții politice românești (1871 - 1876), a provocat agitații de stradă, atacuri vehemente în presa vremii, fapt ce l-a determinat pe Carol I să-i aducă la guvernare pe liberalii conduși de Ion C. Brătianu. „Având o experiență politică enormă, care data din 1848, el a rezolvat cu deosebită măiestrie problemele complexe care au decurs din lupta pentru independență și proclamarea regatului. În felul acesta a devenit indispensabil atât regelui cât și partidului său”⁸.

Cucerirea independenței de stat și unirea Dobrogei cu Patria mamă a favorizat creșterea prestigiului politic al liberalilor și diminuarea impactului conservatorilor în societatea românească. Acesta este contextul inițiativei

¹ Călinescu 1986, p. 328.

² Murărașu 1994, p. 219-225.

³ Antohi 1994, p. 111.

⁴ Manolescu 2008, p. 406-407.

⁵ Ornea 1975, p. 168-172.

⁶ Iordache 1982, pp. 135-136; Djuvara 2008, pp. 186-187.

⁷ Piru 1994, p. 34.

⁸ Bărbulescu, Deletant, Hitchins, Papacostea, Teodor 2007, p. 322; Constantiniu 1999, p. 236-237.

conservatorilor de a-l aduce pe Eminescu la redacția ziarului „Timpul”, pentru a combate prin articolele sale acțiunile politice ale liberalilor. *„În redacția ziarului s-au aflat, între 1878-1883, Eminescu, Slavici, Caragiale, ale căror atitudini și principii, manifest comunicate, s-au extins la întreaga cultură, la politică, la morală, intersecțiile lor, au finalitate civică și etică explicată, slujind la lărgirea și primenirea spiritului epocii”*⁹.

Calitățile sale polemice, fondul de idei junimist – conservatoare l-au determinat pe Ioan Slavici să-i facă propunerea de a prelua conducerea ziarului „Timpul”, organul de presă al Partidului Conservator. La 12 octombrie 1877, poetul i se confesa asupra lipsei mijloacelor bănești pentru a ajunge la București. *„N-am cu ce veni. Asta m-a făcut să-mi țin gura până acuma – 100 franci pe lună: din ce dracu să plec? Am și bagaje: cărți, manuscrise, lăzi cu șoareci și molii, populate la – ncheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe. Cu ce să transport aceste roiuri de avere mobilă în sens larg al cuvântului?”*¹⁰.

Gazeta „Timpul” a fost fondată la 15 martie 1876, în timpul guvernării lui Lascăr Catargiu, și era sub îndrumarea lui Ioan Slavici. Manolache Epureanu, influent lider conservator îl stima pe poet pentru talentul jurnalistic, motiv pentru care îl numește ca redactor-șef al „Timpului”. În pofida faptului că Eminescu manifesta reticențe față de programul liderului conservator, amiciția acestuia îl determină să-l comenteze în manieră pozitivă. Confruntat cu diverse opțiuni politice, grație inteligenței gazetărești, reușește să-și păstreze opiniile personale. Aceste idei, chiar dacă în anumite momente intră în divergență cu atitudinile de partid, își conservă valorile conservatorilor. *„Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni a crede, e că politica ce se face azi în România și dintr-o parte și dintr-alta e o politică necoaptă, căci pentru adevărata și deplină înțelegere a instituțiilor noastre de azi ne trebuie o generațiune ce-avem de-a crește de-acu-nainte. Eu las lumea să meargă cum îi place dumisale-misiunea oamenilor ce vor veni din adâncul țării e creșterea morală a generațiunii tinere și a generațiunii ce va veni. Nu caut adepți la ideea cea întâi, dar la cea de a doua sufletul meu ține ca la el însuși”*¹¹. Este de menționat faptul că până în decembrie 1881, când și-a păstrat această responsabilitate jurnalistică, marele poet a condus organul de presă conservator ca un excelent lider de opinie, într-un stat situat în plină modernizare economică, politică și culturală.

Războiul de independență, disensiunile dintre liberali și conservatori solicitau un doctrinar solid. În aceste condiții, Mihai Eminescu era persoana potrivită prin studiile făcute în mediul academic german, prin societatea Junimea pe care o frecventa și prin repulsia provocată de liberali, care îl destituiseră din postul de revizor școlar. *„Astfel dar pentru a înlătura un pericol, pentru a astupa gurile flămânzilor liberali, pentru a evita ca proletariatul de ciocoi și cenușari să intre la putere și într-adevăr schimbarea în noi s-au făcut iute-iute. Din antidinastici ne-am făcut dinastici, din turcofilii turcofagi, din rusofili rusofagi, și în sfârșit ne-am face orice-ar pofți M. Sa. Numai la putere să se îndure să ne lase – că Doamne mare, mulți suntem și numai statul cu miile lui de locuri și locușoare încape toată liberalimea, cu nevastă, cu copil, cu nepot, cu strănepot”*¹².

Discursul eminescian este vehement antiliberal și el poate fi analizat din două perspective. La nivel social discursul îl prezintă pe gazetar dezamăgit de evoluția societății românești. Un caz, implicarea unui profesor de liceu în politică, devine la poet un argument pentru o polemică vituperantă împotriva gestionării problemelor din învățământ. Din perspectivă istorică, deducem că prezentul nu este la nivelul grandorii evocat ca „vârsta de aur”¹³, cu voievozi exemplari precum Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun, Matei Basarab, percepuți ca iubitori de țară. *„Organizația de astăzi a favorizat fuga de muncă; ea a ridicat elemente cari n-au nimic în fruntea statului ca să trăiască sau să se îmbogățească din averea lui, și tot organizația aceasta a făcut și pe alte clase să creadă că numai prin politică poți ajunge la ceva. Astfel profesorii de licee și de școli primare asemenea: ingineri, medici, scriitori, muzicanți, actori chiar, toți fac politică pentru a parveni. Și acesta e răul cu desăvârșire mai mare: căci relele actuale ar putea fi trecătoare, dar corupându-se însuși nervul vieții oricărei societăți, iubirea de muncă, nu mai e nici măcar speranța de îndreptare”*¹⁴.

Avalanșa de invective la adresa liberalilor, asociate unei energii retorice de excepție este nota dominantă a publicisticii lui Eminescu. A doua caracteristică a publicisticii este contrastul dintre personalitățile strălucite ale trecutului și mizeria morală a contemporanilor săi¹⁵. Un segment din articolele sale politice sunt manifestări ale influenței nefaste a liberalilor. În spiritul adevărului, menționăm că poetul nu se pronunța împotriva tuturor liberalilor, ci numai împotriva celor care prin hoție, minciună, cumulumul de funcții dezorganizau viața socială a statului român¹⁶. În acest sens relevant este cazul doctorului Grecescu, care era simultan medic secundar la spitalul de copii, profesor de botanică la Facultatea de Medicină și la Școala de Farmacie, profesor de igienă la Liceul Matei Basarab și medic al drumurilor de fier¹⁷.

⁹ Platon coord. 2003, p. 553.

¹⁰ Călinescu 1986, p. 268

¹¹ Călinescu 1985, p. 44.

¹² Eminescu 1989, p. 8.

¹³ Girardet 1986, p. 98-122; Nicoară și colab. 1996, p. 182; Antohi 1994, p. 62.

¹⁴ Eminescu 1989 a, p.131.

¹⁵ Bușulenga 1963, p. 196.

¹⁶ Eminescu 1989, p. 226.

¹⁷ Eminescu 1984, p. 295.

Pornind de la atitudinea vehement antiliberală, se naște în mod inevitabil următoarea întrebare: a fost Mihai Eminescu, din punct de vedere politic, o personalitate înregimentată în cadrele Partidului Conservator? George Călinescu afirma că la originea conservatorismului lui Eminescu și cel al lui Titu Miorescu se află natura speculativă a spiritelor lor. *„Nici Maiorescu, nici Eminescu nu erau boieri sau moșieri, ca să-și apere prin conservatorism privilegiile clasei lor. Pe căi deosebite, ei au fost aduși la această doctrină politică prin natura speculativă a spiritelor lor, care îi făceau să vadă un ritm rațional în evoluția materiei, un paralelism între etapele gândirii și acele ale naturii și, mai la urmă – fără nici o apropiere de hegelianism – o lege generală, o filosofie a progresului ce li se părea evidentă, acolo unde simplitatea empirică a liberalului nu vede decât un fenomen simplu și necondiționat al progresului”*¹⁸.

Un alt punct de vedere echilibrat ar fi acela că termenul de înregimentare nu echivala cu acceptarea unei discipline de partid riguroasă și nu concorda cu realitățile politice ale Partidului Conservator din jurul anului 1880. Ioan Slavici menționa că poetul a avut un conflict ideatic cu Alexandru Lahovari, determinat de neacceptarea armistițiului preconizat de conservatori cu liberalii, în timpul desfășurării ostilităților militare din anii 1877 – 1878. Actul de indisciplină al lui Eminescu a fost tratat cu îngăduință de liderul conservatorilor, Lascăr Catargiu. *„Dar mai cu seamă este actuală toată risipa aceea de vervă, de pamflet și de fier roșu pe care le-a aplicat între 1877 și 1883, Partidului Liberal, în coloanele Timpului. Dacă Eminescu a fost sau nu ideologul doctrinei conservatoare, iată ce este de de domeniul controverselor, dar că a fost cel mai înverșunat critic al liberalismului, intrupat în roșii vremilor acelora, iată ce este de necontestat”*¹⁹.

Independența de gândire a poetului se manifestă prin lansarea ideii că pe el nu-l interesa partidul care guvernează sau care se situează în opoziție, singurul fapt care-l preocupa fiind ca persoanele ce guvernează să fie oameni luminați și subordonați interesului general. Ideile politice lansate în coloanele „Timpului” îi determină pe politicienii Partidului Conservator să-l demită de la conducerea ziarului. Spiritul său de independență nu putea fi tolerat în permanență și, în ianuarie 1882, este numit un nou redactor-șef, Grigore Păucescu²⁰. Înlocuirea lui Eminescu din funcția de redactor-șef nu a stopat vehemența articolelor antiliberale. *„Da, într-un spital ați prefăcut țara, pe care prin importul vostru de fraze ați îmbolnăvit-o și moralicește și fizicește”*²¹.

Referindu-se la spiritul conservator și ideile ce aparțin fondului de gândire conservator al lui Eminescu, Grigore Păucescu făcea următoarele precizări: *„El a susținut încă toate celelalte idei care fac parte din programul partidului conservator, libertatea cuvântului și a presei cu mărginirea lor în judecata juraților, libertatea conștiinței cu precădere dată cultului național, libertatea muncii-îndulcită prin cele două idei conservatoare, de o parte protecțiunea muncii naționale și de alta protecțiunea elementelor celor slabe, ale populațiunii românești, și în sfârșit respectul dreptului în general și în special, respectul proprietății.*

Mai departe el a susținut sufragiul restrâns și împărțirea alegătorilor în multe colegii, nu numai ca condițiune a independenței alegerilor, dar, mai ales pentru munca și talentul omenesc în conducerea afacerilor publice.

*Acestea sunt ideile fundamentale care formează programul partidului conservator și niciodată aceste idei nu au fost susținute cu mai mult talent, cu mai multă căldură, cu mai multă convingere”*²².

Preluarea conducerii ziarului „Timpul”, februarie 1880 și până în decembrie 1881, reprezintă perioada de intensă solicitare intelectuală. Un aspect pitoresc este acela de a ni-l imagina pe poet în ipostaza de gazetar. În preocuparea sa de a-și redacta la momentul oportun articolele, Eminescu era văzut adeseori pe străzi sau în redacția ziarului, nebărbierit și absent. Hainele erau lipsite de mulți nasturi și încălțăminte pe care o păstra uneori în pat, mustea îmbâcsită de noroi. Pentru a diminua impedimentul generat de lipsa nasturilor la pantaloni, poetul își așeza în fața acestora redingota, de culoarea mușgaiului²³. La insistențele lui Ion Creangă, dar și datorită instinctului său pentru rusticitate, Mihai Eminescu și-a confecționat în final haine groase din șiac moldovenesc, care îi evidențiau organismul oarecum sănătos și masiv. Aceasta era vestimentația pe care o purta cel mai adesea poetul în perioada de gazetar la organul de presă al Partidului Conservator. Trăvialul intens de la „Timpul” i-a generat poetului un disconfort major, fapt ce reiese din corespondența întreținută cu omul de cultură, Costache Negruzzi. *„Dacă n-am mai scris multora din ei cauza e ca la „Timpul” am fiece zi de umplut o coală de tipar (împreună cu Slavici) și această masturbație intelectuală ne face incapabili de a ne aduna mințile”*²⁴.

Pentru o percepție cât mai corectă a adversității sale față de liberali, menționăm că după efectuarea studiilor la Viena, în perioada 1868-1872, și la Berlin, între anii 1872-1874, Eminescu s-a întors la Iași și la 23 august 1874 a fost numit director al Bibliotecii Centrale din Iași, realizându-și astfel aspirația de a se afla în permanență în universul cărților.

¹⁸ Călinescu 1986, p. 210-211.

¹⁹ Perpessicius 1931, p. 86

²⁰ Al. Oprea 1982, p. 116 -117.

²¹ Murărașu 1994, p. 175.

²² Crăciun și colab. 1989, p. 344.

²³ Călinescu 1986, p. 261.

²⁴ Eminescu 1989, p. 348.

Euforia sa a fost atât de intensă încât nu și-a imaginat că luând în primire biblioteca de la Samson Bodnărescu, fără acte de inventariere, se expunea în viitorul apropiat la surprize neplăcute²⁵. Șantajat de D. Petrino că ar fi sustras volume prețioase și că și-a însușit mobila pentru propria locuință, Eminescu este destituit din funcția de director al Bibliotecii Centrale și numit la 1 iulie 1875, prin ordinul ministrului învățământului și cultelor Titu Maiorescu, revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Căderea guvernului Lascăr Catargiu și numirea noului ministru liberal Gheorghe Chițu au fost premisele ce au contribuit la demiterea sa din acest post²⁶. Reacția lui Eminescu exprimă dezamăgirile generate de decizia liberalilor de a-l concedia și de a rămâne fără slujbă. „*Canalia liberală a nimicit ideile ce mi le făurisem despre viață*”²⁷.

O analiză sumară asupra publicisticii marelui poet evidențiază faptul că articolele laudative la adresa conservatorilor semnifică atașamentul cavaleresc față de instituția care îi oferise o slujbă onorabilă, în timp ce liberalii îl concediaseră, și ulterior l-au adus în fața instanței pe Titu Maiorescu, pentru sprijinul financiar acordat în timpul studiilor la Berlin. Sfârșitul războiului pentru cucerirea independenței și intrarea armatei române în București îi oferă poetului noi argumente pentru atacuri vehement antiliberal în coloanele ziarului „*Timpul*”. „*Au sosit în București dorobanții de pe câmpul de război. Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atâta sunt mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sunt bucăți iar sub manta cămașa pe piele și nici cojoc, nici flanele, nici nimic, toți într-o stare care te revoltă în adâncul inimii. O spunem de mai înainte, nici o scuză, nicio justificare nu ne poate mulțumi față de această mizerie vădită și strigătoare la cer. Canibalii au fost aceia care care i-au trimis iarna la război cu asemenea straie? Nu mai întrebăm de au fost români sau nu. Suntem de mai înainte siguri că numai români nu au putut fi aceia care i-au trimis pe țărani noștri în asemenea stare în Bulgaria. Turcii, despre care se zice că mor de foame și de frig au sosit în București, toți îmbrăcați bine, cu cojoc și cu manta sănătoasă și bine încălțați. Și astfel au petrecut aceste victime ale radicaliei, ca să nu spunem un cuvânt mai rău, în zăpadă și în ger, nemâncați, neîmbrăcați, decimați mai mult de frig și de lipsă decât de gloanțele dușmanului. Nu sunt în stare toate limbile omenești la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera ușurința, nelegiuirea cu care stărpiturile ce stăpânesc această țară tratează cea din urmă, unică clasă pozitivă a României, pe acel țaran, care muncind dă valoare pământului, plătind dări, plătește pe acești mizerabili, vărsându-și sângele onorează această țară. Și pe când acești cumularzi netrebnici, această neagră masă de negretoi ignoranți, această plebe franțuzită, aceste lepădături ale pământului, această lepră a lumii și culoarea e tot ce e mai rău, mai mincinos și mai laș pe fața întregului univers, face politică și fanfanoradă prin gazete și se erijează de reprezentanții unei nații ai cărei fii, aceste stărpituri nu sunt și nu pot fi....*”²⁸.

Limbajul textului decodifică atitudinea de simpatie față de structurile sociale sărăcite și de culpabilizare a claselor sociale purtătoare a noilor forme. Principala acuză adresată liberalilor este că au copiat mecanic civilizația occidentală și au implementat-o în spațiul românesc. În percepția poetului, această clasă este alcătuită din persoane fără profesie, corupți și incapabili de convingeri politice și economice. Liberalii, purtătorii formelor noi, guvernează statul și țara populată de oameni harnici și inteligenți. Și care trăiesc parazitari din munca claselor pozitive. În condițiile perpetuării guvernării liberale, catastrofa țării se poate realiza în cel mai scurt timp²⁹. Disprețul poetului împotriva liberalilor este atât de bine conturat încât simpatia sa față de vechiul regim este totală. În acest sens, laudă vechea boierime și țărănime ca fiind singurele clase pozitive, apreciază legislația veche, pravila împărătească, chiar dacă este de sorginte străină și tradusă din limba greacă și îi acuză pe boierii Golești că s-au asociat politic liberalilor³⁰.

Publicistica lui Eminescu acoperă perioada Războiului de Independență, a satisfacerii condițiilor impuse de Congresul de la Berlin pentru recunoașterea independenței și proclamarea regatului. Pe lângă aceste mari evenimente politice și sociale, el s-a ocupat în articolele sale de toate problemele societății românești din acea perioadă: răscumpărarea căilor ferate, noua constituție și legea electorală, bugetul, înființarea Băncii Naționale, inamovibilitatea magistraților, politica externă și sistemul partidelor politice românești. Acțiunile din culise ale conservatorilor pentru revenirea la putere și mijloacele utilizate pentru realizarea obiectivelor generează atitudini fără menajamente ale poetului. Verticalitatea opiniilor sale evidențiază practicarea de către conservatori a unor mijloace similare cu ale liberalilor de influențare a alegerilor iar acestea sunt comune tuturor partidelor politice. „*Fără îndoială că nici un partid, tocmai pentru că e partid, nu e în stare de a pune capăt unei stări de lucruri, care văzând cu ochii apropie statul român de prăpastia unei descompuneri. Din nefericire, partidul conservator nu e asemenea decât un partid. Dar între partide e desigur acela mai preferabil, care nu amăgește pe nimeni, ale cărui interese sunt identice cu ale bunei orânduiei, care prin avere dar mai cu seamă prin cultură va da mai multe garanții contra coruptibilității*”³¹.

²⁵ Minar 1914, p. 18.

²⁶ Călinescu 1986, p. 205.

²⁷ Călinescu 1986, p. 205.

²⁸ Eminescu 1989, p. 33.

²⁹ Ibrăileanu 1994, p. 181-182.

³⁰ Ibrăileanu 1994, p. 133.

³¹ Oprea 1983, p. 183.

Analiza atentă a publicisticii politicii eminesciene nu exprimă dubii asupra convingerilor sale ideologice. Marele poet, în ipostaza de mercenar ideatic, este un enunț fără un contur logic și moral. Indiferent de condițiile materiale, statutul de gazetar de partid al conservatorilor nu se susține prin radicalitatea opiniilor liber exprimate în ziarul „Timpul”. Ceea ce merită subliniat este faptul că, opiniile sale depășesc prin intransigență și consecvență ideologia conservatorilor, el fiind mai conservator decât mulți lideri ai Partidului Conservator. Un fapt este cert: Eminescu, ca și ceilalți conservatori, se pronunțau pentru un progres lent, în limitele unei necesități organice, și se opunea ideologiei liberale a arderii etapelor³². Același tip de interpretare a publicisticii marelui poet se regăsește în opera lui Lucian Boia. Istoricul bucureștean menționa că articolele sale la ziarul conservator „Timpul” exprimă mai puțin ideologia conservatoare, cât propria lui ideologie, caracteristicile acesteia fiind refuzul modernității, teama de străini și proiecția unei Româniî ancestrale și eterne³³.

Comparația pe care o realizează poetul între Partidul Conservator și Partidul Național Liberal este în detrimentul liberalilor. Partidul Conservator era reprezentat în acel moment istoric de personalități de prestigiu, atât din punct de vedere politic, dar și cultural, ca Titu Maiorescu, fapt care nu este valabil în cazul lui C.A. Rosetti, I.C. Brătianu, E. Carada și E. Costinescu. Personalitatea liberală apreciată de poet este Mihail Kogălniceanu, pe care o separă de „roșii” și de ceilalți liberali și față de care manifestă un deosebit respect³⁴. *„Ce-a muncit, ce-a produs Carada pentru a fi milionar? Nimic, a fost copil de casă al d-lui C.A. Rosetti – unicul merit: a vândut țuică din vile d-lui Brătianu – singura muncă. Acestea nu sunt titluri suficiente pentru diurne de câte 70.000 franci pe an ce le primește acest onorabil din partea statului român”*³⁵.

Formele fără fond introduse de liberali au deteriorat tradiția națională, au diminuat autoritatea statului și au alienat valorile vieții publice românești. Conducerea țării de către liberali alterează cultura populară, iar cosmopolitismul lor este străin sentimentului cultural național. De aici, adversitatea lui Eminescu împotriva liberalilor și a liderilor acestora. Perioada activității jurnalistice a marelui poet a afirmat un adversar redutabil pentru liberalii C.A. Rosetti și Ion Brătianu, liderii Partidului Național Liberal. Lecturând în fiecare dimineață ziarele, nu citeau integral doar articolele scrise de Eminescu. Această atenție a liderilor liberali reprezintă validarea calităților sale de gazetar, de demnitate și atitudine etică³⁶. Soluțiile propuse de Eminescu pentru ameliorarea situației socio-politice și economice a societății românești sunt puține și artificiale: îndepărtarea liberalilor de la conducerea statului și desființarea instituțiilor introduse de liberali sau remodelarea acestora la nivelul necesităților societății românești³⁷.

Admirabilei opere pamfletare direcționată împotriva liberalilor, Eminescu i-a plătit un tribut dureros. George Călinescu menționa că boala se instala insidios, cu rapiditate, iar munca de la redacție în cămașă, la o masă plină de hârtii, era istovitoare. Se hrănea cel mai adesea cu nuci, mere și pâine³⁸. Argumentul palpabil al travaliului intens solicitat poetului de gazeta „Timpul” este evocarea lui Slavici, o tulburătoare ofrandă oferită de Eminescu universului spiritual. *„Dus mereu cu gândul la altele și la alții, el n-avea purtarea de grijă pentru sine. Niciodată însă lipsa lui de purtare de grijă pentru sine n-a fost atât de deplină ca în timpul acesta. Treceau zile fără ca să mănânce și nopți fără ca să se dezbrace, săptămâni treceau fără ca să se primenească și hainele se învecheau, nescuturate și neperiate pe trupul lui”*³⁹.

Obosit de ritmul stresant de la „Timpul”, sufocat de creditori, de privațiuni, de căldurile bucureștene și de responsabilitățile asumate la gazeta conservatorilor, Eminescu devine solitar și dezamăgit. Muncind neretrănit pe perioade îndelungate, obligat să-și schimbe frecvent gazdele, locuind în sărăcăcioase maghernițe sau în încăperi întunecoase de serviciu, toate acestea i-au alimentat delirurile politicești și gazetărești. Același atitudine de oboseală și de dezamăgire zguduitoare reiese și din scrisoarea adresată Veronicăi Micle la Iași, în anul 1882. *„Tu trebuie să-ți închipuiești astăzi sub figura mea un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste acest bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zadarnică, de șase ani mă zbat ca într-un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate acestea e singurul adevărat; de șase n-am liniște, n-am repausul senin, de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică....”*

Eu rămân cel mai amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranța în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu mai merge. În opt ani de când m-am întors în România, decepțiunea a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă

³² Călinescu 1970, p. 152.

³³ Boia 2002, p. 222.

³⁴ Eminescu 1980, p. 12.

³⁵ Eminescu 1996, p. 195.

³⁶ Bușulenga 1963, p. 201-202.

³⁷ *Ibidem*, p. 200.

³⁸ Călinescu 1993, p. 445.

³⁹ Crăciun și colab. 1989, p. 170.

simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung repaus ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc”⁴⁰.

O țință predilectă a atacurilor antiliberale o reprezintă absența criteriilor meritocrației în abordarea fenomenului ocupării funcțiilor publice. Liberalii sunt culpabilizați pentru modul venal al numirii persoanelor în administrația publică. „Dar să nu ne uităm vorba. Oameni care nu știu bine a scrie și a citi în țara noastră sunt mulți și vor fi din ce mai mulți. Toți au dreptul de-a fi funcționari ai statului sub diferite forme și toți aspiră ca măcar subprefecți să le dea Dumnezeu s-ajungă. De acolo au interes ca liberalii să vie la guvernul central, pentru c-atunci se mătură țara de la un capăt la altul, atunci e vremea ca un avocat fără pricini să se facă director de școală secundară, un altul primar de oraș, un al treilea revizor de școală, un al patrulea prefect. Dar, odată intrați în pâine, ei au interes să ție mult guvernul liberal și, fiindcă acesta atârână de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre și punte ca să-și scoată prietenii deputați”⁴¹. Limbajul documentului reliefează faptul că liberalii sunt patrioți doar când există posibilitatea unui profit și că epoca liberală semnifică în fond fanariotismul. Poetul este convins de sentimentele naționale ale conservatorilor și menționează că toate realizările benefice țării sunt opera conservatorilor⁴².

Analizând fie și schematic, aceste texte, se poate observa că publicistica politică, așa cum afirmă Eugen Simion, este structurată pe o veritabilă poetică a refuzului, dublată de altă poetică, a mitizării. „Bun este trecutul pentru că avea domn autoritar și legi naturale, rău este prezentul pentru că merge după legi străine; bun este țărânul pentru că ară, seamănă și culege, rău, fățarnic, stricător din toate punctele de vedere este liberalul care maimuțărește legi străine și nesocotește legile țării; bună, morala justiției obștei, rea, coruptă este justiția modernă – dominată de ceata de avocați care strică obiceiurile nației; respectabilă este aristocrația istorică, coruptă până în măduva oaselor este falsa aristocrație fanariotă care cumpără și vinde totul, distrugând țara; progresul social mu-i posibil decât pe cale de evoluție naturală și în respectul legilor nației, nu prin introducerea formelor fără fond; bună, eficientă este instrucțiunea care are la bază studiul culturii antice, catastrofal este sistemul introdus de liberali pentru că se orientează după legile împrumutate de la străini; românii n-o scot la capăt dacă nu-și vor proteja instituțiile și formele tradiționale și nu vor pune stavilă agresiunii „nulițărilor catilinare”, strategiei stricătorilor de lege și de datini, în fine, dacă nu vor elimina pe „roșii”care smintesc rânduilele unei rase vechi și mândre”⁴³.

Pe baza acestor rezultate ale cercetării ne permitem formularea următoarelor concluzii:

Publicistica lui Mihai Eminescu a reprezentat un element de dispută în cultura română. Oameni politici, sociologi și istorici au interpretat-o în funcție de interesele lor sau de regimul politic existent. Nemulțumirile poetului cuprind toate segmentele societății românești, de la realitățile economice, sociale, politice, la cele culturale și de civilizație. Poetul este dezamăgit de instituțiile liberale implementate spațiului românesc, de debaterile mediocre din Parlamentul României, de corupția, demagogia și practicile politice introduse de liberali.

Structura pasională a publicisticii politice îl prezintă pe poet ca fiind atașat valorilor Partidului Conservator, în special fracțiunii junimiste, conduse de P.P. Carp și Titu Maiorescu. Totuși, în articolele sale și-a exprimat opinii personale, care nu se integrau, uneori, doctrinei oficiale a partidului, ceea ce a generat nemulțumiri din partea unor lideri conservatori. Verticalitatea profesională se exprimă la Eminescu prin faptul că nu admitea ideea tranzacției cu idealurile și propriile idei politice și repudia cu dispreț practicile clasei politice, fie liberale sau conservatoare.

Bibliografie

- Antohi 1994 – S. Antohi, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, Editura Litera, București, 1994.
Bărbulescu, Deletant, Hitchins, Papacostea, Teodor 2007 – M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2007.
Boia 2002 – L. Boia, *România. Țară de frontieră a Europei*, Editura Humanitas, București, 2002.
Bușulenga 1963 – Z.D. Bușulenga, *Eminescu*, Editura Tineretului, București, 1963.
Călinescu 1970 – G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, Editura Minerva, București, 1970.
Călinescu 1985 – G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. III, Editura Minerva, București, 1985.
Călinescu 1986 – G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1986.
Călinescu 1993 – G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad, Craiova, 1993.
Constantiniu 1999 – Fl. Constantiniu, *Istorie sinceră a poporului român*, ediție a II-a revăzută și adăugită, București, 1999.
Crăciun și colab. 1989 – C. Crăciun și V. Crăciun, *Ei l-au văzut pe Eminescu*, Cluj-Napoca, 1989.
Djuvara 2008 – N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, ediția a II-a, București, 2008.

⁴⁰ Pop 1989, p. 121-122.

⁴¹ Eminescu 1996, p. 58.

⁴² Murărașu 1994, p. 173.

⁴³ Eminescu 1989 b, p. 58-59.

- Eminescu 1980 – M. Eminescu, *Iubirea de patrie. Pagini de publicistică*, Ediție, cuvânt înainte și comentarii de D. Vatamaniuc, București, 1980.
- Eminescu 1984 – M. Eminescu, *Opere*, vol. XI, (*Publicistică 02-31. XII. 1880*), București, 1984.
- Eminescu 1989 – M. Eminescu, *Opere*, vol. X, (*Publicistica 1 noiembrie 1877-15 februarie 1880*), București, 1989.
- Eminescu 1989a – M. Eminescu, *Opere*, vol. XVI (*Correspondență*), București, 1989
- Eminescu 1989b – M. Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, București, 1989
- Eminescu 1996 – M. Eminescu, *Icoane vechi și icoane nouă, Publicistică*, Antologie, cronologie, note și comentarii, repere critice, bibliografie de D. Vatamaniuc, București, 1996.
- Girardet 1986 – R. Girardet, *Mythes et mythologies politiques*, Paris, 1986.
- Ibrăileanu 1994 – G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească. Note și impresii*, București, 1994.
- Iordache 1982 – A. Iordache, *Pe urmele Goleștilor*, București, 1982.
- Murărașu 1994 – D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, București, 1994.
- Manolescu 2008 – N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, 2008.
- Minar 1914 – O. Minar, *Eminescu în fața justiției*, București, 1914.
- Nicoară și colab. 1996 – S. Nicoară, T. Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, 1996.
- Oprea 1982 – Al. Oprea, *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, București, 1982.
- Ornea 1975 – Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, București, 1975.
- Piru 1994 – Al. Piru, *Istoria literaturii române*, București, 1994
- Platon coord. 2003 – Platon coord. *Istoria României*, vol. VII, tom III, *De la independență la unire (1878-1918)*, București, 2003.
- Perpessiciu 1931 – Perpessiciu, *Eminescu ziarist*, București, 1931.
- Pop 1989 – A.Z.N. Pop, *Mărturii...Eminescu – Veronica Micle*, Chișinău, 1989.

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI SEPTIMIU ALBINI 1861-1919

Drd. Răducu Rușeț

Summary. The life and activity of Septimiu Albini 1861-1919 The present study entitled *The Life and Activity of Septimiu Albini 1861- 1919*, proposes to offer yet another contribution regarding the historiography of the Transylvanian publicist, Septimiu Albini. Certainly, the future journalist and newsman is not unknown to our historiography, but in the current study we try to present some biographical and intellectual data which complete the already existing picture of Septimiu Albini. The current study regarding this research is mainly a re- evaluation of the so far published works on this topic. About the publicist from Cut we have the writings of Ilie Moise. Furthermore, Septimiu Albini enjoyed the attention of the historian Vlad Popovici. Personally I've dealt with this subject in my bachelor's degree, having as main source in the process of a diachronic reconstruction of the future memorandist and political activist's biographical and intellectual profile, his memoirs. Septimiu Albini's memoirs are preserved in the Archives of the Metropolitan Library in Sibiu, in the Ioan Lupaș fund. Thus we can see that for this article I used both published sources like current articles and works on this topic, a general bibliography related to the national movement from Transylvania, as well as sources from archives that have mentioned memoirs. The research method consisted in the reassessment of sources, archives, collation of texts, inserting various notes into unpublished documents, and a severe criticism of sources. In the present study there won't be common references to the studied and interpreted archives, because the current research aims to provide an overview of the publicist, Septimiu Albini.

Cuvinte cheie: Septimiu Albini, Transilvania, Memorandum, naționalism.

Key words: Septimiu Albini, Transylvania, Memorandum, nationalism.

Septimiu Albini, viitorul redactor al *Tribunei* din Sibiu, a fost jurnalist, secretar al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, om de litere, ulterior făcând parte din delegația care a înaintat Memorandumul către împăratul Franz Joseph. Dat fiind numărul relativ ridicat de cercetări care i-au fost dedicate¹, în acest studiu nu intenționăm să prezentăm exhaustiv întreaga sa activitate, ci dorim doar să oferim un medaliu biografico-intelectual al autorului scrierilor cuprinse în volumul: *Septimiu Albini - Societatea „Transilvania”. Amintiri de la „Tribuna” veche. Scrieri politice.*

Septimiu Albini s-a născut la 9 iunie 1861 în localitatea Șpring, comitatul Alba de Jos, fiind primul din cei doi fii ai lui Vasile Albini, fost vicetribun în legiunea lui Axente Sever de la 1848/49 și al Emiliei Neagoe, nepoată a mitropolitului greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu². În casa natală din Cut a cunoscut personalități importante ale culturii naționale românești, printre care putem aminti pe: Ilie Măcelariu, Nicolae Velțan, Alexandru Sterca Șuluțiu. Tatăl său a avut un rol însemnat în formarea intelectuală a viitorului jurnalist și memorandist, deoarece prin poveștile despre evenimentele de la 1848 din Transilvania, relatate fiului său dorea să-i însușească ceva din curajul său, pe care se presupune că l-a avut tatăl viitorului redactor când a renunțat la haina bisericească și s-a alăturat revoluționarilor de la 1848. Maniera în care a înțeles acest tată să-și crească copilul se poate observa dintr-o însemnare pe care Ion Breazu a identificat-o între manuscrisele lui Albini predate Academiei Române de soția acestuia. După o lună și ceva de la nașterea fiului său, aproximativ 40 de zile, fostul vicetribun făcea următoarea mărturisire „*iubitul și scumpul meu fiu! Astăzi în a patruzecia zi de la nașterea ta pe lume (...) eu al tău iubitor și fericit și adevărat părinte, ținându-te în brațele mele părintești, ridicat înaintea marelui Părinte al românilor Mihai Bravul, eroul de la Călugăreni, te închin cu devotament la acel sfânt românesc și te oblig ca în toată viața ta să te închini la tendința lui, să adorezi aspirațiile lui, să combați viciul și ilegalitatea, să susții, tare și sus românismul, să fii pururea mândru că ești din vița măreață a coloanei Traianide, fiul Romei eterne*”. În urma acestui presupus moment de sinceritate putem încerca o reconstituire a modelului de creștere și educație a viitorul redactor al cotidianului sibian „*Tribuna*”³.

Studiile secundare le-a efectuat la Blaj și Sibiu, intrând de pe acum în contact cu ideile junimiste. Și-a continuat formarea intelectuală urmând cursurile Facultății de Litere și Filosofie în cadrul Universității din Viena între anii 1879-1883, fiind bursier al „Junimii” de la Iași⁴. Albini frecventează Societatea „România Jună”⁵, devenind un adept al ideilor junimiste, care se opuneau etimologismului ciparian. „Convorbirile literare”, revista Societății „Junimea” ținea un strâns contact cu societățile culturale studențești din monarhia dualistă austro-ungară, de la Viena (România Jună) și Budapesta (Petru Maior) printre ai căror membrii se aflau în perioada (1869 - 1871) ca bursieri ai „Junimii”, Mihai

¹ Breazu 1938, nr. 4-6, p. 380-387; Lazăr 1938, nr. 4-5, p. 39-42; Mândruț 1983-1984, p. 453-473; Moise 1984, p. 20-21; Bițu-Sârghie 1988, p. 28-43; Bițu-Sârghie 1989, p. 84-86; Simion 1998, p. V-XIX; Moise 1998, p. 5-31; Popovici 2007, p. 223-236; Popovici, Rușeț 2010, p. 38-44; Rușeț 2013a, p. 49- 53; Rușeț 2013 b., p. 83- 93; Rușeț 2014, p. 5- 160.

² Moise 1998, p. 5-8.

³ Moise 1998, p. 6 - 7.

⁴ Netea 1979, p. 346.

⁵ Societatea Academică Literară „România Jună” din Viena, se va impune, în timp, ca una dintre cele mai importante organizații ale studenților români plecați în străinătate. A fost constituită la 20 martie 1871. Președinte al societății a fost ales Ioan Slavici, iar bibliotecar, poetul Mihai Eminescu (20 martie/1 aprilie).

Eminescu și Ioan Slavici iar mai târziu Pompiliu Dan, Andrei Bârseanu, Ioan Paul, I. C. Panțu, Silvestru Moldovan, Septimiu Albini, Matei Voileanu, I. T. Mera și Enea Hodoș⁶. De perioada studenției îl vor lega frumoase amintiri alături de prietenul său Ioan Paul. Cei doi făceau parte din grupul „România Jună”, care în afară de timpul dedicat ședințelor din cadrul societății, o bună parte din timpul lor liber o petreceau abordând subiecte literare.

Membrii societății literare menționate mai sus, adepți ai „direcției noi” au înființat un club literar numit „Arborele” în anul 1880, (club constituit după I.C. Panțu din 14 membrii, iar după I. Moisil 17)⁷.

Membrii clubului au luat nume de împrumut; Septimiu Albini se numea *Mugur*, Ion Codru Drăgușanul - *Rădăcină*; Solomon Haliță - *Scoarță*; I. T. Mera - *Creangă*; I. Moisil - *Măduvă*; I. C. Panțu - *Frunză*; I. S. Paul - *Trunchiu*. Unii dintre aceștia, Septimiu Albini, I. C. Panțu își vor semna cu aceste nume și lucrările literare⁸. Septimiu Albini a îmbrățișat vederile „noii direcții”, participând la întruniri festive în onoarea societății „Junimea”, ale cărei vederi culturale le împărtășea⁹.

Conform propriilor sale mărturii, după definitivarea studiilor s-a întors la casa natală din Cut, neputându-se hotărî să treacă în Regat, ca alți colegi ai lui¹⁰. În această perioadă, o bună parte din timp o petrece cu administrarea moșiei familiale, dar pe de altă parte scrie articole pe care le trimite la redacția „Tribunei” din Sibiu.

În anul 1886 a fost chemat de către Ioan Slavici, directorul cotidianului sibian, să ocupe postul de redactor responsabil al ziarului. Septimiu Albini a acceptat, cu condiția ca în anul școlar 1886-1887 să i se dea libertatea de a candida pentru un post de profesor la Școala civilă de fete a ASTREI din Sibiu. Trebuie menționat că Albini a îmbrățișat vederile „Tribunei” mai ales pentru orientarea sa culturală, din memoriile sale reieșind lipsa unui interes prea accentuat față de politică.

Deși a obținut postul de profesor în vara anului 1886, Albini a continuat să muncească și în redacția „Tribunei”, iar după ce se retrage din învățământ, în 1888, se dedică în întregime gazetăriei. Ca profesor, a predat limba română, istoria și geografia Ungariei, munca de la catedră oferindu-i ocazia să promoveze „Direcția nouă” în Ardeal și dragostea pentru valorile satului transilvănean¹¹.

Între anii 1888-1894 a fost director și redactor responsabil al „Tribunei” din Sibiu, perioadă în care dezvoltă o intensă muncă în plan cultural, dar și politico-național. În contextul tot mai accentuatei activități politice și al mișcării memorandiste, Septimiu Albini a fost implicat în mai multe procese de presă, soldate cu condamnări: face temniță, o lună la Cluj în anul 1889, apoi șase luni la Vác în perioada 1890-1891, iar anul 1893 îi aduce trei luni de temniță la Szeged, detenție care o efectuează, chiar după ce se logodise¹². În anul 1894 a fost condamnat la 2 ani jumate de temniță, fiind implicat în procesul Memorandului, dar trece în România, scăpând astfel de închisoare. Atitudinea sa a fost condamnată vehement de cei care au făcut temniță în procesul Memorandului, inclusiv de către tribuniști, dar Albini și-a justificat deciziile în articole publicate în „Tribuna”¹³. Dintre lucrările sale mai însemnate putem aminti: *O seară la Brustureni*, *Un sărac avut*, *Un nou filoromân*, *1848 în Principatele Române*, etc.

În România, după o perioadă de greutăți materiale, a fost angajat secretar la Academia Română, funcție pe care o va ocupa până în 1918. Se va mai implica tangențial în zbuciumările politice ale românilor din Ungaria, însă numai cu condeiul, prin articole de presă sau broșuri.

Septimiu Albini a fost căsătorit cu Aurelia Roman, fiica lui Visarion Roman și a avut trei fii: Radu, Mircea și Sorin – primul dintre aceștia murind în luptele de la Mărășești¹⁴. În 1919 a revenit pentru prima dată după emigrare în Transilvania, vizitând locurile natale, dar la scurt timp după aceea a murit din cauza unei pneumonii, la data de 7 noiembrie același an. A fost înmormântat în cimitirul din Cut, alături de alți membrii ai familiei¹⁵. La 10 ani de la moartea acestuia, Nicolae Iorga nota în „Neamul Românesc”: *El (Septimiu Albini) a fost luptătorul tip, acela care de câte ori e nevoie de dânsul, dă tot ce poate și a doua zi, mulțumindu-se cu orice dărab de pâine muncită, se străduiește a nu se vorbi de sine. Aceasta nu înseamnă retragere ci așteptarea altui ceas, când iar nevoia s-ar simți de dânsul. Atunci el revine, am zice, sub steag*¹⁶.

Concluzii. La finalul demersului nostru istoric, putem semna câteva considerații finale, care desigur lasă loc și altor dezbateri și interpretări pe acest subiect. Septimiu Albini, prin aportul pe care l-a manifestat în domeniul politicii

⁶ Netea 1979, p. 346.

⁷ Glodariu 1998, p. 233.

⁸ Moise 1999, p. 8-9.

⁹ Moise 1998, p. 8-9.

¹⁰ S. Haliță, I. Paul, V. Sângiorzan, I. Pipoș, A. Iulț.

¹¹ Popovici, 2007, p. 225-226.

¹² Moise 1998, p. 27.

¹³ Popovici 2007, p. 228-230, 232-233.

¹⁴ Moise 1998, p. 30.

¹⁵ Moise 1980, p. 221.

¹⁶ Moise 1980, p. 221; Moise 1998, p. 31.

și al gazetărie ardelenе merită amintit și pus în valoare, alături de alte nume consacrate din galeria personalităților transilvănene. Astfel, prin transcrierea și interpretarea întregului set de documente, deci putem observa că am aplicat și colaționarea textelor, și descrise în prezentul studiu, am putut să ne formăm o imagine despre aportul adus de acesta la cunoașterea istoriei românilor din monarhia dualistă austro-ungară. Lucrarea de față, prin punerea în circuitul științific a întregii activități memorialistice și cultural-politice a lui Septimiu Albini, dorește să fie un instrument de lucru pentru cei care în preocupările lor au avut în atenție asemenea subiecte. Prin prezentul studiu putem observa contribuția lui Septimiu Albini la cunoașterea istoriei românilor din monarhia austro-ungară, astfel putând să luăm notă de atitudinea politică și gazetărească pe care jurnalistul ardelen a manifestat-o în timpul transformărilor politice din Transilvania secolului al XIX-lea și începutului de secol XX.

Prin transcrierea și interpretarea întregului set de documente care reprezintă memoriile personale ale omului politic Septimiu Albini, considerăm că am adus un plus de cunoaștere la reconsiderarea istoriei românilor din Transilvania.

ANEXA Nr. 1 FOTOGRAFII SEPTIMIU ALBINI

SEPTIMIU ALBINI - MEMORANDISTUL (CARTE POSTALĂ DIN 1894)

DIRECTOR LA ȘCOALA CIVILĂ DE FETE A ASOCIAȚIUNII ASTRA DIN SIBIU

ANEXA Nr. 2
VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI SEPTIMIU ALBINI¹
TABEL CRONOLOGIC

9 iunie 1861	- se naște, în satul Șpring, jud. Alba, Septimiu Albini, primul din cei doi fii ai lui Vasile Albini, vicetribun în timpul revoluției de la 1848 în legiunea lui Axente Sever și al Emiliei nepoată de soră a mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu. - copilăria și-o petrece la Cut, localitatea de baștină a Albineștilor
1879	-studii la liceul german din Sibiu și liceul românesc din Blaj, unde își dă bacalaureatul.
1879-1883	- urmează Facultatea de Litere și Filosofie din Viena. - frecventează Societatea România Jună, situându-se pe poziții junimiste. - înființează clubul „ <i>Arborele</i> ” alături de studenții români I. Codru- Drăgușan - <i>Rădăcină</i> , Solomon Haliță - <i>Scoarță</i> , I. T. Mera - <i>Creangă</i> , I. Moisil – <i>Măduvă</i> , I. C. Panțu – <i>Frunză</i> , I. S. Paul- <i>Trunchiul</i> , iar Septimiu Albini- <i>Mugur</i> . Septimiu Albini și I. C. Panțu își vor semna cu aceste nume și lucrările literare.
1886	- este numit „învățător ordinar” la <i>Școală civilă de fete</i> a ASTREI din Sibiu, -Tribuna se afla într-o situație delicată datorită procesului de presă al lui Cornel Pop Păcurariu, redactor responsabil, care fusese condamnat la un an închisoare. - Ioan Slavici face apel la S. Albini, a cărui activitate o cunoștea, care acceptă funcția de „redactor responsabil”. - Albini devine redactor la „Tribuna” , - aduce la „Tribuna” - colinde și obiceiuri din satul Cut, jud Alba (sat de origine), - schițe cu subiecte rurale : <i>Un sărac avut</i> , <i>O seară la Brustureni</i> .
1887	- delegat al poporului la adunarea electorală din Sibiu.
7 octombrie 1887	- e ales director al Școlii civile de fete din Sibiu în locul lui D. Popovici Barcianu, demisionat, însă în anul următor își dă demisia, ca și predecesorul său, datorită problemelor pe care le aveau cu conducerea ASTREI.
1888- 1894	- pe fondul renunțării la postul de profesor, Septimiu Albini este numit redactor responsabil la <i>Tribuna</i> din Sibiu.
11-13 mai 1891	-participă la primul Congres al Ligii pentru Unitate Culturală a Tuturor Românilor, alături de Vasile Lucaciu și Axente Sever(din Transilvania), iar din Regat, Alexandru Orăscu, Al. Odobescu, V. A. Urechia, Grigore Tocilescu, A. Densușianu, Ion Bîanu, Simion Mehedinți ² .
Februarie 1894	- are loc căsătoria lui S. Albini cu Aurelia Roman, fiica lui Visarion Roman, naș fiind Gheorghe Bogdan-Duică.
Vara lui 1894	- se naște primul copil al familiei Albini, Radu. Ulterior vor mai avea doi fii, Mircea și Sorin.
Condamnări în procese de presă	
1889	- o lună temniță la Cluj.
1890 – 1891	- 6 luni temniță la Vaș.
1893	- 3 luni temniță la Seghedin.
9 octombrie 1894	- 2 ani și jumătate în procesul Memorandului, temniță de stat, sentință aspră deoarece Albini participase la redactarea Memorandului.
1895	- trece munții în România.
1914	- După începerea războiului, Septimiu Albini a plecat ca delegat al Academiei Române, la Cernăuți ca să aducă de acolo 11 lăzi care cuprind materialul pentru un Dicționar al limbii române elaborat de Sextil Pușcariu.
7 noiembrie 1919	- Se stinge din viață, fiind înmormântat în cimitirul din Cut alături de ceilalți membrii ai familiei.

¹ Moise 1998, p. 5-31.

² Marinescu 1998, p. 36.

Bibliografie

Surse inedite

Arhiva Bibliotecii Mitropoliei din Sibiu, Fond Ioan Lupaș.

Studii și articole în reviste și periodice de specialitate

- Breazu 1939 – I. Breazu, *Între Ioan Paul și Septimiu Albini*, în „Țara Bârsei”, X, 1938, nr. 4-6. p. 380-387.
- Glodariu 1998 – Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860 - 1918*, Cluj Napoca, 1998.
- Lazăr 1938 – V. Lazăr, *Septimiu Albini*, în „Gazeta Ilustrată”, VIII, 1938, nr. 4-5. p. 39 - 42.
- Marinescu 1998 – Gh. C. Marinescu, *Din lupta pentru independența și unitatea de stat a românilor*, Iași, 1998.
- Mândruț 1983-1984 – S. Mândruț, *Septimiu Albini despre procesele politice ale românilor din Transilvania în 1895-1898*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca”, XXVI, 1983-1984, p. 453-473.
- Moise 1980 – Idem *Septimiu Albini (1861-1919)* în N. Scutea, *Repere sibiene. Studii și referate*, Sibiu, 1980, p. 221.
- Moise 1984 – I. Moise, *Septimiu Albini și Tribuna*, în „Transilvania”, 13, 1984, nr. 4, p. 20-21.
- Moise 1998 – I. Moise, *Un scriitor uitat, Septimiu Albini*, studiu introductiv la vol. Septimiu Albini, *Scrieri*, Sibiu, 1998, p. 5-31.
- Moise 1999 – I. Moise, *Folcloristica Sibiiană*, Sibiu, 1999.
- Netea 1979 – V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice și culturale între anii 1859 - 1918*, București, 1979.
- Popovici 2007 – V. Popovici *Septimiu Albini la „Tribuna” din Sibiu (1886-1894)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca”, XLVI, 2007, p. 223-236.
- Popovici, Rușeț 2010 – V. Popovici, R. Rușeț, *File de memorialistică: Septimiu Albini, Amintiri de la Tribuna veche*, în „Chronos. Revistă de istorie”, VIII, 2010, nr. 2(15), p. 38-84.
- Rușeț 2013a – R. Rușeț, *Profilul biografico-intelectual al lui Septimiu Albini (186-1919)*, în *Astra Salvensis. Revistă de Istorie și Cultură*, 2013, Anul 1, Nr. 2, p. 49-53.
- Rușeț 2013b – R. Rușeț, *Activitatea politico-culturală a lui Septimiu Albini și considerații pe marginea legii electorale din anul 1874*, în D. Sinaci, E. Arbonie (coord.), *Administrație Românească Arădeană. Studii și comunicări din Banat- Crișana. 95 de ani de la Marea Unire*, Vol. VII, Arad, 2013, p. 83-93.
- Rușeț 2014 – R. Rușeț, *Septimiu Albini. Societatea Transilvania. Amintiri de la Tribuna Veche. Scrieri Politice*, Cluj-Napoca, 2014.
- Sârghie-Bițu 1988 – Anca Sârghie-Bițu, *Ioan Slavici, Vasile Lucaciu, Octavian Goga în dialog cu Septimiu Albini*, în „Manuscriptum”, XIX, 1988, nr. 4, p. 28-43.
- Sârghie-Bițu 1989 – Anca Sârghie-Bițu, *Septimiu Albini. Projunimismul tribuniștilor din Sibiu*, în „Manuscriptum”, XX, 1989, nr. 1, p. 84-86.
- Simion 1988 – Elisabeta Simion, *Prefață* la vol. Septimiu Albini, *1848 în Principatele Române*, București, 1998, p. V-IX.

PROHIBIȚIE, ABSTINENȚĂ ȘI SOCIETĂȚI SECRETE ÎN SIGHIȘOARA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Dr. Nicolae Teșculă

Zusammenfassung: *Prohibition, Abstinenz und Geheimgesellschaften in Schäßburg am beginn des 19. Jh. Dieser Artikel analysiert die Anti-Alkohol-Bewegung in Schäßburg. Diese Bewegung wurde um edle Guttempler-Orden promoviert. Diese Orden wurde nach Modell der Freimaurer Geheimbund organisiert, die sowohl Männer als auch Frauen einschließt. Ursprünglich aus den USA handeln Guttempler-Orden in sächsischen Städte von Siebenbürgen. In Schäßburg wurde die „Steilauwacht“ Loge funktioniert.*

Cuvinte cheie: *Sighișoara, prohibiție, societate secretă, alcool, buni templieri.*

Stichworte: *Schäßburg, Verbot, Geheimbund, Alkohol, Guttempler.*

Secolul XIX debutează într-o perioadă marcată de cuceriri în domeniul științific. Este perioada în care omul descoperă mult, o epocă plină de invenții, care fac viața omului de rând mult mai ușoară. Tot acum, inovațiile în domeniul medicinei determină creșterea speranței de viață. Preocupările medicilor nu au fost doar în domeniul creării de medicamente sau tratamente mai bune, ci și prin măsuri profilactice. Acum sunt eradicate focare posibile de diverse epidemii cum ar fi tifosul, holera, scarlatina sau pojarul prin măsuri edilitare de amploare. Orașele capătă forme noi prin introducerea apei curente, a canalizărilor, a pietrurii străzilor și a creării de rigole.

Una dintre debaterile majore cu privire la plăgile, care afectau societatea se desfășoară în jurul consumului excesiv de alcool. Alcoolismul este văzut acum ca un flagel care duce la distrugerea fizică și psihică a unor indivizi. Dincolo de aceste aspecte, reprezintă, acum într-o perioadă marcată de naționalism, o cauză posibilă pentru dispariția nației, iar elita încearcă să lupte pe toate mijloacele.

Acest lucru este observabil și la nivelul sașilor ardeleni, unde prin articole de presă, prin discursuri și predici în biserică se militează pentru prohibiție și abstenență. Alături de aceste mijloace găsim și *Ordinul Bunilor templieri*.

Acesta a apărut ca o organizație fraternală pentru cumpătare și abstenență, având ca model de organizare francmasoneria, membrii ordinului reunindu-se în loji. În anul 1850 în Utica, statul New York, Daniel Codz a fondat o organizație numită *Cavalerii de Ierihon*. În anul următor la cabana sa din Oriskany Falls, o localitate de lângă Utica această organizație a fost vizitată de un alt grup condus de Wesley Bailey și cele două grupări au decis să se unească și să formeze *Ordinul Bunilor Templieri*. Motto-ul organizației era: *Prietenie, speranță și iubire!* Ordinul permitea accesul în egală măsură pentru bărbați și femei și nu făcea deosebire de rasă.

Din Statele Unite ale Americii, ordinul se va răspândi în Anglia prin Joseph Marlin și mai apoi în Scandinavia. În spațiul german va ajunge în jurul anului 1873 la Frankfurt ¹.

De aici și până la apariția unor loji în mediul transilvan nu a fost decât un pas. Mijlocul de propagare al acestor idei noi a fost mediul studentesc. Este știut faptul că tinerii sași studeau în cadrul unor universități protestante din spațiul german și după întoarcerea în țară aduceau ideile din mediul universitar. Una dintre cele mai bune idei a fost aceea a introducerii orelor de gimnastică și a creării unor asociații de profil în orașele săsești ².

Într-un studiu din anul 1913 referitor la prezenta în mediul săsesc al acestui ordin Wilhelm Morres, preot paroh evanghelic în Brașov, arată că în ultimul timp au apărut loji ale bunilor templieri în Mediaș, Sighișoara, Sibiu, Brașov și Bistrița. Ceea ce promovează acest ordin este abstenența de la orice fel de băutură alcoolică și în viața lor trebuie să urmărească o serie de precepte:

- “ 1. va evita consumul acestor băuturi până la finalul vieții sale,
2. nu va oferi nimănui aceste băuturi,
3. nu le va pregăti, nu le va cumpăra sau le va vinde,
4. pledează cu toate mijloacele legitime, pentru a elimina utilizarea lor de la societatea umană”

Singura excepție permisă de ordin este cea legată de Sfânta Împărtășanie sau ca urmare a unor recomandări sau rețete eliberate de medic. Se recomandă și aici în măsura posibilităților să se folosească suc de struguri, sau alte remedii medicinale nonalcoolice³.

De asemenea, orice membru al acestui ordin se va preocupa de îmbunătățirea stării sale de sănătate, de prosperitatea sa, va fi un familist convins, își va îmbunătăți relațiile sociale. Se va preocupa permanent de îmbunătățirea calității vieții semenilor săi militând pentru o viață fără alcool, arătând problemele majore pe care acesta le

¹ Fahey 1999, pp. 17-27.

² Legat de acest aspect vezi: Teșculă 2012, pp. 34-38.

³ Morres 1913, p. 81.

aduce asupra sănătății individului și asupra societății. Toate acestea un *bun templier* le realizează prin o bună organizare și o muncă comună ⁴.

În cadrul organizării lor, dacă într-o localitate sunt 10 membrii maturi se va pune bazele unei loji. Deși nu este stipulat ca o regulă, se arată că dacă o lojă depășește numărul de 50 de membrii, atunci nu se mai poate păstra caracterul familiar al acesteia și este bine apară o altă lojă. Lojile sunt văzute ca familii extinse în care domină spiritul fratern. Fiecare lojă își alege pentru conducere, misiunea. Pentru activitatea internă și externă alege un comitet de șapte membrii, la care se adaugă alții auxiliari. Se arată că mai mulți trebuie să cunoască responsabilitățile în cadrul lojei și astfel alegerea funcțiilor are loc trimestrial. Alegerea comitetului, regularitatea ședințelor și toate reglementările sunt stabilite de către cartea de ritual. De obicei au loc ședințe regulate săptămânal, seara la o oră prestabilită și nu durează mai mult de două ore. Se pune accent pe punctualitate. De asemenea, orice ședință începe și se încheie cu un cântec sau o rugăciune. Un nou membru este acceptat liber prin vot de către membrii. În interiorul lojei și în exterior membrii se identifică prin intermediul unui buton alb albastru din metal care are gravat globul pământesc și inscripția I.D.G.T. – *Internationaler Orden der Gut-Templer* (*Ordinul Internațional al Bunilor Templieri*). În cazul în care sunt mai multe loje într-un oraș acolo se va lucra în colaborare și va exista o lojă districtuală. La nivel național, din mai multe loji districuale se formează Marea Lojă a unei țări și mai multe loji naționale crează la rândul lor Loja Mondială ⁵.

Legat de numărul de membrii, Morres arată că la nivel mondial sunt în anul 1913, în jur de un sfert de million de membrii, iar la nivelul sașilor ardeleni în cam de 600. De asemenea, legat de grade, după o jumătate de an de activare primește membrul un grad Districtual, la doi ani un grad de Mare Lojă și la cinci ani grad de Loja Mondială. Tot în cadrul ordinului sunt și Loji Tinere, care acceptă adolescenți și tineri. Astfel sunt *lojile tinere* pentru copii de 10-14 ani și *lojile de gardă* pentru tineri de 15-18 ani. Ei lucrează alături de lojele de adulți pentru abținerea și o viață fără alcool. Pentru înființarea de noi loji trebuie acordul conducerii Ordinului și șeful acestuia pentru Transilvania era preotul evanghelic brașovean Wilhelm Morres ⁶.

Un exemplu edificator cu privire la existența unei loji a *Ordinului Bunilor Templieri* o avem la Sighișoara. În anul 1909 în săptămânalul *Schäßburger Zeitung* avem următoarea informație: “*Loja locală a Bunilor Templieri < Steilauwacht>⁷ s-a întrunit într-o ședință festivă, pentru prima dată, în data de 9 ale a(acestei n.n.) l(uni n.n.), unde au venit oaspeți de mai aproape și de mai departe. După amiază a avut loc o ședință festivă la Școala de băieți ⁸, unde Bunii templieri s-au întâlnit într-un număr foarte mare. Seara a avut loc în pavilionul grădinii Mühsam o reușită seară familiară. Mai mulți membrii ai Jungendbund-ului,⁹ sub conducerea dirijorului lor, domnul Joh. Marsch au animat seara prin cântece. După aceea înaltul templier B Knaller a salutat oaspeții festivi, urmat de marele templier W. Morres, care în discursul său festiv a vorbit despre importanța ordinului, a evidenței și prezenței, aderării într-o recomandare călduroasă. La final a avut loc un dans, care a ținut până la orele 4 dimineața¹⁰”.*

Acest ordin, prin activitatea sa va fi prezent în Sighișoara și în perioada interbelică. La nivelul anilor 30 presa de limbă germană din Sighișoara va menționa activități ale acestora. Astfel la 2 februarie 1930 aflăm că loja locală *Steilauwacht*, se va întruni în data de 8 februarie seara la orele 8, 15 în clădirea *Casei meșteșugarilor*. Cu această ocazie doamna Luise Olah va vorbi despre : *Băutura imorală*¹¹!

Tot în același an are loc în data de 24 martie la orele 8 seara în incinta *Școlii de băieți* o nouă întâlnire a lojei, în cadrul căreia se va vorbi despre străvechile zeități ale germanilor¹².

Presa de limbă germană din Sighișoara abundă de astfel de articole. Anul trecut referitor la acest subiect am primit din partea domnului Walter Lingner* din Düsseldorf, reprezentant al *Asociației Sighișorenilor* Germania o fotografie realizată în jurul anului 1907 în curtea Casei Orașului* cu o multitudine de personaje dintre care se remarcă o serie de oficialități locale. Menționăm aici pe arhitectul Franz Letz și fabricantul de pielărie Karl Adleff¹³!

Se presupune că unul dintre inițiatorii acestui ordin la Sighișoara a fost mediul Joseph Bacon (1857-1941). Fiul al avocatului și deputatului din Parlamentul maghiar Josef Martin Bacon și al Theresei Bacon, cunoscută pentru activitatea depusă în domeniul emancipării femeilor.

⁴ Morres 1913, p. 82.

⁵ Morres 1913 p. 83.

⁶ Morres 1913 p. 84.

⁷ Garda de pe Chip. Se referă la un mic tunuleț existent la intrarea în Sighișoara dinspre Tg. Mureș și Mediaș.

⁸ Azi Liceul Agricol.

⁹ Este vorba de Federația tinerimii săsești.

¹⁰ *Schäßburger Zeitung* 1909, p. 3.

* azi Perla.

¹¹ *Groß-Kokler Bote* 1930, p. 3.

¹² *Groß-Kokler Bote* 1930, p. 2.

* Mulțumim pe această cale domnului Walter Lingner pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție fotografia.

* Azi sala Casei de Cultură Mihai Eminescu.

¹³ Theil 2012, p. 21.

Între 1883 și 1925 a fost medic al orașului Sighișoara. În această calitate a contribuit esențial la modernizarea sanitară a orașului. A fost inițiator al construirii unui sistem de conducte de apă potabilă, a unui spital de epidemii, a controlului alimentelor, a unei case de ajutor social pentru argați și a unui ambulatoriu pentru bolnavii de tuberculoză.

Interesat de istoria regiunii natale, colecționar de obiecte transilvănene, el este cunoscut în primul rând ca inițiator în 1899 a ceea ce este astăzi Muzeul de Istorie din Sighișoara al cărui conducător a fost până la moarte¹⁴!

Alături de acest muzeu, din inițiativa aceluiași custode inimos, va lua ființă într-o anexa a Turnului cu Ceas, în anul 1912, *Muzeul de Igienă*, care cuprindea peste 700 de planșe și grafice cu privire la epidemiile care au lovit orașul și altele cu privire la evoluția demografică a urbei¹⁵.

De asemenea, în studiile sale medicale publicate în diverse reviste de specialitate abundă subiecte legate de problemele determinate de abuzul de alcool asupra sănătății corpului uman¹⁶.

Credem că această *Ordin al Bunilor Templieri* a avut activitate în Sighișoara în prima jumătate a secolului al XIX, acționând cu o anumită fermitate împotriva consumului de alcool, însă nu a reușit să stopeze consumul acestuia în cadrul comunității sighișorene.

Deși nu avem date cu privire la sfârșitul activității lojei sighișorene a *bunilor templieri*, însă credem că această activitate a fost întreruptă la debutul celui de-al doilea război mondial, când doctrina totalitară a nazismului nu permitea existența unor societăți discrete, cu activitate amplă în domeniul comunitar.

Foto: Întreținerea *Bunilor Templieri* la Casa Orașului (azi Sala „Mihai Eminescu”) din Sighișoara în 1907.

Bibliografie

- Ackner 2002 – R. Ackner, *Das Bacon-Buch. Von Mosel an die Koklel Familiengeschichte*, Familiendruck und für Siebenbürgische Bibliothek Gundelsheim, 2002.
- Bacon 1933 – J. Bacon, *Die Schäßburger Museen*, Friedrich Horedth Verlag, Sighisoara, 1933.
- Fahey 1999 – D.M. Fahley, How the Good Templars Began: Fraternal Temperance in New York State, “Social History of Alcohol Review”, 38-39, 1999, p. 17-27.
- Groß-Kokler Bote 1930 – *Groß-Kokler Bote vereinigt mit der Schäßburger Zeitung*, nr. 2665, Schäßburg, den 2. Februar 1930, 52. Jahrgang.
- Morres 1913 – W. Morres, „Der Guttempler” în „Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für das gemeinde Jahr 1914“, XLV. Jahrgang (Neue Folge XIX), Hermannstadt, Verlag und Druck von Josef Drotleff, 1913, p. 81-84.
- Schäßburger Zeitung 1909 – *Schäßburger Zeitung*, nr. 20, Sonntag, 16. Mai 1909, 37. Jahrg.
- Theil 2012 – H. Theil, *Das historische Bild. Der <Guttemplerorden> in Schäßburg*, „Schäßburger Nachrichten”, Folge 37, Juni 2012, 19. Jahrgang, Heilbronn, 2012.
- Teșculă 2012 – N. Teșculă, *Mișcare sportivă, militantism național și sașii ardeleni la mijlocul secolului al XIX, lea*, „Cultura Medieșană”, I, 2012, p. 34- 38.

¹⁴ Ackner 2002, pp. 72-77

¹⁵ Bacon 1933, p.27.

¹⁶ Ackner 2002, p. 74.

MĂRTURII ARHIVISTICE REFERITOARE LA ÎNFIINȚAREA INSTITUTUL ROMÂN DIN ALBANIA

Dr. Tănase Bujduveanu

Abstract. *Archive evidence regarding the setting up of the Romanian Institute of Albania. Nicolae Iorga success brought to Balkanian historiography important men and appreciation. Albanian people regarded Iorga as a great friend and defender of the freedom of Balkanian people. The Albanian king and the President of Ministry Council and the Ministry of Romania at Tirana, Vasile Stoica decided to give Iorga a house with a garden on the coast Adriatic Sea, near Santi Quaranta- Saranda in front of Corfu island. The first telegram sent from Tirana nr.614 on the 24th August 1931 was registered with the nr.49779 on the 25th August 1931. It was addressed to Ministry Ghica and signed by Vasile Stoica. Another telegram is sent from Tirana nr. 628 on 31 August 1931 and mentioned that Vasile Stoica postponed the visit to Santi Quaranta. It signed by Vasile Stoica. Another telegram is addressed to Ghica nr.237 from Tirana signed by V. Stoica on the 24th April 1932 and given property to Iorga the place from Saranda. Vasile Stoica sends a new telegram nr.236 on the 25th April 1932 to the Royal Ministry of External Affairs nr.22742 on the 25th April 1932 addressed to Nicolae Iorga who was at that time the President of Ministry Council. The telegram is decoded by Negulescu and Bilciurescu. The great interest given to this part of Balkanian Peninsula in 1934 made the opportunity for a new law to create a scientific mission in Albania with different aims. This mission was to go deeply under the knowledge of all the unities of this area. This law was voted both by the Senate and the Deputy Assembly. Iorga gave an idyllic description of the location from Santi Quaranta which he donated on the 13th of August 1934. He named Dumitru Berciu to go to Santi Quaranta as soon as the institute is ready to begin his scientific activity. In 1935 the Romanian Archeological College is founded at Bucharest. The members are not satisfied with Iorga's idea of founding an Institute in Albania.*

Cuvinte cheie: *Institutul Român din Albania, institut, documente, telegrame, Albania.*

Keywords: *The Romanian Institute of Albania, institute, documents, telegrams, Albania.*

Valorile spirituale românești s-au aflat în atenția europenilor, datorită contactelor și a mărturiilor documentare. În același timp elita culturală românească și-a dorit să fie recunoscută în plan european aducându-și contribuția la realizarea unor centre de cultură în perioada interbelică.¹

Nicolae Iorga, Vasile Pârvan și G. Murgoci, pun bazele în anul 1914 a Institutului Sud-Est European, cu scopul de a studia această parte a Europei „ținând seama și de tradițiile vechi și interesele actuale românești”. În anul 1920, Nicolae Iorga propune în calitate sa de deputat un proiect de lege pentru înființarea a două Școli Superioare românești de studii arheologice și istorico-filologice, cu secții complementare pentru Artele Frumoase, una la Roma și cealaltă la Paris.²

În anul 1890, N. Iorga vizitează orașul lagunelor fiind impresionat de încărcătura istorică a acestuia, scăldat de Marea Adriatică³. El va sta două luni în Italia prin intermediul unei burse iar impresiile sale le publică în „Revista Nouă”.⁴ Totuși, în anul 1928 cu ajutorul Consulului României la Veneția, avocatul Bombardella și a lui Ernest Marin, muzician din armata română, achiziționează o parte din imobilul din Campo Santa Fosca, nr. 2214⁵, devenind un centru de cultură românesc.

Reușitele lui Nicolae Iorga aduc istoriografiei balcanice⁶, formarea unor elite care să cunoască în profunzime istoria țărilor, să-și cunoască și să-și asume propriul trecut în contextul evoluției lumii Lumea albaneză, intelectualii, îl văd pe Iorga ca pe un mare prieten și apărător al libertății popoarelor balcanice.⁷ Regele Albaniei, Președintele Consiliului de Miniștri și Ministrul României la Tirana, Vasile Stoica, se hotărăsc să-i dăruiască lui Iorga o casă cu o grădină, aflată pe malul Mării Adriatice, în împrejurimile orașului Santi Quaranta (Saranda), în fața insulei Corfu. Primele mărturii le aflăm din Telegrama descifrată, expediată de la Legația României din Tirana, nr. 614 din 24 august 1931 și înregistrată la București sub numărul 49.779 din 25 august 1931.

MINISTERUL DE EXTERNE

Înregistrată sub Nr. 9779 din 25.AUG. 1931

DIRECȚIUNEA

CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ la ora 12

De la Legațiunea din Tirana

¹ Istoria 1970, p. 349-350.

² Lăzărescu 1996, p. 14.

³ Iorga 1895, p. 61-118.

⁴ Dosarele Istoriei 2001, p. 6.

⁵ Popescu 1990, p.35.

⁶ Zbucă 2001, p.39-41.

⁷ Kycycu 2008, p. 91.

Nr. 614 Data 24 AUG. ora 19 193...

Externe București

Strict confidențial.

Pentru Domnul Ministru Ghika.

Regele Ahmed Zog și Președintele Consiliului de Miniștri Pandelie Evanghelie, în înțelegere cu mine, au hotărât ca, drept recunoștință pentru sprijinul pe care, prin scrisul său, domnul Președinte al Consiliului Iorga l-a dat națiunii albaneze să ofere Excelenței Sale la a 60-a aniversare un teren cu o casuță și grădină pe malul Mării Adriatice și urmează să aleg eu acest teren. M-am pronunțat pentru împrejurimile orașului Saniti Quaranta, ținut sănătos și cu comunicațiuni ușoare, cu vegetație sudică, în fața insulei Corfu. Plec peste 3 zile împreună cu d-l Evanghelie spre a fixa la fața locului terenul de a cărui amenajare se îngrijește însuși Regele. Planul este ca Domnului Președinte al Consiliului să nu i se aducă la cunoștință această intenție, ci să i se facă o surpriză și actul de donație să-i fie adus de misiunea care va prezenta M. Sale Regelui, Colanul Albaniei⁸

DESCIFRAT

Stoica

Scrădeanu- Bilciurescu

O nouă telegramă este trimisă de la Legația din Tirana, nr 628 din 31 august 1931, înregistrată la Ministerul de Externe sub nr. 51.204 din 1 septembrie 1931, menționează că din cauza manifestărilor dedicate Sărbătorii naționale a Albaniei din 1 septembrie 1931. Președintele Consiliului de Miniștri și Ministrul României la Tirana,

MINISTERUL DE EXTERNE

Înregistrată sub Nr. 51204 din 1. SEPT. 1931

DIRECȚIUNEA

CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ la ora 12,30

De la Legațiunea din Tirana

Nr. 628 Data 31 AUG. ora 19,40 193...

Externe București

Referire la telegrama mea confidențială No.614.

Ziua de mâine, 1 Septembrie, sărbătoarea națională albaneză, proclamarea Regatului, urcarea pe tron a Regelui Ahmed Zog; corpul diplomatic va fi primit în audiență solemnă de Rege. Din cauza festivităților, Președintele Consiliului și eu am amânat pentru săptămâna viitoare călătoria la Santi Quaranta. Astfel, actul de donație a terenului menționat în telegrama cifrată No.614, nu va mai putea fi adus de misiunea specială Libohova ci va fi trimis ulterior.⁹

Stoica

DESCIFRAT

[Jotlariuc Bilciurescu

O altă Telegramă adresată ministrului Ghika cu numărul 237 expediată din Tirana, semnată de V.Stoica, din 24 Aprilie 1932 este înregistrată la Ministerul Regal al Afacerilor Străine la nr. 22.723 din 25 aprilie 1932, cere consimțământul acestuia pentru a trece în proprietate înregistrată la Ministerul Regal al Afacerilor Străine la nr. 22.723 din 25 aprilie 1932, terenul din Saranda lui Nicolae Iorga și o procură pentru a îndeplini formalitățile cerute.

MINISTERUL REGAL AL

AFACERILOR STRĂINE

Înregistrată sub Nr. 22723 din 25. Aprilie 1932

DIRECȚIUNEA

CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Tirana

⁸ Ministerul Afacerilor Externe. Direcția O.S.D. Serv. Arhivă, problema 15, vol. 63, 1931-1943, Albania, Dosar. Cap. V. Institute de învățământ. Referitor la: Înființarea, desființarea și reînființarea Institutului Român de Studii Arheologice din Albania – Santi Quaranta, f.1.

⁹ Ibidem, f. 2.

Nr. 237 Data 24 Aprilie 1932 193...
București

Pentru Excelența Sa Domnul Ministru Ghika
Referire la No.614 din 24 august trecut.

Am onoarea a aduce la Cunoștiința Excelenței Voastre că pentru a trece în proprietatea Excelenței Sale Domnului Iorga, terenul oferit de Regele și Guvernul albanez, este necesar consimțământul Excelenței Sale. I-am telegrafiat prin Ministerul Afacerilor Străine azi cu No.236.cerând procura telegrafică.Rog pe Excelența Voastră să intervină pe lângă Excelența Sa să binevoiască a accepta această proprietate și a-mi trimite încă telegrafic prin Ministerul Afacerilor Străine o procură spre a îndeplini în numele său formele legale necesare.¹⁰

Stoica

DESCIFRAT
Scrădeanu

Vasile Stoica trimite o nouă Telegramă cu nr. 236 din 25 aprilie 1932, Ministerului Regal al Afacerilor Externe și înregistrată cu nr. 22.742 din 25 aprilie 1932, adresată lui Nicolae Iorga care la acea dată era Președintele Consiliului de Miniștri. Acesta precizează că Regele Albaniei și Guvernul sunt profund recunoscători lui Iorga pentru sprijinul oferit națiunii albaneze și i se oferă un teren pentru construcția unei case și a unei grădini la Santi Quaranta. Vasile Stoica cere ca pentru a îndeplini formele necesare, referitoare la transferul terenului, să i se trimită o procură. Telegrama este descifrată de domnii Negulescu și Bilciurescu.

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
Înregistrată sub Nr. 22742 din 25.Aprilie 1932
DIRECȚIUNEA
CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ ora 17.

De la Legațiunea din Tirana

Nr. 236 Data 25 Aprilie 1932 ora 11 1932

Externe

București

Pentru Excelența Sa dl Profesor N.Iorga
Președinte al Consiliului de Miniștri.

Regele Albaniei și Guvernul albanez, în semn de recunoștință pentru simpatia ce Excelența Voastră a arătat și ajutorul ce Excelența Voastră a dat Națiunii albaneze în zilele ei grele oferă Excelenței Voastre un teren de casă și grădină la Santi Quaranta pe malul Mării Adriatice, în fața insulei Corfu.Sperând că Excelența Voastră nu va refuza această manifestațiune a recunoștinței unei Națiuni, rog pe Excelența Voastră a binevoi să transmit prin Ministerul Afacerilor Străine, telegrafic urgent, o procură autorizându-mă a îndeplini formele juridice necesare pentru trecerea acestui teren în proprietatea Excelenței Voastre.¹¹

Stoica

DESCIFRAT Negulescu – Bilciurescu

Dat fiind interesul pentru această parte a Peninsulei Balcanice, în anul 1934 se dă un Decret Regal, o lege pentru a se crea o misiune științifică în Albania cu scopul cercetării filologice, etnografice, arheologice și istorice.

Decret Regal,Carol al II-lea,Prin grația lui Dumnezeu și voințanațională, Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate.

Adunările legiuitoare au votat și adoptat, iar Noi sancționăm ce urmează:

LEGE

Art.1. Se creează o misiune științifică în Albania.

Art.2. Ea are de scop cercetări filologice, etnografice, arheologice și istorice.

¹⁰ Ibidem, f. 3.

¹¹ Ibidem, f. 4.

Art.3. Membrii ei, în număr de doi pe un termen în raport cu cercetările întreprinse vor fi delegați de la Școlile Române din Roma și de la Fontenay- aux-Roses, precum și de Ministrul de Instrucție

Art.4. Un regulament va fixa condițiile de funcționare.

Această lege s-a votat de Senat în ședința de la 26 iunie, anul 1934 și s-a adoptat cu majoritate de una sută douăzeci și două voturi, contra unu.

Vicepreședinte, Tony Iliescu L. S. S.)

Secretar Octavian Pop

Această lege s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 30 iunie, anul 1934 și s-a adoptat cu unanimitate de una sută trei voturi.

Președinte N.N. Săveanu (L. S. A. D.)

Secretar Aurel Cosma Junior

Promulgăm această lege și ordonăm ca ea să fie investită cu sigiliul Statului și preluată în Monitorul Oficial.

Dat la București, la 13 iulie 1934

Carol (L. S. St.)

Ministrul Instrucțiunii Dr. C. Angelescu

Ministrul Justiției Victor Antonescu

Nr. 2098.¹²

Nicolae Iorga avea de gând să realizeze un centru de cercetare culturală românească pe terenul primit de la regele și guvernul albanez. El prezintă destul de idilic peisajul de la Santi Quaranta fiind încântat de locația aleasă. „Răsăritul cu soarele lui cald, cu albastra lui mare, cu dumbrăvile lui de portocali, cu zâmbetul Adriaticii și cu munții unde s-a născut mitologia elenică, prin această ereditate sunt deci așa de adânci ai mei, și cum soarta a făcut ca din darul grațios al regelui Albaniei să-mi am moșioara mea la Santi Quaranta, în față cu vechea Corcira, picioarele-mi vor atinge, poate, un pământ cunoscut strămoșilor”¹³

Planurile clădirii sunt realizate de către binecunoscutul arhitect Petre Antonescu. Clădirea institutului se construiește din vara anului 1937 și până în primăvara anului 1938.

Prin Decretul Lege nr. 2695 din 1 August 1938 statul român înființează Institutul Român din Albania. Decretul cuprinde 12 articole care precizează denumirea și scopul înființării acestuia, conducerea, misiunea arheologică și de asemenea reînființarea unui muzeu și a unei biblioteci. Rezultatele cercetărilor se vor publica într-un Buletin al Institutului numit Illyrica. Decretul Lege este însoțit de un Referat către Consiliul de Miniștri în care este prezentată activitatea institutului, semnat de către Președintele Consiliului de Miniștri și alți miniștri.

DECRET REGAL

Ministerul Educației Naționale

Carol II-lea, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României, la toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului Președintelui Consiliului Nostru de Miniștri și miniștrilor Noștri secretari de Stat la Departamentele: Educației Naționale, Finanțelor și Justiției, sub Nr. 98.443 din 1938; Văzând jurnalul Consiliului de Miniștri cu Nr. 1.619 din 1938 și avizul Consiliului Legislativ, dat prin procesul-verbal cu Nr. 106 din 1938;

Pe temeiul art. 98 din Constituție,

Am decretat și decretăm:

DECRET-LEGE

pentru înființarea „Institutului Român” din Albania

Art. I Se înființează în Albania, pe data publicării prezentului decret-lege, un „Institut Român” de studii și cercetări arheologice. În cadrul Institutului se vor întreprinde, de asemenea, cercetări în domeniul istoriei și filologiei. Sediul va fi la Santi Quaranta (Saranda), în localul ce se clădește pe terenul dăruit Statului Român de către d-l profesor Nicolae Iorga.

Art. II Scopul Institutului este de a cunoaște cât mai bine trecutul străvechi și viața prezentă a Europei Sud-Estice, în legătură cu originea de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a învățaților de la noi și a celor din Balcani, cu aceleași preocupări. Institutul este o cheazășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră cu cea albaneză.

¹² Monitorul Oficial 1934, p.4643.

¹³ Iorga 1976, p. 8.

Art. III Directorul actual al „Institutului pentru studiul Istoriei Universale” din București, va avea până la sfârșitul vieții sale conducerea și controlul organizării și activității științifice a Institutului din Albania. În viitor, directorii se vor numi după normele ce se vor stabili prin regulament. Pentru respectarea intereselor Institutului și pentru administrația curentă, se va numi un secretar și un intendent. Funcțiunea de secretar poate fi exercitată și prin delegație.

Art. IV Pe lângă Institut va funcționa și o misiune arheologică românească, sub conducerea unui specialist, delegat de către Ministerul Educației Naționale, în urma propunerii directorului. El va efectua săpături în baza convențiilor pe care le va încheia Statul Român. Misiunea este un mijloc de manifestare activă – pe teren – a Institutului.

Art. V. În Institut se va organiza un muzeu și o bibliotecă.

Art. VI Se va înainta în fiecare an Ministerul Educației Naționale un raport general de activitate.

Art. VII Rezultatul săpăturilor și al cercetărilor întreprinse se vor publica într-un Buletin al Institutului (Illyrica).

Art. VIII Bursierii Statului Român sau învățații trimiși în călătorie de studii vor fi găzduiți temporar în Institut, dacă preocupările lor coincid cu scopurile Institutului.

Art. IX Pentru întreținerea Institutului și realizarea scopurilor sale, se vor aloca anual fonduri necesare de către Ministerul Educației Naționale și al Afacerilor Străine.

Art. X Pentru desăvârșirea lucrărilor de clădire a localului Institutului, – lucrări începute prin subvenția Ministerului Afacerilor Străine – se vor prevedea în bugetul anului 1938-1939 fondurile trebuitoare.

Art. XI Statul va încheia convențiile necesare, care să permită o începere a săpăturilor chiar anul acesta.

Art. XII Un regulament va determina modul de funcționare al Institutului.

Dat în București la 25 iulie 1938.

Carol

Președintele Consiliului de Miniștri,

Miron

Patriarhul României.

Ministrul educației naționale, ad-interim, Armand Călinescu.

Ministrul finanțelor, ad-interim, D. Constantinescu.

Ministrul justiției, Victor Iamandi.

Nr. 2.695.

Referat către Consiliul de Miniștri.

Domnilor Miniștri,

Prin actul de donațiune autenticat de Judecătoria mixtă Vălenii de Munte la Nr. 6.006 din 13 August 1934, s-a donat acestui minister de către d-l profesor universitar N. Iorga o jumătate din suprafața terenului situat în orașul Saranda din Albania, care teren i-a fost dăruit în anul 1932 de către M.S. Zogu I, Regele Albaniei. Această donațiune s-a făcut ministerului în doriința d-lui donator de a contribui la realizarea scopului urmărit prin legea prin care s-a creat misiunea pentru cercetări științifice în Albania.

În actul de donațiune s-a prevăzut clauza că Statul Român să construiască pe porțiunea dăruită, un edificiu modest, cu câteva încăperi, destinate locuinței membrilor misiunii, iar o anumită încăpere să servească de muzeu. De asemenea, în schimbul donațiunii, Statul Român s-a obligat să contruiască pe porțiunea de teren rămasă în proprietatea d-lui donator o clădire cu trei încăperi, destinată folosinței proprii. Această donațiune s-a primit de către minister, pe baza autorizării date prin I. D. R. cu Nr. 2.279 din 1934.

În legătură cu donațiunea aceasta și cu scopul urmărit, apreciindu-se necesitatea înființării unui Institut de studii și cercetări arheologice, cu sediul în Santi Quaranta (Saranda), pe terenul dăruit Statului Român de către d-l profesor Nicolae Iorga, iar scopul acestui Institut fiind de a se cunoaște cât mai bine trecutul străvechiu al Europei Sud-Estice, în legătură cu originile de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a învățaților de la noi și a celor din Balcani cu aceleași preocupări, Institutul fiind totodată o cheazășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră de cea albaneză, vă rugăm să binevoiți a semna alăturatul jurnal pentru autorizarea subsemnaților de a supune aprobării și Înaltei Semnături a Maiestății Sale Regelui alăturatul proiect de decret - lege pentru înființarea „Institutului Român din Albania, de studii și cercetări arheologice”, asupra căruia Consiliul Legislativ a avizat prin procesul-verbal cu Nr. 106 din 1938.

Președintele Consiliului de Miniștri, Miron, Patriarhul României.

Ministrul educației naționale, ad-interim, Armand Călinescu.

Ministrul finanțelor, ad-interim, D. Constantinescu.

Ministrul justiției, Victor Iamandi.¹⁴

Regulamentul¹⁵ pentru organizarea și funcționarea Institutului Român din Albania este alcătuit de profesorul Dumitru Berciu și este avizat de Nicolae Iorga prin semnătura sa în partea dreaptă sus a documentului iar în partea stângă se află ștampila Ministerul Educației Naționale. Documentul conține patru pagini, structurate în trei capitole.

Capitolul I - Dispoziții generale, cu articolele 1-3, se referă la denumirea institutului, funcționarea, scopul, misiunea arheologică, partea de activitate științifică a acestuia.

Capitolul II - Organizarea și administrarea institutului cu articolele 4-10, se referă la conducerea institutului, plata personalului, atribuțiile acestora, conducerea misiunii arheologice.

Capitolul III - Dispoziții finale, cu articolele 11-14, se referă la activitatea bursierilor, membrii institutului, direcțiunea iar articolul 14 menționează proprietarii terenului și clădirii iar apartamentul lui N. Iorga face parte din corpul clădirii.

REGULAMENT pentru organizarea și funcționarea Institutului Român din Albania.

CAP. I

Dispozițiuni generale.

Art.1

Institutul Român din Albania, înființat prin legea publicată în Monit. Of. No. 175 din 1 August 1938, se organizează și funcționează conform prezentului regulament.

Art. 2

Institutul are sediul în Albania, la Zogoj / Santi Quaranta.

Art.3

Scopul Institutului este de a cunoaște cât mai bine trecutul străvechiu și viața prezentă a Europei Sud-Estice în legătură cu originea de civilizație și de rasă ale poporului nostru și de a realiza o strânsă colaborare a învățaților de la noi și a celor din Balcani, cu aceleași preocupări.

Institutul este o cheazășie a identității de obârșie și a raporturilor de prietenie ce unesc națiunea noastră cu cea albaneză. Pe lângă institut funcționează o misiune arheologică. În cadrul institutului se vor întreprinde deasemeni cercetări istorice, filologice, etnografice etc. pe baza convențiilor încheiate cu Statul Albanez.

Rezultatul săpăturilor efectuate de către misiunea arheologică, precum și al cercetărilor întreprinse se va publica, fie

în monografii, fie în buletinul institutului Illyrica – redactat în limba română sau într-o limbă de frecvență

Europeană. Pentru valorificarea științifică a materialului rezultat din cercetările întreprinse în Albania, institutul va

înlesni membrilor săi deplasarea în centrele universitare din alte țări.¹⁶

În institut se va organiza un muzeu și o bibliotecă, Obiectele provenite din săpături sau cumpărate de la particular, precum și fotografiile și desenele luate în timpul campaniei de lucru sau în timpul excursiunilor științifice, vor fi expuse în sala muzeului de la Santi Quaranta. Biblioteca se va organiza din donațiuni și cumpărare de cărți. Se va organiza deasemeni un atelier fotografic și un laborator pentru prelucrarea materialului muzeistic provenit din săpături.

Plata acestor cheltuieli precum și aceea a săpăturilor arheologice întreprinse de către misiunea română de pe lângă institut, vor fi suportate de către direcțiunea institutului din fondurile prevăzute în bugetul Ministerului Educației Naționale, la capitolul „Materiale”, precum și din avere proprie sau eventualele subvenții ce se vor acorda institutului de către orice autoritate de Stat, județ sau comună, instituție de cultură.

CAP. II

Organizarea și administrarea institutului.

Art.4

Conducerea institutului este încredințată directorului care reprezintă institutul în fața autorităților. Directorul actual al Institutului pentru studiul Istoriei Universitare din București va avea până la sfârșitul vieții conducerea și controlul organizării și activității științifice a Institutului din Albania. Pe viitor directorii vor fi numiți de către Ministerul

¹⁴ Monitorul Oficial 1938, p. 3564.

¹⁵ ANIC. Ministerul Educației Naționale. Arhiva Direcțiunii Învățământului Particular, an. 1939, mapa 19, vol. 1, fasc. 2, Dosar 1314.

¹⁶ ANIC, f. 86. 1.

Educațiunii Naționale dintre șefii misiunii arheologice de pe lângă institut și ale căror merite sau manifestat îndeosebit în organizarea institutului și atingerea scopului.

Art.5

Directorul este ajutat de către personalul științific administrativ compus din: secretar, intendent și personal de serviciu. Intendentul și personalul de serviciu vor fi numiți de către directori și vor fi plătiți din subvenția acordată institutului.¹⁷

Art.6

Secretarul este numit de către Ministerul Educațiunii Naționale, în urma propunerii directorului institutului. El trebuie să posede doctoratul sau licența în litere. Secretarul prezintă în lipsa directorului, interesele institutului.

Art.7

Funcțiunea de secretar poate fi exercitată prin delegație sau prin detașare de către membrii corpului didactic, cu activitatea științifică, încadrată în preocupările institutului. În acest caz i se va plăti din fondurile alocate institutului în afară de salariul aferent postului ce-l ocupa, un surplus de bază reprezentând diferența de valută și în raport cu necesitățile locale din Albania. Această diferență va fi fixată de către director.

Art.8

Anii de activitate serviți de către membrii corpului didactic în interesul institutului vor fi socotite ca valabili pentru definitivări, gradații și pensiuine.

Art. 9

Secretarul este responsabil de patrimoniul institutului în fața autorității superioare. El va întocmi în fiecare an un raport cuprinzând cheltuielile făcute și justificarea lor. Acest raport, semnat de către director va fi înaintat Ministerul Educațiunii Naționale.

Art.10

Misiunea arheologică este condusă de un specialist, delegat de Ministerul Educațiunii Naționale, în urma propunerii directorului institutului. Conducerea misiunii poate fi încredințată și directorului sau secretarului institutului, care sunt legați în mod permanent de interesul acestui așezământ dar numai în cazul în care ei sunt arheologi.

CAP III

Dispozițiuni finale

Art.11

Bursierii Statului Român sau învățații trimiși în călătorie de studii vor fi găzduiți temporar în institut dacă preocupările lor coincid cu scopurile institutului.

Art.12

Membrii institutului vor fi admiși dintre specialiști, de către Ministerul Educațiunii Naționale, pe baza propune¹⁸ directorului, în limita fondurilor și pe o durată în raport cu cercetările.

Art. 13

Activitatea membrilor este sub controlul directorului.

Art. 14

Terenul și clădirea institutului de la Santi Quaranta aparțin Statului Român, în condițiunile actuale de donație a d-lui Profesor N. Iorga, consilier regal autentificat la Judecătoria Mixtă Vălenii – de – Munte sub No. 6006 din 13 August 1934, cu singura deosebire că apartamentul d-lui Profesor N. Iorga face parte din același corp al clădirii institutului.¹⁹

Nicolae Iorga are un rol important în activitatea științifică a institutului imprimându-i o orientare interdisciplinară. Cercetările cuprindeau și cele referitoare la istoria comunităților aromânești ²⁰ cu referire la conservarea identității lor naționale.

Într-un raport²¹ din 25 Februarie 1939 al lui N. Lahovary către Gr. Gafencu, ministru de externe, se relatează discuția particulară avută cu Regele Zogu privitoare și la Institutul Român din Albania.²² D. Berciu precizează că prin desființarea institutului, Statului Român va pierde atât banii cheltuiți pentru ridicarea clădirii, dar și drepturile obținute de la guvernul abanez.²³ Institutul Român din Albania este reînființat în anul 1942 de către mareșalul Antonescu, iar Dumitru Berciu este numit mai întâi secretar și apoi director.Noile evenimente care se

¹⁷ ANIC, f. 86. 2.

¹⁸ ANIC, f. 87. 3.

¹⁹ ANIC, f. 87. 4.

²⁰ Scurtu 1998, p.1-6.

²¹ ANIC. Arhiva Direcțiunii Învățământului Particular, an. 1939, mapa. 19, vol. 1, fasc. 2. Dosar 1314/1939, f. 85. Aceași propunere de lege se află și la f. 1.cu numărul 007600/14 iunie 1999, Registratura Generală.

²² AMAE, fond. 71, vol. 26, fila 336.

²³ AMAE, problema 15, vol. 63, 1931-1943, f. 21; ANIC, Dosar 2454/1943, vol. I. fasc. 2, f. 14.

derulau din acest an în această parte a Europei nu mai cereau încheierea unei convenții culturale cu Albania așa cum reiese din adresa Ministrului Afacerilor Străine către Președinția Consiliului de Miniștri.

După 1944 nu se mai vorbește nimic despre Institutul Român din Albania. Războiul și evenimentele politice, schimbările de regim, nu amintesc de acest centru de cultură românesc, proprietatea Statului Român. Clădirea devine sediu al vămii și apoi reședința clubului sportiv „Butrinti”. După 1990, urmare a victoriei democrației în Albania și începutul privatizării masive, imobilul este cumpărat de un cetățean albanez. În anul 1993 ambasadorul României în Albania, d-l Gheorghe Micu, propune iar guvernul român acceptă, deschiderea unui proces pentru recuperarea proprietății românești de la Saranda. Statul Român intenționează proces pentru recuperarea clădirii și a terenului, sperând într-o rezolvare grabnică și pozitivă. Marele savant N. Iorga de numele căruia este legat Institutul Român din Albania nu a fost uitat în această țară. În anul 2008 numele îi este atribuit unei străzi din Tirana și unei școli din localitatea Mocukull regiunea Dibra.

Reînființarea Institutului Român din Albania corespunde în continuare viziunii profesorului N. Iorga referitoare la colaborarea între oamenii de știință români și cei din țările balcanice, pentru a cunoaște trecutul istoric și viața prezentă a Europei de sud-est. La mai bine de 70 de ani de la înființarea institutului, în lumina raportărilor generoase între statul român și cel albanez, a noilor aspirații europene, deschiderea acestuia va fi un bun prilej pentru cunoașterea culturii și civilizației ambelor popoare, a dezvoltării cercetării științifice și a locului lor în istoria civilizației europene și mondiale²⁴.

Bibliografie

AMAE – Arhiva Istorică a Ministerului Afacerilor Externe din București.

ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale din București

Monitorul Oficial 1934 – *Monitorul Oficial*, București, 162, 1934, p. 4643.

Monitorul Oficial 1938 – *Monitorul Oficial*, București, 175, 1938, p. 3564.

Bujduveanu 2005 – T. Bujduveanu, *Un institut român în Albania*, în „Balcanii și Europa”, București, 2005, 51, p. 30.

Iorga 1895 – N. Iorga, *Amintiri din Italia*, București, 1895.

Iorga 1976 – N. Iorga, *O viață de om*, București, 1976.

Istoria 1970 – *Istoria poporului român*, București, 1970.

Dosarele Istoriei 2001 – *Dosarele Istoriei*, VI, 2001, 6, București, p. 6.

Kycycu 2008 – Kopy Kycycu, *Nicolae Iorga și popoarele*, „Akademos”, 4, 2008, București, p. 91.

Lăzărescu 1996 – G. Lăzărescu, *Școala Română din Roma*, București, 1996.

Popescu 1990 – A. Popescu, *Un focar românesc de cultură renăscut: Palatul Correr*, „Magazin Istoric”, XXIV, 1990, 6, București, p. 35.

Scurtu 1998 – I. Scurtu, *Românii din afara granițelor României de azi*, „Dosarele Istoriei”, III, 1998, 6, București, p. 1-6.

Zbucnea 2001 – Gh. Zbucnea, *Iorga și lumea sud-est europeană*, *Dosarele Istoriei*, VI, 2001, 6, București, p. 39-41.

²⁴ Bujduveanu 2005, p.30.

CONSIDERAȚII ASUPRA CARACTERISTICILOR TEHNICE ALE PORTAVIOANELOR ANGRENATE ÎN MARILE OPERAȚIUNI AERONAVALE (1940-1941)

Eva-Tabita Ionescu

Ion Mihai Ionescu

Abstract. Considerations on Technical Features of Aircraft Carrier involved in the Great Air Naval Operations (1940-1941) Aircraft carriers were first developed in the 1920s. In the years before World War II, there were two main schools of thought about naval aviation. The first was the carrier based planes would scout for the main battleship fleet. The second theory, arealatively radical one, was that carrier aircraft would destroy everything afloat. The aircraft carrier dramatically changed naval combat in World War II, because air power was becoming a significant factor in warfare. The versatility of the carrier was demonstrated in November 1940 when HMS Illustrious launched along-range strike on the Italian fleet at their base in Taranto. The 1941 Japanese surprise attack on Pearl Harbor was a clear illustration of the power projection capability afforded by a large force of modern carriers.

Cuvinte cheie: HMS Ark Royal, HMS Illustrious, Akagi, Shōkaku, Hiryū.

Keyword: HMS Ark Royal, HMS Illustrious, Akagi, Shōkaku, Hiryū.

La debutul celei de-a doua conflagrații mondiale cele mai moderne portavioane britanice cu punte blindată ale Royal Navy erau HMS Ark Royal iar din 1940, HMS Illustrious. Primul făcea parte din clasa: „Ark Royal” („Arca regală”), unic portavion al clasei, model 1934, potrivit normelor Tratatelor Navale de la Washington și Londra. HMS Ark Royal fost construit la șantierele navale „Cammell Laird & Co. Ltd” din Birkenhead, Anglia, cu un deplasament de 23.978 t (28.936 t cu încărcătura plină). Portavionul a fost lansat la apă în 13 aprilie 1937 și a intrat în serviciul activ al flotei în 16 decembrie 1938.

Lungime: 240 metri (puntea de zbor fiind mai mare cu 36 de metri decât chila, care măsoara 219,9 metri la linia de plutire); lățime 28,89 metri; pescaj: 8,71 metri¹.

Propulsie: șase boilere „Admiralty - Yarrow” și trei grupuri de turbine „Parsons” cu puterea instalată de 103.000 CP², care erau conectate prin intermediul a trei arbori cardanici la trei elice din bronz de 4,9 metri diametru, ce puteau dezvolta viteza maximă de 31.07 noduri (57 km / oră)³. Raza de acțiune: 7.600 mile marine, la o viteză de croazieră de 20 noduri (37 km / oră). Echipaj standard: 1.580 de ofițeri, subofițeri și marinari⁴. Armament: 16 tunuri de calibrul 110 mm în turele duble; 32 de tunuri antiaeriene Mark V tip „pom-pom” (4 x 8) de calibrul 40 mm; 32 de mitraliere a. a. de calibrul 12,7 (8 x4) mm înlocuite ulterior cu 32 de tunuri a.a. de 20 mm; 2 catapulte⁵. Armură: puntea de zbor avea un blindaj cu o grosime de 88,9 mm iar centura 114 mm. Punțile hangarelor au fost plasate în interiorul corpului navei, beneficiind de protecția blindajului centurii de 114 mm, trei ascensoare efectuând transportul aeronavelor între hangare și pista de zbor⁶.

HMS Ark Royal a fost proiectat să dețină la bord 72 de aparate de luptă, în realitate însă numărul lor a variat în medie între 50 - 60⁷. Portavionul avea la bord în diverse structuri următorul număr și tipuri de avioane de luptă din Fleet Air Arm:

a) între anii 1939 – 1940: 26 de aparate torpiloare și de bombardament Fairey „Swordfish” TSR și Mk I și 24 de avioane de escortă și bombardament în picaj Blackburn B - 24 „Skua”;

b) între anii 1940 – 1941: 30 de aparate torpiloare Swordfish TSR și Mk I, 12 bombardiere în picaj „Skua” și 12 avioane de vânătoare Fairey „Fulmar”;

În ultimul an de existență, când a urmărit și avariat grav în mai 1941, nava-amiral a Flotei germane, cuirasatul Bismarck, portavionul britanic avea în configurația de luptă, 36 de aparate „Swordfish” Mk I și Mk II și 18 avioane de vânătoare Fairey „Fulmar”⁸.

¹ Darman 2004, p. 25.

² Jameson 2004, p. 16.

³ Jameson 2004, p. 16.

⁴ Miller 2004, p. 40.

⁵ Rossiter 2007, p. 47.

⁶ Miller 2004, p. 41.

⁷ Westwood 1975, p. 69.

⁸ Rossiter 2007, p. 48.

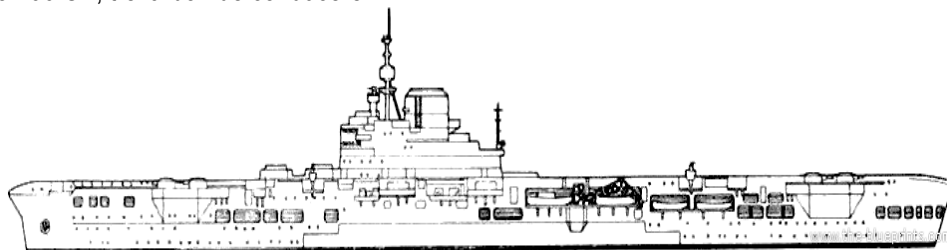
În aprilie 1940, *HMS Ark Royal*, participă la acoperirea aeriană a evacuării trupelor aliate din Norvegia, apoi între 3 - 7 iulie 1940, la atacul Flotei franceze de la Mers El-Kébir (operațiunea „Catapult”) și la raidul din Dakar - Senegal în cadrul operațiunii cu numele de cod „Menace”.

„HMS ILLUSTRIOUS” (CV-7) portavion al Force „A” cu baza la Alexandria-Egipt. Clasa și tipul portavionului: *HMS Illustrious*, model 1940, construit în cadrul Programului Naval din 1936. Cu numărul de fanion 87 și deviza „Vox Non Incerta”, *HMS Illustrious* („Ilustrul”) supranumit de echipajul său „Lusty”, inaugura la 5 aprilie 1939, când a fost lansat la apă, o nouă clasă de portavioane britanice formată din patru unități navale și anume: *HMS Illustrious*, *HMS Victorious*, *HMS Formidable* și *HMS Indomitable*. Cu un hangar puternic blindat deși mai mic ca cel de pe *HMS Ark Royal*, acest portavion s-a alăturat Royal Navy în 25 mai 1940, fiind trimis în misiune în Marea Mediterană și inclus în British Med Fleet cu baza la Alexandria (Egipt). Între 1940 - 1941 a efectuat alături de vechiul portavion *HMS Eagle*, misiuni de convoiere spre Malta, acoperire aeriană și atac asupra mijloacelor de transport și bazelor aeriene ale Axei din Mediterana centrală și de est (Maritza, Callato-Rhodos, Leros, Benghazi). La 11 noiembrie 1940, *HMS Illustrious* intră în istorie, fiind primul portavion care a lansat vreodată un atac aeronaual asupra unei flote inamice aflată în bază. Astfel în noaptea de 11 noiembrie 1940, douăzeci și unu de avioane torpiloare și de bombardament din escadroanele 813, 815, 819 și 824 ale Fleet Air Arm, decolate de pe puntea portavionului britanic atacă în două valuri, marea bază navală Taranto din golful cu același nume, unde se găsea la ancoră Flota de linie italiană, reușind să scufunde cuirasatul *Conte di Cavour* și să avarieze grav alte două cuirasate *Caio Duillio* și *Littorio*. Construit la șantierele „Vickers-Armstrong” din Barrow-in-Furness începând cu 27 aprilie 1937, *HMS Illustrious* a fost lansat la apă în 5 aprilie 1939 și înscris în anuarul Royal Navy în 25 mai 1940. Costurile construcției acestui portavion s-au ridicat la 3,8 milioane lire sterline, ale echipamentelor electronice la 13.500 lire iar ale avioanelor ambarcate la 600.000 lire sterline⁹.

Deplasament: 23.000 t standard; cu încărcătura plină 28.661 t¹⁰.

Lungime: 226,70 metri; lățime 28,88 metri, pescaj: 8,5 metri la încărcare completă.

Propulsia: șase cazane tip „Admiralty 3” cu tambur și trei grupuri de turbine „Parsons” cu reductor, cu o putere instalată de 113.700 CP, trei arbori de conducere.

Profilul portavionului britanic „HMS Illustrious”.

(sursa: [http:// www.the-blueprints.com](http://www.the-blueprints.com) 964 x 181 px)

Viteza maximă: 30,5 noduri (56,5 km / oră), deși în unele situații există mărturii că a atins și 31 noduri (57 km / oră)¹¹.

Raza de acțiune: 11.000 mile marine (20.000 km) la o viteză de croazieră de 14 noduri (26 km / oră)¹². Echipajul standard al navei în anul 1940, se compunea din: 1.276 oameni din care 842, aparțineau Marinei iar 434, erau încadrați în Fleet Air Arm ca piloți, observatori, mitraliori, mecanici și armurieri. Echipajul lui *HMS Illustrious*, v-a suferi modificări în funcție de misiunile primite, astfel că la sfârșitul războiului va număra 1.900 de ofițeri, subofițeri și marinari. Apărarea antiaeriană cuprindea 16 tunuri de calibrul 140 mm, 38 de tunuri Oerlikon de 20 mm și trei tunuri Bofors de 40 mm iar puntea portavionului era blindată, platoșa având grosimea de 3 inch (76.2 mm). De pe puntea sa de zbor lungă de 243,84 metri puteau să decoleze în august 1940, treizeci de avioane de luptă: 3 aparate de vânătoare Fairey „Fulmar”, 8 bombardiere în picaj Blackburn B - 24 „Skua” și 18 avioane torpiloare Fairey „Swordfish” TSR¹³. În momentul atacului de la Taranto, *HMS Illustrious*, avea imbarcate 39 de aparate de vânătoare dintre care 14 „Fulmar” și 4 „Sea Gladiator” și 21 avioane torpiloare și de bombardament „Swordfish”. De-a lungul războiului v-a trece de la o configurație de luptă cu 30 - 33 de aparate la bord la un număr de 57:

a) 1940: 15 avioane de vânătoare Fairey „Fulmar” MK 1 și 18 bombardiere-torpiloare Fairey „Swordfish” TSR Mk I.

b) Mai 1942: 20 de aparate de vânătoare de producție americană Grumman F4F „Wildcat” denumite în Royal Navy „Martlet”, 20 bombardiere-torpiloare Fairey „Swordfish” Mk II și 1 Fairey „Fulmar” Mk II.

⁹ Hansen HC, p. 153-154.

¹⁰ Miller 2004, p. 42.

¹¹ Brown 2009, p. 112.

¹² Miller 2004, p. 43.

¹³ Brown 2009, p. 114.

c) Iunie 1944 : 42 de avioane de vânătoare Chance Vought F4U „Corsair” (de fabricație americană) și 15 bombardiere-torpiloare Fairey „Barracuda” II.

d) Decembrie 1944 : 36 de aparate de vânătoare Chance Vought F4U „Corsair” și 21 de bombardiere-torpiloare Grumman TBF „Avenger”¹⁴.

Atacul cel mai grav pe care l-a suferit *HMS Illustrious* a avut loc în 10 ianuarie 1941 în cadrul acțiunii de sprijin aerian pentru convoiul „Excess”, când a fost atacat de bombardierele germane în picaj Junkers-Ju 87 „Stuka”, fiind lovit de 6 bombe, pe ruta spre Malta. A fost salvat în extremis de la scufundare, de puntea sa blindată¹⁵. În timp ce era în curs de reparație în Malta, ancorat în Grand Harbour, a fost atacat din nou în 16 și 19 ianuarie 1941, de aviația germană și italiană decolată de la bazele din Sicilia, fiind lovit în coca exterioară, dar sala mașinilor a rămas intactă. La 23 ianuarie 1941, pe timp de noapte navighează spre Alexandria unde ajunge în 25. După reparații sumare e trimis la 19 martie 1941, în docul uscat de la Durban-Africa de Sud, pentru evaluarea daunelor subacvatice iar de aici va naviga spre Statele Unite pentru o reparație completă în șantierul naval U. S. Navy din Norfolk-Virginia unde va ajunge în 12 mai 1941. Abia în 23 martie 1942, portavionul britanic *HMS Illustrious*, devine din nou operațional pentru Royal Navy¹⁶.

Portavioane ale Marinei Imperiale Japoneze (Nippon Teikoku Kaigun-no Kôkûboka)

„AKAGI”: nava-amiral a Kidô Butai (Forța mobilă de atac). Clasa și tipul: „Amagi”, 1927. Portavionul *Akagi* (în traducere „Castelul Roșu”, numele unui munte vulcanic inactiv din regiunea Kanto, actualmente prefectura Gunma) a fost inițial un crucișător de bătlie (interceptor) din clasa „Amagi”¹⁷ reconvertit în portavion în timp ce se afla în construcție la șantierele navale din Kure între anii 1920 - 1927, pentru a fi conform cu termenii Tratatului Naval de la Washington din 6 februarie 1922. Tratatul a impus restricții privind construcția de cuirasate și crucișătoare de bătlie, limitând tonajul acestora, deși Japoniei i s-a permis să transforme două nave de linie aflate în construcție, cu un deplasament de 34.000 t standard, în portavioane¹⁸. Marina Imperială a Japoniei a decis ca după realizarea în noiembrie 1921, a proiectului primului său portavion ușor *Hôshô*, de 9.785 t, cu 21 de avioane de luptă, să construiască două portavioane mari rapide, pentru operațiuni cu unități majore ale flotei. În anul 1923, crucișătoarele de bătlie *Amagi* și *Akagi* a căror cocă nu era finalizată au fost selectate pentru reconversie. În 19 noiembrie 1923, încep lucrările la *Akagi*, reclasificat ca portavion, construcția celeilalte nave *Amagi* fiind abandonată, deoarece marele cutremur din 1 septembrie 1923 din provincia Kanto, a deteriorat-o grav. Lucrarea este finalizată într-o primă fază în 25 martie 1927, la Arsenalul Naval din Kure deși probele au continuat până în noiembrie. Ca urmare a renunțării Japoniei la condițiile impuse de Tratatul Naval de la Londra (1934), nava a fost remodificată ca portavion de flotă, între 24 octombrie 1935-31 august 1938, având trei punți de zbor consolidate într-un singur bloc, cu hangare pentru avioane și o suprastructură extinsă tip „insulă”.

Același model va fi utilizat și la *Kaga*, fiind singurele portavioane din lume cu trei punți de zbor suprapuse. Doar britanicii aveau un model mai vechi de portavion cu trei unități *HMS Glorious*, *HMS Courageous* și *HMS Furious* reconvertite din crucișătoare grele, care aveau două punți de zbor¹⁹. Puntea principală a lui *Akagi* măsoară 190,2 metri, cea de mijloc 15 metri iar cea de-a treia 55,02 metri. Utilitatea cabinei de zbor pe puntea mijlocie era discutabilă având în vedere înclinarea ușoară a navei spre prova. O parte din aceste impedimente au fost corectate la remodelizare, când cele două hangare principale cu o suprafață totală de 8.600 mp, au fost remodelate, un al treilea auxiliar măsurând 791 mp²⁰. Nava dispunea de două punți principale cu hangarele deschise pe mijloc, ceea ce permitea avioanelor de luptă să decoleze direct, în timp ce operațiunile de debarcare erau în curs de desfășurare. De asemenea a fost adăugată o suprastructură tip „insulă”, după modelul *Hiryû*, astfel că potrivit parametrilor tehnici, cele două mari portavioane de flotă japoneze, *Akagi* și *Kaga* reconvertite din cuirasate, erau echivalentele portavioanelor americane *USS Lexington* și *USS Saratoga*²¹. Costurile totale ale portavionului *Akagi* s-au ridicat la 53 milioane de yen, echivalentul pentru anul 1938, a 36.450.000 dolari americani! Deplasament standard: 37.084 t; cu încărcătura plină: 41.961 t (42.000 t –sarcină adâncime). Lungime: 260,67 metri; lățime: 31,32 metri; pescaj: 8,71 metri²². Propulsia navei era asigurată de un set de patru turbine *Kampon* cu reductor²³, patru arbori și 19 cazane de tip *Kampon B* cu o putere instalată de 133.000 CP, care puteau dezvolta o viteză maximă de 31,5 noduri (58,3 km / oră) sau după alte date de

¹⁴ Miller 2004, p. 43.

¹⁵ USN Bureau of Ships, p. b6-b9.

¹⁶ Lyon 1971, p. 24.

¹⁷ Lengerer 1982, p. 128.

¹⁸ Peattie 2001 p. 54.

¹⁹ Brown 2009, p. 22.

²⁰ Lengerer 1982, p. 129.

²¹ Darman 2004, p. 64.

²² Parshall, Tully 2005, p. 463.

²³ Lengerer, 1982, p. 130.

31,2 noduri (57,8 km/ oră)²⁴. Autonomia portavionului *Akagi*, era de 10.000 mile marine (19.000 km) la o viteză de croazieră de 16 noduri (30 km / oră). Capacitatea rezervoarelor de combustibil era de 7.600 t²⁵.

O deficiență majoră care nu a fost rectificată la remodelizare, era aceea că rezervoarele de kerosen utilizate de aviație, au fost incorporate direct în structura de transport, ceea ce însemna că șocurile pe care le putea suporta nava în cazul unor atacuri cu bombe sau torpile, ar fi fost transmise direct tancurilor de combustibil, ceea ce făcea posibile fisuri și scurgeri și acumularea vaporilor de kerosen în hangare, existînd un mare pericol de incendiu. Echipaj standard: 1.630 de ofițeri, subofițeri și marinari. După remodelizare, acesta număra 2.000 de oameni. Comandanți: Isoroku Yamamoto (1928 – 1929), Ryunosuke Kusaka (1939 - 1940) și Kiichi Hasegawa (1941 – 1942). Armament: 12 tunuri tip 45 în configurație șase duble de calibrul 120 mm, 6 x 1 tunuri antiaeriene de 20 mm tip 89 cu controlul tirului și 14 x 2 tunuri antiaeriene de 25 mm tip 96, care trăgeau cu o cadență de 110 – 120 runde / minut la o înclinație de 50°, la distanța de 8.200 metri și un plafon de 5.500 metri²⁶. Suporturi de arme ușoare suplimentare au fost adăugate pe bordaje. Blindajul punții de zbor era de 79 mm iar centura navei avea o armură de 152 mm²⁷.

Configurația de luptă:

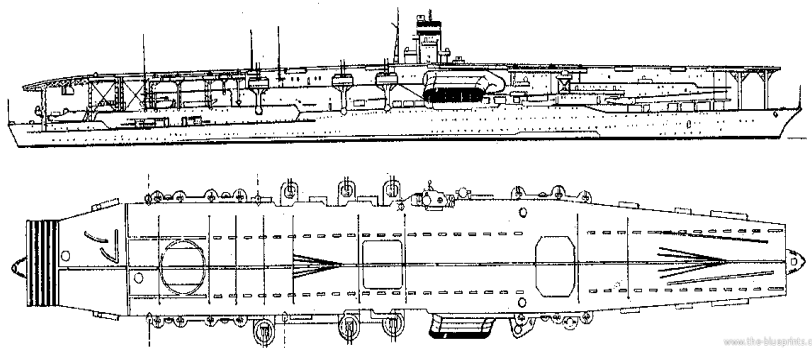
a) după remodelizarea din 1938, *Akagi* avea la bord un grup aerian format 28 de bombardiere Mitsubishi B1M3, 16 avioane torpiloare Nakajima N1 și 16 aparate de patrulare și recunoaștere Mitsubishi 2MR.

b) în timpul operațiunilor din China (30 ianuarie 1939 – 2 aprilie 1940), grupul aerian a suferit modificări, la bord fiind ambarcate 12 aparate de vânătoare Mitsubishi A5M „Claude”, 19 bombardiere în picaj Aichi D1A și 35 de bombardiere-torpiloare Yokosuka B4Y²⁸. Acestea au executat operațiuni de sprijin aerian la sol în China centrală și atacuri asupra ținutelor terestre din Gulin și Liuzhou, portavionul fiind reclasificat de Marina Imperială a Japoniei, ca navă cu destinație specială (*Tokubetse Ilomokan*)²⁹. c) în timpul atacului de la Pearl Harbor, ofițerul comandant al grupului aerian de pe *Akagi*, Masuda Shogo avea la dispoziție³⁰:

- 15 bombardiere orizontale Nakajima B5N2 „Kate” sub comanda Cdr. Mitsuo Fuchida (cel care a condus atacul general asupra bazei navale americane din Hawaii). - 16 bombardiere în picaj Aichi D3A1 „Val” sub comanda Lt. Takehiko Chihaya.

- 27 de avioane de vânătoare Mitsubishi A6M2 „Zero”, dintre care 18 au fost alocate atacului de la Pearl Harbor, alte 9 făcând parte din patrula de siguranță a portavionului.

În primul val: 9 aparate A6M2 „Zero”, sub comanda Lt. Cdr. Itaya (1 avion de luptă pierdut în timpul atacului).

Profilul portavionului japonez „Akagi”, nava – amiral a *Kido Butai*.

(sursa: [http:// www.the-blueprints.com](http://www.the-blueprints.com) 1178 x 411 px)

Valul doi : 9 aparate A6M2 „Zero”, sub comanda Lt. Saburo Shindo³¹.

„**SHŌKAKU**”. Clasa și tipul: „Shōkaku”, 1941. Model de portavioane cu un design modern și eficient, cu o rază lungă de acțiune și o viteză mare dar și cu o capacitate sporită de aeronave de luptă, cele două unități ale clasei *Shōkaku* (în lb. japoneză „Cocorul zburător”) și *Zuikaku* („Cocorul norocos”)³² cu un deplasament standard de 32.000 t,

²⁴ Miller 2004, p. 20.

²⁵ Lengerer, 1982, p 131.

²⁶ Peattie 2001 p. 53 – 55.

²⁷ Darman 2004, p. 59.

²⁸ Lengerer 1982, p 129.

²⁹ Hata, Izawa 1989, p. 11.

³⁰ Peattie 2001, p. 57.

³¹ Hata & Izawa 1989, p. 20.

³² Darman 2004, p. 75.

erau echivalente cu portavioanele americane din noua clasă „USS Essex”, fiind incluse în cadrul programului naval ultrasecret care avea ca scop construcția cuirasatului gigant *Yamato* de 72.806 t.

Aceste portavioane, puteau atinge o viteză maximă de 34,2 noduri (63,3 km / oră) având la bord o configurație de luptă compusă din 70 – 80 de avioane, protecția și blindajul navei fiind sporită față de modelele anterioare *Akagi*, *Kaga*, *Hiryū* și *Sōryū*, lucru demonstrat în viitoarele bătălii aeronavale din Marea Coralilor și Santa Cruz. În aparență, bastimentele moderne ale acestei clase care formau Divizia 5 portavioane, semănau cu o extensie a lui *Hiryū*, având o lungime totală a punții mai mare cu 35,3 metri, un fascicol larg și o „insulă” bine proporționată ca suprastructură³³. De asemenea bulbul modern al etravei în formă de pară Taylor, reducea rezistența la înaintare și hula subacvatică, îmbunătățind viteza navei. Ca și în cazul portavionului *Hiryū*, teuga a fost ridicată la nivelul hangarului superior pentru a îmbunătăți vizibilitatea pe mare. Portavioanele din clasa „Shōkaku” erau deservite de trei lifțuri, care puteau transfera un aparat de luptă de 5.000 kg, putând să-l ridice sau să-l coboare în 15 - 20 de secunde. Spațiile hangarelor erau generoase, adăpostind 72 de avioane, plus alte 12 în rezervă, care erau operaționale imediat, și nu desansamblate ca și în cazul rezervei de pe portavioanele ușoare din clasa „Sōryū”³⁴. Datorită armurii încorporate în designul navei, deplasamentul lui *Shōkaku* și sister-ship *Zuikaku* era cu 10.000 t mai mare decât a lui *Hiryū* și *Sōryū*, acest tip de portavioane având însă un defect major, tancurile cu combustibil de aviație fiind construite integral în coca navei. Acestea nu erau separate în rezervoare înconjurate cu apă de mare sau amplasamente speciale, cum erau proiectate și construite portavioanele britanice³⁵.

Pericolele pe care acestea tancuri de combustibil le reprezentau, au devenit evidente pentru Flota Combinată, atunci când experiența războiului din Pacific, a demonstrat că aceste rezervoare incluse în cocă, erau predispuse la fisurare și scurgeri dar și la faptul că puteau declanșa incendii devastatoare, în urma șocurilor pe care corpul navei le suporta în cazul unui atac cu torpile. Într-o încercare disperată, după bătălia de la Midway, Marina Imperială a remediat provizoriu deficiența, umplând spațiile goale în jurul tancurilor de kerosen, cu dioxid de carbon inert și cu beton, pentru a proteja nava de eventuale incendii³⁶. Totuși această improvizație, nu putea preveni infiltrarea de vapori volatili pe punțile hangarelor, sfârșitul portavionului *Shōkaku* în bătălia din Marea Filipinelor, în 19 iunie 1944, fiind edificator în acest sens.

Atunci submarinul american *USS Kaval*a comandat de Cpt. Herman J. Kösler, a lansat mai multe torpile, la ora 11.22, dintre care trei au lovit portavionul japonez, aflat în plin proces de realimentare cu combustibil și reînarmare a avioanelor³⁷. La ora 12.10, o bombă aeriană a explodat, detonând vaporii de kerosen care s-au răspândit de-a lungul navei. A urmat o explozie imensă, care a scufundat rapid nava, înainte ca evacuarea echipajului să fi fost completă, astfel că dintre cei 1.272 de oameni aflați la bord, doar 570 au fost salvați de distrugătoarele *Urakaze*, *Wakatsuki* și *Hatsuzuki*³⁸. Construcția portavionului *Shōkaku* a început la 12 decembrie 1937, la șantierele navale Yokosuka, nava fiind lansată la apă în 1 iunie 1939 și inclusă în componența „Kido Butai” la 8 august 1941. Deplasament standard : 26.087 t; cu încărcătura plină: 32.620 t³⁹. Lungime: 257,5 metri; lățimea: 26 metri; pescaj: 8,8 metri. Propulsia era asigurată de un set de patru turbine cu abur *Kampon*, cu 4 arbori și 8 cazane, cu o putere instalată de 160.000 CP. Turbinele portavionului erau în esență aceleași model ca cele de pe *Sōryū*, dar dezvoltau datorită unor inovații cu 8.000 CP suplimentar⁴⁰. Viteza maximă: 34,2 noduri (63,3 km / oră). Raza de acțiune a portavionului: 9.700 mile marine (18.000 km) la o viteză de croazieră de 18 noduri (33 km / oră). Capacitatea rezervoarelor de combustibil: 9.700 t. Echipaj standard : 1.660 de ofițeri, subofițeri și marinari. Comandant: Cpt. Jojima Takatsugu.

În cursul atacului de la Pearl Harbor, portavionul *Shōkaku*, a avut pavilionul vice-amiralului Hara Chuichi, comandantul Diviziei 5 portavioane. Armament: 16 tunuri tip 98 de calibrul 127 mm în monturi duble, amplasate mai jos de nivelul punții de zbor, în patru perechi de fiecare parte a corpului navei. Alte 36 de tunuri antiaeriene tip 96 de calibrul 25 mm au fost instalate, astfel că 1/5 din puterea de foc a portavionului era localizată deasupra „insulei” de unde se puteau controla toate armele grele.

Configurația de luptă: 72 (+12) avioane de bombardament, torpiloare și de vânătoare. Grupul aerian al portavionului *Shōkaku* comandat de Cdr. Wada Tetsujiro, dispunea în cursul atacului aerian de la Pearl Harbor, de 15 avioane de vânătoare Mitsubishi A6M2 “Zero”, 27 bombardiere în picaj Aichi D3A1 “Val” și 27 de bombardiere orizontale și torpiloare Nakajima B5N1 și N2 “Kate”.

³³ Brown 1977, p. 23.

³⁴ Stille 2005, p. 18.

³⁵ Hata, Izawa 1989, p. 47.

³⁶ Tully, Parshall, Wolff, 1992, p. 11.

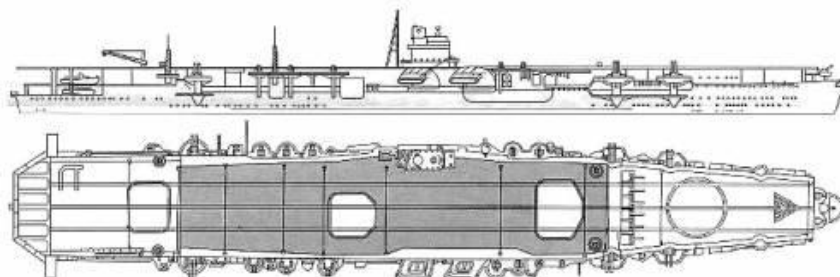
³⁷ Darman 2004, p. 75.

³⁸ Tully, Parshall, Wolff, 1992, p. 11.

³⁹ Miller 2004, p. 24.

⁴⁰ Brown 1977, p. 23.

HIRYŪ. Clasa și tipul: "Sōryū", 1937. Model de portavioane a căror construcție a fost aprobată în cadrul Programului naval suplimentar 1931 - 1932. Spre deosebire de portavioanele japoneze anterioare, care au fost reconvertite din nave de linie (*Akagi* și *Kaga*), acest model a fost proiectat de la chilă la punte, ca portavion pe baza lecțiilor învățate în urma construirii lui *Ryujo*. Acest tip de vas de război dispunea de o teugă înaltă, o suprastructură tip "insulă", două hangare și trei elevatoare capabile să ridice rapid pe punte un avioan de luptă în greutate de 5.000 kg, fiind echivalentul clasei de portavioane americane *USS Enterprise* și *USS Yorktown*. Cu un design original și zvelt ca și *Sōryū* (în lb. japoneză : "Dragonul albastru"), *Hiryū* (în traducere: "Dragonul zburător"), a suferit însă unele modificări la construcție din punct de vedere a protecției, pescajului și deplasamentului⁴¹. Astfel *Sōryū* avea un deplasament standard de 15.900 t, cu sarcină maximă 19.500 t, pe când *Hiryū* ajungea la 20.570 t⁴². Protecția verticală a navei *Sōryū* era de 25 mm la armura ce proteja sala mașinilor, pe când cea a rezervoarelor de combustibil de aviație ajungea la 55 mm⁴³. Toate acestea erau la *Hiryū*, mult îmbunătățite, centura măsurând 150 mm, iar în celelalte spații armura ajungea la 89 mm, plasarea "insulei" la mijlocul navei, spre pupa, fiind o metodă ingenioasă care împiedica fumul să interfereze cu operațiunile de zbor în condițiile unui vânt puternic. Mașinile celor două portavioane erau similare cu ale clasei de crucișătoare grele "Mogami" și dezvoltau 152.000 CP, iar în timpul probelor din 1937, *Sōryū* sister-ship cu *Hiryū*, a atins viteza maximă de 35 noduri (65 km / oră), un record al timpului, fiind declarat atunci cel mai rapid portavion din lume⁴⁴. Pentru a facilita transferul rapid al aeronavelor de la hangar la cabina de pilotaj și înapoi, portavionul *Hiryū* a fost conceput cu trei lifuri, două la tribord, unul la pupa, cu următoarele dimensiuni: primul elevator avea o suprafață 16.0 x 13.0 metri, al doilea de 13.0 x 12.0 m și ultimul de 11.8 x 13.0 m⁴⁵.

Profilul portavionului japonez „Hiryū”.
(sursa: [http:// forum.worldofwarships.eu](http://forum.worldofwarships.eu) 11)

De asemenea *Hiryū* dispunea de două hangare pe deplin închise, dispus unul deasupra celuilalt, în care puteau fi adăpostite 64 de avioane de luptă și alte 9 de rezervă. Construcția portavionului *Hiryū*, a fost realizată de Arsenalul Naval din Yokosuka, nava fiind lansată la apă în 16 noiembrie 1937 și înscrisă în nomenclatorul Marinei Imperiale în 5 iulie 1939. Deplasament standard: 17.600 t, cu încărcătura plină 20.570 t. Lungime: 227,4 metri; lățime: 22,3 metri; pescaj: 7,8 metri.

Propulsia navei era asigurată de un set de patru turbine *Kampon*, conectate la 4 arbori și 8 cazane tip *Kampon B* cu combustibil lichid, cu o putere instalată de 153.000 CP, ceea ce permitea o viteză maximă de 34 noduri⁴⁶. Raza de acțiune: 10.330 de mile marine (19.130 km) la o viteză de 18 noduri (33 km / oră). Echipaj: 1.103 ofițeri, subofițeri și marinari. Comandant: Cpt. Kaku Tomeo. Armament: 12 tunuri tip 89, de calibrul 127 mm, ce puteau trage la o distanță de 14.700 metri, în unghi maxim de 90°, 14 obuze / minut. Armamentul ușor antiaerian se compunea din 32 de tunuri tip 96, după licență Hotchkiss de calibrul 25 mm, care aveau o cadență de 110 - 120 focuri / minut, o bătaie între 1.500 - 3.000 metri, la un unghi maxim de + 85° și un plafon de 5.500 metri⁴⁷.

Configurația de luptă: portavionul *Hiryū* putea transporta 64 aparate de vânătoare, de bombardament și torpiloare (+ 9 aeronave dezansamblate).

a) în configurația inițială cu 64 de aparate la bord, a fost inclus în 15 noiembrie 1939 în cadrul Diviziei 2 portavioane alături de *Sōryū*, iar în septembrie 1940 îndeplinește prima misiune de luptă în zona insulei Hainan când Japonia a ocupat nordul Indochinei franceze. În februarie 1941, *Hiryū* participă cu grupul său aerian la blocada sudului Chinei iar în 10 aprilie 1941, este inclus alături de *Sōryū* în componența Flotei 1 Aeriene ("Kido Butai").

⁴¹ Stille 2005, p. 21.

⁴² Peattie 2001, p. 241.

⁴³ Hata & Izawa 1989, p. 61.

⁴⁴ Miller 2004, p. 25.

⁴⁵ Tully 2000, <http://combinedfleet.com/> (accesat în 5 mai 2014).

⁴⁶ Hata, Izawa 1989, p. 67.

⁴⁷ Tully 2000, <http://combinedfleet.com/> (accesat în 5 mai 2014).

b) În timpul operațiunii din Hawaii, comandantul grupului aerian de pe *Hiryū*, Cdr. Amagai Takahisa, a avut la dispoziție 60 de avioane operaționale pentru luptă, dintre care 24 aparate de vânătoare Mitsubishi A6M2 "Zero", 18 bombardiere în picaj Aichi D3A1 "Val" și 18 bombardiere-torpile Nakajima B5N1 și N2 "Kate". Cea mai mare parte dintre acestea, mai exact un număr de 51 au fost utilizate în cursul atacului asupra navelor Pacific Fleet, aflate la ancoră în rada de la Pearl Harbor.

Bibliografie

Surse

USN Bureau of Ships – USN Bureau of Ships, *Bomb damage to British Naval vessels, Summary of bomb damage to September 2, 1941*, p. b6-b9.

Hansen HC – Hansen HC Deb 07 March 1960, Vol. 619, p. 153-154, debate on Navy Estimates for 1960-61, UK Parliament.

Lucrări

Brown 1977 – D. Brown, *World War II Fact Files: Aircraft Carrier*, New York, 1977.

Brown 2009 – D. Brown, *Carrier Operations in World War II*, Annapolis, 2009.

Darman 2004 – Peter Darman, *Warships and Submarines of World War II*, Rochester, Kent, 2004.

Hata, Izawa 1989 – I. Hata, Y. Izawa, *Japanese Naval Aces and Fighter Units in World War II*, Annapolis, 1989.

Jameson 2004 – W. Jameson, *Ark Royal: the Life of an Aircraft Carrier at War 1939-1941*, London, 2004.

Lengerer 1982 – H. Lengerer, *Akagi & Kaga*, „Warship, VI”, London, 1982, p. 125-133.

Lyon 1971 – D.J. Lyon, „HMS *Illustrious*: Aircraft Carrier 1939-1956. Technical History”, „Warship Profile”, 10, 1971, p. 20-37.

Miller 2004 – D. Miller, *Warships. From 1860 to the Present Day*, London, 2004.

Rossiter 2007 – M. Rossiter, *Ark Royal: the life, death and rediscovery of the legendary Second World War aircraft carrier*, London, 2007.

Peattie 2001 – M. Peattie, *Sunburst: The Rise of Japanese Naval Air Power, 1909 -1941*, Annapolis, 2001.

Stille 2005 – M. Stille, *Imperial Japanese Navy Aircraft Carriers 1921 – 1945*, London, 2005.

Tully 2000 – A.P. Tully, *IJN Hiryū: Tabular Record of Movement. Kido Butai*, 2000, <http://combinedfleet.com/accesat> în 5 mai 2014.

Tully, Parshall, Wolff 1992 – A. Tully, J. Parshall, R. Wolff, *The Sinking of Shōkaku - An Analysis*, „Warship Profile” 61, 1992, p. 9-14.

Westwood 1975 – J. J. Westwood, *Fighting Ships of World War II*, London, 1975.

Surse web:

<http://combinedfleet.com>

PERSPECTIVA INTELECTUALITĂȚII ȘI A CLASEI MUNCITOARE LEGAT DE NOSTALGIA DUPĂ COMUNISM

Drd. Vasile-Dan Teșculă

Abstract. *The intellectual and working class perspective regarding the nostalgia after communism. Romania has travelled since the events from December 1989, a very long and treacherous road. Throughout this road we find an obstacle that seems to stop the country from developing: the sentiment of nostalgia after the communist regime. This sentiment it seems to be nowadays more present than it ever was in the past 25 years since the collapse of the Ceaușescu regime. The present article focuses on the two most significant social classes (Workers and Intellectuals) and how the feeling of nostalgia manifests within them. This article is mainly a psychosocial investigation regarding the phenomenon of living under communism. Most likely we will extend it in our PhD thesis in which we started working this year. On a first glance, it seems that both the workers (the former „proletarians”) and intellectuals, had suffered significant traumas during this period that made them incapable of adapting to the new conditions of a capitalist regime. Henceforth, they seek their refuge in the past regime, because that regime is their proximal past in which they felt not necessarily good, but more or less safe and had the premises to start from early years a family life. In fact people are not regretting the Ceaușescu family like their expressions would tell you. They regret the system promoted by the communists which gave the people a home a job and opportunity to have a family.*

Cuvinte cheie: *nostalgie, muncitori, intelectuali, postcomunism.*

Keywords: *Nostalgia, Workers, Postcommunism*

Introducere. România postdecembristă a înregistrat un drum sinuos, de la revoluția din Decembrie 1989 și până azi, drum care pe alocuri pare îngustat de diverse stavile. Una dintre acestea pare a fi un sentiment tot mai pregnant de regret după trecut. Desigur, trecutul este partea din viața noastră prin care ne proiectăm viitorul, fiecare dintre noi își trăiește biografia proprie într-o perioadă istoric determinată și astfel contribuie la configurarea societății, fiind în același timp și un produs al societății, dar un trecut încărcat de regrete pare o adevărată povară¹.

Întrebările care ne frământă (și cine nu și le-a pus) după evenimentele din decembrie 1989: Ce societate construim? Prin ce se diferențiază aceasta de societatea totalitară trecută? Cum ne asigură noua economie drepturile și libertățile? ²

Când un grup de oameni, un popor, ajunge să își plângă trecutul în care a suferit, a fost torturat, a flămânzit, i-au fost îngrădite cele mai elementare libertăți, putem spune avem un procent însemnat de oameni care, fie au o imagine imprecisă (distorsionată) produsă de mecanisme psihice necontrolate rațional, fie noua societate – deja noi am numit-o *originală* - nu are nici o regulă sau coerență.

Înainte de secolul al XVIII-lea, termenul de nostalgie îl întâlnim cu conotația de boală, abia apoi, oamenii de știință au conchis că nostalgia își pierde statutul de boală și tinde să fie văzută mai mult ca un simptom sau etapa a unui proces patologic. Mult mai târziu a primit conotația de azi.

Cadrul teoretic și metodologia cercetării. Desigur cuvântul în sine, în acest context, are deferite înțelesuri: nemții, de exemplu (RDG) – Ostalgiker – joc de cuvinte din *Est* și *nostalgia* - viraj nostalgic pentru timpurile trecute (Dominic Boyer); poporul rus folosește cuvântul cu conotația unui loc pustiu sau persoane pustiite care experimentează un sentiment puternic idealizat de regret pentru gloria trecută. Fenomen similar întâlnim și în fosta Iugoslavie – așa numita *Jugonostalgija*. „Maladia secolului”, o vedem foarte pregnantă în spațiul „fostelor” țări comuniste, nostalgia nu mai definește doar atașamentul pentru un loc cunoscut, iubit, familiar, ci și dorul după un timp trecut, uneori doar imaginat, întotdeauna idealizat, și imposibil de recuperat. Nostalgia nu este doar retrospectivă, poate fi și prospectivă. Spre deosebire de melancolie care este limitată la conștiința personală, nostalgia se referă la relația dintre biografia individuală și biografia grupurilor, dintre memoria personală și cea colectivă. Are o dimensiune utopică, doar că nu mai este direcționată către viitor. Nostalgicul își dorește să reviziteze timpul și spațiul, refuzând să accepte ireversibilitatea acestuia și simțindu-se sufocat de limitele convenționale ale celor două concepte. Nostalgia este în cele din urmă o revoltă împotriva ideii moderne de timp, a timpului istoric ce presupune progres.

Eseul avut azi în atenție face parte din mult mai amplă cercetare legată de memoria în postcomunism accentul căzând pe sentimentul de nostalgie după regimul comunist în spațiul românesc. În cadrul acestui eseu, ne vom concentra pe diferențele de percepție a acestui sentiment la cele două mari clase sociale: clasa muncitoare respectiv clasa intelectuală.

¹ Dăncu 2014

² Dăncu 1999, p. 7

Scrierile despre sentimentul nostalgic după regimul comunist sunt la început de drum, abia astăzi încep să își facă simțită prezența, mai ales în cercetările din domeniul socialului, așa încât noi vom trece în revistă istoriografia acestei perioade controversate care abia acum suscită interes. Istoriografia comunismului, în general, este foarte vastă, fiind scrise în Occident nenumărate opera, devenite azi fundamentale.

Viața cotidiană nu a fost un domeniu prea studiat deoarece în vremurile acelea studiile legate de natura represivă a regimurilor comuniste nu era o temă prea ușor de abordat. Însă în prezent se cunosc foarte multe despre natura represivă atât la modul general cât și la modul specific al regimurilor naționale, tocmai datorită istoriei orale. Tocmai datorită acestor progrese, viața cotidiană în comunism devine o temă foarte ofertantă prin intermediul căreia se completează și mai hotărât complexul tablou al comunismului.

Viața cotidiană în timpul comunismului apare în Occident destul de târziu. Un studiu relevant este cel coordonat de către doamnele Maria Todorova și Zsuzsa Gille³ apărut în 2010.

În cadrul acestui volum sunt prezentate studii din țările Est-europene care au trăit și experențiat la scară 1:1 regimuri comuniste care au lăsat urme adânci în mentalitatea colectivă; cercetătorii care au scris articole pentru acest volum provin din țări precum Bulgaria, România, Ungaria și chiar Kosovo. Însă aceștia nu sunt istorici de specialitate. Cercetările lor s-au bazat în principal pe anchete sociologice (profesia și domeniul de activitate la majorității autorilor). De asemenea se insistă mai mult pe condiția post-comunistă a individului și nu se focusează atât de mult pe viața socială din timpul comunismului. De exemplu avem pentru cazul României două articole, unul semnat de doamna Oana Popescu-Sandu, asistent universitar în cadrul Universității din Indiana pe domeniul literaturii universale. Micul său studiu publicat în volumul adus în discuție, tratează despre *Direcțiile nostalgice în România post-comunistă*, însă acesta este doar subtitlul, titlul mare fiind un citat din melodia trupei Taxi *Crîngenia salvează România: Hai să ne congelăm cu toții până-n 2100 și ceva*⁴. Autoarea, se străduiește să arate faptul că în țara noastră, la momentul anului 1999 (anul lansării melodiei) în România exista un predominant sentiment de speranță spre mai bine..

Un alt articol legat de țara noastră este scris de Diana Georgescu, la data publicării fiind doctorandă a Universității din Illinois. Articolul intitulat *Ceaușescu hasn't died: Irony as countermemory in post-communist Romania*, tratează fenomenul nostalgic după Ceaușescu. Însă ea vorbește în termeni generali despre acest fenomen, folosind o abordare strict istorică, factorul psihologic este vag exprimat. Mai mult sau mai puțin, ea vorbește în cadrul studiului său și despre acei *nostalgici* care an de an fac *pelerinaje la mormântul lui Ceaușescu*. Ea le numește drept *manifestări nesănătoase ale nostalgiei*⁵. Însă chiar și cu limitele care se întrevăd la citirea atentă a acestui volum, el poate fi, din punct de vedere istoriografic un bun punct de pornire, sau un reper inițial bun pentru o astfel de cercetare.

În România, în anul 2004 se materializează proiectul regretatului profesor Adrian Neculau în forma volumului de studii pe care l-a coordonat: *Viața cotidiană în comunism*⁶.

În cadrul acestuia, autorii articolelor variază foarte mult: de la foști profesori în perioada interbelică și până la personalități de marcă ale vieții culturale românești (cazul Aurei Liiceanu). Ei își prezintă nu doar cercetările ci și amintirile și reflecțiile personale ale celor care au avut de suferit de pe urma regimului în toate formele. În acest volum se prezintă subiectele care din punct de vedere psihologic sunt numite *scheme cognitive*, care au rămas în amintirea autorilor. Coada, cultura penuriei, *micul comerț* sunt câteva dintre subiecte care suscită și azi multe amintiri și patimi. Un exemplu concret îl constituie articolul lui Andrei Cosmovici (*Viața universitară în comunism; o perspectivă psihosociologică*⁷) primul care a răspuns invitației regretatului profesorului ieșean de a publica în acest volum. Studiul domnului Cosmovici ne arată cum intelectualitatea a fost practic *lichidată* de către noile autorități, precum și interzicerea sau monopolizarea discursului oficial în materiile umaniste. Autorul dă exemplul istoriei și filosofiei, materie care, alături de psihologie vor fi interzise. Liceele se *specializează* pe materii practice (industrie, agronomie, etc.) iar materiile umaniste sunt cvasi-ignorate. Domnul Cosmovici ne arată în articolul său, cum matematica, fizica și mai târziu chimia devin materii agreate și susținute de regimul comunist. Viața academică devine foarte constrângătoare la nivel discursiv, fiind atent supravegheată de către comisii specializate.

Alte studii se focusează pe cultura penuriei, pe tipologia cozilor, care sunt văzute drept mijloace de socializare și de *construcție a solidarității între oameni*⁸.

Revenind la subiectul nostru, vom începe prin a remarca faptul că timpurile postcomuniste sunt timpuri dureroase pentru ambele clase sociale, luate în studiu: muncitorimea și intelectualitatea. Transformările survenite după anul 1989 au dat peste cap toate sistemele de valori pe care intelectualitatea, dar mai ales muncitorii le-au resimțit din plin, făcând ca aceste timpuri să fi văzute la nivel cognitiv drept timpuri nesigure, în care predomină un puternic

³ Todorova și colab. 2010.

⁴ Popescu-Sandu 2010, p. 113.

⁵ Georgescu 2010, p. 154-156.

⁶ Neculau (coord.) 2004

⁷ Cosmovici 2004, p. 47- 58.

⁸ Lungu 2004, p. 175-190; Cernat 2004, p. 191-200.

sentiment de înstrăinare⁹. Psihosociologul Septimiu Chelcea, vorbind despre conceptul de sine, se folosește de termenul englezesc *self* pentru a identifica și studia comportamentul colectiv. El definește selful ca fiind o *colecție organizată de simțăminte despre noi înșine*¹⁰. Cu alte cuvinte *sinele* – este rezultatul comparației sociale - individul capătă conștiința valorii identității sale ca membru al grupului social (muncitorime sau intelectualitate). Pe parcursul acestui mic studiu ne vom folosi de aceste noțiuni pentru a evidenția imaginea de sine a celor două categorii sociale.

În cercetarea de față ne-am propus ca scop compararea celor două clase sociale cu privire la sentimentul nostalgie după trecut.

Instrumentul folosit de noi este un chestionar de întrebări deschise, iar răspunsurile subiecților intervievați au fost analizați o analiză de conținut sub aspectul reprezentării și a trăirilor celor două grupuri. Conform acestei scheme, am pornit de la premisa că orice reprezentare socială are trei componente: cognitivă, afectivă și comportamentală.

Conținutul interviurilor cu privire la componenta cognitivă a vizat *cognițiile* privitoare la obiectul reprezentării statutului lor, împărtășite de membrii celor două grupuri ;

Componenta afectivă a avut în vedere manifestările *emoționale*, felul cum acestea au produs sau nu distorsiuni cognitive și stres emoțional.

Componenta comportamentală a urmărit cum s-au reorientat conduitele celor două clase studiate în raport cu noile scheme cognitive disfuncționale.

Fundamentul teoretic al cercetării de față are la bază relația dintre identitate și reprezentare, nevoia de a ne defini ca "eu" sau "noi" prin raportare la ceilalți. Practice am urmărit atributele identitare prin care se definesc grupurile luate în cercetare, într-o formă interogativă: Cum suntem noi în raport cu ceilalți? Ce simțim când ne comparăm cu ceilalți? De ce suntem așa și cum ar trebui să fim? Sau ce ar trebui să facem? (pe cele trei constructe enumerate mai sus). Toate acestea au fost analizate prin raționalizări și expresii normative asociate conceptului de regret sau nostalgie după o societate trecută și foarte controversată.

Analiza datelor. Muncitorii. În ceea ce privește clasa muncitoare, se constată că ei au suportat în plin schimbările produse după căderea comunismului. Specialiști precum Leslie T. Holmes, sau David Kideckel, au identificat modificarea schemelor cognitive ale muncitorilor legat de aceste schimbări văzute ca fiind prea bruște și prea rapide.

Domnul T.C., fost muncitor la fabrica CUG, ne spune că pe vremea lui Ceaușescu, era o mândrie să fii muncitor în fabrici. Condițiile erau foarte bune. Era și un sentiment puternic de solidaritate între oameni: *Munceai și aveai de toate. Ceaușescu nu-și permitea să ne lase fără spitale sau să murim de foame!*¹¹

Remarcăm din această scurtă relatare faptul că pe timpul comunismului exista siguranța locului de muncă, dar și faptul că solidaritatea umană era mult mai evidentă decât în timpul prezent. De asemenea se cuvine a remarca faptul că nimeni așa cum și domnul T.C. remarcă, nu se aștepta la prăbușirea comunismului. Ei priveau regimul ca fiind *un dat pe care nu aveai cum să-l contesti*¹².

Muncitorii atunci când fac referire la lumea lor, au tendința de a privi introspectiv la condiția lor de odinioară pentru ca ulterior să privească și în exterior la societatea post-comunistă în care aceștia trăiesc. Datorită modificărilor valorilor și degradarea condiției lor, muncitorii au sentimente de nesiguranță și teamă pentru ceea ce va fi în viața lor. David Kideckel, ne indică foarte limpede, analizând derularea privatizării în România, slăbiciunea și indecizia statului în ceea ce privește măsurile concrete de privatizare, iar statutul muncitorului e manipulat în funcție de *proprietar*¹³. Sentimentul de nesiguranță se convertește într-unul de dezamăgire și tristețe care îi determină pe cei mai mulți să regrete *vremea lui Ceaușescu*. Schemele cognitive și inferențele făcute la modul general de clasa muncitoare în legătură cu societatea din prezent, duc la sporirea sentimentului de înstrăinare, care în mod automat devine un reper de comparație cu viața din perioada comunistă. Astfel că această paralelă devine un automatism în ochii muncitorilor. Constanțele eșecuri avute în tentativele de a accede și a reuși pe piața muncii postdecembriste sporesc sentimentele negative și fricile acestora în legătură cu ziua de mâine¹⁴. Așadar *selful* muncitorilor se distorsionează subestimându-se uneori pe nedrept și uitând de natura unidirecționată și puternic controlată a statului comunist, preferându-se în schimb rememorarea și regretarea nu a statului și a stabilității locului de muncă și a salariilor care asigurau acestora traiul.

Nu putem trece mai departe fără a nu remarca și varianta extremă a manifestării nostalgiei. În ultimii ani s-a constatat o creștere exponențială a *pelerinilor* la mormântul celor doi lideri comuniști români. Aceștia sunt în marea lor majoritate foști muncitori pe la diverse întreprinderi sau cooperative agricole, sau urmași ai unor membrii de vază ai sistemului comunist, sau oameni care în trecut au purtat titlul de Erou al Muncii Socialiste. În cadrul acestor *întruniri*, ei

⁹ Kideckel 2010, p. 20.

¹⁰ Chelcea 2010, p. 377.

¹¹ T.C. inginer, interviu 20. XII. 2013.

¹² T.C. inginer, interviu 20. XII. 2013.

¹³ Kideckel 2010, p. 22-24.

¹⁴ Kideckel 2010, p. 25-29.

scandea lozinci pro-comuniste, cântă imnuri și cântece specifice fostului regim în care Ceaușescu este preamărit. Diana Georgescu, în cadrul unui articol, numea aceste manifestații drept *manifestări nesănătoase ale nostalgiei*¹⁵. Autoarea consideră că aceste manifestații se întâmplă datorită incapacității multor oameni ai muncii de a se adapta condițiilor de trai la viața capitalistă¹⁶. Această formă *nesănătoasă* de manifestare a sentimentului nostalgic este întreținută de niște oameni care au fondat în anul 2008 o mică asociație autoproclamată drept *urmașa partidului comunist* numită *Asociația Militanților pentru Pace Egalitate și Progres Social "Scânteia"* sau mai pe scurt *Noua Scânteia*¹⁷.

Ca o concluzie, același Kideckel spune despre muncitorii români, sau mai bine zis despre condiția lor că e depreciață nu doar datorită schimbărilor rapide și bruște de după 89 ci și datorită uriașelor discrepanțe existente între ei și *milionarii de carton* apăruiți aproape peste noapte în anii 90. Sociologul american caracterizează foarte bine condiția muncitorilor: *Copleșiți de dificultăți, muncitorii intră în contact cu lumea strălucitoare a celor bogați, îmbrăcați în haine de firmă mâncând pe la restaurante de lux. Pe străzile cu magazine exclusiviste, progeniturile indolente ale noilor elite economice și politice se plimbă ostentativ și caraghios la volanul unor mașini de lux uitându-se urât la cei care traversează prin fața lor*¹⁸.

Intellectualitatea. Despre intelectualitatea în perioada comunistă s-a scris destul mult de-a lungul ultimilor ani. Însă toate aceste scrieri nu s-au materializat într-un studiu amplu sau general. Un articol care ne-a atras atenția, în mod deosebit este cel menționat în introducere scris de către domnul profesor Andrei Cosmovici în care se realizează un mic periplu în viața universitară de la începutul preluării puterii de către regimul comunist¹⁹. Utilizând acest mic studiu, vom identifica premisele construcției *selfului* intelectualilor precum și caracteristicile acestora. De asemenea vom înțelege motivele ce i-au determinat ca după evenimentele din 1989 să dobândească un spirit de activism politic manifestat de-a lungul perioadei de după 1989.

Cu toții știm că universitățile, încă din cele mai vechi timpuri, *adăposteau* și valorificau mințile strălucite și geniile intelectuale din toate domeniile de cercetare, sporind și ducând nivelul științific la cote superioare. Acești intelectuali vor avea de suferit enorm odată cu instalarea comuniștilor la putere.

Încă de la proclamarea guvernului Petru Groza din 6 martie 1945, se creează comisii speciale cu rol de epurare în mai multe domenii sociale. Universitățile au fost cele cărora li se vor impune aceste comisii. Ele au început prin analizarea situației din facultăți și au demarat aproape imediat procedurile de încarcerare sau lichidare a multor cadre didactice, care erau înlocuite cu cadre fidele școlite în spiritul cutumelor marxist-leninisto-staliniste, care erau obligate să continue cercetările și anchetele pentru a dovedi loialitatea față de partid²⁰. Totuși au existat și supraviețuitori ai acestui val de epurări, dar aceștia erau controlați foarte îndeaproape de către Securitate, datorită atitudinii lor față de noul regim de *democrație populară*.

Materii precum istoria, dreptul, dar mai ales psihologia sunt eliminate din specializările universitare, ba chiar și din licee, care acum devin specializate pe ramurile promovate de către comuniști (licee industriale, grupuri școlare forestiere etc). Universitarilor li se solicită să învețe limba rusă și să se aboneze la *Scânteia* principalul cotidian responsabil cu propaganda. Se creează institutele pentru studii româno-sovietice, școlile de partid etc²¹.

În perioada de relativă destindere dintre anii 1964-1972, intelectualitatea părea a fi ușor-ușor reabilitată, iar accesul la literatură străină era permisă tuturor nu doar universitarilor. Dar chiar și cu aceste mici *privilegii*, clasa intelectuală era încă privită cu suspiciune. Acest context a favorizat o oarecare mișcare de disidență. În spațiul românesc nu a existat o mișcare efectivă de disidență. Orice urmă era rapid prinsă și lichidată, inițiatorii fiind fie închiși fie alungați peste hotare, fie relocați cu domiciliu forțat. Din aceste scurte relatări realizăm faptul că s-a manifestat și întreținut un sentiment de ură față de comunism și ulterior de resemnare, deoarece, ca și muncitorimea, intelectualitatea realiza eternitatea sistemului comunist.

Evenimentele de la 1989, au schimbat totul. I-a înlăturat pe comuniști de la putere, acesta fiind motivul pentru care clasa intelectuală se va implica tot mai tare în viața politică a statului, deoarece ei credeau că fiind oameni cu studii vor putea schimba ceva și vor putea duce țara spre mai bine. Intelectualii au o stimă de sine foarte elevată tocmai datorită studiilor făcute într-o perioadă totalitară. Ei știu foarte bine ce a reprezentat comunismul, prin urmare, considerau că ei ar fi trebuit să fie în fruntea schimbărilor generate de căderea comunismului.

Ceea ce s-a întâmplat în 1989 a fost așa cum spune și Vladimir Tismăneanu *o revoluție a minții*, care le-a conferit intelectualilor statutul de *subiecți revoluționari* cu rolul de-a reaminti societății că nici un scop nu este atât de

¹⁵ Georgescu 2010, p. 154.

¹⁶ Georgescu 2010, p. 155.

¹⁷ www.scanteiasociatie.ro, accesat la 23.03.2014.

¹⁸ Kideckel 2010 p. 35; 37.

¹⁹ Cosmovici 2004, *passim*.

²⁰ Cosmovici 2004, p. 48-49.

²¹ Cosmovici 2004, p. 51.

important pentru a sacrifica libertatea individuală²². De altfel, același Tismăneanu identifica intelectualitatea ca fiind *critică*, din perioada comunistă pentru ca după 89 să fie *democratică*, tocmai pentru faptul că aceștia cunoșteau în bună măsură ceea ce însemna comunismul și umilințele la care au fost supuși.

Declinul intelectualului public, atât în fostele țări comuniste, ca și în Occident era din ce în ce mai evidentă. Euforia asociată cu căderea regimului totalitar, voluntariatul politic și utopia numită *Societatea Civilă*, au fost de scurtă durată. Urmează o perioadă de confuzie și buluceală generală ce va răsturna aproape complet sistemele de valori ale unei națiuni. Apariția *noii burghezii*, recrutate în mare măsură din fosta nomenclatură comunistă a dus la crearea sentimentelor de frustrare și resemnare. În locul promisiunilor de schimbare și orientare către valorile democratice, mulți indivizi se complac într-o mentalitate de resemnare și neajutorare generând incapacitatea de a produce schimbări. De asemenea, cu toate umilințele și torturile la care au fost supuși intelectualii, ei par să uite de acestea în momentul în care analizează societatea post-comunistă, văzând doar stabilitatea și solidaritatea interumană din acele timpuri.

Concluzii. Perspectivile celor două clase sociale, așa cum am arătat pe parcursul acestui mic studiu, diferă din aproape toate punctele de vedere. Însă există și asemănări ce converg de la lumea exterioară și până la cea interioară.

Clasa muncitoare, clasă socială respectată și ridicată în slăvi de propaganda comunistă, se vede acum în timpurile post-comuniste plasată la marginea societății mergând până la pauperizarea acesteia datorită închiderii fabricilor, minelor, etc. După ce atâția ani de zile regimul aducea osanale *oamenilor muncii* ridicându-i la cele mai înalte nivele, a făcut ca *selful* clasei muncitoare să fie unul ridicat. Răsturnarea valorilor cauzate de evenimentele din 1989 și profunde schimbări socio-economice au contribuit la decăderea condiției clasei muncitoare. Ca mecanism defensiv, ei se refugiază în amintirea regimului precedent (moment proxim personal) în care aveau de toate, complăcându-se să se considere incapabili de a se readapta condițiilor noi de viață. Astfel, sentimentul nostalgic este foarte ridicat. *Selful* muncitorilor fiind foarte scăzut, iar moralul lor să fie la fel de mic. Predomină un sentiment de insecuritate și de grijă pentru ziua de mâine.

Comparativ cu muncitorii, intelectualitatea a suportat încă din primele zile ale regimului comunist, umilințe epurări și torturi greu de imaginat. Datorită naturii represive, intelectualitatea a căutat mereu prin orice formă să reziste sistemului totalitar, mergând de la disidență pasivă până la subordonarea de formă a regimului, în sensul acceptării tacite a ceea ce directivelor partidului. După 1989, intelectualii credeau sincer în șansa lor de urcare pe piedestal și conducerea țării spre mai bine, dar datorită promovării vechilor *politruci* din eșaloanele 3 și 4, taie din fașă elanul intelectualilor marginalizându-i în mediile lor universitare. Chiar și cu aceste situațiuni negative, *selful* intelectualilor a rămas și rămâne și în prezent unul foarte ridicat și pozitiv datorită studiilor și nivelului cultural ridicat. Ei vor găsi strategii de adaptare la societatea post-decembristă, elementul de nostalgie după regimul comunist fiind mult mai scăzută decât la clasa muncitoare.

Un punct de convergență între cele două clase sociale este percepția asupra societății postcomuniste. Intrând în contact cu această lume a noilor *burghezi*, a parveniților și a hoților, fiecare exprimă în mod automat sentimente de nemulțumire și uneori de revoltă, fiind șocați de această societate și de ceea ce aceasta socotește important, de foarte puținul salariu care nu mai ajunge nici măcar pentru mâncare, precum și de incertitudinea și perisabilitatea locurilor de muncă. Ambele categorii caută refugiu în trecutul propriu (decă în vremurile comuniste) în care aveau locul de muncă asigurat, salarii decente, și contextul favorabil vieții de familie, pe care regimul precedent îl promova uneori obsesiv.

Bogdan Borusewicz, vechi activist al *Solidarnosc*, rezumă foarte bine situația intelectualității postcomuniste: *Eram convinși că după căderea comunismului și destrămarea URSS, cei mai buni oameni vor ieși în față spre a conduce bine și onest. S-a dovedit că oamenii sunt oameni că neajunsurile pentru care înainte dădeam vina pe sistem, sunt de fapt înscrise în fiecare persoană, inclusiv în mine*²³

Bibliografie

- Antohi și colab. 2005 – S. Antohi, Vl. Tismăneanu, *De la utopie la istorie*, București, 2005.
Cernat 2004 – Paul Cernat, *Cozi și oameni de rând în anii 80*, în A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Iași, 2004, p. 191-200.
Chelcea 2010 – S. Chelcea, *Psihosociologie*, Iași, 2010.
Cosmovici, 2004 – A. Cosmovici, *Viața universitară în Comunism*, în A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Iași, 2004, p. 47- 58
Dâncu 1999 – V.S. Dâncu, *Nostalgia comunismului și gestiunea socială a trecutului* – în *Țara telespectatorilor fericiți. Contraideologii*, Cluj, 1999.
Dâncu 2014 – V.S. Dâncu, *Nimic nu este mai imprevizibil decât trecutul – Însemnări la un sondaj de opinie*. Disponibil pe www.vasiledancu.blogspot.com, accesat la 28.02.2014.
Georgescu 2010 – Diana Georgescu, *Ceaușescu hasn't died Irony as countermemory in post-communist Romania*, în Maria Todorova, Zsuzsa Gille (coord.), *Post-communist nostalgia*, New York, 2010, p. 154-156.

²² Tismăneanu 2005, p. 243-244.

²³ Tismăneanu 2005, p. 246-247.

Kideckel 2010 – D.A. Kideckel, *România postsocialistă*, Iași, 2010.
Lungu 2004 – D. Lungu, *Avatarurile cozii în socialismul de tip sovietic*, în A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Iași, 2004, p. 175-190.
Neculau 2004 – A. Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Iași, 2004,
Todorova și colab. 2010 – Maria Todorova, Zsuzsa Gille (coord.), *Post-communist nostalgia*, New York, 2010.
Popescu-Sandu 2010 – Oana Popescu-Sandu, *Let s all freeze untill 2100 or so*, în Maria Todorova, Zsuzsa Gille (coord.), *Post-communist nostalgia*, New York, 2010, p. 113-135.
Tismăneanu 2005 – Vl. Tismăneanu, *Lupta pentru sfera publică: intelectualii democrați în postcomunism*, în S. Antohi, Vl. Tismăneanu, *De la utopie la istorie*, București, 2005, p. 243-244.
www.ires.ro, accesat la 1.03.2014.
www.scanteiasociatie.ro, accesat la 23.03.2014.

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

UN CALENDAR TRANSILVAN SIBIAN ÎN LIMBA GERMANĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Dr. Constantin Ittu

Abstract: *A Late 18th and Early 19th Century Transylvanian Calendar in German, Edited in Sibiu.* The 18th and 19th century calendars edited in Sibiu, in German, were published not only for native speakers, in other words, for the Transylvanian Saxons, but also for the Romanians. One of these calendars is *Neu und Alt Siebenbürgischer Provinzialkalender* (1797–1891). a periodical held in the collections of the Brukenthal Library. Its readers can find a lot of information from different fields: the Habsburgs' Imperial genealogy, dynastic strategies, political decisions, market places, mail schedule, agricultural records, local history, tales, even exchange rates. Being a rich source of information, the calendar has been digitized thanks to the European project, *Europeana Libraries*.

Cuvinte cheie: *calendar, limba germană, Sibiu, Transilvania, Biblioteca Brukenthal.*

Keywords: *calendar, German language, Sibiu, Transylvania, Brukenthal Library.*

Colecțiile de periodice ale Bibliotecii Muzeului Național Brukenthal adăpostesc un interesant calendar în limba germană, intitulat *Neu und Alt Siebenbürgischer Provinzialkalender*, periodic al cărui prim număr, cel din 1797, a apărut la Cluj și Sibiu, iar restul, până la ultima apariție tipografică, din 1891, doar în Sibiu. Prin intermediul calendarului în discuție parcurgem o distanță în timp și spațiu cultural de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până pe aproape întregul secol al XIX-lea.

Raportând reperere cronologice la cele politice, reținem faptul că, după 1790, capitala Transilvaniei se mută la Sibiu la Cluj, ca urmare a contraofensivei nobilimii maghiare, aflată în conflict acut cu reformismul absolutist centralizator habsburgic. Prin aceasta s-au mutat atât reședința guvernatorului Marelui Principat, cât și sediul Guberniului, fiind vorba de un act cu profunde semnificații politice: s-a plecat din Sibiu, oraș cu locuitori (români și sași) prohabsburgici, la Cluj, într-un oraș aflat în inima comitatelor ungurești, care se opuneau reformelor Iluminismului iosefin¹.

Calendarul în discuție a fost editat de o familie de tipografi sași din Sibiu – în principal familia Barth, la care se adaugă un ginere, von Closius – o *dinastie* de tipografi cunoscută în lumea românească în special pentru meritul de a fi editat cărțile școlare și de cult ale românilor de rit ortodox din Transilvania. De reținut însă că *Neu und Alt Siebenbürgischer Provinzialkalender* nu a fost rezervat exclusiv vorbitorilor nativi de germană din Ardeal, deoarece apare într-un arc cronologic în care un anumit procent dintre români, nu doar elitele, era cunoscător de germană. Astfel, după înființarea regimentelor grănicerești s-au produs modificări substanțiale în viața localităților românești înglobate. Regimentul I grăniceresc de la Orlat (în actualul județ Sibiu), spre exemplu, cuprindea inițial 82 de sate, ulterior numărul acestora urcând la 84. Învățământul a fost domeniul în care s-au obținut rezultate remarcabile prin educarea unui număr mare de tineri. Instituția *grăniceriei* a favorizat nu doar apariția condițiilor materiale, ci și a unei stări de spirit necesară atingerii unui nivel real de instrucție și educație, după cum aflăm dintr-o *Musterliste*². Inițial, limbile de predare în școlile grănicerești au fost româna și germana, ulterior, din 1837, pe baza unui ordin al Consiliului Aulic de Război din Viena, preponderend germana. Dintr-un document oficial (*Musterungsliste*) din 20 mai 1777, semnat de comisarul baron Christian Rall aflăm că Orlatul avea *dascăl nemțesc* (adică unul cunoscător al limbi germane), anume Ioan Ignat, în timp ce Jina avea un învățător neamț, în persoana lui Josef Schaffner³.

Mircea Avram, în *Calendare sibiene în limba germană (sec. XVII–XX)*, afirma următoarele: *Că sibiienii nu tipăreau, atât carte cât și – ceea ce ne interesează în cazul de față – calendare, numai pentru nevoile lor, este evident. Iată, în sprijinul acestei afirmații, câteva date care ni se par semnificative: În 1756, Sfatul orașului îi aprobă tipografului Johann Barth tipărirea a 1200 de calendare - activitate pe care o desfășura în concurență cu Samuel Sárdi⁴ care imprima în acea vreme în tipografia orașului atât calendare germane, aproape identice, cât și calendare în limba latină⁵.*

¹ Popa 2010, p. 96.

² Bucur 2013, p. 90.

³ Ibidem, pp. 93–94.

⁴ Meșterul tipograf Samuel Sárdi (1705–1779) a fost inițial ucenic, apoi călă la Barth, folosit de meșterul său mai ales în atelier. În 1751, îi este încredințată conducerea tipografiei orașului, după ce, inițial, fusese angajat în calitate de *factor* (șef al lucrărilor), după care, din 1762, devine *arendator* (Popa, 2010, p. 29). În 1769, pe când mai avea în arendă tipografia orașului, Sárdi își propune editarea unor lucrări masive, anume o carte de cântece religioase de aproape 1300 pagini (*Kurtze Anleitung zur Gespräch des Herzens mit Gott*. In der Stadtbuchdr., verlegt Samuel Sárdi, 1766, 1280 p. numerotate și 14 f. nenumerotate) și dicționarul lui Fr. Pariz-Papai în varianta bi- și trilingvă, numai că va fi nevoit să constate că, din cauza dimensiunilor, respectiv a prețurilor, cărțile nu au căutare, ba chiar dacă le-ar vinde nu își va acoperi cheltuielile. Ca să se salveze, tipograful nostru – sfătuit și de fiul său vitreg, Michael Lintzing, tipograf și el, întors din peregrinările sale prin Germania, Austria și Ungaria – înaintează Magistratului orașului, la 2 septembrie 1769, o petiție în care solicită dreptul de a organiza o loterie cu câștiguri în cărți la Sibiu, cu intenția de a-și putea onora obligațiile financiare față de municipalitate. Petiția este aprobată, iar în 20 martie 1770 vine și aprobarea Guberniului, după care Samuel Sárdi publică un anunț în care expune măsurile de siguranță ce se vor lua, numărul și dimensiunea premiilor, precum și un plan al loteriei. El preconiza vânzarea a 130.000 de lozuri, cu un număr de 24.733 câștiguri în cărți în valoare de 17.568 florini și 16 creițari, printre care 1000 de exemplare din dicționarul trilingv

Apariția acestui calendar în limba germană într-un spațiu multicultural, multilingvistic și confesional diversificat permite o abordare modernă, cu focalizare pe regional, pe caracteristicile locului, în concordanță cu relativ recentul curent de gândire politico-istorică din Uniunea Europeană, cel al *Europei regiunilor*. Una dintre variantele de lucru este cea oferită de știința informațională, care prin obiectul său de lucru, informatizarea, pune la dispoziție instrumentul de stocare a datelor, de analiză și, în ultimă instanță de cercetare științifică; în cazul acesta este vorba despre digitizarea colecției acestui *Neu und Alt Siebenbürgischer Provinzialkalender*. Dar, despre ce este vorba? Pe scurt, este vorba despre două proiecte de digitizare biblioteconomică, derulate în ani diferinți, de fapt două proiecte care se completează reciproc. Astfel, Biblioteca Muzeului Național Brukenthal, cu statutul său de bibliotecă de cercetare, a devenit membru al proiectului *Europeana Libraries*, grație unui protocol de colaborare cu Biblioteca Centrală Universitară din Sibiu⁶, un proiect desfășurat pe doi ani, între 1 ianuarie 2011 și 31 decembrie 2012. *Europeana Libraries* a avut ca scop să centralizeze colecțiile digitizate a 19 mari biblioteci de cercetare din Europa și să realizeze astfel cinci milioane de obiecte digitale, obținându-se astfel o prețioasă sursă de informare pentru cercetători și construind, în același timp, un network robust pentru bibliotecile naționale, universitare și de cercetare, cu sprijinul unor importante organizații de cercetare biblioteconomică din Europa. Conform proiectului, informațiile devin accesibile pe *Europeana*, un portal nou destinat cercetărilor umaniste digitale, cunoscut în acest moment ca *The Europe Library* („Biblioteca Europeană”). Coordonator principal al acestui proiect în valoare de 3,87 milioane de euro – din care 3,09 milioane a constituit contribuția UE – fost *Biblioteca Regală a Țărilor de Jos* (Koninklijke Bibliotheek, the Netherlands), din Haga⁷. Continuându-și parcursul și colaborarea cu BCUS, Biblioteca Brukenthal este, în acest moment, parte a grantului internațional, *Europeana Cloud: Unlocking Europe's research via the Cloud*, cu perioadă de desfășurare în arcul cronologic dintre 1 februarie 2013 și 1 februarie 2015⁸. O introducere la *Europeana Cloud* este făcută pe pagina web a proiectului de chiar managerul său Alistair Dunning. În acest moment fiecare instituție culturală participantă la proiect, are un patrimoniu informațional, compus din cărți, periodice, literatură gri, efemeride etc., pe care încearcă să îl valorifice și să îl prezinte cititorului (*consumatorului de informație*) pe cont propriu. Nu întotdeauna există legături ori schimburi de informație adecvate între instituțiile culturale, aici fiind avute în vedere în special universitățile și bibliotecile. Pe de o parte, cel pagubit este cititorul, care este pus în situația să frecventeze mai multe astfel de lăcașuri, chiar din diverse orașe și care, presat de timp ori din lipsă de fonduri, renunță la o căutare, la o cercetare aprofundată a materialului, bibliografic ori de altă natură, subsumat cercetării. Pe de alta parte, inexistența unui proiect care să centralizeze informațiile din bibliotecii și universități duce la costuri suplimentare de energie, personal și resurse financiare pentru fiecare dintre aceste instituții.

În cei trei ani, *Europeana Cloud* își propune să centralizeze datele celor 33 de universități europene partenere ale proiectului, primitoare de fonduri, plus a altor două, inclusiv Sibiu, nebeneficiare de fonduri. În acest scop, o nouă platformă a fost creată, *Europeana Research*, pe care se vor încărca informațiile și care va avea o nouă structură, un nou sistem de link-uri ușor accesibile, instrumente și servicii pentru cercetare științifică, pecum și o infrastructură aptă să depoziteze atât informații primare, cât și metadata; acestea din urmă, *metadata* sunt definite ca fiind „date despre date”, sau altfel spus, date care descriu alte date, de orice fel și de orice tip. De reținut faptul că datele cuprinse în calendarul *Neuer Siebenbürgischer Provinzialkalender* existent în colecțiile Bibliotecii Brukenthal, precum și cele din *Telegraful Român*, cel mai vechi ziar în limba română din țară (cu apariție neîntreruptă din 1853) și aflat în posesia Bibliotecii Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, au fost prelucrate digital la Biblioteca Centrală Universitară din Sibiu, fiind trecute printr-un întreg flux digital biblioteconomic devenind astfel literatură informațională disponibilă pe internet; pentru acesta a fost nevoie ca:

- materialul brut a fost scanat în formate specifice, de calitate și mărime a imaginii comparabile cu cele deja stabilite și acceptate de partenerii europeni în proiect, pentru arhivare brută;
- formatele digitale pot fi ori imagini în format tiff sau jpeg – unde textul este în chirilică, fără recunoașterea caracterelor, fie în format Acrobat Reader – pdf searchable, cu recunoașterea caracterelor latine, în vederea căutării lor pe Internet;

(latin-maghiar-german), 2700 exemplare din cel bilingv (latin-maghiar), 2500 de cărți de cântece, 1000 de exemplare dintr-o lucrare despre creșterea viermilor de mătase (posibil o primă ediție, rămasă necunoscută, a lucrării lui Johann Gallaratti, *Unterricht zur Seiden-Kultur*, editată în 1785 de tipograful sibiian Hochmeister – Năgler 1982, nr. 802–804, p. 220), precum și alte cărți, la care se adăugau câștigurile în bani, cel mai important fiind de 200 fl., câștiguri totalizând 2535 fl. Deși la loteriile aflate în vogă se putea câștiga orice, de la bijuterii la porțelan și ceasuri cu oglizi, momentul ales nu a fost unul prielnic, deoarece în 1771 au fost închise toate loteriile pentru a respecta privilegiul unei loterii de stat, numită *Lotto di Genova*. După intervenția reprezentantului acesteia la Guberniu, loteria proiectată de Sárdi n-a mai avut nicio șansă (*Ibidem*, pp. 101–102).

⁵ Avram 2009, p. 44.

⁶ De fapt, protocolul de colaborare a fost încheiat între Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, în situația în care BCU Sibiu este o componentă a sa, și Muzeul Național Brukenthal, din care Biblioteca Brukenthal face parte.

⁷ Area: CIP-ICT-PSP.2010.2.2 - Enhancing/Aggregating content in Europeana;

⁸ Grant agreement nr. 325091.

- materialul digital a fost apoi prelucrat într-un format compatibil pentru afișarea în pagini web, apoi catalogat într-un sistem informatic specific unei biblioteci digitale, impus a fi open-source și respectând standardul de metadate OAI (Open Archive Initiative);
- în cadrul proiectului se lucrează în vederea acceptării unui singur standard de metadate pentru Europeana Libraries, anume EDM (European Data Model);
- bazele de date cu materialele digitale locale, trebuiesc agregate în sistemul central – portalul unic al Europei, aflat la adresa web <http://www.europeana.eu>, aflat și întreținut de Koninklijke Bibliotheek, Haga-Olanda, coordonator al proiectului. Pentru aceasta, fiecare participant a furnizat datele bibliografice ale digitizării, în format compatibil cu cel european⁹.

*

Dacă, în partea de început a studiului acesta am prezentat argumentele care au dus la selectarea periodicului pentru digitizare, să vedem acum ce cuprinde, chiar dacă nu pagină de pagină, acest *Provinzialkalender*. Ce s-a scanat și, prin aceasta, ce se poate citi consumatorul de informație stând comod acasă și accesând situl?

De la început trebuie reținut faptul că titlul calendarului suferă mici modificări în decursul timpului. Astfel, între anul de debut al apariției sale (1797) și 1821 apare ca *Neuer Siebenbürgischer Provinzialkalender* („Noul calendar provincial transilvan”), după care devine, din anul următor, *Neu und alter Siebenbürgischer Provinzialkalender* („Noul și vechiul calendar provincial transilvan”). Formula *Neu und alter...* este una arhaică, după care, din 1886, titlul se modernizează în *Neuer und alter...*, desigur însemnând același lucru. Calendarul este scris în germană cu caractere gotice, iar pe foaia de titlu întâlnim următoarele: *Welches ein Gemeinjahr ist von 365 Tagen. Darinnen die Monate, Wochen, Sonn und Feyertage, Planetenlauf, Aspecten, Witterung, Sonnenauf und Untergang zu finden Hermannstadt und Klausenburg gedruckt bey Petrus Barth k. k. priv. Dikasterial Buchdrucker* [care este un an obișnuit cu 365 de zile în care se găsesc lunile, săptămânile, duminicile și sărbătorile, mersul planetelor, pozițiile acestora, vremea, răsăritul și apusul soarelui; Sibiu și Cluj; tipărit de Petrus Barth, tipograf kk privilegiat¹⁰]. Desigur, pe parcursul anilor vor apărea modificări ale textului, despre care vom vorbi la momentul oportun. Numai acest prim număr al calendarului a apărut la Sibiu și Cluj, restul, până la ultima apariție, numai la Sibiu. Dimensiunile calendarului s-au păstrat în general neschimbate, în jurul a 11 cm x 9 cm, iar numărul paginilor a variat de la 64, în majoritatea cazurilor, la 80 și chiar peste. Toate calendare apar în germană cu caractere gotice. Primul tipograf care apare este Petrus Barth (1745–1801), care a tipărit acest *Provinzialkalender* între 1797 și 1801, cu alte cuvinte, până în anul morții, după care va fi urmat de fiul său, Johann Barth (Johannes Andreas Barth: 1773–1832), al cărui nume va apărea pe foaia de titlu, ca și în cazul tatălui său, până în anul morții sale. Interesant este faptul că Johann apare fie cu titulatura *k. k. priv. Dikasterial Buchdrucker*, între 1802–1813, respectiv 1816, 1819, fie cu o variantă ușor diferită, din care lipsește *Dikasterial*, anume, *kais. königl. priv. Buchdrucker* [tipograf imperial și regal privilegiat], între 1814–1815, ori, pur și simplu, *Johann Barth*, în 1818, respectiv 1820–32. După această dată, locul celor din familia Barth este luat pe foaia de titlu de ginerele lui Johann, Georg v. Closius (Johann-Georg-Samuel von Closius: 1790–1859). În fine, între 1860 și 1891 apare formula *Druck und Verlag bei Georg v. Closius'sche Buchdruckerei Erbin* care se poate traduce atât prin „tipar și editură executat la fosta tipografie Georg von Closius”, cât și „continuatoarea tipografiei Georg von Closius”.

Ca notă generală, calendarul provincial transilvan dă amănunte – de obicei, imediat după foaia de titlu – despre semnele zodiacale, poziționarea planetelor, fazele lunii, după care urmează calendarul propriu-zis. Tot ca notă generală, urmează sfaturi și informații utile, acestea din urmă având atât un plan relativ rigid, cât și particularități care diferă, cum este și firesc, de la un an la altul. Cititorii (de atunci și de azi) mai pot afla care au fost demnitarii și funcționarii Guberniului Marelui Principat al Transilvaniei (Guberniului regal al Transilvaniei, cum apare din 1849). În general, lista menționată are un grad ridicat de ritmicitate, fără a putea vorbi despre o anualitate strictă. Fie în paralel cu aceasta, fie în locul ei este publicată, începând cu 1845, lista demnitarilor și funcționarilor din *Universitatea Săsească* (organul suprem administrativ al sașilor transilvăneni cu sediul la Sibiu). Din 1803 a survenit o schimbare, în sensul că, în afară de rubrica rezervată poștei din Transilvania, se adaugă lista localităților prin care trece poșta pe ruta Sibiu – Timișoara – Buda – Viena. De reținut că sunt ani în care anumite rubrici dispar, pentru a reveni ceva mai târziu.

Conținutul pe 1850 este extrem de interesant. Este cunoscut faptul că anul revoluționar 1848 aduce o serie de schimbări, inclusiv una de domnie prin accederea la tron a tânărului împărat Franz Iosef (născut în 1830, cu alte cuvinte, în vârstă de 18 ani). În paginile acestui calendar întâlnim Constituția Imperiului Austriac, cuprinzând 16 capitole și semnată [de împăratul] *Franz Joseph*, urmată de Adresa oficială 383/R.M.I., adresată *Domnilor deputați ai Națiunii sașilor transilvăneni: Heinrich Schmidt, Friedrich Wagner, Joseph Rosenfeld*, datată Viena, 25 decembrie 1848, precum și *Manifestul împăratului Franz Joseph I-ul*, adresat *Națiunii săsești credincioase [nouă] din Transilvania*, titlul oficial al noului suveran fiind: *din mila lui Dumnezeu Împăratul Austriei, Regele Ungariei și Boemiei, Regele Lombardiei și Veneției, al Dalmației, Croației, Slavoniei, Galiției, Lodomeriei și Iliriei; Regele Ierusalimului; Arhiduce al Austriei, Mare*

⁹ BCU sibiu europeana libraries <http://www.europeana.eu> (7. 05. 2014).

¹⁰ În sensul că a primit privilegiul din partea Curții de Casație.

Duce de Toscana, Duce de Lotaringia și Salzburg, Stiria, Carintia, Crain, Mare Principe al Transilvaniei, Marchiz de Moravia, Duce al Saxoniei Superioare și Inferioare, de Modena, Parma, Piacența și Guastalla, de Zator, de Teschen, Friaul, Raguza și Zara, Conte princiar von Habsburg, de Tirol și de Kyburg, Görz și Gradiska; Principe de Trient și Biren, Markgraf de Bausiss Superior, Inferior și al Istriei; Conte de Hohenems, Feldkirch și Bregenz Sonnenberg și Domn de Triest, de Cattaro și al Mărcii de Windisch.

Începând cu 1865 se publică fragmente istorice, în special din *Istoria sașilor transilvăneni*, opera istoricului Georg Daniel Teutsch, viitor episcop luteran al acestora. Spicuiind, iată câteva teme: *chemarea sașilor în Transilvania de către regele Ungariei Geza al II-lea (1141-1161)*, 11 pagini, ceea ce este mult în economia unui calendar de aproximativ 64 de pagini (1865), *Bula de Aur* pe care au primit-o sașii de la regele Andrei al II-lea în 1224, 13 pagini (1867), despre invazia mongolilor în Transilvania [*mongolii cărora li se mai spune și tătari*] din 1241, 11 pagini (1869), *Domnia regelui Bela al IV-lea, după marea invazie tătară și despre vremea domniilor fiului său, Ștefan al V-lea și a nepotului său, Ludovic al IV-lea (1242-1290)*, 9 pagini (1870), *Pământul crăiesc în vremea ultimilor Arpadieni (1290-1301)*, 6 p. (1871), *Cum au luptat sașii pentru Otto de Bavaria și cum a ajuns rege Carol d'Anjou (1301-1310)*, 6 p. (1872), iar exemplele ar putea continua.

Numai în numărul pe 1871 apare schimbată titulatura Casei Domnitoare – deși Dualismul a fost instituit din 1867 – fiind, de acum încolo, vorba despre *die Genealogie des regierenden oesterr. Kaiser-Königshauses* („genealogia Casei Imperiale și Regale de Austria”). Tot din acest calendar aflăm o noutate, *prima cale ferată din Transilvania*, ruta fiind Arad-Alba Iulia. De presupus că subiectul a fost dezbătut destul de mult și în diferite medii, din moment ce întâlnim, la nivelul calendarului pe 1873, un articol, pe patru pagini, intitulat *Ce [avantaje] vom avea de pe urma căii ferate*. Imediat după filele calendarului propriu-zis din 1875 este publicat articolul [de lege] nr. VIII pe anul 1874 privind implementarea noului sistem standard legal de măsuri și greutate, *Sanționat (aprobat) la 17 aprilie 1874; prezentat în Camera Inferioară la 20 aprilie și în Camera Superioară în 21 aprilie 1874*. Prin profilul său și tematicile alese, calendarul își propune să se adreseze unui evantai cât mai mare de cititori, motiv pentru care nu abordează numai subiecte serioase, precum legi, mersul trenurilor, ci conține și pagini atât de sfaturi utile, spuse (scrise) pe un relativ ton lejer, ușor accesibil, cât și o serie de povestioare, poezii (poezioare), chiar anectote, majoritatea cu rol educativ. electând doar câteva exemple de la rubrica *Mannigfaltigkeiten* („Diverse”) – tot așa, pe parcursul mai multor ani – ne putem delecta cu poezii precum *Glockenpulse* („Pulsul/ritmul ceasului” – 1841), *Schneeflocken* („Fulgi de nea” – 1842), *Erkennen und Verkennen* („A recunoaște și a nesocoti” – 1843), istorioare ca cea intitulată *Charakterzüge aus dem Leben Kaisers Joseph II.* („Caracterul și viața împăratului Iosif al II-lea” – 1846), o povestioară, *Petru cel Mare și corăbierul*, desigur, în germană (1877), precum și una cu titlu în germană și română: *der Teufelsstein* (*Piatra dracului* – 1882). Numărul pe 1874 cuprinde o *Rugăciune către Domnul cu prilejul Noului An* în versuri.

În 1870 aflăm vești „De la Zilele Asociațiilor”, Sibiu, iulie-august 1869, expoziție cu produse tradiționale, completată de un tabel cu prețurile produselor expuse și cu numele celor care expun. La nivelul anului 1884 cititorii se pot delecta cu un fragment din lucrarea lui E[duard] A[Albert] Bielz, *Reisehandbuch* (*Jurnal de călătorie*; titlul complet fiind *Reisehandbuch für Siebenbürgen nach eigenen wahlreichen Reisen und Ausflügen in diesem Lande, verfasst von E. Albert Bielz: Mit einer Karte Siebenbürgens und drei Städte-Plänen*, Jos. Drotleff in Commission bei F. Michaelis, 1881, 296 p.). Și, ca element de noutate, calendarul pe ultimul an, 1891, are ultimele 16 pagini rezervate exclusiv reclamelor. Desigur, *Neu und Alter Siebenbürgischer Provinzial-Kalender* aduce informații interesante în fiecare an, motiv pentru care s-ar putea analiza fiecare separat. Intenția noastră a fost însă aceea de a oferi crâmpaie de viață ogindite într-un periodic cu acoperire cronologică de aproape un veac, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până aproape de finele celui de-al XIX-lea. De altfel, lumea calendarelor este una oarecum diferită de cea a izvoarelor ori a surselor istorice, instrumentele principale de lucru ale istoricului și cercetătorului. Genul acesta de periodice oferă un balans între subiecte deopotrivă sobre și utile, pe de o parte, și contribuții sub formă de sfaturi, informații, umor cu scop educațional, pe de alta. În sfârșit, este o lume care se dorește a fi în permanență descoperită.

Bibliografie

- Avram 2009 – M. Avram, *Calendare sibiene în limba germană (sec. XVII-XX)*, în D. Gogâlea, M. Avram, Sibiu, Biblioteca Județeană Astra, Seria Personalia nr. 24, 2009, pp. 43-46.
- Bucur 2013 – A. Bucur, *Amprenta habsburgică asupra zonei Regimentului I român de graniță de la Orlat*, în Sultana Avram (coord.), „Istorie și tradiție în spațiul românesc”, 10, Sibiu, 2013, p. 85-109.
- Nägler 1982 – D. Nägler, *Catalogul Transilvanicelor*, vol. II (sec. XVIII), 1982.
- Popa 2010 – L. Popa, *Oameni și cărți în Sibiul de altădată*, Sibiu-Bonn, Schiller Verlag/ Editura Schiller, 2010.
- <http://www.europeana.eu> (7. 05. 2014).

UN LOC MAI IMPORTANT PENTRU JUDECĂTORUL VALERIAN PETRESCU ÎNTR-UN DICȚIONAR AL SCRITORILOR DOBROGENI?

Dr. Lavinia Gheorghe

Résumé: *Une place plus importante pour le juge Valerian Petresco dans un dictionnaire des écrivains de Dobroudja ?* L'article ci-dessous présente Valerian Petresco, juge de Constanța, par l'intermédiaire d'une autre facette de sa personnalité : celle d'écrivain. Auteur de nombreux articles, esquisses et contes, publiés dans des revues régionales, de Dobroudja, et nationales, et d'un roman cynégétique, il s'est fait remarquer par son activité dans le cadre du Comité « Pro Eminescu », qui avait l'objectif d'ériger une statue du poète national au bord de la mer. Grâce à cette « carte de visite », des noms illustres de la vie littéraire nationale lui donnèrent les recommandations nécessaires pour devenir membre du Fond Littéraire. Par conséquent, nous considérons que Valerian Petresco mérite d'être inclus dans le dictionnaire des personnalités littéraires de Dobroudja.

Cuvinte cheie: Valerian Petresco, literatură, Mihai Eminescu, statuie, Comitetul „Pro Eminescu”.

Mots-clés: Valerian Petresco, littérature, Mihai Eminescu, statue, Comité «Pro Eminescu».

O personalitate dobrogeană mai puțin cunoscută: Valerian Petresco. Judecător și literat.

Din cât am studiat însă, numele său este nedrept de puțin prezent în volumele care tratează activitatea literară din ținutul dintre Dunăre și Mare. În general, este amintit ca și colaborator, printre alții. Este adevărat că, în „Tomis”, în numerele dintre decembrie 1971 și aprilie 1972, i se face un *Medalion literar Val. Petresco*, în care este prezentată, pe foarte scurt, activitatea sa, literară și sunt publicate scrisori din arhiva Valerian Petresco privind Comitetului „Pro Eminescu” din Constanța.¹ Doar Puiu Enache² creionează aprecieri cu privire la două dintre articolele lui Valerian Petresco.

Tocmai de aceea, apelând la documentele donate de fiul său, Arcadie Petrescu³, Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța, vom încerca să aducem elemente noi în favoarea considerării lui Valerian Petresco drept un literat care merită trecut într-un dicționar al scriitorilor dobrogeni.

*

Cine este Valerian Petresco. Apelăm, pentru prezentarea sa, la biografia realizată de Arcadie Petrescu tatălui său, document aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța.⁴

Valerian Petresco s-a născut pe 20 noiembrie 1898, în comuna Ștefănești, județul Ilfov. Părinții săi: Elena Constanța Hristea Ilie (1862-1932) - originară din București - și Enache Petrescu (1858-1941) - preot la Ștefănești (comună ce făcea parte, atunci, din județul Ialomița, iar acum din Ilfov) și la Negru Vodă (comună lângă Călărași). Cei doi s-au căsătorit în 1880 și au avut 10 copii, dintre care au trăit 2 fete și 3 băieți.

Valerian este mezinul familiei. Acesta s-a căsătorit cu Maria Florica Găliceanu - născută la Călărași, pe 3 aprilie 1902 -, fiica Elenei și a lui Iancu Găliceanu, preot din Călărași. A mai avut un frate mai mare, Octavian Găliceanu, medic militar, decedat de tifos exantematic în Moldova, în 1917. Maria Florica Petrescu a fost casnică. A avut preocupări literare: a scris un volum de proză, un altul de poezii, patru piese de teatru, nepublicate. Aceasta a decedat pe 27 februarie 1958, la București. Împreună, au avut un singur băiat, Tiberiu-Arcadiu Petrescu, născut pe 18 ianuarie 1925, la Călărași, medic neurolog, căsătorit, în 1961, cu dr. Xenia Marinescu, cu care nu a avut copii.

Revenind la Valerian Petresco, acesta a făcut școala primară în comuna Ștefănești (1906-1911). În perioada 1911-1920, a urmat Școala pedagogică și Gimnaziul „Gheorghe Șincai” din București și la Siliștră, studiile sale liceale fiind întrerupte de Primul Război Mondial, în care a luptat ca voluntar în armata română în Moldova. A urmat, apoi, Facultatea de Drept din București (1920-1922). Secvențe din această perioadă sunt publicate sub forma de schițe, publicate în „Universul literar”.

Activitatea de avocat și-a început-o la Călărași (1922-1924), devenind, apoi, judecător substituit de procuror la Siliștră (1924-1925), ajutor de judecător și judecător la Hârșova (1925-1929), judecător la Constanța (1929-1941) - aici a fost și președinte al Tribunalului (1938-1939) -, procuror și consilier la Curtea de Apel de la Babadag (1941-1943), a revenit la Constanța în 1943, la București (1942-1948), funcționar și jurisconsult la Constanța și Hârșova (1948-1949). În

¹ Enache 1978, p. 6; Cucu, Apostoleanu 1999, p. 74 îl amintesc doar ca autor al necrologului lui I.N.Roman, 1931; Păuleanu 2003, p. 488-489 cu referire la necrologul lui decanului Baroului constănțean și ajutorului de primar George Berdeli din „Dobrogea jună” (1939); Constantin-Zamfir, Georgescu 1985, p. 21- colaborator literar al revistei „Analele Dobrogei”; p. 181 - colaborator al revistei „Gânduri de la Mare”; p. 247-248 - la, membru al comitetului de conducere al revistei „Pontice” (nr. 1-4, 1940) și colaborator al numerelor următoare; p. 470 - publică în „Viața Dobrogeană”, nr. 4, 1927, articolul *Din monografia Dobrogei*.

² Enache, 1993.

³ Tatăl meu, Gheorghe Dumitrașcu, pe atunci muzeograf principal la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, a purtat discuții îndelungi și corespondență cu Arcadie Petrescu, care a donat Muzeului documente și fotografii cu privire la tatăl său. Scrisorile le deține în arhiva proprie.

⁴ MINAC, inv. 3367.

1949, a refuzat să judece învinuiri care i se păreau a fi ilegale, impuse de organele de partid din orașul Hârșova, a fost scos din magistratură și s-a angajat ca funcționar la MAT la Constanța și, din nou, București. În 1951, a fost arestat în gara Palas și, după interogatorii dure, etichetat fiind ca „*reprezentat al burgheziei ce a asuprit clasa muncitoare eliberată de exploatare*”, a fost condamnat la 3 ani de închisoare. A trecut prin lagărele de muncă de la Cernavoda, Galeș, Poarta Albă. După eliberare, a lucrat ca muncitor necalificat și, apoi, ca juristconsult. A fost pensionat în 1959 și, peste zece ani, a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat la Călărași.⁵

*

Activitatea literară a lui Valerian Petrescu cuprinde articole ziaristice publicate în „*Neamul Românesc*” (*Tranziții sociale*, nr. 116, 26 mai 1921; *Cum ne unificăm cu Ardealul?*, nr. 3, 12. ian. 1924; *Examenale de capacitate ale magistraților*, nr. 282, 11 dec. 1924; *Un bilanț și o mângâiere*, nr. 17, 23 ian. 1925; *Urme turcești în Cadrilater. Studii și documente (I)*, nr. 72, 29 mar. 1925/ și în „*Analele Dobrogei*”/; *Idem (II)*, nr. 75, 2 apr. 1925; *Moscheia și cimitirul turcesc din Osman Faci*, nr. 144, 28 iun. 1925; *Cooperația și agricultura. Cronică economică și socială*, nr. 162, 20 iul. 1925; *Turtucaia*, nr. 191, 27 aug. 1925; *De la Silistra la Hârșova. Note de călătorie*, nr. 1, 1 ian. 1926; *Comitagi*, nr. 22, 29 ian. 1926; *Biserica și Muzeul din Hârșova*, 1926), „*Poporul Românesc. Revistă pentru răspândirea culturii la sate*”, București (M. Eminescu, 1932, p. 375-376; *Un monument marelui Eminescu la Constanța/* iscălit P.I., p. 379, 1932/ cu republicarea fotografiei machetei monumentului).

De asemenea, a publicat schițe și nuvele, în care a descris peisajul dobrogean și impresii din această zonă, în „*Analele Dobrogei*”, revistă apărută la Cernăuți (*Eminescu și Marea*, XII, fasc. 1, 1931, p. 26)⁶; *Urme turcești în Cadrilater*, XII-XIV, 1932-1933, p. 53-56) și în reviste constănțene, precum „*Gânduri de la Mare*” - revistă literară - (*Patria lui Ovidiu*, nr. 9-10, 1939; *Balcic*, nr. 1-3, 1940; *Peisaj dobrogean*, nr. 1-4, 1941⁷; *Iarnă dobrogeană*, nr. 1-5, 1942), în „*Pontice*” (*Fata Morgana*, nr. 3, 1939, p. 68-71; *Miholca*, nr. 1-4, 1940, p. 42-51; *Balcic*, nr. 5-8, 1940, p. 24-26; *Eminescu și Marea*).

Semnătura lui Valerian Petrescu este prezentă și la nivel național, în reviste: „*Universul literar*” (*Ion Dragoslav*, nr. 9-10, 1944; *Pădurea*, nr. 10, 1944; *Măța*, nr. 12, 1944; *Ali Gazi Pașa*, nr. 20, 1944; *Heracleia*, nr. 27, 1944; *Coana Sița Filipeanu*, 1944; *Eminescu la marginea mării*, 16 aug. 1934, p. - ediție de București -, nr. 17, 1934 - ediție de provincie -) și „*Semnal*” (*Un erou/ Rubrica Vorbe de clacă/*, nr. 1075, 15 nov. 1945).

„*Activitatea sa literară și culturală este legată de meleagurile dobrogene unde a trăit, cu unele întreruperi, timp de 30 ani și pe care l-a descris în multe din însemnările și schițele sale, parțial încă nepublicate. A fost un iubitor și admirator al naturii, pasiune reflectată și prin preocupările sale de vânător.*”⁸ În acest sens, amintim și activitatea sa publicistică cu caracter cinegetic în: „*Revista Vânătorilor*”, București (*Noțiuni despre vânătoare*, nr. 5, 1928, p. 77-78; *Stârcul alb*, nr. 3, 1929, p. 38-40; *Idem*, nr. 6, 1929, p. 108-110; *Pe baltă la vânătoare de pelicani*, nr. 9, 1929, p. 152-163; *Idem*, nr. 10, 1929, p. 163-164; *Pe marginea unui articol polemic*, nr. 8, 1930, p. 123-124; *Ceva despre baltă*, nr. 10, 1930, p. 147-148; *Legea pentru protecția monumentelor naturii*, nr. 1, 1931, p. 2-3; *Altceva despre baltă*, nr. 4, 1931, p. 58-59; *A murit G. Bernea*, nr. 1, 1932, p. 16; *Grădina ecologică din Viena*, nr. 2, 1932, p. 26-27; *Propuneri pentru ocrotirea lebedei*, nr. 3-5, 1932, p. 26-27; *Este nevoie de o nouă lege de vânătoare?*, nr. 6, 1933, p. 1-2; *Romanul unei vidre*, nr. 18-20, 1933). În tabelul principalilor colaboratori, publicat în 1929, este menționat V. Petrescu. Se reproduce fotografia alături de alți colaboratori, în nr. din 5 mai 1929, p. 51 - număr jubiliar-. În același sens, a publicat în „*Carpații*”, Cluj (*Kynegeticos*, nr. 5, 1927, p. 124-127).

De altfel, Valerian Petrescu este autorul unui volum de eseuri de vânătoare, *Kynegeticos*, apărut la Ed. Adevarul, București, în 1937, având 261 p.⁹, stilul acestuia asemănându-se cu cel al lui Sadoveanu.

Activitatea sa publicistică a fost completată de susținerea, în toată țara, a cca. 80 de conferințe cu teme de geografie, literatură și, fără îndoială... Mihai Eminescu.¹⁰

A decedat subit la 30 iunie 1969, la București, în urma unui al doilea infarct cardiac, fiind înmormântat la Călărași.

În manuscris au rămas o serie de lucrări, precum volumele: *Monumente ale naturii în România*, 200 p.; *Vadul Oii, viața romanțată a unei vulpi*, 200 p.; traducerea romanului naturist Tarka, la loutre de Williamson; precum și articole-schițe: *Ciorile*, *Despre doi pui de vulpe și despre doi braconieri*, *Domnul Prim*, *Ioan Roman*, *Efluvii*, *Mitică*, *Moment Eminescu*, *Istorisiri despre lupi și despre vânători etc.*

⁵ Valerian Petrescu 1999, p. 411-412.

⁶ Despre acest articol, Puiu Enache scrie: „*dovedind simț analitic, emitea câteva judecăți subtile privind poezia eminesciană de inspirație marină*”. Enache 1993, p. 230.

⁷ *Peisaj dobrogean*, „în realitate niște note de vânător pline de culoare și prospețime, însă”, scrie Puiu Enache. *Ibidem*, p. 253-254

⁸ MINAC, inv. 3367. Într-o scrisoare adresată lui Barbu Lăzăreanu, prezentat de Arcadie Petrescu drept „*fost membru al Academiei RSR, fost director al Bibliotecii Acad. RSR, pe atunci publicist la <<Adevărul>>*”, Valerian Petrescu prezintă acest volum. MINAC, inv. 3371.

⁹ MINAC deține ciorna acestui volum, scrisă de mână.

¹⁰ MINAC, inv. 3364, 3366, 3367.

Ridicarea statuii lui Eminescu la malul mării. Însă, în conștiința constănțenilor, numele lui Valerian Petrescu este legat de Comitetul „Pro Eminescu” pentru ridicarea statuii poetului la marginea mării, al cărui secretar a fost, între 1931-1934¹¹, după decesul inițiatorului acestui proiect, prefectul I.N. Roman.

Între 1931-1933, activitățile culturale fuseseră orientate mai ales spre strângerea de fonduri necesare. În acest sens, Liga Culturală secția Constanța votează un prim fond bănesc în acest sens. Macheta monumentului este prezentată în primăvara lui 1931 de sculptorul Oscar Han. Monumentul este inaugurat pe 15 august 1934.¹²

Valerian Petrescu este prezentat, peste ani, ca „un om tenace și întreprinzător”¹³ în calitatea sa de secretar al Comitetului „Pro Eminescu”.

Fiul său scrie despre Valerian Petrescu că, și de pe această poziție, tatăl său a desfășurat o intensă activitate culturală, ridicarea monumentului reprezentând pentru el „realizarea cea mai de seamă a vieții sale. A păstrat o mare parte din arhiva Comitetului alcătuită din peste 100 scrisori de la personalități literare (M. Sadoveanu, T. Arghezi, T. Vianu, etc.) atestând omagiul acestora către marele poet, a avut inițiativa elaborării și strângerii materialului literar pentru volumul omagial ce întrunește colaboratori de la N. Iorga, V. Eftimiu, Elena Văcărescu, Marta Bibescu, S. Mehedinți, N. Dragomirescu, I. Brătescu-Voinești, Hortensia Papadat-Bengescu, Cincinat Pavelescu, Barbu Lăzăreanu ș.a. A invitat să colaboreze la acest volum și autori străini traducători ai poeziei eminesciene ca și pe traducătoarea engleză E. Sylvia Pankhurst, ziaristă, sufragetă și marcantă personalitate politică democrată, ce a participat la fondarea Partidului Comunist din Anglia și care a participat la festivitatea inaugurală a statuii de la Constanța, 15 august 1934, fiind găzduită de V. Petrescu în casa sa.”¹⁴ Acest volum, este intitulat, simplu, *Omagiu lui Eminescu*, Ed. Universul, 1934, 180 p. A fost editat sub îngrijirea lui V. Petrescu, în calitate de secretar al Comitetului „Pro Eminescu”.¹⁵ În volumul amintit, Petrescu publică două articole: *Eminescu și Marea*, p. 95-107 și *Cele două bronzuri pontice*, p. 167-172. Din această perioadă și legat de publicarea volumului, datează și amicitia pe care familia Petrescu o leagă cu Martha Bibescu, așa cum o demonstrează corespondența publicată în revista „Manuscriptum”¹⁶. De altfel, aceasta și publică în volumul amintit articolul *Poetul tinereții și al durerii*.

Valerian Petrescu – membru al Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor. Meritele lui Valerian Petrescu în ridicarea statuii lui Eminescu sunt recunoscute și de personalitățile literare ale României, care-i fac recomandări în vederea primirii sale la Fondul Literar. Ne permitem, în continuare să prezentăm fragmente din aceste recomandări, care pot fi luate ca atare și în demersul nostru.

Academicianul Pepessicius, 30 octombrie 1965¹⁷: „Numele tov. Valerian Petrescu e strâns legat de ridicarea, la Constanța, în 1934, a monumentului EMINESCU, realizat de sculptorul O. Han. În perspectiva timpului scurs și a documentelor cuprinse în istoricul acestei realizări, meritul lui Valerian Petrescu apare și mai pregnant, întrucât nu e nici o mirare că numele său este singurul care a supraviețuit comitetului său și a devenit sinonim cu marea întreprindere. Luptele pe care Valerian Petrescu le-a dus de-a lungul a patru ani, fie pentru strângerea fondurilor, fie pentru realizarea <<Omagiului Eminescu>>, editat cu acest prilej, cu colaborări eminente, atât din țară cât și din străinătate sunt tot atâtea fapte de cultură și de litere, care cinstesc osârdia lui.

...Lui Valerian Petrescu, înfruntând opoziția comitetului, se datorează îngăduința ca Sylvia Pankhurst¹⁸ să fie invitată la inaugurare, să ia cuvântul și să omagieze poezia socială a lui Eminescu și chiar să facă să i se publice în amintitul omagiu, traducerea poeziei <<Împărat și Proletar>>.

...Dar strădaniile de cultură și litere ale lui Valerian Petrescu nu se reduc numai la această grandioasă realizare, ce vădește cultul său pentru Eminescu, Valerian Petrescu e un vechi publicist, cum o dovedesc colecțiile unor periodice din trecut ca Neamul Românesc, Analele Dobrogei, Pontice sau de azi, precum Gazeta literară. Valerian Petrescu e, după aceea, autorul unui volum de literatură cinegetică... și a două volume în manuscris și în curs de tipărire <<Monumente ale naturii din țara noastră>> și <<Hoinar neobosit>>...Literatura cu substrat științific și educativ are în Valerian Petrescu pe unul dintre artiștii ei de vocație.

¹¹ Vezi și Ședința Comitetului „Pro Eminescu”, în „Dacia”, XVIII, nr. 143, 21 sep. 1931, p. 1.

¹² Cruceru 2002, p. 68-70; Păuleanu 2003, p. 483-489. Despre lupta constănțenilor pentru ridicarea monumentului și, mai ales, despre festivitatea inaugurării acestuia, ca unul care a participat la acest eveniment, vezi Arcadie Petrescu, „...a pus pecetea geniului său asupra poporului căruia îi aparține”, în „Manuscriptum”, XVI, nr. 1, 1985.

¹³ Cioroiu 1964, p. 1-2.

¹⁴ MINAC, inv. 3367.

¹⁵ MINAC, inv. 3367.

¹⁶ Petrescu 1990.

¹⁷ MINAC, inv. 3212.

¹⁸ Mai înainte, Peressicius o prezenta pe aceasta ca „strălucită tălmăcitoare a poeziei lui Eminescu, cunoscută luptătoare progresistă și una din fondatoarele partidului comunist din Anglia.” Într-adevăr, aceasta publicase volumul de traduceri *Poems of Eminescu*, la Londra, în 1930. Despre corespondența dintre Estelle Sylvia Pankhurst, Valerian Petrescu și Nicolae Iorga, vezi Țuța 1996, p. 23-30.

Activitatea propriu zis culturală a lui Valerian Petrescu e de a dreptul impunătoare. Posesor al atâtor cunoștințe și cu o experiență de viață atât de bogată, Valerian Petrescu e și un excelent conferențiar, cum dovedesc zecile de conferințe ținute de d-sa în toată țara, în cadrul C.S.C.A.

Pentru aceste fapte de cultură și de litere, sprijin cu toată convingerea și cu toată căldura admiterea tov. Valerian Petrescu în Fondul Literar...”

Academicianul Victor Eftimiu, folosind un limbaj „adecvat” regimului, scrie, la 20 octombrie 1965¹⁹: „Socotesc îndreptățită cererea de a fi cooptat în <<Fondul Literar>> a tov. Valerian Petrescu, bogata d-sale activitate publicistică, atitudinea democratică pe care a avut-o înainte de 23 August și activitatea de animator cultural sunt tot atât de multe certificate care îl recomandă binevoitoarei atenții a comisiei Fondului Literar.”

Și Dumitru Almaș face următoarele aprecieri, pe 23 octombrie 1965²⁰: „Cunosc în bună parte activitatea publicistică și culturală a tovarășului Valerian Petrescu. Este un talentat conferențiar și un versat cunoscător a unor importante sectoare din științele naturii și din geografia patriei. Dar, mai ales, este un neobosit activist pentru valorificarea operei și însușirea memoriei lui Mihai Eminescu...”

Apreciez această activitate deosebit de meritorie pentru literile și cultura poporului român.

...Din informațiile primite de la Comitetul de Cultură și Artă, de la Universitatea populară, precum și din redacția <<Gazetei Literare>> am dedus că tovarășul Valerian Petrescu activează și azi, cu hărnicie și pricepere, în publicistică și în difuzarea culturii²¹.

De aceea îl recomand, cu toată cultura, a fi primit printre membrii Fondului Cultural.”

Și datorită acestor recomandări, Valerian Petrescu a devenit membru al Fondului Literar în 1966.

Apreciat de colegii săi, de mari scriitori ai țării, cunoscut și peste hotare, Valerian Petrescu nu a scăpat de penița satirică a cunoscutului Constantin C. Sarry²², care, între cele *O sută quatrene dobrogene*, unul îi este dedicat:

Domnului Valerian Petrescu

Magistrat distins. Nuvelist de talent.

Cu „Pontice”-n mână o fată bălană

Și-o leacă lunatică,

Se-ntreabă-ntr-una- „Ce-i aea „morgană”?...

„N-o fi morganatică”?/

*

Acesta este omul de litere și de acțiune în slujba literaturii românești și a valorilor sale, Valerian Petrescu. Fără îndoială, este o personalitate a vieții politice conștănțene interbelice, care poate fi înscris într-un dicționar al scriitorilor dobrogeni.

Valerian Petrescu în ultimii ani de viață. MINAC, inv. 3351

Vânătorul Valerian Petrescu - 1928 -. MINAC, inv. 3354

¹⁹ MINAC, inv. 3212.

²⁰ MINAC, inv. 3212.

²¹ În legătură cu acest aspect, Valerian Petrescu era invitat să conferențeze la Brașov, în iunie 1966, așa cum reiese dintr-o scrisoare primită de la Adriana Bologa. MINAC, inv. 3373. Într-o altă scrisoare, din 20 octombrie 1968, adresată copiilor lui, reiese preocuparea sa pentru apariția unui volum sau plachetă privitoare la Eminescu, prefăcut de Perpersicius. MINAC, inv. 3272.

²² Sarry f.a., p. XXXI.

Fotografie a statuii poetului Mihai Eminescu de la malul mării, rezultat și a strădaniilor lui Valerian Petrescu, realizată, sub titlul de *Apoteoză*, de fiul său, Arcadie Petrescu. MINAC, inv. 3348

Abrevieri

MINAC – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța - Depozitul de Istorie Modernă-Contemporană

Bibliografie

- Cioroiu 1964 – C. Cioroiu, *Monumentul Luceafărului*, „Litoral”, nr. 1884, 3 iun 1964, p. 1-2.
- Constantin-Zamfir, Georgescu 1985 – Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980) Bibliografie comentată și adnotată*, Biblioteca Județeană Constanța, 1985.
- Cruceru 2002 – Florica Cruceru, *Artele în Dobrogea 1877-1940. Mărturii. Documente. Imagini*, Constanța, 2002.
- Cucu, Apostoleanu 1999 – Ștefan Cucu, Corina Apostoleanu, *Literatura în Dobrogea. Dicționar bibliografic*, vol. 2, Biblioteca Județeană Constanța, 1999.
- Enache 1978 – Puiu Enache, *Publicații dobrogene din trecut: Pontica*, „Tomis”, nr. 3(57), 1978 (?), p. 6.
- Enache, 1993 – Puiu Enache, *Scriitori și reviste la Pontul Euxin*, Constanța, 1993.
- Păuleanu 2003 – Doina Păuleanu, *Constanța. Aventura unui proiect european*, Constanța, 2003.
- Petrescu 1990 – Arcadie Petrescu, *Marea noastră prietenă*, „Manuscriptum”, nr. 1, 1990, p. 70-78.
- Roman 1931 – I.N. Roman, *Un doliu al Dobrogei*, „Marea Neagră”, IX, 19 iul. 1931.
- Sarry f.a. – Constantin C. Sarry, *Una sută quatrene dobrogene*, Constanța, f.a.
- Țuțea 1996 – Petre Țuțea, *Nicolae Iorga, Sylvia Pankhurst și Comitetul „Pro Eminescu”*, „Manuscriptum”, nr. 1, 1996, p. 23-30.
- Valerian Petrescu 1999 – Valerian Petrescu – 30 de ani de la moartea sa, „Analele Dobrogei”, serie nouă, V, nr. 2, 1999, p. 411-420.

ASPECTE DIN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII CIVILE FEMINISTE ÎN DECENIUL IV AL SECOLULUI AL XX-LEA

Nicoleta Manea

Summary. *Aspects of feminist civil society activity in the fourth decade of the twentieth century.* After began to crystallize in the modern era movement of women's liberation developed in interwar Romania under the auspices of civil society that prompted his actions achieving important objectives pertaining to the civil and political rights of women and targets relating to social reform. Fourth decade of the twentieth century corresponded with manifestation to the internal weaknesses of civil society and in front of totalitarian regimes that followed feminists were found unable to respond to the level expected.

Cuvinte cheie: mișcarea de emancipare, feminism, drepturi civile, drepturi politice, organizații, societăți, perioada interbelică, asistență socială, modernizare, familie.

Keywords: emancipation, feminism, civil rights, political rights, organizations, companies, interwar period, social assistance, modernization, family.

Epoca modernă a corespuns, între altele, cu perioada de început a unor fenomene precum emanciparea femeii și promovarea egalității de gen. Acestea au fost inoculate, într-o primă fază, în grade diferite la clasele sociale existente, în paralel cu procesul general de modernizare, mai rapid la clasele superioare și mult mai lent la nivelul claselor inferioare ale societății.

În perioada interbelică „femeile ripostează la excomunicările la care erau supuse în mod tradițional și încep să se simtă incomfortabil între referințe culturale care le limitează numărul de opțiuni”¹. Curentul feminist a pătruns cu greu în societatea românească, dar odată ce a străpuns bariera a instituit „o criză a reprezentărilor sociale tradiționale ale feminității (...) și propune o rediscutare a contractului civic și politic”².

„Principalele mijloace de coagulare și transmitere a ideilor feministe au fost reprezentate de jurnale, lucrări, asociații”³, publicații, predilect feministe ori generaliste, prin care ideile mișcării au fost propagate în societatea românească, iar feministele și-au expus ideile lor. „În noianul de organizații de femei care s-au înființat în această perioadă, majoritatea lor fiind dedicate acțiunilor de caritate față de copii, de educația fetelor, de răniții de război etc., se disting (...) organizații declarat politice, ce aveau drept menire apărarea și promovarea drepturilor femeilor și egalizarea juridică”⁴ între sexe. Statutele asociațiilor și organizațiilor feministe⁵, aprobate de Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, prevedeau activități de ocrotire a femeii, mamei, copilului, tinerilor, familiilor, de combatere a bolilor sociale și ajutorarea categoriilor defavorizate, precum și educația socială. Dar din totalitatea acestor organizații, trei dintre ele, anume Asociația pentru Emanciparea Civilă și Politică a Femeii Române (A.E.C.P.F.R.), Uniunea Femeilor Române și Consiliul Național al Femeilor Române, s-au evidențiat prin activitatea lor de referință în cadrul mișcării feministe la scară națională.

O personalitate comună a acestor organizații, care s-a remarcat în conducerea mișcării feministe românești, a fost Calypso Botez, drept pentru care merită o scurtă trecere în revistă a activității ei. Calypso Botez a fost mintea limpede care a cerut și susținut drepturile femeilor, a scris, argumentat, despre modul în care legislația și factorii politici din România nu respectă prevederile Constituției referitoare la egalitatea tuturor românilor în fața legii. A avut de luptat cu prejudecățile unei societăți românești nepregătite pentru emanciparea politică a femeii, cu ironiile celor care vorbeau despre pregătirea unui război civil sau a unei lupte între femei, care își cereau drepturile politice, și bărbați. Ea a militat energic pentru înlăturarea stării de inferioritate a femeilor din România, iar în lucrările și articolele sale, a pledat pentru dreptul la vot, creșterea rolului economic, facilitarea divorțului, emancipare intelectuală, politică și economică a femeii. S-a distins prin faptul că a ancorat problematica abordată în actualitatea de zi cu zi, nu a fost o militantă doar la nivel ideatic. Militantismul feminist a reprezentat pentru ea „un drum asumat și parcurs întreaga viață”⁶. Calypso Botez a practicat un feminism curajos pentru reconstruirea statutului femeii în contextul modernizării familiei.

Mare parte din activitatea sa a desfășurat-o în cadrul A.E.C.P.F.R., Asociație care urmărea să le facă pe femei conștiente de valorile lor proprii și egalitatea în drepturi cu bărbații, să le pregătească pentru exercitarea drepturilor politice și îndeplinirea de funcții publice, dar și pregătirea opiniei publice generale pentru asemenea schimbări în viața

¹ Pruteanu 2004, p. 123.

² Pruteanu 2004.

³ Popescu 2004, p. 67.

⁴ Popescu 2004, p. 68.

⁵ Vezi Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (vezi S.A.N.I.C.), Fd. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Dos. 98/1922, 115/1923, 142/1924, 110/1925, 69/1925-1933, 175/1929, 202/1929, 263/1931, 314/1933-1934, 300/1934, 226/1935-1936, 256/1935, 264/1935-1936 etc.

⁶ Păiușan-Nuică 2011, p. 39.

socială, nu în ultimul rând avea în vedere realizarea unei unități de acțiune în privința mișcării feministe, prin alăturarea acțiunilor izolate.

În vederea realizării obiectivelor trasate au fost dezvoltate acțiuni științifice, sociale, politice și culturale prin propagandă, întruniri publice, conferințe, congrese etc.. Asociația a desfășurat o adevărată activitate petiționară la nivelul instituțiilor centrale ale statului și a elaborat chiar proiecte de legi, precum „Anteproiectul de lege pentru protecția mamei și copilului”. De asemenea, în cadrul acestei organizații funcționa un cerc de studii feminine pentru dezbaterile unor probleme de interes pentru mișcarea feministă la nivel național și/sau internațional. În ședințele cercului au fost explicate pe larg obiectivele și combătute punctele de vedere ce susțineau inferioritatea intelectuală și politică a femeii, dar au avut loc și ample discuții privind atitudinea pe care ar trebui să o adopte Asociația în privința problemelor ce prezentau soluții controversate. Au animat dezbaterile din cadrul cercului teme precum munca femeii, ocrotirea mamei și copilului, prostituția, avortul, drepturile civile și politice ale femeii.

În contextul realizării Marii Uniri, Uniunea Femeilor Române din Transilvania și Ungaria, în care se federaseră reuniunile de femei în 1913, a devenit, după acest eveniment, Uniunea Femeilor Române și a intrat sub patronajul reginei Maria. Rezultatul acestor schimbări a fost extinderea programului prin revendicarea de drepturi civile și politice pentru femei și expansiunea organizației la nivelul întregii țări. Uniunea Femeilor Române din România Mare cuprindea 104 societăți în 1933 și congresele sale se succedau cu regularitate, iar în anii 1930 o parte a congreselor au fost găzduite de A.E.C.P.F.R., organizație care treptat s-a impus în cadrul Uniunii.

Un rol important a revenit liderelor organizației, astfel în fruntea Uniunii a activat Maria Baiulescu, dar și liderele unor filiale A.E.C.P.F.R., precum Calypso Botez, Ella Negruzzi, Ortansa Satmary, Maria Pop, Maria Castano etc. Toate acestea au oferit modelul femeii puternic implicată în viața publică, care exercita o profesie și desfășura o bogată activitate filantropică și educativă în cadrul unor societăți diverse.

Însă, tendințele oficiale de unificare a mișcării de emancipare s-au concretizat la nivel național, la 4 aprilie 1921, prin înființarea Consiliului Național al Femeilor Române, care avea ca scop „stabilirea de legături și solidarizarea tuturor inițiativelor patronate de femei, acțiunea în direcția ameliorării condiției femeii, popularizarea acestora în străinătate”⁷, precum și „pentru a servi în modul cel mai puternic statul, familia și cauza feminină”⁸ prin păstrarea autonomiei și libertății de acțiune. Obiectivul trasat a fost unul de compromis pentru a putea fi cuprinse absolut toate organizațiile feminine sau feministe, chiar dacă scopul lor nu se îndrepta în direcția emancipării femeii sau, dimpotrivă, era unul care cuprindea esența însăși a constituirii respectivei organizații. C.N.F.R. a devenit practic un „parlament al femeii”⁹, organizat pe secții de activitate, cu sediul central la București, dar cu secții locale în fiecare capitală de județ. Un rol important în cadrul acestuia și-au asumat Calypso Botez (președintă), Alexandrina Cantacuzino, Ella Negruzzi etc.

C.N.F.R. a urmărit „întreaga realizare a aspirațiilor femeii române în ce privește viața ei ca factor hotărâtor în familie sau în viața socială”¹⁰, s-a implicat în studierea problemelor sociale, a susținut și argumentat amendarea Codului Civil cu referire la drepturile femeii și a susținut activ acordarea drepturilor politice pentru femei.

Acțiunile ulterioare de modificare a legislației privind drepturile omului au fost tot atâtea ocazii pentru feministe să se sesizeze și să acționeze în consecință. C.N.F.R. s-a remarcat prin implicarea în proiectele legislative și colaborarea cu autoritățile abilitate pentru semnalarea discrepanțelor dintre starea de fapt și cea de drept. De asemenea, a făcut propuneri argumentate și a solicitat revizuirea unor prevederi, argumentația cu privire la necesitatea acestora a fost cuprinsă în *Dezideratele C.N.F.R.* (naționalitatea femeii căsătorite, cercetarea paternității, restricțiile femeii căsătorite, legitimarea, creșterea și protecția copiilor, drepturile mamei și ale văduvei, regimul dotal etc.). Aceste acțiuni nu au rămas fără ecou, unele deziderate au primit rezolvări parțiale sau totale aproape imediat după înaintarea lor. Spre exemplu, Codul Civil a fost și el modificat, obediența soției față de soț fiind înlocuită cu „soții își datoresc unul altuia credință, sprijin și ajutor”, căsătoria nu mai restrângea capacitatea femeii de a exercita drepturile civile și în 1932 a fost anulată incapacitatea civilă a femeii măritate.

Timpul avea să aducă dovada că C.N.F.R. nu a devenit, totuși, un catalizator al acțiunilor feminine și feministe din țară, pentru că nu s-a ajuns la un acord comun în privința mai multor probleme ce afectau direct procesul de emancipare. Problema nu a fost reprezentată de diversitatea opiniilor, ci de starea conflictuală care a însoțit diversitatea, situarea unor personalități feministe influente pe poziții ce s-au dovedit la acel moment ireconciliabile.

Dezvoltarea programatică a însoțit procesul de cristalizare a structurilor organizatorice a unei mișcări feministe în România. Receptive la ideile și tendințele existente la nivel occidental, societățile de femei din România, prin reprezentantele lor, au promovat inițiative mai mult sau mai puțin radicale și au reușit, în situația dată, să influențeze factorii decizionali și să contribuie la reformarea socială din țara noastră. Feministele au făcut progrese vizibile în confruntarea politică reală.

⁷ Cosma 2002, p. 83.

⁸ Mihăilescu 2002, p. 239.

⁹ Mihăilescu 2002, p. 41.

¹⁰ Mihăilescu 2002, p. 285.

În prima jumătate a perioadei interbelice, mișcarea de emancipare a femeii din România a cunoscut o serie de succese în privința revendicărilor sale. Astfel ca urmare a acțiunilor lor, precum și a noului context postbelic, s-a impus o nouă diviziune a muncii, a fost recunoscut dreptul la muncă remunerată al femeilor prin schimbări de ordin legislativ (Legea contractelor de muncă din 1921 recunoștea dreptul femeii căsătorite de a încheia contracte de muncă fără acordul soțului). Condiția profesională a femeii a fost un subiect de interes major în epocă, motiv pentru care au urmat apoi măsurile cu referire la ocrotirea femeii muncitoare, munca de noapte a femeii, precum și cea a femeii gravidă și lehuzei (Legea pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și cea pentru durata muncii din 13 aprilie 1928).

Cu toate acestea, practicarea de către femei a profesiilor care necesitau studii superioare, de altfel chiar frecventarea cursurilor universitare la anumite specializări (îndeosebi tehnice) a reprezentat un teritoriu care s-a lăsat greu cucerit de emanciparea femeilor, mai ales în privința științelor juridice și a celor din domeniile tehnice. Lupta Ellei Negruzzi (între anii 1913-1919) pentru dreptul de a-și exercita profesia în care s-a specializat (avocatura) a fost un caz de notorietate în perioada interbelică. Însă, ulterior, ca urmare a unei intense activități, femeile au început să obțină dreptul de a practica meserii înainte refuzate lor. Conform Eleonorei Stratinescu procesul Ellei Negruzzi a dat un aviz pentru „femeia română să vadă că orice bun (...) se capătă cu greu și pentru a-l căpăta, ea trebuie să iasă din nepăsare și să devie mai activă”¹¹.

Asistența socială. Fără să renunțe la realizarea dezideratelor civile și politice, româncele au văzut în activitatea lor socială o modalitate de a-și afirma rolul civic și de a îmbunătăți statutul și situația femeii în societate.

Condițiile socio-economice existente au determinat întrepătrunderea acțiunilor feministe cu cele de asistență socială. În privința asistenței sociale, inițiativa privată a aparținut exclusiv femeii, iar rezultatele au fost dintre cele mai rodnice. Asistența maternă a fost asigurată prin opere private și instituții publice. În acest sens, Regulamentul pentru ocrotirea mamei și copilului din 1937 prevedea existența școlilor de moașe pe lângă clinicile universitare din București, Cluj și Iași, înființarea școlilor de moașe pe lângă maternitățile din orașele mai importante ale țării, iar Centrul pentru ocrotirea copiilor din București funcționa ca Institut de Puericultură. Aceștia îi reveneau între atribuții întreaga problematică a asistenței mamei și copilului, ocrotirea familiei, combaterea morbidității și mortalității infantile, igienă școlară etc.

O altă organizație, Asociația Cercurilor de Gospodine a fost campioana națională a măsurilor în domeniul ocrotirii mamei și copilului, ea a fost înființată la București în 1918 la inițiativa Valentinei Focșa, sub președinția onorifică a reginei Maria, dar a dobândit personalitate juridică în aprilie 1920.

Sub egida acesteia au fost înființate dispensarele fixe de copii pentru combaterea mortalității infantile și pentru educarea mamelor în privința creșterii copiilor. Acestea au beneficiat și de subvenția guvernamentală și au acordat asistență sanitară și socială pe scară largă, cu deosebire sugarilor, dar și copiilor de peste 2 ani și mamelor, contribuind semnificativ la reducerea mortalității infantile. Dispensarele Asociației au activat într-un număr mare de sate și, cum reiese din documentele vremii, au avut ca obiectiv să „se ocupe cu stăruință de asistența copilului și protecția mamei”¹². În acest sens, se efectuau consultații gratuite în cele 18 localuri proprii și nu numai, vizite la domiciliu, dar se distribuiau și ajutoare alimentare, produse de strictă necesitate, precum și ajutoare financiare. Pentru educarea populației rurale au fost tipărite și difuzate broșuri, organizate conferințe pe teme privind sănătatea și igiena. Au mai fost înființate de această organizație 3 grădinițe de copii, 5 ateliere de industrie casnică, 5 centre de lucru la domiciliu și o școală de menaj.

Dar în directă legătură cu asistența socială, problema avortului a suscitat mișcarea feministă din România interbelică și a stârnit dezbateri foarte aprinse. Tot mai multe reprezentante s-au pronunțat în favoarea legalizării avortului efectuat de cadre medicale (Elena Meissner, Calypso Botez, Ortansa Satmary) datorită situației economice și sociale, dar s-au ridicat și voci împotriva (Eugenia Popovici, Henrieta Gavrilescu, Maria Baiulescu) din motive demografice și naționaliste. Nici în această chestiune, în cadrul mișcării, nu s-a ajuns la un punct de vedere comun.

Conferința „Maternitatea conștientă” organizată, în martie-aprilie 1934, de Uniunea Femeilor Muncitoare din România atrăgea atenția asupra luării de către familie a unor măsuri care să-i limiteze dimensiunile proporțional cu starea socială, eliberarea de dogma creștină și „evitarea mizeriilor și a lipsurilor printr-o reglare conștientă a nașterilor”¹³, „femeia care refuză să procreze din motive estetice nu este imorală, pentru argumentul că este stăpână pe corpul (copilul) ei”¹⁴, precum și controlarea nașterilor prin mijloace preventive și avort.

Dezbaterile au continuat cuprinzând întreaga societate românească, dar opiniile feministelor au rămas neluate în considerare, măsurile s-au adoptat fără a fi ascultate. Medicii s-au declarat în favoarea acceptării avortului social și eugenic, practicat în spitale. La sfârșitul deceniului IV al secolului al XX-lea, Codul Penal a fost modificat și unificat

¹¹ Mihăilescu 2002, p. 185.

¹² S.A.N.I.C., Fd. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Dos. 507/1936, f. 27.

¹³ S.A.N.I.C., Colecția Organizații Feminine Democratice din România, Dos. 23/1934, f. 2.

¹⁴ S.A.N.I.C., Colecția Organizații Feminine Democratice din România, Dos. 23/1934, f. 2.

pentru admiterea avortului terapeutic și eugenic, dar nu și avortul voluntar/la cerere (care era aspru pedepsit), mai erau prevăzute și o serie de situații speciale în care era acceptat.

Drepturile civile ale femeii căsătorite. Cele mai importante realizări ale mișcării feministe interbelice au fost cele care priveau drepturile civile ale femeii. Incapacitatea civilă a femeii căsătorite introdusă prin Codul Civil din 1865 a fost anulată prin Constituția din 1923 care stabilea egalitatea deplină a drepturilor civile între cele două sexe. Era doar un prim pas.

Societățile feministe au trebuit să lupte în continuare pentru acordarea drepturilor civile și în anii 1930 problematica ridicată de acestea era încă în actualitate. Astfel în 1932 a fost adoptată o moțiune a Uniunii Femeilor Române prin care se cerea adoptarea unei legi speciale, în acord cu prevederile constituționale în acest sens. S-a ajuns ca în luna aprilie a aceluiași an să fie adoptată Legea privind ridicarea incapacității civile a femeii măritate conform căreia femeia beneficia de drepturi civile, dar existau în continuare limite. Semnalate de Calypso Botez, acestea constau în aceea că femeia datora în continuare supunere bărbatului și trebuia să-l urmeze, tatăl exercita singur puterea părintească, era interzisă cercetarea paternității, se menținea regimul dotal matrimonial, precum și interdicția soților divorțați de a se recăsători. Probleme care au rămas în atenția mișcării feministe, la care s-au adăugat și alte revendicări.

La sfârșitul perioadei interbelice femeile din România își obținuseră, prin forțe proprii, recunoașterea lor ca persoane umane și beneficiare ale drepturilor civile în calitatea lor de locuitoare ale unui stat modern. Acest important câștig s-a realizat în etape care au corespuns mai întâi obținerii dreptului de muncă și a celui de profesare a diferitelor meserii, apoi acordarea prin Constituție a drepturilor civile și, în cele din urmă, ridicarea incapacității civile a femeii căsătorite.

Lupta pentru drepturile politice. Problema drepturilor politice pentru femei a fost afirmată în țara noastră încă din anii premergători Primului Război Mondial, dar reafirmată cu mai multe argumente imediat după război. Dreptul de vot este „*dreptul motor, prin care se traduc în fapt toate revendicările feministe*”¹⁵. Femeia avea drept de vot parțial sau nu în multe state europene înaintate, în statele colonii, precum și în America de Nord. „*Mulți au fost care au votat pentru drepturile femeii în vederea activității ei din război (...) [dar] femeia a meritat drepturile pentru serviciile pe care le-a adus în viața socială a națiunilor*”¹⁶, astfel ea a obținut în unele state dreptul la vot înainte de război. „*Dreptul de vot prin urmare dă femeii puțința de a-și face sau dicta legile de care are nevoie*”¹⁷.

În acest scop au fost organizate în România adunări publice, s-au înaintat petiții, apeluri parlamentarilor, oamenilor politici, însă, problema a rămas nerezolvată. Prin Constituția din 1923 se prevedea acordarea în viitor a drepturilor politice pentru femeii printr-o lege specială aprobată cu majoritate de două treimi, dar legea electorală din 1926 nu a adus elementele de noutate așteptate privind statutul politic al femeii. Argumentele aduse de cei care nu susțineau emanciparea politică a femeii au fost faptul că femeile nu erau destul de pregătite și numărul femeilor care solicitau drepturi era mic, deoarece nu masele solicitau aceste drepturi, chiar mai mult, acestea considerau că nu aveau nevoie de ele.

La insistențele C.N.F.R. și presiunile organizațiilor de femei s-a obținut prin legea administrației locale din 3 august 1929, dreptul femeilor de a vota și de a fi alese în consiliile comunale și județene, dar cu o serie de condiții, anume, să fie absolvente ale ciclului inferior de studii secundare, funcționare, văduve de război, decorate pentru activitatea din război sau membre ale unor societăți cu personalitate juridică (cu mențiunea că anterior existase doar posibilitatea cooptării femeilor în consiliile locale, din 1919). Acțiunile în această direcție au continuat pe linia solicitării deplinei egalități politice între femei și bărbați. Se obținea pe această cale un prim succes în direcția obținerii drepturilor politice. Această nouă cucerire a ascuns în spatele ei și cauza care a scindat mișcarea feministă din România.

Dacă dezideratele au fost aceleași, modalitățile de aplicare erau substanțial diferite, dacă nu chiar antagonice, anume participarea femeilor la viața politică cu propriul organism politic sau ca membre ale partidelor deja existente. Lipsa unității și starea conflictuală dintre liderele celor mai importante societăți feministe a afectat și procesul de emancipare a femeii mai ales în contextul politico-economic ce a urmat. A apărut, prin urmare, o sciziune în cadrul mișcării feministe, datorită relațiilor dintre Alexandrina Cantacuzino și liderele A.E.C.P.F.R., iar grupul Cantacuzino a încercat în 1930 să preia conducerea C.N.F.R.. În schimb, liderele A.E.C.P.F.R. au susținut ideea unui nou Consiliu, ca organism de reprezentare la nivel internațional a mișcării feministe din România, pentru care au solicitat sprijinul altor feministe și au negat dreptul Alexandrinei Cantacuzino de reprezentare internațională a mișcării feministe românești.

¹⁵ Mihăilescu 2002, p. 250.

¹⁶ Mihăilescu 2002, p. 257.

¹⁷ Mihăilescu 2002, p. 253.

Orientarea tot mai pregnant de dreapta a Alexandrinei Cantacuzino a făcut ca aceasta să se detașeze de celelalte cercuri feministe.

Exercitarea acestor drepturi a suscitât așadar păreri diferite și, în anii 1930, mișcarea feministă din România s-a divizat în privința integrării femeilor în viața politică prin profilarea a două tabere. Una dintre tabere era constituită din feministele care susțineau integrarea politică a femeilor prin înscrierea lor în partidele politice a căror programe cuprindeau revendicări apropiate de scopurile mișcării de femei și pentru care constituirea unui partid pe criteriu de sex era o greșeală. A doua tabără a fost a celor care pledau pentru menținerea femeilor în afara partidelor și care s-au pronunțat pentru crearea unui partid independent al femeilor. În practica politică s-au regăsit ambele orientări.

Cea din urmă tabără, în frunte cu Alexandrina Cantacuzino, s-a pronunțat împotriva sistemului de partide și a pus, în 1929, bazele Grupării Naționale a Femeilor Române, „*pentru participarea politică a femeilor în virtutea unei datorii de îndeplinit către patrie*”¹⁸. Scopul acesteia era de a pregăti femeile să acționeze în politică și, odată acestea pregătite, să acționeze ca forță politică în conducerea țării, programul prevedea mai ales realizări edilitare și de asistență medicală și socială. În vederea atingerii acestui obiectiv urma să se acționeze prin propagandă atât orală, prin conferințe, cât și scrisă, prin presă, broșuri etc., și de asemenea, trebuiau constituite Comitete de inițiativă în București și județe și pregătit programul politic al grupării. Membre, conform statutului, nu puteau fi decât femeile majore de cetățenie română.

De cealaltă parte, Uniunea Femeilor Române, A.E.C.P.F.R. și Liga Drepturilor și Datoriilor Femeii Române, s-au pronunțat pentru libertatea de opțiune politică a femeilor în cadrul unei mari manifestații feministe. De altfel, primele două organizații s-au implicat în monitorizarea participării femeilor la vot, propaganda în rândurile acestora și stimularea lor pentru exercitarea votului, practic au desfășurat o „*campanie de mobilizare a femeilor la vot*”¹⁹. Motiunea din 7 ianuarie 1930 a Congresului Asociațiilor feminine a hotărât că atunci „*când femeile vor să ia parte activă la viața politică, ele trebuie să se încadreze în partidele existente, neadmițând lupta dintre sexe, deci nici ideea unui partid politic pur feminin*”²⁰.

Lidera Uniunii Femeilor Române, Maria Baiulescu, ca și Elena Meissner au rămas neutre din punct de vedere politic pentru a asigura afluența femeilor cu opțiuni politice diverse, dar liderele unor filiale s-au diversificat politic. Astfel, conducerea A.E.C.P.F.R. București (Calypso Botez, Ella Negruzzi, Ortansa Satmary, Margareta Paximade Ghelmegeanu) și lidera filialei Craiova (Maria Pop) au aderat la P.N.Ț.. Dar au apărut mișcări centrifuge în interior și confruntări între lidere, la care se adăugau delimitările grupărilor patronate de Alexandra Cantacuzino, în final toate au accentuat fragilitatea mișcării.

Activitatea primelor consilieri bucureștene (Alexandrina Cantacuzino, Ortansa Satmary, Calypso Botez, Zefira Voiculescu, Ella Negruzzi, Margareta Paximade-Ghelmegeanu) a arătat opiniei publice că participarea femeii la viața politică era în beneficiul întregii societăți, iar după 1930 mișcarea feministă s-a integrat din ce în ce mai mult în viața politică.

Perioada interbelică a cuprins atât ascensiunea mișcării de emanciparea a femeii, cât și declinul, până la lichidare, al asociațiilor feministe. Decretul lui Carol al II-lea din martie 1938 a interzis existența partidelor politice și a oricărui tip de grupare care propaga idei politice, deci și a grupărilor feministe care revendicau drepturi politice egale. Multe asociații feministe și-au încheiat din acest moment activitatea, iar mișcarea feministă va fi subordonată celei antifasciste. La întrunirea C.N.F.R. și a organului politic propriu cu reprezentanții partidelor politice, aceștia din urmă, nu excludeau posibilitatea acordării egalității depline între sexe, dar o vedeau înfăptuită după războiul care era iminent. Nu vor fi ei cei care vor îndeplini acest fapt, datorită contextului politic ulterior.

Revendicarea dreptului de vot a rămas pe agenda feministă, dar nu s-au realizat alți pași până la Constituția din 1938. În timpul regimului carlist au fost aduse o serie de modificări legislative prin Constituția din februarie 1938 și legea electorală din 9 mai 1939 s-a acordat dreptul de vot, deși foarte limitat, femeilor.

Prin urmare, dacă deceniul al III-lea poate fi considerat o perioadă de coagulare și înflorire a mișcării feministe românești, deceniul al IV-lea a fost marcat de sciziunea produsă prin detașarea grupului ce gravita în jurul Alexandrinei Cantacuzino, în schimb a crescut vizibilitatea Uniunii Femeilor Române și a A.E.C.P.F.R. Concomitent, în anii 1930 „*a devenit tot mai evidentă o tendință de îmbătrânire a mișcării*”²¹, în ciuda încercării atragerii tinerelor în rândurile tuturor societăților feministe și se impunea o altă organizare după cum considera și Maria Castano. Eficiența și intensitatea demersurilor revendicative pare că a scăzut din a doua jumătate a deceniului al IV-lea, iar instaurarea monarhiei autoritare a avut un rol demobilizator, care nu a mai lăsat loc unei reveniri.

¹⁸ Cosma 2002, p. 97.

¹⁹ Cosma 2002, p. 98.

²⁰ Mihăilescu 2002, p. 334.

²¹ Cosma 2002, p. 98.

Noi încercări de unificare a mișcării și sfârșitul zdruncinat al decadei. În anii 1930 în contextul ascensiunii fascismului în România s-a realizat o nouă încercare de unificare a mișcării feministe și multe dintre asociațiile și organizațiile de femei s-au unit în cadrul Frontului Feminin pentru apărarea instituțiilor statului de drept și a libertăților democratice, „*feminismul românesc își confirma astfel (...) rolul politic pozitiv pe care l-a avut încă de la începuturile sale*”²².

Acesta a fost constituit în februarie 1936 la inițiativa unor personalități feminine ca Zoe Frunză, Eugenia Zaharia, Ella Negruzzi, Greta Militeanu etc. sub președinția onorifică a Sofiei Nădejde, și avea ca scop, așa cum reieșea din apelul *Către femei* lansat de organizație, apărarea drepturilor democratice în fața pericolului fascist, dar și obținerea drepturilor pentru femei. În 17 februarie 1936, Frontul feminin făcea un apel către femei în ziarul „*Dimineața*” și anunța că „*Frontul feminin va concentra toate forțele feminine spre a câștiga drepturi în toate domeniile vieții sociale, culturale și politice și emanciparea femeii*”²³.

Rapid s-au format secții în alte orașe ale țării, iar Frontul a stabilit contacte și chiar colaborări cu secțiile feminine ale partidelor politice, dar și alte organizații și asociații feminine (filantropice) și feministe, mai ales atunci când aveau ca obiectiv comun menținerea păcii.

În 1937 a apărut din interiorul Frontului propunerea către toate organizațiile feminine și feministe de a se uni în vederea realizării obiectivelor principale din domeniul economic, politic și civil prin recursul la autoritățile centrale. În mod concret, acestea presupuneau drept de vot pentru toate femeile și eligibilitatea lor în alegeri, salarizare egală, liberul acces al femeii la toate profesiunile, concediu maternal, instituții sociale auxiliare familiilor cu copii (leagăne, dispensare, maternități), ridicarea nivelului cultural, precum și la crearea de condiții igienice, favorabile vieții și muncii femeii și a familiei etc. Fapt nerealizat datorită desființării Frontului în februarie 1938, în noul context politic românesc organizația a trecut în ilegalitate.

În fața iminentului pericol, la 17 septembrie 1938 a fost adoptată Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei în timp de război, prin care și femeile puteau fi mobilizate pentru apărarea patriei. Femeile române s-au arătat dornice să se implice în pregătirile de război, iar în Al Doilea Război Mondial prezența femeilor în armată a fost mai semnificativă decât în prima conflagrație și nu s-a redus doar la echipele sanitare.

Totuși, cu prioritate femeilor le-a fost încredințată asistența socială și medicală acordată soldaților concentrați ori aflați pe front, familiilor acestora, majoritatea fiind lipsite, prin plecarea bărbaților, de posibilitatea asigurării unui trai decent, precum și populației civile care avea de suferit de pe urma operațiunilor militare. Societățile feminine, dar și doamnele din înalta societate s-au implicat în ajutorarea armatei și familiilor militarilor.

În contextul cedării teritoriilor în vara 1940, organizațiile feminine au susținut și completat cu resurse proprii activitatea comisariatelor pentru refugiați, s-au remarcat Asociația Femeilor Creștine din România (înființată în 1919, aceasta a creat un sistem comun, național, de evidență a mișcării refugiaților în vara lui 1940), Crucea Roșie, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române etc. Acțiunile de sprijinire a soldaților, precum și a refugiaților, au fost direcțiile prioritare în care au activat femeile române în anii 1939-1940, ulterior activitatea a fost dezvoltată și îmbunătățită.

Al Doilea Război Mondial a însemnat și o piatră de încercare pentru rolul și locul femeilor în societate. Femeile au fost nevoite să-și asume mai multe sarcini economice în afara căminului, concomitent ele și-au intensificat activitatea de asistență și ocrotire socială.

În perioada celui de-Al Doilea Război Mondial a fost vizibilă o nouă atitudine civică a femeilor, mult mai dornice să susțină efortul de război, dar și mai conștiente de locul și rolul pe care îl dețineau în societate. Din primi ani după război, noua forță politică conducătoare a luat măsuri pentru eliminarea inechității drepturilor femeii cu cele ale bărbatului și a căutat să antreneze populația feminină în viața economică, socială, politică și culturală a țării. Cu toate acestea, reactivarea oficială a societății civile feministe nu a mai fost posibilă, nici în timpul conflagrației, nici mai târziu.

La început cu pași mărunți, apoi tot mai mari, mișcarea feministă din România a parcurs toate etapele evoluției sale fără schimbări bruște până la cel de-Al Doilea Război Mondial. Mai întâi s-a dezvoltat mișcarea de idei – embrion, apoi, ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, forța de muncă feminină a fost atrasă în producție. Pe măsura dezvoltării mișcării de idei și revendicarea aplicării lor, mișcarea a devenit tot mai populară, dar, deocamdată, ecou puternic aveau și opoziționarii mișcării, care s-au menținut pe poziții, mai mult sau mai puțin, până aproape de jumătatea secolului al XX-lea.

În perioada interbelică a crescut combativitatea femeilor în cadrul mișcării pentru propriile drepturi, fapt ce a determinat și încurajat proliferarea acțiunilor societăților și asociațiilor de profil. Societatea civilă feministă, ca urmare a unor insuccese, a decis să treacă la acțiune politică, dar se întrezăreau mai multe opțiuni și calea de urmat nu a fost stabilită unanim. Totuși realizările au început să-și facă simțită prezența și au impulsionat mișcarea feministă, avem aici în vedere reglementarea treptată a drepturilor civile totale și a celor politice parțiale, precum și reforma socială

²² Cosma 2002, p. 54.

²³ S.A.N.I.C., Colecția Organizații Feminine Democratice din România, Dos. 27/1936, f. 2.

promovată și practică de organizațiile de femei. Perioada interbelică a fost cea în care pentru realizările de tipul celor menționate contribuția societății civile a fost una cu adevărat remarcabilă și, din păcate, o contribuție la mișcarea de emancipare a femeii care a rămas neegalată și în ziua de astăzi.

Pentru ultimul deceniu al perioadei interbelice, însă, avem în vedere o societate civilă care aproape a încetat să mai revendice drepturile femeilor în contextul regimurilor totalitare care s-au instalat în România începând din 1938, dar o societate civilă a cărei descompunere a venit, în primul rând, din interior, ca rezultat al conflictului ce a scindat mișcarea feministă. Natura conflictului și urmărirea personalităților marcante ale mișcării în toată perioada interbelică dau alte semnale cu referire la slăbiciunile interne. Se poate sesiza osificarea la nivelul ideilor care s-a produs în deceniul IV al secolului al XX-lea prin faptul că statuarea a două opinii divergente a determinat starea conflictuală, în condițiile în care anterior astfel de situații nu au determinat rezultate asemănătoare, ci dimpotrivă. De asemenea, nu au apărut personalități din rândul noii generații care să revigoreze mișcarea, atât la nivelul ideilor și revendicărilor, cât și în privința acțiunilor, în cazul nostru întâlnim aceleași figuri ale mișcării feministe pentru mai mult de două decenii. Urmarind aceste aspecte putem afirma că în fața regimurilor totalitare care s-au perindat în România societatea civilă feministă s-a aflat efectiv în incapacitatea de a reacționa cu combativitatea de care dăduse dovadă în primul deceniu interbelic. Încercări de regroupare, precum Frontul Feminin, au fost, dar le-a lipsit consistența la nivelul ideilor și, în condițiile războiului, toate acțiunile au fost reconsiderate în termenii dictați de acesta.

Așadar, totalitarismelor ce s-au succedat nu li s-a opus o societate civilă feministă și/sau feminină puternică, ci doar rămășițe care au putut fi cu ușurință date la o parte, fie prin izolare, fie prin distrugerea lor (în funcție de natura regimului). Astfel, chiar dacă terenul marilor schimbări a fost pregătit de societatea civilă feministă interbelică, acestea au venit odată cu instalarea la putere a P.C.d.R., când s-a procedat la adoptarea unei legislații a egalității între sexe și realizarea obiectivelor de decenii ale mișcării feministe, dar fără concursul societății civile. După conflagrație, fenomenul emancipării a cunoscut mai întâi o desfășurare rapidă și fără precedent, apoi o abandonare a obiectivelor sale și menținerea unei aparențe, a devenit un fenomen căruia îi va lipsi fondul.

Bibliografia

- Cosma 2002 – G. Cosma, *Aspecte privind mișcarea feministă din România în perioada interbelică. Anii '30*, în vol. G. Cosma, V. Țărău (coord.), *Condiția femeii în România în secolul XX. Studii de caz*, Cluj-Napoca, 2002, p. 81-100;
- Mihăilescu 2002 – Ș. Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc*, Iași, 2002;
- Păiușan-Nuică 2011 - C. Păiușan-Nuică, *Calypso Botez* în „Istorie și Civilizație”, nr. 23/august 2011;
- Popescu 2004 – L. Popescu, *Condiția femeii în secolul XIX-începutul secolului XX*, în vol. A. Ciupală (coord.), *Despre femei și istoria lor în România*, București, 2004, p. 59-76;
- Pruteanu 2004 – M. Pruteanu, *Discursuri despre femeie în România dintre cele două războaie mondiale*, în vol. A. Ciupală (coord.), *Despre femei și istoria lor în România*, București, 2004, p. 122-136;
- S.A.N.I.C. – Serviciul Arhivelor Naționale Istorie Centrale, Colecția Organizații Feminine Democratice din România, Dos. 2/1924, 5/1929, 23/1934, 26/1935, 27/1936, 34/1937, 35/1935-1938 sau rola 400; Fondul Fd. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Dos. 98/1922, 115/1923, 142/1924, 110/1925, 69/1925-1933, 175/1929, 202/1929, 263/1931, 314/1933-1934, 300/1934, 226/1935-1936, 256/1935, 264/1935-1936, 256/1936, 507/1936, 351/1937, 476/1937, 264/1938, 906/1938, 1235/1938, 40/1939, 99/1939, 132/1939, 265/1939, 274/1939, 313/1939, 667/1941, 206/1942, 436/1942, 407/1943, 408/1943-1944, 431/1943, 1155/1943, 128/1944, 92/1945, 861/1946-1950, 862-863/1946, 864/1946-1950, 865/1946, 72/1947, 74/1947, 2113/1947, 2468/1947, 539/1948, 580/1948, 318/1949, 21/1950, 64/1950, 74/1950, 599/1950, 601/1950.

COTIDIANUL NEUER WEG ȘI HELMUT LEHRER (1908-1985), CARICATURISTUL SĂU (1949-1969) ÎN ANII 1949-1951

Dr. Gudrun-Liane Ittu

Zusammenfassung: *Die Tageszeitung Neuer Weg und Helmut Lehrer (1908-1985), ihr Karikaturist (1949-1969) in der Zeitspanne von 1949 bis 1951.* Die Arbeit bezieht sich zunächst auf die Lage der deutschen Minderheit Rumäniens in den ersten Nachkriegsjahren, Jahre in denen sich diese in einem „ex lex“ Zustand befand. Danach wird die Zeitspanne von der Verabschiedung der ersten „sogenannten demokratische Verfassung“ (1948) bis 1951 analysiert. Die Verfassung räumte den Deutschen Bürgerrechte ein und gestand ihnen zu, ein eingeschränktes, jedoch eigenes kulturelles Leben zu führen. In diesem Sinne erschien ab dem 13. März 1949 die Tageszeitung Neuer Weg, bis 1953 das Presseorgan des Deutschen Antifaschistischen Komitees (Antifa). Helmut Lehrer war Grafiker und Karikaturist der Publikation und unterstützte durch seine Arbeiten die kommunistische Propaganda, die gegen die kapitalistischen Staaten und die eigenen Bürger, die nicht ins neue System passten, geführt wurde.

Cuvinte cheie: minoritatea germană din România, primii ani postbelici, Timișoara-er Zeitung, Meteor, Neuer Weg, Helmut Lehrer, caricaturi.

Schlagwörter: deutsche Minderheit Rumäniens, Nachkriegsjahre, Timișoara-er Zeitung, Meteor, Neuer Weg, Helmut Lehrer, Karikaturen.

Mi-am propus ca în cadrul sesiunilor organizate de Colegiul Tehnic „Mediensis” să prezint numai evenimente sau personalități care au legătură cu orașul de pe Târnava Mare. Fidelă acestui principiu, mă voi ocupa de astă dată de desenatorul și caricaturistul Helmut Lehrer (1908-1985), cel care timp de 20 de ani a lucrat în redacția cotidianului central de limbă germană *Neuer Weg* (în traducere, Drum Nou). Mai puțin cunoscut publicului român din provincie – căci în capitală a fost adesea prezent în expozițiile de grafică – Lehrer a „intrat” între 1949 și 1969 aproape zilnic în casele cititorilor germani prin intermediul desenelor și caricaturilor sale.

Înainte de a vorbi despre artist, să vedem care au fost circumstanțele apariției, în 13 martie 1949, a cotidianului în discuție.

Este cunoscut faptul perioada de după 23 august 1944 a fost una extrem de tulbură și de tensionată pentru toți locuitorii României, iar pentru germani în mod special. Din toamna anului 1944 și până în 1948 aceștia au avut de suportat o serie de măsuri punitive, luate împotriva lor ca urmare a atitudinii progermane din timpul războiului, de care au fost acuzați în bloc. Soarta lor, în perioada de început a sovietizării țării, a constituit numai preludiul mării terori care a urmat și care a înlocuit criteriul etnic cu cel de clasă.

Reactivarea prin decret, la 31 august 1944, a Constituției din 1923, le-a creat și celor mai mulți dintre germani speranța în revenirea la democrația antebelică, dar realitatea nu a coincis cu așteptările lor. Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 a stabilit statutul minorităților, garantând egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor români, indiferent de rasă, naționalitate, sex, limbă sau religie. Excepție de la prevederile acestuia o făceau criminalii de război, înalți demnitari ai dictaturii antonesciene, criminalii de drept comun, precum și membrii Grupului Etnic German¹. Întrucât cei mai mulți dintre germani fuseseră în mod automat înscrși în Grupul Etnic, se poate afirma că erau aproape în totalitate excluși de la prevederile statutului.

Comuniștii de etnie germană, ieșind din ilegalitate, au creat, la 25 august 1944, Organizația Germană Antihitleristă (*Deutsche Antihitleristische Organisation*, prescurtat DAO), filială a Partidului Comunist Român. Acesta a reeditat, sub deviză antifascistă, ziarul de tradiție *Temesvarer Zeitung*, interzis în urmă cu câțiva ani². Noul nume al publicației era *Timișoara-er Zeitung*³. Scopul organului de presă al DAO era acela de a le arăta germanilor din Banat calea pe care trebuiau s-o urmeze, pentru a îndrepta greșelile trecutului⁴. Periodicul a apărut până în 24 aprilie 1949, supraviețuind instalării primului guvern democratic (6 martie 1945), proclamării Republicii Populare (30 decembrie 1947) și înființării *Comitetului Antifascist German* (DAK, 13 februarie 1949). Acesta din urmă a înființat un organ de presă propriu, cotidianul *Neuer Weg*, al cărui prim număr a apărut în 13 martie 1949. Spre deosebire de *Temesvarer/Timișoara-er Zeitung*, o publicație de interes regional, *Neuer Weg* a fost un ziar central, singurul editat în limba germană după al Doilea Război Mondial. Calitatea de organ de presă al *Comitetului Antifascist German* și-a păstrat-o până la desființarea comitetului, în 1953⁵. În editorialul publicat în ultimul număr al *Timișoara-er Zeitung* s-a

¹ Temesvarer Zeitung, 128/1946, p. 1.

² Krischan 1969, p. 66-67.

³ Marin 1980, p. 183-184.

⁴ Marin 1980, p. 186-187.

⁵ Marin 1980, p. 191.

făcut referire la predarea ștafetei către publicația bucureșteană (*Neuer Weg*), exprimându-se convingerea că reeducarea germanilor va fi posibilă prin intermediul culturii și științei⁶.

Asemenea zonei Banatului, unde după 23 august 1944 comuniștii au reeditat un ziar de limbă germană, la Brașov a reapărut (după o absență de mai bine de 3 ani) la 5 noiembrie 1944 săptămânalul *Meteor*, condus de avocatul Alexandru Barsony. Articolele din *Meteor* erau de regulă redactate în limbile germană și română, dar uneori se publicau și materiale în limba maghiară. În ciuda faptului că a apărut în condiții grafice precare, săptămânalul a fost, în perioada 1944-1947, un important izvor de informație. *Meteor* a fost prima publicație care a pledat împotriva tratării în bloc a minorității germane, întrucât nu toți indivizii au fost adepți ai ideologiei naziste.⁷

În 1948, după proclamarea *Republicii Populare Române* s-a pus în discuție și rezolvarea problemei germanilor, o minoritate care „trecuse printr-un proces de clarificare, realizând că vremurile trecute nu se vor mai întoarce”. Printr-o astfel de aserțiune se semnaliza că germanii sunt pregătiți să se integreze în noua ordine statală⁸. Prima *Constituție a Republicii Populare Române*, a cărei text a fost votat de Marea Adunare Națională în ședința din 13 aprilie 1948, a rezolvat în mod formal egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor țării⁹, acest act nefiind însă suficient pentru a rezolva și complicata situație a germanilor. Suplimentar, a fost nevoie de girul *Comitetului Central al PMR*, care, prin *Rezoluția Biroului Politic în Chestiunea Națională* (10-11 iunie 1948), a decis rezolvarea problemei în mod democratic, prin crearea unei organizații a oamenilor muncii de origine germană, având la bază criteriul diferențierii de clasă¹⁰. De la adoptarea *Rezoluției* și până la punerea ei în practică aveau să mai treacă opt luni. Astfel, după cum am arătat anterior, la 13 februarie 1949 s-a înființat *Comitetul Antifascist German*, iar peste o lună a apărut primul număr al cotidianului *Neuer Weg*. Mult așteptatul ziar a fost, asemenea întregii prese românești a timpului, un instrument de propagandă a partidului comunist, departe de interesele reale ale cititorilor săi. În ciuda acestor neajunsuri, impactul psihologic a fost puternic, știrile optimiste venite din toate colțurile țării, chiar dacă erau distorsionate, au creat un climat de destindere și de speranță într-un nou început.

Oficiul DAK își propunea să se deosebească radical de vechea presă burgheză, care, în concepția editorilor „fusesse folosită în scopul intoxicării maselor și a dezinformării acestora”. Cotidianului *Neuer Weg*, ca de altfel întregii prese, i se cerea să întrunească, în spirit leninist, calitatea de propagandist, de agitator și totodată de forță organizatoare a maselor populare¹¹. Adresându-se în principal minorității germane, cotidianul urmărea, alături de scopurile generale impuse mijloacelor de informare în masă, și unele specifice, reieșite din trecutul apropiat al etniei. Astfel, se urmărea eradicarea tuturor reminiscentelor ideologiilor burgheze și extremiste, educarea în spiritul noii orânduiri, precum și formarea unei culturi noi, conforme dezideratului leninist *socialistă în conținut și națională în formă*. La ordinele organelor de partid, au fost lansate numeroase campanii, în care societatea românească și lagărul socialist erau prezentate ca niște cetăți asediate, aflate în permanent pericol, subminate de dușmani interni și de agenturile imperialiste străine, care nu se mulțumeau cu sabotarea economiilor socialiste, ci făceau pregătiri pentru un nou război mondial. Din această pricină era nevoie de maximă vigilență, de demascarea dușmanilor și de anihilarea lor¹².

Specificul presei germane din România era dat de faptul că ura proletară era îndreptată prioritar împotriva indivizilor din propria etnie. O caracteristică comună a celor demascați – de la marele fabricant la chiabur și la un neînsemnat proprietar de magazin – era aceea că li se descoperea, în trecutul apropiat, simpatia față de național-socialism, colaborarea cu organizații de acest tip sau pactizarea cu dușmanul imperialist. Atât în Banat, cât și în Transilvania au fost depistați foști chiaburi sau intelectuali care sabotau eforturile economice ale noii orânduiri¹³. Profitând de lipsa de vigilență a conducătorilor *Gospodăriilor Agricole Colective*, aceștia reușiseră să se înscrie în „colective” subminându-le activitatea.

Printr-o propagandă asiduă, *Neuer Weg* a încercat să demonstreze că nu poate exista solidaritate între indivizii aceleiași etnii dacă aceștia aparțin unor clase sau pătri sociale diferite. Această „falsă solidaritate” trebuia distrusă și înlocuit cu *solidaritatea de clasă*. Se demonstra că, în trecut, clasele exploataatoare, indiferent de naționalitatea căreia îi aparțineau, au încheiat înțelegeri în detrimentul celor exploatați. Prin urmare, exploatații de odinioară ar avea datoria să se unească, realizând *înfrățirea tuturor oamenilor muncii*¹⁴.

⁶ Temesvarer Zeitung, 95/1949, p. 1.

⁷ *Meteor*, 2/1944, p. 1-3 (Membrii Grupului Etnic pot fi împărțiți în 4 categorii: a) adepți înflăcărați ai ideologiei naziste b) adepți de ocazie, cei care au urmat moda timpului c) indiferenți, cei care plăteau cotizația și celelalte dări în virtutea faptului că erau germani, aceștia formând majoritatea și d) opozanți, răspândiți în toate categoriile sociale și aparținând unor orientări politice diverse.

⁸ Baier, 1996, p. 61.

⁹ Constituția 1948, p. 50.

¹⁰ Temesvarer Zeitung, 298/1948, p. 1.

¹¹ *Neuer Weg*, nr. 1/1949, p. 1.

¹² *Neuer Weg*/1951, p. 1.

¹³ *Neuer Weg*, 262/1950, p. 4.

¹⁴ *Neuer Weg*, 307/1950, p. 6.

În primii ani de apariție, nu exista număr de ziar în care să nu apară informații despre URSS, țară prezentată ca cea mai înaintată în toate domeniile. Principala victimă a celui de-al Doilea Război Mondial, URSS trecea drept statul cel mai pașnic din lume, promovând cele mai înalte valori umaniste¹⁵. În contrast, SUA și democrațiile occidentale erau demonizate sau, după caz, ridiculizate.

Demascarea exploatareilor, mai ales a celor din rândurile propriei etnii a fost, după cum am arătat anterior, un subiect drag cotidianului *Neuer Weg*. Astfel, s-a relatat despre exploatarea cruntă a angajaților etnici germani ai florarului Schebesch¹⁶ și ai coaforului Nikesch¹⁷ din Sibiu, un subiect care, trebuia să stârnească furia proletară. În urma campaniei de presă, acești „capitaliști” au fost obligați să plătească presupușilor păgubiți drepturile ce li se cuveneau. Pe un ton extrem de vehement, Filip Geltz, membru marcant al secretariatului DAK, demonstra, într-o scrisoare publicată în *Neuer Weg*, că un capitalist nu poate fi nici *inimos* și nici *cumsecade*. Prin această misivă, comunistul german răspundea unei preținse scrisori anonime, în care locuitorii din Comloșul-Mare luau apărarea fostului proprietar al topitoriei de in din localitate¹⁸. Publicarea unui reportaj despre viața nouă din orașul Cislădie a fost un bun prilej de a înfiera clica de „bandiți” și de „lipitori”, reprezentată de foștii fabricanți ai fabricilor textile din localitate, bine cunoscuții Gromen, Simonis, Herbert și Roth¹⁹.

Unele evenimente politice internaționale au fost reflectate de ziarul *Neuer Weg* în același mod ca și în ziarele românești ale timpului, în timp ce altele au cunoscut o abordare puțin diferită. Astfel, evoluției celor două state germane li s-a acordat un interes special, deoarece populația germană manifesta un interes mai mare față de ele decât față de alte state europene. Cele două Germanii erau prezentate în mod maniheist: estul – un stat pașnic, o insulă a bunăstării, cu o cultură înaintată, progresistă, iar vestul – un stat militarist, polarizat social, americanizat, având o cultură decadentă. Germania federală era privită ca o piedică în calea procesului de reunificare pașnică a celor două state. Dacă stabilirea relațiilor diplomatice cu Republica Democrată Germană, în 1949, a fost, conform propagandei cotidianului *Neuer Weg*, un act salutat cu „simpatie și speranță” de minoritatea germană²⁰, remilitarizarea Germaniei occidentale și instalarea în unele posturi cheie de demnitari cu trecut discutabil a fost primită cu indignare, organizându-se adunări și marșuri de protest. Aceste acțiuni au culminat în campania de expediere a mii de scrisori, prin care cetățenii germani din România le aduceau aminte guvernanților vest-germani de dezastrele provocate de ultimul război²¹.

Pe parcursul lunilor de vară ai anului 1951, la nivelul întregii țări s-a desfășurat o amplă campanie pentru pace, o acțiune în cadrul căreia clasele cu predare în limba germană au fost obligate să joace un rol activ. Atât elevii, cât și profesorii, au fost îndemnați să expedieze scrisori cu mesaje pentru pace la școli din Germania Federală, o țară aflată în plin proces de reînarmare, după cum afirma propaganda comunistă. Printr-un efort colectiv, numai în zona Sibiului se adunaseră 339.233 de semnături în favoarea semnării unui tratat de pace între puterile victorioase în cel de-al Doilea Război Mondial²².

Am insistat asupra situației din primii ani de după al Doilea Război Mondial și asupra unor aspecte politice abordate în primii ani de existență ai cotidianului *Neuer Weg*, pentru o mai bună înțelegere a atmosferei în care Helmut Lehrer și-a început activitatea de grafician și caricaturist. Cunoștințele noastre în legătură cu biografia lui sunt sumare²³. La împlinirea vârstei de 65 de ani, în calendarul publicat de cotidianul *Neuer Weg* sub titlul *Neuer Weg Kalender 1973* a apărut un interviu, în care sărbătoritul a divulgat redactorului publicației, Helmut Zein, pe un ton glumeț, câteva aspecte din aventuroasa-i viață²⁴. Născut în 1908 la Mediaș, a urmat liceul la Sighișoara, avându-l ca profesor de chimie pe Hermann Oberth. În ciuda celebrității profesorului – susține fostul elev – științele exacte nu s-au lipit de el, afirmație contrazisă de faptul că, după bacalaureatul susținut în 1927, a urmat facultatea de electrotehnică la Friedberg, în Germania. După absolvire s-a întors în țară pentru satisfacerea stagiului militar, lucrând apoi ca decorator de vitrine și portretist la București și Constanța. Dornic de aventură, între 1935 și 1937 s-a angajat la British Oil Company, Haifa, fiind implicat în construirea conductei de petrol în deșert. Trebuie să fie vorba despre conducta construită între 1935 și 1948, care transporta petrolul din Kirkuk, în nordul Irakului, traversând Iordania, la Haifa²⁵. Lehrer îi povestește redactorului că atunci a învățat limba engleză după o metodă eficientă, adică „la un pahar de whisky”, metodă ce o recomandă tuturor celor ce doresc să studieze o limbă străină. Între 1939 și 1944 a fost angajat al șantierului naval din Galați, iar apoi a revenit pe meleaguri natale. Din 1946 până în 1948 îl găsim în calitate de decorator la teatrul din Sibiu

¹⁵ *Neuer Weg*, 347/1950, p. 6.

¹⁶ *Neuer Weg*, 306/1950; 278/1950, p. 8.

¹⁷ *Neuer Weg*, 320/1950, p. 10.

¹⁸ *Neuer Weg*, 277/1950, p. 3-7.

¹⁹ *Neuer Weg*, 178/1949, p. 3.

²⁰ *Neuer Weg*, 190/1949, p. 7.

²¹ *Neuer Weg*, 409/1950, p. 1; 453/1950, p. 2.

²² *Neuer Weg*, 674/1951; 849/1951, p. 5.

²³ Drotloff, Schuster, 2009, p. 339-340.

²⁴ Zein, 1973, p. 209-210.

²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Mosul%E2%80%93Haifa_oil_pipeline

și în cea de caricaturist la ziarul *România viitoare* (Sibiu), unde a semnat lucrările cu pseudonimul Leru. Ernst Breitenstein, sibian și redactor la nou înființatul cotidian *Neuer Weg*, l-a convins să renunțe la foaia locală, în favoarea publicației centrale, și la provincie, în favoarea capitalei. Astfel, din toamna anului 1949 și până în 1969, când s-a pensionat, Helmut Lehrer a fost prezent în paginile ziarului *Neuer Weg*.

Lucrarea de față se referă numai la anii de început ai publicației, ani în care totul era „desenat” în alb și negru. Albii fiind URSS-ul și statele sale satelite, iar oile negre SUA și aliatele acestora, NATO și Commonwealth-ul britanic. Țările din lagărul sovietic se ghidau după farul călăuzitor, Uniunea Sovietică, cel mai pașnic stat din lume și cel mai avansat din toate punctele de vedere, un stat ce asigura fericirea tuturor locuitorilor săi, fără deosebire de naționalitate. În contrast, tot ce se întâmpla dincolo de Cortina de Fier trebuia respins și repudiat. Această dihotomie se regăsește în caricaturile lui Lehrer, atât în ceea ce privește conținutul acestora – realizat, evident, la comandă – cât și în privința mijloacelor artistice folosite. Atunci când se referă la evenimente interne sau la cele legate de lagărul socialist folosește mijloacele de exprimare ale realismului socialist, iar când este vorba despre lumea capitalistă, limbajul plastic devine unul distorsionat, specific expresionismului, un stil trecut la index și caracterizat drept decadent și burghez. Din 1948 realismul socialist a fost impus și în România ca unic stil acceptat de stat. Acesta reprezintă doctrina proclamată în 1932 de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, privind stilul și conținutul obligatoriu al creațiilor artistice – literare, muzicale, de artă plastică – directive care, după cel de-al Doilea Război Mondial, au devenit obligatorii în întregul lagăr socialist. Deși nu există o definiție exactă a realismului socialist, analiza produselor sale demonstrează că a fost un curent profund anacronic, un amestec de idei estetice marxiste cu forme realiste de secol XIX, la care s-au adăugat idei romantice, eroice și mobilizatoare. Vizând întotdeauna „tipicul” și „alegoricul”, realismul socialist a produs aproape în exclusivitate opere grandilocvente, hieratice și false, în ciuda clamatei apropiere de viață și realitate.

Caricaturile lui Helmut Lehrer au însoțit și agrementat articolele, analizele și campaniile cotidianului la care era angajat. Alături de „unchiul Sam”, simbolul Statelor Unite ridiculizat în permanență, personalitățile politice care au „beneficiat” de atenția sporită a caricaturistului au fost Charles de Gaulle, Konrad Adenauer, Wilson Churchill, regele George al VI și mulți alții, de fapt toți oamenii politici importanți ai vremii.

În calitate de membru al Uniunii Artiștilor Plastici, caricaturistul a participat în 1950 și 1956 la expozițiile de grafică din București, unde lucrările sale s-au bucurat de apreciere unanimă.²⁶ Printre evenimentele plastice importante ale anului 1958 s-a numărat expoziția personală a caricaturistului, organizată la Casa de cultură „Friedrich Schiller” din București. Manifestarea marca nouă ani de la apariția primului număr al ziarului *Neuer Weg* și împlinirea a 50 de ani de viață ai artistului.²⁷ Talentatul și causticul desenator, care în luna ianuarie a aceluiași an fusese decorat cu Ordinul Muncii²⁸, încă mai oscila, funcție de context, între reprezentări expresioniste și cele ancorate în realismul dogmatic.

Odată cu marele dezgheț politic de după 1965, caricatura ca gen artistic și-a pierdut în mare măsură funcția de „armă politică”, dată de întemeietorii marxism-leninismului.

Concluzie

Deși mulți nu și-l mai amintesc pe Helmut Lehrer decât din anii de destindere politică, ani în care caricaturile sale au devenit mai simpatice, satirizând slăbiciuni umane, dar niciodată pe cele ale sistemului, acesta, deși foarte talentat, nu poate fi absolvit de vina de a fi slujit un sistem dictatorial în momentele lui de maximă duritate.

Bibliografie

- Krischan 1969 – A. Krischan, *Die Temesvarer Zeitung als Banater Geschichtsquelle 1857-1949*, München, 1969.
Marin 1980 – W. Marin, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen*, Timișoara 1980.
Baier 1996 – H. Baier, *Politische Initiativen und Organisationen der Siebenbürger Sachsen in der Zeitspanne 23. August 1944-Februar 1949*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, Bd. 39/ 1996, p. 61.
Constituția 1948 – *Constituția Republicii Populare Române*, 1948, f.l., f. a., p. 50.
Drotloff, Schuster 2009 – H. Drotloff, G. Schuster, *Mediasch. Ein historischer Streifzug durch die siebenbürgisch-sächsischen Stadt an der Kokel*, Sibiu-Bonn, 2009.
Zein 1973 – Hugo Zein, *Helmut Lehrer – wie ihn nur wenige kennen. Interview zum 65. Geburtstag des bekannten Karikaturisten . Aufgezeichnet von seinem zweiten Ich: Helmut Zein*, în: „Neuer Weg Kalender 1973”, Bukarest 1973, p. 209-210.
Meteor 1944 – Meteor, 2/1944, p. 1-3.
Temesvarer Zeitung 1946 – TZ nr. 128, p. 1.
Temesvarer Zeitung 1948 – TZ nr. 298, p. 1.
Temesvarer Zeitung 1949 – TZ nr. 95, p. 1.
Neuer Weg 1949 – NW nr. 1, p. 1; nr. 178, p. 3; 190, p. 7.

²⁶ Neuer Weg, 387/1950, p. 6; 2239/1956, p. 4.

²⁷ Neuer Weg, 2768/1958, p. 2; 2771/1958, p. 3; 2956/1958, p. 4.

²⁸ Neuer Weg, 2717/1958, p. 3.

Neuer Weg 1950 – NW nr. 265, p. 4; 277, p. 3-7; nr. 278, p. 8; nr. 306, p. 5; nr. 307, p. 6. , nr. 320, p.10; nr. 347, p. 6; nr. 387, p. 6; nr. 409, p. 1; nr. 453, p. 2.

Neuer Weg 1951 – NW nr. 622, p. 1; nr. 262, p. 3; nr. 674, p. 1; nr. 849, p. 5.

Neuer Weg 1956 – NW nr. 2239, p. 4.

Neuer Weg 1958 – NW nr. 2768, p. 2; nr. 2771, p. 3; nr. 2717, p. 3. nr. 2902, p. 1.

http://en.wikipedia.org/wiki/Mosul%E2%80%93Haifa_oil_pipeline (ultima accesare 15 aprilie 2014).

Caricaturi semnate de Helmut Lehrer și publicate pe parcursul anului 1949

Trăiască Republica Democrată Germană

Unchiul Sam prestidigitator

Dacă sunteți cuminiți, veți primi cadouri frumoase

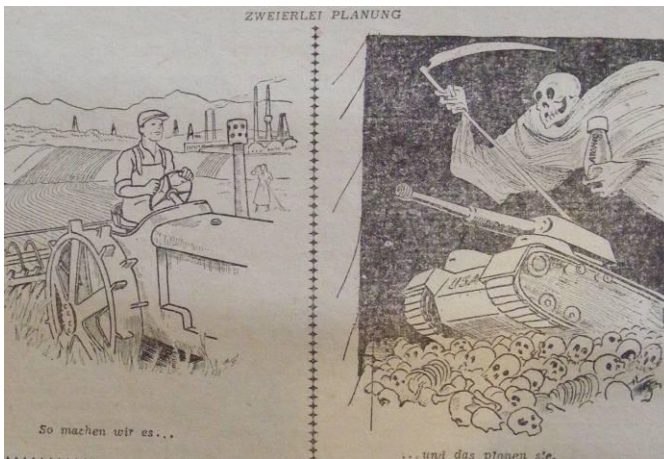

Frontul păcii înaintează

Conferința celor trei miniștri de externe s-a desfășurat într-o atmosferă de bună înțelegere

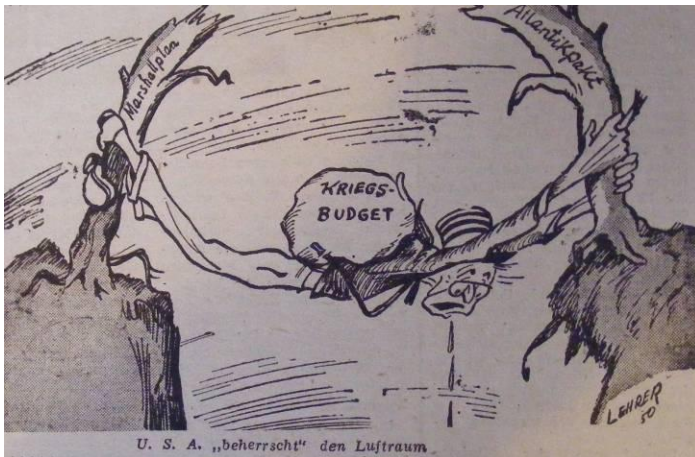
Caricaturi semnate de Helmut Lehrer și publicate pe parcursul anului 1950

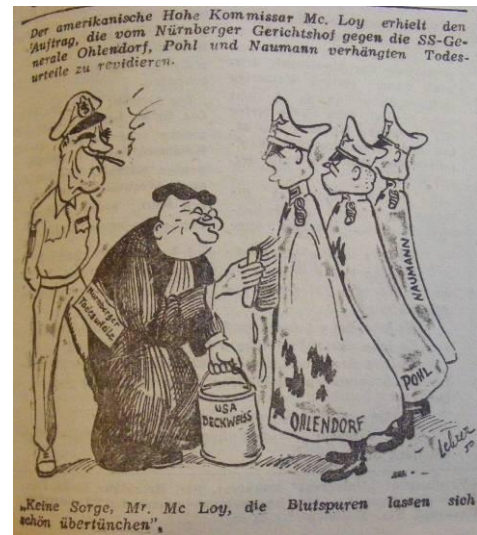
Două moduri de planificare – noi și ei

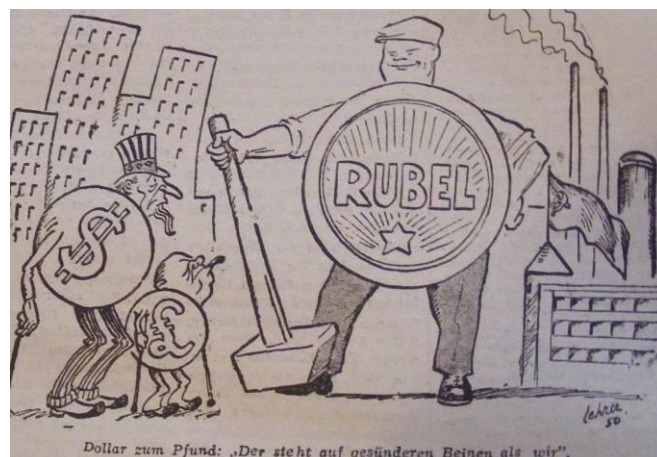
Unchiule Sam, am încercat mai întâi cu atomi, apoi cu hidrogen, și tot nu scăpăm de criză

SUA stăpânesc spațiul aerian

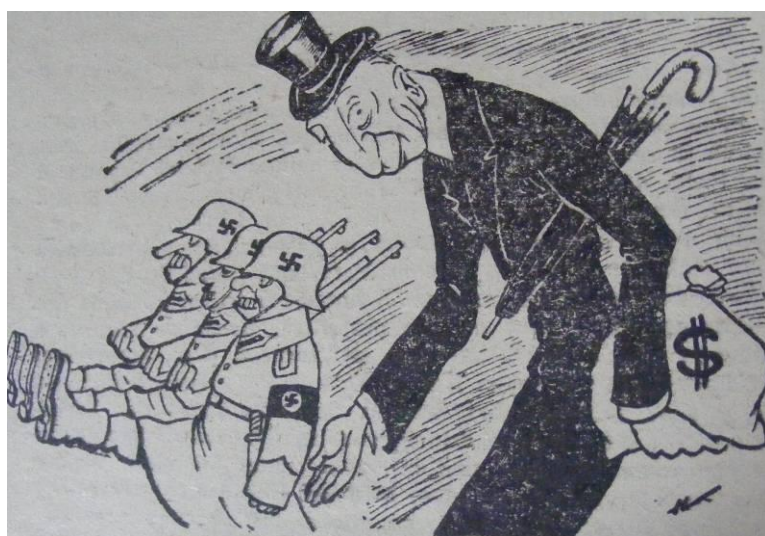

Comisarul Mc Loy albește generalii SS Ohlendorf, Pohl și Naumann (au fost executați în 1951)

Dolarul și lira sterlină admiră rubla, care se sprijină pe o economie solidă

Caricaturi semnate de Helmut Lehrer și publicate pe parcursul anului 1951

Programul lui Adenauer

Un lup în blană de oaie se ascunde în CAP

Demascarea unui dușman de clasă

Războiul coreean:

a. Blestemele mamelor îl vor ajunge pe Mc Arthur

b. La stâlpul infamiei cu asasinii

UN „POD DE FLORI” FERROVIAR Calea ferată Iași – Ungheni – Chișinău

Andrei Berinde

Abstract. *A railway „Flowers bridge” Iași – Ungheni – Chișinău Railway. A track with an extreme strategic and economic importance, having the purpose to provide a connection between Lemberg – Cernăuți – Suceava – Pașcani – Iași and Odessa – Razdelnaia – Tighina – Chișinău main lines and to facilitate the commercial links between the Austrian-Hungarian Empire and the Russian ports from the Black Sea's shore, the broad gauge (1524 mm.) Iași – Chișinău railway was built between 1871 and 1876 by the Russian Company for Navigation and Commerce (Chișinău – Ungheni Prut section) and by Grigore Heliad Enterprise (Iași – Ungheni section). The first ideas concerning the opening of a railway link between Romania and the Tsarist Empire appeared during the reign of Alexandru Ioan Cuza, the future international connexion project being discussed during the bilateral meeting between the Tzar Alexander III and Prince Carol I, that took place on August 14th 1869, on the occasion of the Romanian Ruler's visit in Crimea. In the spring of 1871, the Russian Company for Navigation and Commerce begun the building of Chișinău – Ungheni Prut railway, the line being completed on June 1st 1875. In the spring of 1873, the Romanian private building enterprise of Engineer Grigore Heliad begun to build the 21 km. of Iași – Ungheni railway, which was officially opened a year later, on August 1st 1874. Although Iași – Chișinău railway's building was completed on June 1st 1875, the actual link between Romania and the Tsarist Empire was only possible starting from February 12th 1876, the day when the first track trials train crossed the bridge over Prut river, which was officially opened a month later, on March 19th 1876.*

Cuvinte cheie: *Moldova, cale ferată, istorie feroviară, administrație feroviară.*

Key words: *Moldavia, railway, railway history, railway administration.*

Traseu cu o deosebită importanță strategică și economică, având rolul de a realiza joncțiunea între liniile magistrale Lemberg – Cernăuți – Suceava – Pașcani – Iași și Odessa – Razdelnaia – Tighina – Chișinău și de a facilita legăturile comerciale între Imperiul Austro-Ungar și porturile rusești de pe țărmul Mării Negre, calea ferată cu ecartament larg (1524 mm.) Iași – Chișinău a fost realizată între anii 1871-1876, de către Societatea Rusă de Navigație și Comerț (tronsonul Chișinău – Ungheni Prut) și de către Antrepriza Grigore Heliad (tronsonul Iași – Ungheni).

Primele idei ce vizau deschiderea unei legături feroviare între România și Imperiul Țarist au apărut încă din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, proiectul viitoarei conexiuni transfrontaliere fiind definitivat în cadrul întâlnirii bilaterale dintre Țarul Alexandru II și Principele Carol I, ce a avut loc în ziua de 14 August 1869, în timpul vizitei Domnitorului Român în Crimeea.

Aproape imediat, veștile despre noua cale ferată au stârnit vii comentarii în cadrul Parlamentului, un mare număr de vorbitori, mai mult sau mai puțin avizați, lansându-se în lungi dezbateri pe această temă.

Anterior acestui moment, încă din vara anului 1869, Compania feroviară Lidkowski, câștigătoarea licitației organizate de Guvernul Rus, a primit aprobarea de a elabora studiile și proiectele necesare construcției viitorului traseu până la frontiera cu România.

Inițial, linia urma să traverseze râul Prut, prin vechea vamă de la Sculeni, în urma negocierilor ulterioare româno-ruse, cele două state partenere hotărând să modifice proiectul și să deschidă un nou punct de graniță între ele, în localitatea Ungheni.

În primăvara anului 1871, Societatea Rusă de Navigație și Comerț a demarat construcția căii ferate Chișinău – Ungheni Prut, cei 72 de kilometri ai primului tronson al liniei, cuprins între stațiile Chișinău și Cornești, fiind inaugurați doi ani mai târziu, în ziua de 28 Aprilie 1873.

Concomitent, Statul Român, aflat în plin apogeu al celebrei „Afaceri Strousberg”, a încercat o nouă variantă de organizare a activității din domeniul construcțiilor feroviare, astfel luând ființă prima antrepriză privată din România, condusă de inginerul Grigore Heliad.

Beneficiind de capitalul belgian oferit prin intermediul „Societății Financiare a României” și de implicarea Statului Român, dornic să deschidă o nouă rută de transport către Imperiul Țarist, partener ce era interesat în principal de bogatele recolte de cereale și de vitele crescute pe câmpiile fertile ale Moldovei, în primăvara anului 1873, antreprenorul român a deschis șantierul celor 21 de kilometri ai căii ferate Iași – Ungheni, tronson ce a fost inaugurat oficial un an mai târziu, în ziua de 1 August 1874.

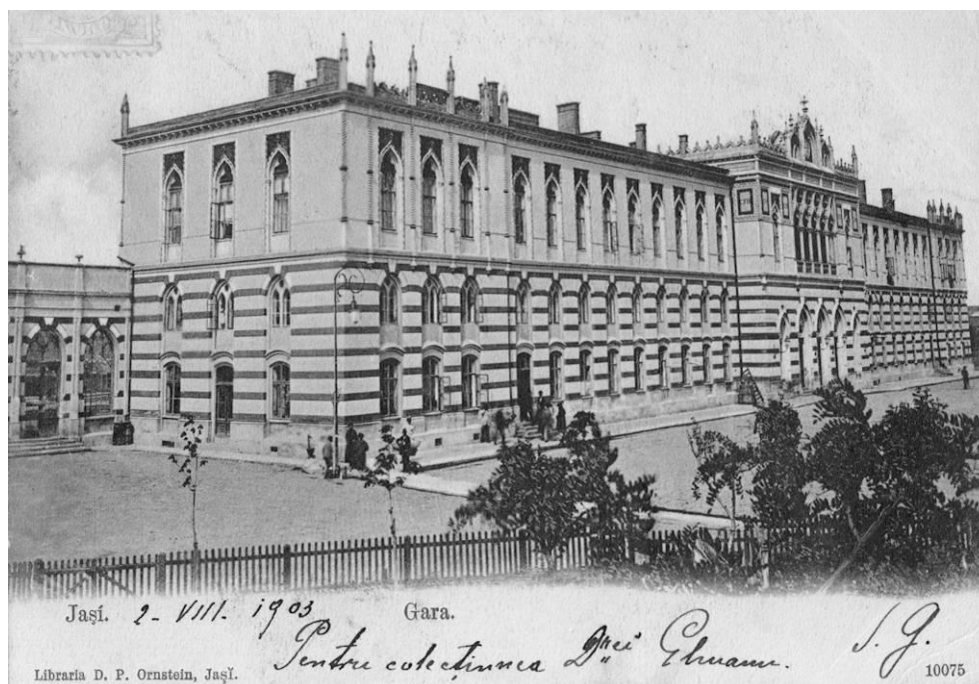

Fig. 1 Gara Iași – 1903

Deși lucrările de construcție a liniei s-au încheiat în ziua de 1 Iunie 1875, odată cu inaugurarea de către partea rusă, a celor 34 de kilometri ai tronsonului cuprins între stațiile Cornești și Ungheni Prut, noua conexiune transfrontalieră între România și Imperiul Țarist nu a putut fi realizată decât în ziua de 12 Februarie 1876, moment când primul tren de probă a traversat podul peste râul Prut, ce a fost deschis oficial o lună mai târziu, în ziua de 19 Martie 1876.

Lucrarea de artă cu caracter provizoriu, a fost construită din lemn și nu a prezentat siguranța necesară necesară utilizării sale în mod curent, astfel că gravele problemele tehnice generate de înclinarea unuia dintre pilonii săi și deteriorarea rapidă a situației geopolitice din Balcani, au grăbit realizarea unei variante definitive, proiectate și construite de celebrul inginer francez Gustave Eiffel.

Inaugurat în ziua de 14 Martie 1877 și folosit intens în timpul Războiului Ruso-Turc din anii 1877 – 1878, noul pod metalic se află și astăzi în exploatare, fiind traversat zilnic de trenurile de pasageri și de mărfuri ce asigură legătura feroviară între România și Republica Moldova.

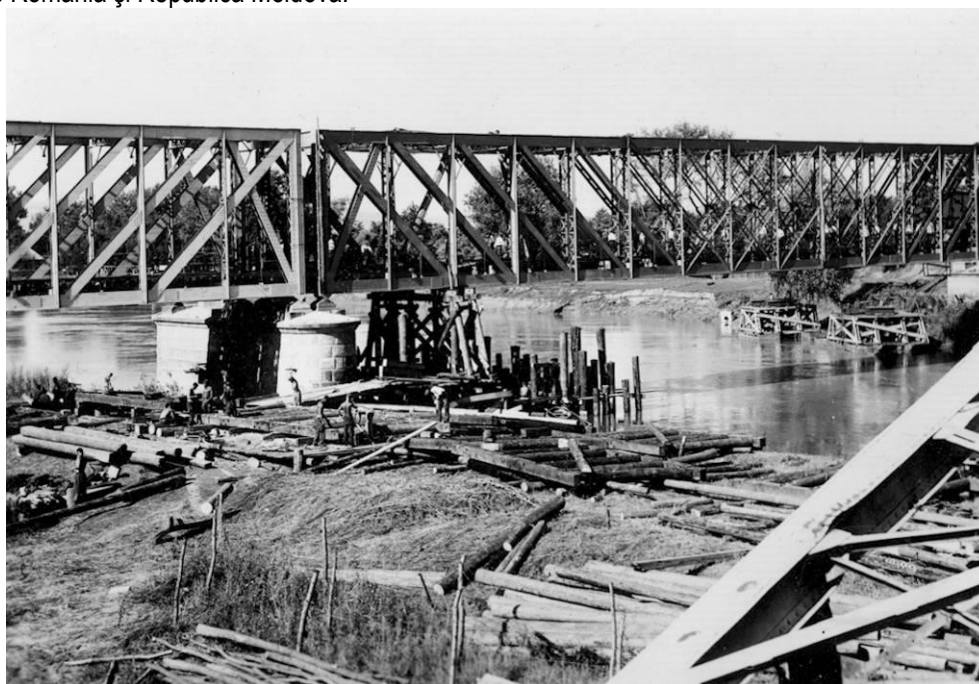

Fig. 2 Consolidarea podului feroviar de la ieșirea din stația Ungheni – 1941

Un aspect interesant al exploatării căii ferate Iași – Ungheni, prezent și în cazul altor trasee din zonele de frontieră cu Imperiul Țarist, l-au constituit periodicele schimbări de ecartament.

Astfel, odată cu semnarea Convenției ce reglementa traversarea țării noastre de către armatele țariste, angajate în operațiunile militare desfășurate pe actualul teritoriu al Bulgariei, trupele române au montat o linie cu ecartament normal (1435 mm.), sistemul căii ferate încălecate fiind desființat în anul 1881 și reinstalat în timpul Primului Război Mondial.

După unirea Basarabiei cu România, în perioada 15 August 1921 – 19 August 1922, trupele Regimentului 2 Căi Ferate au refăcut calea ferată Iași – Chișinău, introducând din nou ecartamentul normal, pe toți cei 130 de kilometri ai liniei.

Fig. 3 – Piața gării Chișinău - 1922

Reluată în ziua de 3 Septembrie 1922, circulația trenurilor de ecartament normal a fost din nou întreruptă după pierderea Basarabiei, ca urmare a Notelor Ultimative emise de Guvernul Sovietic, în zilele de 26 – 27 iunie 1940.

Aproape imediat după ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice, ecartamentul căii ferate Chișinău – Ungheni Prut a fost încă o dată modificat, fiind lărgit și apoi normalizat încă o dată, în vara anului 1941, în timpul ofensivei armatelor germano-române.

În vara anului 1944, în timpul cu ofensivei trupelor sovietice, traseul a suferit noi modificări, ecartamentul întregii linie fiind readus la standardul sovietic (1524 mm.).

După încheierea celui de – Al Doilea Război Mondial, calea ferată Iași – Chișinău a rămas definitiv secționată de noua frontieră între România și U.R.S.S., tronsonul aflat pe teritoriul statului român fiind normalizat în toamna anului 1945.

Ultima schimbare parțială a ecartamentului tronsonului Iași – Ungheni a avut loc în deceniul al cincilea al secolului trecut, când, odată cu dezvoltarea complexului feroviar Iași – Socola, între această stație și frontiera româno-rusă fiind reintrodus sistemul căii ferate încălecate, ce este folosit și în prezent.

Bibliografie

- Bellu 2001 – R. Bellu, *Mica Monografie a Căilor Ferate Române*, vol. VI, București, 2001.
Petrescu 1965 – I. Gh. Petrescu, *Rețeaua Căilor Ferate Române*, București, 1965.
Botez și colab. 1977 – C. Botez, Dem Urmă, I. Saizu, *Epopeea Feroviară Românească*, București, 1977.
Iordănescu și colab. 1986 – D. Iordănescu, C. Georgescu, *Construcții Pentru Transporturi În România*, București, 1986.
Lacrițeanu și colab. 2002 – S. Lacrițeanu, I. Popescu, *Istoricul Tracțiunii Feroviare Din România*, București, 2002.

ISTORIA POEZIEI EXILULUI ROMÂNESC DIN PERIOADA 1945-1989: CONTEXTE ȘI REPREZENTANȚI

Iulia Alexandra Nedea

Abstract: *The poetry of the romanian exile from 1945 to 1989: contexts and representatives.* This paper focuses on the history of the exile from the years 1945-1989, underlining its primary characteristics and bringing forth a few of its representative poets, as well. The theoretical aspects will be analyzed in the first part of this paper which concerns the main stages of the exile. The second part will be centered on the bio-bibliographical aspects of ten poets, according to their historical and cultural position on the stage of the exile.

Cuvinte cheie: *poezie, exil, etape, context, bio-bibliografie.*

Key words: *poetry, exile, stages, context, bio-bibliography.*

Prima încercare de sistematizare a poeziei românești din exil îi aparține lui Vintilă Horia, în anii '50, care alcătuiește cea dintâi antologie de acest fel - Antologia poezilor români în exil. Criteriul pe care scriitorul îl stabilește e cel valoric, făcând o listă de poeți ai exilului printre care se numără și Ștefan Baciuc, Aron Cotruș, Alexandru Busuioceanu, Nicu Caranica.

Câțiva ani mai târziu scriitorul revine cu o nouă antologie - Poesia românească nouă. Vintilă Horia face o distincție foarte importantă între poezia românească influențată de tradiționalismul sămănătorist (poezia până în 1944) și cea a creatorilor din exil care se sincronizează cu linia modernistă.

El propune, așadar, două distincții - istorică și estetică, delimitând poezia până în 1944 de cea de după ea. Prima se încadrează în perimetrul eticului, angajată istoric, iar a doua e eliberată de accentele historicist-tradiționaliste și considerată *pe deplin realizată*¹. Urmând aceste două coordonate, Vintilă Horia susține că există două curente poetice în exil: unul ce aparține poezilor tradiționaliști, avându-l ca prim reprezentant pe Aron Cotruș, iar altul modernist ce îl are ca mentor pe Alexandru Busuioceanu.

O altă delimitare istorico-literară o face Eva Behring, identificând trei momente ale exilului. Primul îl constituie perioada anilor 1940-1950 și aparține simpatizanților regimului Antonescu. După 1945, la instaurarea guvernului Groza, au loc multe schimbări pe plan cultural, în țară se înființează revista „Scânteia”, se reorganizează Uniunea Scriitorilor și încep să fie numiți politic șefii instituțiilor culturale. Momentul decisiv pentru viitorii scriitori ai exilului e abdicarea regelui Mihai. În această etapă cei mai mulți optează pentru plecarea în Spania deoarece acolo li se permitea să-și recunoască liber opțiunea politică.

A doua etapă identificată de Behring aparține anilor 1970-1980 - perioada regimului Ceaușescu. Deși liderul practicasese liberalizarea în anii '60, începând cu 1971 instituie practica politică la care asistasese în China, în urma vizitelor. După această schimbare de atitudine scriitorii încep, evident, să-și piardă încrederea în regim.

În ultima etapă - a anilor '80 - situația devine extremă. Pe lângă cenzură, atacurile se îndreaptă și împotriva mentalităților străine - evreii, de pildă, cum a fost și cazul lui Normal Manea, au avut cel mai mult de suferit în perioada a treia a exilului.

Vom încerca, în cele ce urmează, să stabilim câteva coordonate ale poeziei din exil, urmărind bio-bibliografia creatorilor. Lista realizată nu este, firește, exhaustivă, pentru că nici spațiul lucrării nu o permite. În ordonarea cronologică am ținut cont de debutul fiecărui poet, de momentul exilului, precum și de etapa căreia îi aparține fiecare creator.

Am ales 10 poeți pe care i-am considerat interesați în primul rând datorită „cazului” exilului lor, motiv pentru care, în analiză, ne-am concentrat în prima parte pe datele istorico-literare. Am urmărit, apoi, descrierea operei fiecărui poet, a etapelor de creație a acestora și a câtorva trăsături generale ale scrisului lor (receptarea de către fiecare creator a experienței exilului), puse, desigur, în contextul literaturii exilului.

Aron Cotruș (2 ianuarie – 1891, Hășag, județul Sibiu – 1 noiembrie 1961, California, SUA) Aron Cotruș face parte dintre poeții care au debutat în România și s-a exilat ani mai târziu la momentul căderii regimului Antonescu. Născut în Hășag, a făcut școala generală în comuna natală și liceul la Blaj, de unde este exmatriculat după apariția poeziei Tisa în revista craioveană „Ramuri” (în 1908). Între 1911-1913 studiază la Viena, însă își întrerupe studiile și se reîntoarce în țară.

În 1919 se integrează în Legiunea Română și conduce serviciul de propagandă al Legației Române din Roma. Din 1920 își reia activitatea publicistică și intelectuală în țară (director al revistei „Banatul” și membru al Societății Scriitorilor Români), în paralel cu cea diplomatică (atașat al Ambasadei Române din Italia și Polonia).

¹ Horia 1956, p. 9.

Între 1939 și 1956 trăiește în Spania, consilier de presă pe lângă Legația Română de la Madrid și Lisabona. Ultima dată vine în România în 1941. În 1944 este destituit de drepturile diplomatice pe motiv că a condus o activitate propagandistică împotriva regimului bolșevic. Drepturile de reintegrare nu îi sunt recunoscute nici în urma cererii adresate lui Petru Groza. După război trăiește ca refugiat în Spania. Din 1956 se stabilește în SUA, însă nu reușește să obțină viza de ședere până la moartea sa, în 1961.²

Debutul lui Aron Cotruș are loc în România, la Orăștie, în 1911, cu apariția volumului *Poezii*. Poezia sa este puternic influențată de elanuri patriotice, dimensiunea etică primând în favoarea celei estetice. În principal, creația lui Cotruș se încadrează în lirica tradiționalist-sămănătoristă, având afiliații cu poetica blagiană, însă nefăcând trecerea spre linia modernistă. Poezia sa cunoaște trei etape. Mare parte e publicată în țară, dar și în Spania și SUA.

Primei etape îi aparțin cele cinsprezece cărți publicate în țară, până la stabilirea sa în Madrid. Volumele, limitate în tematică și imagini³, idealizează istoria și peisajele țării. Amintim următoarele titluri: *Sărbătoarea morții* - 1915, *Neguri albe* - 1920, *România* - 1920, *Versuri* - 1925, *În robia lor* - 1926, *Strigăt pentru depărtări* - 1927, *Cuvinte pentru țaran* - 1928, *Măine* - 1928. Etapa a doua cuprinde două volume publicate la Madrid: *Între Volga și Mississippi* (1956) și *Cântecul deșăurii* (scris în 1956, publicat postum în 1962). Poemele acestei perioade cultivă imagini ale unor profeții apocaliptice asupra identității naționale. Tot acum îi apar și volume în spaniolă: *Poemas de Montserrat* și *Canto a Ramon Lull*. Cea de-a treia etapă, americană, cuprinde poeme care îi sunt publicate postum, iar în anul 1978 apar primele reeditări în România, ale poemelor sale, într-o antologie numită *Opere complete*.

Vasile Postecă (1912, Rădăuți-1972, Chicago, SUA). Vasile Postecă face parte, la rândul său, din prima generație a poetilor exilului, urmând destul de îndeaproape tradiționalismul lui Cotruș. Studiile liceale și le face la Siret, iar licența în Litere o obține la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți în anul 1936. Este implicat în acțiuni studențești în această perioadă: Congresul studențimii bucovinene (1936) și taberele legionare de la Carmen Sylva.

O scurtă perioadă de timp este profesor la Cernăuți, însă e considerat legionar și e înlăturat.⁴ În 1941 se refugiază în Germania. Este condamnat la 15 ani de închisoare. Face parte din gruparea Mișcării Legionare de la Viena, unde ajunge să fie numit comandant. După război își petrece doi ani în lagărul de la Buchenwald, Germania⁵ și apoi se refugiază în Austria. Între 1947-1950 este profesor în Germania și Franța, iar după ce-și termină studiile de doctorat la Paris, pleacă în Canada și în cele din urmă în SUA, unde își petrece restul vieții predând germană și franceză.

Poetul debutează în 1938 cu volumul *Cântece de țară*. Publică în exil mai multe volume de poezii: *Carte de cântece românești* (Madrid, 1953), *Poeme fără țară* (1954), *Cântece din fluier* (1960), *Poeme ghivizii* (1962). *Poemele lui Postecă* sunt foarte legate de idealurile sale patriotice.

Alexandru Busuioceanu (10 ianuarie, 1896, Slatina - 23 martie, 1961, Madrid). Alexandru Busuioceanu se încadrează într-o linie de factură modernistă, aflat sub influența lui Ion Barbu și Lucian Blaga și expunându-și înca de timpuriu apartenența la grupul gândirist.

Își termină studiile în 1920, cu o licență la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Este numit profesor în 1922, iar în următorul an e trimis ca bursier la doctorat în Viena, pe care îl finalizează în 1925 cu o teză pe istoria artei.

În timpul celui de-al doilea Război Mondial este funcționar în Ministerul Propagandei. În 1942 părăsește România și pleacă la Madrid, fiind numit consilier cultural al Ambasadei României din Spania. Devine profesor de română la Universitatea din Madrid și director al Institutului Român de Cultură din Madrid. După ce se stabilește definitiv în Spania începe să colaboreze cu reviste precum „Isla”, „Platero”, „Algaba”.

Alexandru Busuioceanu debutează în țară cu volumul *Figuri și cărți* (1922) -eseuri despre poezia românească și străină (Crainic, Blaga, Duiliu Zamfirescu, Rilke, Tagore). Tot acum mai publică și alte volume de eseuri despre poezie, care îi sunt premiate în țară, *Ethos*, de pildă.

În exil, poetul publică în spaniolă. Primul volum de poezii - *Poemas pateticos* - apare în 1948, cultivând poeme ale crizei cunoașterii și ale idealurilor esențiale, poeme de influență blagiană. Inominada luz, cel de-al doilea volum stă sub semnul refuzului imobilității și al căutărilor. Se întrevide tot mai mult o metafizică a exilului în poemele pline de vitalitate ale lui Busuioceanu. În ultimul volum *Proporcion de vivir* (publicat în 1963 de Virgil Ierunca, la Paris cu titlul *Fructul de a trăi*) poetica se deschide spre un topos al irealității.

² Manolescu 2010, p. 235

³ Ungureanu 1995, p. 32.

⁴ Manolescu 2010, p. 581.

⁵ Sasu 2001, p. 239.

Ștefan Baci (29 octombrie, 1918, Brașov – 7 ianuarie, 1993, Honolulu, Hawaii, SUA). Ștefan Baci s-a născut la Brașov, a făcut clasele primare și liceul în același oraș, printre profesorii săi numărându-se Emil Cioran, Octav Șuluțiu, dar și tatăl său, Ioan Baci. Între anii 1937 – 1941 e licențiat la Facultatea de drept din București. Lucrează și colaborează ca redactor la reviste din țară („Brașovul literar”, „Manifest”, „Glasul Bucovinei”, „Rampa”).

A fost apropiat unor grupări literare cu afiliație social-democrată și chiar membru al Partidului Social Democrat, care îl ajută să plece din țară în 1946 la Berna, ca atașat de presă, chiar dacă nenumit în mod oficial, deoarece partidul comunist îi impusese interdicția. Colaborează cu numeroase publicații precum „Berliner Tagmacht”, „Die Nation”, „Der Bund”.

Refuză să fie numit oficial delegat și se imbarcă spre Brazilia, trăind o vreme ca refugiat. În 1949 se stabilește la Rio de Janeiro unde publică sub pseudonim (R.O. Mann). În 1960 primește cetățenia braziliană, însă pleacă din Brazilia când liderii comuniști vin la putere. Din anul 1964 i se oferă un post de profesor în Honolulu, Hawaii, unde rămâne până la sfârșitul vieții. În SUA înființează revista „Mele, scrisoare internațională de poezie” și colaborează cu numeroase reviste din exil.

Înainte de a pleca din România publică mai multe volume de poezii: *Poemele poetului tânăr* (1936) - debut, *Poeme de dragoste* (1936), *Micul dor* (1937). Dintre volumele din exil amintim: *Analiza cuvântului dor* (1951), *Poemele poetului pribeag* (1963), *Poemele poetului singur* (1980), *Singur în singapore* (1981).

Poezia lui Ștefan Baci are în substratul său, încă de dinainte de momentul exilului, sentimentul risipirii identității. O coordonată a poeziei sale este derizoriul și preferința pentru cultivarea unui tip de poezie expresionistă.

Dacă prima perioadă a poeziei lui Ștefan Baci e orientată de o obsesie a extincției, reprezentată mai mult pe plan metafizic (în *Analiza cuvântului dor*, de pildă), pe măsură ce avansează, căutarea identității capătă accente tot mai concrete în lirica poetului, accentuând *repetiția ideii de precaritate a realului*⁶, după cum afirmă Aurel Sasu.

Avem, de-a face totodată, cu o mutație a spațiului autohton, care, pe măsură ce avansează, se umple de exotism și capătă, în cele din urmă, o alură paradisiacă. Întrucât nu mai putem vorbi de un spațiu palpabil (el fiind disipat de mult), țara lui Ștefan Baci e numai visată și în acest fel, recâștigată metafizic.

Alexandru Ciorănescu (1911, Dâmbovița-1999, Spania) și **George Ciorănescu** (1891, Moroeni, Dâmbovița-1961, Germania). Alexandru Ciorănescu este absolvent al liceului Spiru Haret din București, licențiat al Facultății de filologie română și franceză a Universității din București. Solițită o bursă la Școala Română din Roma în 1934, însă nu îi este oferită, motiv pentru care în același an aplică la doctorat la Școala Română din Franța. Devine doctor în litere în Sorbona cu teza *L'Arioste en France*. Devine lector la Lyon și atașat cultural al Legației Române din Paris. În 1958 obține cetățenia franceză. Între 1948 și 1979 trăiește în Insulele Canare unde predă română, italiană, franceză și portugheză.⁷

Debutează cu poezie la București, în revista liceului Sf. Sava, iar în volum mult mai târziu în exil, când se stabilește în America. Publică două volume de poezii: *Atlantic* (1950) și *Biografie pentru rândunele* (1952) sub pseudonimul Mihai Tăcutu.

O personalitate culturală foarte importantă a fost și poetul George Ciorănescu. Licențiat al Facultății de Drept din București (1941) și studii de filosofie tot la București (1947), doctor în științe politice la Cluj (1946), a fost diplomat al Institutului de Înalte studii Internaționale la Paris (1949). A făcut parte din partidul Socia-Democrat din Franța și a fost director adjunct al postului de radio Europa Liberă în Germania.

Din 1969 fondează în Germania cenaclul „Apoziția” și este membru al Institutului de cercetări românești. În tot acest timp colaborează cu reviste internaționale unde se ocupă de publicarea unor articole despre autori români ca Ionel Teodoreanu, Ion Agârbiceanu, Dimitrie Bolintineanu, Ioan Slavici, Sextil Pușcariu.

Publică mai multe volume de poezii, dintre care menționăm: *Ystud. Poeme amare* (1950), *Codicil* (1952), *Poeme fără răspuns* (1952), *Poeme prea târzii* (1954) - în Franța, unde se stabilise în 1948, iar în Germania, în 1981, *Morior ergo sum*. Istoria și problema identității sunt cele două coordonate ale poeziei lui George Ciorănescu. În poeme pline de retorică acidă poetul face apologia unei țări nevăzute. Poemele lui au ca temă nimicirea, dublată de un ton critic, care ajunge cinismul. Țara lăsată în urmă este obiectul unei istorii nevăzute, pe când patria exilului aparține viitorului, însă e lipsită de vitalitate, ternă.

Virgil Ierunca (16 august, 1920, Lădești, județul Vâlcea - 28 septembrie, 2006, Paris). Născut în județul Vâlcea în 1920, Virgil Ierunca urmează școala primară în localitatea natală. Își ia examenul de bacalaureat la Liceul Spiru Haret din București. Urmează Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București și este licențiat în 1943.

În anul 1947 primește o bursă a Institutului Francez și, fiind prezentat în Franța ca un membru al partidului

⁶ Sasu 2001, p. 24.

⁷ Corobca 2006, p. 104.

liberal, reușește să obțină refugiu politic la Paris.⁸ Din 1975 devine cercetător al Centrului Național de Cercetări Științifice din Paris și în același an începe colaborarea cu postul de radio Europa Liberă. În scurt timp apar amenințările din partea poliției române, care trimite și un membru al Securității să-l asasineze (acesta însă se predă poliției franceze).

Pe lângă mesajele pe care le transmite la radio, Virgil Ierunca inițiază și o rubrică în revista „România muncitoare”, numită „Antologia Rușinii”, unde afirmă că: *Mi-am propus să nu treacă o singură zi fără să fac ceva împotriva celor care-mi furaseră țara. Să strig în pustiu și să scriu - fie și pe ziduri - împotriva cotorpitorilor (dinăuntru sau din afară).*⁹

Dincolo de critica făcută țării, constant și activ, din afara granițelor, în articolele și cărțile publicate, Virgil Ierunca a scris poeme prin care își familiarizează cititorii nu doar cu bune de exemple de deschidere și solidaritate cu ceilalți, ci și cu mărturiile ale experienței personale a exilului. Poemele sunt grupate în volumul *Poeme de exil*, apărut la București în 2001.

Dumitru Ichim (n. 1944, Bacău). Au existat cazuri, în poezia românească, de exil din motive religioase, nu doar politice. Un exemplu de astfel de „misionar” este Dumitru Ichim. Poetul devine licențiat al Institutului de Teologie din București în 1969 și obține doctoratul în teologie în Statele Unite ale Americii în 1973. Debutul său poetic în volum are loc la București în 1970 cu *De unde începe omul*. Toate celelalte cărți îi apar în exil, în Ontario: *Valea nisipului de aur* (1977), *Urmele* (1977), *Constantin Brâncoveanu* (poem istoric) (1981), *Melcul* (1981).

Dintre activitățile pe plan cultural din exil ale poetului se remarcă înființarea Centrului Cultural Român și construirea unei biserici ortodoxe în Kitchener, Canada. Tot aici, realizează în anii '80, și o emisiune despre cultura și spiritualitatea românilor. După 1989 încep să-i fie republicate volumele în țară, la București.

Gabriela Melinescu (n. 1942, București). Gabriela Melinescu face parte din al treilea val al exilului, plecarea sa din România având loc în 1975, în Suedia, motivul principal fiind, ca și în cazul altor creatori din această perioadă, cultural-politic. Poeta, născută în 1942, urmează liceul și facultatea de Limbă și Literatură Română a Universității din București (1967).

Publică până la plecarea din țară mai multe volume de poezie, cum ar fi: *Ceremonie de iarnă* (1965) - volum de debut, *Ființele abstracte* (1967), *Interiorul legii* (1968).

Făcând parte din generația '60, Gabriela Melinescu se înscrie în rândul creatorilor evazionisti - refuză să facă pact cu regimul comunist, însă nu aderă nici la scriitura subversivă, scriind, deci, o poezie lipsită de aderență la real, care urmează cursul individualității, al istoriei personale, după cum remarcă și Marian Popa: *Poeta începe prin a fixa cu ingenuitate elementele constitutive ale unei autobiografii lirice cu puține evenimente exterioare marcante, dar cu sondaje definitorii ale profunzimilor intime.*¹⁰

După ce pleacă în Suedia, începe să publice atât în română cât și în suedeză volume de poezie și proză: *Zeul fecundator* (1977), *Casa de fum* (1982), *Oglinda femeii* (1986). După 1989, Gabriela Melinescu devine corespondent pentru revista România literară. Importante sunt și traducerile volumelor scriitorilor suedezi, pe care le realizează, în română - autori precum Emanuel Swedenborg.

Ion Caraion (1923, Buzău-1986, Lausanne, Elveția). Un destin interesant, atât biografic cât și literar, are și poetul Ion Caraion. Licențiat al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, în 1948, Ion Caraion își exprimă încă de timpuriu afiliația anti-fascistă, fapt care îi va marca destinul literar de mai târziu.

În anul 1944, poetul contribuie la înființarea revistei comuniste „Scânteia” și e redactor la „Scânteia tineretului”. În următorii ani, poetul se implică în politică, devenind consilier de presă al Ministerului Culturii, convins că idealul său de societate comunistă poate răzbate.

Înființează cu Virgil Ierunca o revistă care grupează scriitori internaționali, numită „Agora” și devine colaborator al editurii Cartea Românească, din 1948.¹¹ Datorită afirmațiilor sale tot mai vehemente împotriva măsurilor luate de regimul comunist asupra culturii, Ion Caraion este arestat între 1950-1955 și 1958-1964 și condamnat inclusiv la moarte, acuzat fiind de trădare (de faptul că a trimis poezii în străinătate și că a difuzat cărți interzise). Sentința i se schimbă în 1958 în muncă silnică. Până în 1980 reușește să mai publice câteva volume de poezii, însă prezența sa devenea tot mai insuportabilă regimului.

În 1981 obține azil politic în Elveția. Experiența exilului este și ea resimțită a anihilatoare pentru poet - nu îi readuce libertatea creatoare pe care spațiul autohton i-o refuzase: *Ca să-ți continui existența literară în exil, trebuie să*

⁸ Manolescu 2010, p. 390.

⁹ Virgil Ierunca apud Manolescu 2010, p. 392.

¹⁰ Popa 1977, p. 346.

¹¹ Behring 2001, p. 127.

scrii într-o limbă universală, oricât ar putea fi de savuroasă a ta și de seducătoare. De preferința și de obicei o faci în limba gazdelor (...) iar tu nu vei mai fi tu.¹² Dintre volumele publicate în exil amintim *Însețele tovarășului Hitler*, celelalte scrieri fiindu-i publicate în țară, postum.

Concluzii. Am văzut, aşadar, pe parcursul acestei lucrări modalitățile de configurare a exilului românesc din perioada comunistă, precum și câțiva dintre reprezentanți. Această perioadă a fost, fără îndoială, una dintre cele mai de impact pentru oamenii de cultură români, exilul provocând mutații, atât ideologice și culturale, cât și ontologice, după cum afirmă Vintilă Horia într-una din cărțile sale, în care face distincția dintre exilurile românești anterioare și cel din urmă:

se poate însă vorbi de un exil de proporții istorice [...] Emigrația românească de azi are un caracter mult mai complet și mai interesant decât cea dela 1848. Ea nu reprezintă numai un contingent de intelectuali, ca acum un veac, când cărturarii care făcuseră revoluția erau politici expulzați de către autoritățile turcești sau romantic condamnați la expatriere. Ființa neamului a fost atunci mai puțin amenințată decât în zilele noastre. Astăzi se exilează cine poate, dela țaran până la surtucar. Și nu cu bunăvoință puterii ocupante, grăbită să scape de câțiva intelectuali rebeli, ci împotriva voinții ei. E un fel de fugă din calea morții, un fel de disperată încercare de a face să supraviețuiască undeva, în afara primejdiei, esența biologică și spirituală a neamului.¹³

Bibliografie

- Behring 2001 – Eva Behring, *Scriitori români din exil: 1945-1989: o perspectivă istorico-literară*, București, 2001.
Corobca 2006 – Liliana Corobca, *Poezia românească din exil*, București, 2006.
Florescu 1998 – N. Florescu, *Întoarcerea proscrisilor. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, 1998
Horia 1950 – V. Horia, *Antologia poezilor români din exil*, Buenos Aires, 1950.
Horia 1956 – V. Horia, *Poesia românească nouă*, Salamanca, 1956.
Manolescu 2010 – Fl. Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, 2010.
Melinescu 2005 – Gabriela Melinescu, *Puterea morților asupra celor vii. Antologie*, Iași, 2005.
Popa 1977 – M. Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, 1977.
Popa 1998 – M. Popa, *Reîntoarcerea la Ithaca. Scriitori din exil*, București, 1998
Sasu 2011 – A. Sasu, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, 2001.
Ungureanu 1995 – C. Ungureanu, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Timișoara, 1995.

¹² Caraion apud Behring 2001, p. 130.

¹³ Horia 1950, p. 9.

FIICA REBELĂ A NILULUI

Corina Tănase

Abstract. *Rebel daughter of the Nile.* The present article is realizing a portrait of Doria Shafiq, a remarkable feminism representative, poet, publisher, political activist in a period of maximum political and social changes in Egypt.

Cuvinte cheie: Doria Shafiq, feminism, lume islamică, Egipt.

Key words: Doria Shafiq, feminism, islamic world, Egypt.

În Lumea Islamică, *feminismul* reprezintă un subiect a cărui abordare este încă dificilă și controversată. În unele cazuri, el este văzut ca un construct al Vestului (i.e. Europa de Vest și Statele Unite), impus Orientului Mijlociu și Africii de Nord de către «imperialiști», și ca atare, nicio reformă, de nici un fel, nu ar trebui implementată. În alte cazuri, se consideră că drepturile femeilor ar trebui adaptate contextului islamic.

Feminismul egiptean este unic în Lumea Islamică, pe de o parte, datorită colonialismului timpuriu, iar pe de altă parte, îndelungatei perioade în care organizațiile feministe independente au activat¹. Se poate vorbi astfel, de tradiții feministe foarte variate.

Femeile egiptene și-au câștigat de-a lungul istoriei, o reputație de puternice și independente participante la viața socială, luptând pentru menținerea și consolidarea poziției lor. Literatura de specialitate reține contribuțiile feministe încă din vremea faraonilor și o menționăm aici pe Barbara Lesko - Women of Ancient Egypt, sau femeile și islamul, Leila Ahmed – Women and Gender in Islam, femeile și legea, Enid Hill – Mahkama, femeile în parlament, Earl Sullivan - Women in Egyptian Public Life, femeile și clanurile, Andrea Rugh - Family in Contemporary Egypt, femeile și economia, Evelyn Early - Baladi Women of Cairo, femeile și renașterea religioasă, Arlene McLeod - Accommodating Protest. Despre organizațiile feministe din primul val ne vorbește Margot Badran în lucrarea *Feminists, Islam and Nation*. Activistele din această perioadă proveneau din mediul urban și din familii înstărite, fiind interesate, în special de libertățile personale ale femeilor, precum și de mișcările naționaliste².

Între aceste femei remarcabile ale Egiptului se evidențiază Durriya (Doria, Dora) Shafiq, supranumită *Fiica rebelă a Nilului*³. Viața ei tumultuoasă este surprinsă de Cynthia Nelson (1933-2006), profesor de antropologie la Universitatea Americană din Cairo și director fondator al Institutului de Studii Feministe și de Gen, în lucrarea biografică *Doria Shafik, Egyptian Feminist: A Woman Apart*⁴.

Durriya Shafiq (1908-1975) a fost o feministă remarcabilă, poetă, publicistă, activistă politic într-o perioadă de maxime transformări politice și sociale din țara sa. Sunt de menționat reformele lui Jamal `Abd al-Nasir, conducătorul Egiptului între anii 1952 și 1970, care au însemnat pași importanți în emanciparea femeilor prin accesul acestora la educație și la piața muncii, dar au frânat activitatea organizațiile feministe independente, menținând aproape intactă structura patriarhală sub aspect legal și cultural. Acest ultim aspect a marcat-o profund pe Shafiq în copilărie și adolescență. Contactul cu suferința femeilor în căsătoriile tradiționale, dar și cu determinarea și rezistența femeilor din familia ei (în special, mama ei), care utilizau diferite tertipuri pentru a-și împlini dorințele și nevoile personale, îi modelează personalitatea. În același timp, ea resimte singurătatea și constrângerile unei societăți în care sunt preferați băieții. Astfel, se lansează într-o adevărată aventură, aceea a studiului intens. Motivată de succesele școlare, Durriya își desăvârșește educația la Sorbonna⁵.

Aici, ea duce cele mai importante bătălii, pe de o parte intelectuale, având în centru statutul femeii, originea globală a oprimării acesteia, înțelegerea potențialului și rolul asocierii femeilor în manifestarea feminismului ca mișcare, iar pe de altă parte, personale, în căutarea echilibrului dintre iubire și identitatea ei egipteană de om de știință serios și dedicat. Nu întâmplător teza sa de doctorat este despre femeile în islam.

Parisul reprezintă o perioadă formativă, în care își consolidează filosofia de viață – o viață trăită cu o intensă determinare și disciplină, urmându-și mereu visurile și ambițiile crescânde, iar acest lucru va transpare în toate scrierile ei ulterioare. Și nu în ultimul rând, tot acum începe să-și dezvolte conștiința politică și să simtă o anumită înstrăinare față de țara și compatrioții săi, în căutarea reconcilierii propriilor ambiții și înțelegeri privitoare la libertatea personală și intelectuală și iubirea romantică cu așteptările familiei, societății și națiunii⁶.

Activitatea în mișcarea feministă este legată de Uniunea Feministă a militantei Huda Sha`rawi. Privind retrospectiv, Shafiq apare ca o eroină a feminismului modern, utilizând toate resursele : bani, educație, talent, legături de

¹ Keddie 2007, <http://www.questia.com/library/journal/1P3-26099489/doria-shafik-egyptian-feminist-a-woman-apart-the>

² Keddie 2007, <http://www.questia.com/library/journal/1P3-26099489/doria-shafik-egyptian-feminist-a-woman-apart-the>

³ Kheir2012 in Al-akhbar <http://english.al-akhbar.com/node/4958>

⁴ Nelson1996, <http://www.journals.cambridge.org/action/display/Abstract>

⁵ Nelson 1986, p. 15-31, <http://www.africabib.org/rec.php?RID=W00087922&DB=w>

⁶ Nelson 1996, <http://www.journals.cambridge.org/action/display/Abstract>

familie, pentru a promova drepturile politice ale femeilor în Egipt. Acest lucru devine evident între 1947 și 1957, după moartea liderei Huda Sha`rawi, când activistele se îndreaptă către alte organizații: religioase, de binefacere sau media, militând pentru dreptul de vot și reprezentare parlamentară a femeilor⁷.

Nelson asociază feminismului lui Shafiq dilema criticului cultural feminist: cu cât aceasta căuta să construiască o legătură între două culturi, nu ca imitator, ci ca mediator, cu atât ea se distanța de propria societate. Acest lucru este susținut și de lipsa de pragmatism a Doriei; ideologia ei va rămâne intactă și inflexibilă la schimbările politice și de climat social, fapt care o va conduce, în cele din urmă, spre un extremism nociv⁸.

Convingerile politice ale Doriei o conduc spre acțiuni radicale. Cu un an înainte de Revoluția din Iulie 1952, ea împreună cu sute de femei au invadat clădirea parlamentului cerând drepturi politice pentru femei. Câteva luni mai târziu, a constituit o forță paramilitară a femeilor cu care s-a alăturat rezistenței împotriva ocupației britanice din orașele vecine Canalului Suez. În martie 1954, a fost elaborată o nouă constituție. Shafiq a descoperit că din comitetul de elaborare nu a făcut parte nicio femeie. Atunci a condus un protest al unui grup de femei și a intrat în greva foamei la sindicatul jurnaliștilor. A continuat greva foamei până când drepturile politice ale femeilor au fost garantate⁹.

Un alt exemplu de determinare este legat de Constituția din 1957, în care președintele Jamal `Abd al-Nasir acordă femeilor dreptul de vot, obligate de a se înregistra pentru acesta. Întrebarea lui Shafiq a fost: de vreme ce bărbații nu trebuie să se înregistreze, femeile, de ce ar face-o? O întrebare nobilă dar dezastruoasă din punct de vedere politic, deoarece a pierdut și ultima fărâmă de credibilitate între adepții ei¹⁰.

Însă, activitatea Doriei s-a îndreptat și înspre educarea femeilor. A înființat o școală de alfabetizare a adulților în binecunoscutul cartier Al-Boulaq din Cairo. A mai înființat Sindicatul *Fiicele Nilului* în 1945 și ziarul *Bint al-Nil* (Fiicele Nilului) în 1948, după ce a lucrat ca editor șef la revista *The New Woman*. Mai târziu, a transformat sindicatul într-o organizație politică, Partidul Fiicele Nilului, pe care a desființat-o imediat după revoluția din 1952, înainte de dizolvarea tuturor partidelor politice din 1955¹¹.

Deși *Fiicele Nilului* din anii '50 nu au reușit să trimită ocupanții militari înapoi în barăci, doar legile militare au reușit să îi anihileze activitatea, după ce s-a angajat într-o serie de greve și proteste, somând armata să se retragă în barăci. Încetarea activismului politic după dizolvarea organizațiilor și partidelor politice și când conducerea a fost preluată de serviciile secrete, a împins-o pe Shafiq în izolarea finală. Nu renunță, însă, la scris, și traduce Coranul în limbile engleză și franceză¹².

Durriya Shafiq a sfârșit aruncându-se de la balconul casei sale din Zamalek în 1975. Lucrările de referință islamice omit, cu bună știință, contribuția ei remarcabilă, implicarea și dăruirea, precum și viața ei închinată luptei pentru participarea femeilor la viața publică. Rețin însă, suicidul ca o dovadă a regretului sau a pedepsei divine. Cu toate acestea, generații de activiste, feministe, continuă lupta pentru emanciparea femeilor în Lumea Islamică.

Bibliografie

- Keddie 2007 – Nikki R. Keddie, *Women in the Middle East: Past and Present*, Princeton University Press: Princeton, NJ, 2007, în Elizabeth W. Fernea, *The Middle East Journal*, Vol. 52, No. 1 <http://www.questia.com/library/journal/1P3-6099489/doria-shafik-egyptian-feminist-a-woman-apart-the>
- Kheir 2012 – Mohammed Kheir, *Durriya Shafiq: Rebellious Daughter of the Nile*, Published Thursday, March 8, 2012, în "Al-akhbar", <http://english.al-akhbar.com/node/4958>
- Nelson 1986 – Cynthia Nelson, *The Voices of Dora Shafik: Feminist Consciousness in Egypt, 1940-1960*, "Feminist Issues", vol. 6/2, p. 15-31, Cairo, 1986, <http://www.africabib.org/rec.php?RID=W00087922&DB=w>
- Nelson 1996 – Cynthia Nelson, *Doria Shafik, Egyptian Feminist: A Woman Apart*, Gainesville: University Press of Florida, 1996, xxvi + 284 pages in "Cambridge Journals Online", <http://www.journals.cambridge.org/action/display/Abstract>
- Nordwall – Kristina Nordwall, *Egyptian Feminism: The Effects of the State, Popular Trends and Islamism on the Women's Movement in Egypt. The Search for Islamic Order*, Block 1-2. <http://www.coloradocollege.edu/dotAsset/f2b083ed-ed66-486f-aa1d-e8d634937f21.pdf>

⁷ Nordwall, <http://www.coloradocollege.edu/dotAsset/f2b083ed-ed66-486f-aa1d-e8d634937f21.pdf>

⁸ Nelson 1986, p. 15-31, <http://www.africabib.org/rec.php?RID=W00087922&DB=w>

⁹ Nordwall, <http://www.coloradocollege.edu/dotAsset/f2b083ed-ed66-486f-aa1d-e8d634937f21.pdf>

¹⁰ Nelson 1986, p. 15-31, <http://www.africabib.org/rec.php?RID=W00087922&DB=w>

¹¹ Kheir 2012 in Al-akhbar <http://english.al-akhbar.com/node/4958>

¹² Kheir 2012 in Al-akhbar <http://english.al-akhbar.com/node/4958>

MIȘCAREA FEMINISTĂ ÎN COREEA DE SUD

Marian Suciu

Abstract: *The feminist movement in South Korea examines the development of the Korean Women's Movement which started as a nationalist movement and turned into a modern movement after the Second World War. Its main purpose was to help abused Korean women by promoting gender equality. The study also touches upon the suffering of thousands of Korean women who were forced into sexual slavery during the Japanese occupation and the Korean War.*

Cuvinte cheie: femeia coreeană, creștinism, educație, sclave sexuale, Na Hyesök.

Keywords: Korean woman, Christianity, education, sexual slaves, Na Hyesök.

Chiar dacă nu putem vorbi în Asia de Est, în general, și în Coreea de Sud, în special, de un feminism în sensul occidental, totuși putem vorbi de o altfel de formă de feminism. Adică de un feminism inactiv caracterizat de „pragmatism, non-confruntare și o perspectivă pe termen lung”¹. Însă în Coreea mișcarea feministă a dezvoltat pe lângă caracteristicile feminismului specific Asiei de Est și o tentă naționalistă în perioada ocupației nipone și o tentă de „revoluție tăcută”² în perioada modernă și contemporană.

Mișcarea feministă coreeană își face apariția la începutul secolului al XX-lea sub condițiile vitrege ale istoriei. Aceste condiții sunt cauzate de interesele pe care le manifestau marile puteri în privința granițelor coreene, fapt care face ca țara să se confrunte atât cu agresivitatea forțelor occidentale (Franța, Anglia, Rusia și Statele Unite ale Americii), cât și cu influența națiunilor orientale mai puternice (China și Japonia).

În 1876, Coreea este forțată de Imperiul nipon să semneze Tratatul de la Kanghwa prin care acesta din urmă reușește să își impună influența asupra peninsulei coreene³. Situația era o repetiție a ceea ce Statele Unite ale Americii realizaseră în urmă cu două decenii în Japonia. Însă Japonia a reușit să evolueze și să nu fie cucerită de alte state, în timp ce liderii coreeni, ignorând nevoia de modernizare și occidentalizare, au împins statul în ghearele japonezilor.

În 1884, în urma unui conflict între Japonia și China, Coreea ajunge în zona de influență a Chinei, ca mai apoi, între 1895 și 1905, să se situeze în zona de influență a Rusiei. Odată cu pierderea războiului sino-japonez (1894-1895) Rusia cedează Japoniei poziția de protectorat asupra Coreei⁴.

În această situație de adâncă neliniște în care independența țării exista doar în vorbe și vecinii o transformau într-o anexă teritorială, femeia din Coreea începe să devină conștientă de situația ei. Asemănător spiritului feminin nipon de ajutorare a celor plecați pe front, și mișcarea feministă coreeană va porni de la țeluri nobile, adică de la sprijinirea obținerii unei independențe reale prin organizarea unor marșuri împotriva colonizatorilor japonezi și a umilințelor la care le-au supus pe coreencele din clasele sociale inferioare.

Prima mișcare feministă ia naștere în 1898 cu *Asociația de promovare și încurajare* (*Ch'anyang-hoe*) care are scopul de a promova educația tinerelor⁵. Însă după această an apar și alte organizații de femei care, spre deosebire de *Asociația de promovare și încurajare*, încercau promovarea educației femeii și sub o latură de naționalism și liberalizare de sub jugul japonez. Din nefericire, acest scop a fost atins doar într-o anumită măsură, deoarece Japonia impunea un alt tip de model feminin, unul care susținea importanța rolului de casnică, mamă și soție⁶.

Cruzimea japonezilor față de femeile și fetele din Coreea pe care le foloseau ca „femei de reconfortare” în case de toleranță a indignat populația nativă și a dus la crearea de către coreence a unor proteste locale, pentru că unele dintre ele mergeau voluntar, dar multe dintre fete au fost convinse că vor fi angajate în fabrici, iar mai apoi au fost forțate să întrețină relații sexuale cu soldații japonezi. Astfel peste 200.000 de femei din pătura inferioară și mijlocie a societății coreene au ajuns pe fronturi cu menirea de a fi folosite pentru servicii sexuale⁷.

În timpul marșului de pe 1 martie 1919, printre cei aproape două milioane de susținători pentru independența Coreei, se vor regăsi și unele femei. Printre acestea se vor regăsi și numeroase profesoare și studente⁸. Însă din cauza neimplicării marilor puteri atât marșul de la 1 martie 1919, cât și celelalte proteste ale coreenilor și organizațiilor feministe vor fi complet ignorate de către conducerea niponă cu toate că mulți dintre participanți au fost omorâți sau întemnițați⁹.

Multe dintre cele care au devenit *femei reconfortante* au început să povestească astăzi despre experiența lor negativă criticând modul în care au fost tratate și criticând statul într-un stil lamentativ, precum se poate observa și-n

¹ Frențiu 2008, p. 118.

² Frențiu 2008.

³ Seth 2011, p. 233.

⁴ Seth 2011, p. 240-256

⁵ Kim și colab. 2010, p. 189.

⁶ Robinson 2007, p. 91.

⁷ Faison 2009, p. 37.

⁸ Kim și colab. 1998, p. 2.

⁹ Shin 2004, p. 243.

cuvintele lui Gil Won-ok care afirmă că „o femeie a rămas o femeie, chiar dacă are 80 de ani sau 90 de ani. Mi-am dat seama că nu am de ce să-mi fie rușine. Guvernului japonez ar trebui să-i fie rușine, pentru că refuză să recunoască faptele trecutului și guvernului coreean, pentru că a dat voie să cadă sub controlul japonez”¹⁰. Aceste coreence recunosc faptul că statutul femeii nu s-a schimbat foarte mult după război, acest lucru regăsindu-se în cuvintele lui Gil Won-ok care spunea că „după eliberare toată lumea a vorbit de speranță, dar nu mi-am cumpărat niciodată produse cosmetice pentru mine”¹¹.

Dacă analizăm viața coreencele care au luptat pentru drepturile coreenilor, în general, și ale lor, în special, la începutul secolului al XX-lea vom fi șocați să aflăm că acestea trăiau într-o lume anormală în care erau persecutate atât de colonizatori, cât și de către proprii semenii, iar în susținerea acestei ipoteze menționăm viața uneia dintre figurile marcante ale mișcării feministe din perioada 1898-1945, Na Hyesök (1896-1948). Aceasta s-a remarcat prin poziția ei de feministă, scriitoare și artist plastic. De asemenea, se evidențiază prin prezența ei la marșul din 1 martie 1919 datorită căruia va deveni mai târziu deținută politic. Însă viața ei neconvențională va culmina mult mai târziu cu divorțul de soțul ei, fapt care îi va atrage oprobiul semenilor ei¹².

Creștinismul joacă un rol important în dezvoltarea intelectuală a femeii, dar și în evoluția mișcării feministe în Coreea, iar anul 1885 este o piatră de temelie, pentru că, începând de acum, vom regăsi misionari creștini și femei misionare în Coreea. În timp ce anul următor reprezintă o altă piatră de hotar pentru dezvoltarea femeii, pentru că în 1886 se înființează prima școală de fete din Coreea, susținută de misionari creștini¹³.

Creștinismul a oferit femeilor din Coreea nu doar o credință, o școală și o nouă viziune asupra femeii, ci și un spațiu social în care femeia a putut să se regăsească și să evolueze după ce în întreaga perioadă a epocii Chosön (1392-1897) femeia a fost izolată de întreaga societate.

În 1908 apare prima revistă pentru femei sub influență creștină *Ghidul pentru femei* (*Yōja chinam*), care milita pentru integrarea femeii în societate și pentru a se ajunge la prosperitatea țării, dar nu se va impune corespondentei japoneze, revista pentru femei *Seitō*¹⁴.

Dezavantajul grupurilor feministe de până la 1950 este acela că nu aveau un obiectiv concret și erau dezbinat în două grupuri, cel al radicalilor-naționaliști și cel al mișcărilor susținute de japonezi, care doreau impunerea în colonie a modelului femeii-mamă și nu al femeii moderne.

Începând cu 1930 se dezvoltă „noua femeie”, deoarece din această perioadă avem coreence educate în școlile creștine pentru fete, care primesc locuri de muncă în magazine, case de ceai, cinematografe sau școli, iar altele devin cântărețe¹⁵. Astfel tinerele din Coreea devin simbolul evoluției societății coreene, care s-a aflat pentru multe secole sub semnul umilinței feminine dictate de etica Confucianistă.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Coreea, care a suferit sub jugul nipon, va fi împărțită de către state precum Uniunea Sovietică și a Statele Unite ale Americii în două țări cu ideologii diferite. Astfel Coreea de Sud va înainta sub protecția Statelor Unite ale Americii spre a deveni o societate democratică modernă în care femeia pășește timid spre libertate și egalitate, în timp ce Coreea de Nord, sub supravegherea Uniunii Sovietice și a Republicii Populare Chineze, conservă o societate patriarhală unde femeia este supusă bărbatului.

În timpul războiului coreean (1950-1953) femeia din Coreea de Sud și Coreea de Nord este transformată într-o sclavă sexuală de către soldații combatanți și suferă de pe urma înaintării și retragerii forțelor ce sprijineau Coreea de Nord și Coreea de Sud. De fiecare dată când ajungeau într-un oraș, forțele militare martirizau bărbații și femeile care susțineau regimul advers¹⁶, iar puținele feministe din Coreea de Sud au fost ucise¹⁷. Pe de altă parte, în timpul războiului, multe dintre coreence au devenit asistente medicale, deoarece forțele occidentale nu au reușit să asigure suficient personal medical¹⁸. Acest lucru arată importanța noului model de femeie pe care Occidentul va reuși să o impună vechilor regate confucianiste.

După zeci de ani de suferință pe teritoriul coreean „femeia nouă” devine remarcată în Coreea de Sud, iar noile mișcări feministe încep lupta împotriva discriminării odată cu încetarea războiului coreean. Cu toate că dezvoltarea mișcării feministe de tip occidental are un rezultat slab conform statisticilor europene¹⁹, în perspectiva unui feminism oriental există un real progres al femeii.

¹⁰ Choi 2010, p. 62.

¹¹ Choi 2010, p. 59.

¹² Robinson 2007, p. 92.

¹³ Choi 2009, pp. 7-8.

¹⁴ Choi 2009, p. 42.

¹⁵ Robinson 2007, p. 92.

¹⁶ Hahm 2010, pp. 94-100.

¹⁷ Kwon 2000, p. 781.

¹⁸ Leitch 2006, p. 353-354.

¹⁹ Moon 2003, p. 39.

Cu toate că la sfârșitul anilor 1950, datorită lipsei de coeziune a numeroaselor organizații care militau pentru egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbații, nu se poate observa nici un progres real, au existat anumite organizații ca *Taehan Puin-hoe* (Organizația femeilor coreence), *YWCA* și *Taehan Kanhohyöphoe* (Asociația asistentelor coreence) care s-au aliat pentru a mări șansele de a obține egalitatea între sexe²⁰.

Datorită conducerii militare a Coreei de Sud între anii 1961-1986 sub directa îndrumare politică a președintelui Park Chung-hee, Coreea de Sud este transformată într-un stat puternic industrializat și modern. Însă această transformare rapidă a statului coreean a avut și unele dezavantaje și amintim faptul că dreptul la opinie și la critica politicilor de stat au fost suspendate, iar reprezentate ale mișcării bisericești *Han'guk kyohoe yösöng yönhaphoe* (Organizația unității femeilor creștine din Coreea) și ale femeilor muncitoare au fost transformate în martire ale perioadei lor, pentru că au protestat împotriva faptului că forța feminină de lucru era considerată inferioară forței masculine și nu aveau drepturi egale cu aceștia cu toate că aveau de suportat același condiții grele de muncă²¹. De asemenea, în aceeași perioadă ia naștere *Mișcarea Noului Sat* care obliga membrii acesteia să adopte politicile de stat prin sacrificarea propriei ființe pentru binele națiunii. Astfel că femeile fermier, tinerele din mediul rural și casnicele ajungeau să adopte strategii de salvare a națiunii precum cea a economisirii unei linguri de orez din porția zilnică de mâncare²².

Mișcarea muncitorească a luptat împotriva exploatării femeilor de către companii primind denumirea de mișcarea *minjung*. Într-o primă fază organizații precum *Yo'Kong Undong* (Mișcarea fetelor din fabrici) au luptat împotriva exploatării femeilor din fabrici, iar mai apoi aceste organizații au continuat să lupte împotriva abuzurilor împotriva lucrătoarelor din fabrici, dar și împotriva violenței casnice, a industriei sexului și a regimului patriarhal confucianist²³.

Industria externă, a confecțiilor, textilelor și industria ușoară în general, în care multe femei erau angajate, a avut un flux fluctuant pe piața muncii, pentru că marile firme care activau în aceste domenii își mențineau poziția de lider prin costurile mici pentru salarizare și angajau doar persoanele care acceptau acele salarii mizere. Însă, liderele puternice, strategiile noi de protest și sindicatul feminin au reușit încet să destrame corupția masculină a liderilor de sindicat, chiar dacă la început protestele sindicale au fost sporadice și cu rezultate slabe.²⁴ Prin mișcarea *minjung* se poate observa trezirea conștiinței feministe, deoarece femeia nu mai stătea acasă întreținută de un soț abuziv, ci lupta pentru propria supraviețuire. Într-o lume modernă nu exista confortul familiei patriarhale, care să contrabalanseze comoditatea femeii, ca și în cazul trecerii gentile a femeii din Japonia de la întreținută la întreținător familial.

Fragmentul de mai jos, care este descrierea situației mișcării *minjung* venită din partea lui Han Myeong Suk, conducătoare a Asociației Femeilor Coreence Unite, subliniază faptul că deși acțiunile mișcării au fost pașnice, guvernul a răspuns grevelor și revoltelor muncitoarelor cu violență, iar Han Myeong Suk amintește de acele evenimente cu regret față de deciziile de opresiune luate de guvern:

„În mod tradițional guvernul a încercat să facă față cererilor de reformă în timp ce asupreau liderii feminini. [...] Oare câți oameni au fost închiși în închisoare și câți au fost torturați? Oare câți au murit și oare câți s-au sacrificat pentru ca să aducă la realitate schimbările ce sunt prezente în zilele noastre?”²⁵

Începând cu 1987, grupări mari precum *Yösöng tanch'e yönhaphoe* (Asociația femeilor coreence unite), care conectau zeci de asociații feministe mici, vor începe să discute nu doar problema egalității la locul de muncă a femeii, ci și problema „p'öknöök” (violentei sexuale împotriva femeilor) și „söng munhwa” (culturii sexuale)²⁶ încercând să ajute la transformarea societății coreene într-una a egalitarismului, dar acest proces de transformare durează, pentru că o societate care a folosit sistemul patriarhal timp de secole nu se poate transforma rapid într-o societate democratică fără discriminări la adresa femeii.

Lupta mișcării feministe coreene este un real succes pentru că au reușit să facă ca în anul 2000 fetele să beneficieze de 9,8 ani de școlarizare, față de anii 1980 când fetele beneficiau de 6,6 ani de școlarizare. Acest lucru este o realizare pentru că abia în urmă cu un secol se deschideau primele școli pentru fete cu menirea educării lor ca și bune mame, iar în anii 1950 acestea s-au orientat spre pregătirea femeilor pentru o piață de muncă ce ducea lipsă de personal din cauza războaielor. Din fericire, la sfârșitul secolului al XX-lea Coreea de Sud și-a schimbat politica anti-feministă și a început să fie o țară deschisă spre nou, chiar dacă doar 12,9 % din profesori sunt de gen feminin și numărul de femei din toate sectoarele de muncă este destul de scăzut²⁷.

Începând cu anii 1990 „organizațiile de femei au început să lupte agresiv pentru reprezentarea femeilor în politică”²⁸, iar acest lucru a dus la impunerea în cadrul alegerilor a unor reprezentante de gen feminin care mai apoi au

²⁰ Kim și colab 2010, p. 195.

²¹ Kim și colab 2010, p. 197.

²² Jung 2014, p. 81.

²³ Ching 2000, p. 121-136.

²⁴ Yoon 2004, p. 266-271.

²⁵ Ching 2000, p. 134.

²⁶ Kim și colab. 2010, p. 199.

²⁷ Moon 2003, p. 39-40.

²⁸ Yoon 2004, p.280.

susținut promulgarea unor legi favorabile femeilor precum „legea privind familia, în forma sa revizuită (1989), legea privind egalitatea de șanse la angajare (1989 și 1995), legea fundamentală privind dezvoltarea femeilor (1995, 1996), legea privind asistența acordată mamei și copilului (1989), legea privind îngrijirea copilului (1990), legea specială privind violența sexuală (1993, 1997), [...] legea specială privind faptele de violență familială și legea privind prevenirea violenței familiale și protejarea victimelor acesteia (1997)”²⁹.

Finalmente, putem să afirmăm că mișcarea feministă coreeană a luat naștere într-o perioadă tulburată a istoriei coreene, iar acest fapt a dus la crearea unei mișcări de tip naționalist, ce milita mai mult pentru lupta împotriva tiranilor japonezi care au transformat coreencele în sclave sexuale. După cel de-al doilea război mondial mișcările feministe muncitorești și creștine se concentrează asupra eliminării abuzurilor cauzate de bărbați și creării unei societăți în care bărbatul și femeia au drepturi egale.

Bibliografie

- Ching 2000 – M. Y. L. Ching, *Minjung feminism: Korean women's movement for gender and class liberation*, B.G. Smith (coord.), „Global feminism since 1945”, New-York, 2000, p. 119-138.
- Choi 2009 – H. Choi, *Gender and Mission Encounters in Korea: New Women, Old Ways*, Berkeley, 2009.
- Choi 2010 – B. Choi, *Gil Won-ok: "After liberation, everyone talked of hope but I've never bought cosmetics for myself"*, „Korean Focus”, nr.1/2010, p. 59-64.
- Faison 2009 – E. Faison, *Gender and Korean labour in wartime Japan*, R. Barraclough și E. Faison (coord.), „Gender and labour in Korea and Japan: Sexing class”, New-York, 2009, p. 27-43.
- Frențiu 2008 – R. Frențiu, *Revoluția tăcută: femininul japonez între mit și realitate*, „Steaua”, nr. 8-9/2008, p. 118-119.
- Hahm 2010 – H. Hahm, *Women and the Korean War: Standing in the Margins*, „Korea Focus”, nr.3/2010, p. 94-106.
- Jung 2014 – K. Jung, *Practicing Feminism in South Korea: The Women's Movement Against Sexual Violence*, New York, 2014.
- Kwon 2000 – I. Kwon, *FEMINISM: Korea*, C. Kramarae și K. Spender (coord.), „Routledge International Encyclopedia of Women: Education: Health to Hypertension”, New-York, 2000, p. 780-782.
- Kim și colab. 1998 – E. H. Kim, C. Choi, *Introduction*, în E. H. Kim și C. Choi (coord.), „Dangerous women: gender and Korean nationalism”, New-York, 1998, p. 1-8.
- Kim și colab. 2010 – S. Kim, K. Kim, *Mapping a hundred year of activism: Women movements in Korea*, M. Roces și L. Edwards (coord.), „Women's movements in Asia: feminism and transnational activism”, New-York, 2010, p. 189-206.
- Leitich 2006 – K. A. Leitich, *Korean war and the women*, în B. A. Cook (coord.), „Women and war: a historical encyclopedia from the antiquity to the present”, Saint Barbara, 2006, p. 353-355.
- Moon 2003 – I. Moon, *Battling discrimination: Women strive to be included in Korean society*, „Korean Now”, nr.8/2003, p. 38-40.
- Robinson 2007 – M. E. Robinson, *Korea's twentieth-century odyssey: A short history*, Honolulu, 2007.
- Seth 2011 – M. J. Seth, *A history of Korea: from antiquity to the present*, Plymouth, 2011.
- Shin 2004 – J. Shin, *Social construction of idealized images of women in colonial Korea: the 'new woman' versus 'motherhood'*, P. Duara (coord.), „Decolonization: Perspectives from now and then”, London, 2004, p. 239-252.
- Yoon 2004 – B.L. Yoon, *Democratizarea și politicile de gen în Coreea de Sud*, R.M. Kellz, J.H. Bayes, M.E. Hawkesworth, B. Young (coord.), „Gen, globalizare și democratizare”, trad. A. Pelea și N.Farcaș, Iași, p. 253-285.

²⁹ Yoon 2004, p.281.

NAIUL – SUNET AL UNIVERSULUI SAU UNIVERS AL SUNETULUI

Dr. Gherghina Boda

Abstract. *The panpipe – the sound of universe or the universe of sound. It is believed that the panpipe was the creation of the god Pan. It is a musical wind instrument used almost all over the world, including by our ancestors. In time, the interpretation techniques and the instrument itself were perfected, the sounds of the panpipe became smoother, approaching new tunes and extending from folklore to the world of symphonic music and jazz.*

Cuvinte cheie: muzică, nai, instrument muzical, sunet, folclor.

Key words: music, panpipe, musical instrument, sound, folklore.

De-a lungul istoriei, în lungul proces al căutării și descoperirii de sine, omul a încercat pe diferite căi să aducă la suprafață comoara nesecată și ascunsă a sentimentelor interioare, a relației lui cu lumea și cu sine însuși. Muzica și instrumentele muzicale constituie una dintre aceste modalități. Acestea pot fi privite ca o extensie în exterior a sufletului, o cale de relevare a sentimentelor și a zbuciumului interior permanent care însoțește viața psihică umană. Așa au apărut cântecele, vesele, triste, de jale, de bucurie, de victorie, de extaz, de dragoste, de amar ș.a., precum și instrumentele potrivite care să transmită prin sunet lumea afectivă și emoțională a omului. Și cum creativitatea umană este de o bogăție inepuizabilă, au apărut pe tot mapamondul nenumărate instrumente muzicale, precum și diverse variante ale acestora., fie simultan, fie cu mici decalaje temporale.

Rudimentele de artă muzicală și primele instrumente muzicale au apărut în contextul vieții cotidiene pentru că inițial viața omului era strâns legată de natură și de mediul înconjurător, de ocupațiile și reprezentările lui primitive. A fost nevoie de o perioadă îndelungată pentru ca muzica să se desprindă de aspectul său practic și să devină independentă. În această fază a dezvoltării societății umane, arta sunetului a fost utilizată ca mijloc de comunicare, de exprimare a trăirilor și dorințelor colective, ca mijloc de împlânzire și dominare a forțelor naturii, zeificate. O.L. Cosma afirma că „Apropierea de zeu prin intermediul muzicii reprezenta o modalitate de invocare și slăvire a forțelor supranaturale, alături de care, se credea, s-ar afla sufletul după moarte. Muzica se considera sacră, iar slujitorii ei, care aveau harul creației de la zei, se bucurau de aleasă prețuire”¹.

Strămoșii noștri aveau preocupări muzicale, fapt consemnat nu de puține ori în operele unor cunoscuți scriitori ai antichității. Aceștia chiar afirmă că traco-geții au influențat arta muzicală a multor popoare. Strabo, în *Geographica*, afirma că „judecând după cântece, ritmuri și instrumente muzicale, toată muzica se consideră a fi tracică sau asiatică, iar cei ce au cultivat muzica mai înainte vreme sunt traci: Orfeus, Museus, Thamiris, Eumolpios...”². La această părere a aderat și George Breazu care în lucrarea *Muzica românească*, spunea că „Din credințele și practicile muzicale ale tracilor provine tradiția muzicală a poporului...”³. Alți scriitori ai antichității ne dau informații despre alte manifestări artistice-muzicale ale strămoșilor noștri, cu ar fi dansul sau cântul. Herodot povestește despre dansurile funebre ale tracilor, descriind o înmormântare a unui om bogat: „timp de trei zile expun corpul; sugrumă diverse victime și, după ce mai întâi au plâns, fac mare praznic. Apoi înhumează mortul, pe care l-au ars sau nu; clădesc mormântul și încep mai multe dansuri funebre”, Pomponius Mela, referindu-se tot la ritualul înmormântării, dar la geți, spune că acesta este „...prilej de sărbătoare și le cinstesc ca pe niște lucruri sfinte, prin cânt și joc”⁴. Descrieri ale dansurilor războinicilor fac și Xenofon din Atena și Anabasis, un elev al lui Socrate iar Platon face referiri la muzica corală practică în cadrul unor întreceri organizate. Serbările zeului trac Dionysos erau celebre, dansul frenetic și muzica fiind acompaniate de instrumente de percuție și de suflat. Aceste instrumente, în special cele de suflat, se pare că erau utilizate la toate momentele festive.

Descoperirile arheologice vin în susținerea ideii că primele instrumente muzicale, descoperite în preistorie, au fost ideofonele (așchii și bețe de lovit, bătăile ritmice din palme, pietrele de formă circulară etc.) și membranofonelor (de tipul buhaiului sau tobelor), care se bazau pe ritm, mai târziu apărând și aerofonele (instrumentele de suflat)⁵. Acestea au jucat un rol deosebit de important în lărgirea orizontului sonor al muzicii, au determinat apariția unor practici muzicale și îmbogățirea mijloacelor de expresie, contribuind totodată la perfecționarea mecanismului de emisie a sunetelor⁶, precedate fiind însă de vocea umană cu care formau un tot unitar.

¹ Cosma 1973, p. 13.

² Brâncuși 1969, p. 21.

³ Brâncuși 1969, p. 21.

⁴ Brâncuși 1978, p. 14.

⁵ Brâncuși 1969, p. 16.

⁶ Brâncuși 1969, p. 16.

Naiul, născocit în locuri și timpuri diferite, instrument al zeilor, a încercat să imite cu fidelitate sunetele din natură, adierea vântului, cântul păsărilor, susurul apelor, toată bogăția de sunete care umpleau universul natural și suflesc al omului.

Originea naiului este necunoscută, ea pierzându-se în negurile timpului. În mitologie se afirmă că naiul ar fi creația zeului Pan, divinitate a fertilității și vânătorii, protector al turmelor și păstorilor, jumătate om, jumătate țap⁷. Fiu al lui Hermes și al nimfei Dryopia, era originar din Arcadia⁸, cultul său răspândindu-se cu precădere din elenism. Inventarea naiului îi este atribuită așadar zeului Pan.. Legenda spune că, înfricoșată de zeu, nimfa Syrinx fuge și se transformă într-o trestie din care Pan confecționează un nai, devenit instrumentul său caracteristic, care poartă numele nimfei. După alte legende, inventarea naiului (syrinxul) i-ar aparține lui Silenus, un personaj din anturajul lui Dionysos, Marsias având meritul de a fi lipit cu ceară tuburile instrumentului⁹. Vestigiile antice păstrează imagini ale zeului sau ale naiului său, atât pe teritoriul României, cât și pe artefactele descoperite pe teritoriul altor țări.

Instrumentele aerofobe, în care se încadrează și naiul, erau confecționate din trestie sau oase de animale. Naiul este un instrument muzical de suflat alcătuit din mai multe tuburi sonore de dimensiuni diferite, alipite în diverse moduri, închise sau deschise la capetele inferioare, acordat prin introducerea de ceară de albine în tuburi, înălțimea sunetului variind în funcție de cantitatea de ceară introdusă în acel tub. Acest instrument mai este numit și „Flautul lui Pan” și este cunoscut sub o mare varietate de multe popoare care i-au atribuit mai multe denumiri: Pandean, Pipe, Panfluit, Flute de Pan, Biwabon, Dedeco, Tayos sau Zamponias, Rondador, Sicuris, Bundel, Pai-Xiao, Hula-Hula, Lamacati, Bundel etc.

Date fiind artefactele antice descoperite pe teritoriul României, putem conchide că naiul era cunoscut din cele mai îndepărtate timpuri. La Callatis s-a descoperit *Statuia zeului Pan*, unde zeul ține în mână un nai, la Alba Iulia a fost descoperită o plăcuță ceramică pe care este înfățișat *Pan cântând la nai*, la Techirghiol a fost descoperită o statuie acefală zeului Pan care ține în mână un nai (syrinx), alte descoperiri venind în completarea inventarului de imagini ale zeului Pan. E adevărat că aceste reprezentări ale zeului Pan însoțit de nai nu demonstrează folosirea lui în muzica acelor vremuri, dar îi atribuie paternitatea.

Referitor la originea naiului, Vasile Pârvan spunea că „...fluierul, naiul și buciul trebuie să fi fost instrumentele de răspândire și predilecție generală, întrucât avem de a face cu un popor la care păstoritul era, alături de agricultură (îndeletnicire nu tocmai favorabilă muzicii), ocupația de căpetenie”¹⁰. Poetul Ovidiu, în perioada sa de surghiun, a descoperit în mâinile păstorilor dobrogeni acest instrument antic care era lipit cu smoală și nu cu ceară¹¹.

Istoricii artei muzicale și muzicologii afirmă că există o relație deosebită între arta muzicală a unui popor și limbă. Puținele date despre limba tracilor susțin însă o anumită muzicalitate a acestei limbi, astfel că „vorbirea dacilor a favorizat desfășurarea muzicală în tipuri melodice cursive, fără salturi mari, într-o dispunere simetrică a accentelor. Într-un asemenea perimetru s-a manifestat o varietate infinită de formule ritmico-melodice incipiente, de la care se arcuia, într-un stil improvizatoric, o permanentă fluctuație, îndepărtare și revenire la structura generică”¹². Cultura muzicală a strămoșilor noștri a influențat multe popoare, dar a și asimilat unele elemente eline, date fiind contactele dese cu această populație. Cu timpul, manifestațiile artistice s-au diversificat și calificat tot mai mult, muzica însoțind majoritatea acestora. Teatrul, concursurile de poezie, serbările, se desfășurau toate sub semnul muzicii. Printre instrumentele preferate utilizate cu aceste ocazii se număra și naiul.

Românii nu au denumit acest instrument de la început, nai. Se pare că cele mai vechi denumiri ar fi *fluierar*, *fluierici*, *fluieraș*, *fluierător* și *șuierță*, apoi *muscal*, abia pe la mijlocul sec. al XIX-lea denumirea de nai încetățenindu-se definitiv. Unele denumiri au supraviețuit până în zilele noastre în unele părți ale țării¹³. În *Chestionarele* aplicate de B.P. Hașdeu între anii 1884 – 1885 găsim denumirile date naiului în diverse zone ale țării¹⁴. Perșii, arabii și turcii denuceau acest instrument *nay* sau *ney*, ceea ce însemna fluier de trestie, iar *miskal* (*musikar*, *musiqal*, *musqal*) însemna la aceleași popoare, fluierul lui Pan.

Mărturii despre nai, începând cu secolul al XVI-lea, găsim în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, în care naiul e numit *țevniță*, în *Biblia de la București* (1688), în lucrarea lui Franz Sulzer, *Istoria Daciei transalpine*, în diverse dicționare, precum și în operele mai multor specialiști români.

Se pare că însuși marele învățat Dimitrie Cantemir cânta la nai. În perioada secolelor XIX-XX era unul dintre instrumentele prezente în tarafurile lăutărești, care se pare că au favorizat preluarea acestui instrument de muzica cultă

⁷ Petre, Lițu, Pavel 2011, p. 286.

⁸ Balaci 1992, p. 290.

⁹ <http://mytologica.ro/zeul-pan/>

¹⁰ Pârvan 1926, p. 144.

¹¹ Alexandru 1978, p. 173.

¹² Cosma 1973, p. 19.

¹³ Cosma 1973, p. 174.

¹⁴ Mușlea, Bîrlea 1970, p. 50.

și care au conferit naiului un loc de cinste în rândul instrumentelor muzicale. Au făcut dintr-un instrument modest unul de elită, ridicându-l la mare rang prin interpretări de o virtuozitate parcă nepământească. De asemenea, marii naiști români din secolele XIX-XX au încântat auzul europenilor la expozițiile vremii sau cu diverse alte ocazii (naistul Stancu care a cântat la curtea Ecaterinei a II-a a Rusiei în 1774, Angheluș Dinicu, Expoziția universală de la Paris din 1889, taraful vestitului Sava Pădureanu, Petersburg, 1894, Fănică Luca, Expoziția Internațională de la Paris din 1937 și New York din 1939 și mulți alții, cel mai renumit fiind inegalabilul Gheorghe Zamfir)¹⁵. Prin îmbunătățirea tehnicilor de interpretare și a instrumentului în sine, sunetele acestuia au căpătat noi tonalități, posibilitățile sale muzicale depășind cu mult sfera folclorului, extinzându-se și în lumea muzicii simfonice sau a jazz-ului.

Bibliografie

- Alexandru, 1978 – Tiberiu Alexandru, *Folcloristică, Organologie, Muzicologie. Studii*, București, 1978.
 Balaci, 1992 – Anca Balaci, *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*, București, 1992.
 Brâncuși, 1969 – Petre Brâncuși, *Istoria muzicii românești*, București, 1969.
 Brâncuși, 1978 – Petre Brâncuși, *Muzica românească și marile ei primeniri*, București, 1978.
 Breazul, 1970 – George Breazul, *Pagini din istoria muzicii românești*, București, 1970.
 Breazul, 1956 – George Breazul, *Curs de Istoria muzicii românești*, 1956.
 Cosma, 1973 – Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, 1973.
 Mușlea, Bîrlea, 1970 – Ion Mușlea, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București, 1970.
 Pârvan, 1926 – Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926.
 Petre, Lițu, Pavel, 2011 – Zoe Petre, Alexandra Lițu, Cătălin Pavel (coord.), *Dicționar de mitologie greco-romană. Zei. Eroi. Mituri*, București, 2011.
<http://mytologica.ro/zeul-pan/>

¹⁵ Mușlea, Bîrlea 1970, p. 172.

MOMENTE DIN ISTORIA FIZICII. DESCOPERIREA VIDULUI ȘI IMPLICAȚIILE SALE

Ana Bocioancă

Abstract. *Moments in the history of physics. Void discovery and its implications.* In this work are described experiments which have led to the discovery of vacuum. Science of seventeenth century can be characterized by empirism and the desire to tear down the myths unrelated to reality. In this context, Otto von Guericke built many types of pumps that can obtain vacuum and the performed experiments in connection with vacuum and atmospheric pressure. It remained famous experiment conducted by him in Magdeburg experiment that revolutionized knowledge about the vacuum until that moment.

Cuvinte cheie: Otto von Guericke, presiune atmosferică, vid, sferele de Magdeburg.

Key words: Otto von Guericke, atmospheric pressure, void, the Magdeburg hemispheres.

Într-o definiție strict științifică, cea mai simplă, clasică, vidul presupune absența totală a materiei dintr-un spațiu definit, deși această afirmație, în epoca modernă, nu mai corespunde întrutotul adevărului, cercetătorii subliniind că vidul nu este „*nimic*”, ci că există „*o energie a vidului*”. Cea mai bună aproximare a vidului perfect este spațiul interstelar, în care cantitatea de materie prezentă este extrem de mică. În fizică se folosește denumirea de „*vid parțial*” pentru a descrie situațiile reale în care gazul a fost extras dintr-o anumită incintă într-o măsură considerabilă.

În Antichitate, preocuparea filozofilor era de a defini vidul în raport cu „*a fi*”. Parmenide (filozof grec, din secolul al V-lea î.Hr.) afirma că „*a fi este, iar a nu fi nu este*”, deci vidul însemna „*a nu fi*”, prin urmare, nu există. Aristotel (384 - 322 î.Hr.), un secol mai târziu, ajunsese și el la concluzia că vidul nu există, că universul este un spațiu „*închis*”, ordonat și armonios. El avea convingerea că, în vid, un obiect s-ar deplasa cu o viteză infinită, dar nu credea că infinitul există deci a ajuns la concluzia că nici vidul nu putea exista. Cu toate acestea, în practică, meșteșugarii, intuitiv, începuseră să inventeze diverse pompe care funcționau pe principiul vidului, formate dintr-un piston, introdus într-un cilindru. Când pistonul era ridicat, apa pătrundea în cilindru, pentru că, susține Aristotel, „*natura detestă vidul*”, deci spațiul gol trebuia umplut. Această teorie – „*horror vacui*” sau „*plenism*” a fost acceptată și de Galileo Galilei. Pe baza acestei teorii mai multe secole s-a crezut că spațiul cosmic nu ar putea fi gol și că nu ar exista vidul¹.

Majoritatea descoperirilor au apărut și au fost impulsionate de activitatea practică a omului. Astfel, în anul 1641, fântânarii Marelui Duce din Florența căutau să construiască o pompă aspiratoare care să ridice apa la o înălțime mai mare de 32 de picioare (aprox. 10 m). Pe atunci nu se știa care este forța ce urcă apa în corpul unei pompe și o menține acolo. Ei au construit pompa, dar apa urca doar până la o anumită înălțime, fapt ce i-a determinat să apeleze la renumitul savant Galileo Galilei, pentru a-l întreba ce au greșit. Faptul că nu se urca mai sus de 32 de picioare era în contradicție cu principiul admis pe atunci că „*natura are oroare de vid*”. Galileo demonstrase că aerul este greu, dar nu s-a gândit să folosească acest fapt ca să explice insuccesul grădinarilor. Se spune că, nedumerit, le-ar fi răspuns foarte vag că „*natura are oroare de vid dar numai până la înălțimea de 32 de picioare*”².

Preocupat de această problemă, Galileo a încredințat-o discipolului său Evangelista Torricelli (1608-1647), un renumit fizician italian. Acesta a găsit răspunsul abia în 1643, la un an după moartea lui Galileo, bazându-se tocmai pe descoperirea acestuia din urmă, și anume că nivelul atins de apă în pompa aspiratoare este echilibrat de către greutatea masei de aer care apasă pe suprafața exterioară. Discutând problema aceasta cu Vincenzo Viviani (1622-1702, matematician și om de știință italian – un alt discipol al lui Galileo Galilei), s-au hotărât amândoi să repete experiența, folosind însă mercur în loc de apă. Au luat această decizie deoarece mercurul, fiind de 14 ori mai greu ca apa se va ridica la o înălțime de 14 ori mai mică. Viviani a construit un tub lung de trei picioare (aprox. 1 m), închis la un capăt, și a procurat mercurul. Când totul a fost gata, ei au umplut tubul cu mercur și apoi, ținându-l bine astupat cu degetul, l-au cufundat într-o cuvă cu mercur. Eliberând capătul deschis al tubului, nivelul mercurului în tub a coborât, formându-se deasupra mercurului un spațiu numit „*cameră barometrică*”. Întotdeauna nivelul mercurului se oprea în jurul valorii de 75 - 76 cm indiferent de vreme. Acest experiment a fost repetat în mai multe variante. În una dintre ele, două tuburi diferite au fost introduse în unul și același vas cu mercur. S-a constatat că înălțimile coloanelor rămase în ele sunt egale, în timp ce spațiile vidate din tuburi au volume diferite. În urma acestei experiențe, dar și a altora, cu tuburi de forme diferite, s-a ajuns la concluzia că nu vidul este cauza urcării mercurului în tuburi³. Această cauză se află în exteriorul tubului. Torricelli și-a expus rezultatele observațiilor în două scrisori expediate unui prieten al său, matematicianul și cardinalul Michelangelo Ricci (1619–1692). În prima dintre ele (11 iunie 1644) Torricelli scrie clar că „*mercurul urcă până la nivelul la care el echilibrează greutatea aerului exterior ce produce presiune asupra lui*”. Prin aceste experiențe Torricelli a

¹ Cajori 1917, pass.

² Rousset coord. 2000, pass.

³ Laue 1966, pass.

realizat două descoperiri importante: a demonstrat posibilitatea obținerii vidului și existența presiunii atmosferice. Astfel a fost inventat barometrul. Pascal (1623 - 1662) a atras atenția că modificarea lungimii coloanei de mercur mai depinde și de umiditate și temperatura aerului, putând fi folosită astfel în previziuni meteorologice. În 1648, pornind de la cercetările lui Torricelli, Blaise Pascal a constatat că presiunea atmosferică este mai mică la altitudine mare, prin plasarea unui barometru pe un munte, la 1500 de metri⁴.

În acest context, în 1657, Otto von Guericke a efectuat cel mai faimos experiment al său, care i-a șocat pe contemporanii săi și a trezit o mare curiozitate și dorință de cunoaștere.

Descendent al unei familii bune din Magdeburg, Guericke a studiat dreptul la Universitatea din Leipzig (1617-1620), Helmstedt 1620) și Jena (1621-1622), apoi a studiat la Leiden (Olanda), unde în plus față de studiile sale de drept, a urmat cursuri de matematică și a început să se ocupe cu probleme de inginerie. După ce a deținut diferite posturi publice din orașul său natal, s-a mutat în 1631 la Erfurt, pentru a lucra ca inginer pentru guvernul suedez, transferându-se apoi în serviciul Marelui Elector de Saxonia în 1635. În anii dintre 1646 și 1676, a ocupat funcția de primar în Magdeburg. În ciuda faptului că timpul său a fost în mare parte umplut de povara vieții publice, von Guericke a continuat să se intereseze de știința experimentală și a fost conștient de noile evoluții din fizică legate de teoriile carteziene inovatoare și de experimentele barometrice ale lui Torricelli. Guericke a făcut parte din categoria oamenilor de știință care a refuzat să accepte fapte științifice deținute anterior și care a crezut în experimentare. Pentru a demonta teoria lui Descartes, care a negat existența vidului, von Guericke a gândit și construit – deși a avut multe eșecuri - diferite modele de pompe pentru a produce vid. În aceiași ani, el a reprodus experimentele barometrice și a studiat profund problema presiunii aerului.

În secolul în care a trăit au fost inventate șase instrumente științifice importante și valoroase - microscopul, telescopul, pendulul, barometrul, termometrul și pompa de aer. Von Guericke a fost asociat cu dezvoltarea ultimelor trei dintre acestea. El a experimentat, de asemenea, cu un aparat electric rudimentar. Astfel, lucrarea sa *Experimenta Nova* a fost o lucrare importantă, vestind empirismul în curs de dezvoltare al științei secolului al XVII-lea.

Fapt excepțional, Otto von Guericke a menționat corect că atmosfera Pământului cuprinde planeta noastră ca un înveliș, cu o densitate graduală, în scădere odată cu altitudinea. El a ajuns la concluzia că trebuie să existe un vid, un spațiu gol între Pământ și Lună.⁵

Otto von Guericke a finalizat, în jurul anului 1655, o pompă care putea extrage aerul din recipiente etanșe. Cu acest nou instrument, von Guericke a fost capabil să efectueze, la Magdeburg, în 1657, un experiment spectaculos în prezența unui număr mare de orașeni. Două emisfere din bronz, de circa 50 cm în diametru au fost montate împreună perfect și apoi, cu o pompă de aer, a fost produs vid între ele. Incredibil, pentru a separa cele două părți au fost necesare forțele combinate a două atelaje de câte 8 cai, trăgând în direcții opuse. Acest experiment, descris pentru prima dată în *Gaspar Schott's Mechanica hydraulico-pneumatica* (1657), iar apoi spectaculos repetat în fața Curții la Berlin în 1663, a confirmat descoperirile torricelliene și a evidențiat efectele surprinzătoare ale presiunii atmosferice⁶.

Ceea ce pe vremea aceea nu se înțelegea era faptul că nu vidul dintre cele două semisfere era cel care le ținea lipite ci diferența de presiune dintre interiorul și exteriorul lor. Practic presiunea de sute de ori mai mare a atmosferei din jurul celor două semisfere nu le dădea voie să se despartă. Odată cu acest experiment, Guericke a demonstrat că substanța nu absoarbe vidul ci că tot ceea ce înconjoară vidul împinge pe suprafața ce protejează vidul. Von Guericke a înțeles că presiunea aerului are o forță care ar putea fi pusă să lucreze, pentru a ridica greutatea, de exemplu. Astfel, el a inițiat o direcție de cercetare care a condus mai târziu, la inventarea motorului cu aburi al lui James Watt (1736-1819)⁷.

Descrierea și explicarea acestui experiment se regăsește alături de alte cercetări în lucrarea sa *Experimenta nova* (1672) pe care Otto von Guericke a dedicat-o Marelui Principe Elector de Brandenburg care devenise suveran peste Magdeburg, ca urmare a Păcii de la Westphalia și cu care avea o relație specială.

Atunci când spunem cuvântul vid, ne gândim în mod involuntar la absența oricărui mediu material, golul absolut, nimicul, care, pentru omul de știință de la jumătatea secolului al XVII-lea, care nu putea să observe decât medii continue, "pline", și pentru care atomii erau încă obiecte vagi și mai degrabă abstracte, putea fi un concept greu de imaginat. Totuși, progresul tehnologic și dezvoltarea primelor pompe capabile să extragă parțial gazele din diverse incinte au creat ideea că vidul este o stare a materiei gazoase, în care presiunea acesteia este mai mică (în principiu, mult mai mică) decât presiunea atmosferei. În felul acesta, conceput de vid a fost introdus în știință pe tărâmul ingineriei mecanice, el găsindu-și cu trecerea timpului tot mai multe aplicații (cele mai multe dintre ele fiind în continuare utilizate).

Până în secolul al XIX-lea, în pofida tuturor căutărilor și demonstrațiilor, a fost foarte greu să se obțină o vacuumare (vidare) relativ completă. Realizarea acestui fapt, în 1854, cu ajutorul unui tub de sticlă, a condus, ulterior, la

⁴ Chiorcea 2001, pass.

⁵ Henning 2001, pass.

⁶ Roșescu 1966, pass.

⁷ Porter 1917, pass.

descoperirea razelor X, a electronului, a radioactivității. La începutul secolului al XX-lea, radiourile, televizoarele, diverse alte aparate funcționau pe baza tuburilor electrice cu vid. În prezent, vidul servește la fabricarea circuitelor integrate și a componentelor electronice sofisticate, pentru a evita impuritățile, în criogenie, la microscopul electronic, în acceleratorul de particule (CERN).

Chiar dacă trăim într-o epocă supertehnologizată, în care oamenii de știință stăpânesc tot mai multe adevăruri, realitatea, din perspectiva omului obișnuit sau a celui care caută alte adevăruri, de natură spirituală, de exemplu, este percepută, adesea, diferit. Dacă cineva privește un pahar gol, va percepe, mai întâi materia, forma acestuia, un budist vor vedea vidul (potențialul) care așteaptă să fie umplut, omul de știință se va gândi, probabil, la posibilitatea obținerii energiei din vid.

Bibliografie

- Cajori 1917 – F. Cajori, *A history of physics in its elementary branches: including the evolution of physical laboratories*. New York, 1917.
- Chiorcea 2001 – N. Chiorcea, *Fizicieni și inventatori celebri*, București, 2001.
- Henning 2001 – G. Henning, *Nothingness: the science of empty space*, Cambridge 2001.
- Laue 1966 – M. Laue, *Istoria fizicii*, București, 1966.
- Porter 1917 – R. Porter, *A history of physics in its elementary branches: including the evolution of physical laboratories*. New York, 1917.
- Roșescu 1966 – T. Roșescu, *Experiențe celebre în fizică*, București, 1966.
- Russet coord. 2000 – A. Rousset (coord.), *Des Physiciens de A a Z*, Paris, 2000.

ISTORIA TEATRULUI POPULAR DIN MEDIAȘ

Mircea Hodârnău

Abstract. History of the Medias Amateur Theatre. In 2014 was celebrated half a century since the Medias Amateur Theater was founded. On January 17, 1964 Constanta Craciun, the chairman of Art and Culture Committee signed the document which attested the establishment of Medias Amateur Theater with permanent theatrical season at the Municipal Arts Center- Brasov district. In 25 years of activity, a number of 2,200 performances is estimated that were attended by over 1.1 million viewers. Unfortunately, since 1990, the number of performances decreased and the theater entered a prolonged break until 2004 when it was "revived" by Marinela Barza.

Cuvinte cheie: teatru, artă, cultură, Mediaș.

Key words: theatre, art, culture, Medias.

În urmă cu 50 de ani, pe data de 17 ianuarie 1964, Constanța Crăciun, președinta Comitetului de Cultură și Artă al României semna documentul prin care la Mediaș era înființat Teatrul popular pentru amatori cu stagii permanente la Casei raionale de cultură Mediaș - raionul Brașov. Primul spectacol pregătit pentru inaugurarea Teatrului Popular Mediaș a fost *Ancheta* a lui Alexandru Voitin în regia lui Adriana Kunner și scenografia lui Emil Caba. Despre spectacolul de debut, ziarul *Drum nou* scria „un spectacol ce a depășit nivelul artei amatoare, apropiindu-se de cel al artei profesionale, justificând pe deplin înființarea Teatrului popular”.

În primii 10 ani de existența a Teatrului popular Mediaș, s-au pus în scenă peste 40 de piese românești și străine. Actorii amatori medieseni au jucat în peste 600 de spectacole la Mediaș și în alte localități ale țării, fiind aplaudați de peste 220.000 de spectatori. Teatrul popular Mediaș a reprezentat România la Festivalul Internațional de teatru de amatori, care s-a desfășurat din Budapesta în anul 1973¹.

La punerea în scenă a pieselor și-au dat concursul 15 regizori și scenografi profesioniști sau amatori. Amintim în mod deosebit colaborarea cu regizorul și scenograful Constantin Codrescu de la Teatrul Mic din București, care a semnat regia și scenografia la un număr de șase spectacole. Colectivul de actori a depășit în primii 10 ani un număr de 100 de persoane, care era ajutat de corpul tehnic compus din 6 persoane care se ocupau de coregrafie, sonorizare și trei dintre ei erau suflători.

Datorită profesionalismului actorilor și a premiilor câștigate, unele piese au fost înregistrate și de către Televiziunea Română. Piesa „*Hangița*” de Carlo Goldoni a fost prezentată de către Radiodifuziunea Română în datele de 22 decembrie 1964 și 10 iulie 1965. La postul național de televiziune în data de 29 decembrie 1965 toată România viziona piesa lui Goldoni în interpretarea magistrală a celor de la Teatrul popular Mediaș. Un telespectator din Constanța a trimis la Mediaș câteva rânduri după vizionare. „Am văzut la televizor spectacolul prezentat de dumneavoastră. Dați-mi voie să vă spun că spectacolul dumneavoastră a fost mai bun decât cel interpretat de profesioniști. Întregul colectiv a muncit și a trăit personajele lui Goldoni în cel mai adevărat sens al cuvântului. Nu pot totuși să nu felicit în mod special pe tovarăsa Silvia Ponciu pentru creația care ne-a încântat”.

În anul 1966 în data de 5 iulie, mediesenii au revenit în programul televiziunii naționale cu piesa *Act venețian* de Camil Petrescu în regia artistică și scenografia lui Constantin Codrescu. În distribuție au urcat pe scenă, Silvia Ponciu, Nicolae Lețea, Mioara Cuza, Titi Marinescu și Alexandru Cuza. Scenele de scrimă erau realizate de Emil Mihu. Cu aceeași piesă, Teatrul popular a câștigat locul I la *Decada teatrelor Populare* de la Turnul Severin.

Comedia în trei acte *Doamna Spiriduș* de Calderon de la Barca realizată în colaborarea cu regizorul și scenograful Constantin Codrescu a fost prezentată publicului în stagiunea 1967-1968 și pe lângă aplauzele mediesenilor, actorii amatori de pe Târnava Mare au fost din nou premiați la nivel național. Piesa a ajuns în finala celui de-al V-lea Festival bianal de teatru *I.L. Caragiale* unde a ocupat locul al II-lea.

Un alt succes de casă a avut piesă *Căsnicia nu-i o joacă* de I.D. Șerban, în regia doamnei Silvia Ponciu. Acest spectacol a avut parte de 100 de reprezentații atât în Mediaș cât și în alte orașe. În vară anului 1973, mediesenii au participat la un turneu cu această piesă în nordul Moldovei și Maramureșului. Pe lângă piese de teatru, colectivul de actori amatori de la Mediaș a pregătit și un spectacol de varietăți. Doamna Silvia Ponciu a semnat textul și regia spectacolului *Fotbal la varietăți* cu care mediesenii au participat la faza finală a celui de-al VIII-lea al formațiilor artistice, de unde s-au întors cu locul al III-lea³.

Teatrul popular Mediaș a avut și secții de limba germană, maghiară și secție de teatru de păpuși. Dintre piesele prezentate de aceste secții menționez: *Ultimul tren* (limba maghiară de Kovacs Gyorgy și Alexandru Mirea,

¹ Teatrul Popular Mediaș, Program de activitate 1964 -1974.

² Teatrul Popular Mediaș, Program de activitate 1964 -1974.

³ Interviu Ilie Nemeș la Radio Ring.

Nepotul ca unchi (limba germană) de Schiller, *Ursuleții veseli* (teatrul de păpuși), *Sfinții din Idiciu* (limba germană) de C. Maurer, *O felie de lună* (limba maghiară) de A. Storin și *Dușmanul femeilor* (teatrul de păpuși) de Lessing.

După succesele obținute în primii 10 ani de activitate, Teatrul popular Mediaș și-a continuat drumul spre glorie și în următorii 15 ani. În perioada 1974 -1989, actorii Teatrului popular Mediaș au prezentat iubitorilor de cultură din orașul de pe Târnava Mare și alte diferite orașe din țară, un număr de 75 de premiere. *„Dacă repertoriul are o pondere în succesul sau insuccesul unui teatru, nici nivelul de interpretare al pieselor nu are un rol mai puțin important. În acest sens Teatrul popular din Mediaș a făcut eforturi mari pentru a se ridica la nivelul exigențelor publicului. Aceste eforturi au fost însă răsplătite de aplauze în cele 2.000 de spectacole câte a prezentat. Nivelul artistic atins și succesele obținute la festivalurile bienale „I. L. Caragiale” au însemnat pași înainte în promovarea artei teatrale și totodată un frumos mănunchi de izbânzi oferit publicului. De altfel, cronicile dramatice apărute cu diverse prilejuri oglindesc cu prososință acest lucru, iar „trofeele” obținute răsplătesc munca depusă de acest harnic și talentat colectiv”* spune profesorul Ilie Nemeș, fostul director al Casei de Cultură⁴.

Spectacolul *Așa s-a întâmplat* în regia lui Constantin Codrescu cuprinzând piesele lui Horia Lovinescu *Și pe strada noastră* și *Oaspetele în faptul serii* a fost prezentat și foarte bine primit de publicul și critica de specialitate în cadrul Festivalului teatrelor de amatori din fostele țări socialiste ce s-a desfășurat la Budapesta în toamna anului 1973. Cu același spectacol medieșenii au fost premiați în 1974 cu *DIPLOMA DE AUR* în cadrul manifestărilor dedicate împlinirii a 30 de ani de la evenimentele din 23 august 1945.

Odată cu declanșarea Festivalului național *„Cântarea României”* a început și seria succesorilor și a titlurilor de laureat în fiecare ediție. Evidențiem aici spectacolele care au fost prezentate în etapa republicană și care au fost răsplătite cu diplome și medalii: Înainte, Sărbătoare princiară, Audiență la consul, Goana, Slăvit să fie getul pe nume Burebista, Între etaje, Pui de om, Dănilă Prepeleac, Piticul nas pestrit, Micii mușchetari ș.a.

Inspirat din evenimentele istorice petrecute cu peste 2.000 de ani pe acest teritoriu, spectacolul colaj *Slăvit sa fie getul pe nume Burebista* a obținut locul I, la etapa republicană a Festivalului *Cântarea României* ediția a III-a și tot locul I, la *Festivalul de teatru istoric* de la Târgoviște în anul 1980. Regia artistică a spectacolului a fost realizată de doamna Silvia Ponciu iar din distribuție au făcut parte: Elena Dîrloșan, Katy Constantinescu, Viorica Ștefu, Gizella Szabo, Mariana Diac, Mariana Vasilou, Emilia Mișca, Katy Szabo, Andrei Beny, Ioan Boroș, Nichi Fetean, Denis Mărginean, Gheorghe Voju, Cornel Muscă, ș.a.⁵

Teatrul popular Mediaș a avut marile merit de a avea o pepiniera artistică. Anual apăreau pe scenă 5-6 interpreți noi alături de cei experimentați. Tot aici în fiecare an se organiza un curs al Universității cultural – științifice din localitate cu profil artistic, unde se predau lecții de istoria teatrului, se urmăreau pe disc și bandă marii actori ai țării în diferite roluri, se ofereau primele noțiuni de machiaj, lumini și sonorizare. Acest curs a fost frecventat de interpreți tineri, interpretând roluri mici sau făcând figurație.

„Din colectivul de interpreți, omogen și sudat, câțiva actori talentați și cu mai multă experiență, reușește să se integreze până la contopire cu profilul personajelor goldoniene, păstrându-și însă personalitatea. Remarcam dintre aceștia pe Silvia Ponciu, înzestrată cu reale calități actricești care realizează o Mirandolină inteligentă, fină, plină de temperament și cu vervă care stărnește ropote de aplauze la scena deschisă. Nicolae Lețea (Cavalerul) folosind o variată gamă de mijloace de expresie, își conturează personajul cu pondere și prestanță, subliniind cu finețe evoluția sa. În rolul marchizului Di Forlipopuli, Denis Mărgineanu, interpret cu experiența scenică, înzestrat cu sensibilitate, realizează cu ușurință comicul izvorât din orgoliul și vanitatea nobilului scăpătat. Bine integrat în rol Valer Munteanu prin jocul său întrușipează pe contele D'Albafiorita într-o manieră simplă, ponderată, ferindu-se de pericolul șarjării. Cuplul celor două actrițe Ortensia (Sanda Popa) și Dejamina (Luise Pelger) alături de cei doi servitori interpretați de Eugen Albu și Ieronim Crișan, precum muzica semnată de Iuliu Mihnea și momentele coregrafice de Matilde Kuhn, fac spectacolul capabil să satisfacă cerințele celui mai exigent spectator” erau aprecierile presei despre actorii medieșeni⁶. Sau o altă apreciere asupra unei premiere din stagiunea 1985-86, *„Între etaje”* de D. Solomon, în rolul scriitorului Daniel, Dan Vasiliu, oferă o prestație artistică de calitate, convingătoare ducând de altfel greul acestui spectacol – Gheorghe Voju, Teodorescu expresiv, cu un bogat bagaj de cunoștințe actricești conturează un personaj complex, pe care îl joacă cu o binevenită undă de ironie. Pitoreasca și acida prezență scenică a Doinei Fodor doamna Trifoi ca de altfel și a lui Vasile Tănase, Luminiței Rothenari, Ioan Suci, Pompiliu David, Doina Stoian și Elisabeta Weiss”. Un spectacol bine realizat și jucat, o reușită ce își așteaptă confirmarea cu marele public”, scria Tribuna Sibiului din 24 mai 1985.

Manifestările prilejuite de aniversarea a 25 de ani de activitate a Teatrului popular Mediaș au avut loc în perioada 10-15 mai 1989. În aceste 6 zile la Mediaș au fost invitate trupele de teatru din Târnăveni, Cîsnădie, Buzău, Lugoj, Alba Iulia și Sighișoara. Au fost prezentate în fiecare seară spectacole pentru copii și adulți iar sâmbătă 13 mai a

⁴ Interviu Ilie Nemeș la Radio Ring.

⁵ Teatrul Popular Mediaș, Program de activitate 1964 -1974.

⁶ Interviu Ilie Nemeș la Radio Ring.

avut loc un spectacol special retrospectiv. Spectacolul a cuprins fragmente din piesele: *Căsnicia nu-i o joacă* de I.D. Șerban, *Slăvit să fie getul pe nume Burebista* teatru colaj, *Prințesa Turandot* de Carlo Gozzi, *Cenușăreasa* de Virgil Stoenescu, *Dragostea și revoluția* de Virgil Stoenescu, *Doamna Ministru* de B. Nușici, și *Steaua fără nume* de M. Sebastian⁷.

Cu acest prilej au fost acordate diplome actorilor medieșeni pentru activitatea depusă în cadrul Teatrului de amatori Mediaș, diploma de onoare a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pentru merite deosebite obținute în mișcarea artistică de amatori și a insignei de *Evidențiat în munca culturală de masă* interpretilor Silvia Ponciu, Nicolae Lețea, Dan Vasiliu, Gheorghe Voju, Victoria Tănăsioiu, Erich Binder, Ioan Suciu, Cornel Muscă și Ilie Nemeș.

În cei 25 de ani de activitate ai Teatrului popular Mediaș, se estimează un număr de 2.200 de spectacole ce s-au bucurat de prezența a peste 1.100.000 de spectatori. Din păcate, începând cu anul 1990, numărul spectacolelor a scăzut și în scurt timp Teatrul popular a intrat într-o pauză prelungită până în anul 2004 când a fost reanimat⁸ de Marinela Bârză.

Sub îndrumarea doamnei Bârză s-au strâns mai mulți tineri, care au dorit să urce pe scena medieșeană și să îi bucure pe iubitorii de teatru cu prestația lor. După foarte multe ore de repetiții, actorii amatori au pregătit pentru cei mici basme, piese cu tentă medievală și comedii sau piese din repertoriul teatrului clasic pentru adulți. Pe parcursul celor 10 ani de existență în noua formulă au fost prezentate basmele: *Săgeata nazdrăvană*, *Sarea în bucate*, *Cenușăreasa*, *Prâslea cel voinic și merele de aur*, *Fata săracului cea isteasă*, *Povestea jucăriilor*, *Atelierul lui Moș Crăciun*, *Spridușii lui Moș Crăciun*, *Povestea poveștilor*, *Întâmplări cu numere și cântece*, *Visul Mariei*, *Paloșul fermecat*, *Aventurile lui Păcală*.

Piese cu tentă medievală: *Dragostea Laurei*, *Donatella*, *Don Giovanni* (autor Marinela Bârză). Din repertoriul teatrului clasic: *Doamna ministru de Nusicki*, *Femeia*, *Cadavrul*, *Garoafele lui Trandafir*, *Vilegiatura*, *Lista de bucate*, *Reminșcente din trecut*, *Fularul albastru*, *Amicii* (toate de T. Mușatescu), *O scrisoare pierdută*, *Crima pe palier de Băieșu*, *Sfârșit de partidă și Așteptându-l pe Godot* de Bekett, *Dineu cu proști*, *Bani din cer*.

Comedii și scenete umoristice: *Viața la români*, *Secretaru și cobzarul*, *Un primar activ*, *Nevasta*, *Unde se duc muștele iarna*, *Copacul care face ciori*, *Aspirina și piramidonul*, *Cine e Didina?*, *Hoțul*, *Un telefon discret*, *Ora de gimnastică*, *Cura de slăbire*⁸.

Tânăra generație de actori din Mediaș a fost premiată la diferite evenimente naționale sau internaționale:

- Premiul pentru regie, *Sfârșit de partidă* de Samuel Bekett, la Piatra Neamț și tot cu această piesa, locul I la Festivalul internațional Lugoj (2011),
- locul I cu piesa *Crimă pe palier*, la Festivalul de comedie de la Medgidia (2012)
- locul I Medgidia cu *Dineu cu proști*, locul II la Brașov (2013).

Bibliografie

Interviu la Radio Ring cu profesorul Ilie Nemeș, fostul director al Casei de Cultură.

Interviu la Radio Ring cu Marinela Bârză la Radio Ring.

Tribuna Sibiului, din 24 mai 1985.

⁷ Teatrul Popular Mediaș, Program de activitate 1964 -1989.

⁸ Interviu cu Marinela Bârză la Radio Ring.

BASMUL
FLOAREA
VRĂJITĂ

PRINTESA TURANDOT de CARLO GOZZI Regia artistică: SILVIA PONCIU

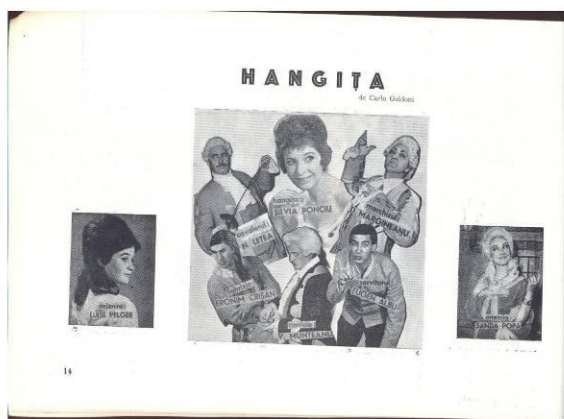

Der Nefte als Onkel (nepotul ca unchi)

VON FRIEDRICH SCHILLER

Regie:
GUSTAV PAAL
Bühnenbild und Kostüme:
ILSE HEHN
Sofleuse:
IERMGAED KRESTEL
Beleuchtung:
HELMUTH ELSASSER

FEMEI DE SEAMĂ ÎN ISTORIA ȘCOLII SUPERIOARE COMERCIALE „NICOLAE KRETZULESCU”

Adrian Ierulescu

Abstract. *Important women in the history of The Superior School of Commerce „Nicolae Kretzulescu”. There have been a lot of articles, studies and even monographies written about the masculine personalities of the Superior School along the time, but the women that activated on the scene of education and who also had an artistic, scientific or sports remarkable activity were barely mentioned. This study presents the first female teacher in the history of The Superior School of Commerce „Nicolae Kretzulescu”, the first mixt generation of students, some of the high school's important female figures, both teachers and graduates.*

Cuvinte cheie: *The Superior School of Commerce „Nicolae Kretzulescu”, educație, femei, profesori, personalități.*

Key words: *Școala superioară comercială Nicolae Kretzulescu, education, women, teachers, personalities.*

Am pornit în a realiza acest studiu mânat de două motive: În acest an, 2014, se împlinesc 150 de ani de la înființarea Școlii Superioare Comerciale Nicolae Kretzulescu din București și ca absolvent și profesor al acestei instituții am simțit nevoia să marchez acest moment. Al doilea motiv este acela că deși astăzi și elevii și corpul profesoral sunt preponderent feminine, acest lucru nu a fost așa de la începuturile Școlii din 1864.

Despre personalitățile masculine ale liceului s-au scris de-a lungul timpului articole, studii ba chiar monografii, însă despre femeile care au activat pe scena educației și care au avut și o activitate artistică, științifică, sportivă, remarcabilă nu s-a amintit aproape deloc.

Pentru a înțelege mai bine contextul în care reprezentantele de seamă ale școlii și-au desfășurat activitatea, voi trece în revistă succint principalele repere istorice ale instituției

Cei 150 de ani de existență ai școlii încep cu momentul în care Domnitorul Alexandru Ioan Cuza aprobă la 22 octombrie 1864 un credit de 15.698 lei necesar pentru întreținerea noii Școli Comerciale din București. La 31 octombrie 1864 erau numiți prin decret domnesc primii șapte profesori ai școlii. Totodată era desemnat, în persoana lui Lucien Toussaint, primul director. În iunie 1867, școala organiza primul examen de absolvire, șase absolvenți primind Diploma de capacitate în științele comerciale.

Între mai 1889 – septembrie 1890 s-a construit din inițiativa primarului Bucureștiului Em. Protopopescu – Pake, fost profesor și director al școlii, localul propriu al instituției. Acesta era dotat cu apă curentă, canalizare și gaz aerian pentru iluminat.

În anul 1881 Xenophon Theologu, comerciant grec din Marsilia, dona școlii un muzeu complet de eșantioane minerale și industriale ce se află și astăzi în muzeul școlii, iar în 1889 – Școala Comercială din București participa cu câteva exponate didactice la amenajarea pavilionului României din cadrul Expozițiilor universale organizate la Paris.

Din septembrie 1894, instituția devine Școală Comercială de gradul II (superioară) și implicit, cea mai înaltă treaptă de învățământ economic din România (până la înființarea Academiei de Studii Comerciale în aprilie 1913).

Între 1900 – 1910 – profesorii școlii participă la câteva congrese inițiate de “societatea internațională pentru dezvoltarea învățământului comercial” cu sediu la Berna – Elveția.

În anul 1912 școala a devenit prima instituție de învățământ românesc care avea o echipă proprie și completă de fotbal.

Din 1920 funcționează Comitetul Școlar care cuprindea profesori, părinții elevilor, absolvenți și membrii ai comunității oamenilor de afaceri. La 23 iulie 1928 Comitetul Școlar a cumpărat un teren la Timisul de Sus, unde intenționa să construiască o casă de vacanță pentru elevi. La 29 noiembrie 1932 comitetul școlar cumpără un imobil învecinat cu școala, unde în 1933 s-a amenajat un modern internat pentru elevi (acesta a funcționat până în 1976).

În anul 1922 școala a fost electrificată și au început lucrările de construcție ale pavilionului administrativ.

Grupa de cruce roșie a școlii, prima din sistemul de învățământ al epocii, este înființată în noiembrie 1926. Prima revistă a elevilor din Școala Superioară de Comerț este lansată în februarie 1930.

Prin Decretul regal nr. 2542 din 15 noiembrie 1935, Școala Superioară Comercială de Băieți nr. 1 primea numele “Nicolae Kretzulescu”. De la 1 septembrie 1936 școala devine liceu comercial cu 8 ani de studiu (cursuri gimnaziale și liceale), iar în iunie 1937 se organiza primul Bacalaureat comercial trecut de 12 absolvenți.

La 30 ianuarie 1943, mareșalul Ion Antonescu a ordonat exproprierea terenului învecinat cu școala pentru interesele și nevoile Liceului Comercial unde ulterior s-au construit noile corpuri de învățământ B și C. Între 1948 – 1951 s-a construit sala de sport a școlii.

Din noiembrie 1954 școala devine mixtă, prin comasarea a cinci școli de profil economic; din acest an în școală sunt admise și fete.

Între 1958 – 1974 a funcționat Grupul Școlar Comercial “N. Kretzulescu” care cuprindea: Școala Tehnică de Comerț, Școala Profesională Comercială, Școala Tehnică de Muncitori Calificați și Școala Postliceală. La 1 septembrie 1966, după o întrerupere de 18 ani, este reînființat Liceul Economic (în cadrul grupului școlar).

Lucrările de construcție a două corpuri de școală începute în 1976, au fost finalizate în perioada 1982 – 1983; acestea adăpostesc săli de clasă, laboratoare, ateliere, cabinete medicale și de asistență psiho-pedagogică, biblioteca și arhiva școlii. Între noiembrie 1994 – septembrie 1999 are loc o amplă acțiune de consolidare și renovare a vechiului edificiu, declarat monument istoric.

Între 1992 – 1996 – voluntari din cadrul programului “Peace Corp” predau la Liceul economic cursuri de cultură, civilizație și limbă engleză

La 30 aprilie 1996, prin ordinul ministrului învățământului, Liceul Economic și-a reluat vechea denumire de Școala Superioară Comercială “Nicolae Kretzulescu”. În 2008 liceul devine membru al Asociației Colegiilor Centenare fiindu-i astfel recunoscută importanța pe scena educației din România.

Primii 60 de ani de existență ai Instituției sunt marcați exclusiv de prezența și acțiunea masculină. Personalități precum Al. I. Cuza, Dr. N. Kretzulescu, Regel Carol I, Primarul Em. Protopopescu-Pake, Directorul Băncii Naționale Th Ștefănescu, industriașul Dumitru Mociorniță, au contribuit la înființarea sau dezvoltarea Școlii.

Abia în anul 1921 întâlnim prima femeie profesor în persoana lui Blanche Niculescu. Profesoară de Limba engleză și Corespondență comercială, Absolventă a Școlii Normale din Birmingham și a Young Ladies College din Manchester este numită pe post prin ordinul de ministru 16591/ 22.03.1921. Pe lângă activitatea didactică desfășurată, Blanche Niculescu a coordonat și grupa de Cruce Rosie a Liceului între anii 1927-1934. Pentru activitatea didactică a fost premiată cu ordinul „Raspalata muncii” pentru 25 de ani de învățământ, iar pentru activitatea de sanitar pe front în timpul războiului 1916-1919 cu decorațiile „Serviciul sanitar” Regina Elisabeta și Crucea Regina Maria clasa a II-a⁹.

În cei 150 de ani de existență ai Școlii la conducerea acesteia au fost 31 de directori dintre care doar 7 femei. Prima profesoară director a liceului a fost Iuliana Balteș care a ocupat această funcție de la 23 septembrie 1966 și până la 30 iunie 1972. Născută în 1914 a predat Științe economice și a absolvit Academia de Științe Comerciale din București¹⁰.

Funcția de director adjunct sau „subdirector” nu a fost una permanentă până în anul 1933 când s-a deschis internatul pentru elevi. Prima femeie director adjunct a fost Maria Iordan la Școala Tehnică Medie din cadrul Grupului Școlar, între septembrie 1955-octombrie 1958. Născută în 1909, profesoară de matematică și licențiată a Facultății de Științe la Universitatea din București. Prima director adjunct a Grupului Școlar Comercial „N. Kretzulescu” a fost Zoe Adamuț între anii 1966-1967 și apoi a Liceului Economic Nr. 2 între septembrie 1971-mai 1974. Născută în 1921, licențiată a Academiei de Științe Comerciale din București a predat Științe economice¹¹.

Dacă timp de aproape 60 de ani de la înființare Școala Comercială nu a avut în corpul profesoral nicio femeie, timp de 90 de ani nu a avut nicio elevă înscrisă la cursuri. Între 1864-1954 Școala Comercială din București nu a pregătit decât băieți. Legea instrucțiunii din 1864 prevedea că „nu vor fi primiți în aceste școli (comerciale) decât tineri în vârstă de 12-18 ani” (art. 215), prevedere ce a fost perpetuată în legile ulterioare (L.1899, L.1936)¹².

Cu toate că formarea de instituții de învățământ mixte a fost permis de lege din 1948 abia în anul 1954 fetele au avut acces în Școala Comercială din București prin unificarea Școlilor medii tehnice de băieți și de fete. După anul 1968 existența liceelor economice mixte a devenit obligatorie prin lege. Cu timpul ponderea elevelor a devenit din ce în ce mai consistentă ajungând ca din anii '70 să fie majoritară. Dacă în 1954 erau înmatriculați în Școală 752 de elevi din care 182 fete, în anul școlar 2013-2014 din 990 de elevi 630 sunt fete.

Aceeași tendință s-a manifestat și în ceea ce privește corpul profesoral. Dacă în anul 1921 există doar o singură profesoară între 22 de profesori, după anul 1948 ponderea femeilor profesor crește ajungând să fie majoritară. În anul școlar 2013-2014 din 60 de cadre didactice, 53 sunt femei (vezi foto). În prezent atât funcția de director cât și cea de director adjunct sunt ocupate de femei.

În ceea ce privește corpul profesoral feminin, calea deschisă de Blanche Niculescu în 1921 a fost urmată cu succes de multe profesoare, unele dintre ele personalități marcante ale vieții culturale, sociale, artistice sau sportive la nivel național.

Elisabeta Goian (Isanos) poetă și prozatoare, a fost profesoară de limba franceză la Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu în perioadele 1968-1969; 1971-1981; 1982-1996. Născută în 1941 la București este fiica Scriitorilor Magda Isanos și Eusebiu Camilar. A absolvit Facultatea de Limba și Literatură Franceză din cadrul Universității din București în anul 1965. A debutat cu poezie în revista „Iașul Literar” în anul 1964, primul volum de versuri fiind „Orașe nostalgice” apărut patru ani mai târziu în 1969. Au urmat alte volume „Versuri” 1980, „Gradina de

⁹ *Monografia* 1935, p. 60, 215.

¹⁰ Țigău 1999, p. 249.

¹¹ Țigău 1999, p. 251.

¹² Apud Țigău 1999, p. 60.

iarnă” 1987, „Necuprinsele” 1999, „Pașaport pentru orașul de sus” 1999 precum și traduceri în limba franceză din poezia lui Eminescu și a Magdei Isanos.

Despre Elisabeta Isanos poeta, Zoe Dumitrescu Bușulenga spunea la volumul de debut: „cultivă o poezie de pământ și foc”. De-a lungul activității literare a colaborat la revistele „Ateneu”, „Orizont”, „Tribuna”, „Convorbiri literare”, „Sinteze”, „Bucovina literară”.¹³

Eva Ferencz jucătoare internațională de baschet, a fost profesoară de educație fizică la Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu în perioada 1970-1979. Născută în 1924 la Târgu Mureș, absolventă a Institutului de Educație Fizică și Sport în 1953 specializarea baschet, a evoluat la clubul IEFS în timpul studenției. A activat la Clubul Rapid cu care obținut 5 titluri naționale. A făcut parte din lotul României de baschet cu care a participat la 4 Campionate europene. Cea mai bună clasare locul IV la CE din 1962 (Mulhouse – Franța) și locul IV la CE din 1964 (Budapesta – Ungaria). A înregistrat 173 de selecții la echipa națională, fiind una dintre jucătoarele cu activitatea cea mai îndelungată din baschetul românesc. S-a retras din activitatea competițională la 46 de ani, deținând recordul de longevitate în baschetul de performanță ca jucătoare la Rapid.¹⁴ În anul 1969 a primit distincția de „Maestru emerit al sportului”, iar în 2006, Președinția României i-a conferit pentru întreaga activitate din baschetul de performanță „Meritul Sportiv clasa a III-a”. A încetat din viață în iunie 2013 fiind înmormântată la Alba Iulia¹⁵

Mirela Nicoleta Dinescu profesoară, economistă, contabilă, director al Școlii Superioare Comerciale Nicolae Kretzulescu. Născută în București în 1959, a absolvit Facultatea de Finante-Contabilitate a Academiei de Studii Economice în 1984. A fost elevă acestui liceu (1974–1978), devenind succesiv profesor de contabilitate (1984), director adjunct (1986–1987, 1988–1990, 1996–2005) și director (din anul 2005).

Din anul 1997 este expert contabil CECCAR, iar în anul 2006 a absolvit cursurile postuniversitare masterale de Management educațional la Universitatea din București. Tot în 2006, a devenit mentor pentru practica pedagogică, formator la INVENT, manager de proiect la CODECS. A urmat cursuri de formare de formatori la Dublin în 1999 și de Specialist în elaborarea de curriculum la „Jewl&ESK College Edimburgh” în anul 2000. A coordonat proiectul „COMINTER-Leonardo da Vinci” în perioada 2006-2007. Formator pentru monitori interni și externi de evaluare a competențelor profesionale, expert ARACIP, evaluator programe de formare a adulților (ANC, CNFPA) și evaluator de proiecte europene. Expert și coordonator în cadrul unor proiecte POSDRU. A coordonat numeroase proiecte educaționale ale Școlii Superioare Comerciale Nicolae Kretzulescu în parteneriat cu instituții similare din Franța, Italia, Scoția, Slovenia, Belgia, Turcia.

Autor și Coautor de manuale școlare și auxiliare curriculare, a participat la sesiuni de comunicări științifice naționale și internaționale, membru în comisii naționale de lucru pentru elaborare de programe școlare, coautor de standarde ocupaționale, revizuire de curriculum național, elaborare de lecții de tip e-learning. Metodist ISMB din 1998, membru fondator al Comisiei Naționale pentru Științe Economice în 2001, al Asociației ACEEA 2005.

Pentru activitatea didactică a fost distinsă de către Ministerul Educației și Cercetării cu Diploma „Gheorghe Lazăr” clasa a II-a în 2006.¹⁶ Inspectoratul Școlar al Municipiului București îi conferă titlul de „Manger european” în anul 2009 iar Parlamentul României Diploma de merit pentru coordonare Școală europeană 2013.

Maria Monica Gorovei artist plastic, pictoriță și scriitoare, profesoară de istorie la Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu în perioada 1987-1991. Absolventă a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie – Filozofie în 1972. Participă ca artist plastic la foarte multe expoziții și manifestări culturale organizate în întreaga țară, impunându-se ca un reprezentant de seamă al generației sale. Participă la numeroase tabere de creație organizate în anii '70-'80 și organizează expoziții proprii de pictură. Din 1993 este membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. A fost autoare de scenografii la spectacole de teatru în perioada 1983-1989 și chiar scrie o piesă „Amintirile unei balerine” pe care o prezintă împreună cu Natalia Vronski Gașler.

În perioada 1991-2001 a fost profesoară la Liceul de artă „N. Tonitza” susținând cursuri de estetică, istoria culturii universale și cursuri speciale de heraldică și genealogie. Ultimile două fiind concepute chiar de profesoară și aprobate de Minister ca disciplină pentru liceele de artă (Istoria culturii universale) sau ca disciplină opțională (Heraldica). Pentru activitatea didactică depusă primește din partea Ministerului Educației Naționale în anul 1999 Diploma de excelență.¹⁷

Gabriela Streinu-Cercel profesor de matematica din 1989 în Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu. Născută în 1957 la Craiova, a absolvit Facultatea de Matematică a Universității din București în 1979. Profesor metodist în cadrul Inspectoratului Școlar al Municipiului București din 1991, Consilier superior în Ministerul Educației Naționale responsabilă cu coordonarea curriculumului național la disciplina matematică din 2007. Membră a Societății de Științe

¹³ *Dicționarul General*, III, p. 675.

¹⁴ *Enciclopedia educației fizice*, I, p. 213.

¹⁵ <http://www.gsp.ro/sporturi/baschet/s-a-stins-din-viata-fosta-mare-baschetbalista-eva-ferencz>

¹⁶ *Enciclopedia personalităților*, 2007, p. 361.

¹⁷ <https://sites.google.com/site/monicamariagorovei/home/activitatea-mea>

Matematice din România, Consilier la Institutul pentru Științele Educației, coordonator științific al Grupului de lucru pentru elaborarea de programe școlare pentru învățământul gimnazial, liceal și SAM în perioada 2006-2007.

Participantă la stagii de pregătire la Lothians College Edimburgh în 1996, autoare de manuale de matematică, referent de specialitate pentru lucrări de evaluare științifică, autoare de culegeri de probleme de matematică. A participat la numeroase seminarii naționale și internaționale în calitate de moderator sau formator.

Din 1992 este vicepreședintă a ONG-ului Ajutor pentru Sănătatea Copiilor în cadrul căruia a organizat activități de educație pentru sănătate în școli. Membră a Forumului Ecumenic al Femeilor Creștine din România a organizat diferite manifestări internaționale având ca obiect rolul educației în prevenirea HIV/SIDA, implicarea și rolul Bisericii în educație, prevenirea traficului de persoane în perioada 2001-2004.

A participat la congrese internaționale de matematică la Berlin 2008, Barcelona 2007, Mumbai 2007, Cipru 2006, din 2008 este membră a Asociației „Kangourou sans Frontieres”.

În anul 2006 a fost distinsă de către Ministerul Educației și Cercetării cu Diploma „Gheorghe Lazăr” clasa I și în 2009 cu Diploma de excelență pentru activitatea didactică.

Silvia Delia Olaru economistă, decanul Facultății de Marketing din cadrul Universității „Spiru Haret”, a predat marketing și organizarea întreprinderii în Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu în perioada 1990-1997. Născută la București în 1954, urmează cursurile Facultății de Comerț secția de Relații Economice Internaționale ale Academiei de Studii Economice între 1973-1977. Obține titlul de Doctor în economie la Facultatea de Economia Industrii în anul 1981 cu Lucrarea „Contribuții privind optimizarea și planificarea activității de marketing în unitățile industriale – Uzina Dacia Pitești”. Din 1990 cadru asociat al ASE la Facultatea de Management, apoi Lector universitar, din 2000 conferențiar universitar la Academia de Studii Economice, din 2007 Profesor universitar, Decanul Facultății de Marketing și Afaceri Economice Internaționale din cadrul Universității „Spiru Haret”.

Coordonator de proiecte PHARE, a participat în calitate de expert la înființarea Autorității Naționale pentru elaborarea standardelor ocupaționale 2005, coordonator metodologic al Consiliului Național de Formare Profesională a Auditorilor 2006-2007. A participat ca expert în comisii naționale de modernizare și dezvoltare a zonelor economice și turistice Piatra Neamț, Târgoviște, Giurgiu.¹⁸

Autoare de manuale pentru liceu, studii de marketing și management, educație antreprenorială, monografii, a publicat un număr de 17 volume și aproximativ 50 de articole de specialitate din care patru articole ÎSI cu cea mai înaltă cota academică. A participat la numeroase conferințe naționale și internaționale de profil și a fost membră în comitele de organizare a manifestărilor naționale și internaționale.¹⁹

Ar mai fi de menționat activitatea deosebită a profesoarei Gerda Barbilian care a predat limba germană în perioada 1926-1954 și care căsătorită în 1925 cu matematicianul Dan Barbilian/ poetul Ion Barbu; a fost traducătoare și s-a ocupat cu editarea operei inedite a soțului ei²⁰. Editează trei cărți mai importante: *Ion Barbu. Amintiri*, București, 1975; *Dan Barbilian – Ion Barbu. Pagini inedite*, București, 1981; *Ion Barbu în corespondență*, București, 1982.

A profesoarei Mariana Badea care a predat limba și literatura română în perioada 1990-2006 și care este autoarea a peste 20 de volume de texte comentate și culegeri pentru elevi, exerciții pentru Bacalaureat și examene naționale. Care în perioada 1994-1996 a coordonat manifestări culturale în liceu sub formă de serate literare unde au fost invitați oameni de seamă precum Nicolae Manolescu, Grigore Vieru, Ileana Vulpescu.

De menționat Elena Lucia Bălan profesoară de discipline socio-umane începând cu anul 1992 și până în prezent, autoare de manuale și teste de logică și argumentare, economie, educație civică, inspector de specialitate la Inspectoratul Școlar al Municipiului București 2007-2008, profesor metodist, membru în comisii naționale de elaborare de programe.

Nu pot încheia fără a menționa și câteva absolvente de seamă ale Școlii Superioare Comerciale Nicolae Kretzulescu: Alexandra Horobet (promoția 1991) ce are o frumoasă carieră universitară la ASE din 1997, în prezent conferențiar universitar; Mariana Iatagan (promoția 1992) profesoară de economie în liceu între anii 1998-2006 actualmente lector universitar la Universitatea „Spiru Haret”; Cristina Cătălina Chiriță (promoția 2004) profesoară de științe economice în liceu în perioada 2007-2010, în prezent funcționar la Parlamentul European și JOJO (Ionescu Cătălina) promoția 1999, cunoscută artistă de comedie alături de trupa Divertis.

În mod cert au existat și vor exista și alte femei de valoare care și-au intersectat destinul cu Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu însă probabil vor face obiectul altor cercetări, studiul de față se oprește aici. Înainte de final aș dori să citez un coleg și bun prieten: „Întotdeauna, școala (Liceul Kretzulescu. na) a avut în față două alternative: ori se adaptează cerințelor societății pentru a-și valorifica acumulările și a-și îmbogăți identitatea ori intră într-un

¹⁸ <http://www.whoiswho-verlag.ro>

¹⁹ *Opinia Națională* 31 mai 2010, p. 1-2.

²⁰ *Dicționarul General*, I, p. 371, 373.

anonimat confortabil, lipsit de ambiții și realizări.”²¹ Se pare că dictonul liceului „Labor improbus omnia vincit” a mobilizat de-a lungul timpului elevi și profesori indiferent de gen și cu siguranță va mobiliza și în viitor noile generații.

Bibliografie

Album 2014 – Abum documentar București, 2014.

Dicționarul General, I, III – Dicționarul General al Literaturii Române, Vol. I, III București, 2004, 2005.

Enciclopedia educației fizice, I – Enciclopedia educației fizice și sportului din România, Vol I, București, 2002.

Enciclopedia personalităților 2007 – Enciclopedia personalităților din România, Hübners Who is Who, Zug, Elveția, 2007.

Monografia 1935 – Monografia Școalei Comerciale Superioare Nr. 1 de băieți – 70 de ani de la înființare, București, 1935.

Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu la 140 de ani de existență, București, 2004.

Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu din București 1864-2014, Abum documentar București, 2014.

Țigău 1999 – D.L. Țigău, Școala Superioară Comercială Nicolae Kretzulescu (1864-1999) Pagini de monografie, București, 1999.

Opinia Națională 31 mai 2010 – Opinia Națională 31 mai 2010. Săptămânal al Fundației România de Main.

<http://www.whoiswho-verlag.ro>

<http://www.gsp.ro/sporturi/baschet/s-a-stins-din-viata-fosta-mare-baschetbalista-eva-ferencz>

<http://www.cotidianul.ro/eleganta-acuarelei-si-memoria-pictorului>

<https://sites.google.com/site/monicamariagorovei/home/activitatea-mea>

Fig 1. Corpul profesoral al Școlii în anul 1924

Fig 2. Corpul profesoral al Școlii în anul 1958

Fig 3. Corpul profesoral al Școlii în anul 2004

²¹ *Abum 2014*, p. 5.

SOCIETATEA NEOFEUDALĂ ȘI SISTEMUL EDUCAȚIONAL ÎN ROMÂNIA DE ASTĂZI

Valentin Băluțoiu

Abstract. *The Nowadays Neofeudal Society and the Educational System in Romania. The paper presents the way the neofeudal society has influenced the educational system in Romania.*

Cuvinte cheie: societate neofeudală, criză, educație, siguranță națională, subdezvoltare.

Key words: neofeudal society, crisis, education, national security, underdevelopment.

Motto: „Trăim niște vremuri că nici cocoșul nu mai cântă cum cânta odinioară”. [Zicală populară]

O afirmație axiomatică: Criza învățământului românesc face parte din criza generală a societății românești. Această societate este organizată după modelul Vechiului Regim.

Societatea românească este o societate neofeudală. La începutul secolului al XXI-lea, societatea românească este alcătuită după sistemul Vechiului Regim; există, la fel ca în Evul Mediu, trei categorii importante de populație: clerul, „nobilimea” și „starea a III-a” (majoritatea populației).

- Astfel, Biserica și clerul beneficiază de mari privilegii. De exemplu, un important demnitar al guvernului României afirma că „el nu este de acord cu impozitarea activității Bisericii sau cu eliminarea scutiilor de care beneficiază aceasta.”¹ De asemenea, de la bugetul de stat sunt alocate sume importante pentru salariile preoților și construirea de biserici². La fel, în Legea Educației Naționale, „la articolul 18 (1) se stipulează că: „Planurile cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun.”³ De ce nu se spune despre altă disciplină (de exemplu, istoria sau matematica sau limba română etc) că este inclusă în trunchiul comun? Are religia un statut privilegiat în statul român? De asemenea, religia este singura disciplină despre care legea stipulează că „va fi predată numai de personalul didactic calificat”, conform articolului 18 (3).⁴ Să înțelegem că disciplinele celelalte pot fi predate și de către personal necalificat?”⁵ De asemenea, s-a aflat de faptul că „Ministerul Educației Naționale, Patriarhia Română și Secretariatul de Stat pentru Culte au semnat... un protocol de colaborare care prevede un control mai mare al reprezentanților Bisericii Ortodoxe asupra profesorilor de religie, a căror concediere o vor putea decide de acum înainte, dar și a noilor manuale de religie, care vor necesita avizul lor.”⁶

Este lesne de înțeles de ce clerul beneficiază de astfel de drepturi: când oamenii sunt desperați din cauza necazurilor de tot felul, rezultat al nedreptăților și inegalităților din societatea românească, este convenabil pentru stăpânire ca ei să se ducă la moaștele Sfintei Parascheva și nu să protesteze în vederea câștigării drepturilor lor.

- „Nobilimea” este alcătuită din puternicii zilei, de exemplu cei pe care presa i-a denumit „baroni locali”. Nu este vorba doar de aceștia, ci și de puternicii de la centru și de cercurile de afaceri legate de cei ce exercită puterea politică în stat. Dacă „nobili” medievali își găseau legitimitatea în ideologia epocii⁷, cei noi se bazează pe mecanismul democratic al votului. Problema este că, în contextul lipsei de spirit civic și de pregătire a mării mase a populației⁸, „nobili”, odată votați, se consideră nu slujitorii celor care i-au ales, ci se consideră stăpânii statului, pe care îl tratează ca pe moșia personală. Evoluțiile din ultimii ani au început să schimbe raportul dintre „baronii locali” și „nobili” de la centru; primii au devenit atât de puternici, încât impun „descentralizarea” și „regionalizarea” pentru ca autoritatea lor, care se exercită „de facto”, să se exercite și „de jure”. În fapt, aceasta reprezintă o amenințare serioasă la însăși existența statului național unitar român.

¹ <http://www.cotidianul.ro/dragnea-generos-eu-nu-sunt-de-acord-cu-impozitarea-activitatii-bisericii-226599/>

² Mulți oameni se întreabă câte școli și câte spitale noi s-au construit după 1989.

³ Legea Educației Naționale.

⁴ Legea Educației Naționale.

⁵ Băluțoiu 2012, p. 273.

⁶ Crăciun 2014.

Între timp, protocolul a fost publicat la adresa: <http://www.edu.ro/index.php/articles/21404>

⁷ Într-un document medieval, împărțirea societății în cele trei ordine este justificată în modul următor: „Casa lui Dumnezeu, pe care oamenii o cred una, este deci împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, alții, în sfârșit, muncesc. Aceste trei părți care coexistă nu suferă să fie despărțite: slujbele aduse de una sunt condiția împlinirii celorlalte două; fiecare la rândul ei se însărcinează să aducă ușurare întregului. Astfel, această întreită îmbinare nu este mai puțin unită și astfel a putut legea să triumfe și lumea să se bucure de pace.” (Episcopul Adalbert din Laon, secolul XI).

⁸ Cetățenii nu se luptă pentru cauze precum: protejarea mediului, respectarea drepturilor salariaților, combaterea corupției, eliminarea politizării în educație și în celelalte domenii, retragerea forțelor române din Irak și Afganistan etc, ci pentru a împiedica promovarea CS Universitatea Craiova în Liga 1 (<http://www.gsp.ro/fotbal/liga-b/galerie-foto-proteste-oltenesti-la-portile-frf-respectati-regulamentul-banii-nu-inseamna-totul-428969.html>)!

- Restul populației („starea a III-a”) este alcătuită din salariați și alți cetățeni cu venituri modeste, cu probleme de tot felul, batjocoriți și desconsiderați de către „nobilime”.⁹ În rândurile „stării a III-a” întâlnim și categoria socio-profesională a profesorilor, oameni al căror statut a cunoscut o degradare continuă în ultimii ani.

În următoarele rânduri o să încercăm să răspundem la întrebarea fundamentală: *Care este influența asupra educației exercitată de societatea neofeudală din România?*

1. În sistemul neofeudal, în educație se manifestă o politizare excesivă - În consecință, în sistemul neofeudal nu CV-ul duce la ocuparea unei funcții, ci funcția duce la CV!

„Nobilii” nu pot să conducă domeniul educației fără „slujitori”; de aceea, în rândul dascălilor se manifestă o stratificare, care este consecința sistemului neofeudal ce caracterizează România. Există un număr de cadre didactice care sunt membri ai unor partide politice; din rândul lor se recrutează responsabili care îndeplinesc diverse funcții în cadrul sistemului educațional: inspectorii și directorii în primul rând. Aceste responsabilități sunt stabilite ca răsplată pentru serviciile aduse partidului¹⁰ și mai ales „nobililor” care controlează partidul. Nu există niciun criteriu de promovare a oamenilor în sistemul educațional, cu excepția unuia singur: fidelitatea față de „senior”. De aceea, se constată faptul că în educație, de foarte multe ori, sunt numiți în funcții oameni fără prestigiu profesional și fără calități umane.

Nobilii” din educație beneficiază de avantaje:

- Au acces la informații care le permit să participe la unele programe aducătoare de...puncte și, de multe ori, de venituri suplimentare (de exemplu programele POSDRU).

- Un profesor de rând din sistem trebuie să-i declare pe „nobili” coorganizatori, coparticipanți etc la orice activitate pe care o inițiază și care ar vrea să-i fie recunoscută (cu diplome, atestate, adeverințe ș.a.) pentru a beneficia la rândul său de aceleași puncte (utile pentru ierarhizările în sistem).

- „Nobilii” au parte de omagii; de exemplu, dacă într-o școală au loc diverse manifestări li se acordă diplome ca recunoaștere a meritelor pe care le au în calitate de manageri, cercetători științifici, profesori de excepție etc.¹¹ Aceste diplome pot fi utile pentru CV.

- „Nobilii” beneficiază de putere: ei decid titularizări, supliniri etc.

Din nefericire, situația din educație nu este singulară în peisajul societății românești de tip neofeudal. Se vede acest lucru din ineficiența instituțiilor statului român în fața unor crize¹² (de exemplu incapacitatea de a localiza în timp util victimele unui accident aviatic întâmplat în Munții Apuseni), ceea ce demonstrează incompetența celor promovați în funcții importante doar pe considerente politice. În legătură cu această tristă realitate, într-un material publicat într-o gazetă on-line se spune: „Sute și mii de asemenea promovări bazate nu pe merite, ci pe relații, sunt la ordinea zilei, de la vâldică până la opincă, așa cum se spunea altădată. Ele nu sunt excepții, dimpotrivă, sunt chiar regula, lucru pe care îl știu și copiii de grădiniță.”¹³

1.1. Studiu de caz într-un domeniu care nu este educația. Sportul este un fenomen foarte vizibil, care furnizează un exemplu clasic în legătură cu afirmația că politizarea se manifestă într-un mod excesiv. Astfel, în urmă cu puțin timp, au avut loc alegeri pentru Comitetul Olimpic și Sportiv Român. Au fost trei candidați, între care doi campioni: Octavian Belu (cel mai titrat antrenor din istoria sportului¹⁴) și canotoarea Elisabeta Lipă. Câștigătorul (detașat!) al alegerilor a fost cel de-al treilea participant, și anume un personaj puternic integrat în politică. Oamenii din sport sunt nemulțumiți de rezultatul alegerilor. Astfel, *„una dintre nemulțumirile Camelinei Potec este legată de faptul că ea ar fi dorit să-i trimită la alegeri, cu mandat din parte FR de Natație și Pentatlon Modern, pe secretarul general Viorel Bitang, însă în urma unor presiuni venite „de sus” a fost obligată să o trimită la Adunarea generală pe contabilă..., care este auditor COSR. Prin astfel de metode au fost schimbați mai mulți reprezentanți ai federațiilor, aceștia fiind înlocuiți cu persoane „agreate”.*¹⁵ Așadar, nu sunt apreciați cei care au câștigat medalii pentru sportul românesc, făcând fericite milioane de oameni, ci aceia care au legături cu lumea politică și cu puterea. Iar sistemul nu se dă în lături de la nicio metodă (mergând până la discreditarea performanțelor unor personalități de excepție¹⁶) pentru a-și impune oamenii.

⁹ <http://www.cotidianul.ro/gorilele-elenei-udrea-au-brutalizat-o-femeie-in-comuna-nana-237275/>

¹⁰ Un astfel de serviciu este lipirea de afișe în campaniile electorale. Am stat de vorbă cu astfel de « lipitori de afișe » și nimeni nu a negat faptul că prin activitatea pe care o depun vizează obținerea unor posturi, titularizări în sistem etc.

¹¹ Într-o școală celebră s-a acordat pentru prima oară o diplomă de excelență pentru « rezultate obținute în cercetarea științifică ». Între primii beneficiari au fost doi inspectori școlari generali. În acea școală cunosc cel puțin două cazuri de profesori cu mari merite în cercetarea științifică pe care conducerea școlii i-a ignorat.

¹² Mi-e groază de reacția autorităților în cazul unei catastrofe naturale precum un cutremur ca acela din 1977.

¹³ Ulmeanu 2014

¹⁴ Ziaristul Cătălin Tolontan a sintetizat foarte inspirat situația de la alegerile pentru șefia COSR : «Belu a strâns mai multe medalii decât voturi !», Tolontan 2014.

¹⁵ Potec acuză: „Au fost lucruri mai puțin corecte și curate în campania pentru COSR”, <http://www.prosport.ro/alte-sporturi/alte-sporturi/potec-acuza-au-fost-lucruri-mai-putin-corecte-si-curate-in-campania-pentru-cosr-12695744>

¹⁶ Marea campioană Elisabeta Lipă constata plină de amărăciune: „Am fost deranjată când s-au făcut afirmații că aceste medalii cucerite de noi sunt artificiale, sunt medalii din carton”, <http://www.prosport.ro/highlight/interviu-lipa-stiu-cine-a-aranjat-alegerile-a-fost-ca-o-lupta-intre-un-trabant->

Educația nu face excepție:

2. În sistemul neofeudal, un om nu este apreciat după ceea ce este și ceea ce face. Sunt apreciați aceia care sunt „oamenii noștri”; nu contează că „oamenii noștri” nu sunt și oamenii școlii.

„Și să nu fim sceptici? Atâta lucru, cele mai multe puteri sfărâmându-se în van, în lupte sterile, cele puține – descurajate, amețite de strigătul gunoierului ce înoată asupra apei.”¹⁷

3. În sistemul neofeudal titularizarea tinde să se facă după criterii politice. În mod normal, în sistemul educațional românesc, titularizările ar trebui să se facă în urma promovării unor concursuri de competență. Într-adevăr, există o procedură care prevede existența unui concurs național de competență. Numai că, începând cu anul 2013, concursul devine foarte puțin atractiv pentru cei care doresc să intre în sistem sau doresc, știindu-se bine pregătiți, să devină titulari la școli mai bine cotate.

În momentul în care, în mai 2012, s-a produs schimbarea de putere, prin instalarea guvernului USL, noua conducere a luat niște măsuri realiste, corecte, între care transformarea examenului de competență, care conform Legii Funeriu, urma să aibă loc la fiecare școală interesată în completarea catedrelor vacante, într-un concurs național. În cadrul acestuia, subiectele au fost realizate centralizat, iar lucrările, la fiecare disciplină, au fost, de asemenea, controlate în centre naționale. O măsură corectă în actualele condiții din România în care societatea este dominată de corupție.

Problema este că o astfel de procedură îi dezavantajează pe „nobilii” din sistem. Mulți dintre cei promovați la nivel teritorial erau titulari în școli din mediul rural sau slab cotate. Pentru a ajunge titulari la școlile bune, acești oameni trebuia să susțină concursuri de competență. Ori așa ceva nu se poate pentru niște persoane cu „merite” deosebite în activitatea educațională! Așadar, s-a luat măsura ca posturile vacante să fie distribuite prin procedura transferărilor liber consimțite între școli! Adică, școala X, considerată școală bună, cere transferul profesorului Z de la școala Y (din mediul rural); școala Y aprobă. Coincidența face ca profesorul Z să fi fost numit inspector cu câteva luni mai înainte.

Locurile care mai rămân se acordă celor restructurați. În final, pentru doritorii de titularizare prin concurs, posturile care mai rămân sunt lipsite de atractivitate.

3.1 Studiu de caz: titularizarea lui „J.R. Ewing”. Un exemplu de titularizare prin procedura descrisă mai sus arată că s-a ajuns la situații de-a dreptul șocante. Astfel, un profesor (pe care îl vom numi, să zicem, J.R. Ewing) susține în urmă cu mai mulți ani un examen de titularizare pe care îl termină cu o notă 3.70!¹⁸ Omul s-a reorientat și s-a făcut taximetrist. A fi taximetrist nu este rușinos, orice muncă este onorabilă dacă este făcută în mod onest și cu pricepere. Nu cunosc prestația de taximetrist a domnului profesor; problema este că a fi șofer pe taxi este o ocupație solicitantă, care nu cred că îi mai permitea lui J.R. Ewing să se pregătească pentru un nou concurs de competență. Totuși, profesorul respectiv s-a titularizat într-o școală privată (nu cunosc amănunte și nu comentez modul de desfășurare a acestei titularizări). După schimbarea de putere din mai 2012, J.R. Ewing, care avusese abilitatea să depună jurământul de credință unui senior puternic (contul de Facebook al acestui personaj este plin cu fotografii ce dovedesc activitatea sa în timpul campaniilor electorale), a fost promovat inspector școlar într-un anumit județ din România.

În același județ, la o școală de mare prestigiu (un colegiu național centenar) s-a ivit un post vacant în specialitatea profesorului-taximetrist devenit inspector. Acea școală prestigioasă, „impresionată” de rezultatele „excepționale” ale domnului profesor, a cerut școlii private să acorde transferul lui J.R. Ewing. Evident, J.R. Ewing a venit cu un dosar „beton” care includea lucrări științifice (vom discuta despre aceste lucrări „științifice” mai jos), diplome din care reieșeau rezultate de excepție obținute la concursurile școlare de elevii pe care îi îndrumase la școala privată, participarea la numeroase cursuri de perfecționare etc. Așadar, a fost o „onoare” pentru școala de prestigiu să-l primească pe J.R. Ewing în rândurile corpului său profesoral. Mai mult decât atât, la începutul anului școlar 2013-2014, J.R. Ewing a fost numit director adjunct la noua sa școală!

Copiii au observat repede că J.R. Ewing nu prea face orele (sub pretextul că este ocupat cu activitatea managerială), că nu prea știe să rezolve problemele, că are dificultăți în efectuarea unor calcule simple (de exemplu, J.R. consideră că $2 \cdot \sin(\pi/2) = \sin \pi$, sau că un termen divizat prin el însuși este egal cu... 0) etc. De asemenea, J.R. Ewing face eforturi ca orele disciplinei sale să fie cât mai „atractive” pentru elevi prin utilizarea metodei de predare prin dictare după diverse fișici etc.

Cum s-ar putea caracteriza sistemul care a condus la numirea personajului J.R. Ewing în funcții precum inspector sau director la o școală de prestigiu?

si-un-rolls-royce-cu-pretentia-ca-ambale-sa-ajunga-in-acelasi-timp-la-finis-12666368?utm_source=Prosport&utm_medium=Click%2BCitesteSi+200&utm_campaign=CitesteSi%2Bprosport

¹⁷ Eminescu 1989, p.34

¹⁸ <http://titularizare.edu.ro/2007/generated/files/j/index.html#DJ>, pag. 91

3.2. Studiu de caz: profesorul M.G. Cunosco persoane, profesori deosebit de bine pregătiți, care deși susțin an de an concursul de competență și iau note mari, nu se pot titulariza din cauza faptului că nu s-au putut adapta la societatea neofeudală românească.

Un caz real îl voi destăinui în rândurile următoare: spre deosebire de J.R. Ewing, profesorul M.G. nu are noroc. De câțiva timp, susține aproape în fiecare an, cu rezultate excelente, concurs de competență la o disciplină extrem de căutată, întrucât oferă posibilitatea pregătirii într-o meserie care asigură un statut social și material de invidiat. De exemplu, în anul 2012 a ocupat locul al II-lea cu nota 9 în concursul pentru ocuparea postului de titular la un colegiu național de prestigiu¹⁹. Întrucât altcineva a avut o notă mai mare, nu a avut posibilitatea să se titularizeze la acea școală. A devenit doar profesor suplinitor la liceul unde nu a izbutit să se titularizeze prin concurs. Deși activitatea la catedră i-ar fi dat posibilitatea să continue suplinirea și anul școlar următor, conducerea școlii a refuzat să-i aprobe prelungirea acesteia cu încă un an, fiind preferat un alt cadru didactic, care a fost titularizat pe o jumătate de normă la vestitul colegiu național²⁰ (deși nu se prezentase la concursul desfășurat cu un an înainte).

M.G. nu s-a pierdut cu firea: în 2013 a mai susținut un concurs la care a ocupat locul I pe județ la disciplina sa, cu nota 9.70²¹. Niciun post nu a fost însă scos la titularizare. M.G. a participat la concurs doar pentru a obține câte o jumătate de normă la două școli dintr-un oraș reședință de județ, în speranța că va rezolva după un an problema titularizării. Nici de astă dată șansa nu a fost de partea lui M.G.; la niciuna dintre școlile unde a supliniț nu a reușit să obțină titularizarea!

4. Sistemul neofeudal încurajează impostura. Învățământul românesc este minat de un fenomen devenit îngrijorător: impostura! Impostura se manifestă mai ales prin plagiat (unele aspecte prezentate mai sus reprezintă tot aspecte ale imposturii). Plagiatul este întâlnit deoarece există o concurență feroce în legătură cu anumite mize, de exemplu cei 300-400 de lei în plus la salariu (o sumă mică, dar consistentă pentru un profesor plătit, după decenii de activitate cu circa 1500-1600 lei), reprezentând gradația de merit. În goana de a face puncte, unii profesori nu mai țin cont de nimic. Astfel, s-a constatat creșterea uimitoare a numărului de cadre didactice care scriu cărți, articole, studii etc.

Recent, am răsfoit o revistă aparținând profesorilor de fizică²²; m-am înspăimântat de ce am văzut. Astfel, în primul articol erau figuri furate de autor de la un alt profesor; la materialul următor ca unică sursă bibliografică era dat site-ul www.Descopera.ro (!).

Dar, surpriză, am dat din nou de prietenul nostru J.R. Ewing, autorul unui articol cu titlul „Caracteristicile peliculei subțiri de $\text{Ag}_{0.1}(\text{Ge}_2\text{Sb}_2\text{Te}_5)_{0.9}$ Amorf și cristalizarea sa ultrarapidă”²³ (cuvântul Amorf cu majusculă este prezent în titlul din revistă). Ceea ce frapază pe cititor este modul în care sună frazele, de exemplu: „Am investigat viteza transformării fazei de la amorfă la cristalină în peliculele de $\text{Ge}_2\text{Sb}_2\text{Te}_5$ și $\text{Ag}_{0.1}(\text{Ge}_2\text{Sb}_2\text{Te}_5)_{0.9}$ utilizând un fascicul laser concentrate...” Un coleg crede că este vorba de o traducere utilizând Google Translate. Se pune întrebarea: cum se explică faptul că J.R. Ewing a avut posibilitatea să folosească un fascicul laser? Misterul este repede elucidat, deoarece la finalul articolului „distinsul” autor menționează: „Această cercetare a fost sprijinită de Samsung Electronics și de Ministerul de Comerț, Industrie și Energie Coreean sub contractul Proiectului Cercetării Naționale pentru Dezvoltarea PRAM.”²⁴ Așadar, marele fizician a fost susținut de o mare companie multinațională și de guvernul coreean (!).

În realitate, totul este un plagiat grosolan. La adresa <http://scitation.aip.org/content/aip/journal/jap/104/10/10.1063/1.3026720>²⁵ aparținând publicației *Journal of Applied Physics*, este prezent titlul *Characteristics of amorphous $\text{Ag}_{0.1}(\text{Ge}_2\text{Sb}_2\text{Te}_5)_{0.9}$ thin film and its ultrafast crystallization*, semnat de Ki-Ho Song, Sung-Won Kim, Jae-Hee Seo and Hyun-Yong Lee. Figurile din articolul semnat de cercetătorii coreeni sunt identice cu cele din studiul lui J.R. Ewing. Mai mult, se arată că „This research was supported by Samsung Electronics and the Korean Ministry of Commerce, Industry, and Energy under contract of the National Research Project for the PRAM Development.” Cât de ... incompetent (ca să utilizez o formulă delicată) poți să fii, încât să citezi o afirmație, care în condițiile date devine ridicolă și care demonstrează imediat plagiatul?

La fel, soția lui J.R. Ewing (să-i zicem, bineînțeles, „Sue Ellen”), în articolul semnat de domnia sa („TRANZIȚIA FAZELOR ÎN MATERIALELE FAZEI DE TRANZIȚIE GE-TE STUDIAȚE PRIN DIFRAȚIA RAZEI X REZOLVATĂ ÎN TIMP”²⁶ – de menționat că titlul este scris cu majuscule, dar dacă este vorba de elementele germaniu, având simbolul

¹⁹ <http://titularizare.edu.ro/2012/generated/files/j/index.html#DJ>, pag. 16

²⁰ Măsura de titularizare pe o jumătate de normă poate provoca probleme în caz de limitare a numărului de ore în școala respectivă, lucru posibil din cauza scăderii numărului de elevi și/sau a micșorării numărului de clase aprobate la liceu. Conducerea colegiului național respectiv trebuia însă să îndeplinească o comandă din partea „seniorilor”.

²¹ <http://titularizare.edu.ro/2013/generated/files/j/index.html#DJ>, pag. 22

²² „Interferențe”, Revista metodică-științifică a fizicienilor, vol 11, Craiova, 2013.

²³ Idem, p. 68.

²⁴ Idem, p. 74.

²⁵ Ki-Ho Song și colab. 2008

²⁶ Este vorba de revista citată mai sus, «Interferențe», p. 76.

chimic Ge, și telur, cu simbolul chimic Te, titlul nu este corect din punct de vedere științific), menționează că „Autorii [e vorba de un singur autor, dacă este să ne luăm după titlul din revistă, și acel autor este Sue Ellen] doresc să mulțumească lui Andrew Kellock pentru realizarea măsurătorilor RBS. Această cercetare a fost dusă la bun sfârșit în parte de National Synchrotron Light Source, Brookhaven Laboratory, care este sprijinit de Departamentul de Energie al U.S. sub contractul nr. DE-AC0298CH10886.”²⁷(!) La adresa <http://scitation.aip.org/content/aip/journal/apl/95/14/10.1063/1.3236786>²⁸, aparținând publicației citate mai sus, vedem articolul *Phase transitions in Ge-Te phase change materials studied by time-resolved x-ray diffraction*, autori [Simone Raoux](#), [Becky Muñoz](#), [Huai-Yu Cheng](#), [Jean L. Jordan-Sweet](#) (a se observa „acuratețea” traducerii titlului), la finele căruia apar următoarele mulțumiri: „The authors would like to thank Andrew Kellock for performing RBS measurements. This research was carried out in part at The National Synchrotron Light Source, Brookhaven National Laboratory, which is supported by the U.S. Department of Energy under Contract No. DE-AC02-98CH10886.” Și figurile introduse de Sue Ellen sunt copiate etc. Într-adevăr, o familie de cecetători!²⁹

5. Sistemul neofeudal este dominat de formalism. În urmă cu câteva luni am avut o întâlnire cu un fost coleg, o mare personalitate a învățământului doljean, care de 10 ani se bucură de o pensie binemeritată. „Valentin, mi-a spus, mi-aduc aminte că înainte de a ieși la pensie mi se cerea doar o planificare calendaristică (de multe ori și asta orientativă). Când văd ce hârtii vi se cer astăzi, mă bucur că am ieșit la pensie.” Într-adevăr, te îngrozești de multitudinea de documente care ar trebui să facă parte din „portofoliul” cadrului didactic.³⁰ Am observat un fapt: profesorii care își fac datoria, neglijează să completeze acest „portofoliu”. În schimb, cei mediocri sunt ași ai hârtiilor. Ei sunt apreciați de către conducere, deoarece în sistemul neofeudal, un criteriu al aprecierii profesorului este nu ceea ce este și ceea ce face (așa cum arătam mai sus), ci modul în care completează, cu promptitudine, hârtii inutile. „Dar numai cu cărțile nu se poate dovedi nimic... Căci aici trebuie întrebată și viața, nu numai cărțile.”³¹ Într-adevăr, dincolo de hârtii nu se examinează viața reală, cine este profesor bun, cu vocație, și cine este un mediocru sau un incapabil ce își demonstrează „performanțele” cu documente irelevante sau mincinoase.

În legătură cu această situație, într-un alt material scriam: „Dacă un istoric, peste câteva sute de ani, ar face o cercetare a situației învățământului românesc la începutul mileniului al III-lea, ar putea să afirme, pe baza a nenumărate dovezi (vrafuri de diplome, de atestate, de programe) că în perioada studiată domeniul educațional a cunoscut o perioadă de aur. S-ar baza pe notele mari ale elevilor, pe mulțimea extraordinară de activități (simpozioane, strategii, cărți, diverse alte publicații scoase de un număr mare de profesori). Acel istoric ar avea însă o problemă: poate ar da de titlurile din presă care afirmau, de exemplu, că Bacalaureatul... a fost un „dezastru”!

Realitatea tristă este că învățământul românesc este dominat de formalism. Pentru orice activitate ești obligat să faci o hârtie... Probabil mai mult de jumătate din activitatea unui profesor este dedicată nu atât activității didactice (pregătirea lecțiilor, efectuarea orelor, redactarea subiectelor de evaluare, controlul probelor scrise, pregătirea concursurilor și olimpiadelor etc), ci pentru a scrie tot felul de hârtii, care mai de care mai inutile.

Din nefericire, acest formalism păcătos are consecințe într-un domeniu foarte important, care este ierarhizarea cadrelor didactice. Se știe că există un sistem de ierarhizare realizat prin acordarea unor recompense sau distincții cum ar fi gradația de merit, Diploma „Gheorghe Lazăr” etc. De asemenea, o ierarhizare se face atunci când, din nefericire, se pune problema restructurării în învățământul preuniversitar. Ori, constatăm că oamenii aduc tot felul de documente fictive prin care se atestă „participarea” la simpozioane fantomă, publicarea unor cărți pe care nu le-a văzut nimeni, participarea la unele programe fără nicio relevanță în educația elevilor. Ba, s-a ajuns până acolo încât profesorii primesc puncte pentru participarea la „Săptămâna cartofului” din așa-numita Strategie Națională pentru Acțiune Comunitară (SNAC)! O mare vină o au și profesorii; multora le convine acest sistem: așa cum toți elevii vor, în zilele noastre, să primească nota maximă, la fel și profesorii. În condiții normale, cei mediocri n-ar avea posibilitatea să fie recompensați pentru merite pe care nu le au. Așa că, sprijină acest sistem bolnav și păgubos pentru calitatea învățământului din România!

Acest formalism se manifestă și în cazul perfecționării cadrelor didactice, de care s-au legat multe speranțe în ceea ce privește îmbunătățirea pregătirii profesorilor din țara noastră. Evident, pentru un cadru didactic este important să se pregătească tot timpul, să fie la curent cu ultimile noutăți. Există câteva domenii pe care un dascăl ar trebui să le

²⁷ Interferențe, p. 78.

²⁸ Raoux și colab. 2009.

²⁹ Am căutat amănunte pe Internet despre Andrew Kellock și am găsit că este cercetător la IBM Centre for Advanced Studies, Rochester, autor a zeci de articole de specialitate, http://www.researchgate.net/profile/Andrew_Kellock. Mi-l și închipui efectuând experiențe de laborator pentru distinsa cercetătoare Sue Ellen!

³⁰ O listă a acestor materiale se poate consulta pe site-ul http://www.didactic.ro/materiale-didactice/132531_portofoliul-profesorului. Am examinat și alte liste (de exemplu lista din cancelaria școlii mele, semnată de un director adjunct). Conținutul este asemănător.

³¹ Pârvan 1923, pag. 5-9. Vasile Pârvan ridică problema „cărților” în legătură cu problema continuității pe teritoriul vechii Dacii, însă observația marelui istoric se potrivește și în cazul prezentat în materialul de față.

studieze: specialitatea, metodică disciplinei pe care o predă, utilizarea computerului, consilierea elevilor. După părerea mea, ar fi nevoie de 1-2 cursuri de circa 8-20 ore fiecare la fiecare 4-5 ani. Dar ceea ce se întâmplă astăzi în învățământul românesc este de-a dreptul monstruos. Mai ales după aderarea României la UE, când s-a deschis posibilitatea finanțării unor cursuri de formare în cadrul Programului Operațional Sectorial „Dezvoltarea Resurselor Umane” (POSDRU), profesorii sunt practic obligați să urmeze cursuri cu durată lungă, fapt care le ocupă timp de luni de zile week-end-urile sau chiar vacanțele. Cea mai mare parte a acestor cursuri de formare (nu facem generalizări, există și cursuri de calitate³²) nu contribuie la perfecționarea profesională a personalului didactic pentru că:

- Profesorii sunt absolvenți de învățământ superior, fapt care le conferă cunoștințele și abilitățile necesare pentru a activa în sistemul educațional; senzația mea este că această diplomă este desconsiderată prin presiunea de a urma alte și alte cursuri de formare.

- De foarte multe ori cursurile nu îi ajută cu nimic pe profesori în activitatea la clasă. Tematica sau modul în care aceste cursuri sunt concepute nu aduc niciun ajutor celor care urmează acele cursuri.³³ De exemplu, la un astfel de curs sunt formulate teme de genul: „Să se stabilească două obiective strategice pentru unitatea analizată” [se dau date despre un ipotetic liceu X „localizat în localitatea Y, reședință de județ” etc], „Să se realizeze analiza SWOTT a unității școlare în contextul actual” (evident că la oră, profesorul trebuie neapărat să realizeze o analiză SWOTT, altfel nu se poate); „Analizați posibilitățile de utilizare a rețelelor sociale în procesul educațional. Formați grupuri profesionale în funcție de interesele și afinitățile pe care le aveți și elaborați un proiect pe o temă stabilită în cadrul grupului” (creatorul Facebook nu se gândise la o asemenea elevată utilizare a rețelelor de socializare) etc.

- Cursurile se finalizează cu examene formale (sau pur și simplu nu există astfel de examene). Că este așa o dovedește faptul că TOȚI cei care sunt înscriși la un curs primesc o diplomă. Ce valoare au astfel de activități în urma cărora toată lumea are un certificat de absolvire?

- De regulă, atunci când selecția formatorilor se face din rândul profesorilor din învățământul preuniversitar (nu cunosc situația în cazul selecției formatorilor din rândul cadrelor didactice din învățământul superior), această selecție are rezultate... interesante!³⁴ Poate tocmai acest lucru explică faptul că mulți formatori nu prezintă cursul vorbind liber, ci citesc de pe hârtii sau de pe diapozitivele în PowerPoint, dar sunt plătiți cu mii de lei lunar din fonduri europene!

Este o realitate faptul că absolvirea unor astfel de cursuri condiționează accesul la anumite responsabilități, cum ar fi apartenența la Corpul profesorilor mentori sau la Corpul național de experți în management educațional...

La ora actuală cea mai mare parte a cursurilor de formare este finanțată cu bani europeni prin POSDRU. Experiența de zi cu zi ne arată însă că nu suntem capabili să cheltuim cu folos banii la care avem dreptul în urma aderării țării la Uniunea Europeană. Presa a semnalat în repetate rânduri informații despre incapacitatea noastră de a absorbi fonduri europene; iar atunci când accesăm banii de care România are atâtă nevoie, aceștia nu sunt cheltuiți așa cum trebuie. Tot felul de ONG-uri (uneori obscure), instituții de învățământ superior (care nu beneficiază de o bună clasificare în rândul universităților românești) s-au repezit să acceseze fonduri europene în cadrul POSDRU. Pentru a atrage cursanți (în caz contrar nu ar avea acces la bani), cei care urmează cursurile au un „avantaj”: primesc credite sau puncte, pe baza cărora aceștia participă la diverse concursuri de dosare. Inițiatorii, la rândul lor, primesc bani mulți. De asemenea, pentru a nu-i îndepărta pe potențialii clienți, aceștia au garanția că vor primi, la terminarea cursurilor, o diplomă, un atestat, fără a se omorî cu învățatul. Dacă ar fi vorba de ceva serios, ar fi destule persoane care nu s-ar obosi să urmeze astfel de cursuri, care înseamnă totuși un mare consum de timp. Dar, există și situații în care mulți nici măcar nu se prezintă la activitățile pe care le implică cursul și, cu toate acestea, se numără printre absolvenți.

Din considerentele expuse mai sus, astfel de cursuri cu o desfășurare formală fac mai mult rău decât bine învățământului din România, din cauza bugetului de timp consumat de participanți.³⁵

Constat, la doi ani după redactarea rândurilor de mai sus, că ele sunt valabile și astăzi, ba chiar lucrurile s-au înrăutățit. De exemplu, în dosarele profesorilor se punctează participarea la activități de tipul: Concursul Internațional „Sărbătoarea Învierii – Lumina Sufletelor noastre” sau Concursul Interjudețean de Operare pe calculator – „Felicitate în prag de sărbători”, dar nu te întreabă nimeni ce faci la ore. Se iau puncte multe pentru că este vorba de concursuri internaționale, interjudețene. Sunt persoane care într-o mână țin, de exemplu, grila de gradatie și cu cealaltă bifează criteriul realizat. Și asta mi se pare tot o formă de impostură!

³² Un exemplu de curs de calitate este modulul ECDL din cadrul proiectului *Carieră de succes în învățământul preuniversitar prin implementarea de programe de formare inovative!* Cursul s-a finalizat cu un examen, la care unii cursanți au și picat. Trebuie însă spus că acest examen este organizat sub egida Fundației ECDL. Universitatea Politehnică București realizează, de asemenea, cursuri de formare de calitate, de exemplu *Tehnologii de instruire online* din cadrul proiectului *Formarea personalului didactic din învățământul secundar în vederea utilizării tehnologiei informației și a instrumentelor e-learning în activitatea didactică*. Un alt curs bine conceput s-a dovedit a fi *Dezvoltatori instrumente evaluare competențe* etc.

³³ Un inspector, a cărei soție este formator la un astfel de curs finanțat cu bani europeni, mi-a spus: „Hai la curs, e păcat să nu-l faci, obții 50 de credite!” Nu mi-a spus: „Hai la curs, e păcat să nu-l faci, înveți asta și asta, îți va fi de folos la ore!”

³⁴ La un astfel de program, din cei 5 formatori, 2 sunt neveste de inspectori, 1 este soția unui proprietar de editură cu care inspectorii aveau colaborări, 1 a fost inspector și apoi director etc. Coincidență?

³⁵ Băluțoiu 2012, p. 276-277.

Formalismul se manifestă și prin faptul că sunt inițiate programe și proiecte lipsite de eficiență. De ce sunt ineficiente? Uitați-vă la nivelul de pregătire al elevilor, la rezultatele de la examenele naționale, la comportamentul pe stradă, la școală și acasă! Proiectele și programele, de cele mai multe ori, sunt doar pe hârtie. Astfel, „*Termenul de proiect a ajuns astăzi obositor și ineficace prin alterări snobiste și gratuități prețioase. Este ca și când un alpinist ar întinde sfoara pe munte în vederea escaladării vreunui versant și mândru de reușita lui, adică de întinderea perfectă a sforii, ar sta s-o privească, îndemnându-și umbra s-o urce. Proiectul este, de obicei, o hârtie mângălită cu planuri, cu planificări, cum se zicea în comunism, și care, prinsă meticulos, arhivistic, într-un dosar al minciunilor realizate, zace acolo ca un nou-născut în scutece uscate, bun de numărat în cazul unei gradații de merit sau al unei cariere utopice. Proiectul fără faptă este un copil născut mort. De aceea, așa cum Arjuna din Bhagavat-Gita înălța Fapta la starea de împlinire, și noi e bine să ne vedem mai mult înfăptuirile și mai puțin proiectele iluzorii.*”³⁶

Un astfel de proiect (e posibil ca, într-adevăr, acest proiect să-și fi atins obiectivele) este descris astfel: „În parteneriat cu excelenta echipă de profesioniști Petrom, cărora cu grație le mulțumesc public, în primăvara lui 2013 am pregătit proiectul de educație non-formală de leadership „Petrom-Școala Altfel: creșteți ce-i mai bun în elevii voștri!”. Pentru că România ar trebui să crească prin bun-simț și responsabilitate. Firesc, nu-i așa?!... Dezvolt ideea anterioară. Am invitat în proiect școli din 11 comunități Petrom, cu scopul de a crea și desfășura activități utile elevilor, în cadrul săptămânii Școala Altfel (7-11 aprilie 2014). Sprijinul financiar PETROM a fost consistent, de ordinul miilor de euro, iar implicarea coechipierilor cu care am monitorizat întregul proiect cât se poate de profesionistă. Am parcurs peste 3.500 km prin țară, marcând o experiență profesională realmente excelentă.”³⁷

Referitor la proiectul de mai sus, am întâlnit un comentariu din partea unui cadru didactic, care mi se pare edificator: „Domnule ..., cu tot respectul țin să vă atrag atenția că dacă dvs. credeți că eu, pentru 1600 de lei - acesta fiind salariul meu după 22 de ani vechime în învățământ, grad I, studii universitare și master în specialitate - am să mă ocup și de educația formală și de cea informală a elevilor, am să mă implic în nu știu câte proiecte devoratoare de timp, am să particip la cursuri de formare și para-formare, am să completez pagini de facebook etc., etc., etc., adică, mai explicit, dacă dvs. considerați că în plus față de timpul acordat planificării, proiectării, predării și evaluării activităților de la clasă, bașca sesiuni de corectat moca, eu îmi voi aloca restul timpului activităților enumerate mai sus... ei, bine, permiteți-mi să vă spun că visați frumos. Iar motivul, dl..., este destul de simplu: mie suma aceea mirobolantă de la începutul mesajului îmi ajunge fix - dar fix - două săptămâni... și, din păcate, o lună are un pic peste patru săptămâni. Făcând un calcul simplu, ca văd că vă plac, rezultă două săptămâni pe care trebuie să le acopăr din alte activități care să îmi aducă ceva beneficii bănești. Nu știu cât de cunoscută va este această situație din învățământ, dar mulți dintre noi mai avem încă un job sau, da, facem meditații. Nu de plăcere, ci de nevoie. Pentru ca dl..., o fi meseria de dascăl una din cele mai nobile, dar noi, dascălii, NU suntem un fel de heruvimi cu aripioare. Avem și noi, ca toată lumea, facturi de plătit, copii de crescut, rate la bănci și părinți bătrâni. Și am să vă rog și pe dvs., și pe restul comentatorilor care vor urma să nu-mi serviți fraza cu "dacă nu-ți convine, fă alceva" - pentru că după 22 de ani de specializare într-o profesie nu pot să mă apuc brusc de altceva - și nici fraza cu "a fi dascăl e o menire care presupune dăruire și sacrificiu", pentru că eu chiar nu înțeleg ce vină am și de ce trebuie să mă "sacrific". Asa că eu, dl ..., eu - profesor cu 22 de ani vechime în învățământ, studii universitare, master în specialitate și salariul de 1600 lei - vă spun clar și răspicat că, atâta timp cât această situație continuă, refuz să mă ocup și de educația non-formală a elevilor, să mă implic în proiecte mai mult sau mai puțin europene, să particip la cursuri de formare, să completez pagini de facebook și altele asemenea. În rest, articolul foarte bun. Vă salut, cu mult respect!”³⁸

Pentru „nobili” din educație avantajele formalismului sunt evidente:

- Se acoperă ineficiența sistemului; un sistem în criză, în cadrul căreia elevii sunt din ce în ce mai puțin interesați de învățătură, în care rezultatele la examene sunt din ce în ce mai slabe, are nevoie de „dovezi” care să justifice contrariul. În fapt, există o regulă: orice sistem ineficient fabrică hârtii.

- Se creează ierarhii mincinoase în favoarea clienților „nobililor”; când nu faci față la clasă, când nu ești capabil să transmiți elevilor informațiile necesare pentru ca aceștia să învețe, trebuie să-ți justifici lipsa de activitate cu hârtii. Profesori slab pregătiți (exemplul J.R. Ewing este clasic!) își constituie dosare bine garnisite cu tot felul de diplome și hârtii al căror conținut real nu-l verifică nimeni. În acest mod se fac ierarhizări care de multe ori nu reflectă realitatea, de exemplu când se acordă recompense cum ar fi gradațiile de merit sau selecția pentru programe europene de tip POSDRU și la care formatorii sunt bine plătiți (bine plătiți în comparație cu sumele care se vehiculează în învățământ). Așadar, cum arătam mai sus, se încurajează impostura!

³⁶ Este opinia, corectă după părerea mea, a unui distins cadru didactic. <http://cnc1romana.blogspot.ro/2010/09/prof-dr-aurelian-zisu-prezentare.html>

³⁷ Stas 2014.

³⁸ Stas 2014.

5.1. Studiu de caz. Un exemplu în care ierarhizarea sistemului neofeodal nu coincide cu evaluarea neoficială! În lunile aprilie – iunie 2014 o fundație privată a inițiat programul „Liga profesorilor excepționali”. Locul I a fost ocupat de un profesor pe care îl cunosc foarte bine. Persoana respectivă merită această recunoaștere: este un om dedicat meseriei, are cunoștințe enciclopedice în disciplina predată, a luat doctoratul „pe bune” cu o teză monumentală despre viața și activitatea unui cunoscut poet, el însuși este un scriitor, istoric și critic literar apreciat. O întâmplare la care am fost martor spune esențialul despre personalitatea acestui profesor de excepție. În urmă cu câțva timp, la școala unde funcționez ca profesor s-a organizat o simulare a examenului de bacalaureat la disciplina Limba și Literatura Română. Eu eram supraveghetor într-o sală. După o vreme, elevii au început să predea lucrările. O singură elevă a scris până la sfârșitul timpului alocat pentru probă. Tânăra s-a simțit obligată (deși regulamentul stipulează clar că avea dreptul la dreptul la trei ore) să se scuze pentru faptul că a rămas până în ultima clipă: „Știți, ne-a picat romanul „Morometii” și fac cu domnul profesor Z. și mi-e rușine de dânsul dacă nu scriu!” Întâmplarea este edificatoare pentru dragostea și respectul pe care elevii îl poartă acestui dascăl de excepție, profesorul A.Z.

Problema este că un profesorul A.Z. nu este recunoscut de sistemul neofeodal. În mai multe rânduri și-a depus dosarul pentru a primi gradația de merit și nu a izbutit. Plin de amărăciune spunea: „Când am dat concurs de competență am fost primul! Astăzi, când s-au afișat rezultatele pentru selecția pentru gradație, eram al treilea din... coadă! Și ultimii trei pe listă erau primii trei la acel concurs de competență!”

5.2. Studiu de caz. O situație absurdă în ierarhizarea cadrelor didactice. Un distins coleg, o capacitate în disciplina pe care o predă de aproape 40 de ani, mi-a relatat următoarele: „Conducerea școlii m-a numit într-o comisie de mobilitate. Sarcina mea era ca, împreună cu alți doi colegi, să evaluăm dosarele unor profesori în vederea titularizării. Din cei șase candidați, patru mi-au fost eleve. Crede-mă, erau niște dosare ticsite de hârtii ștampilate. Nu puteam să contestăm valabilitatea acestor documente. Candidații, între altele, scriseseră cărți! Ceea ce m-a frapat este faptul că fostele mele eleve aveau și câte 90 de puncte sau peste. Am comparat aceste dosare cu al meu. Eu n-aș fi putut să justific mai mult de 40 de puncte!” Și astfel de situații se întâmplă foarte des. Oameni unanim recunoscuți în meseria lor nu rezistă într-un sistem care nu se bazează pe fapte, ci pe hârtii³⁹.

5.3. Studiu de caz. Un exemplu de fișă de autoevaluare. Dascălilor li se dă o fișă de autoevaluare care are peste 100 de rubrici (!). Numai timpul necesar completării unui astfel de document (dacă o faci în mod serios) ar fi de cel puțin două-trei ore. Câteva criterii sunt de-a dreptul absurde. De exemplu, în fișă profesorul primește un punct pentru „Introducerea antetului specific ministerului și unității școlare în realizarea proiectării activității.” Vi se pare că proiectarea este relevantă dacă aceasta cuprinde „antetul specific ministerului și unității școlare”? În schimb pentru „Participarea la olimpiadele școlare” se acordă doar 0.5 puncte. Interesant este că nu se acordă puncte pentru obținerea unor rezultate la aceste olimpiade (premii, calificarea la faza națională etc). Se acordă 1 punct pentru „Participarea la concursuri/competiții locale/județene/naționale” (înțeleg că nu este vorba despre olimpiade, ci despre alte concursuri școlare). Cine nu a îndrumat elevi pentru olimpiade nu știe câtă muncă înseamnă o astfel de activitate! Într-adevăr, dacă nu ai elevi pasionați, capabili să depună un efort mare, performanța nu se obține. În același timp, *rareori* se întâmplă să se obțină rezultate în lipsa unei îndrumări competente din partea profesorului.⁴⁰ Se mai punctează și „Atragerea de parteneriate educaționale” (sigur că da, fără parteneriatele educaționale nu se mai poate!), „Popularizarea activităților extracurriculare și extrașcolare prin mijloace mass-media, site-uri educaționale sau la nivel ISJ/CCD” (asta nu este datoria managerului?), „Utilizarea în cadrul fiecărei ore de curs a manualului școlar” (este obligatorie folosirea manualului, mai ales la clasele unde acesta nu este gratuit?), „Realizarea proiectării activității în format electronic” (mai este cineva care n-o face în format electronic?) etc. Această fișă de autoevaluare demonstrează un lucru: nu se mai cere să faci carte, ci să completezi hârtii!

5.4. Studiu de caz. Corpul național de experți în management educațional. Scriitorul Grigore Băjenaru scria într-o carte care a constituit deliciul tinerei generații (într-o vreme în care elevii... citeau) că „Pedagogia e o știință grea, pe care poate am s-o înțeleg și eu mai târziu, cu toate că nu se prea învață, ci o ai în sânge.”⁴¹ La fel și managementul: sunt unele persoane care au capacitatea de a conduce „în sânge”. Din nefericire, pentru a accede în Corp de experți în managementul educațional se cer, în primul rând, documente eliberate în urma absolvirii unor cursuri de formare formale (și care aduc 60 de credite!), așa cum arătam mai sus. Nu întreabă nimeni dacă persoanele respective au aptitudini pentru activitatea de conducere. Cunosc profesori care fac parte din Corpul național de experți în management educațional și care sunt slab pregătiți profesional, nu posedă calități umane și manageriale, nu au

³⁹ La fel și J.R. Ewing a luat gradația de merit, întrucât în urma evaluării făcută dosarului său de profesorii din Consiliul consultativ al disciplinei sale, a ocupat locul I.

⁴⁰ În școala mea există cazul lui Mihai Pătrașcu, un geniu al informaticii, care nu a avut cadru didactic îndrumător, întrucât competențele și cunoștințele sale erau superioare oricărui profesor. Din nefericire, această personalitate remarcabilă s-a stins înainte de împlini 30 de ani.

⁴¹ Băjenaru 2009, p. 32.

autoritate asupra celor pe care îi conduc⁴². Există însă „cărți” mincinoase care atestă că sunt „experți” într-un domeniu extrem de sensibil și de care depinde performanța unităților de învățământ. Până la urmă, elementul decisiv în numirea în funcții nu este calitatea de „expert”, ci apartenența politică și existența unui „senior” puternic.

În legătură cu selecțiile pentru programe aducătoare de venituri suplimentare, „nobili” din sistem impun anumite criterii care îi avantajează. De exemplu, în cadrul proiectului „De la debut la succes – program național de mentorat de inserție profesională a cadrelor didactice” se introducea drept criteriu de selecție calitatea de membru în Corpul național de experți în managementul educațional și nu cea de membru în Corpul național de mentori⁴³.

6. În sistemul neofeudal din învățământ un ocupant al unei funcții nu dă socoteală cetățenilor, ci doar seniorilor săi. O experiență personală: în data de 17 mai 2013 am depus un memoriu la un inspectorat școlar județean. Nici până astăzi nu am primit răspuns la acest memoriu, deși legea spune că o instituție a statului este obligată să dea răspuns oricărei sesizări a unui cetățean în interval de 30 de zile. Întâmplător, l-am întâlnit pe domnul inspector general în luna septembrie 2013. l-am atras atenția că de câteva luni de zile nu am primit răspuns la memoriul meu. Răspunsul a fost stupefiant: „Du-te la minister!” Domnul inspector știe că și în condițiile în care ministerul vrea să facă dreptate, este neputincios. Nu poți să faci nimic unui „nobil” local, dacă seniorul este puternic. „Nobili” din învățământ nu dau socoteală decât în fața seniorilor lor.

7. În sistemul neofeudal nu sunt respectate valorile fundamentale ale unei societăți. Mi s-a relatat modul în care s-a desfășurat un examen la care participau profesorii din învățământul preuniversitar cursanți la un masterat; accesul la acest masterat se realiza în schimbul unei sume consistente pentru un dascăl (2250 de lei noi). În mentalitatea oamenilor de la noi, dacă plătești o taxă, este obligatoriu să primești și diploma de absolvire, chiar dacă nu studiezi. „Eu am învățat pentru examen. Colegii care, de asemenea, au studiat, s-au așezat lângă mine în primele bănci. Am fost surprinsă să constat faptul că majoritatea profesorilor veniseră cu gândul să copieze, gând pe care l-au și pus în practică. Ce m-a enervat și mai mult era faptul că făceau gălăgie și nu mă puteam concentra, în timp ce cadrele didactice universitare care trebuia să supravegheze desfășurarea probei scrise stăteau impasibile și se făceau că nu văd mascarada din sala de examen.” Din nefericire, astfel de situații sunt din ce în ce mai frecvente, chiar dacă nu putem (încă!) generaliza. Ce fel de profesori sunt aceia care acceptă să copieze la un examen? Ce exemplu de conduită dau elevilor?

Întâmplarea de mai sus descrie un sistem bolnav care nu respectă valorile fundamentale ale unei societăți normale: *munca, adevărul, binele, frumosul, dreptatea, adevărul*. Această situație este încurajată de societatea neofeudală deoarece astfel i se permite unui „profesor” ca J.R. să absolve un masterat (așa-zis de recoversie), care îi va da posibilitatea să predea o disciplină extrem de importantă și cu tradiție în învățământul românesc. Iar dosarul se va umple cu o nouă hârtie ce va demonstra înalta „calificare” a profesorului!

8. Sistemul neofeudal nu poate rezolva problemele societății românești în ansamblu. Aceste probleme își pun amprenta asupra învățământului: dezindustrializarea țării, sărăcia care generează fenomene precum migrația în străinătate și lipsa motivației pentru învățatură.⁴⁴ Foarte gravă este imposibilitatea de a stopa migrația în străinătate a celor mai buni specialiști: medici, ingineri, muncitori de înaltă calificare etc. Există calcule care arată că au părăsit România circa 3-4 milioane de oameni, o pierdere mai mare decât pierderile de populație suferite de țara noastră în urma celor două războaie mondiale!

9. Sistemul neofeudal nu este capabil să finanțeze educația. Totdeauna se găsesc resurse pentru oamenii sistemului sub forma unor sinecuri, dar nu pentru învățământ. Presa oferă nenumărate exemple de situații în care unii „nobili” privilegiați, care fac parte din sistemul partidelor aflate la putere beneficiază de sume imense de bani sub forma salariilor și primelor încasate din partea unor instituții a căror existență nu se justifică; astfel, este cel puțin imoral, chiar dacă legal, ca statul să plătească zeci de mii de euro anual unor angajați puși în funcții superprofitabile de partidele aflate la putere⁴⁵. Oare ce activitate, ce efort depun acești oameni pentru a fi plătiți atât de bine?

O știre de presă care confirmă afirmația de mai sus: „Zeci de milioane de lei stau blocate în școli neterminate și construcții inutile. În județul Sibiu, primarii se plâng că finanțarea s-a oprit din lipsa de fonduri iar construcția clădirilor a fost un simplu mof. Mai mult, pe locul unde ar fi trebuit ridicat un campus școlar este pășune pentru vaci. Școlile, dar și mai multe grădinițe, au fost începute cu bani de la Ministerul Educației încă din 2007, dar finanțarea s-a oprit și clădirile au rămas neterminate. Același lucru s-a întâmplat și în comuna Șura Mare. Aici, copiii sunt înghesuiți în continuare în

⁴² Cunoscut cazuri de profesori care nu sunt în stare să stăpânească o clasă, dar care fac parte din Corpul național de experți în management educațional. La fel, J.R. Ewing este „expert” în managementul educațional. Mai mult, J.R. Ewing este formator și susține cursuri de formare în acest domeniu!

⁴³ <http://www.isj.dj.edu.ro/download/Nota%20ISJ%20257%20din%2024.04.2013.pdf>

⁴⁴ Băluțoiu 2012, p. 275-276.

⁴⁵ <http://www.cotidianul.ro/ce-salarii-au-angajatii-asf-232163/>, accesat la 16 februarie 2014.

școli vechi de peste 70 de ani. Și în localitatea Gura Răului ar fi trebuit să se construiască o grădiniță. Clădirea a ajuns însă la stadiul de amenajări interioare, iar lucrările au fost sistate din lipsa banilor.

Un alt proiect abandonat de Ministerul Educației este cel al campusului școlar din localitatea Cristian. Aici ar fi trebuit să se construiască 24 de săli de clasă, o cantină și un internat cu 300 de locuri. Nimic din toate acestea nu a prins contur pentru că finanțarea a fost oprită.⁴⁶

10. Societatea românească de tip neofeudal este caracterizată prin ipocrizie și miniciună.

Ipocrizia se transmite și în sistemul educațional. Se tot vorbește despre calitate în învățământ. Dar cum să ajungi la calitate dacă se promovează oamenii doar pe criteriul apartenenței politice? Se vorbește, în numele asigurării aceleiași calități, de cursurile pe care le urmează profesorii. Dar dacă acele cursuri sunt în cea mai mare parte formale, ce efect au acele cursuri asupra creșterii calității în sistem?

Ni se spune să-i învățăm pe elevi despre importanța protejării naturii⁴⁷. Cum receptează elevii aceasta când ei văd cum se distrug pădurile, cum într-un mod iresponsabil, se explorează gazele de șist sau se face un lobby nerușinat pentru exploatarea aurului prin cianurare la Roșia Montană?⁴⁸

O competență generală menționată în programele școlare este: „Exersarea demersurilor și acțiunilor civice democratice”⁴⁹. În realitate, sistemul neofeudal promovează retragerea cetățeanului, izolarea lui față de problemele importante ale societății.⁵⁰

Am stat de vorbă cu mai mulți colegi de matematică. Toți mi-au confirmat faptul că subiectele la examenele naționale devin din ce în ce mai ușoare. Exigența scade pentru a raporta un număr mai mare de elevi care trec aceste examene sau un număr crescut de elevi care au obținut note mari. În realitate, nu este vorba de rezultate mai bune și de creșterea calității în sistemul de învățământ, ci de o modalitate de a ascunde situația din ce în ce mai dificilă a sistemului educațional.

Consecințe:

În primul rând, cei care suferă sunt beneficiarii sistemului educațional, elevii. Dar lucrurile sunt mai complexe:

1. Criza educației generează o problemă de securitate națională. Deja situația învățământului din România reprezintă un pretext pentru inițierea unor fapte grave care pun în discuție chiar existența statului național. Astfel, la 21 iulie 2013, cu prilejul unor acțiuni de protest organizate de partidul lui Laszlo Tokes, PPMT, s-a cerut secesiunea Transilvaniei. Un motiv a fost că „Transilvania susține financiar România de câteva decenii. Și ce a primit în schimb? Ceva mai mult de 50 de km de autostradă, un sistem sanitar în pragul colapsului și *un sistem de învățământ decăzut*.”⁵¹

Nu numai această situație transformă criza educației în problemă de securitate națională, ci și faptul că:

2. Lipsa cadrelor calificate în diversele domenii ale vieții economico-sociale condamnă România la subdezvoltare. Am avut o discuție cu un prieten, care lucrează la una dintre cele mai moderne fabrici de locomotive din România. Îmi spunea că firma a încercat să angajeze un număr de lucrători necesari derulării activității în fabrică. S-au prezentat circa 20 de oameni care doreau un loc de muncă; în momentul în care li s-a cerut să descifreze un desen tehnic, au plecat aproape toți. Cu chiu, cu vai, un singur om a fost angajat, dar nici el nu mai era tânăr (avea cam 45 de ani).

La fel, într-o emisiune de la postul de radio România Actualități⁵² se arată faptul că fermierii din Sălaj nu găsesc persoane care să mănuiască mașini agricole de 100000 de euro, chiar dacă le oferă salarii și de 1000 de euro. Școlile nu mai pregătesc tineri pentru meseriile căutate. Cred că marea problemă este dată de faptul că nu mai există persoane capabile să-i instruiască pe tineri, cei calificați fiind plecați în străinătate!

Concluzii. Spuneam mai sus că valorile fundamentale ale unei societăți normale sunt: *Munca, Dreptatea, Adevărul, Binele, Frumosul*.

Pentru că societatea neofeudală românească nu respectă aceste valori fundamentale care duc la progres și la o viață mai bună pentru cetățeni, vom vorbi și peste o sută de ani despre criza din educație în România.

Dacă România va mai exista peste o sută de ani...

⁴⁶ A.M.P 2014.

⁴⁷ Legea Educației Naționale, la articolul 4, aliniatul f, menționează faptul că educația trebuie făcută pentru a dezvolta sensibilitatea față de „respectul pentru natură și mediul înconjurător”.

⁴⁸ Nu pot să înțeleg de ce guvernanții României acceptă atât de ușor exploatarea bogățiilor țării noastre în schimbul unor redevențe ridicol de mici. Vezi și Mândrășescu 2014.

⁴⁹ Programa de istorie, clasa a XI-a, Anexa 2 la Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3252/13.02.2006.

⁵⁰ Prin contrast, recent, elevii din Franța au protestat împotriva subiectelor de matematică la examenul de bacalaureat : <http://www.romanialibera.ro/actualitate/international/40-000-de-elevi-francezi-denunta-carnagiul-de-la-bac-340139>

⁵¹ G.S. 2013.

⁵² Bună dimineața, România!, emisiune difuzată pe postul România Actualități la 17 martie 2014.

Bibliografie

- A.M.P. 2014 – A.M.P., *Bani blocați în școli neterminate și construcții inutile la Sibiu*, în <http://www.antena3.ro/romania/bani-blocati-in-scoli-neterminate-si-construcii-inutile-la-sibiu-257216.html>, 16 iunie 2014.
- Băjenaru 2009 – G. Băjenaru, *Cișmigiu & Comp. Bună dimineața, băieți!*, București, 2009.
- Băluțoiu 2012 – V. Băluțoiu, *Considerații asupra politicii educaționale în România actuală în învățământul preuniversitar*, în „Collegium Mediense II – Comunicări Științifice” XI, Mediaș, 2012, pag. 270-282.
- Crăciun 2014 – O. Crăciun, *Religia în școli: protocol secret între stat și biserică* în http://adevarul.ro/news/eveniment/religia-scoli-protocol-secret-stat-biserica-1_538b663e0d133766a834588a/index.html, 1 iunie 2014.
- Eminescu 1989 – M. Eminescu, *OPERE*, vol. XVI, *Correspondență. Documentar*, București, 1989.
- G.S. 2013 – G.S., *PPMT amenință: Nu va exista pace dacă maghiarii nu vor avea Ținut Secuiesc autonom*, în <http://www.antena3.ro/romania/ppmt-ameninta-nu-va-exista-pace-daca-maghiarii-nu-vor-avea-un-tinut-secuiesc-autonom-221947.html>, 21 iulie 2013.
- Ki-Ho Song și colab. 2008 - Sung-Won Kim, Jae-Hee Seo and Hyun-Yong Lee, *Characteristics of amorphous Ag_{0.1}(Ge₂Sb₂Te₅)_{0.9} thin film and its ultrafast crystallization*, în <http://scitation.aip.org/content/aip/journal/jap/104/10/10.1063/1.3026720>
- Legea Educației Naționale* – Legea nr. 1/2011 – Monitorul Oficial nr. 18 din 2011.
- Mândrășescu 2014 – V. Mândrășescu, *Redevențe neocoloniale și prezidențiabilul Ponta*, în http://romanian.ruvr.ru/2014_06_16/Redevene-neocoloniale-Si-prezidentiabilul-Ponta-1907/, 16 iunie 2014.
- Pârvan 1923 – V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923.
- Raoux și colab. 2009 – S. Raoux, B. Muñoz, Huai-Yu Cheng, J. L. Jordan-Sweet, *Phase transitions in Ge-Te phase change materials studied by time-resolved x-ray diffraction*, în <http://scitation.aip.org/content/aip/journal/apl/95/14/10.1063/1.3236786>
- Stas 2014 – M. Stas, *Noi, dascălii, și micile noastre vulnerabilități meschine. Școala Altfel: 2+9=11 studii de caz*, în http://adevarul.ro/educatie/scoala/noi-dascalii-micile-vulnerabilitati-meschine-Scoala-altfel-2--9--11-studii-caz-1_5357e7510d133766a8078ca3/index.html, 23 aprilie 2014.
- Tolontan 2014 – C. Tolontan, *Belu a strâns mai multe medalii decât voturi*, în <http://www.tolo.ro/2014/05/30/belu-a-strins-mai-multe-medalii-decit-voturi/>, 30 mai 2014.
- Ulmeanu 2014 – R. Ulmeanu, *Un nou sistem ticăloșit la orizont?*, în <http://www.cotidianul.ro/un-nou-sistem-ticalosit-la-orizont-231247/>, 31 ianuarie 2014.

<http://titularizare.edu.ro/2007/generated/files/j/index.html#DJ>

<http://titularizare.edu.ro/2012/generated/files/j/index.html#DJ>

<http://titularizare.edu.ro/2013/generated/files/j/index.html#DJ>

http://www.didactic.ro/materiale-didactice/132531_portofoliul-profesorului

GEOGRAFIE ȘI ȘTIINȚELE MEDIULUI

TERASELE MUREȘULUI DIN CULOARUL AIUD-SEBEȘ

Dr. Ioan Mărculeț

Abstract. *The terraces of the Mureș River from the Aiud-Sebeș Corridor.* The geomorphic analysis of the Aiud-Sebeș Corridor, as well as the transverse profiles and the land maps have confirmed the fact that the terraces of the Mureș river are asymmetrically disposed (they are more developed on the right side of the river). There are 9 terraces: the first terrace, at the altitude of 6-9 m, the second terrace, at the altitude of 12-15m, the third terrace at the altitude of 18-25, the fourth terrace at the altitude of 30-40 m, the fifth terrace at the altitude of 50-60 m, the sixth terrace at the altitude of 72-80m, the seventh terrace at the altitude of 90-100 m, the eighth terrace at 125-140 m, and the ninth terrace at 145-160 m. Nevertheless, as a consequence of the tributaries, there are intermediate levels and heighth variations of the same terrace.

Cuvinte cheie: terasele Mureșului, Culoarul Aiud-Sebeș

Key words: terraces of the Mureș River, Aiud-Sebeș Corridor

Așa cum arătau T. Morariu și I. Donisă (1968)¹, „studiul teraselor fluviale a fost și continuă să fie o preocupare continuă a geografilor români, datorită importanței teoretice și practice a acestei probleme” (p. 6). În culoarul analizat, terasele, cele mai importante rezultate ale procesului complex de modelare fluvială a reliefului – prin eroziune și acumulare –, reflectă adâncirea ritmică a albiei Mureșului sub influența oscilațiilor climatice și a variației nivelului din Bazinul Panonic. La dinamica acestora se adaugă mișcările neotectonice produse local în regiunea cu cute diapire de la Ocna Mureș și ușoara subsidență din lungul sinclinalului Săndulești – Mirăslău – Aiud – Henig.

Valea Mureșului în Podișul Transilvaniei este predominant asimetrică, cauza fiind mișcările neotectonice care au determinat o permanentă deplasare a râului spre nord. Ca urmare, pe stânga văii s-a păstrat aproape complet seria teraselor sale, iar versantul drept a luat forma unui abrupt de împingere.

În sectorul cuprins între confluențele cu Aiudul și Sebeșul (Depresiunea Turda – Alba Iulia), Culoarul Mureșului își inversează și accentuează asimetria. Ca urmare, râul curge mult mai aproape de versantul stâng, de Dealurile Lopadei și de Podișul Secașelor și apar două îngustări, urmate de două arii depresionare bine individualizate și o unitate deluroasă intercalată (Dealul Bilag). Aici, Al. Savu și I. Haidu (1984) au identificat opt terase², cuprinse între 3-6 m altitudine relativă (terasa de luncă) și 130-140 m (terasa superioară, la 350-390 m altitudine absolută). Potrivit autorilor, extinderile lor diferă de la un loc la altul, fiind determinate de condițiile locale de geneză, unele formând adevărate „șesuri”, iar altele fiind reprezentate numai fragmentar. Terasa a doua coboară până la altitudinile absolute de 230-240.

În depresiune, între Aiud și Alba Iulia M. Buza (1998)³ a identificat tot opt nivele de terasă⁴, cu poduri bine dezvoltate și netede: t_1 de 8-12 m (238-242 m altitudine absolută), t_2 de 18-25 m (250-260 m), t_3 de 30-40 m (270-280 m), t_4 de 50-60 m (290-300 m), t_5 de 80-90 m (310-320 m), t_6 de 110-120 m (340-350 m), t_7 de 130-140 m (360-370 m) și t_8 de 150-160 m (380-390 m).⁵ Acestea „se caracterizează prin poziția lor asimetrică și alternanța pe ambele maluri, cu dezvoltarea nivelelor superioare ($t_5 - t_8$) în special pe dreapta râului. Terasa mijlocii și inferioare ($t_1 - t_4$) se racordează cu terasele Târnavei, Ampoiului și ale afluenților mai mici (Valea Aiudului, Gârbova, Geoagiu, Galda și Ighiu), marcând evoluția comună (cel puțin în cuaternar) și pledând pentru antecedența Mureșului pe traseul actual” (p. 8). Într-o lucrare mai veche (1986), același geograf, M. Buza, a identificat în regiunea municipiului Alba Iulia doar șapte terase care „se racordează atât cu nivelele din amunte, întâlnite pe dreapta Mureșului până la confluența cu pârâul Gârbova [...], cât și cu cele din avale din Culoarul Orăștiei” (p. 44). Conform autorului, aceste terase se întâlnesc la altitudini relativ identice cu nivelele teraselor din Transilvania: t_1 de 8-12 m altitudine relativă (224-228 m altitudine absolută), t_2 de 16-24 m (238-246 m), t_3 de 30-40 m (250-260 m), t_4 de 50-60 m (270-280 m), t_5 de 65-80 m (285-300 m), t_6 de 90-115 m (320-345 m) și t_7 de 130-140 m (350-360 m).

Analiza geomorfologică a Depresiunii Turda – Alba Iulia, profilele transversale (fig. 1 și 2) și cartările de teren au adeverit faptul că terasele Mureșului din acest sector au dispunere asimetrică, fiind mai dezvoltate cele de pe dreapta râului. Totuși, acolo unde constituția geologică (Anticlinalul Păgida și Piemontul Dealului Bilag) și râurile din podiș (Râtu, Târnava și Hăpria) au obstrucționat împingerea exercitată de râurile cu izvoarele în Munții Apuseni, terasele inferioare și

¹ Cei doi geografi, în lucrarea *Terasa fluviale din România* (1968) au sintetizat informațiile existente până la dată și au arătat că în regiunile de podiș, pe râurile principale (deci și pe Mureș), se întâlnesc până la 8 terase, a căror înălțime relativă ajunge la 190-200 m. Au o mare dezvoltare spațială și sunt alcătuite din prundișuri, nisipuri și luturi. Prundișurile și nisipurile au grosimi de până la 5 m, pe când luturile până la 15-20 m. Într-o comunicare mai veche (*Terasa râurilor din Transilvania*, 1960), T. Morariu și V. Gârbaceau au stabilit următorul sistem de terase: I (lunca) = 2-3 m; II = 6-10 m; III = 15-25 m; IV = 30-40 m; V = 50-55 m; VI = 70-75 m; VII = 90-110; VIII = 130-140 m.

² T_1 de 3-6 m altitudine relativă, t_2 de 8-12 m, t_3 de 16-24 m, t_4 de 27-40 m, t_5 de 45-55 m, t_6 de 65-80 m, t_7 de 90-115 m și t_8 de 90-115 m.

³ În fapt, autorul continuă cartarea la aceleași nivele redade de N. Josan în lucrarea *Dealurile Târnavei Mici. Studiu geomorfologic* (1979): t_1 = 8-12 m; t_2 = 18-25 m; t_3 = 30-40 m; t_4 = 50-60 m; t_5 = 80-90 m; t_6 = 110-120 m; t_7 = 130-140 m; t_8 = 150-160 m.

⁴ Pentru acest sector V. Ștef (1998), fără o altă descriere, enumeră tot opt nivele de terasă: 2-3 m, 8-12 m, 18-25 m, 30-40 m, 50-60 m, 75-85 m, 90-120 m și 140-150 m.

⁵ Între Ocna Mureș și Păuliș, Al. Savu și colab. (1973), citând teze de licență, indică nivelele de 2-3 m (lunca), 8-10 m, 18-22 m, 30-35 m, 48-55 m, 75 m, 90-100 m, 120 m și 150 m.

medii de pe stânga râului au extensiune mai mare. Cele superioare, de pe acest versant, se prezintă sub forma unor insule alungite, uneori cu podurile rotunjite, cu rol de gruiuri între văile secundare.

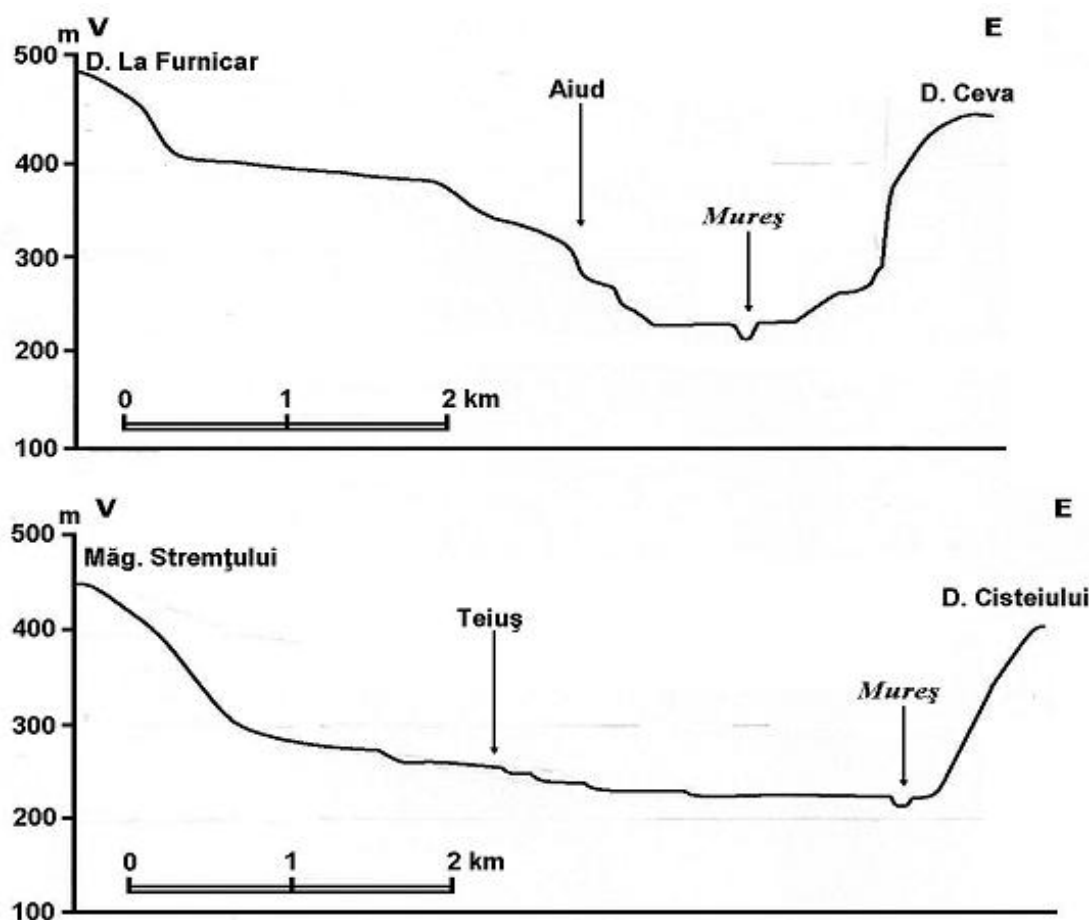

Fig. 1. Profile transversale la Aiud și Teiuș

La vărsarea afluenților mari (Arieș, Aiud, Geoagiu, Târnava, Ampoi și Sebeș) se formează terase de confluență⁶ largi, iar nivelele teraselor inferioare ale Mureșului se continuă prin racordare în lungul văilor afluate modificându-și ușor altitudinea relativă. De exemplu, la confluența Arieșului cu Mureșul, terasele se prezintă sub forma unei succesiuni de trepte întinse până în dreptul localității Lunca Mureșului, la valea pârlului Grindu (afluent pe dreapta al Mureșului). Se evidențiază terasa a 4-a, care atinge lățimea de 3,5 km (fig. 3).

Terasa întâia, de 6-9 m altitudine relativă, se prezintă sub forma unor fâșii înguste, paralele cu Mureșul, care se continuă uneori pe văile râurilor afluate. Pe dreapta Mureșului ocupă suprafețe mai mari la sud de satul Mirăslău, la Aiud și Teiuș, unde se întrepătrunde cu terasele râurilor Aiud și Geoagiu și cu conurile depuse de acestea la contactul cu lunca, la vest de Sântimbru, la Micești, unde se întrepătrunde cu terasele Ampoii etc., iar pe dreapta râului, la sud de Sâncrai, la Mihail, la confluența cu Târnava⁷, la Totoi, Oarda etc.

Terasa a 2-a, de 12-15 m, este foarte bine conservată pe dreapta Mureșului la sud de orașul Teiuș, la Alba Iulia, unde se întâlnește cu terasa a doua a Arieșului și se continuă în amunte, prin Micești, până la ieșirea afluentului din Culoarul Mureșului etc. Pe stânga râului este vizibilă la vest de Rădești unde atinge suprafața de circa 10 km².

⁶ Marioara Costea (2005) consideră că la confluența Mureș-Sebeș primele două terase se găsesc la: 7-10 m (T₁) și 35-40 m (T₂) pentru Mureș și 8-12 m (T₁) și 18-20-35 m (T₂) pentru Sebeș.

⁷ În Culoarul Târnavei, în regiunea de confluență cu Mureșul M. Buza (1997) a identificat opt nivele de terasă: t₁ de 8-12 m altitudine relativă (238-242 m altitudine absolută), t₂ de 15-25 m (250-260 m), t₃ de 30-40 m (270-280 m), t₄ de 50-60 m (290-300 m), t₅ de 80-90 m (310-320 m), t₆ de 110-120 m (340-350 m), t₇ de 130-140 m (360-370 m) și t₈ de 150-160 m (380-390 m).

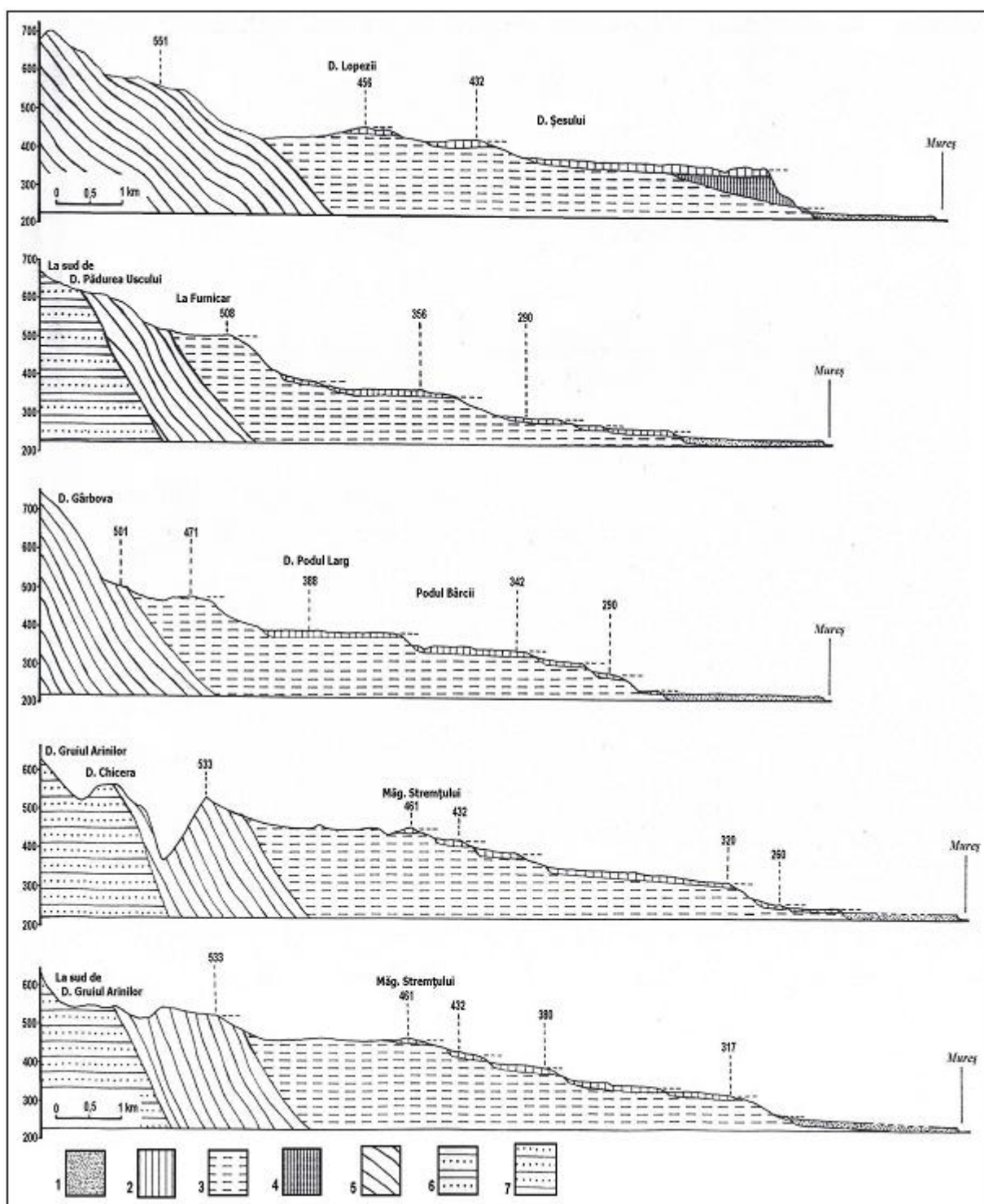

Fig. 2. Profile transversale geologice prin Culoarul Mureșului între Aiud și Alba Iulia: 1, luncă; 2, terase; 3, Pannonian; 4, Sarmatian; 5, Badenian; 6, Cretacic inferior; 7, Cretacic superior.

Terasa a 3-a, de 18-25 m, se păstrează pe dreapta Mureșului în vestul orașului Teiuș, între Micești și Alba Iulia etc., iar pe stânga la nord de confluența cu râul Râtu, la sud de satul Sâncrai, la Mihalt, la confluența cu Târnava, la vest de satul Teleac (fragmentată de pâraul Hăpria), la Oarda etc.

Terasa a 4-a, de 30-40 m, are aspect insular la vest de Galda de Jos și Alba Iulia, la sud de Ighiu, la Pețelca, la Oarda etc. Și *terasa a 5-a*, de 50-60 m, se păstrează tot insular la vest de Teiuș, la nord și vest de Galda de Jos, la sud de Pețelca, la Oarda etc. (fig. 3).

Terasa a 6-a, de 72-80 m, se păstrează pe dreapta Mureșului la sud-vest de orașul Aiud, la est de Sremț, de-o parte și de alta a râului Geoagiu, la nord-vest de Galda de Jos, la vest de municipiul Alba Iulia, la vest și nord-vest de satul Totoi, la vest de Ciugud etc.

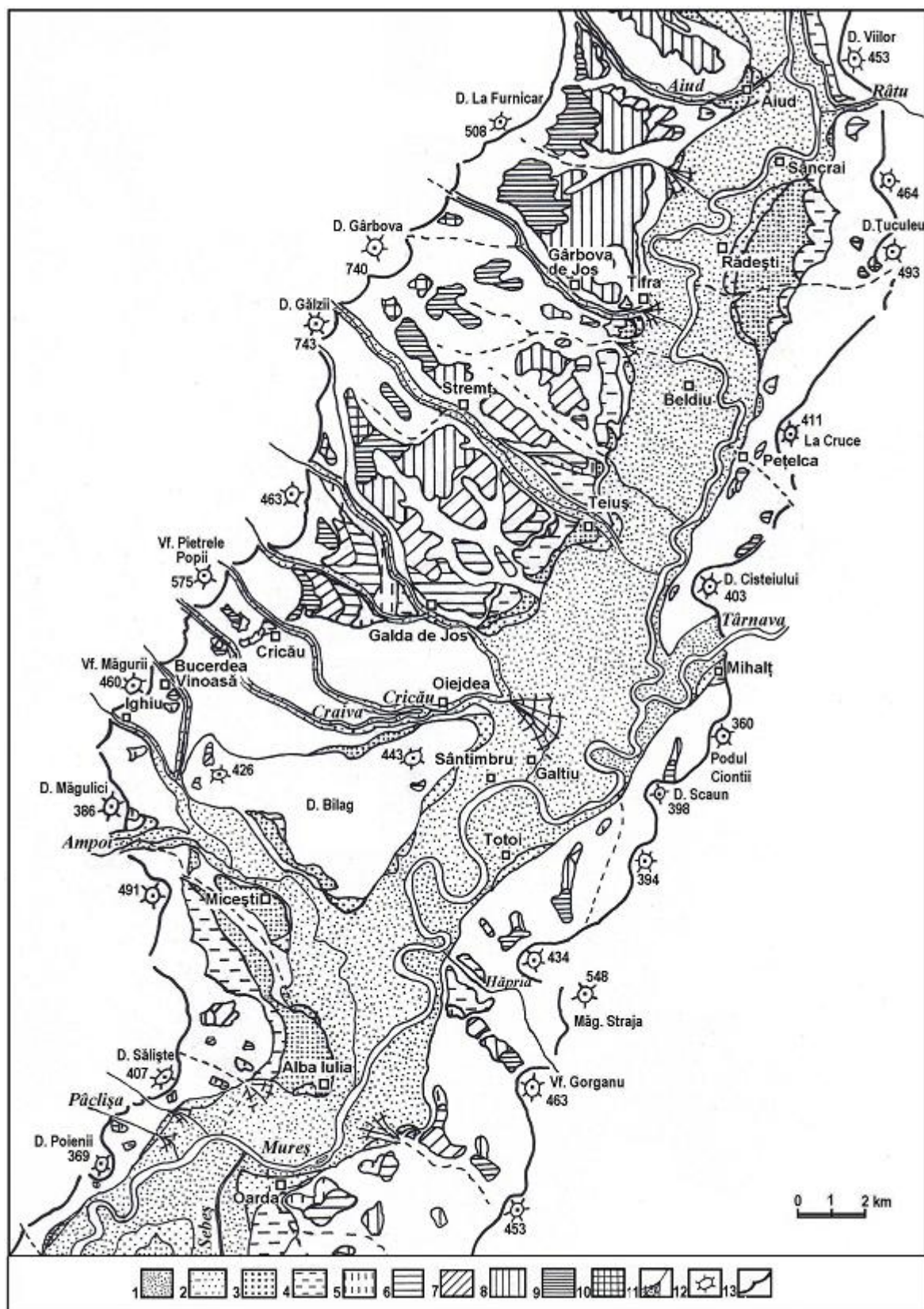

Fig. 3. Harta teraselor Mureșului din Culoarul Aiud – Sebeș: 1, lunca; 2, terasa 1-a (6-9 m altitudine relativă); 3, terasa a 2-a (12-15 m alt. rel.); 4, terasa a 3-a (18-25 m alt. rel.); 5, terasa a 4-a (30-40 m alt. rel.); 6, terasa a 5-a (50-60 m alt. rel.); 7, terasa a 6-a (72-80 m alt. rel.); 8, terasa a 7-a (90-110 m alt. rel.); 9, terasa a 8-a (125-140 m alt. rel.); 10, terasa a 9-a (145-160 m alt. rel.); 11, con de dejecție; 12, martor de eroziune; 13, limita culoarului

Terasa a 7-a, de 90-110 m, este foarte bine conservată pe stânga și dreapta râului Aiud (fig. 3), la nord de Gârbova de Jos, unde se întinde pe circa 12 km², la vest și sud de Stremț, la vest de Totoi etc. Aluviunile identificate în deschiderea de la Aiud sunt dominate de pietrișuri groșiere și chiar bolovănișuri, fără o structură evidentă, acoperite cu un strat de sol cu grosimi de 0,75-1,5 m.

Terasa a 8-a, de 125-140 m, înregistrează cea mai mare întindere pe versantul drept al Mureșului, între râurile Aiud și Gârbova, și doar insular, sub forma unor fâșii paralele orientate nord-vest – sud-est, între Gârbova și Galda. Pe versantul stâng această terasă este semnalată sub forma unor petice înguste, la nord de dealurile Cisteiului și Scaun, la vest de Vârful Gorganu etc.

Terasa a 9-a, de 145-160 m, face trecerea spre nivelul de vale și Dealurile Aiudului. Este reprezentată de o serie fragmente reduse, orientate nord-vest – sud-est, cuprinse între văile Lopadea și Galda.

Avale de confluența cu Sebeșul, în Culoarul Orăștiei, se produce o nouă modificare în asimetria văii, versantul drept devenind cel abrupt. Și aici numărul teraselor se păstrează (nouă), fiind mai dezvoltate pe versantul sudic (L. Badea și I. Mărculeț, 2008).

Bibliografie

- Badea, L. (2009), *Relieful României și neotectonica. Studiu de geomorfologie*, Edit. Universitaria, Craiova.
- Badea, L., Mărculeț, I. (2008), *Terasale din Culoarul Orăștiei*, Forum Geografic, nr. 7, Craiova.
- Buza, M. (1986), *Culoarul Mureșului la Alba Iulia. Observații geomorfologice*, St. Cercet. geol. geofiz. geogr. Geogr., XXXII, București.
- Buza, M. (1996), *Valea Mureșului între Aiud și Alba Iulia. Caractere geomorfologice*, Geographica Timisiensis, vol. V, Timișoara.
- Buza, M. (1997), *Culoarul Târnavei între Blaj și Mihalț. Observații geomorfologice*, Studii și Cercetări de Geografie, XLIV, București.
- Buza, M., Mărculeț, I. (2008), *Pretabilitatea reliefului din Culoarul Mureșului în amenajarea drumului roman în sectorul Aiud – Războieni Cetate*, Comunicări Științifice, VII, Mediaș.
- Costea, Marioara (2005), *Bazinul Sebeșului. Studiu de peisaj*, Edit. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.
- Grecu, Florina (1985), *Probleme ale formării și evoluției rețelei hidrografice din Depresiunea Transilvaniei*, Memoriile Secțiilor Științifice, Seria IV, t. VI, nr. 2/1983, București.
- Ielenicz, M. (1996), *Dealurile și podișurile României*, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Sibiu.
- Josan, N. (1979), *Dealurile Târnavei Mici. Studiu geomorfologic*, Edit. Academiei Române, București.
- Mărculeț, I. (2007), *Cercetarea și gradul de cunoaștere a numărului teraselor Mureșului*, Comunicări științifice, vol. VI, Mediaș.
- Mărculeț, I. (2013), *Culoarul Mureșului între Arieș și Strei. Studiu geomorfologic*, Edit. Samuel, Mădăraș.
- Mărculeț, I., Mărculeț, Cătălina, Marcu, Daniela (2008), *Changes in the Bilag Hill land use (Mureș Corridor) after 1990*, Sargeția, Series Scientia Naturae, XXI, Deva.
- Morariu, T., Bogdan, Octavia, Maier, A. (1980), *Județul Alba*, Edit. Academiei Române, București.
- Morariu, T., Donisă, I. (1968), *Terasale fluviale din România*, St. și cerc. geol., geof. și geogr., Seria geogr. XV, 1.
- Morariu, T., Gârbacea, V. (1960), *Terasale râurilor din Transilvania*, Comunicările Acad. R.P.R., X, 6, București.
- Pop, P. Gr. (2001), *Depresiunea Transilvaniei*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Posea, Gr. (2002), *Geomorfologia României*, Edit. Fundației „România de Măine”, București.
- Sandu, M. (1998), *Culoarul depresionar Sibiu – Apold. Studiu geomorfologic*, Edit. Agrosilvică, București.
- Savu, Al., Haidu, I. (1985), *The Genesis of the Couloir Oiejea-Șard*, Studia Univ., „Babeș-Bolyai”, Geol.-Geogr., XXX, Cluj-Napoca.
- Savu, Al., Mac, I., Tudoran, P. (1973), *Aspecte privind geneza și vârsta teraselor din Transilvania*, Realizări în geografia României, Edit. Științifică, București.
- *** (1967), *România, Harta geologică, scara 1 : 200.000, Foaia Turda*, Institutul Geologic, București.

ELEMENTE DE STRES TERMIC ȘI HIDRIC – FACTORI AI AMPLIFICĂRII SECETEI ÎN CÂMPIA OLTENIEI

Dr. Cătălina Mărculeț
Dr. Carmen-Sofia Dragotă

Abstract. *Elements of heat and water stress – drought-enhancing factors in the Oltenia Plain.* The main danger to the environment and the human activities is the exacerbation of dryness and drought phenomena, that are preceded and / or accompanied by periods of overheating, in the context of decreasing rainfall. Demonstration and characterization of drought phenomena in the region of study was based on daily processing of data raws, in three steps: identifying consecutive time segments of at least two days without precipitation (<1.0 mm), identifying consecutive time segments of at least two days with tropical temperatures (maximum $\geq 30^{\circ}\text{C}$), and determining the simultaneity between the two variables and its growth trend. From the simultaneity of the two analyzed parameters it can be concluded that drought in the Oltenia Plain is supported especially by the greater frequency of consecutive days without precipitation, accentuated in recent years by the presence of more tropical consecutive days.

Cuvinte cheie: stres termic, zile tropicale, secetă, zile fără precipitații, zile consecutive, clase de valori, simultaneitate, Câmpia Olteniei.

Key-words: heat stress, tropical days, days without precipitation, consecutive days, class values, simultaneity, Oltenia Plain.

Introducere

Implicarea în procesele decizionale și în stabilirea strategiilor de viitor pentru o dezvoltare durabilă a mediului natural și antropic, necesită valorificarea tuturor informațiilor meteorologice și hidrologice care completează prin multitudinea aspectelor reflectate latura practică aplicativă.

La nivel global, în condițiile schimbărilor climatice actuale principalul pericol pentru mediu și activitățile socio-umane îl constituie acutizarea fenomenelor de uscăciune și secetă, care sunt precedate și/sau însoțite de intervale cu încălziri excesive, pe fondul diminuării cantităților de precipitații. Intensificarea stresului termic excesiv din timpul anotimpului cald al anului este o caracteristică a perioadei de timp actuale și mai cu seamă preconizată pentru viitorii ani. Temperaturile tropicale de peste 30°C concomitente cu lipsa precipitațiilor, condiții întrunite în special în lunile iulie și august, impun restricții dezvoltării plantelor prin creșterea valorilor evapotranspirației, inducând în special la cereale procesul de șistăvire, cu efecte negative de reducere a producțiilor sau chiar de compromitere a recoltelor (Dragomirescu, Enache, 1998).

În România, din cele aproximativ 15 milioane hectare teren agricol (din care 9,4 milioane hectare teren arabil) solurile sunt afectate de secetă pe perioade lungi și în ani consecutivi, pe o suprafață de circa 7 milioane ha (48% din total). Seceta este factorul limitativ care afectează cultura plantelor pe cea mai mare suprafață, extinderea și intensitatea acestui tip de risc complex (atmosferică, climatică, hidrologică și pedologică) reducând anual producția agricolă cu cel puțin 30-50% (Sandu, I. și colab., 2010).

La nivelul României, Câmpia Română, principalul spațiu cu terenuri predominant arabile, se numără printre teritoriile cu cel mai mare grad de risc la secetă și încălziri excesive. Acestea afectează toate sectoarele economice, dar mai ales agricultura, periclitanț securitatea alimentației în Câmpia Olteniei, o regiune deja confruntată cu importante modificări ale mediului (despăduriri, distrugerea sistemelor de irigații, aridizare, creșterea suprafețelor afectate de mobilitatea nisipurilor nefixate de vegetație).

Date și metode

Lucrarea se bazează pe datele disponibile în cadrul proiectului European Climate Assessment and Datasets (ECAD, <http://knmi.eca.nl>). Au fost folosite înregistrările zilnice ale temperaturilor maxime ale aerului și cele ale precipitațiilor atmosferice din perioada 1961-2009, de la stația meteorologică Craiova, reprezentativă pentru Câmpia Olteniei, și inclusă în fluxul internațional al Organizației Meteorologice Mondiale. Seriile zilnice de date meteorologice accesate în studiu sunt de tip 'non-blended' (provenite din măsurători instrumentale) și au lipsuri $<5\%$.

Stația meteorologică de la Craiova este situată la $44^{\circ}19'$ latitudine nordică și $23^{\circ}52'$ longitudine estică, la o altitudine de 192 m, în arealul limitrof orașului, în partea de ENE, pe o terasă a Jiului, reprezentativitatea ei fiind dată și de gradul redus de rugozitate, având o platformă degajată (Fig. 1), care nu a suferit modificări de amplasament și nu are întreruperi în perioada de funcționare. Șirurile de măsurători zilnice sunt omogene și relevante pentru evidențierea și caracterizarea fenomenului de secetă în regiunea de studiu, folosind indicatorii CDD (Consecutive Dry Days – zile consecutive fără precipitații) și DW_{extreme} (Dry Warm extreme – pune în evidență variația temperaturilor tropicale concomitent cu intervalele fără precipitații din domeniul extrem).

Din șirurile de date zilnice au fost identificate segmentele temporale consecutive de cel puțin două zile fără precipitații (<1.0 mm). De asemenea au fost decelate intervalele cu temperaturi tropicale (maxime $\geq 30^{\circ}\text{C}$), respectând aceeași condiție de consecutivitate. În a treia etapă au fost determinate segmentele de cuplaj între cele două variabile, care reflectă ponderea fenomenului complex de secetă din intervalul 1961-2009 rezultat din simultaneitatea lor, și tendința de creștere a acestuia.

Rezultate

Schimbările în frecvența și durata maximă a intervalelor de simultaneitate a zilelor tropicale cu cele fără precipitații se observă cu deosebire după anul 1984. Tendința puternic crescătoare și statistic semnificativă evidențiată la stația meteorologică Craiova este susținută cu deosebire de intensificarea stresului termic tropical din timpul verii (sugerat și Micu și colab., 2013) și mai puțin de cel de aridizare, nesemnificativ statistic (Tabel 1).

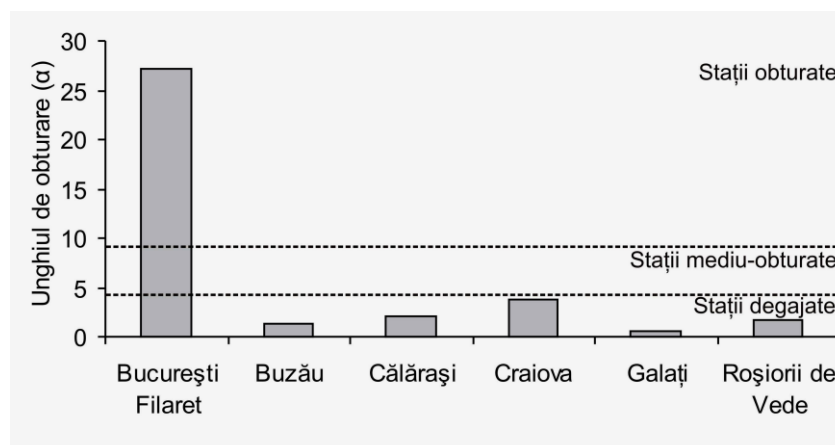

Fig. 1. Unghiul de obturare (α) pentru platformele stațiilor meteorologice din Câmpia Română.

Tabel 1. Schimbări în evoluția intervalelor cu zile tropicale și fără precipitații în Câmpia Olteniei (1961-2009)

Stația meteorologică	Intervale cu zile tropicale și fără precipitații			
	Frecvență		Durata maximă	
	Nr. intervale /deceniu	p-value	Nr. zile /deceniu	p-value
Craiova	0.71	.<0.05	1.11	.<0.01

Variația numărului total de zile fără precipitații de-a lungul celor 49 de ani luați în studiu, evidențiază o frecvență medie în timpul verii de 72,6 zile, ceea ce înseamnă 79% din totalul zilelor de vară din perioada analizată. Se remarcă 23 de ani în care valorile acestui parametru depășesc media. Decenial se constată că în perioada 1961-1990 depășirea valorii medii multianuale a intervalelor fără precipitații înscrie 4 ani, în timp ce în ultimele două decenii (1991-2009) frecvența acestora a crescut la 5 ani cu depășiri semnificative. În mod deosebit se evidențiază anul 2000 când numărul total de zile fără precipitații din acea vară a atins valoarea record de 85 zile (fig. 2).

Frecvența absolută (nr. de cazuri) pe clase de valori a duratei intervalelor cu zile consecutive fără precipitații în timpul verii indică valorile cele mai mari în ecartul de variabilitate al clasei 1 (<5 zile) întrunind 280 de cazuri. Pe măsura creșterii valorice a acestui ecart frecvența zilelor fără precipitații scade gradual întrunind până la trei intervale din categoria de 26-30 zile consecutive (fig. 3).

Numărul total de cazuri de zile consecutive întrunite în toate clasele de valori cu diferite durate a fost reliefat în graficul din figura 6 indicând că, dacă în primele două decenii era caracteristică o mare variabilitate a valorilor, cu ani în care se înregistrau și peste 15 astfel de situații, variația a devenit din ce în ce mai mică în ultimele decenii, situându-se în jurul valorilor de 10 pe sezon. Acest fapt se datorează creșterii duratei intervalelor secetoase, indicat de valorile tot mai ridicate ale duratelor maxime – cu maximum de 31 zile în august 2008 – dar și de o tendință lineară de creștere a duratei maxime a intervalelor cu zile consecutive fără precipitații (fig. 4).

Frecvența zilelor tropicale produse în intervalul 1961-2009, în anotimpul de vară întrunește o medie multianuală de 31,7 zile/perioadă, valoare depășită în 21 din cei 49 ani analizați. Din totalul zilelor calendaristice ale anotimpului de vară din perioada analizată, numai 34% din cazuri întrunesc condițiile genetice de *zile tropicale*.

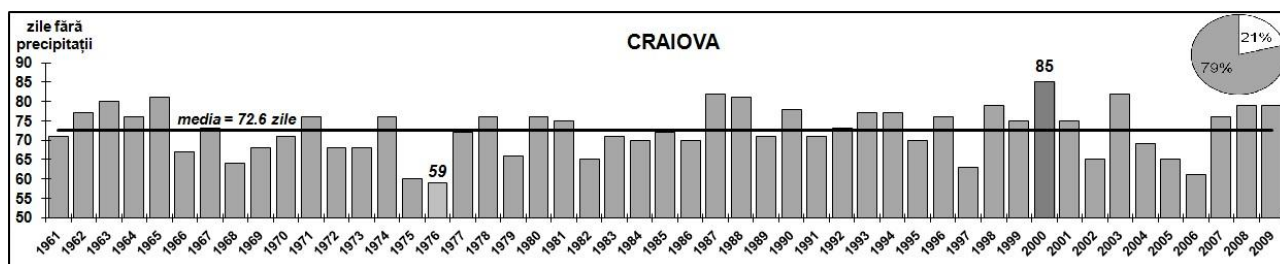

Fig. 2, Variația anuală a numărului de zile fără precipitații în anotimpul de vară și proporția acestora din totalul zilelor calendaristice (1961-2009), în Câmpia Olteniei.

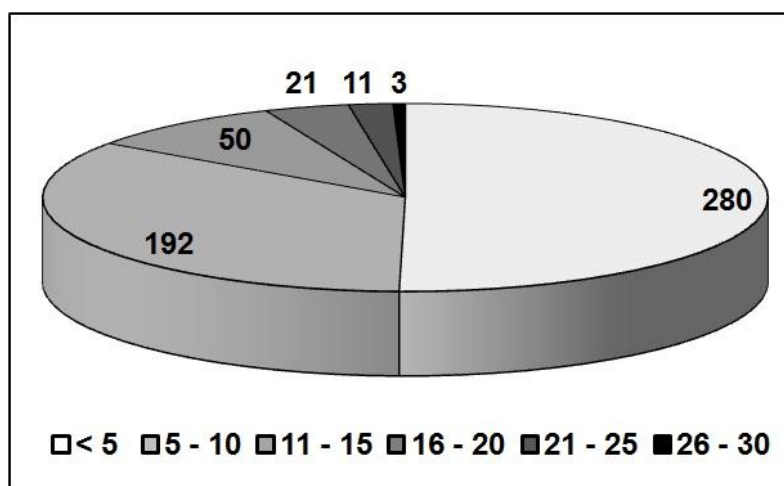

Fig. 3, Frecvența absolută pe clase de valori a duratei intervalelor de zile consecutive fără precipitații din lunile de vară, în Câmpia Olteniei (1961-2009).

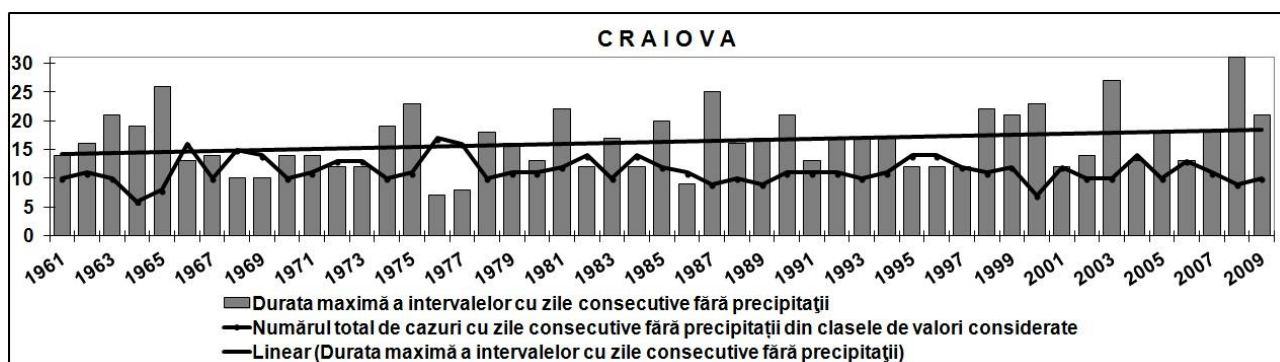

Fig.4, Variația intervalelor cu zile consecutive fără precipitații din anotimpul de vară (1961-2009).

După 1984, anul de ruptură în tendința de manifestare a schimbărilor climatice la latitudinea țării noastre, frecvența acestor zile tropicale crește semnificativ, atingând în anul 2007 recordul de 57 de cazuri/vară (fig. 5).

Frecvența absolută pe clase de valori a duratei intervalelor de zile consecutive cu temperaturi tropicale în timpul verii ilustrează că acoperirea valorică maximă o deține clasa 1 (<5 zile) întrunind 175 de cazuri. Clasa superioară (26-30 zile consecutive) nu întrunește nici un caz, frecvența claselor anterioare – 16-20 și 21-25 zile – întrunind 7, respectiv 2 cazuri (fig. 6).

Numărul total de cazuri de zile consecutive întrunite în toate clasele de valori cu diferite durate a făcut obiectul figurii 9, reliefând că, în perioada 1969-1980 nu s-a sesizat o mare variabilitate a valorilor, ele fiind în general mai coborâte, după anul 1981 variația este mult mai accentuată. Se remarcă anii 1994, 2003 și 2009 cu cele mai multe cazuri de consecutivitate a zilelor tropicale. Tendința lineară de creștere a duratei maxime a intervalelor cu zile consecutive tropicale este susținută de valorile ridicate din anii 1992 și 1998, având la bază de fapt o creștere generală a duratei intervalelor secetoase, motivând severitatea tot mai mare a secetelor în ultimii ani (fig. 7).

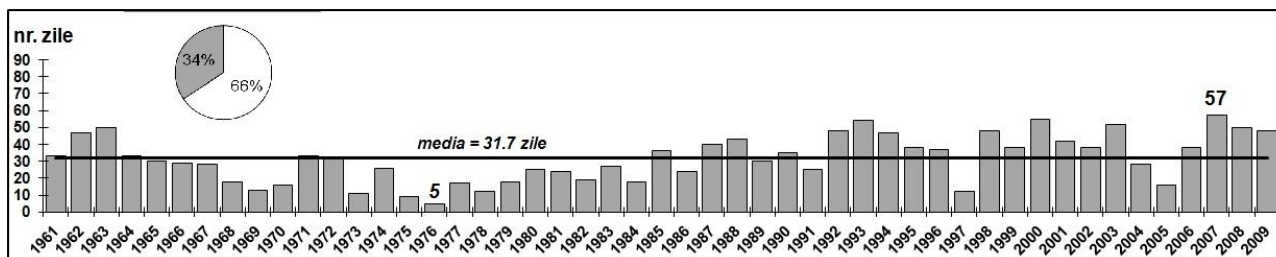

Fig. 5, Variația numărului de zile cu temperaturi tropicale în anotimpul de vară și proporția acestora din totalul zilelor calendaristice (1961-2009), în Câmpia Olteniei.

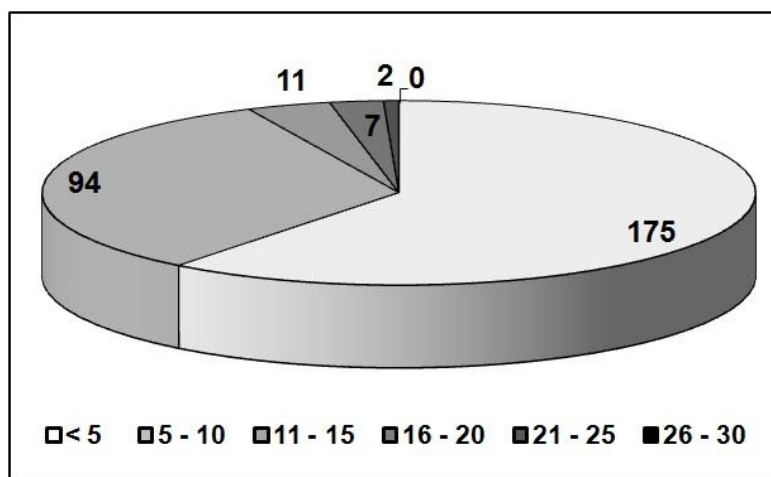

Fig. 6, Frecvența absolută pe clase de valori a duratei intervalelor de zile consecutive cu temperaturi tropicale din lunile de vară, în Câmpia Olteniei (1961-2009).

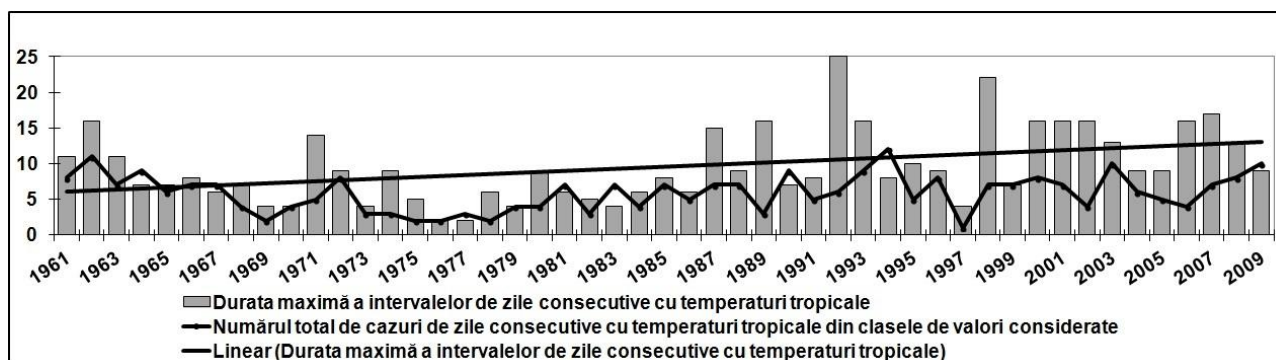

Fig. 7, Variația intervalelor de zile consecutive cu temperaturi tropicale din anotimpul de vară (1961-2009).

Concluzii

Din simultaneitatea celor doi parametri analizați mai sus rezultă că în Câmpia Olteniei, reprezentată prin stația meteorologică Craiova, fenomenul de secetă este susținut mai cu seamă de frecvența mai mare a zilelor consecutive fără precipitații accentuată în ultimii ani de prezența tot mai susținută a zilelor consecutive tropicale.

Numărului total de zile care întrunesc criteriul de simultaneitate al celor doi parametri variază într-un ecart mult mai mic, cu valori cuprinse între 2 cazuri (în anii 1976 și 1997) și 54 (în anul 2000).

Media multianuală a acestui sincron este de 26 zile, comparativ cu 72,6 zile fără precipitații și 31,7 zile tropicale calculată pentru anotimpul de vară din perioada analizată (1961-2009). Ponderea zilelor consecutive tropicale și fără precipitații produse simultan se diminuează semnificativ atingând 28% din totalul zilelor calendaristice ale anotimpului de vară, pe fondul frecvenței de 34% a zilelor consecutive tropicale, comparativ cu cea de 79% a zilelor consecutive fără precipitații.

Se remarcă același an 1984, ca an de ruptură în tendința de manifestare a intensificării fenomenului de secetă, după care frecvența acestor zile simultane crește semnificativ raportat la întreaga perioadă 1961-2009, anii de discontinuitate majoră fiind 1997 și 2005 cu un număr redus de zile fără precipitații din anotimpul de vară (fig. 8).

Frecvența simultaneității pe clasele de valori considerate a celor doi parametri care susțin intensificarea fenomenului de secetă indică cea mai mare pondere (187 cazuri) în prima clasă de valori (< 5 zile consecutive), această frecvență descrescând din ecartul de variabilitate de 5-10 zile consecutive simultane de 93 cazuri, spre cele două clase superioare cu 9, respectiv 3 cazuri/vară (fig. 8).

Ilustrarea complexității acestor situații de simultaneitate a producerii celor doi parametri este evidențiată și din graficul comparativ al duratei maxime a intervalelor de zile consecutive de cuplaj cu numărul total de cazuri cu zile produse concomitent în clasele de valori considerate. Se remarcă aceeași tendință de creștere a duratelor maxime ale situațiilor consecutive și în cazul simultaneității parametrilor, mai ales după anul 1987 când acestea ating valorile cele mai mari în 1987, 1989, 1992, 2000, 2007 și 2008.

Remarcabilă este și variația numărului total de cazuri consecutive simultane totalizate în anotimpul de vară care prezintă o traiectorie asemănătoare cu situația zilelor tropicale consecutive, după anul 1981 remarcându-se o amplificarea a variației de la un an la altul. Cele mai multe situații de acest gen s-au produs în anii 1994 și 2003 (fig. 10).

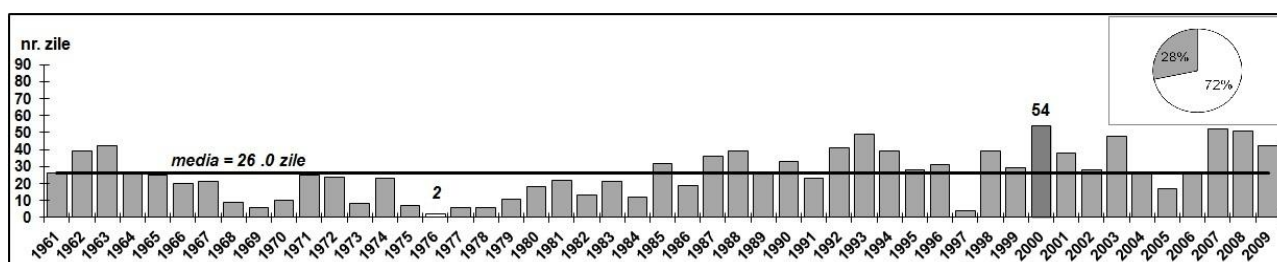

Fig. 8, Variația numărului total de zile simultane cu temperaturi tropicale și fără precipitații, din anotimpul de vară, raportate la numărul total al zilelor calendaristice (1961-2009), în Câmpia Olteniei.

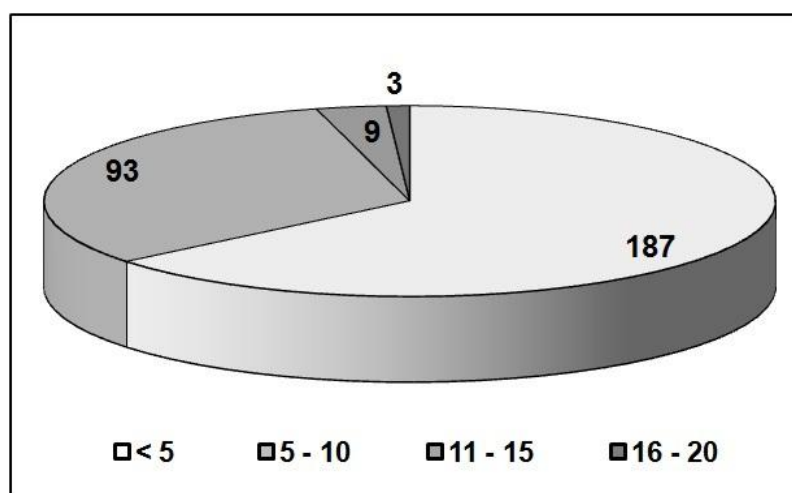

Fig. 9, Frecvența absolută pe clase de valori a duratei intervalelor simultane cu temperaturi tropicale și fără precipitații, din anotimpul de vară (1961-2009), în Câmpia Olteniei.

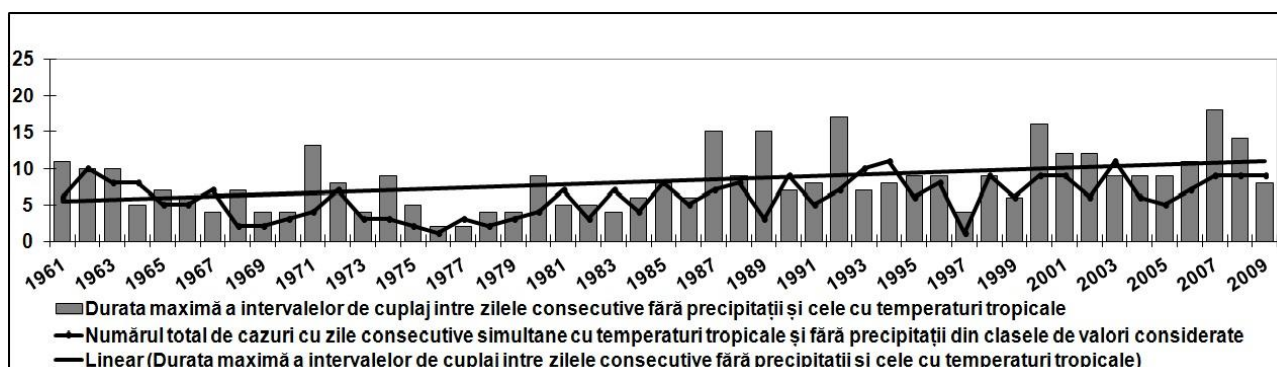

Fig. 10, Variația simultaneității zilelor consecutive cu temperaturi tropicale și cele fără precipitații din anotimpul de vară (1961-2009) în Câmpia Olteniei.

Intensitatea fenomenului de secetă ca efect al reducerii cantităților de precipitații, manifestat și prin creșterea duratei și frecvenței perioadelor fără precipitații, este potențată prin efectul de cumul cu stresul termic excesiv în creștere, reprezentat și de frecvența și durata perioadelor cu zile tropicale, acest proces fiind observat cu precădere în ultimele două decenii. Astfel, fenomenul de secetă reprezintă un pericol primordial în cadrul climatului actual și cu potențial de creștere în deceniile următoare conform modelelor de schimbări climatice la scară globală și regională, între regiunile puternic afectate de secetă încadrându-se și Câmpia Olteniei.

Bibliografie

- Dragomirescu, Elena, Enache, L. (1998), *Agrometeorologie*, Edit. Didactică și Pedagogică, București.
- Păltineanu, C., Seceleanu, I., Mihăilescu, Fl., Dragotă, Carmen, Vasenciuc, Felicia (2007), *Ariditatea, seceta, evapotranspirația și cerințele de apă ale culturilor agricole în România*, Editura Ovidius University Press, Constanța.
- Mărculeț, Cătălina, Dragotă, Carmen-Sofia (2007), *Zile consecutive cu precipitații atmosferice pe praguri cantitative semnificative în depresiunea Alba Iulia – Turda*, Comunicări științifice, Bibliotheca Historica, Philosophica et Geographica, VI, Edit. Samuel, Mediaș.
- Mărculeț, Cătălina, Dragotă, Carmen-Sofia, Mărculeț, I. (2008), *Zile consecutive cu precipitații pe praguri caracteristice și procesele geomorfologice din vestul Podișului Târnavelor*, Revista Geografică, T. XIV-XV, 2007-2008, București.
- Mărculeț, Cătălina (2014), *Major summer-induced thermal risks in the Alba Iulia – Turda Depression*, Riscuri și Catastrofe, XIV (113), nr. 1/2014, Cluj-Napoca.
- Micu, Dana, Havriș, Loredana-Elena, Dragotă, Carmen-Sofia, Mărculeț, Cătălina (2014), *Changes in summer types in relation to drought occurrence in the Romanian Plain region*, Aerul și Apa Componente ale Mediului / Air and water components of the environment, 21-22 martie 2014, Cluj-Napoca.
- Sandu, I., Mateescu, Elena, Vătămanu, V. (2010), *Schimbări climatice în România și efectele asupra agriculturii*, Edit. SITECH, Craiova.
- * * * (2008), *Clima României*, Administrația Națională de Meteorologie, Editura Academiei Române, București.

BRUMA-FENOMEN CLIMATIC DE RISC ÎN SUDUL TRANSILVANIEI

Dr. Nicolae Rusan

Abstract: Hoar Frost - Climatic Phenomenon of Risk in Southern Transylvania. The paper analyzes the earliest and latest white frost over a period of 10 years (2004-2013), as well as the climatic conditions that determined them. Also there were highlighted the years with the most numerous cases of early and late white frosts in the period under review, and measures to mitigate the consequences of these frosts.

Cuvinte cheie: bruma tarzie si timpurie, context synoptic, masuri de atenuare, conditii climatice

Key words: early and late white frost, synoptic context, measures of mitigation, climatic conditions

Aspecte generale.

În grupa fenomenelor meteorologice nefavorabile agriculturii, *înghețurile și bruma* ocupă un loc important. Ele determină nu numai frânarea dezvoltării plantelor și încheierea prematură a ciclului de vegetație, ci chiar moartea parțială sau totală a acestora. În pomicultură de exemplu, sunt deosebit de mari daunele înghețurilor de primăvară care surprind pomii în plină floare, distrugând uneori aproape întreaga recoltă.

Prin definiție, *bruma este fenomenul meteorologic care se caracterizează prin formarea unui strat subțire de gheață lucioasă, cu aspect cristalin, deseori sub formă de solzi, ace de gheață, pene, evantai, pe suprafața solului și pe obiectele aflate în apropierea acestuia, a căror suprafață este suficient de răcită, de obicei prin radiația nocturnă, pentru a provoca direc sublimarea vaporilor de apă din aer* (instrucțiuni stații meteorologice, 1995).

Pentru producerea brumei sunt necesare mai multe condiții și anume: temperaturi sub 0°C; timp senin și liniștit, sau vânt slab sub 2 m/s; umezeala relativă a aerului mai mare de 80%; condiții locale avantajoase (văi umede, depresiuni, versanți expuși advecției aerului rece). Brumele sunt mai frecvente în depresiuni și pe văile râurilor.

Cele mai favorabile condiții de producere a brumei sunt cele anticiclonice, caracterizate prin calm atmosferic, insolație mare ziua și radiație efectivă mare noaptea care determină coborârea temperaturii sub punctul de îngheț și sublimarea vaporilor de apă cuprinși în stratul de inversiune de la sol.

Pentru a putea stabili intervalul critic de producere a înghețurilor și brumelor cu caracter de fenomene climatice de risc, trebuie să se cunoască, mai întâi, caracteristicile unor parametri ai acestora cum sunt: *datele medii și extreme de producere a înghețurilor și brumelor de toamnă și primăvară ca și durata intervalului cu îngheț și brumă*. Printre condițiile de risc ale brumei amintim: când se produc în extrasezon cu 2 – 3 săptămâni mai devreme toamna, sau mai târziu primăvara comparativ cu datele medii; când aerul în deplasare este deosebit de rece de origine arctică; când brumele și înghețul au origine mixtă (adectiv – radiativă); când durata brumelor și înghețului depășește 5-10 ore consecutiv etc.

După cauzele care le determină, brumele și înghețurile sunt de trei tipuri:

- *adective* și sunt determinate de invaziile de aer rece polar, a cărui temperatură este sub 1°C și nu depășește această limită nici în cursul zilei. Ele cuprind de regulă teritorii mari și sunt semnalate mai ales în prima jumătate a primăverii, menținându-se de la 1 până la 2-3 zile.

- *de radiație (radiative)* se formează în nopțile senine și liniștite sau cu slabe adieri ale aerului, determinate de pierderea intensă a căldurii de către suprafața solului prin radiație.

Intensitatea și durata acestora depinde în foarte mare măsură de forma reliefului, de starea suprafeței solului, de umiditatea solului, a aerului și de alte condiții locale.

- *mixte (adectiv-radiative)* se formează în urma invaziilor maselor de aer rece a căror temperatură continuă să scadă în cursul nopții, prin efecte de radiație. În aceste condiții temperatura poate coborî noaptea până la -4°C și chiar -6°C, iar în cursul zilei temperatura poate ajunge la 10°C, 15°C sau chiar 20°C. Intensitatea și durata acestora depinde în foarte mare măsură de forma reliefului, de starea suprafeței solului, de umiditatea solului, a aerului și de alte condiții locale.

- *mixte (adectiv-radiative)* se formează în urma invaziilor maselor de aer rece a căror temperatură continuă să scadă în cursul nopții, prin efecte de radiație. În aceste condiții temperatura poate coborî noaptea până la -4°C și chiar -6°C, iar în cursul zilei temperatura poate ajunge la 10°C, 15°C sau chiar 20°C.

Analiza cazurilor celor mai timpurii și mai târzii brume.

Cele mai timpurii brume din perioada analizată (2004-2013) din sudul Transilvaniei au fost cele din luna august: 1 caz la Păltiniș, în anul 2008 și 1 caz la Joseni (fig. 1a).

Cele mai târzii brume din perioada analizată (2004-2013), s-au înregistrat în luna iunie 2005, la stația meteorologică Joseni din jud. Harghita: 1 caz în data de 3 iunie și altul în data de 10 iunie (fig. 1b).

Continuând cu cele mai timpurii brume, următoarea lună, septembrie, este luna în care numărul de cazuri de brumă crește. Anii cu cele mai multe cazuri de brumă din această lună sunt: 2004 în care s-au înregistrat 41 de cazuri, dintre care câte 1 caz la stațiile Târgu Mureș, Blaj, Alba-Iulia, restul cazurilor s-au înregistrat la stațiile din estul Transilvaniei, urmat de anul 2007 în ordinea descrescătoare a numărului de cazuri, an în care s-au înregistrat 19 cazuri de brumă, anul 2008 cu 13 cazuri și 2009 cu 11 cazuri de brumă (fig. 1c).

În anii 2005, 2010, 2011, 2013 numărul de cazuri de brumă au fost cuprinse între 2 în anul 2013 și câte 3 cazuri în ceilalți ani. Anul 2006 s-a caracterizat printr-un număr de 6 cazuri, majoritatea la stațiile din estul Transilvaniei.

Luna octombrie este luna în care zilele cu brumă devin frecvente, iar numărul cazurilor de brumă crește considerabil. Un număr mare de cazuri întâlnim la stațiile din estul Transilvaniei, detașându-se stațiile: Joseni cu 122 de cazuri, Miercurea Ciuc cu 118 cazuri, Sf. Gheorghe cu 92 cazuri (fig. 1d).

Din analiza celor mai târzii brume din luna mai reiese că, în anul 2007 s-au înregistrat 27 de cazuri, câte un caz la Alba Iulia și Blaj, 2 cazuri la Brașov Ghimbav și Sebeș-Alba, iar restul cazurilor s-au înregistrat la stațiile din estul Transilvaniei.

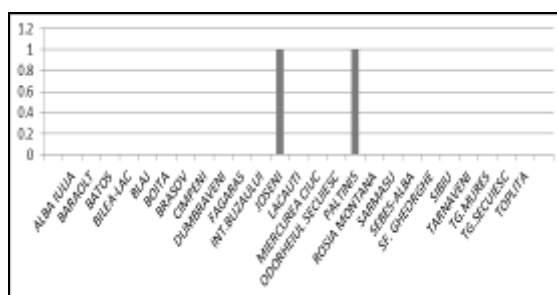
Anul 2006 este următorul an în care s-au înregistrat 24 de cazuri de brumă, urmat de anul 2009 cu 23 de cazuri, 2011 cu 18 cazuri, 2005 cu 11 cazuri, iar anii 2004 și 2008 cu 5 și respectiv 6 cazuri, iar în anul 2013 s-a înregistrat un singur caz.

Anii 2010 și 2012 sunt anii în care nu s-a înregistrat niciun caz de brumă în luna mai (fig. 1e).

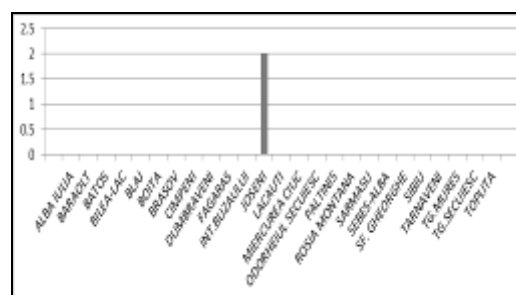
Luna aprilie este luna în care numărul cazurilor de brumă crește la toate stațiile luate spre analiză. Stațiile la care s-au înregistrat peste 10 cazuri de brumă, cu mici excepții, au fost cele din estul Transilvaniei.

Anii cu cele mai multe cazuri de brumă din luna aprilie (peste 10 cazuri/stație) pe perioada 2004-2013, au fost: anul 2004 cu 13 cazuri la Toplița, 15 cazuri la Miercurea Ciuc și 16 cazuri la Joseni urmat de anul 2007 cu 11 cazuri la Sf. Gheorghe și Toplița, 13 cazuri la Miercurea Ciuc și 15 cazuri la Joseni; anul 2009 cu 12 cazuri la Întorsura Buzăului și Tg. Secuiesc, 13 cazuri la Sf. Gheorghe, 17 cazuri la Joseni și Toplița și 19 cazuri la Miercurea Ciuc; anul 2011 cu 13 cazuri la Joseni (fig. 1f).

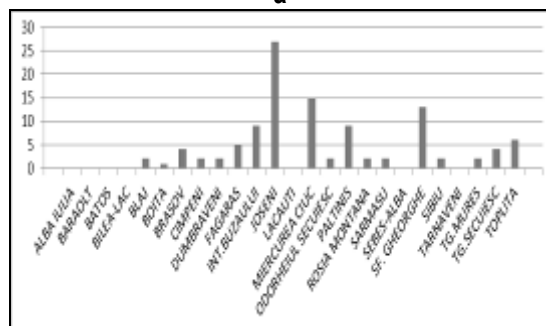
Luna martie este luna în care înghețurile și brumele sunt frecvente, iar numărul acestora, la majoritatea stațiilor luate spre analiză depășesc 6 până la 10 cazuri /lună în anumiți ani (fig. 1g).

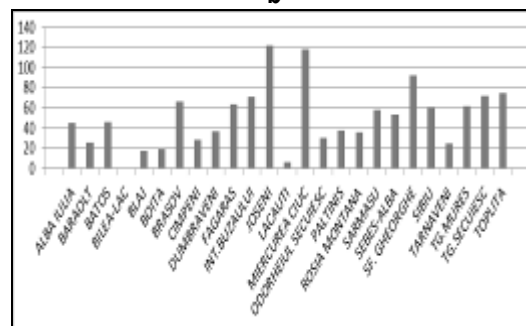
a

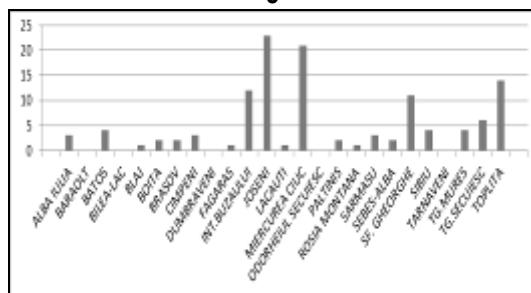
b

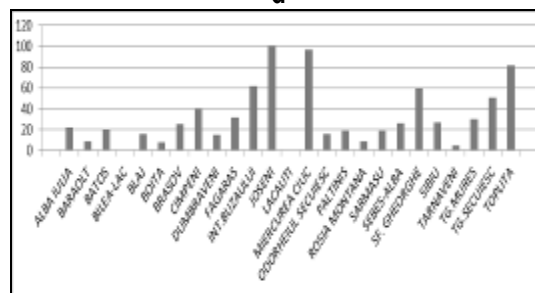
c

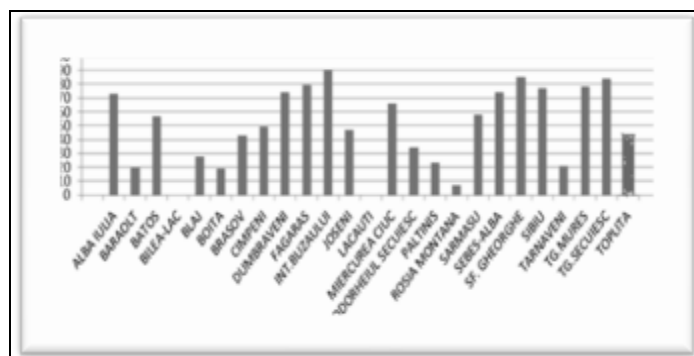
d

e

f

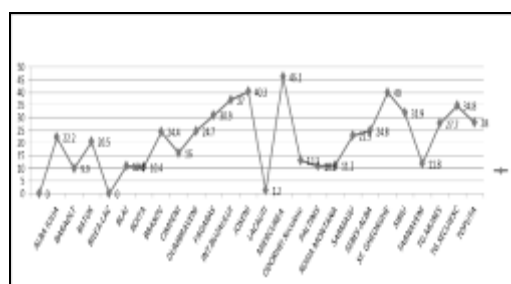

g

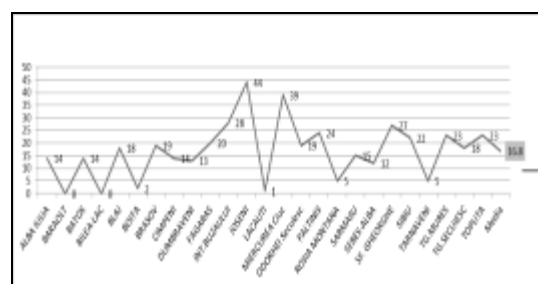
Fig. 1. Graficul cu numărul de cazuri de brumă din intervalul 2004-2013: a) luna august, b) luna iunie, c) luna septembrie, d) luna octombrie, e) luna mai, f) luna aprilie, g) luna martie.

Media multianuală a cazurilor de brumă din sud-estul Transilvaniei, exceptând zona de munte, pe intervalul 2004-2013, variază între 9.9 cazuri la Batoș în județul Mureș și 46.1 cazuri la Miercurea Ciuc în județul Harghita (fig. 2a).

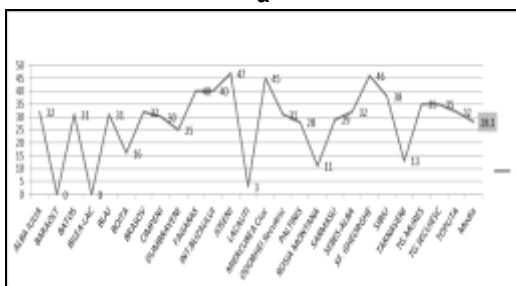
Din analiza cazurilor de brumă pentru fiecare an din intervalul cuprins între anii 2004-2013, reiese că anii 2005, 2007 și 2011, au fost anii cu cele mai multe cazuri de brumă, iar media anuală depășește 30 de cazuri în anul 2011 și 28 de cazuri în anii 2005 și 2007. Pe baza datelor obținute din Arhiva Centrului Meteorologic Transilvania Sud Sibiu, s-au întocmit graficele cu numărul de cazuri de brumă pentru fiecare stație și pentru fiecare an din cei luați spre analiză, precum și media anuală (fig. 2b, c, d, e, f și 3 a, b, c, d, e,).

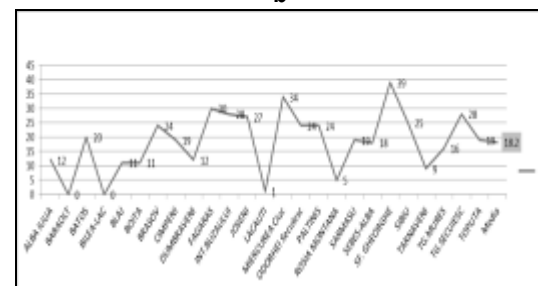
a

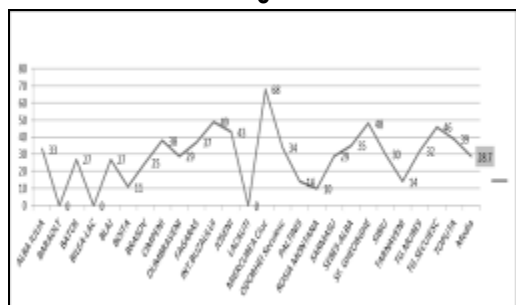
b

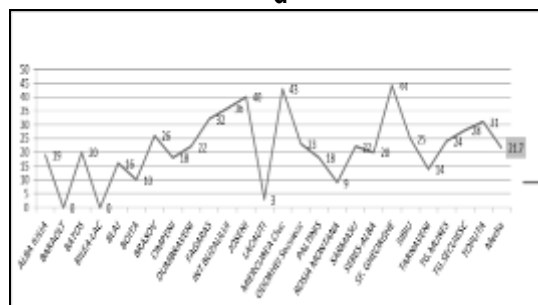
c

d

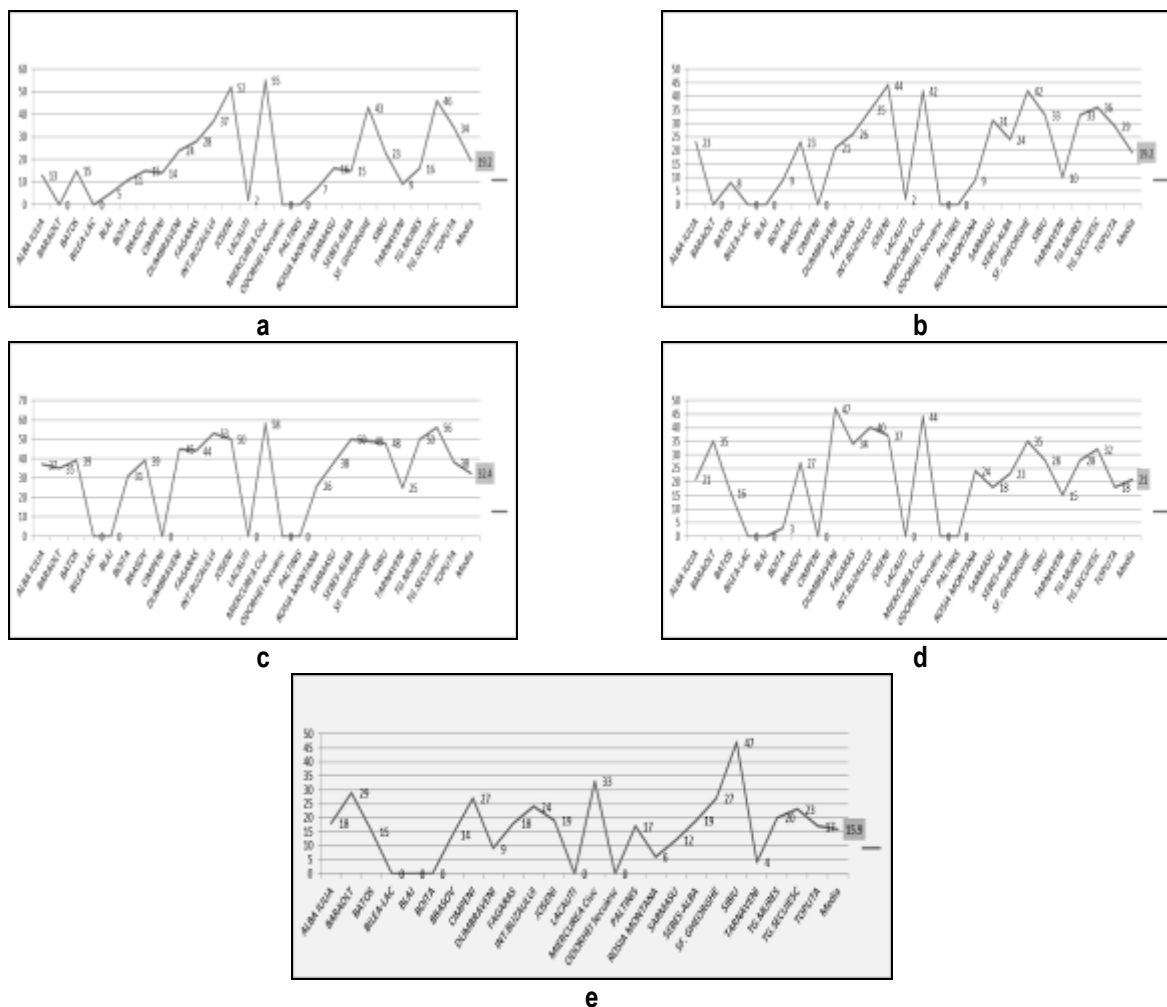

e

f

Fig. 2. a) Media multianuală calculată pe intervalul 2004-2013, b) numărul cazurilor de brumă și media anuală pentru anul 2004, c) pentru anul 2005, d) pentru anul 2006, e) pentru anul 2007, f) pentru anul 2008.

Termenii de dispariție a brumei și înghețurilor, precum și durata intervalului fără îngheț în sud-estul Transilvaniei, depind în mare măsură de interacțiunea proceselor dinamice cu caracteristicile suprafeței active.

Caracteristicile suprafeței active pot influența apariția unor arii mai restrinse de îngheț și brume prin următoarele:

- fragmentarea reliefului care favorizează apariția mai timpurie și dispariția mai tardivă a înghețului;

-formele de relief, în special cele depresionare favorizează cu ușurință advecțiile de aer rece și permit înghețuri dintre cele mai timpurii și târzii;

Forma reliefului, caracterul suprafeței active, prezența bazinelor de apă modifică esențial termenii și intensitatea brumelor și înghețurilor.

Măsurile de atenuare și combatere a înghețurilor și brumelor.

Posibilitățile actuale de luptă împotriva înghețurilor tardive de primăvară și timpurii de toamnă, pot fi grupate, din punct de vedere al principiului de combatere, în următoarele grupe:

- măsuri practice înainte de plantare sau însămânțare (plantele sensibile la îngheț sânt cultivate pe pante cu expoziția sudică sau sud-vestică, care asigură scurgerea cu ușurință a aerului rece pe văi);
- măsuri prin care se urmărește atenuarea radiației nocturne (fumigațiile, adăpostirea, perdele vegetale de protecție);
- măsuri prin care se realizează creșterea temperaturii solului și a aerului (încălzirea suprafeței solului prin irigare);
- mijloace mecanice (ventilarea aerului) prin care se împiedică formarea inversiunilor termice în stratul de aer din vecinătatea solului;
- măsuri agrofitehnice prin care se influențează proprietățile termice ale stratului arabil și procesele radiative la suprafața solului.

Toate aceste metode determină reducerea răcirilor radiative, distrugerea stratului de inversiune termică de la sol, omogenizarea temperaturii aerului în stratul microclimatic și în consecință, menținerea temperaturii aerului și pe suprafața solului mai mare de 0°C.

Aplicarea acestor măsuri se face în mod diferențiat, în raport cu condițiile meteorologice și locale (relief și microrelief, soiuri de plante, condiții tehnice), ca și de costurile materiale posibile.

Concluzii

Concluzia generală este că, deși sunt fenomene meteorologice obișnuite pentru clima temperat-continentală, în anumite condiții de timp, ele pot deveni riscuri climatice prin consecințele lor, imprevizibile de cele mai multe ori, atunci când se produc în extrasezon cu 2-3 săptămâni mai devreme toamna, sau mai târziu primăvara.

Bibliografie

- Bălteanu, D., Alexe, R. (2001), *Hazarde naturale și antropogene*, Edit. Corint, București.
- Berbecel și colab. (1970), *Agrometeorologie*, Edit. Ceres, București.
- Bogdan, Octavia (1978), *Fenomene climatice de iarnă și de vară*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Bogdan, Octavia, Niculescu, Elena (1999), *Riscurile climatice din România*, Academia Română, Institutul de Geografie, Compania Segă-Internațional, București.
- Ciulache, S., Ionac, Nicoleta (1995), *Fenomene atmosferice de risc*, Edit. Științifică, București.
- Dragotă, Carmen, Gaceu, O., Iordache, Anișoara (2003), *Bruma – fenomen climatic de risc în Munții Bihor și Vlădeasa*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, XLIX, 2, Cluj Napoca.
- Topor, N. (1958), *Bruma și înghețul. Prevederea și prevenirea lor*, Edit. Agro-silvică, București..
- Topor, N., Stoica, C. (1965), *Tipuri de circulație și centri de acțiune atmosferică deasupra Europei*, C.S.A., Institutul Meteorologic, București.
- *** *Arhiva de date a Centrului Meteorologic Regional Transilvania Sud*, Sibiu.
- *** *Instrucțiuni stații meteorologice*, 1995.

AȘEZĂRILE DE ÎNĂLȚIME DIN CARPAȚII ROMÂNEȘTI

Dr. Mircea Buza
Dr. Cătălina Mărculeț
Dr. Ioan Mărculeț

Résumé. Les localités de hauteur dans les Carpates Roumaines. Les Carpates Roumaines constituent une chaîne de montagnes moyennes de l'Europe, fait qui leur confère l'avantage d'être très hospitalières, ayant à travers environ 2500 localités rurales et 64 villes, la plupart ayant entre 500-1000 m d'altitude. Des localités permanentes de hauteur sont situées à plus de 1100 m d'altitude, et de manière exceptionnelle à plus de 1200 m, leur plafond maximum atteignant 1320 m. Des références aux localités plus grandes situées à des altitudes plus basses, expliquent leur évolution historique et leur parutions dans l'espace montagnard. On constate que plus que les localités sont récentes, respectivement ont des attestations documentaires plus nouvelles, plus elles sont situées à des hauteurs plus élevées. Mais pour l'étage alpin et sous alpin on trouve seulement des localités saisonnières.

Cuvinte cheie: așezări umane, Munții Carpați, România

Mots clés: localités humaines, Monts Carpates, Roumanie

Carpații Românești, cu altitudinea maximă de 2544 m, constituie un lanț de munți mijlocii din Europa, comparativ cu Alpii (4807 m) și Pirineii (3404 m). Acest fapt le conferă avantajul de a fi deosebit de ospitalieri, atât datorită formelor domoale de relief care predomină, a climei relativ blânde în cea mai mare parte a anului și a vegetației bogate, formată din păduri și tufărișuri subalpine, precum și a unor pășuni și fânețe de cea mai bună calitate. Ca urmare, în cuprinsul lor, respectiv între 700-1350 m se întâlnesc numeroase așezări permanente, dar neuniform răspândite.

Carpații Românești ocupă o suprafață de 66.303 km², ceea ce reprezintă 27,8% din suprafața țării. Lanțul carpatic se desfășoară pe o lungime de peste 910 km, între Valea Tisei, Defileul Dunării și Valea Someșului. Limita lor inferioară variază foarte mult de la o ramură la alta, urcând de la 250-400 m în vestul Munților Apuseni, la 550-650 m la contactul cu Podișul Transilvaniei și la 700-800 m la contactul cu Subcarpații (Geografia României, 1987, vol. III).

În cuprinsul lor există circa 2500 de așezări rurale și 64 de orașe, dintre care unele de o deosebită importanță economică și culturală, ca Brașov, Petroșani, Reșița etc., majoritatea fiind cuprinse între 500-1000 m altitudine, situate în văile mai largi și în depresiunile intramontane destul de numeroase și extinse, ridicându-se la circa 100 de depresiuni. Așezările din regiunea de munte poartă amprenta condițiilor naturale, prin poziția lor geografică, prin întinderea și fizionomia lor, prin materialele de construcție, prin tipologia și funcționalitatea, precum și prin organizarea gospodăriei.

Considerăm așezări permanente de înălțime așezările situate la peste 1100 m altitudine, în mod excepțional cele la peste 1200 m, mult mai reduse ca înălțime, plafonul lor maxim ajungând la 1320 m. În același timp facem o serie de referiri și la așezările mai mari situate la altitudini mai joase, atât rurale, cât și urbane, pentru a arăta evoluția istorică și apariția lor în spațiul montan. Se constată astfel că cu cât așezările sunt mai recente, respectiv au atestări documentare mai noi, cu atât sunt situate la înălțimi mai mari.

Din dorința de a arăta că omul s-a instalat în acești munți până la altitudini foarte mari, unii autori au scris că există așezări permanente și la înălțimi foarte mari, fără însă a le fi călcat cu piciorul, luând în considerare doar harta topografică. Astfel, C. Giurcăneanu (1998) arată că satul situat la cea mai mare altitudine este **Tomnatic** la 1700 m în Munții Apuseni, pe teritoriul comunei Bistra, județul Alba, iar V. Mihăilescu (1936) că satul **Petreasa** situat la 1400 m este cel mai înalt, tot din Munții Apuseni, comuna Horea, județul Alba. Din păcate așa-zisul sat Tomnatic nu este decât un grup de grajduri, în care vara sunt urcate la pășunile de pe muntele Căpățâna (1750 m) turmele de oi păzite de câțiva tineri (Foto 1), iar Petreasa este situat doar la 1250 m, dar există și aici o serie de grajduri folosite vara până la 1400 m (Foto 2).

Pe baza cercetărilor de teren s-a constatat că limita superioară a așezărilor permanente se află la 1100-1200 m în Munții Apuseni, Culoarul Bran-Dragoslavele, Culoarul Bârgău-Depresiunea Dornelor și Obcinele Bucovinei. În mod excepțional se ajunge la 1320 m în satul **Măguri** și la 1250 m în satul **Petreasa** din Munții Apuseni¹ și la 1220 m în satul **Fundata** din Carpații Meridionali, toate fiind sate de tip răsfirat, iar dintre satele de tip adunat se remarcă **Jina** și **Poiana Sibiului**, situate la 850-900 m în Munții Cindrelului.

Satele **Măguri**, comuna Măguri-Răcătau, cu o populație de 950 locuitori în anul 2002 și **Mărișel**, comuna Mărișel cu o populație de 1670 locuitori, județul Cluj, ocupă culmile domoale ale platformei de eroziune mijlocie numită chiar de la ele, platforma Măguri-Mărișel, ambele fiind sate de tip risipit (împrăștiat), cu structuri patriarhale, cu gospodării grupate pe crânguri sub formă de cătune fără structură. În Munții Apuseni, cu precădere în Munții Gilău-

¹ Conform lucrării *Superlativele României. Mică enciclopedie* (2010), localitatea Bădăi (comuna Avram Iancu, județul Alba) este considerat cel mai înalt sat din România, la altitudinea de 1240 m.

Muntele Mare se poate constata o predominare a culmilor rotunjite, cu suprafețe netede sau slab ondulate, care contrastează cu adâncimea văilor și înclinarea versanților, rămași împăduriți.

Foto 1. „Satul” Tomnatic (comuna Bistra, județul Alba) situat la 1700 m altitudine „locuit” vara de un grup de copii însoțit de mama unuia din ei. În centru este șeful Ocolului Silvic Câmpeni, iar în stânga, brigadierul silvic din comuna Bistra (Foto M. Buza).

Foto 2. Grajduri situate la 1400 m, folosite vara în satul Petreasa, comuna Horea, județul Alba (Foto M. Buza).

După cum rezultă din atestările documentare, începuturile defrișărilor masive sunt destul de vechi – sfârșitul secolului XVII, dar ele au continuat cu o intensitate deosebită în secolele XVIII-XIX, când moșii au primit înlesnirea de a tăia pădurea pentru obținerea de pășuni și de a se stabili pe terenurile defrișate. Pe suprafețele mai înșorite s-au creat apoi numeroase ogoare pentru cultura cartofului, a orzului sau mai rar a grâului de primăvară.

În schimb, pe văi și pe culoare de vale predomină așezările de tip adunat, cu funcții mixte agro-pastorale, între care se remarcă satele reședințe de comună de pe cursul superior al Arieșului Mare: Albac, Scărișoara, Gârda de Sus și Arieșeni, situate la altitudini cuprinse între 800-1000 m, în timp ce satele componente de tip risipit se află la altitudini de 1100-1200 m, ce intră tot în categoria așezărilor situate la cele mai altitudini din Carpații Românești. Aici, în urma tăierilor neorganizate, în pâlcuri, au rezultat o sumedenie de poieni, care adăposteau și locuința proprietarului, de la care ulterior și-au luat numele, iar aceste cătune cu timpul au devenit sate. În acest mod s-au înighebat treptat așezările de înălțime, tot de tip risipit, caracteristice Munților Gilău - Muntele Mare și Munților Bihorului.

În acest sens demne de menționat sunt și atestările documentare relativ noi la care au intrat acestea în atenția autorităților austro-ungare, și anume **Albac**, în anul 1720, sub denumirea de Râul Mare cu cele 17 cătune: Bărăști, Budăiești, Cionești, Costești, Dealul Lămășoii, Deve, După Pleșe, Fața Albacului, Pleșești, Potionci, Rogoz, Roșești, Rusești, Sohodol, Tâmburești, Ponorel și Vadu Moșilor. În continuare urmează satele **Măguri** și **Mărișel** atestate în anul 1724, **Scărișoara**, în anul 1770, cu cele 13 cătune – Bârlești, Botești, Fața Lăzești, Florești, Lăzești, Lespezea, Măței, Negești, Preluca, Runc, Sfortea, Știulești și Trănești –, **Arieșeni** în anul 1770, numit înainte Lăpuș de la cuvântul maghiar lapoš = neted, cu cele 17 cătune – Avrămești, Bubești, Casa de Piatră, Cobleș, Dealul Bajului, Fața Cristesei, Fața Lăpușului, Galbena, Hodobana, Izlaz, Păutești, Pătrăhaiești, Poienița, Ravicești, Sturu, Ștei-Arieșeni și Vanvucești – și **Horea**, în anul 1839, numit înainte Arada, cu cele 14 cătune – Baba, Butești, Dârlești, Fericet, Giurgiuț, Moncești, Mățișești, Niculești, Pătrușești, Petreasa (Petroasa), Preluca, Teiu, Trifești și Zânzești.

În Carpații Meridionali, din cauza reliefului alpin în sectorul de la est de Olt, cu numeroase stâncării și versanți puternic înclinați, există mai puține așezări permanente de înălțime. Totuși aici se află satele **Fundata** situat la 1200-1250 m, cu un număr de 526 locuitori, urmat de **Șirnea** la 1150-1180 m, cu 349 locuitori, ambele în Culoarul Bran-Dragslavele, în județul Brașov, atestate în anul 1657.

În schimb, în sectorul de la vest de Olt, unde predomină un relief mai domol, format din culmi prelungi și relativ netede, resturi ale platformei inferioare de eroziune sincronă cu Gornovița, se întâlnesc mai multe așezări permanente de tip risipit, cele mai reprezentative fiind în cuprinsul Munților Șureanului. Acestea aparțin de comuna Șugag, județul Alba, situată în valea Sebeșului, atestată documentar în anul 1750² și sunt reprezentate de patru sate de înălțime cuprinse între 1000-1200 m, și anume **Arți** atestat în 1851, **Tăul Bistra** în 1857, **Jidoștina** în 1910 și **Vârtoapele** în 1909.

În imediata vecinătate, în Munții Cindrelului se află două sate de înălțime de tip adunat, și anume **Jina** la 900-950, atestat documentar în 1558 și cu o populație de 4073 locuitori și **Poiana Sibiului** la 800-850 m, atestat documentar în anul 1488 și cu o populație de 2799 locuitori. Ca și în Munții Apuseni, și aceste sate s-au format din locuitorii veniți din

² Anul 1575 după alte surse (http://www.sugag.ro/sugag_istoricul-localități-109.html).

regiunile mai joase, defrișând pădurile pentru obținerea de pășuni și fânețe, în vederea practicării și păstoritului transhumant, precum și de a fi mai liberi, respectiv mai departe de autoritățile austro-ungare, care le percepeau dări și impozite împovărătoare.

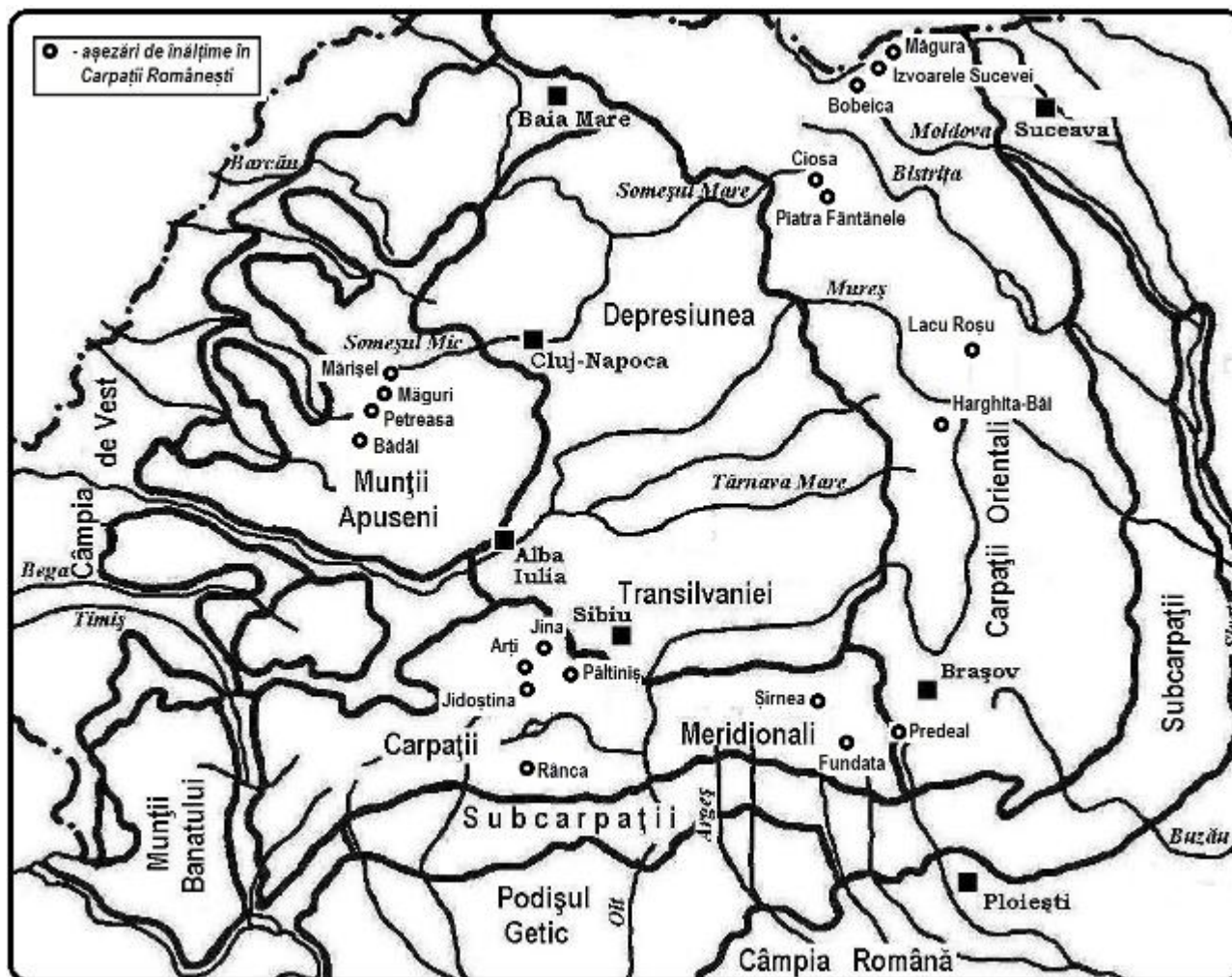

Fig. 1. Așezările de înălțime din Carpații Românești

Altă regiune cu așezări de înălțime este reprezentată de Carpații Orientali și Obcinele Bucovinei. Aici se remarcă Culoarul Bârgău – Depresiunea Dornelor, unde se află satele Ciosa la 1100 m numit inițial Tiha Bârgăului, atestat în anul 1750 și Piatra Fântânele la 960 m, numită inițial Tihuța, atestată în 1859, ultima în apropiere de Pasul Tihuța (1200 m), județul Bistrița-Năsăud. Acestea sunt urmate de satele Valea Bancului la 1100 m, Tătaru la 950 m, Prăleni la 980 m, Poiana Stampei la 920 m și Todireni la 900 m, județul Suceava, toate având ca ocupație principală creșterea animalelor și exploatarea forestieră.

De asemenea, în Obcinele Bucovinei se întâlnesc mai multe așezări de înălțime, cum sunt satele Bobeica la 1100 m, situat în apropierea Pasului Cărlibaba (1225 m), Izvoarele Sucevei la 1100 m, Măgura la 1100 m, comuna Brodina la 1000 m, Costileva la 980 m și Lupcina la 900 m, o parte din acestea fiind locuite de huțuli, o minoritate de origine ucraineană, care se remarcă prin creșterea unei specii supte de cai, numiți „cai huțuli”.

Remarcăm și faptul că aproape 2% din așezările permanente din Carpații Românești se află la peste 800 m altitudine, iar în etajul alpin și subalpin așezările sezoniere reprezentate prin stâni și saivane, ce urcă până la 1900 m, sunt dovada activității umane perpetuate dintotdeauna (Badea, Buza, 2005-2008).

Deși apărute mai târziu, trebuie amintite: orașul Predeal la 1060 m, menționat documentar în anul 1657, cu funcții turistice și industriale, și stațiunile climaterice din Carpații Românești, între care se remarcă Păltiniș, județul Sibiu, situată la 1450 m, cea mai mare altitudine din țară, înființată în anul 1894 de Asociația Carpatină Transilvană (Siebenbürgische Karpatenverein) din Sibiu, urmată de Harghita-Băi situată la 1350 m, atestată în anul 1913, Râncă, județul Gorj, situată la 1530 m, înființată în 1995 și de Lacu Roșu, jud. Harghita, situată la 980 m, atestată în anul 1913.

Bibliografie

- Badea, L., Buza, M. (1994), *On the distribution of human settlements in the Cindrel and Șureanu Mountains*, Revue roumain de géographie, T. 38, București.
- Badea, L., Buza, M. (2005-2008), *Anthropogeographic features of the Romanian Carpathian domain*, Revue roumain de géographie, T. 49-52, Edit. Academiei, București.
- Cocean, P. (2007), *Carpații cu spațiu montan arhetipal al poporului Român*, Studii și cercetări de geografie, T. LI-LII (2004-2005), București.
- Conea, I. (1941), *Destinul istoric al Carpaților*, Edit. Neam și Țară, București.
- Giurcăneanu, C. (1988), *Populația și așezările din Carpații Românești*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Mihăilescu, V. (1936), *România – Geografie fizică*, Socec, București.
- Mărculeț, I., Mărculeț, Cătălina, Marcu, Daniela, Mărculeț, V. (2010), *Superlativele României. Mică enciclopedie*, Edit. Meronia, București.
- Suciu, C. (1967-1968), *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, vol. I-II*, Edit. Academiei Române, București.
- Wagner, E. (1977), *Historisch – statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, Studia Transilvania, 4, Böhlau Verlag, Höltn-Wien.
- *** (1987), *Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, Edit. Academiei Române, București.
- *** (2008, 2009), *Dicționarul geografic al României, I, II*, Coord. M. Buza, L. Badea, Ș. Dragomirescu, Edit. Academiei Române, București.
- *** http://www.sugag.ro/sugag_istoricul-localități-109.html

ACTE NORMATIV-LEGISLATIVE PRIVIND PROTECȚIA CIVILĂ DIN ROMÂNIA (1996-2014)

Dr. Alexandru Bucur

Résumé: *Actes normatifs-législatives concernant la protection civile en Roumanie (1966-2014).* Pendant la période 1996-2004, la Protection Civile a parcouru un rapide trajet évolutif. Les actes normatifs-législatifs qui ont guidé son activité ont été nombreuses. En 2001 la Protection Civile a été transférée au Ministère de l'Administration et des Internes et à la fin de l'an 2004 elle s'est réunie avec les Pompiers Militaires.

Cuvinte cheie: evoluție, intervenție, unificare, dezastru, protecție civilă.

Mots-clé: evolution, intervention, unification, catastrophe, protection civile.

Legea nr. 106 din 25 septembrie 1996⁸ a protecției civile, a accentuat măsurile adoptate și activitățile desfășurate pentru protecția populației, bunurilor materiale, valorilor culturale și a factorilor de mediu, în caz de război sau dezastru. Față de anterioara lege, aceasta a pus un accent mult mai mare pe acțiunile și măsurile care se impuneau în caz de dezastru, problemă tratată destul de vag în trecut.

Prin punerea în aplicare a prevederilor noii legi s-a realizat o revigorare a structurilor de protecție civilă din România, atât militare cât și civile. Totodată, Protecția Civilă a devenit armă de sine stătătoare, nemaifiind subordonată Centrelor Militare. Încadrarea cu specialiști a luat amploare, la fel și pregătirea de specialitate. În baza noii legi au fost elaborate, aprobate, tipărite și difuzate noile regulamente ale armei: PC 1 și PC 2 dar și diverse Instrucțiuni care să clarifice modul de organizare și funcționare a componentelor protecției civile. Dar, odată cu reducerea efectivelor Ministerului Apărării Naționale s-a concluzionat că Protecția Civilă ar trebui transferată la Ministerul de Interne. Astfel, în anul 2001 Protecția Civilă a fost preluată de respectivul minister. Situația nu s-a stabilizat. În anul 2004 s-a realizat fuziunea dintre Comandamentul Protecției Civile și Inspectoratul General al Pompierilor Militari ceea ce a dus la înființarea Inspectoratului General pentru Situații de Urgență. De atunci Protecția Civilă, care a devenit doar un serviciu, și a cunoscut un rapid declin. Nu peste mult timp se va vorbi la trecut despre această nobilă armă a cărei deviză a fost și a rămas „CU VIAȚA MEA APĂR VIAȚA”⁹.

În perioada de care ne ocupăm au fost elaborate numeroase acte normativ-legislative în domeniu. Pentru a ușura activitatea cititorilor de luare la cunoștință despre o parte dintre acestea, le vom reproduce fără a le comenta, pe domenii de activitate.

A. Generale¹⁰:

Legea nr. 481 din 8 noiembrie 2004 privind protecția civilă, modificată și completată;

Hotărârea Guvernului României nr. 547 din 9 iunie 2005 pentru aprobarea Strategiei naționale de protecție civilă;

Hotărârea Guvernului României nr. 762 din 16 iulie 2008 pentru aprobarea Strategiei naționale de prevenire a situațiilor de urgență;

Hotărârea Guvernului României nr. 642 din 29 iunie 2005, pentru aprobarea Criteriilor de clasificare a unităților administrativ-teritoriale, instituțiilor publice și operatorilor economici din punct de vedere al protecției civile, în funcție de tipurile de riscuri specifice;

Legea nr. 575 din 22 octombrie 2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a V-a – Zone de risc natural;

Ordin comun nr. 1.995/2005/1.160/2006 pentru aprobarea Regulamentului privind prevenirea și gestionarea situațiilor de urgență specifice riscului la cutremure și/sau alunecări de teren;

Ordin comun nr. 638/420 din 12.05.2005 pentru aprobarea Regulamentului privind gestionarea situațiilor de urgență generate de inundații, fenomene meteorologice periculoase, accidente la construcții hidrotehnice și poluări accidentale;

Hotărârea Guvernului României nr. 1.854 din 22 decembrie 2005 privind aprobarea strategiei naționale de management al riscului la inundații;

Ordin comun nr. 1.178/2006/1.240/2005 din 02/02/2006 privind aprobarea Manualului prefectului pentru managementul situațiilor de urgență în caz de inundații și a Manualului primarului pentru managementul situațiilor de urgență în caz de inundații;

⁸ MO 241/1996; Bucur 2003, p. 20; Bucur 2008, p. 2.

⁹ Ibidem, p. 2.

¹⁰ MO 1.094/2004; MO 600/2005; MO 566/2008; MO 603/2005; MO 726/2001; MO 207/2006; MO 455/2005; MO 72/2006; MO 168/2006; MO 263/2003; MO 305/2003; MO 824/2003.

Hotărârea Guvernului României nr. 382 din 02 aprilie 2003 pentru aprobarea Normelor metodologice privind exigențele minime de conținut ale documentațiilor de amenajare a teritoriului și de urbanism pentru zonele de riscuri naturale;

Hotărârea Guvernului României nr. 447 din 10 aprilie 2003 pentru aprobarea normelor metodologice privind modul de elaborare și conținutul hărților de risc natural la alunecări de teren și inundații;

Legea nr. 477/2003 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare;

Ordinul nr. 330/44/2.178/2013 pentru aprobarea Manualului primarului pentru managementul situațiilor de urgență în caz de inundații și secetă hidrologică și a Manualului prefectului pentru managementul situațiilor de urgență în caz de inundații și secetă hidrologică;

B. Înștiințare, avertizare și alarmare:

Ordinul M.A.I. nr. 1.259/2006 pentru aprobarea normelor privind organizarea și asigurarea activității de înștiințare, avertizare, prealarmare și alarmare în situații de protecție civilă¹¹;

Ordinul M.A.I. nr. 886 din 30 septembrie 2005 pentru aprobarea Normelor tehnice privind Sistemul național integrat de înștiințare, avertizare și alarmare a populației¹²;

C. Evacuare:

Ordinul M.A.I. nr. 1.184 din 2006 pentru aprobarea Normelor privind organizarea și asigurarea activității de evacuare în situații de urgență¹³;

Ordinul M.A.I. nr. 1.494 din 7 noiembrie 2006 pentru aprobarea Normelor tehnice privind organizarea și funcționarea taberelor pentru sinistrați în situații de urgență¹⁴;

Hotărârea Guvernului României nr. 1.222 din 2005 privind stabilirea principiilor evacuării în situații de conflict armat¹⁵;

Ordinul M.A.I. nr. 1.352 din 23 iunie 2006 pentru aprobarea Metodologiei de organizare, asigurare a activităților de evacuare a persoanelor, bunurilor, documentelor și materialelor care conțin informații clasificate, în situații de conflict armat¹⁶;

D. Adăpostire:

Ordinul M.A.I. nr. 80/06.05.2009 pentru aprobarea Normelor metodologice de avizare și autorizare privind securitatea la incendiu și protecția civilă¹⁷;

Hotărârea Guvernului României nr. 560/15.06.2005 pentru aprobarea categoriilor de construcții la care este obligatorie realizarea adăposturilor de protecție civilă, precum și a celor la care se amenajează puncte de comandă, cu modificările și completările ulterioare¹⁸;

Hotărârea Guvernului României nr. 37 din 12 ianuarie 2006 privind modificarea art. 1 din Hotărârea Guvernului nr. 560/2005 pentru aprobarea categoriilor de construcții la care este obligatorie realizarea adăposturilor de protecție civilă, precum și a celor la care se amenajează puncte de comandă¹⁹;

Decizia nr. 177 din 1999 a Primului Ministru de aprobare a Normelor tehnice privind proiectarea și executarea adăposturilor de protecție civilă în subsolurile construcțiilor noi;

Instrucțiuni tehnice nr. 5.655 din 1971 privind întreținerea și exploatarea instalațiilor din adăposturile de protecție civilă;

E. Asanarea teritoriului de muniția rămasă neexplodată:

Ordinul M.A.I. nr. 707 din 2005 - Instrucțiuni privind managementul activităților de intervenție pentru asanarea terenurilor de muniții rămase neexplodate;

Hotărârea Guvernului României nr. 536 din 2002 – Norme tehnice privind deținerea, prepararea, experimentarea, distrugerea, transportul, depozitarea, mânuierea și folosirea materiilor explozive utilizate în orice alte operațiuni specifice în activitățile deținătorilor precum și autorizarea artificierilor și a pirotehniștilor²⁰;

Hotărârea Guvernului României nr. 207 din 2005 privind stabilirea cerințelor esențiale de securitate ale explozivilor de uz civil și a condițiilor pentru introducerea lor pe piață²¹;

¹¹ MO 349/2006.

¹² MO 899/2005.

¹³ MO 161/2006.

¹⁴ MO 926/2006.

¹⁵ MO 933/2005.

¹⁶ MO 578/2006.

¹⁷ MO 326/2009.

¹⁸ MO 526/2005.

¹⁹ MO 47/2005.

²⁰ MO 479/2002.

²¹ MO 286/2005.

Legea nr. 307 din 2007 pentru acceptarea Protocolului privind resturile explozive de război adoptat la Geneva la 28.11.2003, privind interzicerea sau limitarea folosirii anumitor categorii de arme clasice care ar putea fi considerate ca producând efecte traumatice sau care ar lovi fără discriminare, semnată de România la New York la 08.04.1982²²;

F. Protecția nucleară, radiologică, chimică și biologică:

Legea nr. 92 din 18 martie 2003 pentru aderarea României la Convenția privind efectele transfrontiere ale accidentelor industriale, adoptată la Helsinki la 17 martie 1992²³;

Ordinul M.A.I. nr. 683 din 07 iunie 2005 privind aprobarea Procedurilor generice pentru colectarea datelor, validare și răspuns pe timpul unei urgențe radiologice²⁴;

Legea nr. 165 din 2 iunie 2005 privind ratificarea Acordului dintre Comunitatea Europeană pentru Energie Atomică (EURATOM) și statele care nu sunt membre în Uniunea Europeană privind participarea acestora din urmă la reglementarea schimbului de informații în timp util în cazul unei urgențe radiologice (ECURIE), semnat la Bruxelles la 29 ianuarie 2003 și la București la 25 octombrie 2004²⁵;

NSR-01 Norme Fundamentale de Securitate Radiologică aprobate prin Ordinul Președintelui CNCAN nr. 14/24.01.2000;

G. Transporturi deșeurilor periculoase:

Hotărârea Guvernului României nr. 1.175 din 26.09.2007 pentru aprobarea Normelor de efectuare a activității de transport rutier de mărfuri periculoase în România²⁶;

Hotărârea Guvernului României nr. 1.061/2008 privind transportul deșeurilor periculoase și nepericuloase pe teritoriul României²⁷;

Hotărârea Guvernului României nr. 856/2008 privind gestionarea deșeurilor din industriile extractive²⁸;

H. SEVESO:

Hotărârea Guvernului României nr. 804 din 2007 privind controlului asupra pericolelor de accident major în care sunt implicate substanțe periculoase, cu modificările și completările ulterioare²⁹;

Ordin nr. 647 din 16.05.2005 pentru aprobarea normelor metodologice privind elaborarea planurilor de urgență în caz de accidente în care sunt implicate substanțe periculoase³⁰;

Ordinul nr. 142 din 25.02.2004 pentru aprobarea Procedurii de evaluare a raportului de securitate privind activitățile care prezintă pericole de producere a accidentelor majore în care sunt implicate substanțe periculoase³¹;

Ordinul nr. 1.084 din 22.12.2003 privind aprobarea procedurilor de notificare a activităților care prezintă pericole de producere a accidentelor majore în care sunt implicate substanțe periculoase și, respectiv, a accidentelor majore produse³²;

Ordinul comun nr. 520 din 29.05.2006 privind aprobarea Procedurii de investigare a accidentelor majore în care sunt implicate substanțe periculoase³³;

Ordin nr. 251 din 26 martie 2005 pentru organizarea și funcționarea secretariatelor de risc privind controlul activităților care prezintă pericole de accidente majore în care sunt implicate substanțe periculoase³⁴;

Ordinul ministrului mediului și gospodăririi apelor nr. 1.299/23.12.2005 privind aprobarea procedurii de inspecție³⁵;

Ordinul comun MMGA/MAI nr. 520/29.05.2006 privind aprobarea Procedurii de investigare a accidentelor majore în care sunt implicate substanțe periculoase;

Legea nr. 92/2003 pentru aderarea României la Convenția privind efectele transfrontiere ale accidentelor industriale adoptată la Helsinki la 17 martie 1992;

Directiva 105/2003/EC – Seveso III.

Concluzii: Rapida adaptare la noile cerințe ale unei societăți moderne, ancorată în structurile N.A.T.O. și primită în U.E. a determinat autoritățile să caute soluții viabile pentru situațiile de urgență. Prin urmare, s-a trecut la

²² MO 794/2006.

²³ MO 220/2003.

²⁴ MO 520/2005.

²⁵ MO 485/2005.

²⁶ MO 696/2007.

²⁷ MO 672/2008.

²⁸ MO 624/2008.

²⁹ MO 539/2007.

³⁰ MO 460/2005.

³¹ MO 191/2004.

³² MO 118/2004.

³³ MO 522/2006.

³⁴ MO 298/2005.

³⁵ MO 77/2005.

unificarea unor structuri, la elaborarea unei legislații în domeniu – e drept – stufoase, la adaptarea din mers a structurilor de intervenție la manifestările dezastrelor naturale sau antropice. Neavând un model, s-au realizat în pripă – uneori – acte normativ-legislative care, în timp scurt, și-au dovedit tarele sau – uneori – inutilitatea. Războiul declanșat de conducerea I.G.S.U. - formată, în marea majoritate din cadre de pompieri – asupra cadrelor provenite din structurile de protecție civilă (determinând o pensionare masivă a acestora) a dus la ceea ce se constată în momentul manifestării unor situații de urgență specifice: gafe, întârzieri în luarea hotărârii, stângăcii, acțiuni defectuoase etc. Dacă autoritățile nu vor conștientiza importanța protecției civile, în condițiile în care se accentuează manifestările negative ale naturii, se majorează nivelul de poluare, se amplifică pericolul utilizării unor substanțe periculoase ș.a., viitorul va arăta sumbru.

Bibliografie

Bucur 2003 – Al. Bucur, *28 februarie, Ziua Protecției Civile*, „Tribuna”, CXX, nr. 3.958 din 27 februarie 2004, p. 20.

Bucur 2008 – Al. Bucur, *Scurt istoric al Protecției Civile sibiene*, „Protecția Civilă sibiană”, 2008, p. 1-2.

MO 47/2006 – Monitorul Oficial nr. 47 din 19 ianuarie 2006.

MO 72/2006 – Monitorul Oficial nr. 72 din 26 ianuarie 2006.

MO 77/2005 – Monitorul Oficial nr. 77 din 27 ianuarie 2005.

MO 118/2004 – Monitorul Oficial nr. 118 din 10 februarie 2004.

MO 161/2006 – Monitorul Oficial nr. 161 din 21 februarie 2006.

MO 191/2004 – Monitorul Oficial nr. 191 din 4 aprilie 2004.

MO 207/2006 – Monitorul Oficial nr. 207 din 7 martie 2006.

MO 220/2003 – Monitorul Oficial nr. 220 din 2 aprilie 2003.

MO 241/1996 – Monitorul Oficial nr. 241 din 3 octombrie 1996.

MO 263/2003 – Monitorul Oficial nr. 263 din 16 aprilie 2003.

MO 286/2005 – Monitorul Oficial nr. 286 din 6 aprilie 2005.

MO 298/2005 – Monitorul Oficial nr. 298 din 11 aprilie 2005.

MO 305/2003 – Monitorul Oficial nr. 305 din 7 mai 2003.

MO 326/2009 – Monitorul Oficial nr. 326 din 15 mai 2009.

MO 349/2006 – Monitorul Oficial nr. 349 din 18 aprilie 2006.

MO 455/2005 – Monitorul Oficial nr. 455 din 30 noiembrie 2005.

MO 460/2005 – Monitorul Oficial nr. 460 din 31 mai 2005.

MO 479/2002 – Monitorul Oficial nr. 479 din 4 iulie 2002.

MO 520/2005 – Monitorul Oficial nr. 520 din 20 iunie 2005.

MO 522/2006 – Monitorul Oficial nr. 522 din 16 iunie 2006.

MO 526/2005 – Monitorul Oficial nr. 526 din 21 iunie 2005.

MO 539/2007 – Monitorul Oficial nr. 539 din 8 august 2007.

MO 566/2008 – Monitorul Oficial nr. 566 din 28 iulie 2008.

MO 578/2006 – Monitorul Oficial nr. 578 din 4 iulie 2006.

MO 600/2005 – Monitorul Oficial nr. 600 din 12 iulie 2005.

MO 603/2005 – Monitorul Oficial nr. 603 din 13 iulie 2005.

MO 624/2008 – Monitorul Oficial nr. 624 din 27 august 2008.

MO 672/2008 – Monitorul Oficial nr. 672 din 30 septembrie 2008.

MO 696/2007 – Monitorul Oficial nr. 696 din 15 octombrie 2007.

MO 726/2001 – Monitorul Oficial nr. 726 din 14 noiembrie 2001.

MO 794/2007 – Monitorul Oficial nr. 794 din 22 noiembrie 2007.

MO 824/2003 – Monitorul Oficial nr. 824 din 20 noiembrie 2003.

MO 899/2005 – Monitorul Oficial nr. 899 din 7 octombrie 2005.

MO 926/2006 – Monitorul Oficial nr. 926 din 15 noiembrie 2006.

MO 933/2005 – Monitorul Oficial nr. 933 din 19 octombrie 2005.

MO 1.094/2004 – Monitorul Oficial nr. 1.094 din 24 noiembrie 2004.

CUPRINS

NOTA REDACȚIEI.....	3
ISTORIE, ARHEOLOGIE, ȘTIINȚE POLITICE	
MICI VASE DIN CERAMICĂ DESCOPERITE LA VALEA VIILOR, JUDEȚUL SIBIU (Elena Jampa).....	5
CAP DE STATUETĂ ROMÂNĂ AFLAT ÎN COLECȚIILE MUZEULUI MUNICIPAL MEDIAȘ. SCURTE CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE (Dr. Mihai Chiriac, Drd. Viorel Ștefu).....	7
ORGANIZAREA ECLEZIASTICĂ A VLAHILOR BALCANICI ÎN SECOLELE XI-XII (Dr. Vasile Mărculeț).....	9
CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL EPISCOPILOR DIN UNGARIA MEDIEVALĂ ÎN LUPTA ANTIOTOMANĂ PÂNĂ ÎN 1526 (Dr. Răzvan Mihai Neagu).....	13
SIGISMUND DE LUXEMBURG, UN MONARH DE LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU (Dr. Liviu Cîmpeanu).....	19
„ <i>PRÆDICANDO, DOCENDO ET APUD DEUM INTERCEDENDO</i> ”. COORDONATE ALE MESAJULUI FRANCISCAN ȘI DOMINICAN ÎN TRANSILVANIA SECOLELOR XIV-XVI (Drd. Diana-Maria Dăian).....	24
DESPRE MĂNĂSTIREA RADU VODĂ DIN BUCUREȘTI. Schiță a bisericii în epoca Mihneștilor (Drd. Florența Telean).....	31
DEPOSEDĂRI ȘI JUDECĂȚI ÎN SATELE DE PE BRAȚUL BORCEA (SECOLUL XV – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XVII) (Mihai Iorga).....	40
RADU COCORĂSCU – MARE LOGOFĂT AL CANCELARIEI DOMNEȘTI ÎN VREMEA LUI MATEI BASARAB (Drd. Irina Mihaela Deaconu).....	49
ISTORICUL LOCALITĂȚII ȘI AL PAROHIEI VĂLENI, JUDEȚUL OLT (Alin Bolboacă-Șofaru).....	55
SCHITUL DOBRICENI – FOSTĂ CTITORIE VÂLCEANĂ PE O MOȘIE A VOIEVODULUI MATEI BASARAB (Pr. Constantin Mănescu).....	61
CONTRIBUȚII LA STUDIUL TROIȚELOR DIN MĂRGINIMEA SIBIULUI. TROIȚELE DIN FÂNTÂNELE (FOST CACOVA) (Drd. Adrian Stoia).....	66
STUDENȚI DIN MEDIAȘ LA UNIVERSITĂȚI EUROPENE (1830-1850) (Drd. Dragoș Lucian Țigău).....	76
MIHAI EMINESCU ÎNTRE LIBERALISM ȘI CONSERVATORISM (Dr. Petre Din).....	84
VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI SEPTIMIU ALBINI 1861-1919 (Drd. Răducu Rușet).....	91
PROHIBIȚIE, ABSTINENȚĂ ȘI SOCIETĂȚI SECRETE ÎN SIGHIȘOARA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX (Dr. Nicolae Teșculă).....	96
MĂRTURII ARHIVISTICE REFERITOARE LA ÎNFIINȚAREA INSTITUTUL ROMÂN DIN ALBANIA (Dr. Tănase Bujduveanu).....	99
CONSIDERAȚII ASUPRA CARACTERISTICILOR TEHNICE ALE PORTAVIOANELOR ANGRENATE ÎN MARILE OPERAȚIUNI AERONAVALE (1940-1941) (Eva-Tabita Ionescu, Ion Mihai Ionescu).....	107
PERSPECTIVA INTELECTUALITĂȚII ȘI A CLASEI MUNCITORE LEGAT DE NOSTALGIA DUPĂ COMUNISM (Drd. Vasile-Dan Teșculă).....	114
CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE	
UN CALENDAR TRANSILVAN SIBIAN ÎN LIMBA GERMANĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA (Dr. Constantin Iltu).....	121
UN LOC MAI IMPORTANT PENTRU JUDECĂTORUL VALERIAN PETRESCU ÎNTR-UN DICȚIONAR AL SCRITORILOR DOBROGENI? (Dr. Lavinia Gheorghe).....	125
ASPECTE DIN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII CIVILE FEMINISTE ÎN DECENIUL IV AL SECOLULUI AL XX-LEA (Nicoleta Manea).....	130
COTIDIANUL <i>NEUER WEG</i> ȘI HELMUT LEHRER (1908-1985), CARICATURISTUL SĂU (1949-1969) ÎN ANII 1949-1951 (Dr. Gudrun-Liane Iltu).....	137
UN „POD DE FLORI” FERVIAR. Calea ferată Iași – Ungheni – Chișinău (Andrei Berinde).....	144
ISTORIA POEZIEI EXILULUI ROMÂNESC DIN PERIOADA 1945-1989: CONTEXTE ȘI REPREZENTANȚI (Iulia Alexandra Nedea).....	147
FIICA REBELĂ A NILULUI (Corina Tănase).....	152
MIȘCAREA FEMINISTĂ ÎN COREEA DE SUD (Marian Suciu).....	154
NAIUL – SUNET AL UNIVERSULUI SAU UNIVERS AL SUNETULUI (Dr. Gherghina Boda).....	158
MOMENTE DIN ISTORIA FIZICII. DESCOPERIREA VIDULUI ȘI IMPLICAȚIILE SALE (Ana Bocioancă).....	161
ISTORIA TEATRULUI POPULAR DIN MEDIAȘ (Mircea Hodârnău).....	164
FEMEI DE SEAMĂ ÎN ISTORIA ȘCOLII SUPERIOARE COMERCIALE „NICOLAE KRETZULESCU” (Adrian Ierulescu).....	170
SOCIETATEA NEOFEUDALĂ ȘI SISTEMUL EDUCAȚIONAL ÎN ROMÂNIA DE ASTĂZI (Valentin Băluțoiu).....	175
GEOGRAFIE ȘI ȘTIINȚELE MEDIULUI	
TERASELE MUREȘULUI DIN CULOARUL AIUD-SEBEȘ (Dr. Ioan Mărculeț).....	187
ELEMENTE DE STRES TERMIC ȘI HIDRIC – FACTORI AI AMPLIFICĂRII SECETEI ÎN CÂMPIA OLTENIEI (Dr. Cătălina Mărculeț, Dr. Carmen-Sofia Dragotă).....	192
BRUMA-FENOMEN CLIMATIC DE RISC ÎN SUDUL TRANSILVANIEI (Dr. Nicolae Rusan).....	197
AȘEZĂRILE DE ÎNĂLȚIME DIN CARPAȚII ROMÂNEȘTI (Dr. Mircea Buza, Dr. Cătălina Mărculeț, Dr. Ioan Mărculeț).....	203
ACTE NORMATIV-LEGISLATIVE PRIVIND PROTECȚIA CIVILĂ DIN ROMÂNIA (1996-2014) (Dr. Alexandru Bucur).....	207